T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

# 2000'Lİ YILLARDA ENERJİ POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ – RUSYA İLİŞKİLERİ

Duygu ÇITAK

1168229203

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Sibel KAVUNCU

EDİRNE 2023

**Tezin Adı:** 2000'li Yıllarda Enerji Politikaları Çerçevesinde Avrupa Birliği – Rusya İlişkileri

**Hazırlayan:** Duygu Çıtak

# ÖZET

Enerji, insanoğlunun varolduğu her dönem hayati öneme sahip bir faktör olmuştur. Günlük yaşamın devamından sanayiye ve üretime kadar birçok alanda enerji kendini hissettirmektedir. Her ülke gelişimini sürdürebilmek için enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Dünya enerji kaynakları eşit olarak dağıtılmadığından kimi ülkeler bu anlamda avantajlı konumda bulunurken kimi ülkeler ihtiyaç duydukları enerjiyi karşılayamadıklarından dışarıdan temin etmek durumundadırlar.

Soğuk Savaş sonrası Avrupa Birliği – Rusya ilişkilerinin doğası da bu bağlamda kurulmakta ve gelişmektedir. Her iki aktör, enerji kaynakları ve politikaları bakımından farklı görünümlere sahiptir. Rusya, sahip olduğu doğal kaynaklar göz önüne alındığında enerji üreticisi ve tedarikçisi konumundayken Avrupa Birliği, ihtiyaç duyduğu enerjiyi dışarıdan temin etmek durumunda olan bir aktördür. İlişkilerin başlangıcından bu yana gelişen enerji ilişkileri, zaman içerisinde her iki tarafın da çıkarları doğrultusunda etkileşimde bulundukları bir karşılıklı bağımlılık ilişkisine evrilmiştir. Rusya, ekonomisinin işlerliği için Avrupa enerji gelirlerine ihtiyaç duyarken Avrupa Birliği ise enerji tedariki konusunda Rusya'ya bel bağlamaktadır.

Bu tezin amacı; ekonomide karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde Avrupa Birliği ve Rusya'nın enerji ilişkilerini tartışarak aralarındaki bağımlılığın niteliğini ve niceliğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede her iki aktörün enerji kapsamındaki yaklaşımları analiz edilerek ilişkilerinin geleceği üzerine değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Avrupa Birliği, Rusya, Enerji, Karşılıklı Bağımlılık, Enerji İlişkileri

**The Name of Thesis:** European Union – Russia Relations in the Framework of Energy Policies in the 2000s

**Prepared by:** Duygu Çıtak

# ABSTRACT

Energy has been a vital factor in every period of human existence. Energy makes itself felt in many areas from the continuation of daily life to industry and production. Every country needs energy to sustain its development. Since the world's energy resources are not distributed equally, some countries are in an advantageous position in this sense, while some countries have to procure the energy they need from outside as they cannot meet them.

The nature of the post-Cold War European Union - Russia relations is established and developed in this context. Both actors have different views in terms of energy resources and policies. While Russia is an energy producer and supplier considering its natural resources, the European Union is an actor that has to supply the energy it needs from outside. The energy relations that have developed since the beginning of the relations have evolved over time into a relationship of interdependence in which both parties interact in line with their interests. While Russia needs European energy revenues for the functioning of its economy, the European Union relies on Russia for energy supply.

The aim of this thesis is to discuss the energy relations of the European Union and Russia within the framework of the theory of interdependence in the economy and to reveal the quality and quantity of the interdependence between them. In this framework, the approaches of both actors within the scope of energy will be analyzed and evaluations will be made on the future of their relations.

**Keywords:** European Union, Russia, Energy, Interdependence, Energy Relations

# ÖNSÖZ

2000'li yıllarda Avrupa Birliği ile Rusya ilişkilerini enerji politikaları çerçevesinde konu alan çalışmanın birincil amacı, sözkonusu süreçte Avrupa Birliği – Rusya ilişkilerini ayrıntılı bir biçimde, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ele almak ve iki aktörün ilişkisinin genel bir çerçevesini çizmektir. Bu çalışmanın uluslararası sistemin iki büyük gücü arasındaki enerji ilişkilerinin geleceğine dair analizlere ışık tutacağını düşünmekteyim.

Tezin yazım sürecinde Rusya – Ukrayna Savaşı'nın ortaya çıkması tezin ilerlemesi bakımından farklı sonuçlar doğurmuştur. Özellikle Rusya Federasyonu resmi sitelerine erişim engeli konulması, Rus resmi verilerine ulaşmada sıkıntı yaratmıştır.

Bu tezin ortaya çıkarılması sürecinde her zaman özveriyle destekleyen, eleştirileri ve yönlendirmeleriyle bana yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Sibel KAVUNCU'ya yürekten teşekkür ediyorum. Manevi desteğini benden esirgemediği için de sonsuz minnettarım. Tez izleme komitemde yer alan değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Nalan DEMİRAL ve Dr. Öğretim Üyesi Emre AYKOÇ'a çalışmanın çeşitli aşamalarında okuyup, yorumlarıyla tezime katkıda bulundukları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, tez çalışması boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen ve her zaman yanımda olan annem Güllü KARA'ya, her ne kadar bitirdiğimi göremese de maneviyatını hiçbir zaman esirgemeyen merhum babam Hüseyin KARA'ya, manevi desteğini hep hissettiğim canım kardeşim Dinçer KARA'ya ve son olarak benden inancını, sabrını ve desteğini esirgemeyen sevgili eşim Uğur ÇITAK'a sonsuz minnet ve teşekkürü bir borç bilirim. İyi ki varsınız.

Duygu ÇITAK

2023

# İÇİNDEKİLER

**ÖZET** ..... **i**

**ABSTRACT** ..... **ii**

**ÖNSÖZ** ..... **iii**

**İÇİNDEKİLER** ..... **iv**

**KISALTMALAR** ..... **ix**

**GİRİŞ** ..... **1**

**1. BÖLÜM: 2000'Lİ YILLARDA ENERJİ UNSURU** ..... **6 - 74**

1.1. Uluslararası Sistem Açısından 2000'li Yıllarda Enerji ..... 6

1.2. Enerji ve Enerji Kaynakları ..... 14

1.2.1. Yenilenemeyen Kaynaklar ve Bu Kaynakların Enerji Kullanımındaki Rolü ..... 20

1.2.1.1. Kömür ..... 24

1.2.1.2. Petrol ..... 25

1.2.1.3. Doğalgaz ..... 27

1.2.2. Nükleer Enerji ..... 32

1.2.3. Yenilenebilir Kaynaklar ve Bu Kaynakların Enerji Kullanımındaki Rolü ..... 35

1.2.4. Yeni Enerji Kaynakları ..... 41

1.2.4.1. Şeyl (Kaya) Gazı (Shale Gas) ..... 41

1.2.4.2. Biyokütle (Biomass) ..... 43

1.2.4.3. Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (Liquified Natural Gas – LNG) ..... 45

1.3. Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği ..... 47

1.4. Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Çerçevesinde Enerji ..... 56

1.5. Enerji Politikaları ve Oluşum Süreçleri..... 63

1.6. Küresel Güçlerin Enerji Politikaları ..... 67

**2. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ VE RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKALARI.....75 - 178**

2.1. 2000'li Yıllarda Avrupa Birliği ..... .75

2.1.1. Avrupa Birliği'nin Mevcut Enerji Durumu ..... 81

2.1.2. Avrupa Birliği'nin Enerji Arz ve Talebi..... 86

2.1.3. Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Genel İlkeleri ve Temel Hedefleri88

2.1.3.1. Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Gelişim Süreci..... 93

2.1.3.2. Avrupa Birliği'nin Dış Politikasında Enerjinin Rolü..... 109

2.1.4. Avrupa Birliği Açısından Enerji Güvenliği ..... 113

2.1.4.1. Enerji Güvenliğinin Önemi..... 118

2.1.4.2. Avrupa Birliği'nin Enerji İthalat Bağımlılığı ..... 120

2.1.5. Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Yönelimleri ..... 124

2.2. 2000'li Yıllarda Rusya ..... 131

2.2.1. Rusya'nın Mevcut Enerji Kaynakları ..... 138

2.2.1.1. Rusya'nın Enerji Üretimi ve Tüketimi ..... 140

2.2.1.2. Rusya'nın Enerji Aktörleri..... 143

2.2.1.2.1. Gazprom..... 144

2.2.1.2.2. Novatek ..... 146

2.2.1.2.3. Rosneft ..... 148

2.2.2. Rusya'nın Enerji Politikalarının Genel İlkeleri ve Temel Hedefleri .... 149

2.2.2.1. Rusya'nın Enerji Politikalarının Gelişim Süreci..... 151

2.2.2.2. Rusya'nın Enerji Strateji Belgeleri ..... 162

2.2.3. Rusya Açısından Enerji Güvenliği ..... 165

2.2.4. Rusya'nın Dış Politikasında Enerjinin Rolü..... 169

2.2.5. Rusya'nın Yenilenebilir Enerji Yönelimleri..... 172

**3. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ – RUSYA İLİŞKİLERİNDE ENERJİ İŞ BİRLİĞİ VE SORUN ALANLARI..... 179 - 301**

3.1. Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerinin Tarihsel Süreci..... 182

3.1.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönem..... 182

3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem..... 186

3.1.2.1.Boris Yeltsin Dönemi AB – Rusya İlişkileri (1991 – 2000)..... 189

3.1.2.2. Vladimir Putin Dönemi AB – Rusya İlişkileri (2000 – 2008)..... 194

3.1.2.3. Dmitri Medvedev Dönemi AB – Rusya İlişkileri (2008 – 2012) . 198

3.1.2.4. Vladimir Putin'in II. Dönemi (2012 ve Sonrası) ..... 201

3.2. Avrupa Birliği - Rusya İlişkilerinde Enerji İş Birliği Alanları..... 210

3.2.1. Yapılan Antlaşmalar ve Diyalog Süreci ..... 212

3.2.1.1. Enerji Şartı Antlaşması (Energy Charter Treaty – ECT)..... 213

3.2.1.2. Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları – OİA (Partnership and Cooperation Agreements – PCAs)..... 214

3.2.1.3. Avrupa Birliği – Rusya Enerji Diyaloğu ..... 218

3.2.1.4. 2050'ye Kadar AB - Rusya Enerji İşbirliği Yol Haritası ..... 223

3.2.2. Avrupa – Rusya Arasındaki Boru Hatları ..... 224

3.2.2.1. Petrol Boru Hatları ..... 224

3.2.2.2. Doğal Gaz Boru Hatları ..... 228

3.2.2.2.1. Yamal - Avrupa Doğalgaz Boru Hattı (Yamal – Europe Pipeline – YEP) ..... 230

3.2.2.2.2. Türk Akımı (Turkstream) ve Mavi Akım (Blue Stream) Doğalgaz Boru Hatları ..... 231

3.2.2.2.3. Kuzey Akım 1 (Nord Strem 1) ve Kuzey Akım 2 (Nord Stream 2) Doğalgaz Boru Hatları ..... 234

3.2.2.2.4. Güney Akım (South Stream) Doğalgaz Boru Hattı ..... 236

3.3. Avrupa Birliği - Rusya İlişkilerinde Enerji Bağlamında Sorun Alanları ..... 239

3.3.1. Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde Avrupa Birliği - Rusya İlişkilerinin Yorumlanması ..... 242

3.3.2. Yaşanan Doğal Gaz Krizleri ve Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerine Etkileri ..... 256

3.3.2.1. Ukrayna Krizlerinin Nedenleri ve AB – Rusya Enerji İlişkilerine Etkileri ..... 257

3.3.2.1.1. 2006 Rusya – Ukrayna Krizi ..... 263

3.3.2.1.2. 2009 Rusya – Ukrayna Krizi ..... 265

3.3.2.1.3. 2014 Rusya – Ukrayna Krizi ..... 268

3.3.2.1.4. 2022 Rusya – Ukrayna Krizi ..... 272

3.3.2.2. Rusya – Belarus (Beyaz Rusya) Krizleri ..... 277

3.3.3. AB – Rusya İlişkilerinde Uygulanan Yaptırımlar ve Yarattığı Sonuçlar ..... 282

3.4. AB – Rusya İlişkilerinin Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme ..... 295

**SONUÇ ..... 302**

**KAYNAKÇA ..... 309**

# KISALTMALAR

**AB - EU:** Avrupa Birliği – European Union

**ABD – U.S.A.:** Amerika Birleşik Devletleri – United States of America

**AET - EEC:** Avrupa Ekonomik Topluluğu - European Economic Community

**AGİT - OSCE:** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı - Organization for Security and Cooperation in Europe

**AKÇT - ECSC:** Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu - European Coal and Steel Community

**AP - EP:** Avrupa Parlamentosu – European Parliament

**AT - EC:** Avrupa Topluluğu – European Community

**a.g.e.:** Adı geçen eser

**a.g.m.:** Adı geçen makale

**bcm:** billion cubic meters

**BDT - CIS:** Bağımsız Devletler Topluluğu - Commonwealth of Independent States

**bkz.:** Bakınız

**BM - UN:** Birleşmiş Milletler – United Nations

**boe:** barrel of oil equivalent

**BRICS:** Brazil, Russia, India, China, and South Africa – Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika

**BP:** British Petroleum – İngiliz Petrolü

**COMECON:** Council For Mutual Economic Assistance - Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi

**çev.:** Çeviren

**DTÖ - WTO:** Dünya Ticaret Örgütü – World Trade Organization

**ECT:** Energy Charter Treaty – Enerji Şartı Anlaşması

**Ed. - Eds:** Editör / Editörler

**et al.:** ve diğerleri

**EurAsEC:** Eurasian Economic Community – Avrasya Ekonomik Topluluğu

**EURATOM - AAET:** European Atomic Energy Community - Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

**FEC:** Fuel and Energy Complex - Yakıt ve Enerji Kompleksi

**G8:** Sekizler Grubu (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD)

**GKRY:** Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

**GSYH:** Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

**GW:** Gigawatt

**IEA:** International Energy Agency – Uluslararası Enerji Ajansı

**IMF:**– Uluslararası Para Fonu

**IRENA:** International Renewable Energy Agency – Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı

**Kominform:** Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu

**LNG:** Liquified Natural Gas – Sıvılaştırılmış Doğal Gaz

**mcm:** Million cubic meters

**mbd:** millions of barrels of oil per day

**Mtep - Mtoe:** milyon ton eşdeğeri petrol - Million Tons of Oil Equivalent

**MW:** Megawatt

**NATO:** North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

**OPEC:** Organization of Petroleum Exporting Countries - Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

**P4M:** Partnership for Modernization – Modernizasyon için Ortaklık

**PCA - OİA:** Partnership and Cooperation Agreement - Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması

**ppm:** parts per million

**RF:** Rusya Federasyonu

**s. – p.:** Sayfa

**ss. - pp:** Sayfa Sayısı

**SSCB:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

**STK:** Sivil Toplum Kuruluşu

**Tce:** ton of coal equivalent

**TEN-E:** The Trans-European Networks for Energy - Trans-Avrupa Enerji Ağları

**UNESCO:** United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

**vb.:** ve benzeri

**YEP:** Yamal - Europe Pipeline – Yamal – Avrupa Boru Hattı

**YNAO:** Yamal – Nenets Autonomous Okrug - Yamal – Nenets Özerk Bölgesi

# GİRİŞ

1700'lü yılların sonlarında başlayan Sanayi Devrimi, tarihin seyrini değiştiren önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Endüstri devriminin başlangıcından 1870'lere kadar sadece demir ve kömür temel hammadde ve enerji kaynağı iken, 1870'lerden sonra doğal kaynaklar ve bilim beraberliğinde, kömürün ve demirin kullanımına ek olarak elektrik, çelik, petrol ve kimyasal ürünlerinin de temel hammadde ve enerji kaynağı olarak kullanılmasına başlanmıştır.[1] Günümüzde ise bu kaynakların yanı sıra biyoyakıt, şeyl gazı gibi birçok yeni kaynak ortaya çıkmış ve diğer kaynaklarla birlikte enerji üretiminde kullanılmaya başlanmıştır.

Enerji, teknolojik ve ekonomik gelişmenin can damarıdır.[2] Zaman içerisinde bilimsel ve teknolojik gelişmeler meydana geldikçe enerji kaynaklarının çeşitliliği de artmıştır. Enerji kaynakları hem teknoloji ve bilimin gelişmesine yardımcı olmuş hem de gelişen yeni teknolojilerle yeni enerji kaynakları ortaya çıkmıştır.

Enerji kaynaklarına sahip olmak, enerjinin sürekli kullanılmasının sağlanması, enerjide dışa bağımlılığın ortadan kaldırılması gibi unsurlar hem ülkelerin enerji güvenliği hem de bunun sağlanmasıyla ekonomik ve milli güvenliğin yanı sıra dünyanın doğal yapısının da korunabilmesi açısından yaşamın ve sürdürülebilirliğin geleceği için de önem arz etmektedir.[3] Dolayısıyla enerji güvenliği, ele alınması ve sağlanması gereken oldukça ciddi bir konudur. Bu kavram, jeopolitik, karşılıklı bağımlılık, neo-realizm, liberalizm gibi birçok teori ile açıklanabilen karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda çalışmada, Rusya Federasyonu (RF) – Avrupa Birliği (AB) enerji ilişkileri hem jeopolitik yakınlık bağlamında hem de ekonomik karşılıklı bağımlılık çerçevesinde açıklanacaktır.

---

[1] Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi Yayınları, 24. Baskı, Ankara 2012, s. 209 – 212.
[2] Jeffrey Chow - Raymond J. Kopp - Paul R. Portney, "Energy Resources and Global Development", *Science*, Vol: 302, 28 November 2003, p. 1523.
[3] Necdet Pamir, *Enerjinin İktidarı: Enerji Kaynaklarını Elinde Tutan Dünyayı Elinde Tutar*, Hayykitap, 4. Baskı, İstanbul 2017, s. 42.

Son elli yıl boyunca, özellikle 1979 yılı itibariyle, dünyada çoğunlukla Orta Doğu'daki bölgesel savaşlar nedeniyle bazı enerji krizleri yaşanmıştır.[4] Dünyada var olan enerji kaynaklarının gözden geçirilmesini, enerjinin verimli kullanılmasını, sınırlı enerjinin elde edilmesini ve kontrolünün sağlanmasını teşvik etmenin yanı sıra, bu krizlerin jeopolitik üstünlüğe sahip olan ülkelerle enerji üstünlüğünü sağlamak adına girişilen mücadeleleri ve bu yaşanan mücadelelerin sebep olduğu kaosları da beraberinde getirdiği gözlemlenmiştir. Bu unsurlar bağlamında sahip olunan enerji kaynaklarının kontrolünü elde etmek amacıyla hareket eden ülkeler, dış politikalarının belirlenmesinde ve diğer ülkelerle geliştirdikleri ilişkilerinde dış politikalarının bir aracı olarak enerjiyi aktif olarak kullanmışlardır. Dünyada bulunan mevcut fosil enerji kaynakları azaldığından,[5] bu endişeler neticesinde alternatif kaynakların kullanılmasının gerekliliği ön plana çıkmıştır.

Çalışmada enerji politikaları bağlamındaki karşılıklı ilişkileri ele alınan günümüz iki büyük gücü Rusya ve AB, enerji görünümü olarak farklı yapılara sahiptirler. Enerji kaynakları ele alındığında AB'nin, kaynak bakımından yetersiz olduğu, Rusya'nın ise kendi kendine yetecek kaynağa sahip olduğu hatta başka ülkelere enerji ihraç ettiği söylenebilir. AB ve Rusya ilişkileri, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı inceleneceği üzere, daha çok enerji ekseninde şekillenmiş ve AB'nin Rusya'ya enerji temini konusunda bağımlı olduğu, kurulan ilişkiler analiz edildiğinde net bir şekilde görülmüştür. Yine uluslararası alanda AB'nin, Rusya'nın en büyük enerji ticaret ortağı olarak yer almakta olduğu da analizler neticesinde görülmektedir.

Artan enerji talepleri, yetersiz kaynaklar ve bu kaynakların asimetrik olarak dağılması, enerji politikalarının varlığını zorunlu kılmıştır. AB, enerji arzının kesintisiz sağlanması noktasında politikalar geliştirirken Rusya da enerji akışının

---

[4] Şerife Özkan Nesimioğlu, "Energy Import Dependency and Seeking for New Energy Technologies European Union Case", *International Journal of Energy Applications and Technologies*, Vol: 3, Issue: 2, 2016, p. 77.

[5] 2017 yılından itibaren fosil yakıt rezervleri hızlı bir şekilde azalmaktadır. Petrol ve doğal gaz rezervleri diğer fosil yakıtlara nazaran daha çok kritik oranlarda seyretmektedir. Fosil yakıt rezervlerinde kömürün 114 yıl, doğal gazın 53 yıl ve petrolün 51 yıl ömrünün kaldığı tahmin edilmektedir. ***Bkz.*** T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü", *Strateji Geliştirme Başkanlığı Raporu*, Sayı 15, 1 Ocak 2017, s. 4.

kesilmemesi ve büyük oranda enerji ihracatı üzerine kurulan ekonomisinin zarar görmemesi adına politikalar geliştirmiştir. Bu hususlar göz önüne alındığında sadece AB'nin değil Rusya'nın da kesintisiz enerji ihracatını sürdürebilmesi için AB'ye ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Burada ikili ilişkileri tanımlarken karşılıklı bir bağımlılığın olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Rusya ve AB'nin mevcut enerji politikaları incelenirken aşağıdaki sorular üzerinde durulacaktır:

i) Rusya ve AB'nin uyguladıkları enerji politikaları ne derece etkilidir?

ii) Enerji güvenliği bağlamında AB'nin Rusya'ya bağımlılığı ne derecede azalma göstermektedir?

iii) Rusya, sahip olduğu enerji potansiyelini sürdürmekte AB'ye ne ölçüde güvenmektedir?

AB'nin enerji ihtiyacını tek başına sağlayamaması ve bu ihtiyacının artan bir şekilde devam etmesi, Rusya'ya enerji bakımından bağımlı olmasına neden olmuştur. Bu nedenle AB, bu bağımlılığı azaltmak adına günden güne yenilenebilir enerjiye olan eğilimini arttırmıştır. Zamanla enerji güvenliği algısının değişmesi, Rusya'nın enerji tedarikçisi rolünü üstlenmeye devam etmek istemesi de AB'nin bu tutumu benimsemesinde etkili olmuştur. Aynı şekilde Rusya'nın enerji tedarikçisi rolünü devam ettirmek istemesi ve bu amaçla enerji stratejilerini etkin kullanmaya çalışması, her iki tarafın da sürdürdüğü ilişkinin niteliği ve niceliği çalışmanın başlıca konuları arasındadır. Çalışmanın hipotezi, "AB ve Rusya enerji güvenliği kavramını kendilerine göre algılamaktadırlar ve bu algılarını uyguladıkları politikalarına ve stratejilerine yansıtmaktadırlar. Ayrıca ilişkilerin inişli çıkışlı seyretmesi enerji güvenliğinin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Rusya, değişen koşullar ve talep dengesizliği ortamında ilişkilerin karşılıklı bağımlılığının devam etmesi yönünde bir tutum takınırken; AB, farklı yönelimler içerisine girmesi ve enerji ihtiyacının fazlalığı nedeniyle karşılıklı bağımlılığın günden güne azalması yönünde bir tutum takınmaktadır." şeklinde ele alınmaktadır. Bu çalışmada bağımlı değişken AB ile Rusya arasındaki diyalog sürecidir. Bağımsız değişkenler ise her iki tarafın enerji güvenliği anlayışlarıyla oluşturulan ve yönlendirilen enerji politikalarıdır.

Çalışmada, 2000'li yıllarda Avrupa Birliği – Rusya ilişkileri enerji bağlamında ele alınmaktadır. Bu çalışmada ikili ilişkiler şekillenirken enerjinin ne derece belirleyici unsur olduğu, enerji temini konusunda yaşanan karşılıklı bağımlılığın boyutu, uygulanan politikaların ve enerji krizleri bağlamında şekillenen ilişkilerin niteliği ve niceliği analiz edilmektedir. Belirtilen hususlar göz önüne alınarak tez üç bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısından, enerji kaynaklarının çeşitliliği ve dağılımından, enerji politikalarından, enerji güvenliğinden, enerji jeopolitiği ve karşılıklı bağımlılık konularından bahsedilmektedir. Bu konuların verilmesinin amacı, ikili ilişkiler şekillenirken ve enerji politikaları oluşturulurken hangi unsurların belirleyici olduğunun açıklanmak istenmesidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, AB'nin Soğuk Savaş sonrası sahip olduğu enerji potansiyelinden, AB'nin geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki enerji arz ve taleplerinden, enerji güvenliği bağlamında geliştirdiği politikalarından ve dış politika araçlarından ve son olarak bu politikaların çevre ile ilişkisinden ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelimden bahsedilmektedir. Bu bölümde ayrıca Rusya'nın enerji kaynaklarına sahip olması bakımından enerji piyasasındaki lider rolü, ekonomik verileri, enerji aktörleri ve enerji politikaları ve stratejileri açıklanmaktadır. Burada her iki tarafın farklı enerji görünümlerine sahip olmalarının altı çizilerek karşılıklı bağımlılığın boyutları ve enerji politikalarının nasıl şekillendiğine vurgu yapılmaktadır. Böylece AB – Rusya enerji ilişkilerinin verimli olup olmadığının ve ilişkilerin seyri hususunda bir analizde bulunulmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise, Avrupa Birliği ve Rusya'nın enerji bağlamında kurdukları ilişkiye, enerji bağımlılığı ve güvenliği konusunda geliştirilen karşılıklı diyalogların analizine yer verilmektedir. Diyalog kapsamında kurulan AB – Rusya iş birlikleri, yapılan antlaşmalar ve uygulanan stratejilerin yanı sıra yaşanan krizlerin ve olumsuz etkilenen ikili ilişkilerin inişli çıkışlı yapısı ele alınmaktadır. Bu ilişkilerin neden ve nasıl ilerlediği noktalarında, karşılıklı uygulanan yaptırımlar da ele alınarak ilişkilerinin nereye varacağı incelenecektir. Resmi belgeler, uluslararası basın ve güvenlik raporlarının incelenmesiyle analiz edilen gelişmeler ışığında AB ve Rusya'nın karşılıklı bağımlılık esasına dayalı yıllardır süren ilişkilerinin detaylı

incelemesi yapılarak önümüzdeki süreçte uygulanabilir alternatif stratejilerin de olabileceği yönünde fikirler oluşturulmaya çalışılmaktadır.

# 1. BÖLÜM: 2000'Lİ YILLARDA ENERJİ UNSURU

Çalışmanın bu bölümünde Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısına bakılarak karşılıklı bağımlılık teorisinin enerji bağlamında incelemesi yapılacaktır. Bu kapsamda ise, karşılıklı bağımlılık ve enerji güvenliği kavramları açıklanmaya çalışılırken enerji kaynakları ve enerji politikalarının oluşumu ise ele alınacak diğer konuları oluşturacaktır.

## 1.1. Uluslararası Sistem Açısından 2000'li Yıllarda Enerji

Soğuk Savaş, hemen hemen tüm dünya ülkelerinin doğrudan ya da dolaylı olarak etkilendiği bir süreç olmuştur. Bu nedenle 2000'li yıllarda AB ve Rusya ilişkilerinin nasıl geliştiği ya da gelişeceği büyük oranda bu dönemde yaşananlar ışığında olmuştur ve olmaya da devam edecektir denilenebilir. Bu dönemdeki sistemin yapısı oldukça karmaşıktır. Enerji kullanımını nasıl etkilediği hususunda sistemin yapısının belirlenmesi önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş dönemi, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) II. Dünya Savaşı'nın bitiminden 1980'li yılların sonuna kadar dolaylı olarak karşı karşıya geldiği, iki-kutuplu bir düzenin varlığını işaret etmiştir. İki taraf, dünyanın neredeyse her ülkesini direkt ya da dolaylı bir şekilde etkileyen ideolojik amaçlar ve sıcak çatışmaları içeren olayların yaşanmasına neden olmuştur.[6] Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında daha çok Avrupa'da SSCB'nin komünizmi yayma girişimlerine karşın ABD'nin anti-komünist politikaları etkili olmuştur. Kore Savaşı, Soğuk Savaş'ın hem Asya kıtasına yayılmasını hem de bu savaşın "*dünya çapında bir mücadele*" olmasını etkilemiştir.[7]

ABD'yi destekleyen batı ülkeleri Batı Bloğunu oluştururken SSCB'nin liderliğinde birleşen doğu Avrupa ve doğu ülkeleri Doğu Bloğunu oluşturmuştur. Doğu ve Batı bloklarının lider ülkeleri ABD ve SSCB gibi sıcak bir çatışmaya girmese

[6] Cemal Acar, *Soğuk Savaş / Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ötüken Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 1991, s. 23.
[7] Robert J. McMahon, *Soğuk Savaş*, Sinem Gül (Çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003, s. 44, 45, 54.

de gerek yürüttükleri nükleer çalışmalar gerekse bloklarındaki ülkelerin tutumlarına yön vermeleriyle Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası sistemi oldukça etkilemişlerdir.

Soğuk Savaş'ın kendisi gibi bitimi de uluslararası sistemde farklı değişikliklere yol açmıştır. Batı Almanya ve Doğu Almanya'nın hem ideolojik hem de coğrafi olarak ayrılması ve Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılması neticesinde Soğuk Savaş süresince etkili olan iki-kutuplu yapının da sonuna gelinmiştir. İki süper güçten SSCB, 1991'de dağılmış ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönem bitmiştir. Üzerinden yıllar geşse de Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan uluslararası sistemin yapısı tam olarak net bir şekilde tanımlanamamıştır.[8]

Rusya, 1991 - 2000 dönemi içerisinde, Gorbaçov tarafından 1985'te başlatılan Perestroyka (yeniden yapılanma)[9] ve Glasnost (açıklık ve şeffaflık)[10] politikalarını takiben kapitalist sisteme uyum sağlamak için uygulanan hızlandırılmış bir reform sürecine geçmiştir.[11] Bu politikalar, Rusya halkının seçtiği ilk başkan olan Boris Yeltsin tarafından 1985 - 1991 yılları arasında da uygulanmıştır. Daha sonra Sovyetler Birliği teşkilatının yeniden inşasının zor olduğu ve etkilerinin karışık olduğu ortaya çıkmış; bir yandan halkın sosyal açıdan daha özgür olmasına müsaade edilirken diğer yandan ekonomi kötüleşmiş ve toplumda sosyal huzursuzluk baş göstermiştir. İzlenen Glasnost ve Perestroyka politikaları sonunda Sovyetler Birliği'nin çökmesi 1945 – 1991 yılları arasında görülen Soğuk Savaş'ın da sona ermesini getirmiştir.[12] Bu politikalar, Soğuk Savaş boyunca farklı etkiler yaratmış, SSCB'nin yıkılmasına neden

---

[8] Bilgehan Emeklier, "21. Yüzyılda Küresel Sistemin Yapısal Dönüşümü: Yeni Düzen Arayışının Temel Parametreleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, Cilt: 1, 2017, s. 59.

[9] Perestroyka (Rusça'da yeniden yapılanma anlamına gelmektedir), 1980'lerin durgun Rus ekonomisini tekrar canlandırmayı hedefleyen bir dizi reform hareketidir. ***Bkz.*** The History, *Perestroika,* https://www.history.com/topics/cold-war/perestroika-and-glasnost, (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

[10] Gorbaçov, reform çabalarının ikinci yaşamsal planı olarak Glasnost politikasını başlatmıştır. Siyasi sistemin açılmasının -özellikle demokratikleşmenin– statükoyu korumakla büyük ilgisi olan politik ve bürokratik süreçteki ataleti aşmanın tek yolu olduğuna inanmıştır. Buna ek olarak, ekonomik ve sosyal iyileşme yolunun, insanların siyasi sürece dahil edilmesinden geçtiğini savunmuştur. ***Bkz.*** The Britannica, *The Gorbachev era: perestroika and glasnost,* https://www.britannica.com/place/Russia/The-Gorbachev-era-perestroika-and-glasnost, (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

[11] Bilgehan Emeklier, "21. Yüzyılda …", *a.g.m.,* s. 60.

[12] Sasha Gitomirski, *Glasnost and Perestroika,* http://www.coldwar.org/articles/80s/glasnostandperestroika.asp, (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

olmuştur. Fakat Rusya, 2000 yılına kadar bu politikaları temel alan reformları izlemeye devam etmiştir.

Painter ve Leffler, Soğuk Savaş'ın tüm dünya sorunlarının kaynağı olmamasına rağmen, etkisinin geniş kapsamlı ve uzun ömürlü olduğunu belirtmektedirler. Kaynaklara doyumsuz talebi, ideolojik ve politik hoşgörüsüzlüğü büyütmesi, dış tehditlere olan vurgusu ve bunun sonucunda iç sorunları ihmal etmesiyle Soğuk Savaş birçok ekonomiyi deforme etmiş, dünyadaki birçok topluma zarar vermiş, toplumların önceliklerini çarpıtmış ve servetlerini dağıtmıştır. Painter ve Leffler ayrıca Soğuk Savaş'ın fiziki çevreyi yıprattığının, dini, ırksal ve etnik çatışmayı karmaşıklaştırdığının ve nükleer silahların konumlandırılması ve dünyaya yayılmasını hızlandırdığının altını çizmekte, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin, dünya halklarına daha barışçıl, refah ve adil bir uluslararası düzen kurma fırsatı vermiş olduğunu değerlendirmektedirler.[13]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla SSCB'nin liderliğinde doğu ülkelerinin kurduğu Varşova Paktı da ortadan kalkmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesi, Doğu ve Batı olarak ayrılan Almanya'yı tekrar birleştirmiş, Avrupa'da hakim olan komünizmi sona erdirmiştir. Ancak biten tehditlere karşı yeni çatışmaların ve istikrarsızlıkların ortaya çıkmasını engelleyememiştir. Sander, yeni düzende ortaya çıkan bu sorunları, komünizm ve SSCB'nin denetim boşluğu ortamında Avrupa ülkelerinin saldırgan milliyetçi fikirlerle dolmaları, ABD müdahalesi olmaksızın Avrupa'nın güç dağılımındaki yeni yerinin belirsizliği, kuzey ve güney arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklılığının artık doğu ve batı şeklinde de kendini göstermesi ve uluslararası terörizm şeklinde sıralamaktadır.[14] Her ne kadar Soğuk Savaş'ın sona ermesi yeni bir dünya düzeninin kurulabileceğinin sinyalini verse de aynı zamanda hem ekonomik hem de siyasal sorunları da gün yüzüne çıkarmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle oluşan yeni uluslararası düzenin görünümü konusunda ortak bir tanıma varılamasa da Soğuk Savaş'ın bitimiyle ve blok sisteminin

---

[13] David S. Painter - Melvyn P. Leffler, "The End of the Cold War", *Origins of the Cold War – An Internation of History*, David S. Painter - Melvyn P. Leffler (Eds.), Routledge Publishing, Second Edition, 2005, p. 337.

[14] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, İmge Kitabevi Yayınları, 22. Baskı, Ankara 2013, s. 585 – 586.

sonlandırılmasıyla "*Yeni Dünya Düzeni*"[15] adı verilen bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistem, Soğuk Savaş'ın iki-kutuplu yapısının öngörülebilir gelişmelerinin aksine küresel uluslararası sistemin nasıl gelişeceği yönündeki belirsizlikleri barındırması sebebiyle istikrarsızlığı ve karmaşayı beraberinde getirmiştir.[16] Bu düzen, aynı zamanda karmaşa ve istikrarsız ortamda kendini kanıtlamak isteyen diğer ülkelerin de aktif olmaya başladığı bir dönemi ifade etmektedir.

1989 – 93 yılları arasında ABD Devlet Başkanı olan George H. W. Bush'un ileri sürdüğü "*Yeni Dünya Düzeni*" söylemi, birçok düşünürün uluslararası sistemin güncel yapısıyla alakalı yeni kuramsal tartışmaları ve teorik arayışları ortaya atmalarına ve irdelemelerine neden olmuştur.[17] Soğuk Savaş dönemini tanımlamak için kullanılan güç dengesi realizm ile açıklanmış, daha sonra liberalizm benimsenmiş, Soğuk Savaş sonrası ise çok merkezcilik ile birlikte ülkeler arası karşılıklı bağımlı ilişkiler görülmeye başlanmıştır.

Friedman, Yeni Dünya Düzeni ile ilgili olarak üç şey söylemiştir. Birincisi ABD'nin gücü; ikincisi, düşük ücretlere dayanan küresel endüstriyel büyümenin merkezi olarak Çin'in yükselmesi; üçüncüsü ise Avrupa'nın muazzam, entegre bir ekonomik güç olarak yeniden ortaya çıkmasıdır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Sovyetler Birliği'nin ardılı olan Rusya ise içinde bulunduğu karmaşalardan dolayı oldukça sarsılmıştır.[18]

Doğu Bloğunun dağıldığı, ABD'nin yeni oluşan sistemde tek-kutuplu bir güç merkezi olarak değerlendirildiği ve askeri güç kullanımının azaltıldığı dönem,

---

[15] "*Yeni Dünya Düzeni"* kavramı ilk olarak George H. W. Bush'un 11 Eylül 1990 tarihinde yapmış olduğu bir konuşmasında ortaya attığı bir kavramdır. Bu kavram, hem Basra Körfezi Savaşı'ndan galip çıkan Amerika'nın başarısını hem de Amerika'nın uluslararası sistemdeki tek güç olarak liderliğini vurgulaması açısından önemlidir. Bush'un *"... Bugün eşsiz ve olağanüstü bir anda bulunuyoruz. Basra Körfezi'ndeki kriz, ne kadar vahim olursa olsun tarihi bir iş birliği dönemine geçmek için nadir bir fırsat sunmaktadır. Bu sıkıntılı zamanlardan, yeni bir dünya düzeni - ortaya çıkabilir: yeni bir dönem - terör tehdidinden daha özgür, adalet arayışında daha güçlü ve barış arayışında daha güvenli. Doğudan Batıya, Kuzeyden Güneye dünya uluslarının uyum içinde yaşayabildikleri bir dönem ..."* Konuşmanın detayları için ***Bkz.*** The Washington Post, *Bush 'Out of These Troubled Times - A New World Order'*, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1990/09/12/bush-out-of-these-troubled-times-a-new-world-order/b93b5cf1-e389-4e6a-84b0-85f71bf4c946/, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).

[16] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 3. Baskı, İstanbul 1999, s. 103.

[17] Bilgehan Emeklier, "21. Yüzyılda …", *a.g.m.*, s. 59.

[18] George Friedman, "Beyond the Post-Cold War World", *Worldview RANE*, 2 April 2013, https://worldview.stratfor.com/article/beyond-post-cold-war-world, (Erişim Tarihi: 26.01.2020).

uluslararası dengelerin daha da yerleşmesine sebep olmuştur. Bu dönem Rusya'nın da SSCB yıkıldıktan sonra yeniden uluslararası sisteme dahil olmasına yardımcı olmuştur.[19] ABD, tek güç olarak uluslararası düzende kendini gösterirken, Rusya enkazından kurtulmak ve yeni düzende kendine yer bulmak için iç siyasetine odaklanma yoluna giderek uluslararası sistemde kendisine yer aramıştır.

Bir taraftan ABD, uluslararası sistemin tek kutuplu yapısını kendi lehine çevirmeyi başarırken bir yandan da SSCB'nin yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Rusya'nın kendi iç politikasına odaklanmasına ve dış politika açısından etkili bir oyuncu olamamasına neden olmuştur. Soğuk Savaşın bitimi, dünyanın alışılmış düzeninin de sonu anlamına gelmektedir. Uluslararası sistemin bundan sonra nasıl şekilleneceği üzerinde çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Soğuk Savaş'ın bitimini takiben on sene boyunca ABD, tek kutuplu sistemin lideri konumunda bulunmuş, daha sonra ise oluşan jeopolitik güç boşlukları ve uluslararası sistemde Soğuk Savaş döneminde etkin olamamış ülkelerin de kendilerini yeniden uluslararası sistemde göstermeleri nedeniyle uluslararası sistem, belirsizlikleri de içinde barındırmıştır.[20]

Uluslararası güvenlik ilişkileri bağlamında birçok politikayı etkileyen 11 Eylül 2001 terör saldırıları yaşanmadan önce ortaya çıkan uluslararası sistemin hiyerarşik ve çok kutuplu bir yapıda olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Askeri ve politik açıdan uluslararası yapıda ABD'nin liderliği altında hiyerarşik bir yapının varlığından bahsedilebilir. Fakat ekonomik ve politik açıdan ele alındığında uluslararası sistemin çok merkezli bir oluşuma sahip olduğunu söylemek mümkündür.[21]

11 Eylül saldırılarına kadar ABD baskın gücü elinde tutmuş, bu tarihten sonra ise politikasında önemli değişiklikler yapmıştır. ABD, daha çok askeri gücün önemine

---

[19] Ünal Çeviköz, "Uluslararası Sistem ve Türkiye'nin "Dış" Politikası-II", *Hürriyet*, 22 Ocak 2018, http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/unal-cevikoz/uluslararasi-sistem-ve-turkiyenin-dis-politikasi-ii-40717649, (Erişim Tarihi: 02.08.2019).

[20] Bilgehan Emeklier, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi", *Bilgesam*, http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.XGMd3NIzZdg, (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

[21] Yusuf Yıldırım, "Richard Rosecrance'nin Sistem Modeli Perspektifinden Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2015, s. 192.

odaklanırken Rusya, Çin, Pakistan, Hindistan gibi devletler yükselişe geçmeye başlamıştır.[22] ABD'nin lider konumunda olduğu bu süreç, uluslararası sistemde bir "*ara dönem*" veya bir "*geçiş dönemi*" olarak yorumlanabilir. Nitekim 11 Eylül terör olayları ve sonrasında yaşanan gelişmeler, ABD'nin liderliğindeki uluslararası düzenin çok merkezli olduğunu ortaya koymuştur.[23] Dünyanın farklı bölgelerinde kendini gösteren ülkeler, gücün çeşitlilik anlamında da farklılık gösterdiğinin altını çizmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte gelişmiş Batılı ülkeler, gelişmemiş Üçüncü Dünya ülkelerini hedef almış, onlar üzerinde hakimiyet kurarak oralardaki faaliyetlerini arttırmayı ve ülke kaynaklarını özgür bir şekilde kendi istedikleri doğrultuda kullanabilmeyi hedeflemişlerdir. SSCB'nin yıkılması uluslararası sistemde bir boşluk oluşturmuş, SSCB liderliğinden uzaklaşan eski SSCB üyesi ülkeler milliyetçilik düşüncesinden etkilenmiştir. Ancak Soğuk Savaş şartlarında görece bir düzen sağlayan bu ülkeler, iç karışıklıklarla karşı karşıya kalmıştır.[24] Soğuk Savaş sisteminde alışılmış SSCB'nin merkezi rolü yok olunca, sosyalizm yerini etnik milliyetçiliğe bırakmış ve birçok bölge iç karışıklıkların yaşanmasına maruz kalmıştır.[25] Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Tacikistan bağımsızlıklarını kazanmışlar, içinde bulundukları karışıklıklar ile Kafkasya Bölgesi huzursuz bir bölge haline gelmiştir. [26] Uzun yıllar SSCB'nin idaresinde kalan devletlerin, bir bakıma siyasi boşluk ortamında rotalarını kaybettikleri, daha sonrasında da karışıklıklardan yararlanarak bağımsızlıklarını kazandıkları söylenebilir.

Soğuk Savaş sonrasında Rusya ise Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından kendisini bu devletin bir varisi olarak ilan etmiş, ona göre davranmış ve diğer

---

[22] Aydın Aydın - Emir Bakıncak, "Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, 2016, s. 103.
[23] Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?"", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 8, Sayı: 16, s. 70.
[24] Necati İyikan, "ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, 2009, s. 256.
[25] Sertan Çınar - İsmet Göçer, "Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 17.
[26] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789 – 1999),* Filiz Kitabevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2000, s. 828.

devletler üzerinde liderlik kurmak istemiştir.[27] Sovyetler Birliği'nin enkazından kurtularak adeta küllerinden doğan Rusya, Putin'in başa geçmesiyle uluslararası ilişkilerde yeniden aktif rol oynamaya başlamış, böylece Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından tek kutupluluğa doğru evrilen yapının geçici olduğu anlaşılmıştır. Yeni süreç, yeni bir Rusya – ABD iki-kutupluluk mücadelesinden çok, birden fazla fakat birbirleriyle denk olamayacak düzeyde güç merkezlerinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir.[28] Diğer bir deyişle, iki kutuplu yapı uluslararası sistemde bir istikrar faktörüyken, Yeni Dünya Düzeni, bir yandan ABD'nin liderliğinin altını çizmiş bir yandan da Rusya, Çin, Japonya gibi yeni küresel güçlerin doğmasına da zemin hazırlamış ve güvenlik açısından ne olacağı belli olmayan bir ortam yaratmıştır.

Yeni ortaya çıkan uluslararası düzen, daha önce de ifade edildiği gibi, "*hiyerarşik ve çok kutuplu*" bir yapıya sahiptir. Askeri ve siyasal açıdan ele alındığında ABD liderliğinin varlığından söz edilebilir. ABD, askeri gücü ile kendi topraklarının ötesindeki ülkelerde (Afganistan, Irak gibi) operasyonlar yürütmüş ve oradaki siyasal rejimleri etkileyebilmiştir. Ekonomik ve siyasal açıdan bakıldığında ise çok merkezliliğin var olduğunu gösteren birçok devlet ve devletler topluluğu mevcuttur. ABD'nin yönlendirici gücü devam etse de AB, Çin, Rusya gibi aktörler uluslararası sistemin ekonomik boyutuna yön vermektedirler.[29]

Yeni Dünya Düzeni ile ilgili olarak Sönmezoğlu, her şeyden önce ideolojinin öneminin azaldığının, Doğu-Batı mücadelesinin artık olmadığının, bunlara bağlı olarak küresel istikrar ve iş birliği potansiyelinin arttığının altını çizmektedir.[30] Ayrıca Soğuk Savaş'ın ardından oluşan uluslararası sistemin, ABD'nin lider konumunda bulunduğu bir çeşit çok merkezli ve çok kutuplu yapıda olduğu değerlendirmesini yapmaktadır. Sönmezoğlu'na göre, sistemin bu yapısı, beraberinde endişelerin oluşmasına ve tarihte çok kutuplu sayılabilecek dönemlerde istikrarsızlık ve çatışmaların görülmesine yol açmıştır. Bu sistem, iki farklı yaklaşımı içinde barındırmaktadır. İlk yaklaşıma göre aktörler arasındaki ilişkiler, "*eski çatışmacı*

[27] Rifat Uçarol, *a.g.e.,* s. 828.
[28] Ünal Çeviköz, *a.g.m.,* (02.08.2019).
[29] Muzaffer Ercan Yılmaz, *Savaş ve Uluslararası Sistem*, Dora Yayınları, 2. Basım, Bursa 2013, s. 187 – 188.
[30] Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 463.

*düzen*"e göre gelişmemiş, ekonomileri ve halkları karşılıklı bağımlılık ilişkileri çerçevesinde ilişkilerini devam ettirmiştir. Bu sistemde güçlü birçok uluslararası aktörün yer aldığı, güçlü ve gelişmiş demokrasilerin oluşturduğu bir güvenlik topluluğu bulunmaktadır. Diğer yaklaşıma göre ise bu düzende ekonomik karşılıklı - bağımlılık seviyeleri az ya da hassas olan ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler özellik olarak egemenliklerini önemseyen, halen eski tip korumacı ve ilişkilerinde çoğunlukla çatışma odaklı güdümlere sahip, bir anlamda 2. Dünya Savaşı öncesi düzende etkili olan güç unsurlarına başvuran bir yapıdadırlar.[31] Buradan hareketle ekonomik ilişkileri daha güçlü olan ülkelerin gelişme düzeyleri ile doğru orantılı olarak ekonomik karşılıklı - bağımlılıkları daha üst düzeyde iken eski kalıplara daha bağımlı olan ülkelerin karşılıklı bağımlılık oranlarının bir o kadar az olduğu söylenebilir.

Özetle, 1945 yılına kadar uluslararası politika daha çok Avrupa'nın merkez olduğu coğrafya üzerinden konuşulurken, politika alanı Soğuk Savaş sürecinde Avrupa coğrafyasının dışına kaymış ve uluslararası sistemde yeni küresel aktörler ön plana çıkmaya başlamışlardır.[32] Soğuk Savaşın bitiminde ise Yeni Dünya Düzeni'nin ortaya çıkmasıyla birlikte öncelikli olarak ABD başat güç olarak yükselmiştir. Rusya'nın iç politikasına yönelmesinden dolayı uluslararası sistemde bir boşluk oluşmuş ve bu boşluk Rusya yanlısı ülkelerin kendi hallerine bırakılmasına neden olmuştur. Daha sonraki süreçte ise uluslararası sistem; ABD'nin 11 Eylül saldırıları nedeniyle güvenlik önceliklerinin değişmesi, Rusya'nın tekrar uluslararası sistemde yerini alması ile farklı güç odaklarının bulunduğu çok merkezli bir sisteme evrilmiştir.

Ortaya çıkan yeni dünya düzeni, içinde birçok farklı parametreyi barındırmaktadır. 1991 yılından beri, uluslararası sistem temel dönüşümleri değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılabilir:

- Soğuk Savaş boyunca etkili olan iki-kutupluluk ortadan kalkmış ve yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır.

[31] Faruk Sönmezoğlu, "Günümüzde Uluslararası Sistem: Yapı ve Belirleyiciler", *Küresel Çalışmalar*, 28 Şubat 2018, https://kureselcalismalar.com/gunumuzde-uluslararasi-sistem-yapi-ve-belirleyiciler/, (Erişim Tarihi: 02.08.2019).
[32] Sertan Çınar - İsmet Göçer, *a.g.m.,* s. 18.

- ABD dışında Rusya, Çin, Japonya gibi yeni güç merkezleri ortaya çıkmış, ABD'nin askeri gücü dışında farklı roller edinmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.
- Güç merkezleri, çok kutupluluğa doğru evrildiğinden uluslararası sistemde farklı dengeler oluşmuş, ülkeler ekonomik, politik ve kültürel birçok rol edinmek durumunda kalmıştır.
- Gelişmiş ülkeler, gelişmemiş ülkeler üzerinde faal olma çabası içerisine girmişler, kendilerini yeni sistemde güç olarak kanıtlamak istemişlerdir.
- SSCB'nin ardından milliyetçilik önem kazanmış, bağımsız yeni ülkeler ortaya çıkmıştır. Yeni tehditler ve bu tehditlere karşı oluşan yeni iş birlikleri (karşılıklı bağımlı olma esasına dayanan) yeni düzenin yapısını belirlemiştir.

Görüldüğü üzere Soğuk savaş'ın bitimi, yeni bir dünya düzeninin oluşmasını tetiklemiştir. Bu düzen AB – Rusya ilişkilerinin analiz edilmesi boyutunda da çok şey ifade etmektedir. Uluslararası sistemde yaşanan değişiklikler, güç unsurunun da kapsam ve boyut olarak çeşitlendiğine işaret etmektedir. Bu çalışmada gücün enerji özelinde ekonomik boyutu üzerinde durulacaktır. Uluslararası sistemin enerji bağlamında ülkelerin ekonomik güçlerini nasıl etkilediğini değerlendirmeden önce enerji ve enerji kaynaklarının güç ile ilişkisine değinilecektir.

## 1.2. Enerji ve Enerji Kaynakları

AB – Rusya ilişkilerinin tarihine baktığımızda enerjinin çok önemli bir rol oynadığını ve ilişkilerin bu temelde ilerlediğini söyleyebiliriz. Enerji kaynaklarının kullanımı ve enerji politikaları zaman içerisinde değişiklik göstermiş, AB – Rusya ilişkilerinin seyrine de çeşitli açılardan yön vermiştir. Bu nedenle enerji kaynaklarının kullanımının dönemsel değişimlerine bakıp enerjinin ve enerji kaynaklarının rolüne değinmekte fayda vardır.

Enerji, ilk çağlardan beri insanların yaşamını sürdürmesini sağlayan vazgeçilmez kaynaklar arasında yer almaktadır. 21. yüzyılda ise enerji halen ülkeler için stratejik önemini koruyan vazgeçilmez bir gelişim ve güçlenme unsurudur. Enerjinin, bir ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesini sağlaması gibi avantajları olsa

da enerjinin kesinti yaşanmadan tedarik edilmesi, güvenilir, çevre dostu ve uygun maliyetli yollardan elde edilmesi ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi gibi faktörler birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. [33]

Enerjinin ekonomik, sosyal, politik, bürokratik, yasal, teknolojik ve çevresel gibi çok sayıda insan ilişkisini etkilemesi, enerji kaynaklarının geniş kapsamlı bir güvenlik için vazgeçilmezliğini göstermektedir. Daha da önemlisi, insan uygarlığının hayatta kalması ve geleceği, yalnızca arzına değil, aynı zamanda mevcut enerji kaynaklarının doğasına da bağlıdır.[34] Anlaşıldığı üzere enerji kaynaklarının kullanılması için enerji temininden tutun da enerji güvenliğine kadar birçok değişkenin hesaplanılarak hareket edilmesi gerekmektedir.

Enerjinin kullanımı toplumların gelişmelerinde rol oynayan faktörlerden bir tanesidir. Enerji kaynakları günlük hayatımızın nasıl olacağını belirleyen, enerji ve sanayi ürünleri ise üretimimizin nasıl olacağına yön veren faktörlerdir. Dolayısıyla bir ülkenin enerji politikalarının oluşturulması, yalnızca ülkenin ve ekonominin ihtiyacı olan enerjiyi sürdürülebilir, emin yollardan ve kaynaklardan, zamanında, çevre dostu ve uygun maliyetli sağlamak için değil aynı zamanda makul fiyat politikalarıyla enerjinin alımı ve enerji arz güvenliği açısından bu kaynakların çoğaltılması ve farklılaştırılması için de gereklidir.[35] Diğer bir deyişle, enerji kaynaklarına erişim ve gelişmişlik düzeyi arasında bir ilişki vardır. Bu nedenle ülkeler, enerji kaynaklarını elde edebilmek amacıyla enerji politikalarına ihtiyaç duymaktadırlar.

Enerji kaynaklarına sahip olmak için ülkeler zaman zaman diplomatik açıdan karşı karşıya gelmekte, zaman zaman ise daha sert bir yaptırım yoluna girerek savaşlar gerçekleştirebilmektedirler. Günden güne artan enerji ihtiyacı, hükümetlerin alternatif enerji politikaları üretmesini ve etkili bir şekilde bu politikaların uygulanmasını

---

[33] Elif Demir, *Avrupa Birliği (AB)'nin Enerji Politikası ve Türkiye*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 4.

[34] Sreemati Ganguli, "Energy Interdependence as a Strategic Factor in the Post-Cold War Context", *Strategic Analysis*, Volume: 40, No: 3, 2016, p. 185.

[35] Necdet Pamir, "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", *Elektrik Mühendisleri Odası,* http://www.emo.org.tr/ekler/c6744c9d42ec2cb_ek.pdf, s. 57, (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

zorunlu kılmaktadır.[36] Çalışmada, AB – Rusya enerji ilişkileri ele alınırken karşılıklı izlenen politikalar ve yaptırımlar da irdelenecektir.

Enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu bölgeler, savaş, çatışma ve kaosların da şiddetle yaşandığı, hatta sürekli devam ettiği bölgeler olarak gündemini korumaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olmak ya da idaresini ele geçirmek isteyen sanayisi gelişmiş Batılı ülkeler, kıyasıya bir rekabet içine girmişlerdir. Bu rekabet aslında dünyanın güçlü lideri olma yolunda verilen bir mücadeledir.[37] Buradan yola çıkarak yaşanan dünya savaşlarının altında yatan nedenin enerji olduğu söylenebilir. Büyük savaşlar hariç yaşanan yerel çatışmalar, diplomatik yaptırımlar, milliyetçilik dahilinde yapılan ayaklanmalar ve terörizm kaynaklı sorunlar, enerji kaynaklarının merkezinde ya da enerji nakil hatlarının yakınlarında bulunan yerlerde gerçekleştirilmiştir.[38] Bu olaylar, enerjiyi elde etmek isteyen ülkeler ve enerjiye sahip olan ülkeler için bir güvenlik sorunu arz etmekte ve farklı politikaların geliştirilmesine sebep olmaktadır.

Enerji talebi, esas olarak ülkelerin kalkınmasına bağlı olarak her geçen gün artmaktadır. Aynı zamanda, ülkelerdeki eşitsiz ekonomik büyüme, enerji tüketimindeki eşitsizliğin başlıca nedeni olmaktadır.[39] Enerji kaynakları, güce sahip olmak için gereken unsurların başında gelmektedir ve dünya genelinde yaşanan enerji mücadelelerinin temel nedenini oluşturmaktadır.[40] Enerjiye duyulan ihtiyacın günden güne arttığını[41] göz önüne alırsak enerji kaynaklarının öneminin de azımsanamayacak kadar fazla olduğunu söyleyebiliriz.

---

[36] Elif Demir, *a.g.m.*, s. 5.
[37] Emine Kılıçaslan, "Enerji Savaşları", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (Eds.), Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 87.
[38] Kemal Olçar, "Uluslararası Çatışmaların Enerji Politik Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, 2010, s. 121.
[39] Xing Yao - Rizwana Yasmeen - Ihtsham Ul Haq Padda - Wasi Ul Hassan Shah - Muhammad Abdul Kamal, "Inequalities by Energy Sources: An Assessment of Environmental Quality", *PLoS ONE*, Volume: 15, No: 3, 2020, p. 1.
[40] İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 2, Yaz 2004, s. 48.
[41] IEA, 2015, 2016, 2017 ve 2018 yılları verilerine göre enerjiye duyulan ihtiyaç sırasıyla 49 Mtoe, 78 Mtoe, 254 Mtoe ve 328 Mtoe'dir. ***Bkz***. International Energy Agency (IEA), *World*, https://www.iea.org/world, (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

Enerji kaynakları, güç ve güvenlik aynı zamanda güvenlik açığı ve güvensizlik kaynağı anlamına gelmektedir. Örneğin Rusya ve Suudi Arabistan gibi ülkeler enerji kaynağı olma bakımından büyük avantaj sağlamaktadırlar. Büyük enerji üreticileri oldukları için, büyük tüketiciler onlara bağımlıdır; bu da çok çeşitli uluslararası arenalarda ve enerji pazarlarında güçlerini ve etkilerini arttırmıştır. Bununla birlikte, bunun zayıf bir nokta ve güvensizlik kaynağı olabileceğini de göz önünde tutmak önemlidir. Çünkü enerji ihraç eden ülkelerin ekonomileri ve enerji üretimleri, enerji ihracatına bağlı olduğundan uzun vadede farklı bir grup alıcı tarafından makul fiyatlarla talepleri karşılayacak potansiyeli sürdürmeleri gerekmektedir.[42] Bu açıdan ele alındığında enerjiyi ithal eden ve ihraç eden ülkeler arasında bir bağımlılık oluştuğuna değinmekte fayda vardır. Karşılıklı ekonomik bağımlılık, bu çalışmada da ele alınacağı üzere, her iki tarafın kendi çıkarlarını gözettiği bir ekonomik ilişkidir.

Sanayi Devrimi'nden beri, her dönemde baskın bir enerji ham maddesi ön planda olmuş ve toplumsal kalkınmanın itici gücü haline gelmiştir. İlk zamanlarda kömür tek başına enerji ham maddesiyken, daha sonraları petrol enerji üretiminde öncelikli olmaya başlamıştır. Nükleer enerji, 1973 - 1974 petrol krizlerinin neden olduğu enerji kıtlığında enerji ihtiyacının karşılanması için başvurulan enerji kaynağı olmuş fakat üzerinde tartışılan bazı risklerinden dolayı birçok ülke kullanımını kısıtlama yoluna gitmiştir. Zaman içerisinde çevrenin dostça kullanılması yönünde daha çok bilinç kazanıldıkça, doğal gaz daha çok tercih edilmiş ve petrol ile kömürün yanı sıra enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlamıştır.[43]

1950'lerden itibaren önde gelen enerji kaynağı olan petrol, uluslararası ilişkilerde anlaşmazlıklara, çıkar çatışmalarına yol açmış, savaşların altında yatan ve ülkelerin tehdit altında hissetmelerine neden olan bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle geleceğin inşası, sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınma sağlamak amacıyla

[42] Ana Campos - Carla Patrício Fernandes, "The Geopolitics of Energy", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patrício Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2017, p. 36.
[43] Necdet Pamir, "Enerji Politikaları …", *a.g.m.*, s. 58, (07.04.2019).

enerji sorunu için çözüm önerileri üzerinde adım atılmaya başlanmıştır.[44] Var olan enerji kaynaklarına alternatif kaynaklar tam da bu noktada aranmaya başlanmıştır. Hem krizler hem azalan rezervler hem de artan çevresel endişeler, ülkeleri enerji politikalarını gözden geçirmelerine ve yeni kaynaklar aramaya yöneltmiştir.

Enerji kaynakları, politik önemleri bakımından hem ekonomik değerleri içinde barındırır hem de siyasi bir araç olarak kullanılabilir. Enerji kaynaklarının siyasi ve ekonomik değerleri uyum içindedir. Özellikle yenilenemez enerji kaynakları olarak adlandırılan ve endüstriyel hayatın vazgeçilemez bir unsuru haline gelen fosil enerji kaynakları gitgide önem kazanmaktadır. Tükenen rezervler göz önüne alındığında artan bu önem ve azalan rezervler arasında ters bir orantının olduğu söylenebilir. Bu farklılık, devletlerin siyasi ilişkilerinin nasıl şekilleneceğini doğrudan etkilemekte; uluslararararası ve bölgesel çerçevede uluslararası bir enerji diplomasisi alanı yaratmaktadır.[45]

Birincil enerji tüketimi, diğer bir deyişle fosil enerji kaynaklarının kullanımı, BP 2019 yılı verilerine göre yılda % 1,5'luk artış ile 10 yıllık ortalamasının neredeyse iki katı oranına ulaşmış ve 2010'dan bu yana en hızlı oranda seyrederek % 2,9 oranında artış göstermiştir. Artışın % 40'ından fazlasını oluşturan doğal gaz bu artışın ana sebebi olmuştur. Tüm yakıtlar göz önüne alındığında, enerji tüketimi 10 yıllık ortalamalarından daha hızlı büyümüştür.[46] Enerjinin kullanımının artması ve kaynakların giderek azalması enerjinin nasıl etkili kullanılması gerektiğinin altını çizmektedir.

Enerji kaynaklarının çeşitliliği arttıkça sonuçları tarihi şekillendirmede daha da ön plana çıkmaktadır. İlk olarak enerji arz – talebi, coğrafi arka planı da zenginleştirmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle kutuplardan, kaya katmanlarına, deniz altından toprak formasyonlarına kadar birçok yerden enerji çıkarılabilmektedir. Sonuç olarak teknoloji, enerjinin bulunduğu jeopolitik yapıyı coğrafi olarak büyütmüştür.

---

[44] İlker İnan - İlhan Akbulut - Erman Aslan, "Enerji Sorununun Çözümünde Yenilenemez ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yeri ve Önemi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 120, Sayı: 237, Kasım – Aralık 2018, s. 13.

[45] Şeref Çetinkaya, *Enerji Arz Güvenliği Üzerinde Rusya - Batı Gerilimi ve Türkiye*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2019, s. 4.

[46] BP Statistical Review of World Energy 2019, p. 2.

İkinci olarak enerji ihtiyacının günden güne artmasıyla enerji fiyatları yükselmiş, arz – talep konusunda enerji temini açısından "güvenli" bir ortama ihtiyaç duyulmuştur. Enerjinin farklı yerlere nakledilmesinden tutun da nakil sırasında yaşanabilecek her türlü engelleyici müdahaleleri içeren bir enerji güvenliği faktörü ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak ise arz ve talep sırasında etkili olan çevresel, siyasal, sağlık gibi birçok değişkenden bahsedilebilir. Bahsedilen bu üç sonuç, mekânsal bir jeopolitikten daha fazla anlama gelmektedir.[47] Teknolojinin kullanılmasıyla enerjide çeşitlilik yaratmak kolaylaşmış; enerjinin her coğrafyadan farklı kaynaklar ve teknikler üzerinden elde edilmesinin önünü açmıştır. Ancak coğrafi genişlemenin de sebep olduğu güvenlik endişeleri de ortaya çıkmıştır.

Enerji kaynakları çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. İlk sınıflandırma, yeraltı ve yerüstü kaynakları şeklinde nerede bulunabileceklerine göredir. Yeraltı kaynakları, aynı zamanda fosil enerji kaynakları olarak da adlandırılabilir. Bunun nedeni organik kimi kaynakların oluşabilmeleri için belli jeolojik dönemlerde ve devirlerde fosil haline gelmeleri gerektiğidir. Yerüstü enerji kaynakları ise tükenmez kaynaklar şeklinde adlandırılabilirler ve dünya için büyük önem taşırlar.

İkinci sınıflandırma, kaynakların tükenebilir olup olmadıkları üzerinedir. Tükenebilen (Konvansiyonel) Enerji Kaynakları, birincil kaynaklar, fosil yakıtlar, primer kaynaklar ya da yenilenemez kaynaklar şeklinde adlandırılabilir. Bu sınıfta bulunan enerji kaynakları, yenilenemez ve tükenebilirlerdir. Petrol, doğal gaz, kömür gibi fosil yakıtlar, uranyum ve toryum gibi nükleer kaynaklar ile bitümlü şistler bu sınıfta yer alan konvansiyonel enerji kaynaklarıdır. Yenilenebilir (Alternatif) Enerji Kaynakları ise su gücü, güneş enerjisi, jeotermal enerji, biyoyakıt enerjisi kaynakları, rüzgar ve dalga (gel-git) enerjisi gibi kaynaklar, tekrar kullanılabilen diğer bir ifade ile tükenmeyen kaynaklardır.[48]

Enerji kaynakları, günümüz uluslararası ilişkilerde, özellikle tezin çalışma konusu olan AB – Rusya enerji ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadırlar. İki

[47] Mert Bilgin, "Enerji", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş – Ali Balcı (Eds.), Küre Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2018, s. 618 – 619.
[48] Hayati Doğanay - Ogün Coşkun, *Enerji Kaynakları*, Pegem Akademi, Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara 2017, s. 2 – 3.

aktörün ilişkilerinin daha çok yenilenemeyen kaynaklar üzerinden şekillendiği söylenebilir. Bu nedenle bu kaynakların kullanım alanlarına ve dünya enerji kullanımındaki oranlarına bakmakta fayda vardır.

### 1.2.1. Yenilenemeyen Kaynaklar[49] ve Bu Kaynakların Enerji Kullanımındaki Rolü

Yenilenemeyen enerji kaynakları, topraktan çıkarabileceğimiz miktarlarla sınırlıdır. Milyonlarca yıl önce yaşamış bitkilerin ve hayvanların kalıntılarından zaman içerisinde kömür, doğal gaz ve petrol oluşmuştur. Bu nedenle bu enerji kaynaklarına aynı zamanda fosil yakıtlar da denmektedir.[50] Bu kaynaklar yer altında uzun yıllar sonucu oluştuğundan sınırlı sayıda bulunmakta ve dünyaya asimetrik olarak dağılmaktadırlar. Dolayısıyla bazı ülkeler fosil yakıtlar bakımından oldukça zenginken bazı ülkeler de yetersiz kaynaklara sahip olduklarından enerjiyi dışarıdan temin etmek durumundadırlar.

Kömür, petrol ve doğal gaz, ana fosil yakıt kaynaklarını oluşturmaktadır. Kömür uygun maliyetli ve ham madde olarak bol bulanan bir kaynaktır, ancak yakıldığında çevreyi kirleten birçok madde doğaya salınmaktadır. Petrol veya ham petrol bulmak kömürle kıyaslandığında daha zor bir süreçtir. Petrol, yakıldığında daha az kirleticidir ve kömürün aksine, boru hatları ağı ile daha rahat taşınabilir ve benzin veya gazyağı gibi yakıtlar şeklinde kolayca depolanabilir. Doğal gaza gelince kömür ya da ham petrolden daha ucuzdur ve çevreyi daha az kirletmektedir. Fosil yakıtlar yeraltından çıkarılır ve kaya katmanları ile çevrili yataklara hapsolur. Kömür yatakları genellikle yüzeyin 200 ila 300 feet altındadır. Doğal gaz ve petrol yatakları ise yüzeyin bir veya iki mil altında bulunmaktadır. En derinde yer alan petrol ve gaz kaynakları ise yüzeyden altı milden daha altta bulunmaktadır.[51] Yer altı kaynakları, bulundukları

[49] Bu çalışmada, yenilenemeyen kaynaklar, fosil yakıtlar ya da birincil enerji kaynakları yerine kullanılmıştır.

[50] International Energy Agency (IEA), *What is Energy?*, https://www.eia.gov/energyexplained/what-is-energy/sources-of-energy.php, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

[51] Tom Metcalfe, "What are Fossil Fuels?", *NBC NEWS*, 17 March 2019, https://www.nbcnews.com/mach/science/what-are-fossil-fuels-ncna983826, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).

katmanlara ve çevreye olan etkisine göre çeşitlilik göstermektedirler. Burada bu kaynakların nasıl çıkarıldıkları sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunun için geliştirilmiş teknoloji ve altyapı sistemine ihtiyaç vardır.

Büyük miktarda fosil yakıt rezervleri az sayıda ülkede yoğunlaşmaktadır. BP 2019 verilerine göre şu anda dünyada bulunan petrol rezervleri daha çok Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, Katar gibi bazı Ortadoğu ülkeleri ile Rusya, Kanada ve Venezuela üzerinde yoğunlaşmıştır. Doğal gaz ise Rusya, Türkmenistan, İran, Katar, ABD gibi ülkelerde ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Son olarak kömür ise ağırlıklı olarak Kuzey Amerika, bazı Asya Pasifik ülkeleri (Çin, Avustralya gibi) ve Avrupa ülkeleri topraklarında bulunmaktadır.[52] Dünyadaki petrol ve doğal gaz kaynaklarının bu eşit olmayan dağılımı, devletlerin enerji arz güvenliği hakkındaki endişelerini arttırmıştır.[53] Enerji kaynaklarına sahip olan veya olmayan ülkeler, enerji güvenliği konusunda endişe yaşamaktadırlar.

Fosil yakıtlara sahip olan ve olmayan ülkeler analiz edildiğinde, düşük gelirli ülkelerin yarısı ve orta gelirli ülkelerin üçte birinden fazlasının fosil yakıt rezervine sahip olmadığı ifade edilebilir. Benzer şekilde, gelişmiş ülkelerdeki rezervlerin çoğunluğu nispeten az sayıda ülkede, özellikle ABD'de ve petrol üreten daha zengin Orta Doğu ülkelerinin çoğunda yoğunlaşmıştır.[54] Enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler avantajlı konumdayken diğer ülkeler enerji ithaline bağımlı bir konumda bulunmaktadırlar.

Günümüzde, fosil yakıt endüstrileri, fosil enerji kaynaklarını yer altından çıkarmakta, elektrik üretmek için yakmakta ya da ısınma veya nakliye için yakıt sağlamak amacıyla rafine etmektedirler.[55] Fosil yakıtlar, enerji üretiminin dışında birçok sektörde kullanılabilmektedir. Ayrıca daha kısa sürede, daha fazla enerji üretme potansiyeline sahiptirler. Fakat fosil yakıtların kullanılması sonucunda kısa süreli avantajlarından ziyade uzun süreli dezavantajlarının bulunduğu gözlemlenmiştir.

---

[52] BP Statistical Review of World Energy 2019, pp. 14, 30, 42.
[53] Eftal Efeçınar, *The Influence of Energy Politics on Conflict*, (Bilkent University, Department of International Relations, Master's Thesis), Ankara 2008, p. 1.
[54] Jeffrey Chow - Raymond J. Kopp - Paul R. Portney, *a.g.m.*, p. 1528, 1531.
[55] U.S. Department of Energy, *Fossil Energy Sources,* https://www.energy.gov/science-innovation/energy-sources/fossil , (Erişim Tarihi: 26.01.2020).

Buna ek olarak, yenilenemez enerji kaynakları, bu kaynaklara sahip olan ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmalarını sağlarken, bu kaynaklara sahip olamayan birçok ülke açısından enerjide dışa bağımlılık durumu yaratmıştır.[56] Uluslararası ilişkilerde enerji kaynaklarını bir güç aracı olarak kullanma tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Enerji gücünü bir ekonomik kardıraç olarak kullanan ülkeler ekonomik açıdan refah elde ederken enerji sağladığı ülkeler üzerinde diplomatik bir avantajı da ellerinde tutmaktadırlar.

Bununla birlikte, fosil yakıtlar, yerel hava kirliliğinin temel kaynağı ve karbondioksit ($CO^2$) ve diğer sera gazlarının yayıcısı olarak çevre üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Bu nedenle dünyanın enerjinin sosyal ve ekonomik kalkınmadaki rolünü, karbondan arındırma, fosil yakıtlara olan güvenimizi azaltma ve düşük karbonlu enerji kaynaklarına geçiş ihtiyacı ile dengelemesi gerekmektedir.[57] Son yıllarda, insan kaynaklı salınımların yaklaşık % 75'i fosil yakıtların enerji üretmek için kullanılmasından kaynaklanmıştır.[58] Bu gelişmeler neticesinde yenilenemeyen kaynaklara olan ilgi azalmaya başlamıştır. Ancak fosil yakıtlar, halihazırda bulunan kaynaklar olduğundan vazgeçilmesi bir o kadar da zor olmaktadır.

20. yüzyılda fosil yakıt kaynaklı enerji tüketiminde büyük bir çeşitlilik görülmüştür; kömür 1900 yılında toplam üretimin % 96'sından 2000 yılında % 30'un altına düşmüştür. Günümüzde ise ham petrol, "fosil enerji"nin yaklaşık % 39'unu oluşturan en büyük enerji kaynağıdır. Ham petrolün ardından sırasıyla % 33 ile kömür ve % 28 ile doğal gaz gelmektedir.[59]

2020 BP Dünya Enerji İstatistiksel Görünümü Raporu'na göre, petrol % 33,1 ile enerji piyasasında en büyük payı elinde tutmaya devam etmektedir. Kömür, en büyük ikinci yakıt olmakla birlikte 2019 yılında % 27,0 ile 2003 yılından bu yana en düşük düzeyde kullanılmıştır. Doğal gazın payı % 24,2 ve yenilenebilir enerjinin payı

---

[56] Hürriyet, *Yenilenemez enerji kaynakları nelerdir? Yenilenemez enerji kaynaklarının zararları, avantajları ve dezavantajları,* 2 Ekim 2020, https://www.hurriyet.com.tr/egitim/yenilenemez-enerji-kaynaklari-nelerdir-yenilenemez-enerji-kaynaklarinin-zararlari-avantajlari-ve-dezavantajlari-41625927, (Erişim Tarihi: 16.11.2020).

[57] Hannah Ritchie – Pablo Rosado - Max Roser, "Fossil Fuels", *Our World in Data,* 2020, https://ourworldindata.org/fossil-fuels, (Erişim Tarihi: 26.01.2020).

[58] U.S. Department of Energy, "Fossil … ", *a.g.m.*, (26.01.2020).

[59] Hannah Ritchie - Pablo Rosado - Max Roser, *a.g.m.,* (26.01.2020).

% 5,0 oranlarında yükselerek rekor seviyelere ulaşmıştır. Enerji piyasasında % 4,3'lük bir orana sahip nükleer enerji, yenilenebilir enerjinin gerisinde kalmıştır.[60] Buradan da anlaşılacağı üzere, yenilenebilir enerjinin kullanım oranı artarak devam etmektedir. Ancak fosil enerji kadar kullanımı yaygın değildir.

Fosil yakıtlar, çelikten plastiğe kadar geniş bir ürün yelpazesi oluşturan süreçleri işletirken aynı zamanda elektrik, ısı ve ulaşım sağlarlar.[61] Temiz ve tükenmeyen enerji kaynakları bulmak amacıyla çalışmalar yürütülse de fosil yakıtlara bağımlılık son zamanlarda azalma göstermemiştir. Çünkü fosil yakıtlar, endüstriyel sistemlerde, ev uygulamalarında, fırınlarda vb. yerlerde elektrik üretmek veya herhangi bir yeri ısıtmak için kullanılmaktadır. Özellikle elektrik, günümüzde hala % 80'in üzerinde bir oranda fosil yakıtlar kullanılarak üretilmektedir. Bununla birlikte, fosil yakıtların hızla tükenmesi tüm dünyada devam etmektedir. Hazır fosil yakıtların temini güçleşmekte ve fosil yakıtlar oldukça kirletici olduğu için çevresel sınırlamalar daha katı hale getirilmektedir.[62] Fosil yakıtların çevre üzerindeki etkileri de bu noktada tartışılmaya başlanmıştır.

Fosil enerji yakıtları halen temel enerji kaynakları olarak görülmektedir. Bu nedenle, fosil yakıtın geleceği, bir bütün olarak enerjinin geleceğine de yön verecektir. Bununla birlikte, yenilenebilir enerji ve nükleer enerji gibi fosil olmayan enerjilerin büyümesi arttıkça, fosil olmayan enerjilerin payının artması ve fosil yakıtın düşmesi beklenmektedir. Elbette, tüm enerji kaynaklarının kendi güçlü ve zayıf yönleri vardır ve mükemmel bir enerji kaynağı yoktur. Fosil yakıtın geleceği, güçlü yönlerini nasıl geliştirebileceğimize, zayıf yönlerini ve zorluklarını nasıl aşabileceğimize bağlıdır.[63] Fakat kaynakların sınırlı olduğu düşünüldüğünde var olan kaynakların alınan önlemlerle sadece ömrü uzatılabilir.

---

[60] BP Statistical Review of World Energy 2020, p. 10.

[61] Christina Nunez, "What are Fossil Fuels?", *National Geographic*, 2019, https://www.nationalgeographic.com/environment/article/fossil-fuels, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

[62] Mustafa İlbaş, "The Use of Coal Gases as an Alternative Fuel for Energy Supply", *Energy Policy Turkey*, April 2017, p. 58.

[63] Ken Koyama, "The Role and Future of Fossil Fuels", *The Institute of Energy Economics Japan (IEEJ) Energy Journal*, Special Issue, October 2017, p. 80.

Ülkelerin sahip oldukları kaynaklar açısından potansiyellerini daha iyi anlayabilmek ve etkili enerji politikaları belirleyebilmek için yenilenemeyen enerji kaynaklarını daha yakından incelemekte fayda vardır.

#### 1.2.1.1. Kömür

Kömür, temelde karbon, hidrojen ve oksijen bileşenlerinin oluşturduğu yanabilen, tortul, organik bir maddedir. Diğer kaya tabakaları arasında katılaşmış ve asırlarca basınç ve ısının etkileri sonucunda bitkiler tarafından oluşturulmuştur. Fosil bir yakıt olan kömür, miktar olarak petrol veya gazdan çok daha fazla rezerve sahiptir. 2018 yılı itibariyle dünya çapında kömür rezervleri yeni keşfedilen kaynaklar ile 132 yıllık üretim olanağına sahiptir. Kömür, hem elektrik üretmek için hem de çelik ve çimento üretmek ve diğer endüstriyel faaliyetleri uygulamak için de önemli bir yakıt olarak kullanılmaktadır.[64] Kömür, günümüzde dahi çok fazla tercih edilen ve kullanım alanına sahip bir fosil kaynaktır.

Yerüstü veya yeraltı yöntemleriyle madencilik yapılan kömür, 2018 yılında en büyük kömür tüketicileri ve üreticileri olan Çin, Hindistan ve ABD ile dünya çapındaki tüm enerji kullanımının üçte birini sağlamıştır. Kömür, karbon içeriğine bağlı olarak antrasit, bitümlü (siyah kömür), alt bitümlü ve linyit olmak üzere dört kategoriye ayrılır.[65]

Kömür, ayrıca organik olgunluklarına göre de sınıflandırılabilir. Linyit kömürü dünyada elektrik enerjisi üretiminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Taş kömürü, linyit kömürüne kıyasla nem miktarı ve daha yüksek karbon içeriği azaltılmış bir kömürdür. Taş kömürü, demir - çelik endüstrisinde, çimento fabrikalarında ve diğer endüstri dallarında kullanılmaktadır. Antrasit ise değerli bir kömür türüdür. Kömür türleri arasında en sert ve en dayanıklı olandır. Yüksek karbon içeriğine sahiptir ve

[64] World Coal Association, https://www.worldcoal.org/coal, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).
[65] Christina Nunez, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

tutuştuğunda diğer kömürlerden daha fazla ısı verir. Antrasit kömür, siyah ve parlaktır.[66]

Kömür, yüksek miktarda enerji üretmesine rağmen oldukça kirli bir enerji kaynağıdır. Kömür yakmaktan kaynaklanan karbondioksit salınımları dünya toplamının % 44'üne karşılık gelmektedir ve bu durum, sanayi öncesi seviyelerin üzerindeki küresel sıcaklık artışının en büyük tek kaynağı olmaktadır.[67]

Küresel kömür kullanımı 2018 yılı sonu itibariyle yükselse de 2014'ün en yüksek seviyesinin altında kalmıştır. Bu artış, esas olarak Çin, Hindistan, Endonezya ve Güney ve Güneydoğu Asya'daki diğer bazı ülkelerden kaynaklanmıştır. Asya'da elektrik talebi büyümeye devam etmiş ve kömür, üretilen elektriğin en büyük kaynağı olmaya devam etmiştir.[68] 2018 BP Enerji Görünümü Raporuna göre kömür tüketimi, Sanayi Devrimi'nden bu yana % 21 ile en düşük oranına ulaşmıştır.[69] 2020 yılına gelindiğinde ise, küresel seviyede yenilenebilir enerji yatırımları artmış, doğal gaz tüketimine ağırlık verilmiş ve ülkeler çevre dostu enerji politikaları ve sürdürülebilir kaynakları enerji sistemlerine daha çok dahil etmişlerdir. Bu gibi faktörler, kömür kullanımında azalma meydana getirmiştir.[70]

Kömür, enerji üretmek için başvurulan önemli kaynaklardan bir tanesidir. Zamanla çevreye olan etkisi, yüksek düzeyde yaydığı karbon emisyonları gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle kullanımı azalsa da daha uzun yıllar kullanılacağı öngörülmektedir.

#### 1.2.1.2. Petrol

Diğer bir fosil enerji kaynağı olan petrol, kıyı ve açık deniz kuyularından çıkarılmakta ve benzin, dizel ve ısıtma yağı gibi çeşitli petrol ürünlerine

---

[66] İsmail Pak, *A New Option For Alternative Energy Sources: Shale Gas*, (İstanbul Aydın University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and International Relations, Political Science and International Relations Program, Master's Thesis), İstanbul 2019, p. 5.
[67] Christina Nunez, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 12.05.2021).
[68] International Energy Agency (IEA), "Coal", *World Energy Outlook 2019*, https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2019/coal#abstract, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).
[69] BP Energy Outlook 2018, p. 69.
[70] Gökçe Topbaş, "Küresel kömür tüketimi 16 yılın en düşük seviyesinde", *Anadolu Ajansı*, 23.06.2020, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kuresel-komur-tuketimi-16-yilin-en-dusuk-seviyesinde/1886574, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

dönüştürülmektedir. En çok petrol üreten ülkeler, birlikte dünya arzının yaklaşık % 40'ını oluşturan ABD, Suudi Arabistan ve Rusya'dır.[71]

ABD gibi az sayıda ülke, petrolün kalkınma için öneminin ve onu 19. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar stratejik değerin bir unsuru olarak kontrol etmenin öneminin farkında olmuştur. 1860 yılında Bakü bölgesi, Rus İmparatorluğu'nun elinde, dünya petrolünün % 90'ını üretmiştir. Bununla birlikte, petrol çıkarma ve rafine etme konusundaki Amerikan yatırımları kısa sürede bu tabloyu değiştirmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın başlangıcında ABD, dünyadaki en iyi petrol üreticilerinden biri konumuna gelmiştir.[72]

Petrol, 20. yüzyılda altın çağını yaşamıştır. 20. yüzyılın başından itibaren yaşanan iki büyük dünya savaşının ve yaşanan küresel çatışmaların, petrol kaynaklarını elde etmek ve bu kaynakların paylaşılmasını sağlamak üzerine yaşandığı söylenebilir.[73] Petrol, bir enerji kaynağı olarak birçok sorunun çıkmasına neden olmuş, bu anlamda ayrıca politik değeri olan bir araç haline de gelmiştir.

Dünyadaki petrol rezervlerinin büyük çoğunluğu Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Olası rezervlerin de bu bölgede yer alabilmesi ihtimali, bu bölgenin gözler önünde olmasına ve gücü elde etmek adına sıcak ve soğuk mücadelelerin odak noktası haline gelmesine neden olmaktadır.[74] Petrol, bir enerji kaynağının nasıl politik bir araç ve güç haline gelebileceğinin en güzel örneklerinden biridir. Günümüzde dahi enerji kaynaklarının sacayaklarından biri konumundadır. Petrole sahip olmak için güç mücadelesi veren ülkelerin aynı zamanda yürüttükleri politikalar ile enerji bağımlılığı yaratmış oldukları da söylenebilir.

Günümüzdeki ekonomik yapılar göz önüne alındığında petrolün epey önemli bir enerji kaynağı olarak değerlendirildiği söylenebilir. Petrolün dünya toplam enerji tüketimine bakıldığında yüksek tüketim oranlarına sahip olması, bunun en önemli

---

[71] Christina Nunez, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 12.05.2021).
[72] Filipe Arnaut Moreira, "Energy as Social, Strategic and Geopolitical Equation", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patricio Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2017, p. 42.
[73] Cenk Sevim, "Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 13, Mayıs 2009, s. 97.
[74] Necdet Pamir, *a.g.e.*, s. 97.

nedenleri arasındadır.[75] Petrolün çok tüketilmesinin en önemli nedeni ise yaygın tüketim ağına sahip olmasıdır. Günümüzde petrol, elektrik üretiminden, taşımacılığa kadar çok büyük bir kullanım alanına sahiptir.[76]

2020 BP Dünya Enerji İstatistiksel Görünümü Raporu'na göre, dünyanın toplam kanıtlanmış petrol rezervleri 2019 sonu itibariyle 1,73 trilyon varilden fazla olarak ölçülmüştür. 2019'da ABD, Suudi Arabistan ve Rusya ile dünyanın en çok petrol üreten ülkeleri arasında yer almış ve küresel olarak günde 95 milyon varilden fazla petrol üretilmiştir.[77]

Petrolün varlığı büyük bir güç yaratırken yokluğu da 2008 petrol krizi gibi birçok politik ve ekonomik kriz de yaratabilmektedir. Bu nedenle günümüzde ulaşımdan elektrik üretimine kadar enerjinin nasıl üretildiği göz önüne alındığında petrole olan talebin artarak devam edeceği söylenebilir.

### 1.2.1.3. Doğal Gaz

Fosil kaynakların sonuncusu olan doğal gaz, emisyonlar açısından kömür ve petrolden daha temizdir, ancak yine de dünya toplamının beşte birini oluşturmaktadır. Dünyanın tüm doğal gaz kaynakları aktif olarak çıkarılmamaktadır. Örneğin, gazın donmuş suda hapsolduğu deniz altı metan hidratları, potansiyel bir gaz kaynağı olarak değerlendirilmektedir.[78]

Doğal gaz geniş bir kullanım alanına sahiptir. Diğer yakıtlara olan üstünlükleri nedeniyle sanayi kuruluşlarında, yaşam ve turizm alanlarında, sağlık kuruluşlarında, tarım sektöründe, balık üretim tesislerinde ve motorlu araçlarda yakıt

---

[75] ABD Enerji İdaresi verilerine göre 2017 yılı sonunda dünyanın toplam petrolünün % 20'si ABD, % 14'ü Çin, % 4'er ise Hindistan, Japonya ve Rusya tarafından tüketilmiştir. Yine 2019 yılı verileri, toplam petrol üretiminin % 19'u ABD, % 12'si Suudi Arabistan ve % 11'i Rusya tarafından üretilmiştir. Üretim ve tüketim arasındaki veriler değerlendirildiğinde oranların birbirine yakın olduğu ve halen petrol kullanımının ön planda olduğu çıkarımı yapılabilir. ***Bkz.*** U.S. Energy Information Administration (EIA), *What countries are the top producers and consumers of oil?,* https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6, (Erişim Tarihi: 27.05.2020).

[76] Cem Gökçe, "Önemli Bir Enerji Girdisi Olan Petrolün Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 1, Haziran 2014, s. 144.

[77] BP Statistical Review of World Energy 2020, p. 15.

[78] Christina Nunez, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

olarak kullanım alanına sahiptir.[79] Doğal gaz kullanımı özellikle daha temiz bir kaynak olması bakımından her geçen dönemde daha çok artmıştır.

1970'lerde kendisini gösteren ve ardından meydana gelen petrol fiyatlarındaki artışlar ve dalgalanmaların da etkisiyle fosil yakıtlara alternatif olarak doğalgazın önemi artmıştır. Dünyada bulunan doğalgaz rezervleri gözden geçirildiğinde doğal gazın asimetrik olarak dünyaya yayıldığı belirtilebilir. Bilinen rezervlerin önemli bir kısmı başta Rusya olmak üzere eski SSCB ve bazı Ortadoğu ülkelerinde yer almaktadır.[80] BP Dünya Enerjisi 2020 İstatistik Değerlendirme Raporuna göre, dünyada kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin % 19,1'i Rusya'da, 16,1'i İran'da, 12,4'ü Katar'da, % 9,8'i Türkmenistan'da ve % 6,5'i ABD'de yer almaktadır.[81] Çalışmada da ele alınacağı üzere Rusya, özellikle doğal gaz bakımından oldukça zengin enerji kaynaklarına sahiptir. Bu da Rusya'yı enerji ihracatı bakımından önemli bir yere konumlandırmaktadır.

Doğal gaza olan ihtiyaç arttığından var olan kaynaklara ek kaynak arama ve geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle sadece karada değil denizlerde de doğal gaz rezervlerine ulaşmak mümkün olmuştur. Doğal gazın depolanması ve taşınması makul fiyatlarla çözümlendirilebilmektedir. Bu nedenle diğer fosil yakıtlar ile karşılaştırıldığında daha tercih edilebilir görünmektedir.[82]

Doğal gaz, ilk olarak petrol üretimi esnasında açığa çıkmış faydası olmayan bir atık olarak kabul edilerek yakılmış ve petrol üretim tesislerinden uzak tutulmuştur. Fakat 21. yüzyılda evlerde ve endüstride stratejik önemi nedeniyle çokça tercih edilmektedir. Doğal gazın, Antarktika hariç tüm kıtalarda üretimi yapılmaktadır. Rusya, ABD, Kanada, Hollanda ve İran önde gelen doğal gaz üreticisi ülkeler

---

[79] Kasım Önder, *Enerji Kaynağı Olarak Doğal Gaz Kullanımı ve Doğal Gaz Kullanımına Yönelik Depolama Sistemlerinin İncelenmesi*, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makina Mühendisliği Anabilim Dalı, Malzeme ve İmalat Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 1.

[80] Erdal Akpınar - Adem Başıbüyük, "Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğalgaz", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 6, No: 3, Summer 2011, p. 122 - 123.

[81] BP Statistical Review of World Energy 2020, p. 32.

[82] Gözde Ece Adıgüzel, *Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Dinamikleri ve Türkiye'nin Uyumu*, (Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Anabilim Dalı, İktisat Yüksek Lisans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018, s. 6.

arasındadır. Boru hattı kullanımı doğal gaz için en verimli ve en ucuz ulaşım yöntemidir.[83] Bu nedenle doğal gaz boru hatları, Rusya – AB enerji ilişkileri analiz edilirken enerji temini açısından ihtiyaç duyulan önemli bir enerji girdisi olarak ele alınacaktır.

Doğal gaz, boru hattı ile taşınabilir veya ihtiyaç duyulan yere gönderilebilir. Borular kullanılarak gaz, entegre bir gaz taşıma ağının bir parçası olarak uzun mesafelerde uygun maliyetli bir şekilde taşınabilir. Boru hatları tüketicilere uygun maliyetli ulaşamadığı zaman, doğal gaz, soğutularak bir sıvı[84] haline getirilebilir ve hacmi daraltılarak ihtiyaç duyulan yere nakliye edilebilir.[85]

Enerji üretirken hem çevre üzerindeki etkiyi azaltmak hem de insanlara daha fazla enerji sağlamak 21. yüzyılın en büyük zorluklarından biridir. Doğal gaz ise emisyonları azaltarak kömür ve dizelin yerini aldığında hava kalitesini iyileştirerek bu zorluğun üstesinden gelmeye yardımcı olabilir. Gaz aynı zamanda arz ve talebi eşleştirmeye yardımcı olarak rüzgar, güneş ve hidroelektrik için kritik destek sağlayarak yenilenebilir enerji kaynakları için güvenilir bir ortak olabilir.[86]

Doğal gaz, petrol krizlerinin de etkisiyle önem kazanmış ve başta Avrupa ülkeleri, önemli miktarlarda doğal gaz ithal etmeye başlamıştır. Petrol gibi doğal gaz da siyasi bir diplomasi aracı olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu durumun sonucunda zengin doğal gaz rezervlerine sahip olan ülkeler, stratejik olarak güçlü konuma gelmişlerdir. Doğal gaz, güç unsuru haline dönüşerek küreselleşen dünya düzenini etkileyecek boyuta ulaşmıştır. Dolayısıyla enerji güvenliği sorunsalı ortaya çıkmıştır.[87] AB – Rusya enerji ilişkilerinin gidişatını belirleyen doğal gaz, Rusya'nın sahip olduğu ve AB'nin temin etmek zorunda kaldığı önemli bir enerji kaynağıdır. Dolayısıyla iki

---

[83] İsmail Pak, *a.g.e.*, p. 7.
[84] Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (Liquified Natural Gas – LNG), "Yeni Enerji Kaynakları" başlığı altında detaylı olarak incelenecektir.
[85] SHELL Official Site, *Natural Gas: The Facts*, https://www.shell.com/energy-and-innovation/natural-gas/natural-gas-the-facts.html, (Erişim Tarihi: 02.04.2020).
[86] SHELL Official Site, *Natural Gas: Providing More and Cleaner Energy*, https://www.shell.com/energy-and-innovation/natural-gas/providing-more-and-cleaner-energy.html, (Erişim Tarihi: 12.02.2021).
[87] Anıl Çağlar Erkan, "Küresel Doğal Gaz Krizlerine Karşı Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması ve Enerji Arz Güvenliği için Kriz Yönetimi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, 2014, s. 90.

taraf arasındaki enerji bağımlılığının ana faktörünün doğal gaz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2018, doğal gaz için bir bolluk yılı olmuştur. Hem küresel tüketim hem de üretim bağlamında 30 yıldan fazla bir süredir gaz talebi veya üretimi ele alındığında en güçlü büyüme oranlarından biri olan % 5'in üzerinde artmıştır. Bu büyümedeki ana aktör, küresel talep büyümesinin neredeyse % 40'ını ve üretim artışının % 45'inden fazlasını oluşturan ABD'dir.[88]

Doğal gaz tüketimi, 2018 yılında % 5, 2000 yılından beri ise yılda % 2.6 oranında artış göstermiştir. Sadece ABD ve Çin, 2018'de küresel enerji tüketimi büyümesinin % 70'ini oluşturmuştur. ABD, 30 yıl içinde en yüksek büyüme oranını, Çin ise 2012'den bu yana en yüksek büyüme oranını kaydetmiştir. Bu büyümenin nedeni öncelikle, bu ülkelerdeki fosil yakıtlara olan talebi artıran güçlü bir ekonomik büyüme yaşanmasıdır.[89] Küresel gaz tüketimi, 2019'da % 2,6 ile artmaya devam etmiş ancak gaz tüketiminde rekor yıl olan 2018'e göre daha yavaş bir hızda seyretmiştir.[90] Yine de her dönemde belli bir oranda tüketiminde artış görülmüştür.

Doğal gaz genellikle temiz bir enerji alternatifi olarak görülmektedir. Karbon monoksit, karbondioksit ve azot oksitler gibi daha düşük seviyelerde zararlı emisyon yayarak diğer fosil yakıtlardan daha temiz yanar ve diğer fosil yakıtlardan daha az sera gazı üretir. Sağlık sorunlarına neden olan kül veya partikül üretmez. Rüzgar veya güneş gibi yenilenebilir enerji kaynakları kadar temiz değildir, ancak bol, nispeten ucuz ve kullanımı kolaydır.[91]

Önce kömür, ardından petrol ve doğal gaz, endüstriyel süreçlerde, tarımda ve ulaşımda hızlı büyüme sağlayan kaynaklar olmuştur. Fosil yakıtların geniş çapta kullanılmaya başlanmasından önce, 19. yüzyılın başlarındaki dünya, bugünün dünyasından çok farklı bir görünüme sahip olmuştur. İnsan sağlığı ve refahı belirgin

---

[88] BP Statistical Review of World Energy 2019, p. 5.

[89] Enerdata, *Natural Gas*, https://yearbook.enerdata.net/highlights/#natural-gas-1 , (Erişim Tarihi: 09.04.2020).

[90] Enerdata, *Natural Gas Domestic Consumption*, https://yearbook.enerdata.net/natural-gas/gas-consumption-data.html, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

[91] Linda C. Brinson, "Is Natural Gas a Good Source of Energy?", *How Stuff Works*, 29 August 2012, https://science.howstuffworks.com/environmental/energy/natural-gas-energy.htm, (Erişim Tarihi: 02.04.2020).

bir şekilde iyileşmiş, dünya nüfusu 1800'de 1 milyardan bugün neredeyse 8 milyara yükselmiştir. Fosil yakıtlı enerji sistemi, modern ekonominin can damarı haline gelmiştir. Fosil yakıtlar sanayi devrimine güç vermiş, milyonları yoksulluktan kurtarmış ve modern dünyayı şekillendirmiştir.[92] Tarih boyunca enerji kaynakları çeşitlenmiş; ancak kullanımlarında herhangi bir azalma görülmemiştir. Aksine nüfusun artması ve teknolojinin gelişmesiyle doğru orantılı olarak fosil enerji kaynaklarının kullanımı artmıştır.

Birincil enerji talebi 2021 yılında % 5,8 artarak 2019 seviyelerini % 1,3 ile aşmıştır. Fosil yakıtlar, 2019'da % 83 oranında kullanılmışken 2021 yılında fosil yakıtlar, birincil enerji kullanımının % 82'sini oluşturmuştur.[93] Görüldüğü üzere, fosil enerji kaynakları günümüzde oldukça çok kullanım alanına sahiptir ve 21. yüzyılda kullanılan enerji kaynaklarının başında yer almaktadır. Çok tercih edilmesine rağmen çevre ve sağlık açısından olumsuz etkiler yarattığı tartışılmaz bir gerçektir. Fosil enerji kaynaklarının yeryüzünde eşit olmayan şekilde dağıldığı da göz önüne alındığında ülkelerin farklı siyasi ilişkiler ve politikalar geliştirdikleri, doğal olarak ülkelerin farklı enerji bağımlılık derecelerine sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca, fosil yakıtlar, günümüz ve gelecek nesiller için kullanılabilirlik sorununu gündeme getiren yenilenemeyen kaynaklardır. Bunların tamamen tükenmesinden kaçınılmalı, böylece karşılık gelen etki kategorisinde çevresel etkinin azaltılmasına katkıda bulunulmalıdır. Piyasaların ve fiyatların istikrarsızlığı da kullanımlarında olumsuz ekonomik etkilere yol açan bir dezavantajdır.[94]

Fosil enerji kaynakları, tarih boyunca enerji üretiminde tercih edilen kaynaklar olmuştur. Bu kaynakların kullanıma hazır olmaları, tarih boyunca oluşturulan altyapı olanaklarının çeşitli olması, bol miktarda enerji üretmeleri ve kolay temin edilebilir olmaları tercih edilme nedenleri arasındadır. Günümüz enerji piyasasında oldukça geniş kullanım alanına sahiptir. Ülkelerin enerji politikaları, fosil enerji kaynaklarının yönetimi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak fosil enerji

---

[92] Samantha Gross, "Why are fossil fuels so hard to quit?", *Brookings*, June 2020, https://www.brookings.edu/essay/why-are-fossil-fuels-so-hard-to-quit/, (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
[93] BP Statistical Review of World Energy 2022, p. 3.
[94] Florinda Martins - Carlos Felgueiras - Miroslava Smitkova - Nidia Caetano, "Analysis of Fossil Fuel Energy Consumption and Environmental Impacts in European Countries", *Energies*, Vol: 12, No: 964, 2019, p. 2.

kaynakları, çevresel endişe yaratmaları nedeniyle yenilenebilir enerjinin kullanımını teşvik etmekte, enerji bağımlılığı yaratacak düzeyde ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca tükenebilen kaynaklar olmaları, ülkeleri her geçen gün yeni kaynak arayışlarına yönlendirmektedir.

### 1.2.2. Nükleer Enerji

Nükleer enerji, ilk kez 1789 yılında uranyumun keşfedilmesi ile ortaya çıkmış, 1934 yılında ise atomun parçalanması ile enerji üretilmesi sağlanmıştır. Bu nedenle politikacılar, bilim insanları ve sanayiciler bu kaynağı enerji üretmek için kullanmak istemişlerdir. Öncelikle askeri ve savunma amacıyla çalışmalar başlatılmış, daha sonra alanda da uygulamalar faaliyete geçmiştir. Nükleer enerjinin fark edilmesiyle çeşitli ülkeler nükleer enerjiden yararlanmak amacıyla çalışmalar yapmış, bu çalışmaların sonucunda atom çekirdeklerinin açığa çıkardığı ısı enerjisinden elde edilecek elektrik enerjisi üreten nükleer enerjinin güvenilir, kontrol altında ve devamlı bir şekilde üretilmesini sağlamak üzere tesisler / nükleer santraller kurulmuştur.[95] Nükleer enerjinin nasıl üretildiği göz önüne alındığında kendiliğinden bulunan bir enerji kaynağı olmadığı ve işlenerek enerji üretilmesi söz konusu olduğu söylenebilir. Bu nedenle de yenilenemeyen yani fosil bir enerji kaynağı olmadığından çalışmada ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile ön plana çıkan nükleer bilim, 1932 yılında Sir James Chadwick tarafından nötronun keşfedilmesinin ardından hızla ilerlemiştir. Bu keşfi, 1939'da atomların füzyonunun olduğu (yani birleştiği) ve enerjinin serbest bırakıldığı gelişmesi takip etmiştir. Bu da ilk kontrollü zincir reaksiyonunun gerçekleştirilmesi (1943), ilk atom silahının yapılması (1945) ve nükleer enerji kullanılarak ilk elektrik üretiminin gerçekleştirilmesi (1951) ile sonuçlanmıştır. Bu gelişmeler sayesinde yirmi yıl içinde nükleer enerji ilk prensiplerden pratik uygulamaya kadar ilerlemiştir.[96]

---

[95] T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Nükleer Enerji*, https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararasi-projeler-genel-mudurlugu-nukleer-enerji, (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

[96] Nuclear Energy Agency, *Nuclear Energy Today*, p. 9, https://www.oecd-nea.org/pub/nuclearenergytoday/3595-nuclear-energy-today.pdf, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).

Nükleer enerji, son dönemde en çok üzerinde konuşulan enerji kaynağıdır. Bunun nedeni hem değişen iklim koşulları ve küresel ısınmadan kaynaklanan endişelere bir çözüm olarak görülmesi hem de nükleer silah yapımında önemli bir kaynak teşkil etmesidir. Fakat üzerinde bu kadar tartışılmasının asıl nedenini Pamir, nükleer santrallerin işletilmesinin güvenlik anlamında endişelerin oluşmasına ve de nükleer atıkların çevre üzerinde negatif riskler yaratmasına sebep olması olarak değerlendirmektedir.[97] Bu bağlamda bu tartışmaların bir diğer nedeninin de nükleer kazaların yaşanması ve bu kazaların sonucunda hem insan hem de çevre üzerinde negatif sonuçlar yaratması endişesi olduğu değerlendirilebilir.

Nükleer enerji, 1990'lı yılların sonlarında popüler hale gelmiştir. Bu da "nükleer rönesans" kavramını gündeme getirmiştir. Her düzeydeki ülkeler, enerji güvenliği politikalarında büyük ölçüde siyasi, ekonomik ve çevresel hedeflere değindiği için nükleere yeniden ilgi duymaya başlamışlardır. Ancak nükleer enerji diğer enerji kaynakları gibi değildir. Nükleer enerji kullanmayı planlayan devletler bazı zorluklarla karşı karşıyadır. Bu ülkelerin politikalarını daha geniş uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik bağlamında değerlendirmeleri gerekmektedir. Bir santralde nükleer enerji üretilmesi, nükleer silahların yayılmasının önlenmesine ilişkin uluslararası rejim kapsamında "nükleer enerjinin barışçıl kullanımı" olarak adlandırılan şeydir ve diğer enerji kaynaklarından farklı olarak çeşitli kural ve düzenlemelere tabidir.[98] Nükleer enerjinin kullanımı, beraberinde dikkat edilmesi gereken birçok yasal, çevresel ve güvenlik düzenlemelerinin de varlığını ifade eder.

Nükleer enerji, küresel olarak karbonsuz elektriğin üretilmesinde en büyük paylardan biri olmuştur ve enerji sektörünün karbondan arındırılmasına katkıda bulunma konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Yine de nükleer enerji, doğal gaz veya modern yenilenebilir kaynaklar gibi diğer daha ekonomik alternatiflerle rekabet etmekte zorlanmaktadır. Güvenlik ve daha geniş kitlelerce kullanımının kabul edilmesi ile ilgili endişeler, kalkınmanın önündeki engeller olmaya devam etmektedir. Birçok ülkede belirsiz bir gelecekle karşı karşıya olan nükleer enerji ile dünya,

---

[97] Necdet Pamir, *a.g.e.,* s. 122.

[98] Şebnem Udum, "Nuclear Energy and International Relations: Outlook and Challenges for Newcomers", *Perceptions*, Volume: XXII, Number: 2 – 3, Summer - Autumn 2017, p. 57 – 58.

gelişmiş ekonomilerdeki kullanımında milyarlarca ton ek karbon emisyonu ile sonuçlanabilecek keskin bir düşüş riskiyle karşı karşıyadır.[99]

Dünya Nükleer Derneği'nin Raporuna göre 2019 yılı itibariyle elektrik üretmek için en çok nükleer enerjiyi kullanan ülkeler, % 71 ile Fransa, % 54 ile Slovakya, yine % 54 ile Ukrayna, % 49 ile Macaristan ve % 48 ile Belçika'dır.[100] AB içerisinde Fransa, Macaristan, Polonya, Finlandiya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çekya, Romanya, Slovakya ve Slovenya nükleer enerji üreten ülkelerdir. Bu ülkelerin bakanlıkları, nükleer enerjiyi yeşil enerji üretme sınıflandırılmasına dahil etmek amacıyla talepte bulunmuşlardır.[101] Nükleer enerjinin, AB'nin enerji ürettiği alanlardan birisi olmasına rağmen Almanya, Avusturya veya Lüksemburg gibi diğer ülkeler, nükleer faaliyetlerin kazalara neden olması ve nükleer atık oluşturması ile ilgili kaygıları işaret ederek nükleer enerji üretilmesine şiddetle karşı çıkmaktadırlar.[102] Görüldüğü üzere nükleer enerjiyi kullanıp kullanmama konusunda AB içerisinde dahi fikir ayrılıkları mevcuttur. İlerleyen zamanda bu konuda verilecek kararlar doğrultusunda nükleer enerji politikalarının farklı şekillendiğini görmek olasıdır.

Nükleer enerji, diğer fosil yakıtlara nazaran daha temiz bir kaynak olarak değerlendirilse de yarattığı siyasal, çevresel ve güvenlik problemleri nedeniyle kullanımının devam ettirilmesi ya da çoğaltılması tartışılmaktadır. Bu enerjiyi kullanan ülkelere bakıldığında daha çok AB ülkelerinin çoğunlukta olduğu söylenebilir. Bu durumun AB enerji politikasında ne ifade ettiği çalışmada ilgili bölümde irdelenecektir. Ayrıca nükleer enerjinin uluslararası enerji bağımlılığını azaltmak için AB'de önerilen yöntemlerden biri olduğunun da altı çizilecektir.

---

[99] International Energy Agency (IEA), *Nuclear*, https://www.iea.org/fuels-and-technologies/nuclear, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).

[100] World Nuclear Association, *Nuclear Power, Energy and the Environment*, https://world-nuclear.org/getmedia/b8351b4a-82dc-4dee-a2a2-c42e295d0f61/Pocket-Guide-Booklet.pdf.aspx, (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

[101] Yves Herman, "Avrupa Birliği, nükleer enerji ve doğalgazı 'yeşil yatırım' olarak tanımlayacak", *Sputnik Türkiye*, 01.01.2022, https://tr.sputniknews.com/20220101/avrupa-birligi-nukleer-enerji-ve-dogalgazi-yesil-yatirim-olarak-tanimlayacak-1052314468.html, (Erişim Tarihi: 09.01.2022).

[102] Hans Von Der Burchard, "Germany hits out at Brussels plan to label nuclear and gas 'green'", *Politico*, 01.01.2022, https://www.politico.eu/article/eu-nuclear-energy-gas-green-climate-technology/, (Erişim Tarihi: 09.01.2022).

### 1.2.3. Yenilenebilir Kaynaklar ve Bu Kaynakların Enerji Kullanımındaki Rolü

Tüm dünyada modern enerji geliştirmenin temel amacı, onu erişilebilir kılmaktır. Enerjinin yer altından çıkarılması ve taşınması, belirli ülkelerin enerjiye sahip olmaları gibi pek çok nesnel ve öznel nedenden ötürü geleneksel enerji kaynakları (fosil kaynaklar) bu hedefe ulaşamamaktadır. Bu bakımdan alternatif enerjinin önemi günden güne artmaktadır. Alternatif enerji, geleneksel kadar yaygın olmayan, ancak çevreye zarar verme riski düşük olduğu için bunları kullanma avantajı nedeniyle ilgi çekici olan yenilenebilir kaynaklardan enerji üretmek için bir dizi umut verici yöntemdir.[103] Geleneksel enerji kaynakları, günümüzde ağırlıklı kullanım alanına sahiptir. Fakat alternatif enerji elde etme, özellikle enerjiye ihtiyaç duyan ülkelerin enerji bağımlılıklarını azaltmak ve çevreye verilen zararı en aza indirmek amacıyla başvurduğu bir yöntem olmaktadır.

Bazı yenilenebilir enerji kaynakları, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ve hidrolik enerji başta olmak üzere insanlık tarafından ilk çağlardan beri kullanılmaktadır. Yelkencilikte, yel değirmenlerinde ve su değirmenlerinde veya binalarda güneş enerjisi uygulanarak geleneksel enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin bazı örnekler bulabiliriz. Ancak doğal kaynakların tükenmesi endişesinin olmadığı bir dönemde buhar makinesinin icadı, bu enerjik kullanımların sonu anlamına gelmiştir.

Bununla birlikte, 70'lerin başında yenilenebilir enerjiler, fosil yakıtlara alternatif olarak bir yükseliş yaşamıştır. Ayrıca, sınırlı miktardaki fosil yakıtlar ve çevresel etkileri konusundaki endişeler, 70'lerin başında yaşanan enerji kriziyle birlikte, enerji talebini karşılamak amacıyla hem hükümetler hem de araştırmacılar tarafından yenilenebilir enerji potansiyelinin değerlendirilmesine yol açmıştır.[104] AB de enerji bağımlılığını azaltmak adına yenilenebilir enerjinin kullanımını arttırma

---

[103] Vera Samarina - Tatiana Skufina - Alexander Samarin - Denis Ushakov, "Alternative Energy Sources: Opportunities, Experience and Prospects of the Russian Regions in the Context of Global Trends", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol: 8, No: 2, 2018, p. 140.

[104] Leandro Real - Esperanza Sierra - Alberto Almena, "Renewable Energy Sector", *Alternative Energy Sources and Technologies, Process, Design and Operation*, Mariano Martin (Ed.), Springer International Publishing, Switzerland 2016, p. 17.

yönünde politikalar geliştiren aktörlerden biridir. Enerji kaynağı yoksunluğunu telafi etmek isteyen ülkeler için yenilenebilir enerji kaynaklarına başvurmak ideal bir ekonomik strateji olmaktadır.

Yenilenebilir enerji; doğal kaynakların kullanılması sonucunda üretilen ve tekrar kullanılabilen enerjiler olarak da ifade edilmektedir. Yenilenebilir enerjiler; güneş, rüzgar, jeotermal, dalga enerjisi gibi mevcut kaynaklardan temin edilebilmektedir. Bu enerji kaynakları, yenilenemeyen enerji kaynaklarının aksine zaman geçtikçe tükenmezler ve çeşitli alanlarda kullanılmaktadırlar. Yenilenebilen enerji kaynakları, *Güneş Enerjisi, Rüzgar Enerjisi, Jeotermal Enerji, Hidrolik Enerji* ve *Dalga Enerjisi* olarak sınıflandırılabilir.

Güneş enerjisi ile ısı ve elektrik üretilebilmektedir. Rüzgar enerjisi özellikle coğrafi açıdan rüzgar alabilen yerlerde oldukça tercih edilebilen bir yöntemdir. Kurulan rüzgar türbinleri ile elektrik üretmek mümkündür. Jeotermal enerjiye ise, jeotermal kaynakların bulunduğu bölgelerde iklimlendirme, elektrik üretme, mineral üretme, kaplıcalardaki kullanım gibi çeşitli uygulamalarda başvurulmaktadır.[105] Jeotermal enerjinin her ne kadar yenilenebilir enerji kaynakları arasında belirtilebileceğine ilişkin alanda tartışmalar bulunsa da yaygın kanaatin yenilenebilir enerji kapsamında değerlendirilebileceği yönünde olduğu söylenebilir. Son olarak, hidrolik enerji ile barajlarda biriken sudan elektrik üretilebilmektedir.

90'lı yılların sonundan itibaren, enerji geçiş politikaları çerçevesinde güvenliği sağlamak ve aynı zamanda iklim değişikliğiyle mücadele etmek için yenilenebilir enerjilerin enerji ve elektrik karışımına entegrasyonu lehine güçlü bir ilgi ortaya çıkmıştır.[106] Günümüzde birçok gelişmiş ülke hem artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak hem de enerji bağımlılıklarını en az düzeye indirmek amacıyla yenilenebilir enerjiyi, toplam enerji tüketimlerinde yüksek bir miktarda tutmayı hedeflemektedir.[107] Bu nedenle, çoğu ülke enerji politikalarını yenilenebilir enerji elde

---

[105] Ege Üniversitesi Güneş Enerjisi Enstitüsü, *Yenilenebilir Enerji Kaynakları,* https://eusolar.ege.edu.tr/tr-3482/yenilenebilir-enerji-kaynaklari.html, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

[106] Emmanuel Hache, "Do Renewable Energies Improve Energy Security in the Long Run?", *International Economics*, Volume: 156, December 2018, p. 130.

[107] Bilal Karabulut, "Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, Mayıs 2016, s. 31.

etmek amacıyla düzenlemeye başlamıştır. 2020 BP Dünya Enerji İstatistiksel Görünümü Raporu'na göre, 2019 yılında diğer kaynaklar ile karşılaştırıldığında yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketilmesinde % 12.1 oran ile çok büyük bir artış olmuştur.[108]

Yenilenebilir enerji kaynakları, toplum, politika yapıcılar, kamu ve özel sektör aktörleri ve dünya çapındaki diğer paydaşlar için giderek daha çekici hale gelmektedir. Doğal kaynakları korudukları, karbon salınımına ve kirliliğin azaltılmasına katkıda bulundukları için fosil yakıtlara göre önemli sosyal ve çevresel avantajları vardır.[109] Çevre bilincinin oluşması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını arttırmıştır.

Coğrafi yapıların farklı olması ve piyasa dengesizlikleri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere enerji güvenliği politikaları uygulamalarında baskı yapmaktadır. Yenilenebilir enerji, sadece enerji güvenliğindeki kaygıların değil çevre konularındaki artan kamu duyarlılığı nedeniyle bu politikaların merkezinde yer almaktadır.[110] Yenilenebilir enerji, fosil yakıtların asimetrik dağılımının yarattığı dezavantajları avantaja çevirebilmek, enerji güvenliği ve çevresel endişelerin artmasının önüne geçebilmek için günden güne daha fazla tercih edilen ve bu amaçla çalışmalar yapılan bir yöntem olmaktadır.

Yenilenebilir enerji kaynakları ile ilgili yapılan yeni çalışmalar ve çevre ile ilgili artan endişeler, yenilenebilir enerjiye olan ilgiyi arttırmıştır. Kum, yenilenebilir enerji kaynağını "*doğanın kendi döngüsü içinde, bir sonraki gün aynen mevcut olabilen enerji kaynağı*" olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bu tanımdan yola çıkarak fosil enerji kaynaklarının, yenilenebilir enerji kaynakları olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Bu nedenle her geçen gün azalan fosil enerji kaynaklarının durumu göz önüne alındığında, Kum'a göre yenilenebilir enerji

---

[108] BP Statistical Review of World Energy 2020, p. 52.
[109] Tatiana A. Lanshina - John A. "Skip" Laitner - Vladimir Y. Potashnikov - Vera A. Barinova, "The Slow Expansion of Renewable Energy in Russia: Competitiveness and Regulation Issues", *Energy Policy*, No: 120, 2018, p. 600.
[110] Fazıl Gökgöz - Mustafa Taylan Güvercin, "Energy Security and Renewable Energy Efficiency in EU", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, No: 96, 2018, p. 226.

kaynaklarının gelecekte daha fazla kullanılacak olması; enerji üretim faaliyetlerini ve politikalarını hızlandırmıştır.[111]

Fosil enerji kaynakları, çoğunlukla kaosların yaşandığı bölgelerde bulunmaktadır. Bu sebeple enerjiye sahip olmayan diğer ülkeler, enerji arz güvenliği açısından sorun yaşayabilmektedir. Bu sorunla başa çıkabilmek için ülkeler enerji bağımlılıklarını en aza indirmek amacıyla enerji kaynaklarını çoğaltma ve mevcut kaynaklarını verimli bir şekilde kullanabilecekleri enerji politikaları yapmaktadırlar. Her ülke, fosil kaynaklara sahip olmasa da yenilenebilir enerjiyi üretme potansiyellerini kullanma imkanına sahiptir. Kimi ülkeler suyu kimi ülkeler rüzgarı ya da güneşi enerji üretmek için kullanmaktadır. Dolayısıyla her ülkenin yenilenebilir enerji üretme potansiyelini keşfetmesi ve bu doğrultuda etkili enerji yatırımları yapması ve verimli enerji politikaları belirlemesi önemlidir.[112]

Yenilenebilir enerji tükenmeyen, çevre dostu ve tamamen her ülkede üretilebilir olması ve ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılığı ortadan kaldırması ile önemli bir rol oynamaktadır. Böylece iklim problemlerinin çözümüne katkı sağlar ve enerji güvenliğini sağlama konusunda ülkelerin politikalarını destekler.[113] Uzun vadede değerlendirildiğinde yenilenebilir enerji sürdürülebilir olduğundan herhangi bir enerji üretim kısıtlaması olmaksızın üretilebilmektedir.

2018 yılı, yenilenebilir enerji teknolojileri açısından istikrarlı kabul edilebilecek bir yıl olmuştur. Toplam 181 gigawatt (GW) yenilenebilir enerji üretilmiş; 2017 yılı ile kıyaslandığında sabit bir büyüme hızı ile birçok ülkenin enerji politikalarına dahil edilmiştir.[114] Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın (IRENA) 2021 Yenilenebilir Kapasitesi İstatistikleri Raporu incelendiğinde 2019 yılında dünya

---

[111] Hakan Kum, "Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Dünya Piyasalarındaki Son Gelişmeler ve Politikalar", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 33, Temmuz – Aralık 2009, s. 209.

[112] Mustafa Caner Timur, "Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanmasında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Önemi", *International Congress of Energy, Economy and Policy Proceedings Book*, ENSCON 2017, İstanbul 25 - 26 March 2017, s. 12.

[113] Ali Çelikkaya, "Yenilenebilir Enerji Teşvik Politikalarına Genel Bir Bakış", *International Congress of Energy, Economy and Security Proceeding Book*, ENSCON 2018, İstanbul 21 – 22 Nisan 2018, s. 8.

[114] Renawables Global Status Report 2019, p. 17.

yenilenebilir enerji üretme kapasitesi yaklaşık 2.542.035 megawatt (MW) iken 2020 yılında 2.802.004 MW'a yükselmiştir.[115]

Ülkeler yenilenebilir enerjiye daha fazla yönelse de halen yenilenebilir enerji, tüm dünyanın enerji ihtiyacını tek başına karşılayamamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları, temel olarak küresel enerji talebinin sadece % 18'ini karşılayan elektrik enerjisidir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının daha büyük bir etkiye sahip olması için elektriğin ekonominin diğer kilit sektörlerinde daha büyük bir rol oynaması gerekmektedir. Doğal gaz, yenilenebilir enerjilerin desteklenmesine yardımcı olabilir, çünkü güneş veya rüzgar güç kaynağındaki düşüşleri hızlı bir şekilde telafi edebilir ve talepteki ani artışlara hızla yanıt verebilir. Doğal gaz, hidroelektrik için iyi bir ortaktır ve sınırlı yağış olduğunda güvenli elektrik kaynağı sağlar.[116]

Yenilenebilir enerji kaynakları yaygınlaştıkça jeopolitik açıdan farklı sonuçlar doğurmakta ve küresel enerji algısında değişim ortaya çıkmaktadır. Fosil yakıtlar, asırlardır enerji kullanımına yön vermektedir. Ancak enerji kullanımında görülen bu değişim, gücün dünyada dağılımında, devletlerarasındaki ilişkilerde, çatışma ortamlarında ve jeopolitik istikrarsızlık dönemlerinde görülen sosyal, ekonomik ve çevresel güçlerin niteliğini şekillendirmede etkili olacaktır.[117] Başka bir deyişle, yenilenebilir enerjinin kullanımı, uzun yıllardır enerji ilişkilerini belirleyen parametrelerin yeniden ele alınmasını ve farklı değişkenlerin hesaba katılmasını gerektirmiştir. Bu noktada bireysel enerji politikaları daha da önem kazanmıştır.

Dünyada enerji üretimi farklı kaynakların kullanımı ile sağlanmıştır. Bu üretimdeki değişimler ele alındığında 1971 - 2018 yılları arasındaki süreçte yenilenebilir enerji kaynakları en çok yıllık ortalama artışı kaydetmiştir. Bu dönemde dünyada hidro ve biyoyakıtlar hariç yenilenebilir enerji kaynakları kullanılarak elde edilmiş enerjinin yılda ortalama % 9,4 arttığı gözlemlenmiştir. Aynı dönemde petrol kaynaklı enerji üretimi söz konusu olan yıllık ortalama artışın sadece % 1,2 oranında gerçekleşmiştir. Buradan yola çıkarak rüzgar ve güneş enerjisi ağırlıklı yenilenebilir

---

[115] International Renewable Energy Agency (IRENA), *Renewable Energy Statistics 2021,* p. 2.
[116] SHELL Official Site, "Natural Gas …", *a.g.m.,* (02.04.2020).
[117] International Renewable Energy Agency (IRENA), "A New World The Geopolitics of the Energy Transformation", *The Global Commission on the Geopolitics of Energy Transformation Report*, 2019, p. 16.

kaynaklardan enerji üretilmesi bu dönem baz alındığında artış göstermiştir. 2017 - 2018 döneminde ise yenilenebilir enerji üretimi, % 11,2 oranında artarak bu eğilimin daha da güçlendiğinin altını çizmektedir. Ancak hidro ve biyoyakıtlar çerçevesinden değerlendirildiğinde enerji üretiminin artmadığı gözlemlenmiştir. [118]

2020 pandemi süreciyle beraber yenilenebilir enerji kaynaklarının bir ülkenin enerji karışımına katkısı artık her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla kullanılması, daha az kirlilik, daha az karbondioksit emisyonu ve iklim değişikliğine daha az katkı anlamına gelmektedir. Covid19 krizi ve yayılmasını yavaşlatmak için alınan önlemler, enerji talebinde 70 yıldır görülmeyen derin bir etki yaratmıştır. Bu benzersiz durumun, devlet teşvik paketleri ile birlikte önümüzdeki yıllarda enerji sektörünü önemli ölçüde değiştireceği öngörülmektedir. Ayrıca, genel olarak enerji sektörü, enerji güvenliği ve temiz enerji geçişleri üzerinde de önemli bir etkisi olacaktır.[119]

Yenilenebilir enerji kaynaklarının avantajlarının çok olmasına ve kullanımlarının her geçen yıl daha da artmasına rağmen enerji üretmedeki kullanımları henüz yeterli seviyeye ulaşmamıştır. Özellikle bazı yenilenebilir enerji kaynakları üretilirken maliyet gerektiği için uzun vadede artıları göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla yenilenebilir enerji eğilimi, çevresel endişeler ele alındığında artış gösterse de fosil yakıtların baskınlığının önüne geçilememektedir. Ancak siyasal sorunların baş gösterdiği ilişkiler, yetersiz ve dengesiz dağıtılan enerji kaynaklarının varlığı ve enerji kaynaklarının bir güç aracı olarak diplomaside kullanılması çeşitli bağımlılıklar yarattığından yenilenebilir enerji, nükleer enerjide olduğu gibi, karşılıklı bağımlılığın aza indirilmesi ve enerji güvenliği sorunlarının giderilmesi için başvurulan bir yöntem olmaktadır.

---

[118] International Energy Agency (IEA), *World Energy Balances: Overview*, https://www.iea.org/reports/world-energy-balances-overview, (Erişim Tarihi: 10.10.2021).

[119] Gökhan Özkaya, "Energy Consumption Trends before and during the Covid-19 Pandemic: An Entropy-Based PROMETHEE Analysis", *Current Research in Social Sciences*, Volume: 8, Issue: 1, 2022, p. 21.

### 1.2.4. Yeni Enerji Kaynakları

Yeni enerji kaynakları hem yenilenebilir enerji hem de yenilenemeyen enerji kaynakları olarak değerlendirilebilir. Bir yandan yakın zamanda kullanımına ağırlık verilmeye başlanılan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımları yaygınlaştırılırken *yeni enerji kaynakları* adı verilen diğer kaynakların 21. yüzyılın ihtiyaçlarıyla ilişkili olarak kullanılabileceği öngörülmektedir.

Pamir, son yıllarda yeni enerji kaynaklarının ortaya çıktığına değinmektedir. Bu yeni kaynaklar, biyoyakıtlar, gazdan sıvı eldesi, yakıt hücreleri (fuel cells), kömürden sıvı eldesi (coal-to-liquid) ve hidrojendir. Bu kaynaklar, teknoloji daha çok gelişim gösterdikçe varlıklarını bilinir kılmıştır. Bu kaynaklara ek olarak şeyl (kaya) gazı, helyum, LNG (Liquified Natural Gas) yani sıvılaştırılmış doğal gaz ve gaz hidratları da eklenebilir. Bu kaynakların maliyetleri makul hale geldikçe yenilenebilir kaynaklar arasında enerji kaynakları olarak yer bulacaklardır.[120]

#### 1.2.4.1. Şeyl (Kaya) Gazı (Shale Gas)

Şeyl (Kaya) gazı, yeni enerji kaynaklarından bir tanesidir. Batı dünyasının bazı bölgelerinde mevcut fosil gaz kaynakları azalmaya başladıkça, alternatif güvenli tedarik kaynakları arayışı devam etmektedir. 2000'lerin başında doğal gaz sektöründeki en heyecan verici gelişmelerden biri, konvansiyonel olmayan gazların geliştirilmesi ve özellikle şeyl gazının araştırılması ve üretimi olmuştur. Kaya gazı varlığı yıllardır bilinmektedir, ancak teknolojik zorluklar ve çıkarılmasıyla ilgili önemli finansal maliyetler yakın zamana kadar çıkarılamamasına neden olmuştur.[121]

Kaya gazı, petrol ve gaz oluşumu için gerekli olan ve çoğunlukla metandan oluşan çok miktarda organik madde içeren tortul kayaçları temsil eden şeyl oluşumları içinde hapsolmuş bir tür doğal gazdır. Kaya gazı, metan dışında etan, propan, bütan ve hidrokarbon olmayan bazı bileşikler de içerir. Son yıllarda birçok petrol ve gaz şirketi, enerji politikalarını şeyl gazı üretmeye yönlendirmişlerdir. Şeyl gazı üretimi aynı

[120] Necdet Pamir, *a.g.e.*, s. 59 – 60.
[121] Peter Hardy, "Chapter 1: Introduction and Overview: The Role of Shale Gas in Securing Our Energy Future", *Fracking, Royal Society of Chemistry*, R. E. Hester - R. M. Harrison (Eds.), 2014, p. 2.

zamanda enerji bağımlığını azaltma konusunda da oldukça etkili olmaktadır.[122] Yeni kaynaklar ortaya çıktıkça enerji kaynaklarının çeşitliliği artacağından enerji ihtiyacını karşılamak ve enerjiye erişim daha kolay olacaktır. Şeyl gazı üretimi Amerika'da yaygın olarak yapılmaktadır.

Özellikle şeyl gazının potansiyelinin bulunmasının ardından petrol sanayisi ve küresel aktörler, potansiyel şeyl gazı rezervlerini araştırmaya ve bu enerjiyi çıkarmaya çalışmaktadır. Şeyl gazı, doğal gaz ve kömürle karşılaştırıldığında daha az karbon emisyonuna neden olduğundan daha az kirletici ve çevre dostu bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.[123] Fakat şeyl gazının aranması ve üretimi sırasında çevresel, güvenlik ve sağlık açısından bazı riskler oluşabilmektedir. ABD Enerji Bakanlığı'na göre bu riskler, çıkarılma sırasında çok miktarda temiz suyun kullanılması; şeyl çıkarılırken oluşan sismik depremler ve kimyasal sıvıların açığa çıkması; potansiyel yer ve yüzey suyu kirliliği; hava kalitesinin etkilenmesi; trafik, gürültü, toz ve toprak gibi yerel problemler olarak gruplandırılabilir.[124] Bu etkileri göz önüne alındığında şeyl gazının ne derece çevre dostu ve yenilenebilir olduğu tartışmalıdır.

Şeyl gazı ilk olarak 1821 yılında ABD'de çıkarılmaya başlanmıştır. Bu nedenle ABD "doğal gazın babası" olarak bilinmektedir. Şeyl gazı daha sonra 1920'lerde ABD'de yeni geliştirilen teknolojilerin yardımı ile bolca çıkarılmaya başlanmıştır.[125] Kaya gazı gelişimi devam etmiş ve daha sonra 1970'lerin sonlarında büyük ölçekli hale gelmiş ve ticarileştirilmiştir. Bu yüzyılın başından itibaren, teknolojik atılımlar, ABD'de kaya gazı üretiminde 2000 yılında 11 milyar $m^3$'ten 2010 yılında 137,9 milyar $m^3$'e çıkarak doğal gaz üretiminin % 23'ünü oluşturan keskin bir artış sağlamıştır.[126] Kaya gazı, küresel enerji sepetinde en hızlı büyüyen, en hızlı ve en temiz yakıt olma bakımından güç kazanan bir enerji kaynağı olma yolunda

---

[122] Sergey S. Zhiltsov - A.V. Semenov, "Shale Gas: History of Development", *Shale Gas: Ecology, Politics, Economy, The Handbook of Environmental Chemistry*, Sergey S. Zhiltsov (Ed.), Vol: 52, Springer, Cham 2016, p. 10.

[123] İsmail Pak, *a.g.e.*, p. 13 – 14.

[124] U.S. Department of Energy, *Shale Gas Challenges*, https://www.energy.gov/sites/default/files/2013/04/f0/shale_gas_challenges.pdf., (Erişim Tarihi: 11.04.2020).

[125] Sergey S. Zhiltsov - A.V. Semenov, *a.g.e*, s. 11.

[126] Hongtu Zhao, "Chapter Five: Energy Security: From Energy Independence to Energy Interdependence", *The Economics and Politics of China's Energy Security Transition*, Hongtu Zhao (Ed.), Academic Press, 2019, p. 102.

ilerlemektedir. Geleneksel kaya gazı veya petrol önümüzdeki yıllarda çok daha iyi bir pazara sahip olacak gibi görünmektedir.[127]

### 1.2.4.2. Biyokütle (Biomass)

Diğer bir yeni enerji kaynağı türü biyokütledir. Biyokütle, Sanayi Devrimi'ne ve fosil yakıtların gelişiminin başlangıcına kadar insanlar için ilk güç kaynağı ve ana yakıt olmuştur.[128] Biyokütle, bitki ve hayvan atıklarının kullanıldığı yenilenebilir organik malzemedir. Biyokütle, birçok ülkede, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yemek pişirme ve ısınma için önemli bir kaynaktır. Biyokütleden elde edilen enerjinin ulaşımda ve elektrik üretiminde kullanılması, fosil kaynaklar yakıldığında açığa çıkan salınımları ortadan kaldırmanın bir yöntemi olarak birçok gelişmiş ülkede tercih edilmektedir.[129] Biyokütle, aslında ilk çağlardan bu yana kullanılan bir kaynaktır. Ancak her dönem farklı kaynakların ön plana çıkması, bu kaynağın tercih edilmesini geri planda bırakmıştır.

Diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının aksine biyokütle, ulaşım yakıtı ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak için doğrudan "biyoyakıt" adı verilen sıvı yakıtlara dönüştürülebilmektedir. Günümüzde kullanılan en yaygın iki biyoyakıt türü, her ikisi de ilk nesil biyoyakıt teknolojisini temsil eden etanol ve biyodizeldir.[130] Biyogazlar ise tıpkı düşük sıcaklıktaki güneş enerjisi gibi yüzyıllardır kullanılan alternatif bir enerjidir. Biyogaz şu anda tüm dünyada, özellikle fosil yakıt rezervlerine sahip olmayan alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Biyoyakıtlar, çeşitli alanlardan elde edilebilir. Bunlar, tarımdan elde edilen biyogaz ve atıklardan elde edilen biyogazdır.[131] Biyoenerjinin (biyoyakıtlar, biyometan ve biyokütle) önemi fosil yakıtların tüketiminden uzaklaştıkça artmaktadır. [132]

---

[127] A.M. Dayal, "Chapter 10: Role of Nonconventional Shale Gas Energy in the Next Century", *Shale Gas - Exploration and Environmental and Economic Impacts,* Anurodh Mohan Dayal - Devleena Mani (Eds.), 2017, p. 163.
[128] Leandro Real - Esperanza Sierra - Alberto Almena, *a.g.e.* p. 24.
[129] U.S. Energy Information Administration (EIA), *Biomass Explained*, https://www.eia.gov/energyexplained/biomass/, (Erişim Tarihi: 11.04.2020).
[130] U.S. Department of Energy, Energy Efficiency and Renewable Energy, *Biofuels Basics*, https://www.energy.gov/eere/bioenergy/biofuels-basics, (Erişim Tarihi: 11.04.2020).
[131] Leandro Real - Esperanza Sierra - Alberto Almena, *a.g.e.* p. 25 – 27.
[132] BP Energy Outlook 2020, p. 7.

1990'lı yıllardan itibaren dünya çapında bir enerji kaynağı olarak biyokütleye ilgi yeniden artmıştır. Bu durumun birkaç nedeni vardır: İlk olarak, mahsul üretimi vb. ile ilgili teknolojik gelişmeler, biyokütlenin daha önce mümkün olandan daha düşük maliyetle ve daha yüksek verimlilik ile uygulanmasını vaat etmiştir. İkinci neden, Batı Avrupa ve ABD'de gıda fazlası üreten tarım sektörüdür. Bu durum, fazlalıkları azaltmak için arazinin bir kenara bırakıldığı bir politikaya yol açmıştır. Kırsal alanlarda nüfusun azalması ve arazinin nadasa bırakılmaması için önemli sübvansiyonların ödenmesi gibi ilgili sorunlar, alternatif, gıda dışı ekinlerin getirilmesini arzu edilir kılmaktadır. Enerji talebi, bu tür (potansiyel olarak) fazla arazide yetiştirilen enerji ürünleri için neredeyse sonsuz bir pazar sağlamıştır. Son neden ise, yüksek sera gazı emisyon seviyeleri (en önemlisi $CO^2$ olmak üzere) nedeniyle iklim değişikliğinin yarattığı potansiyel tehdit, genel olarak yenilenebilir enerji kaynakları için büyük bir teşvik haline gelmiştir.[133]

Yenilenebilir enerji olarak biyokütle alanındaki araştırmalar zaman içerisinde artmıştır. 1978 yılından beri biyokütlenin yenilenebilir enerji olarak kullanılmasına ilişkin bilimsel üretimde önemli bir büyüme olmamıştır. Fakat 2008 yılında petrolün varil fiyatındaki artış neticesinde yenilenebilir enerji kullanımını teşvik eden enerji politikaları nedeniyle biyokütlenin kullanımında çok önemli bir büyüme yaşanmıştır.[134]

Dünya Bioenerji Derneği'nin 2020 Raporuna göre, 2000 – 2018 yılları arasındaki dönemde biyoenerji sektörü, yıllık ortalama % 2 oranında büyüme göstermiştir. Tüm hammadde türleri ele alındığında sıvı biyoyakıtlarda % 13 oranında bir büyüme sağlanmış ve en hızlı büyümenin elde edildiği sektör olmuştur. Biyogaz ise % 9 oranında büyüme gerçekleştirmiştir.[135]

Kömür yakıtlı elektrik santrallerinin iklim ve çevresel kaygılar nedeniyle aşamalı olarak kullanımdan kaldırıldığı bir dönemde, biyokütle, alternatif enerji üretimi için giderek daha fazla dikkate alınan bir seçenek haline gelmektedir. Ancak

---

[133] Peter McKendry, "Energy Production from Biomass (part 1): Overview of Biomass", *Bioresource Technology*, No: 83, 2002, p. 38.
[134] Miguel-Angel Perea-Moreno - Esther Samerón-Manzano - Alberto-Jesus Perea-Moreno, "Biomass as Renewable Energy: Worldwide Research Trends", *Sustainability*, Vol: 11, No: 863, 2019, p. 16.
[135] World Bioenergy Association, *Global Bioenergy Statistics 2020*, p. 33.

fosil yakıtlara bir alternatif olma potansiyeli gibi biyokütle enerjisinin artılara sahip olması, hala emisyon salan bir yakıt olduğu ve hammadde üretmek için büyük ormanlık alanların genellikle ortadan kaldırılması gerektiği konusundaki endişeler gibi eksilerin önüne geçememektedir. Yine de fosil kaynaklara bağımlılığı azaltmada ve atıkların verimli yönetilmesinde alternatif olarak kullanılabilmesi mümkündür.[136]

### 1.2.4.3. Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (Liquified Natural Gas – LNG)

Diğer bir yeni enerji kaynağı da Sıvılaştırılmış Doğal Gazdır. LNG, çok düşük bir sıcaklığa (-162 $^{o}$C) soğutulan doğal gazdır. Bu sıcaklıkta doğal gaz, bir gaz boru hattı kaynağının hizmet etmediği yerlere uzun mesafelerde güvenli ve verimli bir şekilde taşınabilen kokusuz, toksik olmayan bir sıvı haline gelir. Yüksek enerji yoğunluğu ve petrole göre doğal gaz tedarikinde daha düşük maliyeti ile LNG, birçok elektrik, ısıtma ve ulaşım uygulamasında dizele göre daha uygun maliyetli bir alternatif olabilmektedir. Ayrıca, LNG kullanımı, petrol yakıtları ile karşılaştırıldığında, hava kirleticilerinin ve sera gazı emisyonlarının azalmasına neden olabilmektedir.[137]

Doğal gaz sıvı haldeyken, bir doğal gaz borusu içindeki gazdan yaklaşık 600 kat daha küçük hacme sahiptir. Bu sıvı hale getirme işlemi, 19. yüzyılda geliştirilmiştir. Böylece doğalgaz, doğalgaz boru hatları aracılığıyla ulaştırılamadığı yerlere taşınabilmiş ve doğalgazın ulaşım yakıtı şeklinde kullanılabilmesine imkan vermiştir.[138]

2021 BP Dünya Enerji İstatistiksel Görünümü Raporu'na göre Asya Pasifik ülkeleri, 345.4 milyar $m^3$ LNG ithal ederken 177.3 milyar $m^3$ LNG ihraç etmiştir.

---

[136] NS Energy Business, *What are the major pros and cons of biomass energy?,* 13 November 2020, https://www.nsenergybusiness.com/features/newsmajor-pros-and-cons-of-biomass-energy-5845830/#:~:text=As%20biomass%20sources%20can%20be,the%20dependence%20on%20fossil%20fuels, (Erişim Tarihi: 06.02.2023).

[137] Northwest Territories, *Liquified Natural Gas*, 2012, https://www.inf.gov.nt.ca/sites/inf/files/liquefied_natural_gas_0.pdf, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

[138] U.S. Energy Information Administration (EIA), *Natural Gas Explained*, https://www.eia.gov/energyexplained/natural-gas/liquefied-natural-gas.php, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

114.8 milyar $m^3$ ithalat oranı ile Avrupa, Rusya ve Norveç ile birlikte toplam 46 milyar $m^3$ LNG ihraç etmiştir. 13.9 milyar $m^3$ ithalat oranına sahip Amerika, 81.0 milyar $m^3$ LNG enerjisini dışarıya satmıştır. Son olarak 2021 yılı itibariyle 9.2 milyar $m^3$ LNG ithalatı yapabilmiş Ortadoğu ve Afrika, daha fazla dışarıdan alım gerçekleştirerek tek başına Ortadoğu 126.9 milyar $m^3$ ve tek başına Afrika 56.4 milyar $m^3$ ile LNG ihracatı gerçekleştirmiştir. Özetle LNG arzı % 0,6 oranında (4 bcm) artmış ve 10 yıllık ortalama yıllık % 6,8'lik oranın epey altında kalmıştır. ABD'nin LNG arzı % 29 oranında (14 bcm) artsa da Avrupa ve Afrika başat aktörler olmak üzere diğer birçok bölgede düşüşlerin görülmesiyle kısmen dengelenmiştir.[139] Buradan anlaşılacağı üzere Amerika kıtası hariç LNG üretip dışarıya satma, LNG'yi dışarıdan alma oranının altında kalmıştır. Bu nedenle ABD, LNG üretme anlamında gücü elinde tutan önemli bir enerji aktörüdür. Avrupa ise, verilerden anlaşılacağı üzere doğalgaz arzını dışardan temin eden ve bu anlamda enerji bağımlılığı yaşayan bir konumdadır.

Sonuç olarak, birçok yeni enerji kaynağı enerji üretiminde kullanılmaktadır. Enerjiye olan talep, enerji kaynaklarından bağımsız olarak artış göstermektedir. Önümüzdeki yıllarda küresel nüfusun yaklaşık iki milyar artması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesiyle, dünyanın mevcut tüketimden yaklaşık 47 milyon megawatt daha fazla elektriğe ihtiyacı olacağı tahmin edilmektedir. Fosil yakıtlar, ihtiyacımız olan enerjinin yaklaşık % 80'ini sağlarken kalan ihtiyacı da nükleer enerji ile biyoyakıtlar, hidro ve güneş, rüzgar ve jeotermal enerji gibi diğer yenilenebilir enerji kaynakları sağlamaktadır.[140]

Yeni yenilenebilir enerji teknolojilerinden yararlanabilen ülkeler, küresel etkilerini ve erişimlerini arttırmayı bekleyebilirler. Bu anlamda yeni enerji kaynaklarının mevcudiyeti ve kullanımlarının teşvik edilmesi oldukça önemlidir. Üç tür ülke, yeni yenilenebilir enerji liderleri olarak ortaya çıkma potansiyeline sahiptir. Bunlardan ilki yenilenebilir enerji üretimi için yüksek teknik potansiyele sahip ülkeler, yenilenebilir elektrik veya yakıtların önemli ihracatçıları haline gelebilirlerse kazançlı çıkabilirler. İkinci tür, mineral bakımından zengin ülkeler, yenilenebilir teknolojiler

[139] BP Statistical Review of World Energy 2021, p. 2.
[140] Canada's Oil and Natural Gas Producers (CAPP), *World Energy Needs*, https://www.capp.ca/energy/world-energy-needs/, (Erişim Tarihi: 02.04.2020).

için gerekli olan küresel üretim ve değer zincirlerinin bir parçası olma fırsatına sahip olabilirler. Üçüncüsü ise teknolojik inovasyondaki liderler, küresel enerji dönüşümünden en fazlasını elde edecek şekilde kendilerini konumlandırabilirler.[141] Ülkelerin yeni kaynakları etkili şekilde kullanabilmeleri için belirledikleri enerji politikalarında bununla ilgili adımlara karar vermeleri ve bu yönde hareket etmeleri gerekmektedir.

Enerji kaynakları, enerji ilişkilerinin nasıl şekilleneceğini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Enerji kaynakları ne şekilde kullanılırsa kullanılsın, enerjinin güvenli bir şekilde elde edilmesi, taşınması, sürdürülebilir kılınması, daha da önemlisi kaynakların akıllıca kullanılması ve enerji temin etme zorunluluğu yaşayan ülkelerin enerji bağımlılıklarının en aza indirilmesi üzerinde konuşulması gereken ve etkin enerji politikalarının oluşturulmasını teşvik eden hayati unsurlardır.

AB ve Rusya enerji politikalarının oluşumunun değerlendirilebilmesi için enerji güvenliğinin detaylı olarak incelenmesi gerekliliği bulunmaktadır. Rusya – AB enerji ilişkilerinin temelinde enerji güvenliği oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda enerji güvenliği ve enerji bağımlılığı arasında da bir bağ olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalışmada enerji ilişkileri, enerji güvenliği ve enerji bağımlılığı ekseninde ele alınmaktadır.

## 1.3. Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği

Tezkan ve Taşar, jeopolitik kavramını, "*coğrafi faktörlerin siyaset üzerine olan etkilerinin incelenmesi*" olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca, jeopolitiğin beşerî unsurlarının dinamik ve değişken olduğunu, ekonomik yapı ve özelliklerinin ise, her ülkenin bulunduğu coğrafya için farklı değişkenlere sahip olduğunu ifade ederler. Tezkan ve Taşar'a göre; her ülke, kendi yaşadığı coğrafyanın maddi imkanlarından faydalanarak politikalarını belirlemektedir.[142] Bu bakımdan ülkelerin bulunduğu

[141] International Renewable Energy Agency (IRENA), "A New World …", *a.g.e.,* p. 39 – 40.
[142] Yılmaz Tezkan - M. Murat Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, Birinci Basım, İstanbul 2002, s. 20.

coğrafya, onlara bir üstünlük sağlayabileceği gibi onların siyasal, çevresel ve ekonomik sorunlar yaşamalarına da neden olabilmektedir.

Doğal kaynaklar ise, bir ülkenin diğer ülkelere karşı elinde bulundurduğu gücü simgeleyen ve istikrarlı kabul edilebilecek bir faktördür. Doğal kaynakların miktarı ve çeşitliliği ülkelerin dış politikaları açısından önemlidir. Doğal kaynakların eşit olarak dağılmaması, doğal kaynaklara sahip olan ülkelerin jeopolitik konjonktürde güçlü bir konumda yer almalarının nedenlerindendir.[143] Enerji kaynaklarının kontrolünü elinde bulunduran ülkeler, ulusal güçlerinde ve uluslararası sistemdeki güçlerinde değişiklik yaratma potansiyelini de ellerinde bulundurmaktadırlar.[144] Bu nedenle ekonomik güç bağlamında enerji kaynaklarına sahip olmak oldukça önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Dolayısıyla enerji jeopolitiği, enerji kaynaklarının idaresi açısından önem arz etmektedir. Genel olarak, enerji jeopolitiği, enerji politikalarının jeopolitik bağlamında değerlendirilmesidir. Enerji jeopolitiği ise Erbaş'ın tanımına göre uluslararası aktörlerin belirledikleri enerji politikalarının belirli bir coğrafi konum üzerinden değerlendirilmesi ve analiz edilmesi olarak ifade edilebilir. Bu tanımdan yola çıkarak enerji kaynaklarının bulunduğu, çıkarıldığı ve nakledildiği coğrafyalar üzerinden uygulanan politikalar, enerjiyi baz alarak oluşturulmaktadır. Enerji, uluslararası ilişkilerin kurulmasında ve şekillenmesinde başvurulan temel stratejik faktörlerden biri olarak dış politika değerlendirilmelerinde büyük rol oynamaktadır.[145] Bir bölgenin enerji jeopolitiği incelenirken;

- ülkenin ve diğer doğal kaynakların ne kadar büyük oldukları ve nerede yer aldıkları,
- ne derece kullanılabilir oldukları,
- bunların kim tarafından kontrol edildikleri,
- ne kadara mal oldukları,

---

[143] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2012, s. 646.
[144] Bülent Şener, *Jeopolitik – Uluslararası İlişkilerde İnsan, Devlet, Coğrafya ve Zaman Etkileşimi Üzerine Bir Giriş*, Barış Kitabevi, Ankara 2017, s. 116.
[145] Göknil Erbaş, "Enerjinin Jeopolitiği: Karadeniz Enerji-Politiği Örneği", *Enerji ve Diplomasi*, No: 1, 2015, s. 100.

- hangi ulaşım yollarının alternatif olabileceği,
- bölgesel ve küresel piyasaların nasıl dengelenebileceği,
- piyasa mekanizmaları ve düzenlemeleri,
- siyasi kararlar ve
- genel olarak fiyatlandırmalar dikkate alınmalıdır.[146]

İnceleme konuları ele alındığında enerji jeopolitiğinin, içinde çok fazla değişkeni bulunduran kapsamlı bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla enerji politikaları oluşturulurken enerji jeopolitiği de dikkate alınmalı ve politika adımları buna göre atılmalıdır.

Enerji jeopolitiği, artan dünya enerji talebi karşısında başta fosil yakıtlar olmak üzere küresel kaynakların kıtlaştığı 1990'lı yıllardan itibaren yükselişe geçmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş sona erdikten sonra yeni kavramlar literatüre girmiş ve dünya söyleminde enerji güvenliği endişesi ön plana çıkmaya başlamıştır.[147] Enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları, iki kutuplu sistemin sona ermesinin ardından oluşan belirsiz düzende yeniden anlam kazanmış yeni terimler olarak ortaya çıkmıştır. Tehditlerin belirsizliği nedeniyle enerjinin kontrol edilmesi bu dönemde önem kazanmıştır.

Soğuk Savaş'ın ardından dünyadaki politik ve ekonomik güç dengeleri yer değiştirmiştir. Jeopolitik ve ekonomik gücün yer değiştirmesinin yol açtığı etkiler, enerji jeopolitiğinde de dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Buradan yola çıkarak jeopolitik ve enerji arasında yakın bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir. Ekonomi politikalarının farklı coğrafyalarda farklı özellikler göstermesi ve kullanılan çeşitli enerji kaynaklarının ekonomi politikalarına yansıtılması, enerji talep ve arzında güvenlik ikilemini ortaya çıkarmıştır.

Enerji güvenliği kavramının tam olarak özümsenmesinin uzun zamana yayılabilmesine rağmen günümüzde enerji güvenliği algısı ilk olarak Arap - İsrail Savaşları ve ardından başlayan 1973 petrol kriziyle ortaya çıkmıştır. Petrole sahip olan

---

[146] Ole Gunnar Austvik, "Concepts of Geopolitics and Energy Security", *International Association for Energy Economics*, Second Quarter, 2018, p. 25.
[147] Ana Campos - Carla Patricio Fernandes, *a.g.e.*, p. 26.

ülkeler, kendi çıkarlarını gözeterek Arap - İsrail savaşlarında İsrail tarafında yer alan devletlere karşı petrol gücünü kullandığı için küresel ölçekli bir kriz meydana gelmiştir.[148] Bu krizde enerjinin bir dış politika aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Siyasi tutumlar neticesinde şekillenen ve tüm ülkeleri etkileyen bu süreç, enerjide güvensizlik sorununu gündeme getirmiştir. Petrol krizi, gelişmiş ekonomilerin petrol fiyatı şoklarına karşı zayıflığını ortaya koymuştur. Enerji üretiminde fosil yakıtların öneminin devam etmesi nedeniyle enerji güvenliği, enerji politikalarının gündeminde önemli bir yer tuttuğundan enerji güvenliği ve dünya enerji talebindeki artış hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin politikaları için bir öncelik haline gelmiştir.[149]

Soğuk Savaş döneminde, ulusal veya uluslararası teoriler göz önüne alındığında askeri gücün göreceli olarak daha çok kabul gördüğü söylenebilir. Fakat Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte iki kutuplu sistemin sona ermesi ve ABD'nin önderliğinde değişik güçlerin yer aldığı yeni bir sistemin ortaya çıkması, güvenlik algısını değiştirmiş, daha karmaşık ve çok katmanlı bir güvenlik algısının oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla güç sadece askeri anlamda değil daha farklı anlamlarda da kendini göstermiştir. Uluslararası sistem içerisinde görülen bu değişim, enerji kaynaklarının yönetimi ile ilgili rekabet ve iş birliği girişimlerini de farklılaştırmış, askeri güvenlik kavramına ek olarak enerji arz güvenliği kavramı da ele alınması gereken bir konu olarak kendini göstermiştir.[150]

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından ülkeler arasındaki ilişkiler daha karışık bir hal almıştır. SSCB'nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan ve enerji kaynaklarına sahip olan yeni ülkeler ortaya çıkmıştır. Böylece enerji her zamankinden daha çok konuşulur hale gelmiştir. Enerji kaynaklarının üzerinde bulunduğu Türkmenistan ve Azerbaycan gibi birçok devletin yanı sıra enerji nakil yollarının üzerinde yer alan Ukrayna, Gürcistan gibi devletler uluslararası sistemde yer almaya

---

[148] Sefer Yılmaz - Duhan K. Kalkan, "Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma", *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:3, Aralık 2017, s. 171.

[149] Serdar Öztürk – Ali Sözdemir – Özlem Ülger, "The Real Crisis Waiting for the World: Oil Problem and Energy Security", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Volume: 3, Special Issue, 2013, p. 78.

[150] Şeref Çetinkaya, *a.g.e.,* s. 5.

başlamışlardır.[151] Transit ülke olarak da konumlandırılan bu ülkeler, ileride de değinileceği üzere krizlerin yaşanmasına ve enerji güvenliğinin yeniden değerlendirilmesine neden olmuşlardır.

Yeni oluşan jeopolitik durum, eski ile kıyaslandığında daha çok dinamikleşmiş, böylece jeopolitik dönüşümler gittikçe hız kazanmıştır. Jeopolitik dönüşümler, en çok enerji jeopolitiğinde yaşanmıştır. Bunun en önemli nedeninin dünyadaki enerji kaynaklarının ne kadar daha kullanılabilir olacağı, enerji piyasasında yaşanan arz – talep değişimleri ve yeni enerji teknolojileri olduğu belirtilebilir. Örneğin; Çin ve Hindistan gibi ülkeler, her geçen gün daha fazla enerji talep etmektedir ya da petrol rezervlerinin fazla olduğu Ortadoğu, Arap Baharı gibi siyasal ve yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir alan olmuştur. Bu olaylar, enerji jeopolitiğinin yeniden gözden geçirilmesini teşvik etmiştir.[152] Özellikle enerji kaynaklı yaşanan siyasal olaylar, enerji jeopolitiğinin dönüşüm geçirmesinin ve yeniden yorumlanmasının temel nedenleri olmaktadır.

Görüldüğü üzere jeopolitik, enerji kaynakları ve enerji güvenliği birbiriyle yakın ilişkili kavramlardır. Zaman içerisinde jeopolitik, devletlerin uluslararası sistemde kendilerini güç merkezleri ya da çatışma bölgeleri karşısında konumlandırmaları ve bu doğrultuda tanımlamaları üzerine şekillenmiştir. Ülkeler, coğrafi olarak resmi sınırlara sahiptirler fakat jeopolitik konum, bu sınırların dışında olmayı ifade eder ve bu dış sınırlara göre politika oluşturulmasının gereğini vurgular. Bunun sonucunda mali, politik, sosyal ve kültürel dönüşümler nedeniyle karşılıklı bağımlılık günden güne artarak, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki tüm aşamalara dahil olmuştur.[153] Buradan yola çıkarak karşılıklı bağımlılığın enerji güvenliğinin getirdiği doğal bir sonuç olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Soğuk Savaş'ın ardından iki kutuplu sistemin jeopolitik yapısı çok kutuplu yapıya doğru evrilse de jeopolitik, halen politik olguları anlatmakta tercih edilen bir yöntem olmayı sürdürmüştür. Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin

---

[151] Göknil Erbaş, *a.g.m.,* s. 100.
[152] Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği", *Journal of Yasar University*, Vol: 26, No: 7, 2012, s. 4380.
[153] Sibel Özsavaş Atay, "Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 2, Mayıs 2016, s. 145.

belli olmayan bir hal almasına rağmen yeni ortamı analiz eden ve yönlendirmeyi amaçlayan yeni jeopolitik yaklaşımlar kendini göstermiştir.[154] Jeopolitik bağlamda enerji ilişkilerini açıklamaya çalışmak, daha çok enerji kaynaklarına sahip olmayı ya da enerji yolları üzerinde bulunmayı ifade etmektedir. Bu çalışmada amaçlanan, jeopolitik gücün sağlamış olduğu avantajları vurgulayarak güvenli bir enerji alışverişi için enerji gücünün iyi kullanılmasının altını çizmek ve yine enerjinin bir dış politika aracı olarak kullanıldığında karşılıklı bağımlılık bağlamında bir enerji ilişkisinin oluştuğunun altını çizmektir.

Ülkelerin enerji jeopolitikleri ile enerji güvenliği algılamaları ilişkili kavramlardır. Ülkelerin enerji güvenliği tanımı, kendi özel enerji durumlarıyla ve enerji arzındaki aksaklıklara karşı kırılganlıklarını nasıl gördükleriyle ilgilidir. Bu bağlamda, iki farklı enerji güvenliği sorunu ortaya çıkaran iki birincil enerji kullanım sektörünün olduğunu fark etmek önemlidir. İlk sektör elektriktir. Günümüzde elektrik, kömür, doğal gaz, hidroelektrik, biyokütle, güneş, rüzgar ve jeotermal enerji ve nükleer enerji gibi enerji kaynaklarından üretilmektedir. Diğer sektör ise taşımadır. Ulaşım enerjisi dünyanın her yerindedir. Otomobil, kamyon, tren, gemi ve uçaklardaki mal ve hizmetlerin serbestçe kullanılmasını sağlar.[155] Dolayısıyla modern devlet ve gelişmenin en büyük yardımcılarından biri enerji güvenliğidir. Enerji temini sağlanmazsa elektrik, ısıtma, ulaştırma ve endüstriyel üretim gerçekleştirilemez ve modern yaşam sağlanamaz.[156]

Elektrik ve ulaşım enerjisi arasındaki ayrım ülkelerin enerji güvenliği algısını şekillendirmektedir. Rusya ve Suudi Arabistan gibi bazı ülkeler enerji ve ulaşım sektörleri için zengin iç kaynaklarına güvendiklerinden neredeyse tamamen enerji alanında bağımsızdırlar. Büyük kömür rezervlerine sahip ABD ve genişletilmiş bir nükleer enerji endüstrisi nedeniyle Fransa gibi diğer ülkeler, elektrik arzı söz konusu olduğunda neredeyse kendi kendine yeterlidir, ancak büyük ölçüde ulaşım sektörü için

---

[154] Emre Baysoy, "Rusya, AB, ABD İlişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politiği ve Küreselleşmenin Jeopolitiği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 10, 2009, s. 60.
[155] Gal Luft - Anne Korin, "Energy Security: In the Eyes of the Beholder", *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*, Gal Luft - Anne Korin (Eds.), Contemporary Military, Strategic, and Security Issues, Praeger Security International, 2009, p. 6.
[156] Şerife Özkan Nesimioğlu, *a.g.m.*, p. 77.

enerjiye ve yabancı petrol ithalatına bağımlıdırlar.[157] Enerji jeopolitiği, her ülke açısından farklı bağımlılıklar anlamına gelmektedir. Tez çalışmasında karşılıklı enerji ilişkilerinin ele alındığı AB ve Rusya da enerji jeopolitiği bakımından farklı görünümlere sahiplerdir.

Coğrafi faktörlerin enerji güvenliği üzerindeki etkisinin statik olmadığı söylenebilir. Aksine, zamanın geçişi, teknolojideki ilerlemeler, ham maddelere yönelik değişen talep, yerel ve uluslararası politik hedeflerdeki değişiklikler ve araçların yasallığı konusundaki yasal hükümlerin değişen yargılama standartları ile enerjinin jeopolitiği değişmektedir. Aynı zamanda, coğrafi faktörlerin önemi de uluslararası sistemin evrimi nedeniyle değişim göstermektedir. Yeni uluslararası aktörlerin ortaya çıkması ve gücün çok merkezli yapısı ve karşılıklı bağımlılığı gibi uluslararası çevre değişimleri, jeopolitikteki değişimlere ve enerjinin farklı yollardan elde edilmesine yol açmaktadır. Enerji kaynaklarının coğrafi konumuna ek olarak, enerji arama, geliştirme, ulaştırma, rafinaj, pazarlar ve ilgili teknoloji araştırması, ekonomik büyüme, kaynak ihtiyaçları ve belirli ekonomik sistemlerin sürdürülebilirliği ve enerji arzı ile ilgili diğer faktörler enerji jeopolitiğinde önemli olan diğer unsurlardır.[158] Enerji jeopolitiği, çeşitli faktörlerden etkilenen çok boyutlu bir kavramdır. Bu nedenle enerji jeopolitiğinin iyi analiz edilmesi enerji politikalarının da iyi yönetilmesini sağlayacaktır.

Enerji üretimi ve tüketimi konularında farklı ülkeler ve bölgeler arasında iş birliği, rekabet, çatışmalar ve hatta savaşlar doğal olarak gerçekleşecektir. Bu nedenle jeopolitik, hükümetlerin ve devletlerin enerji politikalarını geliştirmeleri için önemli teorik temellerden biri haline gelmiştir.[159] Çatışmaların ya da iş birliklerinin varlığı her ülkenin belirlediği enerji stratejilerinin dışa vurumudur. Bu nedenle enerji güvenliğinin sağlanması için doğru adımların atılması ve jeopolitik konumun iyi değerlendirilmesi oldukça önemlidir.

---

[157] Gal Luft - Anne Korin, *a.g.e.,* p. 6.
[158] Jianhua Yu - Yichen Dai, "Energy Politics and Security Concepts from Multidimensional Perspectives", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia),* Vol: 6, No: 4, 2012, p. 94 – 95.
[159] Jianhua Yu - Yichen Dai, *a.g.m.,* s. 94.

Enerji güvenliği, coğrafi konumlarına, jeolojik donanımlarına, uluslararası ilişkilerine, politik sistemlerine ve ekonomi alanındaki eğilimlerine göre farklı ülkeler için farklı anlamlara gelmektedir. Enerji ithalatçıları arz güvenliği ve düşük fiyatlar isterken, enerji ihracatçıları talep güvenliğini, yani ulusal bütçelerin istikrarlı ve öngörülebilir bir gelir akışı üretimlerinin uzun vadede adil bir fiyattan satın alınacağının güvencesini aramaktadırlar.[160] Kuşkusuz, enerji güvenliği tüketici ve tedarikçinin ortak bir hedefi olmasına rağmen, çoğu zaman bu aktörler farklı çıkarlar peşinde koşmaktadırlar. Bununla birlikte, enerji güvenliğini "*ortak bir avantaj*" olarak görmek için, ilgili tüm tarafların (tüketiciler, tedarikçiler ve transit ülkeler) çıkarlarını bütünleştirmeleri gerekmektedir. Aslında, enerji güvenliği, uzun vadede enerji faktörünün bir ülkenin ekonomik kalkınması için potansiyel bir engel olacağı tehdidinin ortadan kaldırılması olarak tanımlanmalıdır.[161] Enerji güvenliği, her devlet için ayrı bir anlama gelebilmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada da, AB ve Rusya enerji ilişkileri ele alınırken farklı enerji güvenliği tanımlamalarına yer verilecektir.

Enerji güvenliği gelişmekte olan bir alandır. Bu alanda yapılan çalışmaların sayısı son yıllarda hızla artmıştır. Literatürde, enerji güvenliğinin birçok tanımı önerilmiştir. Ayrıca, nasıl ölçülmesi gerektiğine dair artan bir ilgi mevcuttur, bu da enerji güvenliği göstergeleri ve endekslerinin geliştirilmesine ve kullanılmasına yol açmıştır. Ang, Choong ve Ng tarafından önerilen bazı göstergeler ve indeksler, literatürde yapılan "*enerji güvenliği*" tanımlamaları baz alınarak hazırlanmıştır. Bunlar, enerji kullanılabilirliği, enerji fiyatlandırması, altyapı, toplumsal etkiler, çevre, devlet ve enerji verimliliğidir. En fazla üzerinde durulan kavramlar, % 99 ile enerji kullanılabilirliği, % 72 ile altyapı ve % 71 ile enerji fiyatlandırmasıdır.[162] Diğer bir değişle, enerji güvenliği, daha çok enerjinin kullanılabilirliği, enerjinin taşındığı altyapı sistemi ve enerji fiyatlandırması ile ilişkilendirilmiştir.

Enerji güvenliği, tartışmalı bir kavramdır. Enerji güvenliği tanımı yapılırken yeterli formatta, miktarda ve makul fiyatlarda kaynakların mevcudiyeti dikkate

---

[160] Gal Luft - Anne Korin, *a.g.e.,* p. 5 – 6.
[161] Nikolay Kaveshnikov, "The Issue of Energy Security in Relations Between Russia and the European Union", *European Security*, Vol: 19, No: 4, December 2010, p. 587.
[162] B. W. Ang - W. L. Choong - T. S. Ng, "Energy Security: Definitions, Dimensions and Indexes", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, No: 42, 2015, p. 1081 – 1082; 1090.

alınmaktadır. Ancak bu anlayış, enerji kaynakları, coğrafi konum, siyasi sistemler, ekonomi ve ülkelerin dış ilişkilerine göre değişmektedir. Ayrıca, devletlerin yanı sıra uluslararası aktörlerdeki çeşitlilik, çevresel, sürdürülebilirlikle ilgili ve kamu yararına enerji güvenliğiyle ilgili boyutlar enerji güvenliğini kavramsallaştırma şeklimizi ve dolayısıyla kavramın nasıl işler hale getirildiğini etkilemektedir.[163]

Enerji güvenliği ve enerji bağımlılığı arasındaki yakın ilişki doğrultusunda enerji güvenliğinin tamamen bağımlılık ile ilgili olduğu çıkarımı yapılabilir, çünkü karşılıklı bağımlılık, petrol veya gaz gibi enerji kaynaklarının tedarikini içeren her işlemin temelinde yer almaktadır.[164] Enerji gücünü elinde bulunduran ülkeler, enerjiyi ihraç ettiklerinden ekonomik üstünlüğe sahip olurlarken, enerjiyi ithal etmesi gereken enerji yoksunu ülkeler, başka ülkelere bağımlı hale gelebilmektedirler. Bu nedenle enerji yoksunu ülkeler, enerji güvenliklerini sürdürmek için ülkeler arası yürütecekleri iyi ilişkilere ihtiyaç duyarlar.

Dünyadaki ülkeler arasındaki ekonomi ve enerjinin karşılıklı bağımlılığı giderek yoğunlaşmaktadır. Bu durum, enerji bağımsızlığını elde etmeyi giderek daha güç hale getirmektedir. Aynı zamanda, tüm ülkelerin enerjide karşılıklı bağımlılığı ve ortak enerji çıkarlarının artması, uluslararası toplumun enerji güvenliği kavramını popülerleştirmesini ve küresel enerji güvenliği diyalogları ve iş birliği yoluyla küresel bir enerji güvenliği sistemi kurmasını mümkün kılmaktadır.[165]

Enerji güvenliği, verimli enerji ilişkilerinin sağlanması için ihtiyaç duyulan en önemli girdilerden biridir. Enerji güvenliği sağlanamazsa enerji kaynaklarının temini güçleşmektedir. Enerji güvenliği sağlandığında ise ülkelerin karşılıklı birbirine güvendiği ve enerji alışverişlerinin verimli yürütüldüğü karşılıklı bağımlılık esasına dayanan ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı bağımlılık, bu çalışmadaki iki uluslararası aktör (AB ve Rusya) arasındaki enerji ilişkilerinin niteliğini ve niceliğini açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavramın, AB ve Rusya tarafından farklı

---

[163] Maria Raquel Freire, "Final Remarks: The Geopolitics of Energy and Energy Security", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patricio Fernandes -Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa 2017, p. 133.
[164] Nataliya Esakova, *European Energy Security Analysing the EU - Russia Energy Security Regime in Terms of Interdependence Theory*, Springer VS, Frankfurt 2012, p. 20.
[165] Hongtu Zhao, *a.g.e.*, s. 109.

yorumlanabildiği için açıklanması gerekmektedir. Bağımlılığın karşılıklı mı yoksa tek taraflı olarak mı işlediğinin analiz edilmesi, bağımlılığın ilişkilerin devamlılığında ne tür gelişmelere sebep olacağının anlaşılmasında önem taşır.

## 1.4. Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Çerçevesinde Enerji

Ülkelerin jeopolitik konumları kendilerine enerji kaynakları bakımından avantaj ya da dezavantaj sağlayabilmektedir. Her iki koşul da enerjinin güvenli bir şekilde idare edilmesini gerektirmektedir. Güvenli enerjinin bir sonucu olarak ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık, bu çalışmada AB – Rusya ilişkilerinin enerji ve ekonomik boyutunu açıklamakta başvurulan temel kavram olacaktır.

2000'li yılların başından itibaren ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanda birçok değişiklik meydana gelmektedir. Ortaya çıkan bu yeni süreçte, uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılık esasına dayanan ilişkiler görülmeye başlamıştır. Günümüzde uluslararası ilişkiler ele alınırken büyük güçler arasında güvenlik ve askeri karşılıklı bağımlılıktan çok ekonomik karşılıklı bağımlılığın ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.[166] Modernleşme ile birlikte, askeri güce daha az başvurulduğu ve enerji kaynaklarının bir "yumuşak güç" unsuru olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık, bireylerin, hükümetlerin ya da şirketlerin yaptığı faaliyetlerin karşılıklı olarak birbirleriyle bağlantılı olmasıdır. Daha çok ekonomik anlamda bağımlılık söz konusuyken bu bağımlılığın eşit şartlarda olmak zorunda olmadığı ve taraflardan birinin diğerine göre daha üstün olduğu ve diğerinin daha kırılgan olduğu söylenilebilir. Sönmezoğlu, devletler açısından karşılıklı bağımlılık durumunu tanımlarken her iki devletin de maliyetli yatırımlar yaptığını fakat bir tarafın diğerine göre bu maliyetten daha fazla etkilendiğini belirtmiştir.[167] Kroll ise karşılıklı bağımlılık kavramını iki aktörün kendilerini, ilerde ilişkileri bozulduğunda her ikisi için de büyük maliyetler yaratacak bir ilişkinin içinde buldukları, karşılıklı bir kırılganlık durumu olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, bu tür maliyetler eşit

---

[166] Rukiye Eroğlu, "Karşılıklı Bağımlılık", *TUİÇ Akademi,* 26 Ocak 2014, https://www.tuicakademi.org/karsilikli-bagimlilik-interdependence/, (Erişim Tarihi: 25.02.2020).

[167] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Basım, İstanbul 2010, s. 390 – 391.

olmayan bir şekilde dağıtılıyorsa, bağımlı bir ilişkiden söz edilebileceğinin altını çizmektedir.[168] Yani iki aktör birbirine bağımlıysa, bu bağımlılık koptuğunda her iki tarafın da aleyhine sonuçlar doğacak bir düzenin varlığı söz konusudur.

Karşılıklı bağımlılık, en kolay tabirle gecikmesi ya da kopması her iki taraf için de maliyetli bir ilişki biçimidir. Bahsi geçen maliyetleri ticaretin getirdiği refahın yok olmasından petrol gibi kritik öneme sahip malların arzındaki aksaklığın sebep olacağı güvenlik eksikliğine kadar geniş bir alanda değerlendirmek mümkündür. Karşılıklı bağımlılık, realist ve liberal kuramlar gibi birçok kuram dahilinde analiz edilmiştir. Liberal yaklaşımlar açısından ekonomik karşılıklı bağımlılık, ticari ilişkilerin politik herhangi bir olaydan etkilenerek aksaması ihtimaline karşı tarafların refah kaybına uğrayacak olması nedeniyle aktörler arasında iş birliğini sağlayan ve kuvvetlendiren aynı zamanda çatışmaları da önleyebilecek bir faktör olarak ele alınmaktadır. Realist yaklaşımlar ise bağımlılığın karşılıklı olmasının politik iş birliğini desteklemeyeceğini savunmakta ve uluslararası sistemin anarşik olduğunu ve asimetrinin sistemi belirleyecek unsur olduğuna işaret etmektedirler. Realistler, karşılıklı bağımlılık derecesi ne kadar farklılaşırsa o derece asimetrinin güç ve çatışma sebebi olabileceğini ifade ederler.[169] AB – Rusya ilişkileri ele alındığında aslında hem liberallerin hem de realistlerin ifadeleri karşılık bulmaktadır. İlerde de analiz edileceği üzere ilişkilerin kimi zaman politik olaylardan bağımsız olarak sadece enerji temelinde devam ettiği gibi kimi zaman da politik olaylardan etkilenip kopma noktasına geldiği, ancak enerji alışverişinin yine devam edebildiği de görülmüştür.

Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, 1977 yılında "Power and Interdependence" (Güç ve Karşılıklı Bağımlılık) adlı bir kitap yayınlamışlardır. Bu kitap, literatüre karşılıklı bağımlılık paradigmasını kazandırmıştır. Zaman içerisinde sistemde belirgin değişiklikler yaşanmış, bunların neticesinde karşılıklı bağımlılık kavramı değişmiş ve dönüşüm geçirmiştir.[170] Keohane ve Nye, karşılıklı bağımlılık

[168] John A. Kroll, "The Complexity of Interdependence", *International Studies Quarterly,* Cilt: 37, No: 3, 1993, pp. 322 – 323.
[169] Tolga Demiryol, "Türkiye – Rusya Arasında Asimetrik İlişki ve Bağımlılık", *Perspektif*, 5 Mayıs 2020, https://www.perspektif.online/turkiye-rusya-arasinda-asimetrik-iliski-ve-bagimlilik/, (Erişim Tarihi: 20.01.2022).
[170] Muharrem Gürkaynak - Serhan Yalçıner, "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 23, Güz 2009, s. 75.

kavramını güç ile ilişkilendirerek açıklamışlardır. Kroll ise, karşılıklı bağımlılığı şu şekilde açıklamaktadır:

> *"Uluslararası sistemde ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık koşullarında, iki taraf vardır. (a) tarafının, (b) tarafı üzerindeki pazarlık gücü (bargaining power) aslında (b) tarafının bu karşılıklı bağımlılık ilişkisine karşı hassasiyetine (sensitivity) ve etkilenme derecesine (vulnerability) bağlı olmaktadır.*[171]

Burada ifade edilmek istenen, aslında güçlü tarafın "güçlü" olma durumu, ilişkisi olduğu diğer tarafın bu duruma ne anlam yüklediği ile alakalı olarak ortaya çıkmaktadır. Enerji gücü de enerjiye ihtiyaç duyan tarafın enerji konusunda ne derece hassas olduğu ya da enerjiyi ne derece telafi edebileceği fırsatlar yaratabilmesiyle orantılı olarak ön plana çıkmakta ya da geri planda kalmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık, 1980'lerden itibaren popülerlik kazanmış, Soğuk Savaş'ın ardından ise daha çok konuşulur hale gelmiştir. Bu süreçte, ülkelerin birbirlerine olan ihtiyaçlarının belirgin biçimde arttığı ortaya çıkmıştır. Keohane ve Nye tarafından formüle edilen *"karşılıklı bağımlılık"* tabiriyle açıklanan bu süreç, 1990 yılından sonra popülerlik kazanan "*küreselleşme*[172]" söylemiyle birlikte güç kazanmış ve uluslararası bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır.[173]

İlişkide karşılıklı bağımlılığın ön planda olduğu bir uluslararası sistemde, iki aktör arasında yaşanabilecek herhangi bir negatif olay, iki aktör açısından da bazı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Fakat yaşanabilecek her olay ve karşılıklı yürütülen ilişki, aktörlerden biri açısından diğeri ile kıyaslandığında daha çok önemli olmaktadır. (b) tarafının (a) tarafına göre ihtiyacı çoğunlukla daha çoktur ve bu durum (a) tarafına önemli bir pazarlık yapma gücü tanımaktadır. Yine de tüm şartlar

---

[171] John A. Kroll, *a.g.m.,* pp. 322 - 323.

[172] "Küreselleşme", kavramı yeni dünya düzeni ile ilişkilendirilen bir kavramdır. Bu kavram, kimi zaman ekonomik ilişkilerin daha çok artması; mallar, hizmetler, emek ve sermayenin serbest bir şekilde dünyanın dört bir yanına dağılması olarak tanımlanmaktadır. Bazen de kültür, inanç ve ideallerin tüm dünya değerleriyle yakın olması şeklinde tanımlanabilmektedir. Küreselleşmenin genel bir tanımı yapılacak olursa, değer ve birikimin türü ne olursa olsun ulusal sınırları aşması ve dünyanın her yerinde çoğalmasıdır. Detaylı bilgi için ***Bkz.*** Ömer Gürkan, "Küreselleşme ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, 2001, s. 1.

[173] Muharrem Gürkaynak - Serhan Yalçıner, *a.g.m,* s. 74.

göz önüne alındığında iki aktör ilişkinin verimli sürdürülebilmesi adına çıkarlarını belirlemektedir. Bu durumda karşılıklı bağımlılık ilişkisinin yaşandığı görülmektedir. Wagner, bağımlılık (dependence) kavramını, *"aktörlerden birinin diğeri ile olan ilişkisi üzerinde mutlak kontrole ve belirleyici bir konuma sahip olduğu bir asimetrik güç ilişkisinin yönlendirmesi"* olarak tanımlarken, karşılıklı bağımlılık (interdependence) kavramını, *"her iki tarafın da farklı seviyelerde olmakla birlikte ilişkinin devamına yönelik istek ve çaba göstermesi"* olarak tanımlamaktadır.[174] Bu noktada AB – Rusya enerji ilişkilerinde her iki tarafın birbirine eşit bağımlılık düzeyinin olmadığını, ancak iki aktörün de bu ilişkiyi sürdürmekte adımlar atma konusunda istekli oldukları yorumu yapılabilir. Ayrıca zaman zaman iki aktörün ilişkilerinde birbirlerine üstünlük sağladıkları durumlar da gözlemlenmiştir.

Uluslararası bağımlılık, diğer bir deyişle karşılıklı sorumluluk ve diğerlerine bağımlı olma, çoğunluk tarafından sistemin karakteri olarak analiz edilmektedir. Karşılıklı bağımlılık aynı zamanda Marksizm'le de ilişkilendirilmiştir. Marksizm, merkezi konumdaki gelişmiş devletlerin kendi çıkarlarını korumak adına daha az gelişmiş çevre devletleri kullandıklarını iddia etmektedir. Bağımlılık durumunda bir devlet, dış politikalarını diğer bir devletin belirlemesine ve tek taraflı bir etkileşime izin vermektedir. Karşılıklı bağımlılık durumunda ise farklı ülkeler ilişkilerinde karşılıklı bir etkileşime girmektedirler. Diğer bir deyişle karşılıklı bağımlılık; *"devletler ve toplumlar arasında çok sayıda etkileşim kanalının yarattığı bağlantı ve ilişkilerin, belirli bir hiyerarşik gündemden yoksun olan uluslararası sistemde neden olduğu karmaşık koşullar bütünüdür"* şeklinde tanımlanabilir.[175] Özellikle ekonomik düzeyde karşılıklı bağımlılık, farklı ulusları, iç düzeyde otokrasiye ve otarşiye veya dış ilişkilerinde çatışmalara başvurmadan kendi düzenleyici mekanizmalarını geliştirmelerine yardımcı olan, asla bitmeyen kısır bir etkileşim içinde birbirine bağımlı kılmaktadır.[176]

---

[174] R. Harrison Wagner, "Economic Interdependence, Bargaining Power, and Political Influence", *International Organization,* Vol: 42, No: 3, 1988, pp. 469 - 470.
[175] Rukiye Eroğlu, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 25.02.2020).
[176] Shaimaa Magued, "Economic Interdependence and Interstate Relations: A Theoretical Overview The Turkish-Arab Free Trade Agreements as a Case Study", *Ortadoğu Yıllığı*, 2011, s. 662.

Çalışmanın konusu daha çok enerji alanında yaşanan karşılıklı bağımlılıktır. Enerjide karşılıklı bağımlılık uluslararası politikada önemli bir rol oynamaktadır. Enerji, hem modern ekonomiler için temel bir girdi hem de ekonomileri enerji kullanımına bağlı olan hidrokarbon zengini ülkeler için önemli bir zenginlik kaynağıdır. Ancak enerji kaynaklarının rasgele coğrafi dağılımı nedeniyle, çok az ülke bağımsız olarak enerji güvenliğini sağlayabilmektedir. Enerji açısından zengin üreticilerin sermaye ve ihracat için önemli pazarlara erişmesi gerekirken, enerji açısından fakir tüketicilerin yurtdışından uygun fiyatlı enerji girdilerine erişmesi gerekmektedir. Bu zorunluluklar, küresel enerji sistemlerinin, ticaret ve yatırım bağlarının, tüketicileri üreticilerle birleştirdiği derin karşılıklı bağımlılık olarak tanımlanabilir.[177] Karşılıklı bağımlılık, çatışmacı bir ilişkiyi önleyebildiği için enerji güvenliği konusunda ülkelere bir bakıma güvence sağlamaktadır.

Soğuk Savaş'ın ardından Yeni Dünya Düzeni'nin bu durumdan nasıl etkilendiği, sonuçlarının değerlendirilmesiyle daha net anlaşılabilir. Soğuk Savaş'ın ardından yaşanılan küreselleşme ve teknolojinin hızla gelişmesi dönemi, uluslararası sistemde politik, ekonomik ve sosyal birtakım değişikliklerin yaşanmasını da teşvik etmiştir. Bir yandan evrensel normlar olarak adlandırılan liberal görüşler, piyasa ekonomisi, demokrasi gibi yapılar mevcutken diğer yandan dünyaya etkin model olmaya başlayan kapitalist ekonomik bir sistemin varlığından söz edilmiştir. Ekonominin kapital hale gelmesi neticesinde meydana gelen gelişmeler, ekonomik karşılıklı bağımlılığın da artmasına neden olmuştur. Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın artması entegrasyon çalışmalarını hızlandırmıştır. Ekonomik ve toplumsal çıkarlar, karşılıklı etkileşimi çoğaltmış ve entegrasyon ihtiyacını doğurmuştur.[178] Enerji sorunsalını çözümleyebilmek adına iş birlikleri sağlayan ülkeler, aslında kendilerini karşılıklı çıkarlar üzerine kurulu bağımlı bir düzenin de içinde bulmuşlar, bu noktada ülkelerin kendileri için en iyi stratejileri ve sonuçları getirecek enerji politikalarına ihtiyaçları olduğu ortaya çıkmıştır.

---

[177] Jeffrey D. Wilson, "Energy Interdependence", *The Oxford Handbook of Energy Politics*, Kathleen Hancock - Juliann Allison (Eds.), Oxford Handbooks Online, 2018, p. 2.

[178] Demet Haser, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik*, (İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s. 43.

"Enerji politikası" terimi bir güç ve etki unsurunu ifade ederken, ilişkiler karmaşıktır ve tek taraflı değildir. İhracat yapan ülkeler, gelirleri için pazarlarına veya ithal eden uluslara bağlıdırlar. Ortaya çıkan ilişki, karşılıklı bağımlılık oluşturabilir veya siyasi değişimlere karşı daha az savunmasız olan istikrarlı tedariklerle sonuçlanan değişen derecelerde bağımlılık oluşturabilir.

Karşılıklı bağımlılığın derecesi, bir tedarikçi ile tüketici arasındaki bağımlılık ilişkisindeki dengeye, her iki pazarın büyüklüğüne, her iki tarafın alternatif ithalat veya ihracat pazarı fırsatlarına ve altyapılarına göre değişiklik gösterebilir. Simetri derecesi statik olmamakla birlikte değişen piyasa koşullarına, yeni kaynakların veya teknolojilerin keşfine, ekonomik performans ve diğer yerel, ikili ve uluslararası faktörlere göre değişebilir. Gerçek ticaret ve ticari ilişkiler dünyasında, mükemmel dengelenmiş karşılıklı bağımlılık nadirdir.[179] AB ve Rusya arasında yaşanan inişli – çıkışlı enerji ilişkileri de bu açıdan bakıldığında olağan karşılanabilir.

Gerçek anlamda, enerji alanındaki karşılıklı bağımlılık ve iş birliği arasında temel bir bağlantı bulunmaktadır çünkü karşılıklı bağımlılık bu alandaki iş birliği ve rejim inşasının temel taşıdır ve önkoşuludur. Bununla birlikte, enerji piyasalarındaki aktörler arasında yüksek derecede karşılıklı bağımlılığa rağmen, bazı aktörler diğerlerinden daha bağımlıdır.[180] Yani bağımlılık dereceleri, coğrafyaya, maddi olanaklara ya da olanaksızlıklara, uygulanan politikalara göre değişiklik gösterebilir.

Rusya - AB enerji ilişkileri, ekonomik karşılıklı bağımlılık ile politik çatışma arasında karmaşık bir ilişkiye sahiptir. Enerji, üretim için elzem bir girdi olduğundan ekonomik gelişmişlik için de gerekli olan bir şarttır. Bazı ülkeler jeopolitik konumları gereği enerji kaynakları bakımından avantajlı konumda bulunmaktadırlar. Diğer ülkeler ise aynı şartları sağlayamamaktadırlar. Enerji kaynaklarının bölüşümü sırasında yaşanabilecek yetersizlik ya da aksaklıklar enerji bağımlılığı kavramını ortaya çıkarmıştır.[181] Rusya enerji kaynaklarına sahipken AB, bunların yoksunluğunu

---

[179] Duane Verner - Agnia Grigas - Frederic Petit, "Assessing Energy Dependency in the Age of Hybrid Threats", *Report of Energy and Global Security Directorate Argonne National Laboratory*, January 2019, p. 9.
[180] Nataliya Esakova, *a.g.e.*, p. 16.
[181] Ahmet Yağmur Ersoy, *Enerji Bağımlısı Ülkelerin Enerji Politikaları: Türkiye Örneği*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya 2010, s. 9.

yaşamaktadır. Dolayısıyla karşılıklı bağımlılığın dengelenmediği durumlarda da politik çatışmaların yaşanması oldukça olağandır.

Enerji ithalatçıları enerji arjının sürekliliğine bağımlıdır, ancak enerji ihraç eden ülkeler çoğu durumda enerji ihracatlarından elde edilen gelirlere büyük ölçüde bağımlı olmaktadırlar.[182] Enerji ihraç eden ülkeler, enerjiyi ithal eden ülkelere göre enerji kaynakları bakımından fiziksel bir üstünlüğe sahiptirler ve bunu bir avantaja çevirerek bir "enerji bağımlılığı" yaratmışlardır. Enerji ihtiyacı içinde olan ve bunu dışardan temin etmek zorunda kalan ülkeler ise bu dezavantajlarını yeni enerji kaynakları geliştirerek ve sahip oldukları imkanları çoğaltarak gidermeye ve enerji bağımlılığını en aza indirme konusunda çalışmalar yaparak kullanmışlardır.[183]

Enerji bağımlılığı ve enerji güvenliği arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Enerji yoksunu ülkeler, uygun maliyetle, kesintisiz bir şekilde enerji ihtiyaçlarını başka ülkelerden ithal ederek karşılamak isterken aynı zamanda yetersiz kaynakları dışardan alarak enerji ithalatına bağımlı hale gelirler. Aynı şekilde enerji zengini ülkeler, kendi çıkarları doğrultusunda hem enerji ihraç ederek milli gelirlerini arttırırken hem de bu alışverişin sürekliliğini sağlamak zorundadırlar. Bu da onları ihracata bağımlı hale getirmektedir.

Bu çalışmada ele alınan iki taraf olan AB ve Rusya, karşılıklı ekonomik bağımlılık çerçevesinde enerji ilişkilerini yürütmektedirler. Bu ilişkiler kimi zaman inişli kimi zaman çıkışlı seyretse de Rusya'nın enerji sağlayıcısı olarak rolü ve AB'nin enerji alıcısı olarak rolü değişmemektedir. Burada, AB enerji ihtiyacını karşılayabilmek ve Rusya ekonomisinin büyük girdisinin enerji ihracatı olduğu düşünüldüğünde, bu durumun sürdürülebilmesi için karşılıklı bir bağımlılık geliştirilmiştir. Bu bağımlılığın boyutları ilerleyen bölümlerde detaylı olarak incelenecektir.

---

[182] Øistein Harsem - Dag Harald Claes, "The interdependence of European – Russian Energy Relations", *Energy Policy,* No: 59, 2013, p. 785.

[183] Sezin İba Gürsoy - Adnan Seyaz, "Rusya'nın Enerji Politikaları: Dar Etkiden Geniş Etkiye Geçiş", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak - Caner Sancaktar - Zafer Yıldırım (Eds.), Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 194.

## 1.5. Enerji Politikaları ve Oluşum Süreçleri

Dünya, ekonomik büyüme ve nüfus artışı nedeniyle enerji tüketiminde hızlı bir büyüme yaşamaktadır. Bu nedenle, büyüme sürecinde ve ticaret sektöründeki enerjinin değerini göz önünde bulundurarak, petrol, kömür, doğalgaz, hidroelektrik ve yenilenebilir kaynaklarda eşitsizliklerin bulunduğu söylenebilir. Yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynaklardan dolayı oluşan enerji eşitsizlikleri, politika geliştirmek için gerekliliklerin kanıtı olmaktadır.[184] Bu farklılıklar, aynı zamanda her ülkenin farklı enerji politikaları oluşturmaları gerektiğinin de bir kanıtı olmaktadır.

Enerjinin mevcut olduğunu garanti etmenin önemi ve bu kullanılabilirlik ile ekonomik faaliyet arasındaki bağlantı, her çağda dünya çapındaki politika yapıcılar tarafından kabul edilmektedir.[185] Enerji politikası, her ülkenin ekonomik, çevresel ve genel kamu politikasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Uzun bir süredir enerji politikası her devletin en önemli konularından biri olmaktadır. Fosil enerji kaynaklarının mevcudiyeti ve ülkenin coğrafi konumu, doğal kaynaklara erişim ve ülkelerin aralarındaki siyasi ilişkiler, enerji ihracatçıları ve ithalatçıları gibi birçok faktöre bağlı olarak şekillenmektedir.[186]

Enerji, en önemlileri elektrik, gaz yakıtlar, sıvı yakıtlar ve katı yakıtlar olmak üzere farklı şekillerde talep edilmektedir. Küresel enerji talebi, sanayi devriminden bu yana sürekli artmaktadır. Küresel nüfusun artması ile tarımsal ve daha az varlıklı toplumların endüstriyel ve daha varlıklı toplumlara dönüşmesi ve kişi başına artan enerji talebi olmak üzere enerji iki faktörden etkilenmektedir. Genel olarak, bir toplum ne kadar varlıklıysa, kişi başına tükettiği enerji o kadar fazladır. Bir toplum olarak, daha varlıklı ülkelerin vatandaşları, daha fazla enerji yoğunluklu tüketim malları satın alır; özel ulaşım araçlarını daha sık kullanır ve daha çok seyahat eder ve evlerinde daha

---

[184] Xing Yao et al., *a.g.m.*, p. 23.
[185] Sanam S. Haghighi, *Energy Security - The External Legal Relations of the European Union with Major Oil- and Gas-Supplying Countries*, Hart Publishing, Oregon 2007, p. 1.
[186] Mihail Nikolaevich Dudin - Evgenia Evgenevna Frolova - Valentina Nikolaevna Sidorenko - Ekaterina Alexandrovna Pogrebinskaya - Irina Vladimirovna Nikishina, "Energy Policy of the European Union: Challenges and Possible Development Paths", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol: 7, No: 3, 2017, p. 294.

yüksek düzeyde enerji yoğunluklu konfora sahiptirler.[187] Tam tersi daha az varlıklı ülkeler ise daha az enerjinin kullanımına ihtiyaç duyarlar. Bu süreçlerin yönetilmesi, iyi düşünülmüş, planlanmış ve uygulanacak verimli bir enerji politikasının geliştirilmesine bağlıdır.

Tarihsel olarak, enerji politikaları, büyük ölçüde, doğrudan (örneğin, kıtlık) veya dolaylı (örneğin kirlilik) olan enerji sorunlarına karşı önlem alan hükümetler tarafından geçici olarak oluşturulmuştur. Her ülkenin enerji kapasitesi ve özellikleri benzersiz olduğundan ve dolayısıyla her bir ülkenin politika hedefleri buna göre değiştiğinden enerji politikalarının da farklı oluşturulması şaşırtıcı değildir. Örneğin, Norveç gibi büyük ölçüde yerli güç için hidroelektrik enerjisine dayanan, ancak aynı zamanda büyük bir petrol ve gaz ihracatçısı olan bir ülkenin enerji sorunları ile fosil yakıt rezervleri ile zayıf bir şekilde donatılmış olan Japonya'nın politika önceliklerinin farklı olması, birbirinden farklı iki enerji politikasının oluşturulması anlamına gelmektedir.[188] Aynı şekilde AB ve Rusya enerji politikalarının aynı biçimde oluşturulduğunu söylemek yanlış olacaktır. İki ülkenin enerji görünümleri farklı olduğundan oluşturulan politikaların da farklı olması gerekli olmaktadır.

Bir ülkenin nerede yer aldığının, güç merkezlerine veya çatışma alanlarına yakın olmasının coğrafi özellikler açısından ele alınması, güvenlik politikalarının oluşturulmasını da direkt etkilemektedir.[189] Enerji unsuru, uluslararası ekonomi ve jeopolitika bağlamında kurulan ilişkileri de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle uluslararası enerji politikaları, dünya enerji kaynaklarını yönetmek için gün geçtikçe daha gerekli görülmektedir.[190] Ülkelerin oluşturdukları enerji politikaları, enerji kaynaklarının bulunduğu coğrafyalarda ve enerji nakil hatları üzerinde baskın, yöneten ve etkin bir ülke olmayı amaçlamaktadır. Lakin enerji, uluslararası siyasette hatırı sayılır bir güç faktörüdür. Ayrıca enerji kaynaklarının asimetrik ve eşit olmayan

---

[187] Efstathios E. (Stathis) Michaelides, *Alternative Energy Sources*, Springer, 2012, p. 7.
[188] Anthony D. Owens, "Energy Policy", *Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS) Energy Policy*, Anthony D Owens (Ed.), Vol: 1, EOLSS Publications, 2009, p. 6.
[189] Sibel Özsavaş Atay, *a.g.m.*, s. 145.
[190] Altyn Ablabekova, *Rusya Enerji Politikasının Dünya Enerji Piyasasındaki Rolü*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014, s. 3.

dağılımı ülkeler arasında sıkı bir mücadelenin yaşanmasına da sebep olmaktadır.[191] Görüldüğü üzere ülkelerin enerji bağlamında amaçları, bir yandan yaşanılan olaylar diğer yandan farklı yürütülen enerji politikalarının ışığında belirlenmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzeylerde oluşturulan enerji politikaları, bölgesel ve küresel güç dengelerinin oluşturulmasında da çok önemli bir role sahiptir ve bu durum her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, enerji güvenliğini sağlamak ve dışa bağımlılığı en aza indirmek amacıyla, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi sağlanmalı ve bunların taşınma yolları iyi idare edilmelidir. Ayrıca yerel kaynakların ve mevcut enerji kaynaklarının farklı teknolojik ve stratejik uygulamalarla mümkün olan en verimli şekilde kullanılması da sağlanmalıdır. Bu sayede enerji güvenliği geliştirilebilir ve yabancı enerji kaynaklarına bağımlılık azaltılabilir.[192] Enerji ve güvenlik arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılması ve çevresel, ekonomik ve güvenlik hedefleri arasında iyi bir denge kurulması ile ulusal ve uluslararası politika stratejileri geliştirme fırsatları arttırılabilir.[193] Bu bağlamda enerji güvenliğinin doğru okunması ülkelerin geleceği için doğru yönelimleri açısından önem arz etmektedir.

Dünyanın her ülkesinin enerji piyasalarına ve genel ekonomisine göre farklı politikaları vardır. Oluşturulan politikalar, ilgili ulusal beklentileri ve siyasi hedefleri yansıtacak şekilde, enerji üretimi, dağıtımı ve tüketimi ile ilgili her şey, enerji sürdürülebilirlik yönergeleri, teşvikler, uluslararası antlaşmalar, mevzuat, sübvansiyonlar ve vergilendirme yoluyla hükümet politikası tarafından belirlenmektedir.[194]

---

[191] Tolgahan Tosun, *Vladimir Putin Dönemi (2000 - 2008) Rusya'nın Enerji Politikaları*, (Harp Akademileri, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015, s. 4.

[192] İlhan Öztürk, "Energy Dependency and Energy Security: The Role of Energy Efficiency and Renewable Energy Sources", *International Growth Centre Working Paper*, E-37113-PAK-1, April 2014, p. 2.

[193] Cristina Tarean, "Long Term Energy Strategies and Policies: Challenges", *Procedia Technology*, No: 19, 2015, p. 635.

[194] Nur Iqtiyani Ilham - M. Hasanuzzaman - M.A.A. Mamun, "Chapter Eight: World Energy Policies", *Energy for Sustainable Development*, M. Hasanuzzaman - Nasrudin Abd Rahim (Eds.), Academic Press, 2020, p. 180.

Kamu politikasının ayrılmaz bir parçası olan enerji politikası, hükümetin veya AB durumunda bir hükümet grubunun, enerji üretimi, dağıtımı ve tüketimi konularını ele almaya karar vermesinin bir yoludur. Enerji politikası terimi uyarınca, her ülke, yakıt arama veya enerji aktarımı, enerji kullanımını veya emisyon standartlarını etkileyen mevzuat parçalarını, enerji güvenliğini ve maliye politikalarını göz önüne alarak diğerleriyle birlikte farklı tedbirler koyabilmektedir.[195]

Enerji ithal eden ülkeler, enerji politikalarını daha çok alım stratejileri üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu durumda, dış enerji kaynaklarına erişimde enerji ithal eden ülkeler için üç ortak çıkarın söz konusu olduğu söylenebilir. Birincisi, enerjinin iç talebi karşılamak, ulusal güvenliği ve ekonomik kalkınmayı sürdürmek için yeterli olması gerektiğidir. İkincisi, enerji arzı bol ve kesintisiz olmalıdır, çünkü 1970'lerde yaşananlar gibi arz kesintilerinin ulusal ve uluslararası ekonomi ve politika üzerinde ciddi etkileri yaratabilme olasılığı mevcuttur. Üçüncüsü ise, enerji ithalatı fiyatları makul olmalıdır. Tüketici ülkeler tarafından paylaşılan bu üç çıkar arz güvenliği kavramının bir parçasıdır.[196] Enerji ithal eden ülkelerin enerjinin kesintisiz, yeterli miktarlarda ve makul fiyatlarda alınması konusunda ortak görüşlerinin olduğu ifade edilebilir.

Özetle, enerji politikası hedefleri, enerji politikası araçlarının kullanılmasıyla elde edilen sonuçlardır. Enerji politikası, bazı kavramlarla ilişkilendirilebilir. Bunlar:

- enerji arzında ekonomik verimlilik,
- enerji kullanımında verimlilik,
- enerji arz kaynaklarındaki çeşitlilik,
- Enerji politikası hedefleri ile diğer politika hedefleri (özellikle çevre politikası hedefleri) arasındaki tutarlılık,
- enerji güvenliği,
- enerji kaynaklarının düşük gelir gruplarına maliyeti ve bulunabilirliği,
- enerji kaynaklarının korunması,

[195] Maya Ashirova, "Energy Security Issues in EU Energy Policy: Case Study of Shale Gas Production in EU", *The European Union and Central Asia in the International System (EUCAIS)*, Institut für Europäische Politik e.V. (IEP), Ashgabat, February 2015, p. 15 – 16.
[196] Ana Campos - Carla Patricio Fernandes, *a.g.m.*, p. 28.

- enerji tedarik teknolojilerinde araştırma ve
- enerji kaynaklarının sürdürülebilirliğidir.[197]

Bu faktörler dikkate alındığında verimli bir enerji politikası oluşturmak mümkün olmaktadır. Alabilme gücü, güvenilirlik ve sürdürülebilirlik bu politikaların oluşturulmasında birbiriyle yakından bağlantılı kavramlardır ve her biri ve bunlar arasındaki değişimler, enerji politikasına kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Küreselleşmenin ve karşılıklı bağımlılığın da etkisiyle aralarındaki bu ilişki sürekli bir değişim içindedir. Örneğin, LNG, ticaretin artmasını sağlamış ve bunun sonucunda daha fazla birbirine bağlı küresel bir gaz piyasasına meyilli bir ortamın oluşmasına ve tedarikçiler arasındaki rekabetin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu durum ülkelerin arzdaki olası eksikliklerinin idaresini düşünmeleri için bir gerekçe oluşturmuştur.[198]

Kısaca, enerji politikaları, eldeki mevcut kaynakların verimli kullanılmasına, enerji ihracatı yapan ülkelerin sürdürülebilir bir enerji transferi sağlamalarına, ithalatçı ülkelerin ise enerji kesintileri ya da aksaklıkları yaşamadan makul fiyata, sürdürülebilir ve kaliteli enerji kaynaklarına ulaşabilmelerinde başvurulan stratejiler bütünüdür. Her ülke, modern sistem içerisinde enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmek, enerji güvenliği sorunu yaşamadan aynı zamanda karşılıklı bağımlılık düzeyini de makul ölçülerde tutarak bir enerji politikası geliştirmek zorundadır. Bu nedenle bu çalışmada enerji politikalarının neden verimli oluşturulması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Her ülkenin kendine özgü bir yapısı olduğundan geliştireceği enerji politikaları da farklı olabilmektedir. Fakat küresel güçlerin yürüttükleri ekonomik kalkınma modellerinin ve enerji politikalarının incelenmesi, çalışmada analiz edilen AB ve Rusya'nın politikalarını ve stratejilerini açıklamakta faydalı olacaktır.

## 1.6. Küresel Güçlerin Enerji Politikaları

Enerjiye duyulan ihtiyaç her geçen gün daha çok artmakta ve küresel aktörler enerji kaynakları üzerinde hakimiyet kurmak için daha çok mücadele vermektedirler.

---

[197] Anthony D. Owens, *a.g.e,* p. 7.
[198] International Energy Agency (IEA), *World Energy Outlook 2018,* p. 23.

Enerji kaynakları ile küresel lider olmak arasında çok yakın bir bağ bulunmaktadır. Çünkü bir devletin ekonomik ve sosyal gelişmesinin ana lokomotifi olan enerji, nüfusun artması, şehirleşme, sanayileşme ve teknolojinin daha fazla uygulanabilirliği için kaynakların daha fazla tüketilmesini gerektirmektedir.[199] Bir ülke ne kadar çok gelişmiş ve kalkınmışsa bununla doğru orantılı olarak enerji kaynaklarını daha fazla oranda tüketmektedir. Dolayısıyla tüm küresel güçler, enerji kullanımı fazla olan ve enerjiye daha fazla ihtiyaç duyan aktörlerdir.

Uluslararası toplum, hızlı büyümenin bir sonucu olarak enerji kaynaklarına erişimi ön plana koymaktadır. Enerji kaynaklarının elde edilmesi sürecinde devletler arasında iş birlikleri ya da anlaşmazlıklar yaşanabilmektedir. Dolayısıyla belirtildiği gibi enerji kaynaklarının kontrolünü elde edebilme ve küresel bir lider olma kavramları birbirleri ile ilişkilendirilebilir.[200] Örneğin, dünya tarihinde yaşanan savaşlara, çatışmalara ve krizlere bakıldığında bu krizlerin genelde belli bölgeler üzerinde yoğunlaştığı görülür. Bu yoğunlaşmanın nedenleri arasında bu bölgelerin çok zengin kömür, petrol, doğalgaz gibi enerji kaynaklarına sahip olması gösterilebilir. Bunun sonucunda enerji kaynaklarına sahip olmayan ülkeler ve enerji kaynağı zengini ülkeler arasında sürekli bir rekabet ilişkisi bulunmaktadır.[201]

Enerji kaynaklarının, dünya ekonomisi açısından bir pervane olduğu; ayrıca ulusal ve küresel istikrarın ve güvenliğin sağlanması için gerekli görüldüğü değerlendirmesi yapılmaktadır. Günümüzde aktörler, küresel enerjiyi daha çok talep etmekte ve bu nedenle fosil enerji kaynaklarının aşırı tüketiminden kaynaklı olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu üretimin ve tüketimin dengelenmesi ve verimli ve yenilenebilir enerji kullanımının olduğu bir toplum oluşturulması için var olan enerji kaynakları yönetilirken kararlı davranışlar sergilenmelidir. Enerjiye olan bu talep ve enerji piyasaları üzerinde oluşan baskı, büyük dünya güçleri arasında

---

[199] Mesut Şöhret, "Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politiği ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak - Caner Sancaktar - Zafer Yıldırım (Eds.), Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 28.
[200] Mehmet Güneş - Tayfun Arslan, "Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Yıl 2018, Cilt: 4, Sayı: 7, s. 33.
[201] Emine Kılıçaslan, *a.g.e.,* s. 88.

jeopolitik gerilimleri ve uluslararası rekabeti artıran faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. [202]

Bir devletin uluslararası sistemdeki göreli konumu, nüfus, arazi büyüklüğü, doğal kaynaklar, jeostratejik konum, askeri kaynaklar ve "yumuşak güç" dahil olmak üzere bir dizi faktörden etkilenmektedir. Önemli enerji kaynakları ve pazarları üzerinde kontrole ve erişime sahip olmak önemli bir güçtür, çünkü bu güç devletlerin yurt içinde hayati ulusal çıkarlarını korumalarına ve yurtdışında ekonomik ve siyasi nüfuzdan yararlanmalarına olanak tanımaktadır. Karşılaştırıldığında, bu tür bir güce sahip olmayan devletler daha az avantajlı konumdadır ve dış politikalarında daha savunmasızdır.[203] Bu nedenle dünya ülkeleri farklı avantajlara ve dezavantajlara sahiptirler. Ekonomik üstünlüğe sahip bir ülkenin, bir lider olarak kendisine uluslararası sistemde her türlü bir yer bulacağı değerlendirmesi yapılabilir. Bu ekonomik kaynaklar enerjiye erişim için kullanıldığında ise bu ülkenin küresel bir güç merkezi olarak ortaya çıkacağı ve uluslararası sistemde enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanacağından üstünlük elde edeceği ifade edilebilir.

Soğuk Savaş'ın ardından eski düzende güçlü olan devletler, kendilerine fayda sağlayacağından öncelikli olarak mevcut düzenin devamından yana bir politika izlemeyi tercih etmişlerdir. Fakat Soğuk Savaş sürecinde ülkelerin kayıplar vermeleri, karşılıklı bağımlılıklarının artması ve daha çok demokrasi yanlısı ideolojileri benimsemeleri nedeniyle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle iş birliklerine açık politikalara doğru kaymışlardır. Ayrıca Soğuk Savaş boyunca etkili olan etnik, dinsel, bölgesel ve küresel çatışmalar, Soğuk Savaş'ın ardından güçlü ülkelerin barış adına iş birlikleri yapmalarını teşvik etmiştir.[204] Soğuk Savaş boyunca bireysel faydaların gözetildiği politikalar, Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber yerini her aktör için fayda sağlayacak iş birlikçi politikalara bırakmıştır.

Sander'in ifadesiyle Soğuk Savaş döneminde demokrasi ile diktatörlük arasındaki denge, bir nükleer kriz tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise rekabet, bir yandan birbirine bağlı ekonomiler, güvenlik anlayışı

[202] Ana Campos - Carla Patricio Fernandes, *a.g.e.,* p. 23.
[203] International Renewable Energy Agency (IRENA), "A New World …" *a.g.e.,* p. 26.
[204] Muzaffer Ercan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 188.

çerçevesinde ele alınan bütünleşme yönelimi gösterirken bir yandan da artan milliyetçilik ve dini tutumların neden olduğu parçalanma eğilimi göstermektedir. Büyük devletler açısından bölgesel gelişmelerin önemi azalmış, güç kazanan bölgesel devletlerin ise uluslararası politikayı etkileme güçleri artmıştır.[205] Tek başına olmaktan ziyade devletler ittifaklar kurarak hareket etme eğilimi göstermişlerdir.

Soğuk Savaş'ın ardından tek kutuplu bir sistemin tek güç merkezi ABD gibi görünse de oluşan yeni uluslararası sistemde Rusya, AB, Japonya, Çin gibi güçlerin de eklendiği aslında beş kutuplu bir dünya düzeninden bahsedilmiştir. Soğuk Savaş'ın akıbetinde geçen süreç bunalımlı olmuş, yeni düzene uyum sağlamak isteyen ülkeler, düşük yoğunluklu çatışmalar, iç savaşlar, komşu anlaşmazlıkları ve üçüncü dünya ülkelerin silahlanma girişimleri gibi sorunlarla uğraşmışlardır.[206] Daha sonra enerji mücadelelerinin verildiği ilişkilerin ortaya çıktığı da görülmeye başlamıştır.

Bu süreç içerisinde, ciddi boyutlarda sınır-ötesi temaslar ve karşılıklı bağımlılık şartları altında dış politika hamleleri devletler tarafından yapılmıştır. Bu nedenle tüm dünya, ticaret ve yatırım gündemdeyken ekonomik çıkarlarını gözetmiş, özellikle sermayenin serbest dolaşımına imkan verecek iş birlikleri ve entegrasyon çabaları yürütmüş ve sermaye dolaşımını engelleyen sınırları yok etmek için çalışmaların takip edildiği bir dönem yaşamıştır.[207]

Günümüzde enerjiye duyulan ihtiyaç, kaynaklara nasıl erişileceği ve enerji ihtiyacına verilen önem her ülke tarafından farklı değerlendirilmektedir. Bazı ülkeler enerjiyi, ekonomilerinin merkezinde görürken, daha az enerji kullanımına ihtiyaç duyan ülkeler enerji güvenliği konusunu önem sırasında daha geri planda görmektedir. Aynı şekilde kimi ülkeler enerji ihtiyaçlarını en makul fiyatlarla karşılamak isterken kimi ülkeler çevre ve benzeri endişeleri daha öncelikli olarak değerlendirmektedirler.[208] Örneğin Rus ekonomisi, sahip olduğu enerji kaynaklarının çokluğundan dolayı daha çok enerji ihracatı üzerine yoğunlaşmakta ve enerji ihracatından elde edilecek gelirlere ihtiyaç duymaktadır. AB ise enerji güvenliğini ön

[205] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 - 1994, a.g.e.,* s. 589 – 590.
[206] Cemal Acar, *a.g.e.,* s. 408, 440.
[207] Muharrem Gürkaynak - Serhan Yalçıner, *a.g.m.,* s. 80.
[208] Emirhan Göral, "Avrupa Enerji Güvenliği ve Türkiye", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2011, s. 119.

planda tutarken aynı zamanda makul enerji alımları gerçekleştirmenin yollarını aramaktadır.

Günümüzde küresel liderlerden biri Çin'dir. Küresel enerji tüketimi 2018 yılında, enerjiyi en çok tüketen ülkelerden biri olan Çin'de sürdürülebilir ekonomik büyüme ve artan talep nedeniyle 2009 yılından bu yana önemli ölçüde artmıştır. Çin enerji tüketimi, 2012'den bu yana en yüksek büyüme oranını özellikle güç üretimi, güçlü sanayi talebi ve yakıt tüketimini gerektiren artan taşımacılığa bağlı olarak kaydetmiştir. Bir diğer küresel lider olan ABD'deki toplam enerji tüketimi, 2017 verilerinden % 3,5 artış göstererek 2018 yılında 2,3 Gtoe değerini kaydederek rekor seviyeye ulaşmıştır. Bu artışların aksine, AB 'de (% -1) ve özellikle Almanya'da (% -3,5) enerji tüketimi, kısmen güç sektöründeki tüketimin azalması, daha ılıman bir kış, tüketimin azaltılması ve enerji verimliliği iyileştirmeleri nedeniyle azalmıştır.[209] Diğer bir deyişle, küresel güçlerin enerji tüketim oranları, sanayileri, hava şartları, tüketim miktarlarına bakıldığında değişkenlik gösterebilmektedir.

Rusya, enerji gücünü bir dış politika aracı olarak kullanırken ABD ve özellikle son zamanlarda enerjiyi daha çok tüketen Çin, enerjiyi dış politikalarının merkezine yerleştirmişlerdir. AB ise enerji güvenliği açısından endişeler yaşamakta ve Birliğin enerjiye sürekli erişimini garantileyen antlaşmalar ve ilişkiler konusunda fikir birliğine varamamaktadır.[210] Özellikle yaşanan krizlerin etkisiyle, bağımlılığı azaltacak ortak adımlara karar verme süreci de yavaş işlemektedir.

Enerjiyi temin etme ve paylaşma hususunda daha bağımlı ilişkilerin yaşandığı söylenebilir. Bu ilişkilerde enerji ihracatı yapan ülkeler bu bağımlılık durumunu ekonomik ve politik bir dış politika aracı olarak kullanarak enerjiyi ithal eden ülkelere baskı uygulamaktadırlar. Bu bağımlılıktan sıyrılmak amacıyla enerji tüketen ülkeler, enerjiyi tedarik edebilecekleri yeni ihracatçılar araştırmakta veya değişik yönelimler içine girerek enerji alanlarını çeşitlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu tüketici ülkeler ayrıca, enerjide tasarruf yöntemini ve yenilenebilir enerji olmak üzere alternatif enerji

---

[209] Enerdata, *Total Energy Consumption*, https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-consumption-statistics.html, (Erişim Tarihi: 09.04.2020).

[210] Veysel Ayhan, "Avrupa'nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 20, Kış 2009, s. 156.

üretimi metotlarını tercih edebilmektedirler.[211] Aslında, ilerleyen bölümlerde de ele alınacağı üzere AB – Rusya ilişkilerinde tam da bu durum söz konusudur. Karşılıklı bağımlılık, zaman içerisinde çözümlenememiş, uzun sürece yayılan yıpranmış ilişkiler içerisinde iki aktör de kendi yöntemlerini uygulamaya yönelmiştir.

Silva'nın değerlendirmesiyle enerjiyle ilgili olarak küresel görünüm değişiklik göstermektedir. İran ve Irak ile birlikte Arap Yarımadası, konvansiyonel petrol rezervlerinin % 70'ini elinde bulundurmaktadır. Günümüzde, Suriye, Irak, Yemen, Libya gibi birçok ülkede düzenin çöküşüyle enerjinin kontrol edilmesi de kargaşaya dönüşmüştür. ABD, bu bölgede yaşanan çatışmalardan yararlanırken, İran ise bölgesel hegemonyayı hedeflemektedir. Avrupa, Japonya, Çin, Güney Kore gibi ülkeler, Orta Doğu'dan gelen enerji arzına güçlü bir şekilde bağımlıyken ABD, şeyl gazı ve şeyl yağı devrimi nedeniyle bugün daha az bağımlıdır.[212] Küresel liderler, farklı güç odaklarına sahip olsalar da karşılıklı bağımlılık her daim söz konusudur. Bu bağımlılık derecesi az ya da çok olabilir. Fakat anlaşılacağı üzere, tam bağımsız bir enerji liderliği söz konusu değildir.

Günümüzde enerjiyi elde etmek, süratle gelişen bir dünya için ve ülkelerin sürdürülebilirliği için oldukça önemlidir. Dolayısıyla yeterli miktarlarda enerji kaynaklarına kesintisiz, güvenilir ve düşük fiyatlar üzerinden ulaşabilmek ile enerjide dışa bağımlılıklarını azaltmak ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ülkelerin başlıca amaçları arasındadır. Özellikle enerjide verimi arttırmak, yenilenebilir enerjinin kullanılması, çevre kirliliğinin en aza indirilmesi ve küresel ısınmanın önüne geçme gibi öncelikler de günümüzde enerji kullanımında dikkat edilmesi gereken hususlar olarak öne çıkmaktadır.[213] Küresel liderlerin enerji politikaları, özellikle bu noktalar üzerinde planlandığında hem enerji kaynaklarının verimli kullanılabileceği hem de gelecek için daha umutlu bir portre çizilebileceği belirtilebilir.

Özetle; Soğuk Savaş sonrası oluşan sistemin, oldukça karmaşık, tahmin edilemeyen ve görece istikrarsız olduğu söylenilebilir. Bu sistemin doğal bir sonucu

---

[211] Mehmet Güneş - Tayfun Arslan, *a.g.m.,* s. 33 – 34.
[212] António Costa Silva, "Energy: From Geopolitics to Security", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patricio Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa 2017, pp. 49 – 50.
[213] Mehmet Güneş - Tayfun Arslan, *a.g.m.,* s. 38.

olarak güvenlik algısı değişmiş, enerji güvenliği ülkelerin gündeminde üst sıralara yükselmiştir. Enerji kaynakları, bu güvenlik endişesini yaratan başlıca etkenlerden biridir.

Enerji kaynakları ve güç arasında oldukça önemli bir ilişki vardır. Enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler, ekonomik gücü elinde tutabilme ve uluslararası sistemi etkileyebilme potansiyeline sahiptirler. Enerji kaynakları rasgele dağıldığından jeopolitik konumları enerji rezervlerini elinde tutan ülkeler dış politikalarında enerji diplomasisi gücüne sahip olmaktadırlar. Enerji rezervi bulunmayan ülkeler ise enerji arz ve talepleri arasındaki dengesizliği gidermek için dışarıdan enerji temin etmek durumundadırlar. Bu koşullarda enerjiyi ithal eden ülkeler için sürdürülebilirlik ve aynı pazarı koruyabilmek söz konusu iken enerji ihraç eden ülkeler için de enerjinin kesintisiz ve az maliyetli olacak şekilde elde edilmesi söz konusudur. Bu da enerji güvenliği ve enerji bağımlılığı sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olmayan ya da yenilenebilir enerji üretme teknolojisine sahip olmayan ülkeler, enerji ihtiyaçlarını karşılamak için bağımlı hale gelmektedirler. Bu da iki aktör arasındaki ilişkileri bağımlılık yönünde etkilemektedir. Ancak bağımlılığın derecesi çeşitli faktörlere bağlı olarak da değişiklik göstermektedir. Burada tam bağımsız enerji ilişkilerinin çok nadir olarak görülebileceği değerlendirmesi de yapılabilir.

Enerji, tüm dünyayı etkileyebilecek kadar büyük itici bir güçtür. Geçmişte yaşanan çatışmalar ve gelecekte yaşanabilecek sorunların temelinde enerji sorunsalı yatmaktadır. Bu nedenle sınırlı olan enerji kaynaklarının verimli kullanılabilmesi için iyi planlanmış enerji politikalarına ihtiyaç vardır. Her ülke kendi yapısına göre farklı enerji politikasına gereksinim duyar. Dolayısıyla tek bir ideal enerji politikası oluşturmak mümkün gözükmemektedir. Uluslararası sistemdeki küresel güçler, enerji ihtiyaçları bakımından yüksek olan güçlerdir. Bu güçlerin farklı değişkenleri mevcut olsa da ortak amaçları enerjiyi kendi faydalarına olacak şekilde satabilmek ya da alabilmektir. Bu bağlamda iş birlikleri veya çatışma ortamlarının görülebileceği de ifade edilebilir.

Enerji kaynaklarının incelenmesi ve enerji politikalarının gerekliliğinin vurgulanması, bu çalışmada AB – Rusya enerji ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık

çerçevesinde analizinin yapılabilmesi için gerekli görülmüştür. Tezin bir sonraki bölümünde AB ve Rusya'nın enerji potansiyelleri bakımından detaylı incelemesi yapılacaktır.

# 2. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ VE RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKALARI

AB ve Rusya, enerji potansiyelleri bakımından çok farklı iki görünüme sahip taraflardır. AB, sahip olduğu jeopolitik konum gereği kendi kendine yetecek kadar enerji kaynağına sahip değilken Rusya, dünyanın önde gelen enerji üreticileri arasında yer almaktadır. Özellikle doğal gaz ile enerji piyasasında önemli yatırımları mevcuttur.

İki aktör arasındaki ilişkileri incelemeden önce her iki tarafın da sahip oldukları enerji potansiyellerini ve uyguladıkları politikalarını bilmekte fayda vardır. AB ve Rusya'nın, Soğuk Savaş sonrası sistemde ayrı ayrı nasıl etkili oldukları, enerji potansiyelleri ve enerji politikaları ele alınarak analiz yapılacaktır.

## 2.1. 2000'li Yıllarda Avrupa Birliği

AB'nin, tarihi ele alındığında çeşitli süreçlerden geçmiş büyük bir oluşum olduğu söylenebilir. AB, Fransa, Batı Almanya, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve günümüzde 27[214] üyeye sahip ulusüstü ve devletlerarası bir oluşumdur.[215]

AB kurulduğunda ilk adımlar, ekonomik iş birliğini teşvik etmek olmuştur. Ekonomik iş birliği, birlik içerisindeki ülkelerin ticaret yoluyla ekonomik açıdan birbirlerine bağımlılık geliştirmesini ve bunun sonucunda çatışma yaşanmasının önüne geçilmesini amaçlamıştır. Birliğin para birimi olarak EURO kullanılmaktadır. Önemli kurumların Brüksel'de bulunması nedeniyle başkent Brüksel olarak kabul edilmektedir. Birlik, 1992 yılından beri "*tek pazar*" anlayışı ile birlik içinde serbest dolaşım hakkına sahiptir. Ayrıca Schengen Antlaşması çerçevesinde AB ülkeleri birlik içerisindeki ülkelerde kişiler, pasaport veya geçerli bir kimlik belgesi kullanarak

[214] 1973'te AB'ye üye olan İngiltere, Brexit sürecinin ardından 31 Ocak 2020 yılı itibariyle AB'den ayrılmıştır. Bu ayrılığın ardından AB'ye üye olan ülke sayısı 27'ye düşmüştür. ***Bkz.*** Hasan Esen, "İngiltere'nin AB'den ayrılığı resmen tamamlandı", *Anadolu Ajansı*, 01.01.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingilterenin-abden-ayriligi-resmen-tamamlandi-/2095332, (Erişim Tarihi: 02.01.2022).

[215] Kemal İnat – Filiz Cicioğlu, "Avrupa Birliği", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş – Ali Balcı (Eds.), Nobel Yayıncılık, 8. Baskı, İstanbul 2018, s. 641.

seyahat edebilmektedirler.[216] Birliğin üyesi ülkeler, AB sınırları içerisinde seyahat, ticaret gibi her türlü aktiviteyi gerçekleştirebilmektedirler.

27 ülkeden oluşan AB, sahip olduğu siyasi ve ekonomik örgütlenme ile dünyadaki en etkin oluşumlardan biridir. Dünya nüfusunun yaklaşık % 6'sına sahip olsa da dünyanın en büyük ekonomileri ve ticaret aktörleri arasında kendisine yer bulmaktadır. AB'nin tüketici kapasitesi yaklaşık 448 milyon kişi; kişi başı geliri ise 33.928 dolardır. AB'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının (GSYH), 15,1 trilyon olması AB'yi ABD ekonomisinden sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi yapmaktadır.[217] AB, kurulduğu günden bu yana uluslararası sistemde yer alan önemli bir aktör olmaktadır. Ancak bu statü, uzun bir süreç içerisinde elde edilmiştir.

2. Dünya Savaşı, Avrupa kıtası için oldukça yıkıcı olmuştur. Milyonlarca insan ölmüş, yaralanmış ya da yerlerinden edilmişlerdir. Daha sonra ABD, Kanada ve 10 Batı Avrupa ülkesinin (Belçika, İrlanda, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık, İtalya, Danimarka, İsveç ve Norveç) oluşturduğu NATO kurularak bir devletlerarası güvenlik birliği sağlanmıştır. Daha sonra bu 10 Batı Avrupa ülkesi bir araya gelerek 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ni oluşturmuşlardır. Fransa Dış İşleri Bakanı Robert Schuman'ın, Doğu Avrupa'nın kömür ve çelik sanayilerini birleştirme üzerine oluşturduğu plan (Schuman Planı), 18 Nisan 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun Fransa, Almanya, İtalya, Belçika Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulmasının temelini oluşturmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), kalıcı barışı sağlamak için Avrupa ülkelerini ekonomik ve siyasi olarak birleştirme amacını taşımıştır.[218]

1951 yılında Paris Antlaşması ile yürürlüğe giren altı Avrupa ülkesinin kömür ve çelik endüstrilerini bir araya getirme kararı, Avrupa entegrasyonuna yönelik ilk adım olmuştur. 1957 Roma Antlaşmaları, bu entegrasyonun temellerini ve ilgili altı

---

[216] Kemal İnat – Filiz Cicioğlu, *a.g.e.,* s. 641; Official Website of the European Union, *The EU in Brief,* https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en, (Erişim Tarihi: 30.03.2020).

[217] Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, *Yanı Başımızdaki Dev Pazar Avrupa Birliği,* https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/yani-basimizdaki-dev-pazar-avrupa-birligi, (Erişim Tarihi: 10.10.2021).

[218] Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en, (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

Avrupa ülkesi için ortak bir gelecek fikrini güçlendirmiştir.[219] 1957 Roma Antlaşmaları ile iş gücü ile mal ve hizmetlerin birlik içerisinde özgürce dolaşımını temel alan bir ekonomik topluluk da oluşturulmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), ortak bir pazarın kurulmasını ve siyasal bir bütünlüğün sağlanmasını hedeflemiştir.[220] Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve AET, 1958 yılında hayata geçirilmiştir. Bu adım ile birlikte Avrupa enerji politikaları, politik bütünleşmeyi hedef alarak gelişim göstermiştir.[221] Görüldüğü üzere AB, enerji temelinde kurulmuş, çeşitli oluşumların bir araya geldiği bir birliktir. Bu nedenle enerji, AB için önemli bir girdi olmaktadır.

Doğu ve Batı Almanya olarak Almanya'yı ikiye bölen Berlin Duvarı 1961 yılında inşa edilmiştir. Berlin Duvarı, Avrupa'nın tarihinde önemli bir yere sahiptir. Tezin ilerleyen bölümlerinde de değinileceği üzere Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması Soğuk Savaş'ın da sonlanmasının bir simgesi olacaktır. 1965 yılında Füzyon Antlaşması imzalanarak AAET, AET ve AKÇT tek bir çatı altına toplanmış ve birlik artık "Avrupa Topluluğu (AT)" adıyla anılmaya başlamıştır. 1 Temmuz 1968 tarihinde başlanarak özellikle tarım ve ticaret alanlarında topluluk içinde ortak politikalar belirlenmiştir.[222]

AT, kurulduğu andan itibaren gelişmeye ve büyümeye devam etmiştir. Zaman içerisinde birliğe yeni üyeler katılmış, birlik genişleme dalgaları ile daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Birliğin ilk genişlemesi, 1973 yılında Danimarka, İngiltere ve İrlanda'nın katılımlarıyla sonuçlanmıştır.

Bu sırada patlak veren Arap – İsrail enerji krizi Avrupa'yı ekonomik olarak çok etkilemiş ve ekonomik olarak birçok problem yaratmıştır. Yunanistan, Portekiz ve

---

[219] European Parliament, *The historical development of European integration*, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI(2018)618969_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

[220] Ekrem Yaşar Akçay, *Soğuk Savaş Döneminde Avrupa*, Kriter Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2017, s. 104 – 106.

[221] Anıl Çağlar Erkan, *Enerji Arzı Güvenliği Bakımından Avrupa'nın Rusya Federasyonu'na Bağımlılığı,* (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2013, s. 109.

[222] Süleyman Demirel Üniversitesi - Avrupa Birliği Dokümantasyon, Araştırma ve Uygulama Merkezi (Abadom), *Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*, https://eucenter.sdu.edu.tr/tr/ab-hakkinda/avrupa-birliginin-tarihcesi-6957s.html, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

İspanya'da diktatörlükler devrilmiş ve Avrupa'da demokrasi yayılmaya başlamıştır. Bölgesel politika,[223] daha yoksul bölgelerde istihdam ve altyapı yaratmak amacıyla büyük meblağlarda para aktarmıştır. 1979 yılında ise Avrupa Parlamentosu'nun üyelerini Avrupa vatandaşlarının belirlediği bir seçim gerçekleşmiştir.[224] Ekonomi temelinde kurulan bu birlik, zaman içerisinde siyasal gelişmelerden de etkilenerek çeşitli kararlar almış ve gelişmesini sürdürmüştür.

Avrupa kıtası tarih boyunca 1. ve 2. Dünya Savaşları'nın gerçekleştiği coğrafya olması bakımından çok büyük yıkımlardan geçmiştir. Büyük güçlerin çıkar çatışmalarının merkezi ve dünya siyasetinin ilgi odağı olması bakımından Avrupa'ya yoğun akınlar gerçekleşmiştir. Avrupa bu süreçte ekonomik, siyasi ve toplumsal birçok dönüşümden geçmiştir. Önce AKÇT ve AET adı altında daha sonra da "Avrupa Birliği" olarak kalkınmayı başaran Avrupa, Soğuk Savaş döneminde kendi ekonomik çıkarlarının etkilenmesini istemeyen ABD tarafından desteklenmiş ve kalkınması sağlanmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile AT'nin ekonomik ve askeri açıdan desteklenmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.[225]

Zaman içerisinde AT'nin genişleme politikası çerçevesinde AT'ye yeni ülkeler dahil olmuştur. 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında ise İspanya ve Portekiz birliğe kabul edilmiştir. Bu genişleme, yaşanan demokratik süreçlerin neticesinde gerçekleşmiştir. Yeni üyelerle birlikte birliğin üye sayısı 12'ye çıkmıştır. Birlik üyeleri arasında serbest ticareti sağlamak için 1987 yılında "Tek Pazar (The Single European Act)" anlayışı uygulamaya konmuş; böylece birlik içerisinde serbest dolaşım özgürlüğü sağlanmıştır. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması Avrupa toplumlarını

---

[223] Soğuk Savaş'ın ardından AT tarafından oluşturulan bölgesel politika, kaynaklar açısından yılda yaklaşık 14 milyar Avro veya AB bütçesinin % 20'sine ve Topluluk GSYİH'sının % 0,27'sine karşılık gelen bir miktar tahsis etmiştir. Uygulamada, kaynakların yaklaşık % 80'i, kişi başına GSYİH'sı AB ortalamasının % 75'inden az olan bölgeler olarak tanımlanan, geride kalan ülkelere aktarılmıştır. Bu ülkeler; İspanya, Yunanistan, Portekiz ve İrlanda'dır. ***Bkz.*** Ronald Hall, "The Development of Regional Policy in the Process of European Integration: An Overview", *Regional Economic Development Compared: EU - Europe and the American South*, Günter Bischof (Eds.), Innsbruck University Press, 2014, p. 20.

[224] Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1970-79_en, (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

[225] Ekrem Yaşar Akçay, *a.g.e.,* s. 104 – 106.

tekrar bir araya getirmiştir.[226] Bu olay sonucunda Soğuk Savaş bitmiş, uluslararası sistemde köklü değişiklikler gözlemlenmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi AT'yi etkileyen bir süreç olmuştur. Berlin Duvarı'nın yıkılması, Doğu Avrupa'da gerçekleşen devrimler ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Doğu Bloğu yıkılmış, Avrupa'da Batı'nın kurumlarına üye olmak isteyen birçok devletin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.[227] Uluslararası sistemin iki kutupluluktan çok kutupluluğa evrilmesi AT'nin elini güçlendirmiştir. Bunun sonucunda AT, çeşitli politikalar belirleyerek genişleme politikalarına devam etmiş ve daha fazla üye ile daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Özetle, 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin çöküşünün neden olduğu büyük jeopolitik değişimde, AT'nin rolü daha açık bir şekilde Avrupa'da güvenlik ve istikrarı desteklemek olmuştur ancak bu sefer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilgili olarak yön değiştirmiştir. AT'nin genişleme sürecinin ardından temel olarak tüm Avrupa kıtasını birleştireceğine dair güdümü, AT'nin küresel sistemdeki rolünün daha fazla farkına varılmasına yol açmıştır.[228]

Soğuk Savaş'ın ardından Yugoslavya dağılmış, bağımsız birçok devlet Balkanlarda ortaya çıkmıştır. 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile "*Avrupa Birliği*" olarak isim değiştiren örgütlenme, dış politikası, güvenlik politikası, adalet ve içişleri konularında son şeklini alarak düzenini oturtmuştur. 1993'te Antlaşma yürürlüğe konulduğunda insanların, eşyaların, hizmetlerin ve paranın serbest dolaşımını sağlayan Tek Pazar anlayışı devam ettirilmiştir. 1995 yılında birliğe üç yeni üye (Avusturya, Finlandiya ve İsveç) dahil olmuş, böylece tüm Doğu Avrupa ülkeleri birliğin bir parçası haline gelmişlerdir.[229]

---

[226] Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_en, (Erişim Tarihi: 29.07.2021).
[227] Kemal İnat – Filiz Cicioğlu, *a.g.e.*, s. 645.
[228] Antonina Bakardjieva Engelbrekt - Niklas Bremberg - Anna Michalski - Lars Oxelheim, "The European Union in a Changing World Order: What is at Stake?", *The European Union in a Changing World Order*, Antonina Bakardjieva Engelbrekt - Niklas Bremberg - Anna Michalski - Lars Oxelheim (Eds.), Palgrave Macmillan, Switzerland 2020, p. 8 – 9.
[229] Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1990-99_en, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

2004 yılında ise Malta, Çekya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Macaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovakya, Polonya ve Slovenya'nın üyelikleri ile birliğin üye sayısı 25'e, 2007'de ise Romanya ve Bulgaristan'ın katılımlarıyla 27'ye yükselmiştir. En son 2013 yılında Hırvatistan'ın üyeliği ile birliğin üye sayısı 28 (İngiltere'nin Brexit sürecinden önce) olmuş ve birlik genişleme sürecini tamamlamıştır.[230]

AB, uluslararası sistemde ekonomik adımların yanı sıra birçok siyasi adım da atmıştır. 2001 yılında ABD'de yaşanan terör saldırılarında AB, ABD'nin yanında yer almış ve uluslararası terörizme karşı savaşında ABD'ye destek vermiştir. Aynı şekilde 2003 yılında Balkanlarda yaşanan olaylarda kendi güvenlik politikası gereği huzuru sağlama operasyonları gerçekleştirmiştir. 28 (İngiltere'nin Brexit sürecinden önce) AB ülkesi, önceki anlaşmaları değiştiren Lizbon Antlaşması'nı imzalayarak AB'nin daha demokratik, verimli ve şeffaf hale getirilmesini ve böylece iklim değişikliği, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma gibi küresel zorluklarla mücadele edebilmesini amaçlamışlardır. 2008'de yaşanan küresel kriz nedeniyle AB ülkeleri birlik içerisinde daha çok yakınlaşmışlardır.[231] Zaman içerisinde AB ülkeleri bireysel hedeflerinin yanı sıra birliğin geleceği için çeşitli politikalar yürüterek ortak çıkarların etrafında toplanmayı hedeflemişlerdir.

Ekonomik krizin ardından birçok ülke kamu maliyesinde sorunlar yaşamıştır. EURO kullanan 16 AB ülkesi, açıklarıyla başa çıkmalarına yardımcı olacak daha güvenli ve daha güvenilir bankalar sağlamak için bir Bankacılık Birliği[232] kurmuştur. Krizin etkileri bu yolla azaltılmaya çalışılmıştır. 2012 yılına gelindiğinde ise AB,

---

[230] Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_en; https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2010-19_en, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

[231] Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_en, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

[232] Bankacılık Birliği, gerçek bir Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru atılmış önemli bir adımdır. Katılımcı ülkelerde AB, bankacılık kurallarının tutarlı bir şekilde uygulanmasını amaçlamıştır. Yeni karar alma prosedürleri ve araçları, bankalar için daha şeffaf, birleştirilmiş ve daha güvenli bir piyasa yaratılmasına yardımcı olmuştur. Bir Bankacılık Birliği'ne olan ihtiyaç, 2008 mali krizinden ve ardından gelen ülke borç krizinden sonra ortaya çıkmıştır. ***Bkz.*** European Central Bank, *Banking Union*, https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/bankingunion/html/index.en.html, (Erişim Tarihi, 08.05.2023).

Oslo'da düzenlenen törenle Nobel Barış Ödülü'nü almıştır. Bu ödül[233], AB'nin barışı, uzlaşmayı, demokrasiyi ve insan haklarını geliştirmeye 60 yılı aşkın süredir yaptığı katkıdan dolayı takdim edilmiştir.

2015 yılı AB için oldukça hareketli bir yıl olmuştur. Paris, Brüksel, Nice, Berlin, Londra ve Barselona da dahil olmak üzere bir dizi Avrupa şehri terör saldırılarının hedefi haline gelmiştir. AB, terör tehdidinin tüm yönlerini ele almak için harekete geçmiştir. AB, iklim konusunda da çeşitli adımlar atmıştır. 12 Aralık 2015 yılında ise Paris'teki bir Birleşmiş Milletler (BM) konferansında 195 ülke, AB'nin kilit rol oynadığı iklim değişikliği konusunda yeni bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma, küresel ısınmayı sanayi öncesi seviyelere kıyasla 2 °C'nin 'çok altında' sınırlamak için bir eylem planı içermektedir. İklim kriziyle ilgili kamuoyu endişesi arttığından 2019 yılından itibaren ise AB, yeni bir büyüme stratejisi olan Avrupa Yeşil Antlaşması aracılığıyla 2050 yılına kadar Avrupa'yı iklim açısından nötr hale getirmeye kararlı bir politika benimsemektedir.[234]

AB, çok uluslu, çok boyutlu, büyük bir ekonomik güce sahip bir oluşumdur. Ancak enerji konusunda yetersiz olması, AB'nin nedenleri bağlamında çalışmanın aktörlerinden biri olmasını getirmiştir. Bu bölümde AB'nin genel enerji görünümüne, enerjiyi üretme ve tüketme kapasitesine, kullandığı enerji kaynaklarının çeşitliliğine, uyguladığı enerji politikalarına ve artarak devam eden enerji ithalat bağımlılığına ve değişen enerji politikalarına yer verilecektir.

### 2.1.1. Avrupa Birliği'nin Mevcut Enerji Durumu

Uluslararası ilişkilerin doğuşundan bu yana, doğal kaynaklar uluslararası devlet sisteminde hayati önemde görülmüştür. Her devlet, doğal kaynaklara kolayca erişmeyi tercih etse de devletler bazen insan sermayesi ve teknolojik beceriler gibi diğer yeteneklerin kullanımıyla doğal kaynak eksikliğini telafi etmek zorunda kalmıştır. Modern dünyada, enerji kaynakları, insan faaliyetinin hemen hemen tüm

[233] Detaylı bilgi için ***Bkz.*** Official Website of The Nobel Prize, *The Nobel Peace Prize 2012*, https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2012/press-release/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
[234] Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2010-19_en, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

yönlerine ve dolayısıyla herhangi bir devletin potansiyel zenginlik ve gücüne temel oluşturan bir rol oynamaktadır.[235] AB, gelişmiş bir teknoloji ve sanayi kapasitesine sahiptir. Bu nedenle enerjiye olan ihtiyacı oldukça fazladır.

Doğal kaynaklar, tüm ülkelerde olduğu gibi AB için de oldukça önemlidir. Ancak AB'nin tüm birliğin enerji talebini karşılama kapasitesi bulunmamaktadır. Bazı üye ülkeler petrol ve gaz rezervlerine sahip olsalar da birlik içindeki enerji üreticisi devletler, enerji talebinin sadece küçük bir kısmını karşılayabilmektedir.[236] AB'de petrol üreten ülkeler, Kuzey Denizi bölgesinde Danimarka ve Norveç ve Güneydoğu Avrupa'da Romanya'dır. Gaz üreten ülkeler ise esas olarak Hollanda, Romanya ve Norveç'tir.[237] Bunun dışında Fransa, nükleer enerjiyi kullanarak enerji üretebilmektedir.[238]

AB; 27 üye devleti, yaklaşık 500 milyon nüfusu[239] ve dünya çapında GSMH'sının % 30'unu üretebilme kapasitesine sahip ulus üstü bir örgüttür. Şehirleşme oranının fazlalığı, yaşamsal ihtiyaçlar ve endüstriyel üretim, enerjiye duyulan ihtiyacı arttırmakta ve dünyadaki enerjinin % 16'lık payının tüketilmesine neden olmaktadır. Avrupa sanayisi gelişmiş olsa da, AB'nin sahip olduğu kaynaklar azdır ve dünyanın diğer bölgeleri ile kıyaslandığında enerji kaynakları bakımından oldukça yetersizdir. Özellikle AB coğrafyasında yer alan petrol ve gaz rezervleri gelişmiş sanayinin ihtiyacını karşılayamamaktadır.[240] Özetle AB, petrol, doğalgaz ve kömür kaynakları açısından yetersiz bir görünüme sahiptir. Dolayısıyla bu kaynakları uluslararası piyasalardan tedarik etmesi gerekmektedir. Bu durum, AB ekonomisinin

---

[235] Øistein Harsem - Dag Harald Claes, *a.g.m.*, p. 785.
[236] Bakhtiyar Badalov, *The European Union and Russian Federation Energy Relations: Petrification or Revival?*, (Lund University, Department of Political Science, Master Thesis), Lund 2012, p. 28.
[237] Nikol Ostianov, *The EU - Russia Energy Relations*, (Palacky University, Faculty of Arts, Department of Political Science and European Studies, Bachelor's Diploma Thesis), Olomouc 2009, p. 14.
[238] Fransa, enerji güvenliğini temel alan bir politika izlediğinden elektriğinin yaklaşık % 70'ini nükleer enerji kullanarak üretmektedir. Fransa, çok düşük maliyetli olması bakımından nükleer enerji kullanan dünyanın en büyük elektrik ihracatçısı konumundadır ve bu yolla yılda 3 milyar Euro'nun üzerinde gelir elde etmektedir. ***Bkz.*** World Nuclear Association, *Nuclear Power in France*, https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-a-f/france.aspx, (Erişim Tarihi: 20.03. 2022).
[239] İngiltere'nin birlikten ayrılmasının ardından bu sayı 447,7 milyona gerilemiştir. ***Bkz.*** Anadolu Ajansı, *AB'nin nüfusu 447.7 milyona geriledi*, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abnin-nufusu-444-7-milyona-geriledi/1905893, (Erişim Tarihi: 21.06.2022).
[240] Metin Aksoy, "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği Stratejisi", *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildirisi*, Kocaeli, 23 – 24 Eylül 2014, s. 797.

enerji bağlamında dış piyasalara bağımlı olması ve ekonominin sürdürülebilirliği riski anlamına gelmektedir.[241]

Jeo-ekonomik konumuyla ilgili olarak, AB, enerji kaynağı eksikliğinden, özellikle ham petrol ve doğal gaz gibi hidrokarbonlardan yoksundur. Bu nedenle, AB'nin temel amacı, 27 üye ülkenin ekonomisi için gerekli kaynaklara ve aynı zamanda Avrupa vatandaşlarına yeterli erişim sağlamaktır. Gelişmiş sanayi kapasitesi ve gelişmiş ekonomileri nedeniyle, AB dünyadaki en büyük enerji tüketicilerinden biri haline gelmiştir ve enerji tüketimi de artan oranlarda devam etmektedir. Bu nedenle, üst düzey tüketime sahip olan ve bunu karşılamak için kaynak yetersizliği yaşayan Avrupa, en büyük enerji ithalatçılarından biri konumundadır.[242] Bu çalışmada da ele alınacağı üzere AB'nin enerji üretme potansiyeli oldukça yetersiz olduğundan ihtiyaç duyduğu enerjiyi temin etme konusunda dışa bağımlı olduğu söylenebilir.

AB, enerji temeli üzerine kurulan ekonomik ve siyasi bir oluşumdur. Bu nedenle enerji, kurulduğu günden beri AB'nin ilkeleri arasında yer almaktadır. Avrupa'nın sahip olduğu fosil enerji kaynakları, hiçbir zaman bol miktarda bulunmamıştır. Ayrıca artan enerji ihtiyacı göz önüne alındığında bu kaynaklar giderek azalmakta ve kısa zaman içerisinde büyük ölçüde tükeneceği kabul edilmektedir. Ayrıca Avrupa'nın en bol bulunan kaynağı olan kömürün çevresel olarak kabul edilebilirlik sorunları mevcuttur. Alternatif kaynaklar fiziksel olarak mevcut olsa da Avrupa enerji denklemini zorlaştıran jeopolitik olarak dengesiz bölgelerde (örneğin, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Orta Asya) yalnızca sınırlı sayıda tedarikçi bulunmaktadır.[243] Diğer bir ifade ile ekonomik bütünleşme amacına ulaşabilmek için artan enerji ihtiyacının karşılanabilmesi, yıllar içerisinde AB'nin üretim miktarlarının azalmasıyla daha zor hale gelmiştir.[244] Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla alternatif

---

[241] Ufuk Cerrah, "Ukrayna Krizinin Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkileri", (Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi tebliği), *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 23 – 24 Eylül 2014, s. 815.
[242] Berta Szilárd, "Why Can Russia "Divide and Rule" Central and Eastern Europe in Energy Policy?", *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science (AARMS)*, Vol: 14, No: 3, 2015, p. 358.
[243] Jan Horst Keppler, "Energy Interdependence in a Multi-polar World: Towards a Market-based Strategy for Safeguarding European Energy Supplies", *Reflets et Perspectives*, Vol: XLVI, No: 4, 2007, p. 32.
[244] M. Hakan Keskin, *Stratejik Açıdan Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Uluslararası Güvenlik Sistemine Etkisi*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 2006, s. 48.

olarak değerlendirilen bölgeler de politik bakımda sorunlu olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu faktörler, AB için enerji sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Çeşitli enerji kaynaklarının mevcut toplam enerji kullanımı içindeki payları birliğin üyeleri arasında önemli oranda farklılık göstermektedir. Avrupa Birliği Enerji Ajansı olan Eurostat 2020 yılı enerji verilerine göre; petrol ürünleri (ham petrol dahil) ele alındığında % 87 ile GKRY, % 86 ile Malta ve % 60 ile Lüksemburg mevcut toplam enerji kullanımının önemli bir kısmını oluşturmuştur. Doğal gaz ele alındığında İtalya % 40 ve Hollanda % 38 ile toplam enerji kullanımında paya sahip olmuşlardır. Yenilenebilir kaynaklar % 49 ile İsveç ve % 40 ile Letonya'da en yüksek paya sahipken, Fransa'da mevcut enerjinin % 41'ini ve İsveç ve Slovakya'da % 25'ini nükleer enerji oluşturmuştur. % 53 ile Estonya ve % 41 ile Polonya'da katı fosil yakıtlardan enerji sağlanmaktadır.[245] Birlik içerisinde enerji üretimi eşit dağılıma sahip değildir. Bu veriler aynı zamanda tüm birlik içerisinde enerji üreten ülkelerin enerji üretmeyen diğer ülkelerin de enerji ihtiyaçlarını karşıladığını göstermektedir. Aslında birlik üyeleri arasında da bir enerji bağımlılığının olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Dünya toplam enerji tüketimi göz önüne alındığında AB'nin en fazla enerji tüketen aktörlerden biri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla enerjiye duyduğu ihtiyaç nedeniyle en geniş ve gelişmiş enerji pazarlarından birine de sahiptir. Petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları bakımından verimsiz bir coğrafya üzerinde bulunan AB, özellikle doğal gaz kaynakları açısından birlik içerisinde yer alan Norveç, Hollanda gibi ülkelerin kaynaklarını tüketmektedir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde AB'nin enerji ithalatına bağımlı olduğu söylenebilir.[246] Bu çalışmada, bu enerji bağımlılığının, özellikle Rus kaynaklarına bağımlılığın detayları araştırılacaktır.

AB'nin kullandığı enerji, AB'nin kendisinin ürettiği ve üçüncü ülkelerden ithal ettiği enerjinin karışımından oluşmaktadır. 2016 yılında AB toplam enerjisinin

---

[245] European Union – Eurostat, *Where does our energy come from?,* https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2a.html, (Erişim Tarihi: 20.11.2019).

[246] Cemal Kakışım, "Enerji Krizlerinin Etkisiyle Şekillenen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2019, s. 461.

yaklaşık % 46'sını kendi üretmiş ve % 54'ünü dış piyasalardan tedarik etmiştir.[247] 2020 Rakamlarla AB Enerjisi İstatistiksel Raporu'na göre ise 2018 yılında AB, 628 Mtoe ile % 4.4 enerji üretmiş, bu pay ile dünyanın en az enerji üreten aktörü olmuştur. Aynı rapora göre, AB, 2018 yılında 1023 Mtoe ile % 10.3 enerji tüketmiştir.[248] 2021 Rakamlarla AB Enerjisi İstatistiksel Raporu'na göre ise AB, 2019 yılı itibariyle dünya toplam enerji üretimi payı içerisinde % 4.1 ile en az üretim gerçekleştiren aktör olmuştur. AB'nin enerji tüketimine bakıldığında ise, dünya toplam enerji tüketiminin % 10.2'lik bir payını gerçekleştirmiştir.[249] Görüldüğü üzere ürettiği ve tükettiği miktarlar ele alındığında artan enerji ihtiyacını karşılamak için AB'nin enerjiyi dışardan temin etmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

AB üye ülkeleri arasında enerji siyaseti bağlamında farklı politikalar mevcuttur. Avrupa'nın enerji politikasında iki lider olarak görülen Fransa ve Almanya'nın enerji politikaları göz önünde bulundurulduğunda 1950'lerin sonlarında, hem Fransa hem de Batı Almanya, ithal petrole yönelerek birincil enerji kaynağı olarak kömürden uzaklaşmıştır.[250] 1960 – 1973 yılları arasında kamu enerji ihtiyaçlarının karşılanmasında kömürün payı Batı Almanya'da % 77'den % 31'e, Fransa'da ise % 55'ten % 17'ye düşmüştür.[251] 1973 – 1974 yıllarındaki petrol krizinden sonra, ülkeler enerji politikasının uygulanmasında ayrı yollara gitmiştir. Böylelikle Almanya, petrolün tek bir alternatifi olarak iddialı bir nükleer programa dayalı bir ulusal politika izlemiş ve yüksek petrol fiyatlarına uyarlanmış merkezi olmayan bir ekonomi uygulamıştır. 2015 yılı itibariyle, nükleer enerji üretiminde Avrupa lideri olan

---

[247] European Union – Eurostat, *Where does our energy come from?*, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2a.html, (Erişim Tarihi: 20.11.2019).

[248] European Commission, *EU Energy in Figures - Statistical Pocketbook 2020*, p. 11, 14.

[249] European Commission, *EU Energy in Figures - Statistical Pocketbook 2021*, p. 10, 14.

[250] Fransa'da kömür üretimi 2004'ten bu yana neredeyse sıfırlanmıştır. Düşük kömür ithalatı devam etse de (2014 yılında 8.2 Mtoe), ağırlıklı olarak çelik kullanımı için tercih edilmektedir. Fransa'da sadece denizaşırı olmak üzere birkaç kömür elektrik santrali bulunmaktadır ve bunların da kapatılması için gün belirlenmiştir. Temmuz 2016'da Çevre Bakanlığı, kapanış tarihini 2035'ten 2023'e çekmeyi planlamıştır. ***Bkz.*** Kostas Andriosopoulos - Stephan Silvestre, "French Energy Policy: A Gradual Transition", *Energy Policy*, No: 106, 2017, p. 378.

[251] CEIC DATA verilerine göre Fransa'nın 1965'te kömür tüketim oranı tüm zamanların en yüksek seviyesi olan 41.370 toe'ye ulaşmış; 1973 yılına gelindiğinde ise yaklaşık 20.000 toe oran ile en düşük seviyesine ulaşmıştır. Aynı şekilde Almanya'nın genelinde kömür tüketimi 1965 yılında % 65 civarında iken 1973 yılında % 40'lara kadar gerilemiştir. ***Bkz.*** CEIC DATA, *France Coal Consumption*, https://www.ceicdata.com/en/indicator/france/coal-consumption, (Erişim Tarihi: 06.05.2019).

Fransa,[252] nükleer enerji kullanımını azaltma yoluna giderek fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına ve enerji verimliliğine doğru yavaş yavaş adımlar atmıştır. Almanya, nükleer gücünü aşamalı olarak arttırmayı seçerken, Fransa nükleer enerjisini enerji sisteminin uzantısı olarak tutmaya karar vermiştir.[253]

Verilerden de anlaşılacağı üzere AB ekonomisi, dış piyasalara oldukça bağımlıdır. Enerjinin temin edildiği bölgeler de göz önüne alındığında AB ekonomisinin, siyasi istikrarsızlıklardan etkilendiği ve kırılgan bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.[254] Bu noktada jeopolitik konumdan kaynaklanan enerji kaynaklarının yetersizliği nedeniyle coğrafi yakınlığı bulunan tedarikçi ülkeler, karşılıklı bağımlılık esasını doğurmakta ve arz – talep dengesini oluşturmada belirleyici unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak AB, coğrafi bakımdan geniş bir alana yayılsa da sahip olduğu enerji kaynakları bakımından birlik içerisinde yer alan birkaç üye ülke hariç oldukça yetersiz kalmaktadır. Buna rağmen tüketilen enerji miktarının günden güne arttığı ve birliğin enerji arzı ve talebi arasında büyük bir fark oluşturduğu söylenebilir. AB'nin ekonomisi için büyük bir gereklilik olan enerji temini önem arz etmektedir. Bu nedenle enerji arz – talep ilişkisinin incelenmesi, bağımlılık derecesinin değerlendirilmesi doğrultusunda faydalı olacaktır.

### 2.1.2. Avrupa Birliği'nin Enerji Arz ve Talebi

Enerji arz güvenliği, enerjiye günden güne daha fazla ihtiyaç duyulması ve buna paralel olarak kaynak yetersizliği nedeniyle enerjinin dışardan temin edilmesini gerektiren, ülkelerin ekonomileri ve dünya ekonomisi için ortaya çıkmış stratejik bir kavramdır. Özellikle enerjide dışa bağımlı olan ülkeler için enerjinin kesintisiz şekilde sağlanabilmesi oldukça önemlidir. Bu sebeple enerji ithalat bağımlılıkları yüksek olan

[252] Nükleer enerji (toplam AB enerji üretiminin % 29'u), 2016 yılında AB'de enerji üretimine en büyük katkı sağlayan kaynak olmuştur. Nükleer enerjinin önemi Fransa'da (toplam ulusal enerji üretiminin % 80'i), Belçika'da (% 75) ve Slovakya'da (% 62) özellikle yüksektir. ***Bkz***. European Union, Eurostat, *What do we produce in the EU?,* https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2b.html, (Erişim Tarihi: 22.11.2018).

[253] Marion Bitoune, "The German and French Energy Transitions: Have the Two Changed European Energy Policy?", *Heinrich Böll Stiftung,* Washington DC, 2015, p. 5.

[254] Mustafa Nail Alkan, "Avrupa Birliği Enerji Güvenliği ve Ukrayna Meselesi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Kış 2015, Sayı: 44, s. 218.

ülkeler, enerji arz güvenliğini, Dağdemir'in de üzerinde durduğu gibi, *"uluslararası enerji ilişkilerinin kesintisiz enerji arzı sağlayacak şekilde düzenlenmesi"* olarak ele almaktadırlar.[255] Özellikle AB için, enerji arzı güvenliği oldukça hassas bir konudur. Enerji temininde yaşanabilecek en ufak bir sıkıntı bile AB ülkelerinin üretimi ve tüketiminin sürdürülebilirliği için sorun yaratabilmektedir.

Enerji arzı ve talebi, enerji sektöründeki dengeyi ve buna bağlı olarak fiyatın belirlenmesini etkilemektedir. Ekonomide büyümenin yaşanması, insanların gelişmişlik seviyesi, yaşam şekli, teknolojideki gelişme ve enerji fiyatları enerji talebini yönlendiren temel etkenlerdir. Enerji kaynaklarının nerede yer aldığı, üretim ve yatırım maliyetlerinin ne olduğu, dönüşüm teknolojileri ile aktörler ve bölgeler arasındaki ekonomik ve politik ilişkilerin nasıl geliştiği ise enerji arzının belirlenmesinde rol oynayan etkenlerdir.[256] Ülkelerin büyümeleri, gelişmeleri ve kalkınmaları için enerji kaynakları ile enerji tüketimi arasında verimli ve sürdürülebilir bir denge kurulması gerekmektedir.[257] AB, enerjiye talebi oldukça yüksek fakat arzı karşılama kapasitesi oldukça yetersiz bir aktördür. Bu nedenle arz – talep dengesini iyi yönetecek politikalara ve stratejilere ihtiyacı vardır.

Enerji kaynakları, enerji arzı ve talebi noktasında belirleyici unsur olmakla birlikte özellikle dünyadaki en gelişmiş ülkelerin enerji bağımlılığının artmasına yönelik daha önemli bir etken haline gelmektedir. AB'nin önümüzdeki yıllardaki enerji bağımlılığının petrol için yaklaşık % 90, doğal gaz için % 76 ve kömür için % 100 olması beklenmektedir. AB, dünyadaki en büyük doğal gaz ithalatçısıdır ve bu durumun 2030 yılına kadar devam edeceği düşünülmektedir.[258]

2021 Rakamlarla AB Enerjisi İstatistiksel Raporu'na göre kömürden, petrol ve doğal gaza olmak üzere tüm kaynaklarda AB'nin enerjide dışa bağımlılığı 2000

---

[255] Elif Uçkan Dağdemir, "Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliği için Dış Enerji Politikası Arayışları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, Haziran 2007, s. 3.

[256] H. Naci Bayraç, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 118.

[257] Ömer Esen - Metin Bayrak, "Enerji Açığının Belirleyicilerinin Teorik Perspektiften İncelenmesi", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Haziran 2015, s. 57.

[258] Ana-Maria Ghimis, "EU - Russia Energy Relations from A Realist Point of View", *EuroPOLIS*, Vol: 5, No: 1, 2011, p. 90 – 91.

yılında % 56.3 iken 2019 yılında % 60.7'ye yükselmiştir. Özellikle doğal gaz ithalatı büyük bir fark açarak % 65.7'den % 89.7'ye yükselmiştir.[259] Rapor incelendiğinde bağımlılığın tahmin edilen rakamlara ulaştığı hatta doğal gaz verilerinde tahmin edilenin üzerine bile çıktığı söylenebilir.

Kısaca, AB, gelişmeye ve büyümeye devam ettikçe enerjiye duyduğu talep de artmaya devam edecektir. Sahip olduğu fosil kaynakların yetersizliği, özellikle de ilerde bu kaynakların bitebileceği göz önüne alındığında, enerji arzında yaşanabilecek sıkıntıların altını çizmektedir. Fosil kaynaklara olan bağımlılığı gittikçe artan birliğin, bu süreci iyi yönetebilmesi hayati önem taşımaktadır. Aksi takdirde, özellikle ekonomik ve siyasal krizlerin sonuçlarına maruz kaldığı düşünüldüğünde, aksaklıkların arz-talep dengesini oldukça sarsabileceği ortadadır. Bu nedenle planlanmış ve verimli enerji politikalarının oluşturulması bu problemlerin önüne geçebilmek için bir gereklilik arz etmektedir.

### 2.1.3. Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Genel İlkeleri ve Temel Hedefleri

Günümüzde enerjinin elde edilmesi, hızla makineleşen dünya genelinde ülkelerin ekonomilerini sürdürebilmeleri için çok önemlidir. Bu durum AB için de önceliklidir. Dolayısıyla günden güne daha fazla ihtiyaç duyulan enerjinin uygun fiyatta, yeterli miktarda, kesintisiz ve güvenilir kaynak çerçevesinden temin edilmesi gerekmektedir. Ayrıca yetersiz kaynaklara sahip olmaktan kaynaklanan dışa bağımlılığı azaltmanın yanı sıra enerji kaynaklarını çeşitlendirmek de amaçlanmaktadır. Enerji verimliğini artırmak, çevre kirliliğini azaltmak, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek ve iklim değişikliği ile mücadele etmek gibi öncelikler de enerji politikalarının oluşturulmasında hesaba katılan unsurlardır.[260]

Topluluğun enerji tarihine bakıldığında en elzem konunun arz güvenliğinin olduğu görülmektedir. Yenilenebilir enerjinin AB'nin ajandasına girmesi Maastricht Antlaşması ile gerçekleşmiş ve geliştirilmesi desteklenmiştir. Yenilenebilir enerjinin

[259] European Commission, *EU Energy in Figures - Statistical Pocketbook 2021*, p. 24.
[260] Mehmet Güneş - Tayfun Arslan, *a.g.m.*, s. 38.

kullanımı ile enerji üretilmiştir. Lizbon Antlaşması ise enerjinin birlik tarihinde hukuksal bir temele oturtulması sağlanmıştır.[261] Maastricht Antlaşması, enerjiyi birliğin politikalarına dahil etmiş; Lizbon Antlaşması ise bu politikalara yasal bir zemin hazırlamıştır.

Enerji politikaları, AB dış politikasının merkezinde yer almaktadır. Enerji, Avrupa için uluslararası piyasa gücü, üye devletler arasındaki farklı çıkarlar ve öncelikler, çatışan ve bazen çelişkili politika amaçları ve fiziksel altyapının kısıtlamaları ile tanımlanan uluslarüstü bir problemdir. Bu faktörler, toplum içerisinde kolektif eylemlerin etkili olabileceği fakat aynı zamanda birlikte hareket etmenin güçlüğü anlamına gelmektedir.[262] AB'nin 27 üye ülkeden oluşması, ortak bir enerji politikası oluşturulmasını güçleştirmektedir. Farklı çıkarların varlığı ve enerji kaynakları bakımından farklı coğrafik yapıların bulunması ortak bir politikanın oluşturulmasını güçleştirmektedir. Ancak birlik olarak aynı anda hareket edilmesinin gerekliliği de göz ardı edilmemektedir.

İklim değişikliğine ilişkin ortaya atılan kanıtlar ve artan enerji bağımlılığı, AB 'nin düşük enerjili bir ekonomi olma kararlılığının ve tüketilen enerjinin güvenilir, rekabetçi, yerel olarak üretilen ve sürdürülebilir olduğunun altını çizmektedir. AB, enerji piyasasının verimli bir şekilde işlemesini sağlamanın yanı sıra enerji politikasının, enerji ağlarının ve enerji verimliliğinin birbirine bağlanmasını da teşvik eder. AB enerji politikası, fosil yakıtlardan nükleer enerjiye ve yenilenebilir kaynaklara (güneş, rüzgar, biyokütle, jeotermal, hidroelektrik ve gelgit) kadar değişen enerji kaynaklarıyla ilgilenmektedir.[263]

AB'nin ulusal güvenlik politikalarına bakıldığında ana unsurun enerji kaynakları olduğu ve küresel enerji krizlerinin enerji güvenliği boyutuyla farklı bir önem kazandığı belirtilebilir. Günümüzde dünya enerji politikaları belirlenirken

---

[261] Uğur Yıldırım, "Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Enerji Görünümü (1990 - 2018): Ne Değişti?", *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, s. 202.

[262] Thomas Raines - Shane Tomlinson, *Europe's Energy Union, Foreign Policy Implications for Energy Security, Climate and Competitiveness,* The Royal Institute of International Affairs - Chatham House Research Paper, 2016, p. 5.

[263] Eur-Lex – The Official Website of European Union Law, *Energy,* https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/energy.html?root_default=SUM_1_CODED%3D18&locale=en, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

özellikle doğal gaz talebinin küresel anlamda artış göstermesi ve bu durumun devletler arasında hem bölgesel hem de küresel anlamda krizlere neden olması belirleyici rol oynamaktadır. Bu sorunların kaynağında bölgesel doğal gaz enerji krizleri ve Ukrayna'da yaşandığı gibi sorunun küresel anlamda enerji krizlerine yol açabileceği yatmaktadır.[264] AB'nin her kriz ortamında dış piyasalardan, özellikle Rusya'dan enerji alımını sorgulaması, bağımlılık durumunun altının çizilmesine ve yeniden sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu anlamda iki aktör arasındaki enerji ilişkilerinin diğer etkenlere göre de şekillendiği ve bir kez daha birbirlerinin politikalarına "bağımlı" oldukları ifade edilebilir. AB enerji politikalarının temelinde yer alan konulardan biri de Rusya ile enerji alışverişinin niteliği ve niceliğidir.

Enerji tüketimi konusunda önemli bir aktör olan AB'nin enerji politikası hem bölgesel sonuçlara hem de küresel sonuçlara sahiptir. Bu sebeple AB'nin enerji politikasını sağlam hedeflere dayandırması gerekmektedir. AB, genel olarak dışa bağımlı bir enerji görünümüne sahiptir. Enerji arz güvenliğinin temin edilmesi, enerji piyasasının iyi çalışması, yenilenebilir ve yeni enerji kaynaklarının kullanımının yükseltilmesi, ayrıca enerji ağlarının birbiriyle bağlantısının sağlanması gibi konular AB'nin öncelikli amaçları arasında yer almaktadır.[265] AB enerji politikasının oluşturulmasının altında dikkat edilmesi gereken birçok belirleyici değişken vardır. Bu değişkenlerin iyi analiz edilmesi ve politikalara yansıtılması oldukça önemlidir.

AB'nin çok düzeyli sistemindeki tüm politika alanlarında uygulandığı gibi, AB'nin enerji politikasına da bir dizi aktör yön vermektedir. Bu aktörlerin en önemlileri Parlemento, Komisyon ve Konsey olarak sıralanabilir. Diğerleri ise enerji kullanımı ve enerji dış politikası konusunda hala yol gösterici olan Üye Devletler'dir. Son unsur da ulusal enerji şirketleri ve sivil toplum kuruluşlarıdır.[266] AB, ortak enerji politikalarını oluştururken tüm bu belirleyici unsurların kolektif çalışması ve ortak fikirlerin üretilmesi gerekmektedir.

---

[264] Anıl Çağlar Erkan, "Küresel Doğal Gaz Krizlerine …." *a.g.m.,* s. 88.
[265] Ayşegül Uçkun, "AB'de Entegre Bir Enerji Piyasası İçin Son Hamle: Enerji Birliği", *EY International Congress on Economics II*, "Growth, Inequality and Poverty", November 5 - 6, Ankara 2015, s. 3.
[266] Susanne Langsdorf, EU Energy Policy: From the ECSC to the Energy Roadmap 2050, *Green European Foundation Report*, December 2011, p. 3.

AB, temel enerji ihtiyaçlarının yarısından fazlasını karşılamak için dış pazarlara bağımlı bir görüntü sergilerken, sınırları içerisinde kalan ülkeler arasında enerji ihtiyaçlarını karşılama açısından farklı uygulamalar mevcuttur.[267] Fakat yine de farklı uygulamalar tek bir enerji politikasının varlığına işaret etmektedir. AB içerisinde enerji politikalarının uygulanabilmesi için belirli kurallar vardır. AB Enerji politikaları, Birliğin kurulmasından bu yana, AB Antlaşmalarına dayanan Avrupa mevzuatı (direktifler, yönetmelikler ve kararlar) ile uygulanmaktadır.[268] Yine bu kararlar yukarıda sözü geçen aktörler tarafından belirlenen kararlardır.

Enerji güvenliği tüm Avrupa ülkelerinin ortak bir sorunu olduğu için, AB ülkelerinin bu konuda ortak bir yaklaşıma ve dolayısıyla ortak bir enerji politikasına sahip olmaları çok makul görünmektedir.[269] AB, enerji ithalatına büyük ölçüde bağımlı bir konumdadır. Bu bağımlılık durumu, üye ülkeleri tedarik kesintilerine karşı savunmasız bırakmaktadır. Bu endişesini gidermek için, Avrupa Komisyonu, Avrupa vatandaşları ve ekonomisi yararına sürdürülebilir ve yeterli oranlarda enerji tedariki sağlamak amacıyla 2014 tarihinde "Enerji Güvenliği Stratejisi[270]"ni belirlemiştir. Bu strateji özellikle kısa ve uzun vadeli önlemleri içermektedir. Kısa vadeli önlem olarak enerji güvenliği stres testleri, güvenlik hazırlık planlarının geliştirilmesini sağlamıştır. Uzun vadeli önlemler ise, AB ülkeleri arasında mevcut depolama tesislerini kullanmayı, ters akışlar geliştirmeyi, enerji ara bağlantılarını kurmayı, risk değerlendirmelerini uygulamayı ve bölgesel ve AB düzeylerinde arz güvenliği planlarını hayata geçirmek için daha fazla koordinasyonu teşvik etmeyi

---

[267] Rafael Leal-Arcas - Juan Alemany Ríos - Costantino Grasso, "The European Union and its Energy Security Challenges: Engagement Through and with Networks", *Contemporary Politics,* Vol: 21, No: 3, 2015, p. 2 – 3.

[268] M. Kanellakis - G. Martinopoulos - T. Zachariadis, "European Energy Policy - A Review", *Energy Policy,* No: 62, 2013, p. 1021.

[269] Lenka Kovačovská, "European Union's Energy (In)Security – Dependency on Russia", *Defence and Strategy*, No: 2, 2007, s. 6.

[270] Strateji, enerji ithalatına bağımlılığın mevcut jeopolitik bağlamında AB'nin enerji arzını güvence altına almaya odaklanmaktadır. Bu stratejinin gerçekleştirilmesi amacıyla 8 adım belirlenmiştir. Bu adımlar; 1. 2014/2015 kışında enerji kaynaklarının kesintiye uğramasını önlemek için acil eylem planının oluşturulması, 2. AB ülkelerinin acil durum / dayanışma mekanizmalarının güçlendirilmesi, 3. ılımlı enerji talebinin sağlanması, 4. Etkin ve entegre bir iç pazar kapasitesinin sağlanması, 5. AB'de yerli enerji üretimini arttırmak, 6. Enerji teknolojilerinin geliştirilmesi, 7. Harici tedarikleri ve ilgili altyapıyı çeşitlendirmek ve 8. Ulusal enerji politikalarının koordinasyonunun ve dış konulardaki iletişimin iyileştirilmesidir. ***Bkz.*** Communication From The Commission to the European Parliament and the Council European, *Energy Security Strategy*, COM (2014), 330 Final, 28 May 2014. p. 3.

amaçlamaktadır.[271] Dolayısıyla enerji güvenliğini hesaba katarak politikaların işleyişini sağlamak gerekmektedir.

AB'nin enerji politikasının amaç ve hedefleri, enerji arzı güvenliği, enerji verimliliğinde artış ve çevrenin korunması olmak üzere 3 ana başlık altında gruplandırılabilir. Enerji politikasının ilkeleri ise aşağıda sıralanmıştır. Bunlar;

- Talep Yapısının Rasyonelleştirilmesi yöntemi kullanılarak birlik içerisinde enerjide tasarruf sağlanmalı ve enerji kaynakları çeşitlendirilmelidir.
- Enerji Arzının Geliştirilmesi yöntemi kullanılarak üretim arttırılmalı ve arz kaynakları çeşitlendirilmelidir.
- Avrupa Birliği Enerji Ortak Pazarı yaratılmalı ve birlik içinde bütünlük sağlanmalıdır.
- Teknolojik Gelişmeler takip edilmeli ve enerjinin daha etkili ve verimli kullanılabilmesi için yöntemler tasarlanmalıdır.[272]

Enerji Birliği'nin amaçları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Uluslararası pazarda yalnız ortak bir amacı vurgulama,
- Rekabet ortamının bulunduğu ve kaynakların en ideal biçimde değerlendirildiği ve üyelerin birbirlerinin topraklarında serbest olarak seyahat edebildiği bütünleşmiş bir enerji sisteminin hayata geçirilmesi,
- Enerji piyasalarının AB seviyesi dikkate alınarak aktif şekilde düzenlenmesi ve bunun denetlenmesi,
- İstikrarlı, düşük karbon salınımının olduğu ve çevreye zarar vermeyen bir ekonomik düzenin sağlanması,
- Avrupa şirketlerinin sağlam, yenilikçi ve rekabetçi olabilmeleri,
- Gelecekte ideal olabilecek enerji sistemini devreye sokabilecek ve idare edebilecek işgücü piyasasının oluşturulması,

[271] Duane Verner - Agnia Grigas - Frederic Petit, *a.g.e.*, s. 6.
[272] Cüneyt Yenal Kesbiç - Hamza Şimşek, "Avrupa Birliği Ortak Enerji Politikası", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi,* Sayı: 5, Güz 2001, s. 11 – 14.

- Fatura masraflarını düşürmek amacıyla yeni geliştirilen teknolojilerin tercih edildiği, piyasaya etkin şekilde katılabildiği ve güçsüz alıcıların korunabildiği bir yapının oluşturulmasıdır.[273]

Özetle, AB'nin enerji politikaları oluşturulurken ekonomik, sürdürülebilir, güvenli ve çevre dostu olması hedeflenmektedir. Politikalar uygulanırken bu esaslar dikkate alınmaktadır. Bu politikaların oluşturulma sürecinde ortaya konulan yöntemlere ve ilkelere daha yakından bakılması, bunların uygulanma sürecinde gelişen olaylara, bu politikaların ne kadar işlevsel olduklarına ve getirdiği sonuçlara değinmek, AB'nin enerji yaklaşımını analiz etmek açısından gerekli görülmektedir.

### 2.1.3.1. Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Gelişim Süreci

AB, kurulduğu ilk günden beri hem kullandığı enerji kaynakları hem de dünyanın jeopolitiği değişiklik göstermiştir. Bu nedenle AB için değişen bu düzende daha etkin bir enerji politikası gerekli olmaktadır. Bu sağlanamazsa, AB çeşitli ekonomik ve toplumsal amaçlarını gerçekleştirirken zorlanacaktır. Verimli bir enerji politikası için gerekli olan unsurların başında ise verimli bir ortak dış politikanın oluşturulması gelmektedir.[274] Çok uluslu bir birlik olan AB için bu husus, farklı fikirlerin varlığı dikkate alındığında ayrıca önem arz etmektedir.

Her devletin hayati çıkarlarının enerji sektöründen etkilenebileceği göz önüne alındığında, ilgili jeopolitik tehlikeler ve herhangi bir ulusun enerji politikalarının sonuçları genellikle dikkate değer olabilir. Yabancı enerji arzı açısından, AB'nin jeopolitik çıkarları bu kaynakların yeri ve erişimine; ana enerji kaynak alanları üzerinde kontrolü olan hükümetlerin enerji politikalarına; AB'nin bu hükümetlerle ilişkileri ve bunların tedarikleri üzerindeki uluslararası rekabete göre belirlenmektedir. Bu jeopolitik çıkarlar, daha sonra AB'nin yerli üretim, enerji altyapısı ve her zaman kendi üye devletlerinin çıkarlarıyla uyumlu olmayan ilgili mevzuat ve politikalarla ilgili bölgesel güvenlik ve enerji güvenliği endişeleri ile daha da

[273] European Commission, *Energy Union Package, COM (2015) 80 Final*, Brussels, 2015.
[274] Fehmi Gürdallı, *Avrupa Birliği Dış Politikasında Enerji Faktörü*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009, s. 98.

karmaşıklaşmaktadır.[275] Dolayısıyla hem AB genelinde hem de üye devletlerin çıkarlarıyla uyumlu olacak enerji politikalarının belirlenmesi AB'nin enerji temini için gerekli görülmektedir. Hele de AB'nin enerji ithalatına bağımlı olduğu düşünülürse etkili enerji politikaların önemi daha da artmaktadır.

Enerji politikasını tasarlarken ve uygularken, AB'nin sadece kendi çıkarlarını değil, aynı zamanda AB'nin kendisinin enerji pazarında pay sahibi olduğu diğer bölgesel ve küresel aktörlerin çıkarlarını ve yaklaşımlarını da dikkate alması gerekir. Bu paydaşların listesi oldukça uzundur. Avrupa'ya enerji üreticisi ve tedarikçisi olan ancak bölgesel ve küresel enerji piyasalarında AB'ye rakip olabilecek devletler; uluslararası kurum ve kuruluşlar, örneğin ticareti düzenleyen veya çevresel sorunları ele alan kişiler, aynı zamanda AB'nin enerji ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini veya yaklaşımını projelendirme yeteneğini etkileyebilecek enerji projelerine finansman sağlayanlar (Dünya Bankası veya bölgesel kalkınma bankaları gibi); enerji ve iklim değişikliği, tüm enerji değer zincirinde faaliyet gösteren iş dünyasının üyeleri (ticari bankalar, finansal kurumlar, yatırım fonları ve şirketler gibi); kamuoyunu şekillendiren ve politika kararlarını etkilemeye çalışan çeşitli ulusal ve uluslararası STK'lar; ve son olarak, enerji vaatlerini yerine getirmeyenleri oylamak için siyasi güçlerini kullanabilen bireysel enerji müşterileri bu paydaşları oluşturmaktadır.[276] AB enerji aktörleri oldukça çeşitlidir ve her birinin kendine özgü rolleri vardır. Bu paydaşların tek bir fikir etrafında toplanmalarının zor olabileceği de ortak enerji politikası oluşturulması konusundaki güçlük bakımından ayrıca değerlendirilmelidir.

AB'nin izlediği enerji politikalarının, Avrupalı vatandaşların güvenli, uygun fiyatlı ve sürdürülebilir enerji kaynaklarına erişebilmelerini sağlamayı amaçladığı belirtilebilir. AB, bunun gerçekleşmesi için bir dizi alanda çalışmalar yürütmektedir. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- İlk olarak Enerji Birliği Stratejisi uygulanmıştır. Bu strateji, enerji güvenliğini arttırmaya, tam bütünleşmiş bir dahili enerji pazarı

[275] Úlfur Sturluson, *Pipe Dream? EU Dependence on Russian Natural Gas*, (İzlanda Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü, Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi), Reykjavik Ísland 2014, s. 48.
[276] Jakub M. Godzimirski (Ed), *EU Leadership in Energy and Environmental Governance Global and Local Challenges and Responses*, Palgrave Macmillan, 2016, p. 5 – 6.

yaratmaya, enerji verimliliğini arttırmaya, araştırma, yenilik ve rekabet gücünü desteklemeye ve ekonomiyi geliştirmeye odaklanmıştır.

- Daha sonra, Enerji Güvenliği Stratejisi devreye sokulmuştur. Bu strateji ile birliğin enerji arz güvenliğini sağlamak amacıyla kısa ve uzun süreli önlemler hedeflenmiştir.
- Son olarak AB finansmanı ve diğer destek programları devreye sokularak Avrupa çapında modern, birbirine bağlı bir enerji şebekesi oluşturmaya yardımcı olmak amaçlanmıştır.[277] Çeşitli programlar, AB'nin lehine karar alma mekanizmalarına destek olacak şekilde planlanmıştır.

En başından beri, Avrupa entegrasyonu sürecinde enerji önemli bir rol oynamaktadır. Kurucu antlaşmalardan ikisi - AKÇT ve AAET'yi kuran Antlaşmalar[278] - doğrudan enerji ile ilgilidir.[279] Enerji politikasına Topluluğu kuran anlaşmalarda yer verilmiştir. İmzalanan enerji antlaşması ile ekonominin, kömürün ve çeliğin iki ana sektöründeki güçleri birleştirilmiş, böylece çatışma ve düşmanlık yerine iş birliği ve refah getirecek bir Topluluk oluşturulmaya çalışılmıştır.[280] Avrupa'da bütünleşme sürecini başlatan bu oluşum zaman içerisinde çeşitli politikalar üreterek enerjiyi temin edebilmiştir.

AB tarihi boyunca oluşturulan enerji politikalarını 5 dönem üzerinden ele almak mümkündür. Her dönemin kendine özgü dinamikleri olduğundan politikalarının şekillenmesi de farklı yönde olmuştur. Bu dönemler, sırasıyla incelenecektir.

İlk dönem (1952 – 1973), AB'nin kurulduğu günden 1973 petrol krizinin yaşandığı yıla kadar olan dönemi kapsamaktadır. Avrupa projesinin ilk yıllarında enerji, daha çok arz güvenliği ve ortak kaynakların toplanması olarak

---

[277] Euroepean Commission, *Energy*, https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union, (Erişim Tarihi: 21.05.2018).

[278] Enerji, kuruluşundan bu yana Avrupa Birliği projesinin bir özelliği olmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Fransız ve Alman ağır sanayisini ve Almanya'nın savaş yapma kapasitesini ortak bir kurumsal çatı altında birleştirmeyi amaçlamıştır. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile ise nükleer enerji faktörü topluluğa dahil edilmiştir. ***Bkz.*** Steve Wood, "Europe's Energy Politics", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol: 18, No: 3, 2010, p. 308.

[279] Philipp Thaler, "The European Commission and the European Council: Coordinated Agenda Setting in European Energy Policy", *Journal of European Integration*, Vol: 38, No: 5, 2016, p. 573.

[280] M. Kanellakis - G. Martinopoulos - T. Zachariadis, *a.g.m.*, p. 1020.

değerlendirilmiştir.[281] Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, AB enerji politikasının geliştirilmesinde aşamalar olduğu gözlemlenebilir. 1957'den 1972'ye kadar olan dönemde enerji, büyük bir sorun olarak görülmemiştir.[282] Anlaşılacağı üzere bu dönemde daha çok bireysel politikalar etkili olmuş, ancak Komisyon'un ortak bir enerji politikası oluşturma çabaları da görülmüştür. Enerjinin birlik içerisinde toplanması etrafında birleşilmiş, birliğin enerjiye daha az ihtiyaç duyması ve birliğin daha az üyeden oluşması gibi nedenlerden dolayı enerji kaynaklarının eksikliği birlik içerisinde büyük bir problem olarak değerlendirilmemiştir.

Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB tarafından nükleer enerjinin kullanımına etkin olarak başlanmıştır. 1950'den itibaren dünyada nükleer enerji üretmek için santraller kurulmuş, Batı Avrupa ülkelerinin nükleer enerjiye yönelmesinin adımları atılmıştır. Bu gelişmelere ek olarak Ortadoğu'da yaşanan siyasi gelişmeler, nükleer enerji kullanımının hızlanmasını teşvik etmiştir. 1956 Mısır - İsrail Savaşı'nın yaşanması ve savaş boyunca İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'na müdahale etmeleri, Avrupa kıtasının Ortadoğu'da yer alan petrol kaynaklarına erişmelerini güçleştirmiştir. Bu durum, petrol tedariki konusunda sıkıntı yarattığından Batı Avrupa ülkelerinin alternatif bir enerji kaynağı olarak nükleer enerjiye geçişine zemin hazırlamıştır.[283] Bu noktada yaşanan siyasi gelişmelerin AB'yi alternatif enerji kaynağı olan nükleer enerjiye yönlendirdiği söylenebilir. Ayrıca enerji kaynaklarının güç mücadeleleri yaratabileceği vurgusu da yapılabilir.

1960'lı yıllarda enerji algısı farklı açılardan ele alınmaya başlamış, yürütülen politikaların geliştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu amaçla Komisyon ortak bir enerji politikası oluşturma çalışmaları yapmış ve birlikteki ülkelerin bu çalışmalara dahil olmalarını sağlamak için direktifler yayınlamış ve kendileriyle karşılıklı olarak bazı protokoller imza edilmiştir.[284]

---

[281] Joseph Dutton, "EU Energy Policy and the Third Package", *University of Exeter Energy Policy Group Working Paper: 1505,* p. 1.
[282] Alberto Tonini, "The EEC Commission and European Energy Policy: A Historical Appraisal", *European Energy and Climate Security, Lecture Notes in Energy 31*, Rossella Bardazzi, Maria Grazia Pazienza, Alberto Tonini (Eds.), Springer International Publishing Switzerland 2016, p. 14.
[283]Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye,* Beta Basım Yayım, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 12.
[284] Arzu Yorkan, "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri", *Bilge Strateji,* Cilt: 1, Sayı: 1, Güz 2009, s. 25 – 26.

1960'lı yıllardan itibaren AKÇT ve AAET, enerji sektöründe etkinliğini yitirmeye başladığından bundan sonraki süreçte petrol tekrar önem kazanmış ve ulusal devletlerin oluşan yeni durum karşısında enerji politikalarında radikal değişiklikler yapmalarına neden olmuştur.[285]

70'li yıllara gelindiğinde petrol krizi patlak vermiş ve tüm piyasalar derinden etkilenmiştir. 1973 yılında Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC), Yom Kippur Savaşı sırasında ABD ordusunun İsrail Ordusu'nu desteklemesi üzerine "*petrol ambargosu*" ilan etmiştir. Bu durum, fiyatların büyük oranda artmasına ve enerji ithal eden Avrupa ülkelerinin enerji stratejilerini değiştirmelerine neden olmuştur.[286]

Petrol krizi yaşanmadan önce AB gerçek anlamda bir enerji politikası oluşturamamışken petrol krizi ile birlikte enerji konusunda yüksek oranda ithalata bağımlı olan üye ülkelerde olumsuz ekonomik etkiler[287] görülmüştür. Bu etkiler, enerji arzını dış etkenlerden kaynaklanan kesintilere karşı koruyacak bir stratejinin gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu açıdan AB, enerji arz güvenliğine destek verecek *"enerji verimliliği"* kavramını vurgulamaya başlamıştır.[288] Yaşanan enerji krizleri aslında enerji kaynaklarına sahip olmanın ne derece önemli olduğunu ortaya çıkarırken enerji kaynakları konusunda dışarıdan gelecek kaynaklara güvenen AB için de etkili bir enerji politikasının gerekliliği anlamını taşımıştır. Bu durum aynı zamanda enerji güvenliği konusunda da bir farkındalık yaratmıştır.

---

[285] Metin Aksoy, *a.g.e.,* s. 798.

[286] Emin Arslan, "Rusya-Ukrayna Savaşı gölgesinde: Avrupa'nın enerji bağımlılığı", *Habertürk*, https://www.haberturk.com/rusya-ukrayna-savasi-golgesinde-avrupa-nin-enerji-bagimliligi-3519850, (Erişim Tarihi: 22.02.2023).

[287] 1973 yılında yaşanan petrol krizi dünya ekonomisi için derin sonuçlar doğurmuştur. ABD Eski Enerji Bakanı James R. Schlesinger, 1983 yılının başlarında Stockholm'daki bir enerji sempozyumunda bu krizin etkilerini şöyle özetlemiştir: *"Ekonomik büyümenin düşmesiyle birlikte sanayi ülkelerindeki işsizlik önemli ölçüde artmış ve enflasyonun kontrol edilmesinde büyük zorluklar yaşanmıştır. Azgelişmiş ülkelerde ise, büyüme ve yaşam standartlarının yükselmesi yönünde umutlar alevlense de bütün ülkelerde sosyal sorunlar artarak devam etmiştir."* ***Bkz.*** Robert D. Hershey Jr., "10 Years After Oil Crisis: Lessons Still Uncertain", *The New York Times*, 25 September 1983, https://www.nytimes.com/1983/09/25/us/10-years-after-oil-crisis-lessons-still-uncertain.html, (Erişim Tarihi: 20.11.2018).

[288] Başak Öner, "Avrupa Birliği'nde Enerji Verimliliği", *Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi*, Türkiye 10. Enerji Kongresi, s. 330, http://www.emo.org.tr/ekler/d9e23598792789e_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=7, (Erişim Tarihi: 12.09.2018).

1973 enerji krizi, genel olarak tüm dünyada enerji sıkıntısının yaşanmasına neden olduğundan AB'de de politikaların hız kazanmasına neden olmuştur. AB'de politika değişikliklerinin yapılması gündeme gelmiştir. Bu nedenle ikinci dönem (1973 – 1988) enerji kriziyle başlayan dönem olmuştur. 1973 petrol krizinin tetiklediği ortamda Avrupa liderleri, enerji kıtlığıyla birlikte mücadele etmek için daha koordineli bir yaklaşım geliştirmişlerdir.[289] Birinci dönemde etkili olan bireysel politikalar, yaşanan uluslararası kriz ortamının etkisiyle yerini bütünleşmiş bir politika anlayışına bırakmıştır.

1973 yılında petrol krizi yaşandığında AB, enerjide giderek daha fazla dışa bağımlı hale geldiği ve bunun yol açtığı sorunlar konusunda farkındalık kazanmıştır. Dünyadaki petrol krizlerinin ilki olan bu kriz, AB'nin enerji politikasını gözden geçirmesinin ve enerji arzını kesintiye uğratmayacak bir strateji geliştirmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu nedenle yeni bir dönem dahilinde enerji politikaları ele alınmıştır. Bu süreç, petrol ve doğalgazla ilgili bir antlaşmayı veya politikayı kullanmayan AB ülkelerinin bile bu kriz ortamında yetersiz kalmasına neden olmuştur. Krizden sonra enerji kaynaklarını temin etme konusunda dış piyasalara bağımlı olma ve enerji güvenliği gibi sorunlar, AB'nin gündem maddeleri olarak daha fazla ele alınır olmuştur.[290] Ayrıca Komisyon'un Eylül 1974 yılında aldığı kararlara göre "*tatminkar ekonomik şartlar altında güvenli ve kalıcı*" kaynakları garanti etmek ve 1973 Kopenhag Zirvesi'nde de değinildiği gibi acil bir enerji politikası geliştirilmesini sağlamak AB'nin atması gereken adımlar olarak öne çıkarılmıştır.[291]

Krizden önce AT içinde politikaların son derece farklı şekillendiği ifade edilebilir. AT'nin dokuz üyesi, kendi başlarına konsolide ve kapsamlı bir enerji politikasına sahip oldukları sürece enerji politikasında çok farklı çizgiler izleyen bağımsız egemen devletlerdir. Aslında, dokuz ülkede dokuz farklı enerji politikası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[292] 1973 petrol krizinin ve 1974 Kopenhag

[289] Energy Transition, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
[290] Fehmi Gürdallı, *a.g.e.,* s. 99.
[291] Council Resolution of 17 September 1974 Concerning A New Energy Policy Strategy For The Community, *Official Journal of the European Communities,* No: C 153/1, 09.07.1975.
[292] George F. Ray, "Chapter 6: Impact of the Oil Crisis on the Energy Situation in Western Europe", T. M. Rybczynski (Ed.), *The Economics of the Oil Crisis,* Trade Policy Research Centre, Palgrave Macmillan, London 1976, p. 103.

zirve toplantısının ardından 1970'lerin başında ortak bir enerji politikası için oluşumlar başlatılmıştır. Sonucunda birliğin üyeleri, enerji arz ve talebi ile ilgili kılavuz ilkeler benimseyerek enerji politikası hakkında bir bildirge üzerinde anlaşmışlardır.[293] Ülkeler, çeşitli ortak fikirler beyan etseler de her birinin amacı ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak ve ucuz enerji sağlamak olmuştur. Güvenlikten sık sık bahsedilmiş ancak genellikle enerji güvenliği ikincil sırada yer almıştır.[294] Yine de enerji güvenliği konusunda bir farkındalık oluştuğu göz ardı edilmemelidir.

Bu enerji krizi ayrıca, Avrupa ülkelerinde enerji sektörünün ucuz fosil enerjiye dayalı bir politikadan enerji tasarrufuna ve kullanım verimliliğinin artırılmasına doğru bir dönüşümün başlamasını tetiklemiştir.[295] Bununla Konsey, yalnızca enerji sorunlarının üstesinden gelmek için üye devletler arasında yakın koordinasyonun katma değerini vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda enerji arzı (toplulukta nükleer enerji, hidrokarbon ve katı yakıtların teşviki; çeşitlendirme) ve enerji talebi (enerjinin daha mantıklı kullanımı) ile ilgili yönergeleri de kabul etmiştir.[296] Ancak 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi[297], entegrasyonu derinleştirmeye ve sınır ötesi enerji ticaretinin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik ilk ciddi girişim olmuştur.[298] Enerji politikalarının ikinci dönemiyle ilgili olarak yalnızca enerjiyi tüketmekten ziyade bağımlılığın ve risklerin önüne geçebilecek önlemlerin alınmasının farkına varıldığı bir dönem olduğu değerlendirmesi yapılabilir.

Enerji politikalarının üçüncü dönemi 1988 – 2000 yıllarını kapsamaktadır. 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan enerji krizleri petrol fiyatlarında düşüş yarattığından tüm dünya ülkeleri ve AB için "enerji" bir süreliğine sorun olmaktan çıkmış ve enerji

---

[293] M. Kanellakis - G. Martinopoulos - T. Zachariadis, *a.g.m.,* p. 1020.
[294] George F. Ray, *a.g.e.,* p. 106.
[295] Krzysztof Wach - Agnieszka Głodowska - Marek Maciejewski - Marek Sieja, "Europeanization Processes of the EU Energy Policy in Visegrad Countries in the Years 2005 – 2018", *Energies*, Vol: 14, No: 1802, 2021, p. 6.
[296] Susanne Langdorf, *a.g.e.,* s. 5.
[297] Avrupa Tek Senedi (ATS), AET'nin ve AAET'nin kurulduğu Roma Antlaşmaları'nı gözden geçirmiştir. Bunun amacı, Avrupa entegrasyonuna yeni bir ivme kazandırmak ve iç pazarı (iç sınırları olmayan ve eşyaların, bireylerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşabildiği bir alan) 1 Ocak 1993'e kadar tamamlamaktır. ATS, Avrupa kurumlarının işleyişini yöneten kuralları değiştirmiş ve o zamanki Avrupa Topluluğu'nun yetkilerini bir dizi politika alanında genişletmiştir. ***Bkz.*** Eur-Lex, – The Official Website of European Union Law, *The Single European Act*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0027, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
[298] Energy Transition, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

politikaları yeniden oluşturulmuştur. AB, enerjide güvenliği ön planda tutmuşken kriz sonrası bu durum enerjide liberalleşme ve rekabet sağlanması haline gelmiştir. AB iç pazarı yaratılarak özellikle elektrikte ve doğalgazda rekabet ortamı oluşturulmuştur. Bu süreçte ayrıca enerji kaynaklarının kullanımından kaynaklanan çevre kirliliğinin önüne geçilmesi de AB'nin politika gündemleri arasında yer almıştır. Bu amaçla petrolün ve kömürün kullanılmasından ziyade doğalgaz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ağırlık verilmiştir.[299]

AB'nin enerji ile ilgili yürüttüğü politikalara AB Zirvelerinde de değinilmiştir. 16 Ekim 1992 tarihinde yapılan Birmingham Zirvesi'nde topluluk düzeyinde yürütülecek güçlü bir koordinasyon ile her üye devletin ekonomisinin diğer üye devletlerin başarısıyla güçlendirilebileceğinin altı çizilmiştir.[300] Buradan yola çıkarak birliğin birlikte hareket etme yolunda adım attığı söylenebilir.

AB, enerji üzerine çalışmalar yaptığı birçok Beyaz ve Yeşil Kitap yayınlamıştır. Bunlardan ilki, 1995 tarihinde yayınlanmış ve geçmiş deneyimlerden yola çıkarak hem birlik genelinde hem de ülkeler özelinde tutarlı bir enerji politikası oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamıştır.[301] Aynı yıl yayınlanan Yeşil Kitap ise kullanıcı ihtiyaçlarını karşılarken hem uygun maliyetli hem de enerji güvenliğini ve çevreyi gözetecek gelecek politikalarının uygulanmasının gerekliliğinin altını çizmiştir.[302]

2000 yılında yayınlanan Yeşil Kitap'a göre herhangi bir önlem alınmazsa, 2020 ila 2030 yıllarına kadar Birliğin enerji ihtiyacının % 70'inin, mevcut % 50'ye karşılık ithal ürünlerden karşılanacağı öngörülmüştür. Bu nedenle enerji güvenliğinin sağlanması, gerekli enerji yatırımlarının yapılması, çevresel endişelerin göz önüne alınarak etkili bir enerji politikasının oluşturulması vurgulanmıştır. Bu kitapta ayrıca 1973 petrol krizinin yaşanmasından beri dünya enerji tüketiminin arttığını ve bu durum karşısında AB'nin bu süreçte enerji bağımlılık oranını 1973 yılında kaydedilen % 60 seviyesinden 1999 yılına kadar % 50 seviyesine kadar indirebildiği belirtilmiştir.

---

[299] Fehmi Gürdallı, *a.g.e.,* s. 99 – 100.
[300] Birmingham European Council, *Bulletin of the European Communities*, No. 10/1992, 16 October 1992, p. 8.
[301] Commission of the European Communities, *COM(95) 682 Final of White Paper*, 13 December 1995.
[302] Commission of the European Communities, *COM(94) 659 Final of Green Paper*, 11 January 1995.

Taleplerin idaresi (enerjide tasarrufun sağlanması), iç rezervlerde gelişme sağlanması (Kuzey Denizi petrolü) ve çeşitlendirme (nükleer faaliyetlere tekrar yönelme, yenilenebilir enerji araştırmaları) gibi konulara odaklanan politikalar, önemli ölçüde bu bağımlılığın azalmasına katkıda bulunmuştur.[303] Bu dönemde enerji kullanımında akıllıca yöntemler üzerinde yoğunlaşıldığı ve farklı kaynaklara yönelimlerin oluştuğu söylenebilir. Bu durum, AB'nin alternatiflerini gözden geçirdiğinde bağımlılık derecesini azaltma noktasında mesafe kaydedebileceğini kanıtlamaktadır.

AB'nin enerji politikalarının dördüncü dönemi 2000 – 2019 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. 2000'li yıllarda petrol fiyatları yeniden yükselmeye başlamıştır. Bu durum başta Rusya'da görüldüğü gibi enerjinin üretilmesi ile dağıtılması konularının tekrar devlet idaresine geçmesine, dış yatırım fırsatlarının engellenmesine ve enerjinin tekrardan politik bir güç unsuru olarak değerlendirilmeye başlanmasına neden olmuş, enerji güvenliğini yeniden dünya ve AB ajandasına taşımıştır. Dördüncü dönemde, enerji politikalarının tekrar üzerinden geçilmiş; enerji güvenliği ve iklim değişikliğiyle mücadele hedefleri enerji piyasasının liberalleşmesi hedefinin önüne geçmiştir. Bu dönemde ayrıca *"enerji güvenliği"* ve küresel ısınma gibi konularda kaygılar artmıştır. Özelleştirerek, liberalleşerek ve pazarı rekabete açarak bu problemlerin çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Tüm bu nedenler hükümetleri, enerji konusunda yeni fikirler geliştirmeye itmiş ve yeni bir enerji paradigmasının oluşmasına zemin hazırlamıştır.[304]

AB Komisyonu'nun 2000 yılında hazırladığı *"Enerji Güvenliğini Sağlamaya Yönelik Avrupa Stratejisi"* isimli Yeşil Kitap analiz edildiğinde bu kitapta birlikte yer alan ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçlarının gittikçe arttığı, özellikle doğal gaz ve petrol ihtiyacı arttığından AB'nin birlik dışında yer alan ülkelere enerji bağımlılığının bulunduğu vurgulanmıştır.[305] 2000 yılı itibariyle AB, gereksinimlerinin % 50'sini diğer devletlerden ithal ederek dış kaynaklara aşırı derecede bağımlı bir portre çizmiştir. Ekonomik açıdan ele alındığında, 1999'da enerji bağımlılığı birliğe yaklaşık

[303] Commission of the European Communities, *COM(2000) 769 Final of Green Paper*, 29 November 2000.
[304] Dieter Helm, "The Assesment: The New Energy Paradigm", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol: 21, No: 1, 2005, p. 2.
[305] Ertan Oktay - Radiye Funda Çamkıran, "Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1 - 2, 2005, s. 72.

240 milyar Euro'ya veya toplam ithalatın % 6'sına mal olmuş ve bağımlılığın sonuçları ağır bir şekilde ortaya çıkmıştır. Jeopolitik çerçeveden ele alındığında ise, petrol ithalatının % 45'i Orta Doğu'dan, doğal gazın ise % 40'ı Rusya'dan ithal edilmiştir. Dolayısıyla enerji güvenliği kavramı daha önemli bir hale gelmiştir. Birliğin arz politikasını talep politikası lehine net bir eylemle yeniden dengelemesi gerektiği ortaya çıkmıştır.[306]

2005 yılında hazırlanan Yeşil Kitap'a göre ise enerjinin verimli kullanılmasını sağlayan bir eylem planının hazırlanması gerekli görülmüştür. Böyle bir eylem planının ulusal hükümetler, bölgeler, belediyeler, endüstriler ve bireyler ve tüm enerji üreten ve tüketen sektörleri kapsaması gerektiği önerilmiştir. Ayrıca böyle bir eylem planı için vergilendirme, kamu sübvansiyonları, ekonomik teşvikler, sanayi ile ortaklıklar vb. dahil olmak üzere her türlü uygun maliyetli eylemin dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla yenilenebilir kaynakların daha fazla kullanılmasını öngören "Enerjide Araştırma ve Gelişim için 7. Çerçeve Programı" devreye sokulmuştur.[307]

2006 Ukrayna - Rusya doğalgaz krizi[308], AB'nin enerji politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Avrupa Komisyonu krizin ardından çeşitli raporlar yayınlamış ve AB enerji politikasını yeniden tanımlama çalışmaları yapmıştır. Özellikle de yaşanan enerji kesintileri nedeniyle Birlik, enerji arz güvenliği konusunun riskli bir durum teşkil ettiği sonucuna varmış ve bu amaçla çözüm üretmeye odaklanmıştır. Aynı zamanda birlk üyelerinin uyguladıkları bireysel enerji politikalarının, aşamalı olarak ortak adım atma yönünde bir ilerlemeye doğru evrildiği ifade edilmiştir. Özetle bu krizle birlikte ortak bir enerji politikası geliştirme yönünde bir adım atılmıştır.[309]

---

[306] Commission of the European Communities, *COM(2000) 769 Final of Green Paper*, 29 November 2000.
[307] Commission of the European Communities, *COM(2005) 265 Final of Green Paper*, 22 June 2005.
[308] Bu kriz, detaylı olarak tezin 3. Bölümünde ele alınacaktır.
[309] Arzu Yorkan, *a.g.m.*, s. 27.

Bu çerçevede, AB, 2006'da "*Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji için Avrupa Stratejisi"* adlı bir diğer Yeşil Kitap yayınlamıştır. Bu kitapta enerji için 6 öncelik belirlenmiştir. Bunlar;

- Avrupa'da büyüme ve istihdam sağlamak amacıyla enerjide Avrupa iç elektrik ve gaz piyasalarının tamamlanması,
- Arz güvenliğini garanti eden bir İç Enerji Piyasası oluşturularak üye devletler arasında dayanışmanın sağlanması,
- Enerji arzının güvenliği ve rekabetçiliği ile mücadele edilerek daha sürdürülebilir, verimli ve daha çeşitli bir enerji karışımının elde edilmesi,
- İklim değişikliğiyle mücadele için entegre bir yaklaşım geliştirilmesi,
- Yeniliği teşvik ederek stratejik bir Avrupa enerji teknolojisi planının oluşturulması,
- Tutarlı bir dış enerji politikası oluşturulmasıdır. Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için de sürdürülebilirlik, rekabet ve enerji güvenliği başlıca amaçlar olarak belirtilmiştir.[310]

Bu raporun bir değerlendirmesi yapıldığında enerji güvenliği kavramının altının çizildiği, enerjinin güvenli, sürdürülebilir ve verimli şekilde elde edilmesinin yanı sıra iklim dostu olması gerektiği ifade edilebilir. Yeni ortaya çıkan ihtiyaçlar ve gelişen enerji ithalatının etkisiyle ülkelerin birlikte hareket etme konusunda istekli oldukları görülmüştür. Çünkü herhangi bir üyenin deneyimleyebileceği bir arz kesintisinin tüm birlik üyelerini etkileyebilecek sonuçları olabileceği farkedilmiştir.

AB tarihinde resmi bir Avrupa Enerji Politikasının oluşturulabilmesi için çeşitli atılımlarda bulunulsa da bu alanda iş birliği uzun yıllar hükümetler arası bir süreç olarak kalmıştır. Bununla birlikte, Lizbon Antlaşması (2007) ile ilk kez ortak bir enerji politikası oluşturulması gereği ortaya konmuştur. Bu antlaşma, AB'nin bu alandaki yetkinlikleri ve enerji politikasının temel hedefleri hakkında bilgi vermiş ve

[310] Commission of the European Communities, *COM(2006) 105 Final of Green Paper*, 8 March 2006.

bunu hem AB'nin hem de üye devlet hükümetlerinin yasama yetkisine sahip olduğu bir "ortak yetki" alanı olarak ilan etmiştir.[311]

Bu adımlara ek olarak Avrupa Komisyonu, 2007 - 2013 dönemi için "*Avrupa İçin Akıllı Enerji*" programının genişletilmesi amacıyla 780 milyon Euroluk bir bütçe teklif etmiştir. Programın, çok çeşitli tanıtım faaliyetlerini destekleyecek ve enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynakları alanlarında teknolojik olmayan (yasal, finansal, kurumsal, kültürel, sosyal) engelleri de ele alacağı planlanmıştır.[312]

2008'de yayınlanan Yeşil Kitap ise AB'nin Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu yeni enerji ağlarını nasıl daha iyi teşvik edebileceğine dair görüşlere odaklanmıştır. Enerji için Trans - Avrupa Ağları (TEN-E) olarak adlandırılan enerji ağının geliştirilmesinin artık AB'nin ihtiyaçlarına karşılık vermediği görülmüştür. Ayrıca, gerçek bir Avrupa enerji ağında arz güvenliğini ve dayanışmayı güçlendirmek için AB'nin teşvik edebileceği bir dizi büyük stratejik proje önerilmiştir. Yeni oluşturulan politika hedefleri ise halkın anlayışını ve dayanışmasını teşvik etmek, 2020 yılına kadar "20 - 20 - 20"[313] hedeflerine ulaşmak, yeni teknolojiler kullanmak ve uluslararası enerji ağları oluşturmaktır. Bu stratejilere Baltık ara bağlantısı planı oluşturmak, yeni bir güney gaz koridoru oluşturmak, yeterli LNG depolama imkanı yaratmak, Akdeniz enerji halkası oluşturularak Kuzey Afrika ve Avrupa arasında bağlantı oluşturmak örnek verilebilir.[314]

2010 yılında yayınlanan 2020 için Enerji Stratejisi Raporuna göre yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ağırlık verilmiş, her AB ülkesi için özellikle ulaşım sektöründe toplam kullanımın % 10 oranında yenilenebilir yollarla

---

[311] James Gubb - Rachel Maclean, "Europen Energy Policy", *CIVITAS*, August 2015, https://www.civitas.org.uk/eu-facts/eu-overview/european-energy-policy/, (Erişim Tarihi: 08.03.2022).
[312] Commission of the European Communities, *COM(2005) 265 Final of Green Paper*, 22 June 2005.
[313] Bahsi geçen 20-20-20 hedefleri, Sera gazı emisyonlarında 1990 seviyelerinden % 20 azalma sağlanması, AB enerjisinin % 20'sinin yenilenebilir kaynaklar kullanılarak elde edilmesi ve enerji verimliliğinde % 20 iyileştirme sağlanmasıdır. Bu hedefler, kısaca "20 – 20 – 20" olarak ifade edilmektedir. ***Bkz.*** European Commission, *2020 Climate & Energy Package*, https://ec.europa.eu/clima/eu-action/climate-strategies-targets/2020-climate-energy-package_en, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
[314] Commission of the European Communities, *COM(2008) 782 Final of Green Paper*, 13 November 2008.

karşılanması kararlaştırılmıştır.[315] 2011 yılında ise 2050 yılı için bir yol haritası[316] çıkaran rapor yayınlanmıştır. Bu raporda, sera gazlarını % 80 – 95 oranına düşürecek uzun dönemli hedefler belirlenmiştir. Bunun için düşük karbonlu teknolojilerin kurulumuna, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ve enerji verimliliğinin sağlanmasına öncelik verilmiştir. Yol haritasında, 2050 yılında daha sürdürülebilir, rekabetçi ve güvenli bir enerji sistemi için dört temel yöntem belirlenmiştir. Bunlar; i) *enerji verimliliğinin sağlanması,* ii) *yenilenebilir enerjinin kullanılması,* iii) *nükleer enerjinin üretilmesi* ve iv) *karbon yakalama ve depolama*dır.[317]

2014 tarihli 2030 Enerji Stratejisi Raporu ise 2020 – 2030 yıllarını kapsayan dönemlerde enerji ithalatlarını azaltma, enerji verimliliğini arttıracak altyapı sistemlerini güncelleme gibi hedefleri içeren politikalar belirlemiştir. Aynı yıl enerji güvenliği üzerine yayınlanan raporda 2006 ve 2009 yılında yaşanan gaz kesintilerinden dolayı ortaya çıkan durum ele alınarak bağımlılık oranının yüksekliğine değinilmiştir.[318]

2014 yılı itibariyle AB tükettiği enerjinin % 53'ünü ithal etmiştir. Enerji ithalatına bağımlılık, ham petrol için % 90'a yakın, doğal gaz için % 66 ve katı yakıtlar için % 42 ve nükleer yakıt için % 40 olarak belirlenmiştir. Rusya'ya olan bağımlılığın altı çizilerek birlik içerisinde farklı oranlarda enerji bağımlılığının olduğu vurgulanmıştır.[319] 2014 yılında Avrupa Komisyonu 10 öncelik[320] belirlemiştir. Bunlardan biri de bir enerji birliğinin sağlanmasıdır. Olası bir Avrupa enerji birliği, güvenli, sürdürülebilir, rekabetçi ve uygun fiyatlı bir enerji ortamı sağlayabilecektir.[321]

---

[315] European Commission, *Previous Energy Strategies*, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/previous-energy-strategies_en#the-2020-energy-strategy-2010, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
[316] Bu yol haritasına çalışmanın ilgili bölümünde yer verilecektir.
[317] European Commission, *Previous Energy Strategies*, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/previous-energy-strategies_en#the-2050-energy-roadmap-2011, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
[318] European Council, *The 2030 climate and energy framework,* https://www.consilium.europa.eu/en/policies/climate-change/2030-climate-and-energy-framework/, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
[319] Commission of the European Communities, *COM(2014) 330 Final*, 28 May 2014.
[320] On öncelik: İş, Büyüme ve Yatırım; Birliğin Durumu; Küresel Aktör Olarak AB; Enerji Birliği ve İklim; Ekonomik ve Parasal Birlik; İç Pazar; Dijital Tek Pazar; Adalet ve Temel Haklar; AB - ABD Serbest Ticareti; Göç; Demokratik Değişim. ***Bkz:*** Official Website of the European Union**,** *Priorities,* http://ec.europa.eu/priorities/index_en.htm, (Erişim Tarihi: 22.01.2019).
[321] Şerife Özkan Nesimioğlu, *a.g.m.*, p. 80.

Diğer bir önemli adım, Mart 2015'te 28 (İngiltere'nin Brexit sürecinden önce) Avrupa devlet başkanının bir enerji birliği oluşturma planını benimsemesiyle atılmıştır. Bu birlik, Avrupa'nın enerji güvenliğini güçlendirmeyi, bir iç enerji piyasası oluşturmayı, enerji verimliliğini arttırmayı, karbon salınımın azaltmayı ve enerjiyle ilgili araştırma ve inovasyonu arttırmayı amaçlamıştır.[322] AB için daha sistematik ve planlı bir enerji politikasının oluşturulması, her geçen zaman daha çok gereklilik arz etmiştir.

Bu raporlar, yaşanan enerji krizlerinin etkilerinin değerlendirilmesini, enerji bağımlılığının ele alınmasını, yeni enerji kaynaklarının kullanılmasını ve yenilenebilir enerjinin kullanımını teşvik etmiştir. Ancak ithalat ve ihracat oranlarına bakıldığında fosil kaynakların AB için halen birincil kaynak oldukları belirtilebilir. Bu nedenle AB'nin enerji dış politikası bu kaynakların temini üzerine geliştirilmiştir. Sonucunda da AB'nin dışa bağımlı enerji ilişkileri ortaya çıkmıştır. Yine de AB politikalarının dördüncü dönemi özellikle enerji güvenliği ve çevre konularını ele alması bakımından diğer dönemlerden ayrılmaktadır. Bu dönemde geleceğe dönük enerji stratejileri oluşturulmuş, yaşanan enerji krizlerinin de etkisiyle enerji bağımlılığını en aza indirgemek adına yenilenebilir enerji kullanımı gibi stratejilere başvurulmuştur.

Enerji politikalarının son dönemi (2019 – 2024) için Avrupa Konseyi, 20 Haziran 2019'da Brüksel'de yaptığı toplantısında, gelecek beş yıl için bir AB gündemi üzerinde anlaşmaya varmıştır. "*2019 - 2024 yeni bir stratejik gündem*" planı, Avrupa Konseyi'nin çalışmalarına yön verecek ve diğer AB kurumlarının çalışma programları için rehberlik sağlayacak öncelikli alanları[323] ortaya koymuştur. Oluşturulan stratejik gündeme göre dört ana öncelik bulunmaktadır: Bunlar;

- *AB vatandaşlarının ve özgürlüklerinin korunması,*

---

[322] Ken'ichi Matsumoto - Michalis Doumpos - Kostas Andriosopoulos, "Historical Energy Security Performance in EU Countries", *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* Vol: 82, Part: 2, February 2018, p. 1738.

[323] 2014 ve 2019 Stratejik Gündemleri arasında, öncelikler genel olarak benzer olup, 2019 Stratejik Gündeminde güvenlik ve özgürlükler, ekonomi ve sosyal, enerji ve çevre, Birlik ve dünya olmak üzere dört ana tema belirlenmiştir. Ancak yeni Gündemde 2. ve 4. öncelikler "Vatandaşların ve özgürlüklerin korunması" başlığı altında toplanarak birinci öncelik haline gelmiştir. ***Bkz.*** Éric Maurice - Magali Menneteau, "From crisis exit to world challenges: The EU's Strategic Agenda 2019", *Foundation Robert Schuman Policy Paper,* European Issues No: 521, 25.06.2019, p. 1.

- *güçlü ve aktif bir ekonomik temelin geliştirilmesi,*
- *iklim açısından yeşil, nötr, adaletli ve toplumsal bir Avrupa'nın inşa edilmesi,*
- *AB'nin çıkarlarının ve değerlerinin küresel sistemde teşvik edilmesi*dir.

Belirlenen bu ajanda aynı zamanda bu amaçlara nasıl ulaşılacağı yönünde eylem planları da sunmaktadır.[324]

Avrupa Konseyi Başkanı Ursula von der Leyen ise bu önceliklerin yanı sıra Avrupa Yeşil Antlaşması ile doğanın korunmasını, dijital çağa uygun bir Avrupa inşa edilmesini, insanlar için çalışan bir ekonomi yürütülmesini, dünyada daha güçlü bir Avrupa'nın sağlanmasını, Avrupa yaşam tarzını teşvik etmeyi ve Avrupa demokrasisi için yeni bir itici gücün oluşturulmasını hedefleyen 6 öncelik belirlemiştir.[325]

Bu öncelikler ele alınacak olursa, AB'nin hem kendi iç politikasında hem de dış politikasında güçlü bir Avrupa'nın vurgusunu yaptığı ifade edilebilir. Bu öncelikler, AB'nin ajandası doğrultusunda oluşturulan amaçlar olsa da siyasi ortamın şekillendirdiği sonuçların da önceliklere dahil edilmesi yerinde olacaktır. Çalışan bir ekonomi için enerji girdisinin rolü ya da AB'nin çıkarları için uluslararası sistemde AB'nin güçlü bir konumda bulunması gibi öncelikler, enerji ile bağlantılı olarak gelişme gösterebilir. Burada diğer aktörlerin (özellikle enerji tedarik eden ülkelerin) AB politikasına etkileri göz ardı edilmemesi gereken durumlardır.

AB, özellikle Rusya kaynaklı yaşanan enerji krizlerinden sonra farklı enerji politikalarının uygulanmasına başvurmaktadır. REPowerEU Planı olarak adlandırılan politika, enerji kullanımında tasarrufa gitmek, temiz enerji üretmek, enerji kaynaklarını ve tedarikçileri çeşitlendirmek üzerinde durmaktadır. REPowerEU, Avrupa Komisyonu tarafından Rusya – Ukrayna çatışmalarının neticesinde oluşturulan ve 2027'ye kadar Avrupa'nın Rus fosil yakıtlarına bağımlı olmamasını

[324] European Council, *A New Strategic Agenda for the EU,* https://www.consilium.europa.eu/en/eu-strategic-agenda-2019-2024/, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).
[325] Official Website of the European Union, *European Union priorities 2019-2024*, https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-priorities_en, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

hedefleyen bir plandır.[326] Özellikle krizlerin ve çatışmaların ardından AB'nin tekrardan enerji bağımlılığı ve enerji güvenliği sorunlarını gündeme getirmesi, aslında bu zamana kadar bu konularla ilgili olarak yeterli reaksiyon alınmadığının göstergesidir. Ancak bu son dönemde bu konudaki ciddiyetinin daha güçlü olduğu ifade edilebilir.

Ancak Uluslararası Enerji Ajansı'nın yaptığı analize göre 2010 - 2020 yılları arasında, ısıtma ve soğutmada yenilenebilir enerji kaynaklarının AB payı yıllık ortalama sadece % 0,6 puan artmış ve sanayi sektörü de benzer bir performans sergilemiştir. Yalnızca 13 üye ülke ortalama yıllık % 0,8 puanın üzerinde artışlar kaydetmiş ve yalnızca 8'i Temmuz 2021'de 2030'a kadar olan dönem için önerilen gösterge niteliğindeki tamamlamaları aşmıştır. Bu ilerleme, AB genelindeki % 20'lik genel hedefi karşılamak için yeterli olsa da 2020 yılına kadar toplam nihai enerji tüketiminde yenilenebilir enerji, REPowerEU hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Bu nedenle, 2030 için REPowerEU hedeflerine ulaşmak, çoğu üye ülkede önemli ölçüde daha hızlı yenilenebilir ısı alımı gerektirecektir.[327]

AB'nin enerji politikalarının her döneminde enerji çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Özellikle yaşanan enerji krizleri, AB'nin enerji bağımlılığının altını çizmişse de somut adımlar atma konusunda AB, verimli politikalar izleyememiştir. Yine de AB'nin uyguladığı enerji politikalarının bazı güçlü yönleri bulunmaktadır. Bunlar arasında yerli yenilenebilir kaynakların enerji politikasına artan bir şekilde dahil edilmesi ve iş birliğini geliştirmek için tasarlanmış yeni uygulamaların bulunması yer almaktadır. Orta ve uzun vadeye yönelik politikaların başarılı bir şekilde uygulanmasının, Avrupa enerji güvenliğinin güvence altına alınmasına ve Rusya'yı izole etmeye yardımcı olacağı öngörülmektedir.[328]

---

[326]European Commission, *REPowerEU: Affordable, Secure and Sustainable Energy for Europe,* https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en, (Erişim Tarihi: 21.06.2022).

[327] International Energy Agency (IEA), *Is the European Union on track to meet its REPowerEU goals?,* https://www.iea.org/reports/is-the-european-union-on-track-to-meet-its-repowereu-goals, (Erişim Tarihi: 15.02.2023).

[328] European Commission, *Previous Energy Strategies*, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/previous-energy-strategies_en#the-2050-energy-roadmap-2011, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

Son dönemlerde yaşanan Ukrayna – Rusya enerji krizleri daha önce de değinildiği gibi AB'nin enerji politikalarını etkileyen bir süreç olmaktadır. Özellikle yaşanan krizlerinin sebep olduğu enerji konusundaki riskler, stratejik altyapı eksikliği gibi faktörlerin de etkisiyle daha da endişe verici hale gelmiştir. Bu durum Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan üye devletlerin bazılarını arz kesintisine karşı savunmasız bırakmıştır. Enerji kesintisi yaşayan ülkeler de ekonomik açıdan hem yetersiz kaynakların hem de fahiş fiyatlandırmanın neticesinde zor durumda kalmışlardır.

2022 yılında başlayan bir diğer kriz, AB'nin yine enerji kesintisi yaşamasına neden olmuştur. Rusya'nın Ukrayna ile yaşadığı sorunları gerekçe göstererek özellikle AB'ye enerji akışı noktasında aksaklıklar yaşatması, enerji gücünü bir siyasal araç olarak kullandığının örneğidir. Yaşananlar AB'nin enerji politikalarını tekrar gözden geçirmesine ve farklı politikalar izlemesine neden olmuştur. Halen daha sorunlar devam etmekte ve AB, Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmasına ve yarattığı sorunlara cevaben çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Bu süreç, AB'nin Rusya'yı ekonomik yaptırımlar yoluyla yıpratmaya çalıştığı ve enerji bağımlılığını azaltmak için farklı enerji tedarikçileriyle görüşme sağladığı ve antlaşmalar yaptığı bir dönem olmuştur. Sürecin nereye gideceği yaşanan olaylar ışığında şekillenmeye devam edecektir.

Sonuç olarak krizlerin politika değişimlerinde rolü oldukça açıktır. Enerji, AB için hem iç hem de dış politikada atılacak adımları belirleyen en büyük faktörlerden bir tanesidir. Dış politikanın işlerliği için de enerji kaynakları önemli bir rol oynamaktadır.

### 2.1.3.2. Avrupa Birliği'nin Dış Politikasında Enerjinin Rolü

Hiç şüphesiz enerji konusu dış politika oluşturulmasını etkileyen unsurlardan biridir. Enerji konusu önümüzdeki yıllarda da etkili olmaya devam edecek gibi görünmektedir. Tarihsel bir çizgide enerji kavramına yüklenen anlam her dönemin özelliklerine göre farklılık gösterse de büyük ölçüde güç kavramıyla ilişkilidir ve anarşik bir uluslararası sistemde devletlerin varlıklarını sürdürebilmelerine bağlıdır. Bu nedenle devletler bir güç politikası izlerler. Bu noktada enerji kaynaklarına sahip olmak hayati önemdedir ve devletler için temel güç faktörlerinden biridir. Enerji,

enerji politikaları, enerji nakil hatları ve enerji kaynaklarının arz güvenliği devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için birincil önem verdikleri konulardır.[329]

AB enerjiyle ilgili dış politikasını oluştururken çeşitli faktörleri dikkate almaktadır. Bu faktörler; iç enerji pazarı, enerji güvenliği ve dolayısıyla enerji bağımlılığı ve son olarak iklim değişikliğidir. İç enerji piyasası oluşturmak, Avrupa enerji piyasasının, Avrupalı olsun ya da olmasın her rakibin piyasaya erişebileceği bir piyasa liberalizasyonu sağlamak anlamına gelmektedir. Enerji güvenliği ile amaçlanan Avrupa ülkelerinin açık verecekleri ve bir borçlanma mekanizması olarak hizmet edecekleri kaynaklar için stok rezervi oluşturmaktır. Son faktör ise dış enerji politikasının en önemli ayağı olan iklim değişikliğidir. Avrupalı liderler, çevreyi korumanın önemi ve insan eylemlerinin çevre üzerindeki etkisi hakkındaki küresel mesajı iletmek istemekte ve sera etkisiyle ortaya çıkan gaz emisyonlarını durdurmak veya sadece yüzdesini azaltmak için bir dizi mekanizma oluşturmak istemektedirler.[330] Bu doğrultuda enerji politikalarının kapsamı genişletilmekte, AB öncelikleri özellikle bu konuları kapsamaktadır.

AB giderek artan sayıda enerji sorunlarıyla karşı karşıyadır. AB'nin iç enerji üretimi önemli ölçüde azalırken, enerji tüketimi de artmıştır. AB'nin giderek istikrarsızlaşan bölgelerde bulunan sınırlı sayıda üretici ülkeden ithal edilen enerji kaynaklarına bağımlı hale gelmesi, onu fiyat dalgalanmalarına ve enerji kesintilerine karşı savunmasız hale getirmiştir. İklim değişikliği tehdidinin artması, Avrupa'nın sürdürülebilir bir Avrupa enerji sektörü yaratması için yeni zorluklar yaratmış, sürdürülebilir ve uygun fiyatlı bir enerji arzının güvenliği Avrupa'nın enerji gündeminin ana konusu haline gelmiştir.[331] Enerji kaynaklarına ilişkin olarak arz güvenliği, özellikle gelişmiş sanayi ekonomileri ve önde gelen askeri güçteki ülkeler açısından temel bir ulusal çıkar meselesi olarak görülmüştür. AB, enerji güvenliğini sistematik olarak dış politikasına entegre etmenin önemini kabul etmiştir.[332] Bu

[329] Kaan Diyarbakırlıoğlu, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Dış Politikasında Enerjinin Rolü", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 3, Aralık 2021, s. 686.
[330] Ionelia Bianca Bosoanca, "Energy Policy in the Actual Context of Foreign Policy", *On-line Journal Modelling the New Europe,* Issue: 22, 2017, p. 167 - 169.
[331] Roger Eriksson, "The European Energy Policy Framing of Energy Security in the European Union", *Lund University Department of Political Science*, Spring Term 2011, p. 1.
[332] Kaan Diyarbakırlıoğlu, *a.g.m.,* p. 686.

nedenle AB için enerji alanında stratejiler oluşturulması ve bunların verimli bir şekilde uygulanması dış politikada etkin bir enerji politikası yürütülebilmesi için oldukça önemlidir.

AB enerjiye ihtiyacı yüksek; ancak kaynak bakımından yetersiz olan bir aktördür. Bu nedenle enerjinin dış politikayı şekillendirmedeki rolü yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle AB'nin enerji ihtiyacının yaklaşık % 40'ını Rusya'dan tedarik ettiği ve bu durumun enerji güvenliği ve enerji bağımlılığı gibi sorunları gündeme getirdiği düşünüldüğünde dış politikanın bu bağlamda şekillenmesi oldukça doğal olmaktadır.

AB'nin enerji politikalarının tarihi incelendiğinde çeşitli stratejilere başvurulduğu söylenebilir. Bu stratejiler ile enerjinin verimli kullanılması, sürdürülebilir ve kesintisiz enerji temininin sağlanması ve yeni enerji kaynaklarına başvurarak enerji bağımsızlığının sağlanabilmesi hedeflenmiştir.

AB'nin enerji bağlamında dış politikası, enerji güvenliğini arttırmak ve Rus gazına bağımlılığını azaltmak yönünde stratejilerin uygulanmasını içermektedir. İlk strateji, AB içindeki ve dışındaki enerji piyasalarının serbestleştirilmesidir.[333] Böylece enerji piyasası serbestleştiğinde özelleştirme yaratılacağından rekabet artacak ve piyasa tüketici odaklı hale gelecektir.

AB'nin uyguladığı ikinci strateji, Rus doğal gazına ve petrole alternatifler geliştirmek için enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirmektir. Bu strateji, yeni enerji anlaşmalarının yapılması, yenilebilir enerji üretimine ağırlık verilmesi gibi bir dizi eylemin gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. AB ayrıca, sıvı doğal gaz (LNG) ve şeyl gazı gibi Rus gazına daha az bağımlı hale getirecek alternatif enerji teknolojilerinin geliştirilmesine de yatırım yapmaktadır.[334]

AB, enerji bağımlılığını en aza indirmek için stratejilerini çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Nijerya, Kazakistan, Azerbaycan ve Irak'tan ham petrol ithalatı veya Katar ve Libya'dan doğal gaz ithalatı durumunda olduğu gibi tedarikçiler ve yeni

[333] Andrej Krickovic, "When Interdependence Produces Conflict: EU – Russia Energy Relations as a Security Dilemma", *Contemporary Security Policy*, Vol: 36, No: 1, 2015, p. 11.
[334] Andrej Krickovic, *a.g.m.*, p. 14.

ortaklıklar geliştirmektedir. Rus doğalgazına olan bağımlılık Avrupa ülkelerini farklı şekillerde etkilemektedir. Bulgaristan, Slovakya, Estonya, Letonya, Macaristan ve Litvanya, Rus doğalgazına aşırı derecede bağımlıdır (doğal gaz ithalatının % 90 ila % 100'ü Rusya'dandır). Öte yandan Portekiz, İspanya, Danimarka veya İrlanda gibi ülkeler Rus ihracatından tamamen muaftır.[335] Birlik içerisinde enerji ihtiyacı bakımından farklı profile sahip ülkeler olsa da bu farklılık tüm dinamikleri etkilediğinden ortak bir politikanın benimsenmesi oldukça önemlidir. Enerjinin dış politikada ön plana konulması AB'nin tüm ekonomik sürecini etkilemektedir. AB'nin enerji üretim ve tüketim oranları ve aynı zamanda enerjiyi kullanım alanlarının çokluğu nedeniyle dış politikanın enerji temelinde şekillenmesi AB için doğal ve zorunlu bir süreç olmaktadır.

Sınırlı sayıda tedarikçi sorununun yanı sıra, AB başka bir zorlukla daha karşı karşıyadır. Rusya'dan gelen doğal gaz tedariki genellikle Ukrayna ve Belarus gibi transit ülkelerden geçmektedir. Bu bağımlılık, ister altyapılardaki teknik sorunlardan isterse siyasi ve ticari anlaşmazlıklardan kaynaklansın, Avrupa ülkelerini arz kesintilerine karşı savunmasız bırakmaktadır. AB, Rusya ve Ukrayna arasındaki enerji krizlerinden (2006, 2009, 2014 ve 2022) etkilenerek arz kesintileri yaşamış ve enerji güvenliği için ciddi bir risk altına girmiştir. AB, enerjide aksama riskleriyle bağlantılı zorlukların üstesinden gelmek için 2014'teki Enerji Güvenliği Stratejisi Reformu gibi birbirini takip eden stratejiler geliştirmiştir.[336] Mayıs 2014'te yayınlanan bu rapor, AB enerji politikasının iç ve dış boyutlarını bütünleştiren bütünsel bir enerji güvenliği görüşünü desteklemekte ve enerji sorunları ile tek pazar, iklim değişikliği ve çevre gibi diğer AB politika alanları arasındaki karşılıklı bağımlılığı vurgulamaktadır.[337] AB, enerji güvenliği sorunu ile çok sık karşılaştığından enerji güvenliğini sağlamak AB'nin birincil dış politika amaçları arasında yer almaktadır.

---

[335] Ana Campos, "The Main Challenges to the EU's Security of Supply", *Trans European Policy Studies Association (TEPSA) Policy Briefs*, March 2017, p. 1 – 2.
[336] Ana Campos, "The Main …", *a.g.m.*, p. 2.
[337] European Parliament, *European Energy Security Strategy*, https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-559474-European-Energy-Security-Strategy-FINAL.pdf, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

Campos'a göre enerji kesintilerinin yaratacağı zorluklarla başa çıkmak ve verimli bir dış politika geliştirmek için AB'nin stratejilerinden bazıları şunlar olabilir:

- Enerji iş birliğini teşvik etmek için ana tedarikçilerle yapılan antlaşmaları güçlendirmek;
- Enerji tedarikçilerini ve rotalarını çeşitlendirmek;
- Depolama kapasitesini arttırmak;
- Enerji altyapılarını ve ara bağlantılarını iyileştirmek;
- Elektrik ve gaz için iç enerji piyasasını destekleyecek gelişmelere devam etmek;
- Enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için yenilenebilir enerji üretimini arttırmak;
- Birlik üyeleri ile ortak hedefler üzerinde anlaşmak ve dış enerji politikası hakkında tek sesle konuşmaktır.[338]

AB için enerji, sorun olmaya devam edecek gibi görünmektedir. Dış politikada enerji politikaları ya da stratejileri belirlenirken sadece iç dinamikleri hesaba katmak yanlış değerlendirmelerin yapılmasına neden olacaktır. AB'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin büyük çoğunluğunu dışardan temin etmesi, dışardan kaynaklı olabilecek birçok sorunun da yaşanmasına neden olacağından dış dinamiklerin de hesaba katılması AB için gerekli bir durumdur. Bu noktada "*enerji güvenliği*" kavramının AB için ne ifade ettiği detaylı incelenmelidir.

### 2.1.4. Avrupa Birliği Açısından Enerji Güvenliği

AB'nin enerji güvenliği, AB'nin geleceğine ilişkin tartışmaların giderek daha ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. AB içerisinde enerji arzı güvenliğinin sağlanması, tüm vatandaşların geleceklerine ilişkin devam eden endişelerinin kaynağı olmaktadır. Riskler herkes için giderek daha görünür hale gelmektedir. Avrupa'nın yerel gaz ve petrol üretimi düşüş göstermektedir. Petrole benzer şekilde, doğal gaz da üretici ülkeler için siyasi bir kaldıraç haline gelmiş ve daha fazla gaz arzı, gaz sektörünün her bir değer zincirinde büyük yatırımlar gerektirmiştir. Uygun adımlar

[338] Ana Campos, "The Main …", *a.g.m.,* p. 3.

atılmadığı takdirde, enerji kaynaklarının güvenliğinin AB için "*zayıf karın*" olmaya devam edeceği beklenmektedir.[339]

Enerji güvenliği ve onu çevreleyen tehditler hem siyasetçilerin hem de iktidardaki rejimlerin dünya ile etkileşimlerine yön veren en önemli konulardan biridir. AB için de uygun enerji güvenliği seviyelerine ulaşmak dış politika amaçları arasında yer almaktadır. Özellikle de büyük üreticilerin karşı karşıya olduğu artan jeopolitik tehditler, çeşitli enerji ürünlerindeki şiddetli fiyat dalgalanmaları, siyasi ve diğer eşitsizlikler, büyük tedarikçilerden kaynaklanan tedarik kesintileri ve sürdürülebilirliği tehdit eden yıkıcı çevresel etkiler nedeniyle enerji güvenliğinin sağlanması daha da gerekli hale gelmiştir.[340]

AB'nin tarihi incelendiğinde alıcının petrol piyasası devam ettiği sürece arzın kesintiye uğramasının 1973 yılına kadar endişe verici bir durum yaratmadığı gözlemlenmiştir. Batı Avrupa bu krizden önce enerji kıtlığından çok az zarar görmüştür. Ancak talepteki ani artışlar, kömür endüstrisindeki grevler, 1956'daki Süveyş olayı, 1967'deki Arap - İsrail Savaşı, Süveyş Kanalı'nın veya Trans-Arap boru hattının tekrar tekrar tıkanması gibi siyasi veya yarı-politik olaylar ara sıra enerji akışında sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Bunlar ya doğrudan kömür ithalatıyla (esas olarak Amerika ve Polonya) ya da uluslararası petrol şirketlerinin esnek ve başarılı operasyonlarıyla çözülmüştür. Bu nedenle, enerji güvenliği noktasında ciddi bir sorun görülmemiştir.[341] Bu bakımdan 1973 petrol krizi, enerji güvenliği açısından bir uyanış niteliğinde olmuştur. Enerjinin bir dış politika güç aracı olarak kullanılmasının bir örneği 1973 petrol krizidir. Bu krizle birlikte AB, enerji politikalarını enerji güvenliği bağlamında yeniden gözden geçirmek gerekliliğini hissetmiştir.

Fosil enerji kaynakları, ihracat yapan ülkelere, doğal kaynaklarını ekonomik ve siyasi bir güç olarak kullanma fırsatları sunmaktadır. Bu durum, enerji

---

[339] Hakan Kaysı, "Energy Security of the European Union And Turkey's Role", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 10, No: 2, 2011, p. 64.
[340] Ahmed Elbassoussy, "European Energy Security Dilemma: Major Challenges and Confrontation Strategies", *Review of Economics and Political Science,* Vol: 4 No: 4, 2019, p. 321.
[341] George F. Ray, *a.g.e.,* p. 106.

kaynaklarının genel olarak bir güvenlik sorunu olduğunu göstermektedir.[342] AB, devamlılık ve büyüme için enerjiye ihtiyaç duymakta ve bu enerjinin temini için enerji güvenliğinin sağlanması oldukça önem arz etmektedir. Enerjiye güvenli tedarikçilerden, kesinti olmadan ve uygun fiyatlar üzerinden ulaşılması, AB'nin geleceği için gözden çıkarılmaması gereken bir faktör olarak değerlendirilmektedir.[343] AB, için de fosil kaynaklar, enerjinin bir dış politika aracı olarak kendi aleyhine kullanıldığı bir anlam ifade etmektedir. Fosil kaynaklar, AB'nin enerji ihtiyacının çoğunu karşılayan kaynaklardır. Bu nedenle, bu kaynakların güvenliğini sağlamak AB için oldukça önemli olmaktadır.

Enerji güvenliği, ülkelerin ve bölgelerin istikrarlı bir şekilde gelişmesini sağlamak için temel parametrelerden biridir. Enerji talebi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, her zamankinden daha hızlı büyümekte ve enerji güvenliği, ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Enerji güvenliği, uluslararası ilişkilerde önemli bir unsurdur ve karşılıklı bağımlılık yaratmaktadır.[344] Bu çalışmada da ele alınacağı üzere AB – Rusya arasındaki enerji güvenliğinin sağlanması karşılıklı bağımlılığın niteliğine de yön vermektedir. Ayrıca bu çalışmada enerji güvenliği ve enerji bağımlılığı ilişkili kavramlar olarak ele alınmaktadır.

Avrupa entegrasyonunun başlangıcından bu yana ortak bir enerji politikasının ana dayanağı arz güvenliği olmuştur. AB değişen derecelerde petrol, gaz, kömür ve elektrik enerjisinin ithalatına bağımlıdır. Bazı üye devletler bu enerji kaynaklarından birinde veya genel net ihracatlarında kendi kendine yeterli olabilmekteyken diğer bazı üye devletler ise ithalat yapmak durumundadırlar. Yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve iç enerji piyasalarında daha önce bahsedilen tüm politikalar enerjiyi güvence altına almayı amaçlamaktadır.[345] Dolayısıyla etkili enerji politikalarının oluşturulması, enerji güvenliğinin sağlanması ile doğru orantılı olmaktadır.

Enerji güvenliği, "*tüm tüketiciler için (özel ve endüstriyel) uygun fiyatlı, çevresel endişeleri ve sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen, piyasadaki enerji*

[342] Bakhtiyar Badalov, *a.g.e.,* p. 1.
[343] Mehmet Güneş - Tayfun Arslan, *a.g.m.,* s. 32.
[344] Liliana Proskuryakova, "Updating Energy Security and Environmental Policy: Energy Security Theories Revisited", *Journal of Environmental Management*, Vol: 223, 2018, p. 203.
[345] M. Kanellakis - G. Martinopoulos - T. Zachariadis, *a.g.m.,* p. 1026.

*ürünlerinin kesintisiz fiziksel kullanılabilirliği*" anlamına gelmektedir.[346] Enerji ithalatı yapmak durumunda olan ülkeler için altı çizilen bu noktalar, AB'nin de gündeminde olan başlıklardır. Fakat birlik içerisinde yer alan ülkelerin kendine özgü yöntem ve politikaları mevcut olduğundan sahip olunan enerji kaynaklarının çeşitliliği ve miktarı, sektörel oluşumlar, siyasi tercihler ve enerji güvenliği ile ilgili farklı algılamalar değişiklik gösterebilmektedir. Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, ortak bir enerji politikası oluşturulması oldukça güçleşmektedir.[347] Bu durum, AB için enerji güvenliğinin sağlanmasını daha da güç bir hale getirmektedir.

Enerji güvenliği AB için önemli bir politika alanıdır. Zaman içerisinde çok sayıda antlaşmanın imzalanmasına rağmen hala çözülmesi gereken sorunlar bulunmaktadır.[348] 2006'da Rusya, fiyatlandırma konusundaki anlaşmazlığın ortasında Ukrayna'ya gaz arzını kestiğinde, Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığının artması, enerji güvenliği ile ilgili başka bir endişenin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca, artan iç ve ihracat talebini karşılamak için Rusya'nın gaz endüstrisinde yatırımların yeterliliği konusunda şüphelerin bulunması ve gelecekteki kapasite planları üzerinde şeffaflığın olmaması nedeniyle bu endişeler daha da ciddileşmektedir.[349] Bu noktada Rusya'nın güvenilir bir tedarikçi olarak rolü de sorgulanmaya başlamıştır.

Avrupa Komisyonu'nun 2006 Ukrayna gaz anlaşmazlığına cevaben "kriz" kelimesini kullanması, AB'nin enerji güvensizliğini ortaya çıkarmıştır. Bu kadar yüksek seviyeli bir açıklama, AB'nin bu sorunu ve çözümlere ihtiyaç duyduğunu kabul ettiğini göstermektedir. Buna göre, AB, Rusya'ya bağımlılığı azaltmaya yönelik stratejiler oluşturmuştur. Bununla birlikte, bu stratejiler iki nedenden dolayı başarısız olmuştur: birincisi, Rusya'nın AB'nin enerji çeşitlendirme stratejilerini doğrudan müdahale yoluyla engellemesi ve ikincisi, çeşitlendirme stratejilerinin kendilerinin

[346] Commission of the European Communities, *Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply*, COM(2000) 769 Final of Green Paper, 29 November 2000.
[347] Ertan Oktay - Radiye Funda Çamkıran, *a.g.m.,* s. 73.
[348] Shabnam Hasanova, "Energy Security Policy of Europe", *Alınteri Journal of Social Sciences*, Vol: 4, No: 2, 2020, p. 165.
[349] Nataliya Esakova, *a.g.e.,* p. 37.

beklenmedik sonuçlar doğurmasıdır.[350] Burada Rusya'nın enerji tedarikçisi olarak rolünü sürdürmek istemesi etkili olmuştur.

Enerji güvenliği, AB için hayati bir sorun olmaya devam etmektedir. Özellikle 2014'ün başlarında Ukrayna'da ortaya çıkan olaylar sonrasında bu sorunun daha da arttığı söylenebilir. AB'nin arz güvenliğini sağlaması bakımından uluslararası enerji arenasında mevcut kırılgan bir konumda bulunması, bu konuyu ele almak için hızlı ve belirleyici bir eylemin gerekli olduğunun altını çizmektedir.[351] Fakat 2022 yılında başlayan enerji krizinin bir kez daha güvenlik konusunun sorgulanmasına neden olması AB'nin enerji güvenliğini sağlama konusunda yavaş kaldığını göstermektedir.

AB üye ülkeleri, farklı ekonomik gelişimleri, enerji altyapıları, enerji kaynaklarının mevcudiyeti ve petrol ve gaz ithalatçılarıyla siyasi ilişkilerine bağlı olarak enerji güvenliğini sağlama ve acil sorunları ele alma konusunda farklı bir odak noktasına sahiptir. Dudin'e göre Avrupa enerji piyasasında enerji güvenliği, AB üye ülkelerinin ulusal politikalarının koordinasyonu ve entegre enerji piyasasının tamamlanması, ithalat kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve güvenli arzın sağlanması ile tüketici ihtiyaçlarının karşılanması, düşük karbonlu enerji, enerji güç dengesinin karbonsuzlaştırılmasını sağlama, enerji verimliliğini ve yenilenebilir enerji oranını arttırma ve kritik altyapı ve yenilikçi teknolojilere yatırımları arttırma gibi yöntemler ile sağlanabilir.[352] Özellikle enerji bağımlılığının yaşandığı süreçte bu yöntemlerin, enerji güvenliğini sağlama noktasında faydalar sağlayabileceği belirtilebilir.

Enerji güvenliğinin, 1970'lerde ortaya çıkan ve 2000'lerde Rusya'yla olan inişli - çıkışlı ilişkiler nedeniyle daha belirgin hale geldiği değerlendirmesi yapılabilir. Günümüzde enerji güvenliği, Ukrayna krizine AB'nin bir cevabı olarak düşünülebilecek Enerji Güvenliği Stratejisine dayandırılmaktadır ancak çoğunlukla

[350] Doug Murray, "Ineffective EU Energy Policy and Russia", *International Affairs Review*, Vol: XXII, No: 1, Fall 2013, p. 7.
[351] Rafael Leal-Arcas - Juan Alemany Ríos - Costantino Grasso, *a.g.m.*, p. 1.
[352] Mihail Nikolaevich Dudin et al., *a.g.m.*, p. 298.

ekonomi, AB vatandaşları için istikrarlı bir enerji kaynağı sağlama yolunda ileriye doğru atılmış bir adım olarak değerlendirilmektedir.[353]

AB enerji politikalarında Rusya ile asimetrik bir karşılıklı bağımlılık modeli açıkça görülmektedir. AB'nin, AB arz güvenliğini sağlayarak Rusya'nın etkisini azaltmaya yönelik açık girişimleri ve tedarikçilerini ve enerji kaynaklarının dağıtım yollarını çeşitlendirme girişimleriyle birlikte, olumsuz karşılıklı bağımlılığa geçiş de fark edilebilir.[354] Enerji güvenliğinin sağlanması, karşılıklı bağımlılığın derecesini azaltma konusunda önem arz etmektedir.

Enerji güvenliği ve karşılıklı bağımlılık, AB – Rusya ilişkilerini belirleyen birbiriyle iç içe geçmiş iki kavramdır. Enerji güvenliğini sağlamaya çalışırken oluşabilecek risklere karşı enerji ticaretinin kesintisiz sağlanması için her iki aktörün de birbirine bağlı olması durumunu kaçınılmaz hale gelmiştir. Enerji güvenliği, AB için çözüme kavuşturulması gereken önemli bir konudur.

### 2.1.4.1. Enerji Güvenliğinin Önemi

Enerji, ekonomilerin belkemiğidir. Ayrıca ekonomik istikrar ve yoksulluğu azaltmak için temel bir faktördür. Bu nedenle, enerji güvenliğinin sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için en kritik hedef olmaktadır.[355] AB için de enerji güvenliğinin sağlanması enerji ithalatı yapan bir konumda bulunduğu için ayrıca önem arz etmektedir.

Enerji güvenliği, arz güvenliği, talebin güvenliği, satın alınabilirlik konuları ve enerjiden elde edilen gelirler, güvenlik ve savunma politikası ile ilgili jeopolitik düşünceler, diğer politik risk faktörleri, ekonomik risk faktörleri ve enerji yoksulluğu gibi teknolojik boyutları ve çevresel risk faktörleri ile birlikte çok boyutlu bir

---

[353] Maya Ashirova, *a.g.m.,* p. 13 – 14.

[354] Oleg Remizov, *The Concept of Energy Security in the EU - Russia Relations: New Interdependencies,* (University of Tartu, Faculty of Social Sciences and Education, Institute of Government and Politics, Bachelor's Thesis), Tartu 2013, p. 13.

[355] Thai-Ha Le - Canh Phuc Nguyen, "Is Energy Security a Driver for Economic Growth? Evidence from a Global Sample", *Energy Policy,* No: 129, 2019, p. 436.

kavramdır. Ancak, çoğu AB politika belgesinde tartışılan ana enerji güvenliği konusu arz güvenliğidir.[356]

AB'nin enerji güvenliğini gerçekleştirebilmesi için çeşitli sorunları aşması gerekmektedir. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Kanıtlanmış rezervler ve küresel üretimde AB ülkelerinin düşük katkı sağlaması,
- Yerli üretim ve tüketim arasında büyük uçurum bulunması,
- Sınırlı sayıda tedarikçiye bağlı olma,
- Kirletici enerji kaynaklarının yoğun kullanımı nedeniyle oluşan çevresel kaygılar.[357]

Tüm bu sorunlar, AB için enerji güvenliği sorunu yaratmakta ve dolayısıyla özellikle Rusya olmak üzere enerji tedarikçilerine bağımlı olmaya yol açmaktadır. AB'nin altını çizdiği güçlü Avrupa olgusunun bu nedenle sekteye uğrayabileceği düşünüldüğünde enerji güvenliğinin önemi daha da artmaktadır.

Ekonomik gelişmişlik düzeyi ile üretilen ve tüketilen enerji miktarları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Enerji ihtiyaçlarını kendi karşılayabilen ülkeler, enerji arz güvenliği açısından yüksek seviyededirler. Üretim için en önemli girdi olan enerjinin ulaşılabilir ve sürdürülebilir şekilde elde edilmesi anlamına gelen arz güvenliği, ülkelerin ekonomik kalkınmalarını, gelişmelerini ve milli güvenliklerini etkilemektedir.[358] Enerji açısından güvende olmayan ülkeler, gelişmelerini tam olarak gerçekleştiremezler. AB içinde enerji arzında yaşanabilecek en ufak bir kesinti bile enerji güvenliğinin sağlanmasını oldukça güçleştirebilmektedir.

21. yüzyılda herhangi bir ülke için (toprak bütünlüğünü ve devlet bağımsızlığını korumak dışında) temel hedef, ekonominin sürdürülebilmesi, enerji

---

[356] Daniel K. Jonsson - Bengt Johansson - André Månsson - Lars J. Nilsson - Måns Nilsson - Hannes Sonnsjö, "Energy Security Matters in the EU Energy Roadmap", *Energy Strategy Reviews*, No: 6, 2015, p. 48.

[357] Ahmed Elbassoussy, *a.g.m.,* p. 330 – 333.

[358] Leman Erdal, *Enerji Arz Güvenliği Etkileyen Faktörler ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Alternatifi,* (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Aydın 2011, s. 7.

güvenliği ve istikrarıdır.[359] AB için acil yatırım ihtiyacı, ithalata bağımlılığın artması, artan petrol ve gaz fiyatları, ısınma, Avrupa enerji piyasalarının rekabet gücünün yetersiz gelişimi gibi faktörler enerji güvenliğine yönelik tehditler arasındadır.[360] Bu tehditler ile etkili enerji politikaları üreterek, yeni enerji antlaşmaları yaparak ve yenilenebilir kaynakların kullanımına ağırlık verilerek başa çıkılabilir. Bu noktada Rusya'ya olan enerji bağımlılığının da azaltılması gerekmektedir.

Etkin politikalar üretilse dahi uygulamada yaşanabilecek aksaklıklar ya da sadece ertelenen kararlar, AB'nin enerji ithalatına bağımlılığının derecesini yükseltmektedir. Bu bağımlılığın derecesi AB'nin bundan sonraki somut adımlarının niteliğine yön verecektir.

### 2.1.4.2. Avrupa Birliği'nin Enerji İthalat Bağımlılığı

Enerji güvenliğinin sağlanması, AB için enerjinin kesintisiz ve devamlı olarak temin edilmesi anlamına geldiğinden Rusya ile enerji alışverişinin karşılıklı bağımlılık yarattığı bilinmektedir. Bu durumun analiz edilmesi, AB – Rusya enerji ilişkilerinin anlaşılabilmesi için de oldukça önemlidir.

Brüt kullanılabilir enerji, bir ülkenin veya bölgenin enerji ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan enerji miktarını temsil eder. Net ithalat ile brüt kullanılabilir enerji arasındaki oran, bir ülkenin veya bölgenin tüm enerji ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetini gösterir. Bu orana enerji bağımlılığı denir. Başka bir deyişle, enerji bağımlılığı, bir ülkenin veya bölgenin enerji ithalatına ne ölçüde bağımlı olduğunu gösterir.[361] "Enerji bağımlılık oranı", bir ekonominin ithal etmesi gereken enerji oranını gösterir. Negatif bir bağımlılık oranı, net bir enerji ihracatçısını gösterirken, % 100'ü aşan bir bağımlılık oranı, enerji ürünlerinin stoklandığını

[359] Iryna Pavlenko, "Energy Securıty in the European Union", *The Copernicus Journal of Political Studies (Online),* No: 1, 15 August 2020, p. 27.
[360] Oleksandr Chernyak - Ganna Kharlamova - Andriy Stavytskyy, "Trends of International Energy Security Risk Index in European Countries", *Baltic Journal of European Studies*, Vol: 8, No: 1 (24), p. 13.
[361] European Union, Eurostat, *Energy Dependency*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview#Energy_dependency, (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

gösterir.[362] Bu bağlamda AB'nin brüt kullanılabilir enerjisi yüksektir. Net ithalat, bu kullanım ile kıyaslandığında oldukça fazladır. Bu da AB'yi enerji ithalatçısı konumuna sokmaktadır.

2020 yılında AB'nin enerji talebi en yüksek petrol ve petrol ürünleri olarak kaydedilmiş ve bu talebin % 97'si ithal edilmiştir. Doğal gaz talebinin ise % 83,6'sı ithalat yoluyla karşılanmıştır. AB'de katı fosil yakıtların üretimi, brüt mevcut enerjileri gibi, son yirmi yılda düşüş göstermiştir. 2020'de AB düzeyinde tüketilen katı fosil yakıtların % 35,8'i ithal edilmiştir. Genel olarak, 1990'dan bu yana uzun vadeli eğilim, artan bir ithalat bağımlılığına işaret etmektedir. 1990'da tüketilen tüm yakıtların % 50'si ithal edilirken bu rakam 2020'de % 57,5 olarak gerçekleşmiştir.[363] AB'nin brüt enerjisi ele alındığında kendi kapasitesinin yeterli olmadığı bu nedenle ithalat zorunluluğunun bulunduğu ve enerjide dışa bağımlı olduğu açıkça ifade edilmektedir.

AB'de kullanılan tüm enerjinin yaklaşık dörtte biri doğal gazdır ve birçok AB ülkesi kaynaklarının neredeyse tamamını ithal etmektedir. Bazı AB ülkeleri de gaz ihtiyaçları için büyük ölçüde tek bir kaynağa (Rusya) veya tek bir taşıma yoluna (Ukrayna) bağımlıdır. [364]

AB'nin ithalat verilerine bakıldığında enerji bağımlılığının yüksek oranlarda seyrettiği söylenebilir. Eurostat verilerine göre AB'de 2010 – 2020 yılları arasında birincil enerji üretiminde düşüşün görülmesi, birincil enerji ve enerji ürünleri alımının artışı ile sonuçlanmıştır. Dışarıdan alınan doğal gaz miktarı 1990 - 2019 döneminde iki katından fazla artarak 360 Mtoe'e ulaşmıştır. Bu oran doğal gazı, 2019'daki rekor ithalat seviyeleriyle, 2009'dakinden % 19,3 daha yüksek, ikinci en büyük ithal edilen enerji ürünü yapmaktadır. Ham petrol ise, ithal edilen miktarlar açısından, 2019'da 513

---

[362] Metadata, *Energy Dependency Rate*, https://metadata.nso.gov.mt/ConceptDetails.aspx?id=572, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[363] European Union, Eurostat, *Energy Dependency*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview#Energy_dependency, (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

[364] European Commission, *Secure Gas Supplies*, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/secure-gas-supplies_en, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

Mtoe ile 10 yıl öncesine nazaran yalnızca % 1.2 daha düşük bir oran ile yine ilk sırada yer almıştır.[365]

AB, enerjisinin büyük bir bölümünü yurt içinde üretmektedir; her biri yaklaşık üçte biri yenilenebilir ve nükleerden, geri kalanı çoğunlukla taşkömürü ve linyit gibi katı yakıtlardan ve bir kısmı da doğal gaz ve ham petrolden üretilmektedir. Yine de enerji ihtiyacının çoğu (yaklaşık % 60) ithalatla karşılanmaktadır. Petrol, gaz ve kömürün enerji ithalatı, toplam AB ithalatının yaklaşık % 15'ini oluşturmaktadır. AB'nin 2020'deki enerji ithalatının üçte ikisinden fazlasını petrol ürünleri oluştururken, bunu gaz (yaklaşık dörtte biri) ve kömür (% 5'ten az) izlemiştir. Rusya, her üç kategoride de (% 25,5 petrol, % 43,9 gaz ve % 54 katı fosil yakıtlar) AB'nin ana tedarikçisi olmaktadır. Rusya'dan sonra AB'ye enerji tedarik eden ülkeler, doğal gazda Norveç ve ham petrolde ABD'dir.[366]

AB ülkelerinin enerji kaynaklarına olan ithalat bağımlılığı, yakıt miktarında ve türlerinde farklılık göstermektedir. İthalata tamamen bağımlı Litvanya, GKRY ve Malta gibi birçok ülke bulunmaktadır. İtalya, Portekiz, İspanya ve İrlanda'da ithalat, enerji kaynaklarının % 80 ila % 90'ı arasında değişmektedir. Ayrıca, ithalata bağımlılığı sınırlı olan Polonya, Romanya ve Çekya gibi bir grup ülke de bulunmaktadır. Enerji tedariki açısından en bağımsız ülkeler, nükleer santrallerde % 75 enerji üreten Fransa'nın yanı sıra, Kuzey Denizi'ndeki kendi petrol ve gaz sahalarına sahip olan ve iç talebin yaklaşık % 70'ini sağlayan İngiltere'dir. Kalan % 30 ise Norveç veya Katar'dan sıvılaştırılmış doğal gaz şeklinde elde edilen kaynaklardır.[367] Birlik içerisinde yer alan ülkelerin kendi ithalat dereceleri mevcuttur. Tamamen kendi enerjisini üreten ülkeler bulunurken enerji kaynakları açısından tamamen dışa bağımlı ülkeler de bulunmaktadır.

AB, gaz ithalatına büyük ölçüde bağımlıdır, ancak doğal gazın AB ülkelerinin toplam enerji bilançosu içindeki payı değişkenlik göstermektedir ve dolayısıyla ithal

---

[365] European Union, Eurostat, *Imports and Exports*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview#Imports_and_exports, (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

[366] Julian Wettengel, "Germany and the EU remain heavily dependent on imported fossil fuels", *Clean Energy Wire*, https://www.cleanenergywire.org/factsheets/germanys-dependence-imported-fossil-fuels, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).

[367] Mihail Nikolaevich Dudin et al., *a.g.m.*, p. 295.

edilen hacim de değişebilmektedir. AB'nin en büyük gaz ithalatçıları azalan sırayla Almanya, İtalya, Fransa, İspanya, Portekiz ve Belçika'dır. Dahası, arz, pazarın büyük bir kısmını oluşturan az sayıda tedarikçinin hakim olduğu bölgelerde aşırı derecede yoğunlaşmıştır. AB'nin enerji hassasiyeti önemli olmakla birlikte, ülkeden ülkeye değişmektedir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, örneğin, Polonya ve Litvanya ve Finlandiya gibi Baltık Ülkeleri, en çok savunmasız ülkeler olan tek bir tedarikçiye, yani Rusya'ya bağımlıdırlar. Öte yandan, Fransa, Almanya ve İtalya gibi ülkeler, özellikle üreticilerinden birinden arzın kesilmesi durumunda, bağımlılıklarını ve dolayısıyla kırılganlıklarını azaltma eğiliminde olan birden fazla tedarikçi kullanmaktadır.[368]

Enerji piyasalarında enerji tedarikçisi olarak büyük bir paya sahip olan Rusya, özellikle doğalgaz boru hatlarını idare ederek Avrupa'nın doğalgaz ihtiyacının büyük bir bölümünü sağlamaktadır. Bu nedenle AB, enerji politikalarını oluştururken enerji arzı güvenliğini tahsis etmeyi, Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ağırlık vermeyi hedeflemektedir.[369] AB, bağımlılık durumundan kurtulmak amacıyla özellikle de yaşanan enerji krizleri göz önüne alındığında farklı alternatifler arama yoluna gitmektedir.

Rus gazına bağımlılık derecesi, Avrupa ülkeleri arasında farklı seviyelerde görülmektedir. 2020 Eurostat verilerine göre en bağımlı ülkeler, sırasıyla Malta (% 97.6), GKRY (% 93.1), Lüksemburg (% 92.5), Yunanistan (% 81.4), Belçika (% 78.1), Litvanya (% 74.9) ve İtalya (% 73.5) olarak belirlenmiştir. GKRY, Malta, Yunanistan ve İsveç'te enerji ithalatının % 80'inden fazlasını petrol ürünleri oluştururken Macaristan (% 56.6), Avusturya (% 58.3) ve İtalya'da üçte birinden fazlasını doğal gaz oluşturmuştur. Slovakya (% 56.3), Polonya (% 42.8) ve Çekya'da (% 38.9) enerji ithalatının yaklaşık % 15'ini katı yakıtlar oluşturmuştur.[370]

---

[368] Catherine Locatelli, "Security Challenges In EU - Russian Gas Relations", *Revue d'économie Industrielle,* Vol: 3, No 143, 2013, p. 39 – 40.

[369] Ufuk Kantörün, "Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye", *Bilge Strateji*, Cilt: 2, Sayı: 3, Güz 2010, s. 88.

[370] European Union, Eurostat, *From where do we import energy?,* https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html#:~:text=In%20the%20EU%20in%202020,compared%20with%202000%20(56%20%25), (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

Ocak 2009 yılında yaşanan doğal gaz krizi[371], AB'nin özellikle Rusya'dan gelen enerji konusunda, dış enerji kaynaklarına ne kadar bağımlı olduğunu göstermiştir. Enerji krizi, AB'nin ortak bir dış enerji politikası oluşturması gerekliliğinin altını çizmiştir.[372] Petrol dünyanın herhangi bir yerinden satın alınabilirken ve tedarikçi ülkelerdeki siyasi krizlerin etkileri bu nedenle başka yerlerden satın alınarak hafifletilebilirken, gaz kaynakları o kadar kolay elde edilememektedir. Bu nedenle AB'de doğal gaz üretimi azaldıkça, artan kullanımla birlikte AB'ye komşu ana tedarikçilere özellikle Rusya'ya olan bağımlılık artmaktadır.[373]

AB 'nin ana enerji tedarikçileri Rusya, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'dur. Ayrıca, şu anda AB'ye küçük bir miktar tedarik eden Hazar bölgesi de yakın gelecek için potansiyel olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu bölgelerin çoğu istikrarsız ve güvensiz siyasi ve ekonomik ortama sahiptir. Öte yandan, Avrupa enerji pazarının en büyük gaz ve petrol kaynağı olan Rusya'ya, Ukrayna ile olan gaz anlaşmazlıklarının AB için güvenilir bir enerji ortağı olmadığını göstermesi nedeniyle güvenilememektedir.[374] Bu nedenler göz önüne alındığında AB için enerji bağımlılığının yarattığı sonuçların hafifletilmesi ve enerji güvenliğinin sağlanması önemli olmaktadır. Enerji güvenliğini sağlamanın bir yöntemi olarak da yenilenebilir enerji ele alınmaktadır.

### 2.1.5. Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Yönelimleri

Üretimde temel girdi olan enerji, toplumların refahının artması için gerekli bir unsurdur. Dünyada ihtiyaç duyulan enerjinin büyük bir kısmı fosil kaynaklardan

[371] Bu krizden, 3. Bölümde detaylı olarak bahsedilecektir.
[372] Alena Zieniewicz, "The External Dimension of the EU Energy Security", *Yearbook of Polish European Studies*, No: 13, 2010, p. 205.
[373] Alexander Elving, *Achieving Energy Security in the EU: National Self-Interest vs. Multilateral Cooperation*, (Swedish National Defence College, Department of Security, Strategy and Leadership, Master Thesis in Political Science with a focus on Security Policy), Stockholm 2014, p. 6.
[374] Arzu Yorkan, "Energy Supply Security of the European Union and the Role of Turkey As A Potential Energy Hub", *Bilge Strateji*, Cilt: 3, Sayı: 5, Güz 2011, p. 209.

(kömür, petrol ve doğal gaz) karşılanmaktadır. Fosil yakıtlar, hem ucuz olmaları hem de üretim teknolojisindeki gelişmeler nedeniyle yaygın kullanım alanı bulmuştur.[375]

Ancak fosil yakıt kaynaklarının tükenmesi, tarihsel veriler incelendiğinde ortaya çıkan yakıt kaynaklarının potansiyel istikrarsızlığı ve bu kaynakların yanması sırasında önemli miktarda çeşitli kirleticilerin oluşmasının doğal çevreyi olumsuz yönde etkilemesi gibi nedenler küresel ekonomilerin dikkatini yenilenebilir enerji kaynaklarına yöneltmiştir.[376] Kalkınma açısından enerji kullanımı, çevresel etkiler ve büyüme arasında güçlü bir ilişki vardır. Sürdürülebilirlik için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının arttırılması, çevre kirliliğinin azaltılması ve enerji kaynaklarının verimli kullanılması gerekmektedir.[377] Bu nedenle yenilenebilir enerjiye olan ilgi günden güne artmış, AB enerji politikalarını oluştururken yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ağırlık vermeye başlamıştır. Hem çevresel etkileri azaltmak hem de enerji bağımlılığının doğurduğu etkilerden kurtulmak için yenilenebilir enerji ön plana çıkmaktadır.

Avrupa, dünyanın en sanayileşmiş bölgesi olsa da fosil enerji kaynakları açısından değerlendirildiğinde oldukça yetersizdir. Özellikle doğal gaz ve petrol kaynakları açısından diğer bölgeler ile kıyaslandığında oldukça geride kalmaktadır. Hiçbir AB üyesinin doğal gaz ya da petrol rezervlerinin ülke dünya ölçeği açısından % 0,8'den daha yüksek olduğu söylenememektedir. AB'nin enerji üretimi ise % 5,7 oranında gerçekleşmektedir. Avrupa'nın sadece Kuzey Avrupa kıta sahanlığı ve Kuzey Denizi kısımları önemli petrol yataklarının yer aldığı bölgeler arasında belirtilebilir.[378] Bu veriler temel alındığında AB'nin, yetersiz enerji kaynaklarına sahip olduğunu ve bu eksikliğini telafi edecek yeni yöntemler arayışı içine girmesi gerektiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

---

[375] Kemal Eyuboğlu - Umut Uzar, "Asymmetric causality between renewable energy consumption and economic growth: fresh evidence from some emerging countries", *Environmental Science and Pollution Research*, No: 29, 2022, p. 21899.

[376] Jerzy Niemczyk - Aleksandra Sus - Edyta Bieli'nska-Dusza - Rafał Trzaska - Michał Organa, "Strategies of European Energy Producers: Directions of Evolution", *Energies*, Vol: 15, No: 609, 2022, p. 3.

[377] Kemal Eyuboğlu - Umut Uzar, *a.g.m.*, p. 21899.

[378] Commission of the European Communities, *Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply*, COM(2000) 769 Final of Green Paper, 29 November 2000, p. 19.

Yenilenebilir enerji ile çok düşük miktarlarda enerji üretilebilmektedir. Ancak bu enerjiyi üretmek için kullanılan uygulamaların destekleyici politikalara dayandırılması da önem arz etmektedir. Fosil enerji kaynakları açısından zengin olmayan Avrupa'nın enerji ihtiyacı ithalat yolu ile karşılanmaktadır. Dolayısıyla bu durum, AB için enerji bağımlılığı anlamına gelmekte ve enerji temini konusunda bazı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu olumsuzluklar arasında dışarıdan enerji alımının AB vatandaşı olan her bir kişiye ekonomik bedele mal olması, enerji arzında güvenlik problemi yaratması ve fosil enerji kaynaklarının kullanımı neticesinde ortaya çıkan çevresel problemler yer almaktadır. Bu nedenle yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme ve enerji alanında politikalar oluşturma AB'nin enerji stratejileri arasındadır. Oluşturulan bu politikalar, ithalat bağımlılığını en aza indirmeyi, enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi, enerji tasarrufu sağlamayı ve çevre dostu ya da çevreye az zararı olan enerji kaynaklarını kullanmayı hedeflemektedir.[379]

Yenilenebilir kaynaklardan enerji üretilmesi, yeni başvurulan bir yöntem olmasa da birlik genelinde düzenli ve programlı yürütülen bir süreç olamamıştır. Yaşanan enerji krizleri ve bağımlılığın artması gibi faktörler ele alındığında yenilenebilir enerji üretimi, alternatif ve tükenmeyen bir kaynak olarak ön plana çıkmışsa da aktif bir yenilenebilir enerji politikası yürütülememiştir.

AB'nin yenilenebilir enerji stratejisi dinamik olarak gelişmektedir. Yenilenebilir enerji, yalnızca enerji güvenliği ve bağımsızlığını sağlamak için değil, aynı zamanda düşük karbonlu bir gelecek yaratmak için de giderek daha önemli bir rol oynamaktadır.

AB, rekabetçi bir düşük karbon ekonomisi yaratma yolunda ilerlemektedir. Bu geçişin ana yolları temiz enerjinin teşvik edilmesi ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasıdır. Bugünlerde Avrupa'daki enerji sektörü en büyük sera gazı emisyonunu üretmekte ve bu nedenle enerji kullanımı sırasında karbonun arındırılması temiz yenilenebilir enerjinin payını arttırmaktadır. Uzun bir süre boyunca yenilenebilir enerji konvansiyonel enerjiye alternatif olarak kabul edilmiştir, ancak son zamanlarda rolü

[379] Nesrin Demir - Pelin Baş, "Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunsalında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yeri ve Geleceği", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 3, Kasım 2020, s. 813.

alternatiften konvansiyonel enerjiye doğru çarpıcı biçimde değişmiştir. Enerji paradigmasındaki bu değişiklikler ve yenilenebilir enerjinin sürdürülebilir gelişimi, yeni politika çözümleri ve akıllı düzenlemeler gerektirmektedir.[380]

AB, birçok Beyaz ve Yeşil Kitap'ın yanı sıra bazı yenilenebilir enerjinin kullanılmasını teşvik eden politikalar da benimsemiştir. AB, kurulduğu günden bu yana çeşitli yenilenebilir enerji politikalarını uygulamıştır. Bu politikalar az ya da çok uygulanılmaya çalışılmıştır. Bu politikalara aşağıda sırasıyla yer verilmiştir:

- 1991 yılında Almanya, yenilenebilir enerji için ilk tarife garantili uygulamayı devreye sokmuştur.
- 1997 yılında gelecek için enerji programı başlatılmış ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ile 2010 yılına kadar % 12 yenilenebilir enerji üretilmesi hedeflenmiştir.
- 2000 yılında Danimarka'da ilk büyük ölçekli açık deniz rüzgar çiftliği kurulmuştur.
- 2001 yılında yenilenebilir kaynaklardan elektrik üretilmiştir.
- 2003 yılında ulusal bazda ulaşım için yenilenebilir yakıtlar ve biyoyakıt kullanımı teşvik edilmiştir.
- 2005 yılında Biyokütle Eylem Planı oluşturulmuştur.
- 2008 yılında İspanya'daki Olmedilla Fotovoltaik Parkı'nda dünyanın en büyük enerji santrali (60 MW) kurulmuş ve bu santralin yılda 40.000 eve enerji üretebilecek kapasitede olması sağlanmıştır.
- 2009 yılında Yenilenebilir Enerji Direktifi başlatılmıştır. Bu direktif ile AB'nin 2020 yılına kadar % 20 yenilenebilir enerji hedefinin sağlanması ve ulusal bağlayıcı hedeflerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.
- 2014 yılında kömür, gaz ve nükleer enerji üretiminden daha ucuz olan kara rüzgarı üretilmiştir.
- 2018 yılında Gözden Geçirilmiş Yenilenebilir Enerji Direktifi devreye sokulmuştur. 2030 için % 32 yenilenebilir enerji hedefi belirlenmiştir.

[380] Yuliya Milto, *Legal Framework of Renewable Energy Sources in the European Union*, (University of Bologna, Alma Mater Studiorum, Research Doctorate in European Law), Bologna 2017, p. 4.

- 2019 yılında AB'nin güneş ve rüzgar enerjisi kullanılarak elektrik üretimi, ilk kez kömür kullanımını geçmiştir.
- 2021 yılında Yenilenebilir Enerji Direktifi ile 2030 hedefinin % 40'a çıkarılması için öneride bulunulmuştur.
- Son olarak 2022 yılında REPowerEU adlı plan uygulanmaya başlamıştır. Bu plan ile 2030 hedefinin % 45'e çıkarılması hedeflenmektedir.[381]

Bu adımların bazıları özellikle öne çıkmaktadır. İlk olarak AB Komisyonu 2005 yılında, ormancılık, tarım ve atık maddelerden elde edilen enerjinin kullanımını artırmak için tasarlanan Biyokütle Eylem Planını kabul etmiştir. Plan, büyük potansiyele sahip bir enerji kaynağı olarak görülen biyokütle enerjisinin kullanımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Plan, 2006'dan günümüze kadar uygulanmaya devam etmektedir. Komisyon, biyokütle kullanımının 2010 yılına kadar yaklaşık 150 Mtep'e (2003'teki 69 Mtep'e kıyasla) artacağını ve ithal enerji bağımlılığının % 48'den % 42'ye düşeceğini tahmin etmiştir.[382] Bu planı takiben ulaşımda karbon emisyonlarının azaltılmasını hedefleyen AB Biyoyakıt Stratejisi (2006) oluşturulmuştur.[383]

AB'nin iklim ve enerji politikalarının dayanağı, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 191 - 194. maddeleridir. 191. madde uyarınca iklim değişikliğiyle mücadele, AB'nin çevre politikasının hedeflerinden biriyken, 194. madde uyarınca AB, enerji verimliliğini ve enerji tasarrufunu ve yeni ve yenilenebilir enerji biçimlerinin geliştirilmesini teşvik etmektedir.[384] AB, yenilenebilir enerjiden mümkün olduğunca faydalanıp çevresel etkileri azaltabilmek için son dönemde çeşitli politikalar izlemiştir. Mart 2007'deki Avrupa Konseyi'nde oluşturulan Yenilenebilir Enerji Yol Haritası, 2020'ye kadar ulaşılması gereken hedefler belirlemiştir. Bunlar; AB'deki sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerinin en az % 20 altına düşürmek,

---

[381] European Commission, *Renewable Energy Directive*, https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-directive_en#timeline-for-renewable-energy-in-the-eu, (Erişim Tarihi: 29.08.2022).

[382] International Energy Agency (IEA), *Biomass Action Plan*, https://www.iea.org/policies/4637-biomass-action-plan, (Erişim Tarihi: 18.09.2021).

[383] International Energy Agency (IEA), *EU Biofuels Strategy*, https://www.iea.org/policies/4746-eu-biofuels-strategy, (Erişim Tarihi: 18.09.2021).

[384] 191. Madde, birliğin çevre politikalarının çerçevesini çizerken, 194. Madde, birliğin enerji politikalarının çerçevesini çizmektedir. Daha detaylı bilgi için ***Bkz.*** Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, *Official Journal of the European Union C 326*, 26.10.2012, pp. 132, 134.

yenilenebilir kaynaklardan enerji tüketiminin payını % 20'ye çıkarmak ve birincil enerji kullanımını tahmin seviyelerine kıyasla % 20 azaltmak için enerji verimliliğini arıtırmaktır.[385]

2014 yılında oluşturulan 2030 İklim ve Enerji Çerçevesi politikası ile AB, yenilenebilir enerji konusunda çeşitli hedefler belirlemiştir. AB, 2030 yılında net sera gazı emisyonlarının en az % 55 oranında azaltmak ve bu orana ulaşmak için yenilenebilir enerji kullanımını hızlandırmak istemektedir. Enerji sektörü, AB'nin sera gazı emisyonlarının % 75'ten fazlasının nedeni olmaktadır. Bu nedenle AB çeşitli iş kollarında yenilenebilir enerjinin kullanımını arttırmayı hedeflemektedir. Tüm bu veriler değerlendirildiğinde AB, 2030 hedefleri kapsamında sera gazı emisyonlarının en az % 55 (1990'a kıyasla) azaltılması ile 2050 hedefleri kapsamında iklim nötr bir kıta haline gelmek gibi iklim hedeflerine ulaşmayı hedeflemektedir.[386]

REPowerEU programı, AB'nin 2022 yılında yol haritasına eklediği bir diğer programdır. Avrupa Komisyonu, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin neden olduğu zorluklara ve küresel enerji piyasasındaki aksamalara yanıt olarak, REPowerEU Planını sunmuştur. REPowerEU, enerji tasarrufu, temiz enerji üretimi ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi planıdır. Bu plan, Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu yeni enerji altyapısını ve sistemini inşa etmek için mali ve yasal önlemlerle desteklenmektedir. Bu plan ile AB'nin 2030 yılına kadar Rus enerji kaynaklarından bağımsız olması hedeflenmektedir. Bu plan dahilinde ABD'den ve Kanada'dan LNG alımı, Azerbaycan ile ilişkilerin yoğunlaştırılması, Mısır ve İsrail gibi gaz tedarikçisi ülkeler ile politik antlaşmaların yapılması, Cezayir ile enerji diyaloğunun yeniden başlatılması gibi adımlar da öngörülmüştür.[387]

---

[385] European Parliament, *European policies on climate and energy towards 2020, 2030 and 2050*, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/631047/IPOL_BRI(2019)631047_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 27.07.2022).

[386] Official Website of European Union, *Renewable Energy Targets*, https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-targets_en, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

[387] European Commission, *REPowerEU: Affordable, Secure and Sustainable Energy for Europe*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#timeline, (Erişim Tarihi: 13.02.2023).

Birçok AB üyesi sanayileşmiş ülkelerdir. Gelişmiş ve modern yenilenebilir enerji teknolojileri enerji güvenliğinde kritik bir role sahiptir. Nükleer enerji, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, biyokütle enerjisi ve temiz kömür teknolojisini benimsemek için teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması da verimliliğin artmasına katkıda bulunacaktır. Birçok AB ülkesinin bu teknolojiler için bir yönelimi vardır.[388] Güneş ve rüzgar gibi yeni enerji kaynakları, yurtiçinde üretilebilen sonsuz bir enerji kaynağı olarak değerlendirilebilir. Özellikle Avrupa'da nükleer enerjiye destek azaldığından ülkeler enerji arzını güvence altına alacağı ve çevre sorunlarını çözeceği umuduyla yenilenebilir enerjinin gelişimini desteklemektedirler.[389] Enerji bağımlılığı ve enerji güvenliği kavramlarının yarattığı sorunlar ile başa çıkabilmek hatta bu sorunların temelli ortadan kaldırılabilmesi için yenilenebilir enerji üretimi günden güne tercih edilen bir yöntem olmaktadır.

Yenilenebilir enerji, tükenmeyen sonsuz bir kaynaktır. Bu kaynağı doğru teknolojiler ile birleştirerek enerji üretmek, daha sonra da üretilen enerjiyi etkin bir şekilde mal ve hizmet sağlamak için kullanmak amaç edinilmelidir. Özellikle fosil enerji kaynaklarının varlığının yarattığı riskler göz önüne alındığında yenilenebilir enerji politikalarının üretilmesi ve uygulanması hem enerji bağımlılığını azaltmak hem kendi kendine yetecek enerjiyi üretebilmek hem de çevre açısından temiz enerji elde etmek adına gelecek için önem arz etmektedir.

Ulusal yenilenebilir enerji üretimi, her bir devletin enerji bağımlılığını azaltmasına yardımcı olabilmektedir. Ancak bu, enerji bağımlılığını azaltmada tek faktör olarak görülmemelidir. Ayrıca, AB ülkelerinin enerji bağımlılığı sadece yenilenebilir enerji üretim hızına göre belirlenmemektedir, aynı zamanda diğer ekonomik, sosyal ve politik faktörlere de bağlı olabilmektedir. Bunlar; ekonomik gelişme, devletin büyüklüğü, ulusal enerji tüketim miktarı (yerli ve endüstriyel), enerji

[388] Lifan Li, "China's Energy Security and Energy Risk Management", *Journal of International Affairs*, Vol: 69, No: 1, Fall / Winter 2015, s. 91.
[389] Coby van der Linde, "Energy Security - New Forms of Energy Create New Dependencies", *The Colours of Energy – Essays on the Future of Our Energy System*, Gert Jan Kramer - Bram Vermeer (Eds.), Shell International BV, Amsterdam, 2015, p. 51.

verimliliği, ulusal enerji politikası, jeostratejik konum, dış politika ve enerji güvenliği vb. olarak sıralanabilir.[390]

2020 yılında pandeminin görülmesiyle birlikte yenilenebilir enerji kullanımı ile ilgili çeşitli adımlar atılmıştır. Paris İklim Anlaşması'nın amaçlarına uygun olarak hava sıcaklığındaki artışın 2050 yılına kadar 1,5 santigrat derece ile sınırlandırılması umut edilmektedir. Bunu gerçekleştirmek için AB, 2030 yılında emisyon azaltım hedefini % 55'e yükseltmiştir. AB, 2030 yılına kadar ortalama % 32 oranında yenilenebilir enerji kullanmayı ve 2050 yılına kadar karbon nötr olmayı hedeflemektedir.[391]

Yenilenebilir enerji, özellikle enerji krizlerinin yarattığı enerji güvenliği sorunu ile başa çıkmak ve enerji bağımlılığından kurtulmak için tercih edilen yöntemlerin en başında gelmektedir. Birliğin ortak hareket ettiği verimli bir yenilenebilir enerji politikasının oluşturulmasının, uzun vadede enerji bağımsızlığı sağlayabileceği öngörülmektedir. Ancak fosil enerji kaynaklarının baskın rolü halen devam ettiğinden enerji üretiminde ciddi bir rol oynamaktadır.

Görüldüğü üzere AB, büyük bir siyasi oluşumdur. 27 ülkesi ile geniş bir coğrafyada yer almakta ve çalışmanın konusu kapsamında AB ile ilişkileri değerlendirilen Rusya'ya jeopolitik yakınlığı bulunmaktadır. Bu nedenle Rusya'yı siyasi, askeri, ekonomik açılardan özellikle enerji görünümü açısından ele almak AB – Rusya ilişkilerinin değerlendirilmesinde faydalı olacaktır.

## 2.2. 2000'li Yıllarda Rusya

Rusya, Sovyetler Birliği sonrası kurulmuş, günümüzde enerji gücünü elinde tutma bakımından oldukça güçlü bir devlettir. Rusya, Asya kıtasının kuzeyinde ve Avrupa kıtasının doğusunda bulunan dünyanın en büyük yüzölçümüne (17,098,242 km²) sahip ülkedir.[392] Yaklaşık 143 milyon nüfusa sahip Rusya'nın para birimi

[390] Mihaela Pacesila - Stefan Gabriel Burcea - Sofia Elena Colesca, "Analysis of Renewable Energies in European Union", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol: 56, 2016, p. 168.
[391] Gökhan Özkaya, *a.g.m.*, p. 21.
[392] Okan Üniversitesi Avrasya ve Uygulama Araştırma Merkezi, *Rusya*, https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/962/rusya/, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

rubledir. Rusya, 2020 yılında 1,46 trilyon ABD doları olarak ölçülen gayri safi yurtiçi hasılasıyla dünyanın en büyük on birinci ekonomisi olmuştur.[393]

Rusya ekonomik, jeopolitik ve siyasi olarak güçlü bir görünüme sahiptir. AB ve Rusya enerji ilişkileri ele alındığında Rusya'nın enerji sağlayan ve AB'nin enerji satın alan bir konumda oldukları belirtilebilir. Rusya'nın tarihine detaylı olarak bakmak, iki taraf arasındaki ilişkileri daha iyi analiz etmede fayda sağlayacaktır.

Erken Moğol istilalarından çarlık rejimlerine, aydınlanma ve sanayileşme çağlarına, devrimlere ve savaşlara kadar Rusya, dünya gücünün siyasi yükselişleri ve ayaklanmalarıyla tanınan, tarihinin çok eskilere dayandığı bir devlettir. Önce Moğolların egemenliği altında bulunmuş, sonrasında ise 300 yıl boyunca Romanov Hanedanlığı altında çarlık rejimi ile yönetilmiştir. Daha sonra 1917 Rus Devrimi ile Vladimir Lenin başa gelmiş, ülke komünizm ile yönetilmeye başlamıştır.[394] Böylece Sovyetler Birliği'nin ilk adımları atılmıştır.

1922 yılında kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), kurulduğu günden itibaren yükselen bir güç olmuş, uluslararası sistemde büyük bir devlet olarak yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla birlikte iki kutuplu sistemin doğu kanadını temsil eden süper güçlerden biri haline gelmiş, dünyadaki güç dengesini doğrudan etkilemiş ve kontrol etmiştir. Ancak görünürde büyük ve etkili olan bu devlet, ülkede yaşanan iç gelişmelerin neticesinde devlet içerisinde, etki alanlarında, uluslararası sistemde ve dünya güç dengelerinde önemli olaylara yol açacak ani bir yıkılış yaşamıştır.[395]

2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Soğuk Savaş dönemi boyunca iki kutuplu sistemin doğu bloğunu temsil eden SSCB, Doğu Avrupa devletlerinin çoğuyla

---

[393] Statista, *Economy of Russia - Statistics & Facts*, https://www.statista.com/topics/7835/economy-of-russia/#:~:text=Russia%20was%20the%20eleventh%20largest,Republic%20of%20Korea%20and%20Brazil, (Erişim Tarihi: 30.06.2021).
[394] History, *Russia: A Timeline*, https://www.history.com/topics/russia/russia-timeline, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).
[395] Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 823.

ikili ittifak antlaşmaları yapmış, Comecon,[396] Kominform[397] gibi örgütler kurarak Sovyetler'in ideolojik birliğini sağlamıştır. Daha sonra 1955 yılında NATO'nun karşısında kurulan Varşova Paktı ile doğu bloğu ülkeleri için ortak bir savunma oluşturulmuştur. Zamanla her iki kutup arasındaki güç farkının giderek azalması bir dehşet dengesi yaratmış ve her iki bloktan kopmalar başlamıştır. Avrupa'nın zamanla kalkınması ile ABD'nin pazarının azalması, Çin'in "*üçüncü güç*" olarak ortaya çıkması ve Japonya'nın ekonomik olarak güçlenmesi gibi nedenler iki kutuplu sistemi zayıflatmaya başlamış ve Moskova'nın ideolojik bütünlüğünü sürdürmesini giderek zorlaştırmıştır.[398] SSCB, komünizm altında güçlü bir oluşum sağlamış olsa da zaman içerisinde rejimin çözülmeye başlamasının önüne geçilememiştir. ABD – SSCB arasında yaşanan nükleer silahlanma yarışının sebep olduğu dehşet dengesi ve yine iki süpergücün uzay çalışmalarını yoğunlaştırması gibi faktörler Soğuk Savaş döneminin en belirgin özellikleri arasındadır. Bu dönemde Avrupa'nın AB çatısı altında gelişmeye başlamasının SSCB'nin geleceğini etkileyen bir faktör olduğu da ayrıca söylenebilir.

1985 yılında iktidara gelen Gorbaçov döneminde iki kutup arasında yumuşama dönemi yaşanmıştır. Gorbaçov, Glasnost ve Perestroyka gibi politikalar ile iç siyasetinde iyileştirmeler yapmak istemiş fakat Doğu Bloğunda yer alan devletler milliyetçilik akımlarının etkisiyle kendi yollarını çizmek için ayaklanmalar gerçekleştirmişlerdir. Yapılan reformlar da sonuç vermeyince SSCB hem ekonomik bozulma hem de siyasi güç kayıpları yaşamıştır. Bu sırada Avrupa'da yaşanan dönüşümler, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Almanya'nın birleşmesi, 1991 yılında SSCB'nin resmen sonunu getirmiştir.[399]

---

[396] Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi adıyla da bilinen Comecon, (1991'den itibaren Uluslararası Ekonomik İşbirliği Teşkilatı olarak da anılmaktadır) Ocak 1949'da Sovyet bloğuna ait Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmasını kolaylaştırmak ve koordine etmek için kurulmuş bir organizasyondur. Daha fazla bilgi için ***Bkz.*** Britannica, *Comecon*, https://www.britannica.com/topic/Comecon, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

[397] Komünist Enformasyon Bürosu, görünüşte Avrupa'nın komünist partileri arasında bilgi alışverişi amacıyla 1947'de Stalin tarafından kurulan, genellikle Kominform olarak bilinen bir örgüttür. Daha fazla bilgi için ***Bkz.*** Encyclopedia, *Communist Information Bureau*, https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/communist-information-bureau, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

[398] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994, a.g.e.*, s. 238, 271 – 272, 334.

[399] Çağrı Erhan - Özge Özkoç, "Yirminci Yüzyılda Uluslararası Sistem", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş - Ali Balcı (Eds.), Küre Yayınları, 8. Baskı, 2014, s. 51 – 53.

SSCB'nin dağılmasının ardından 15 ülke bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Coğrafi açıdan değerlendirildiğinde bu cumhuriyetler, dört farklı bölgede yer almaktadır. Doğu Avrupa'da Rusya, Ukrayna, Belarus ve Moldova ortaya çıkarken Baltık bölgesinde Letonya, Estonya ve Litvanya bağımsızlık elde etmişlerdir. Kafkaslar'da Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan bağımsızlıklarını kazanmış; Orta Asya'da ise Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgizistan ve Tacikistan bağımsız olmuşlardır.[400]

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından ve Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra Rusya yeni sistemde yeni bir devlet olarak kendine yer bulmuştur. Rusya, Sovyetler Birliği'nin mirasçısı olarak kendini bağımsız bir devlet olarak uluslararası sistemde ilan etmiştir. Devraldığı bu miras ile Rusya kendisine "*süper güç*" rolünü biçmiştir. Bu amaçla bütün politikalarını bu rolün gerektirdiği, sınır tanımayan, küresel güvenlik algılamaları oluşturan ve eskilere yeniden anlam yükleyen bir devlet olabilmek için şekillendirmiştir. Sovyetler dağıldıktan sonra Rusya uzun bir süre kabuğuna çekilmiştir. Fakat Rusya bölgesel bir güvenlik yapılanmasının içine dahil olmasa da bugünkü sistemde rekabetçi bir "*süper güç*" olma isteğini sürdürmüştür. Rusya, yeni bir devlet olarak ortaya çıkmasının ardından güçsüz gibi görünse de Putin'in iktidara gelmesiyle uygulanan politikalar sayesinde bu güçsüz imajı kısa bir sürede silinmiştir.[401] Putin'in iktidara gelmesi, Rusya için tüm parametreleri değiştiren ve yeniden anlamlandıran bir faktör olmuştur.

Günümüzde 1990'lı yılların dağılmış ve güçsüz Rusya'sı bayağı eskilerde kalmış görünmektedir. Fakat SSCB dağıldıktan sonra Rusya'nın toparlaması zaman almıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yaşanan ekonomik buhran ve (International Monetary Fund – Uluslararası Para Fonu) IMF borçlanması Rusya'nın hem iç hem de dış politikasına yön veren faktörler olmuştur. Dış siyasetinde Rusya, ABD ve AB'nin baskılarına maruz kalmıştır. NATO, Balkanlar'da ve Doğu Avrupa'da genişleme faaliyetlerini ve eylemlerini yürütürken; Rusya, bu duruma boyun eğmiş, çok kutupluluktan bahsedememiş, BM'de veto yetkisine uzun zaman

---

[400] Remzi Bulut, "SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2014, s. 8.

[401] Aslan Yavuz Şir, "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Enerji Güvenliği ve Rusya", *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*, 2014, p. 347.

başvurmamış ve her alanda "pasif" bir pozisyonda kalmıştır. İç siyasetinde ise güvenlik kaygıları her zaman baş göstermiştir. Dağılan düzenin yeniden toparlanabilmesi ile ilgili konular dönem boyu devam etmiş, yeni ayrılmaların olmaması için önlemler alınmıştır. Bu dönemlerde hem mali çöküntü hem de dış siyasette güçsüz bir yerde durma, toplumun motivasyonunu negatif etkilemiş; bu durum milliyetçilik duygularının beslenmesiyle giderilmeye çalışılmıştır.[402]

1991 yılında Rusya, merkezden idare edilen bir ekonomik düzeni terk etmiş ve yeni bir geçiş dönemi ekonomisi sürecine adım atmıştır. 1991 - 1998 dönemi, Rusya'nın gayri safi milli hasılasının % 30 oranında düştüğü ve enflasyonun çok yüksek oranda seyrettiği bir dönem olmuştur.[403] 1998 yılında ise bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Yaşanan ekonomik krizi atlatmak amacıyla IMF yardımları arttırılmıştır. Ancak ülke ihracatının % 70'ini oluşturan petrolün dışsatım fiyatlarının artmasıyla Rusya ekonomik açıdan yükselişe geçmiştir. 2000 yılına kadar inişli çıkışlı ekonomik verilere sahip olan Rusya, 2000'li yıllardan itibaren politik istikrarı yakalamanın da etkisiyle yükselen bir ekonomik ivme elde etmiştir.[404] Enerjinin ön plana çıkarılmasıyla bu toparlanmanın gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla ülkenin sahip olduğu fosil kaynakların ülkenin ekonomik refahı ile doğrudan ilişkili olduğu vurgusu yapılabilir.

Rusya, Soğuk Savaş'ın olumsuz sonuçlarını atlatmış ve Yeltsin'in iktidarı Putin'e devretmesiyle yeni bir yapılandırma sürecini başlatmıştır. Bu amaçla Putin iktidarı, iç ilişkilerinde ülkenin federal yapısını güçlendirmiş ve siyasi otoriteyi tekrardan elde etmiştir. Dış ilişkilerinde ise Çin, AB ve İran gibi önemli güçlerle iş birlikleri sağlamış, sahip olduğu enerji rezervlerini ulusal güvenlik ve ekonomik

---

[402] Kemal Ulusaler, "Yeni Putin Dönemi'nin Enerji Sektörüne Etkileri", *Cumhuriyet Enerji*, Sayı: 28, Nisan 2012, s. 10.
[403] William H. Cooper, "Russia's Economic Performance and Policies and Their Implications for the United States," *CRS Report For Congress, Order Code RL34512*, 30 Mayıs 2008, s. 3, http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34512.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2019).
[404] İsmail Hakkı İşcan - Yıldız Zeliha Hatipoğlu, "Rusya'nın Serbest Piyasa Anlayışı ve Küresel Kriz", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 61, Sayı: 1, s. 177 - 178.

gelişmeyi arttıracak şekilde kullanarak uluslararası sistemde yeniden güçlü bir aktör olarak yerini almıştır.[405]

1990'lardan itibaren Rusya, çeşitli politik kriz dönemlerinden de geçmiştir. 1993 yılında Çeçenistan'ın ayrılma girişimleri (Çeçenistan Savaşı), 2008 yılında Gürcistan topraklarında meydana gelen Gürcistan – Rusya Savaşı, 2014 yılında Rusya'nın Ukrayna topraklarında bulunan Kırım'ı ilhak etmesi ve son olarak 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan ve halen devam eden Rusya – Ukrayna krizi bu bağlamdaki başlıca örnekler olarak değerlendirilebilir.[406] Bu olaylar, özellikle AB açısından değerlendirildiğinde enerji transferini kesintiye uğratan, bazen de tamamen aksatan yeni olayların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

SSCB'nin mirasçısı olan Rusya, zaman içerisinde yükselerek çok kutuplu uluslararası sistemde güç merkezlerinden biri olmayı amaçlamıştır. Bu nedenle kendisine bazı stratejiler oluşturmuştur. Özellikle Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan uluslararası sistemde dış politika stratejilerini yeniden ele almış ve yeni yönelimler gerçekleştirmiştir. Bu hedefler zaman içerisinde çeşitli amaçlar etrafında toplanmıştır. 1990'lı yılların başında Batı yanlısı politikalar izlerken, 1990'lı yılların sonundan itibaren daha kendinden emin ve cüretkar bir yaklaşıma bürünerek ve adaletli bir dünya görüşünden yola çıkarak eşitlikçi stratejiler uygulamıştır. 2000'li yıllarda ise Putin'in iktidara gelmesiyle "eski düzene" tekrar dönülmesi hedeflenmiştir. Buradan yola çıkarak askeri gücün kuvvetlendirilmesinin yanı sıra ekonomik unsurların da ön plana çıkarıldığı "*yumuşak güç*" dış politikaya dahil edilmiştir. Batıya yönelimden vazgeçilmiş; Avrasyacı bir görüş benimsenerek Asya ve eski Sovyet devletleri üzerinde genişleme anlayışı esas alınmıştır. Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde olduğu gibi kimi zaman sert güce başvurmuş; ekonomik iş birlikleri sağlayarak da kimiz zaman yumuşak güç unsurlarını devreye sokmuştur.[407] Özetle Rusya, dış politikada savunma ve kabuğuna çekilme siyasetinin dışına çıkmış,

---

[405] Fatih Akgül, "Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye - Rusya İlişkilerine Etkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 5, 2007, s. 130.

[406] New World Encyclopedia, *Russian Federation*, 19 June 2022, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Russian_Federation, (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

[407] Jale Akhundova, *Rusya'nın Yumuşak Güç Politikaları – Mevzuat, Kurumlar, Politikalar*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Bursa 2015, s. 100 – 101.

ekonomik gelişmenin de vermiş olduğu gücün de etkisiyle daha iddialı ve kendinden emin bir politika izlemeye başlamıştır.

Rusya, uluslararası kuruluşlara katılım konusunda da SSCB'nin mirasını devralmıştır. Uluslararası ilişkilerde kilit role sahip olan Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nde 5 daimi üyelerden biri olarak yer almaktadır ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında özel bir sorumluluğa sahiptir. Rusya aynı zamanda Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), G8[408], Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEC), Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı ve Şangay İşbirliği Örgütü'nün üyesidir. Ekonomik kuruluşlar bakımından ise 18 yıllık bir müzakere sürecinin ardından Kasım 2011 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne kabul edilmiştir.[409]

Rusya, dünyada en büyük yüz ölçümüne sahip ülkedir ve dünyadaki olayların ne şekilde gelişecekleri konusunda önemli bir role sahiptir. Üzerinde bulunduğu geniş coğrafi alanının sağladığı fosil enerji kaynakları, iyi eğitim almış insanları ve önemli teknoloji birikimi Rusya'yı büyük bir aktör yapmaktadır. SSCB'nin dağılmasının ardından uzun zaman uygulanan içe dönük planlı ekonomi yerini piyasa ekonomisine bırakmıştır. Rusya, geçiş sürecini hızla tamamlayarak eksikliklerini gidermeye çalışmaktadır.[410]

Rusya – AB ilişkileri ele alındığında Rusya'nın geçmişi çok eskilere dayanan, geniş doğal kaynaklara sahip ve iddialı bir aktör olduğu unutulmamalıdır. Çünkü Rusya bu potansiyelini hem yumuşak güç hem de zaman zaman sert güç göstererek kullanabilmektedir. Bu da çevre ve dünya ülkeleri için özellikle enerji bağlamında çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Rusya'nın sahip olduğu enerji gücü, onu uluslararası sistemde önemli bir oyun kurucu yapmaktadır. Bu nedenle AB gibi aktörlerin kendi rollerini şekillendirirken Rusya faktörünü göz ardı etmemeleri önem arz etmektedir. Rusya'nın sahip olduğu fosil enerji kaynaklarının detaylı analiz edilmesi, onun uluslararası enerji tedarikçisi olarak rolünü daha iyi anlamada yardımcı olacaktır.

---

[408] Sekizler Grubu (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD)
[409] New World Encyclopedia, *a.g.m.,* (20.09.2022).
[410] Altyn Ablabekova, *a.g.e.*, s. 13.

### 2.2.1. Rusya'nın Mevcut Enerji Kaynakları

Geniş bir coğrafyaya sahip olan Rusya, önemli küresel aktörler arasında kabul edilmektedir. Rusya, uzun geçmişinin gerektirdiği genişlemeler sayesinde bugünkü geniş sınırlarına ulaşmıştır. Rusya'nın yeni bölgeler elde etme amacının arkasındaki faktörlerden biri, Rus topraklarında bulunan mineraller olmuştur.[411] Böylece enerji kaynaklarına sahip olmanın sağladığı gücü elinde bulundurma avantajı, Rusya'ya uluslararası sistemde önemli bir yaptırım gücü sağlamaktadır. Bu gücün, AB – Rusya ilişkileri ele alınırken bağımlılığın derecesini belirlemede oldukça etkili olduğu unutulmamalıdır.

Rusya'nın hatırı sayılır miktarlarda fosil enerji rezervlerine sahip olması Rusya'ya önemli ekonomik ve politik avantajlar sağlamaktadır. 2021 BP Dünya Enerji İstatistiksel Görünümü Raporu, 2020 yılı sonu itibariyle Rusya'da kanıtlanmış petrol rezervlerinin, dünyadaki toplam rezervlerin % 6.2'sini oluşturduğunu ifade etmektedir. Doğal gaz rezervleri bakımından ele alındığında Rusya, dünyadaki tüm rezervlerin % 19.9'luk kısmına sahip olduğu için dünyanın en çok rezerve sahip ülkesi olarak uluslararası sistemde kendine yer bulmuştur. Kömür rezervleri bakımından ise % 15.1 oranıyla ABD'nin ardından ikinci en çok rezerve sahip olan ülke olmaktadır.[412] Görüldüğü üzere Rusya'nın sahip olduğu doğal kaynaklar, onu özellikle doğal gaz açısından önemli bir enerji ihracatçısı ve dolayısıyla sahip olduğu enerji gelirleri ile önemli bir ekonomik güç haline getirmektedir.

Rusya, uluslararası enerji piyasalarında kritik bir oyuncudur. Rusya, Suudi Arabistan ve ABD ile birlikte dünyanın en büyük üç ham petrol üreticileri arasında yer almaktadır. 2021 yılında Rusya'nın federal bütçesinde petrol ve doğal gaz ihracatından elde edilen gelirler bütçenin % 45'ini oluşturmuştur.[413] Dolayısıyla Rusya için enerjinin kontrol edilmesi ve enerji odaklı bir ekonomi politikasının oluşturulması oldukça önemlidir. Rus ekonomisinin en önemli girdisinin enerji kaynaklarının ithalatı

---

[411] Jussi Huotari, "Energy Policy and (Energy Security) as a Part of Russian Foreign Policy", *Nordia Geographical Publications*, Vol: 40, No: 4, 2011, p. 123.
[412] BP Statistical Review of World Energy 2021, p. 16, 34, 46.
[413] International Energy Agency (IEA), *Russia*, https://www.iea.org/countries/russia, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

olduğu düşünülürse etkili enerji politikalarının oluşturulması hayati bir konu olmaktadır. Ayrıca çalışmanın ele aldığı konulardan olan enerji bağımlılığı incelenirken AB'nin tek taraflı bağımlılığından ziyade iki tarafın da karşılıklı bağımlılıklarını vurgulamak bu hususta dolayı yerinde bir tespit olmaktadır.

Rusya, nükleer enerji konusunda da önemli yatırımlara sahiptir. Rus hükümeti, yeni reaktör teknolojisinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere nükleer enerji kullanımının genişletilmesine yönelik planlarla istikrarlı bir şekilde ilerlemektedir. Rusya, fosil yakıt döngüsünü azaltmayı taahhüt etmekte ve hızlı reaktörlerin devreye sokulmasını bunun anahtarı olarak görmektedir. Nükleer mal ve hizmetlerin ihracatı, Rusya'nın önemli bir politikası ve ekonomik hedefidir. Bu amaçla, 20'den fazla nükleer güç reaktörünün devreye sokulması onaylanmış veya planlanmıştır. Nükleer enerjiden elde edilen gelirler, 2017 yılı sonunda 133 milyar doları bulmuştur.[414] Rusya, hızlı nötron reaktör teknolojisinde ilerlemekte ve bunu "*Proryv*"[415] (Breakthrough - Atılım) projesiyle pekiştirmektedir.[416] Rusya'daki nükleer enerji, diğer endüstrilerin gelişimi için bir itici güçtür ve nükleer elektrik üretimi, ulusal elektrik üretiminin % 20,7'sini oluşturmaktadır. 2022 yılı itibariyle Rusya, 38 nükleer güç reaktörü işletmekte ve nükleer hizmetlerin ihracatına ek olarak yeni reaktör teknolojilerinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere nükleer enerjinin rolünü genişletme planlarıyla istikrarlı bir şekilde ilerlemektedir.[417]

Rusya'nın fosil enerji kaynaklarına sahip olması ona avantaj sağlasa da bu kaynakların idare edilmesi çeşitli sorunların varlığına da işaret edebilmektedir. Enerjinin temini ve paylaşımı konusu, ülkelerin zaman içerisinde birbirine karşı daha bağımlı hale gelebilmesine neden olmaktadır. Bu durumda Rusya gibi enerjiyi ihraç eden aktörler, bu bağımlılığı ekonomik ve politik bir güç olarak kullanırken, AB gibi

---

[414] World Nuclear Association, *Nuclear Power in Russia*, https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/russia-nuclear-power.aspx, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

[415] "Atılım" projesi, Rusya'da uygulanan küresel nükleer enerji endüstrisinde ana yenilikçi bir projedir. Hızlı reaktörlerle kapalı bir nükleer yakıt döngüsüne dayalı yeni bir nükleer endüstri teknolojisi platformunun geliştirilmesini öngörmektedir. Devlet Kurumu Rosatom'un 30'dan fazla kuruluşu "Atılım" projesinin uygulanmasına katılmaktadır. ***Bkz.*** ROSATOM TVEL Official Website, *Breakthrough Project*, https://www.tvel.ru/en/activities/proryv-project/, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

[416] World Nuclear Association, *Nuclear Power in Russia*, https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/russia-nuclear-power.aspx, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

[417] International Atomic Energy Agency (IAEA), *Country Nuclear Power Profile of Russian Federation*, https://cnpp.iaea.org/countryprofiles/Russia/Russia.htm, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

enerjiyi ithal eden aktörler ise her an bu güce maruz kalacaklarından kendilerini baskı altında hissetmektedirler.[418] Rusya enerji gücünü elinde bulunduran ve özellikle enerji krizi dönemlerinde bu gücü etkili bir şekilde kullanan bir ülkedir. Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynakları ona dış siyasetinde avantaj sağladığından hem kendi tarihinin hem de AB tarihinin seyri açısından Rusya'nın enerji politikası önem arz etmektedir. Bir yandan AB gibi enerji sağladığı ülkelerin kendisine bağımlılığı artarken diğer yandan ekonomisinin temel girdisi olan enerji gelirlerinin sürdürülmesi anlamında kendisinin de dışarıya bağımlılığının arttığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle bu çalışmada konunun karşılıklı bağımlılık yaklaşımı çerçevesinde ele alınması tercih edilmektedir.

Rusya hem enerji üreten hem de ürettiği enerjiyi diğer ülkelere pazarlayan bir konumdadır. Rusya'nın bu enerji gücünü ortaya koymak küresel rolünü pekiştirmek için gerekli görülmektedir.

#### 2.2.1.1. Rusya'nın Enerji Üretimi ve Tüketimi

Enerji, yerel, bölgesel ve küresel ilişkileri şekillendiren hayati faktörler arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, Rusya'nın hatırı sayılır gaz ve petrol kaynaklarına sahip olduğu düşünüldüğünde, enerji konusu diğer ülkeler için daha da kırılgan bir yapıya bürünmektedir. Sahip olduğu enerji gücü Rusya'yı hem yerelde hem bölgede hem de dünyada oyun kurucu bir aktör yapmaktadır.[419] Enerji piyasasındaki bu konumu Rusya'nın tükettiğinden fazlasını üretme ve bundan gelir sağlama avantajını elinde tutmasına imkan vermektedir.

Rusya, ekonomik refah açısından gelişimini sahip olduğu doğal kaynaklar aracılığıyla sağlamaktadır. Enerji kaynakları Rusya için oldukça önemlidir ve dış siyasetinde bu kaynaklar ve bu kaynakların dış piyasalara ihracatı önem arz etmektedir.[420] Kısaca, Rusya'nın dış ilişkilerinin ve dış politikasının çerçevesini enerji konuları oluşturmaktadır.

---

[418] Mehmet Güneş - Tayfun Arslan, *a.g.m.,* s. 33.
[419] Emre Baysoy, *a.g.m.,* s. 61.
[420] Çiğdem Şahin - Kamıl Nuriyev, "Rusya'da Enerji Sanayisinin Gelişimi ve Günümüzde Rus Enerji Stratejisi", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, Ekim 2021, s. 49.

Rusya, 2021 yılı itibariyle küresel üretimde % 17 ile ikinci en büyük gaz ve % 12 ile üçüncü en büyük petrol üreticisi olmuştur. Küresel enerji tüketiminde ise dünya toplamının % 5.1'i Rusya tarafından tüketilmiştir.[421]

2021 yılında Rusya'nın ham petrol ve kondensat üretimi günde 10,5 milyon varile ulaşmış ve dünyanın toplam arzının % 14'ünü oluşturmuştur. Rusya'nın ülke genelinde petrol ve gaz üretim tesisleri mevcuttur ancak sahalarının çoğu batı ve doğu Sibirya'da yoğunlaşmaktadır. 2021'de Rusya, dünyanın dört bir yanındaki ülkelere tahmini 4,7 milyon varil ham petrol ihraç etmiştir. Çin, gün başına 1,6 milyon varil ile Rus ham petrolünün en büyük ithalatçısıdır ancak Rusya, Avrupa'daki alıcılara 2,4 milyon varil ile önemli miktarda ihracat yapmaktadır.[422] Rusya'nın boru hattı ve LNG yoluyla doğal gaz ithalatı, 2021'de AB'nin toplam doğal gaz tüketiminin yaklaşık % 40'ını oluşturmuştur. Rusya'nın petrol ithalatı, AB'nin toplam petrol ithalatının % 25'ini oluşturmuştur. Rusya'nın kömür ithalatına bakıldığında ise, 2021'de AB'nin toplam kömür enerjisi tüketiminin % 20'sine katkıda bulunmuştur.[423]

Rusya'nın tahmini günde 6,9 milyon varil rafinaj kapasitesi bulunmaktadır ve önemli miktarda benzin ve dizel gibi petrol ürünleri üretmektedir. Rus şirketleri, artan küresel dizel talebinin yanı sıra uygun devlet vergilendirmesinden yararlanmak için 2010'lu yılların başından itibaren birincil ve ikincil rafine etme kapasitesine büyük yatırımlar yapmıştır. Rusya'nın enerji stratejisi, benzinde kendi kendine yeterliliğe öncelik verdiğinden minimum hacimler ihraç etme eğilimindedir. Bununla birlikte, Rus rafinerileri, iç talebi karşılamak için gereken dizelin kabaca iki katını üretmekte ve tipik olarak, çoğu Avrupa pazarlarına olmak üzere yıllık üretimlerinin yarısını ihraç etmektedir. Buna ek olarak, Rusya büyük bir vakumlu gaz yağı ve ağır akaryakıt ihracatçısıdır. 2021'de Rus rafinerileri günde 5,6 milyon varil ham petrol işlemiş ve günde 2,8 milyon varil petrol ürünü ihraç etmiştir. Avrupa, Rus petrol ürünleri için önemli bir pazar olmaya devam etmektedir. 2021'de Rusya, talebin % 10'unu

[421] BP Statistical Review of World Energy 2021.
[422] International Energy Agency (IEA), *Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?,* https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
[423] BP Statistical Review of World Energy 2022, p. 7.

karşılayarak Avrupa'ya günde 750.000 varil dizel ihraç etmiştir.[424] Bu oranlar, Rusya'nın büyük bir enerji ihracatçısı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Diğer bir enerji kaynağı olan doğalgaz, Rus ekonomisi için önemli bir girdidir. Diğer kaynaklara nazaran SSCB ekonomisine geç dahil olan doğal gaz, Sovyetler döneminde ön planda olmamıştır fakat SSCB'nin ardından Rusya enerji politikasına dahil edilerek ekonomide kendini göstermiştir. Rusya, petrol ithalatında önde gelen aktörler arasındadır ancak doğal gaz ithalatında en büyük aktör olarak uluslararası enerji piyasasında yerini almaktadır.[425]

Rusya, dünya çapında kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin yaklaşık dörtte birini elinde bulundurmakta ve dünya ekonomisinin % 18'ini üretmektedir. Tarihsel olarak, Rusya'nın gaz üretiminin büyük kısmı, ülkenin 1990'larda ve 2000'lerin başlarında ülkenin üretiminin % 85'ini sağlayan Batı Sibirya bölgesinden gelmektedir.[426] Rusya dünyanın en büyük gaz ihracatçısıdır. 2021'de ülke 762 bcm doğal gaz üretmiş ve boru hattı yoluyla yaklaşık 210 bcm ihracat yapmıştır.[427]

2022 BP Dünya Enerji İstatistiksel Görünümü Raporu'na göre Rusya dünya toplam petrol üretimi içerisinde petrolün % 12,2'sini üretmiş ve dünya toplam petrol tüketimi içerisinde % 3.6'sını tüketmiştir. Doğalgaza bakıldığında, dünyada üretilen doğalgazın % 17.4'ü Rusya tarafından üretilmiş ve % 11.8'i Rusya tarafından tüketilmiştir. Son olarak dünya kömür üretiminin % 5.5'ini Rusya üretmiş ve % 2.1'ini Rusya tüketmiştir.[428] Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Rusya, sahip olduğu geniş topraklar itibariyle hatırı sayılır enerji kaynaklarına sahiptir. Aynı zamanda geniş coğrafyasından dolayı Rus halkı da büyük oranlarda enerji tüketmektedir. Rusya'nın ürettiği ve tükettiği miktarlar dikkate alındığında tükettiğinden daha çok ürettiği farkedilmektedir. Bu nedenle üretilen miktarlar göz önüne alındığında ihtiyaç

---

[424] International Energy Agency (IEA), *Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?*, https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
[425] Çiğdem Şahin - Kamıl Nuriyev, *a.g.m.*, s. 72.
[426] Lars Petter Lunden - Daniel Fjaertoft - Indra Overland - Alesia Prachakova, "Gazprom vs. Other Russian Gas Producers: The Evolution of the Russian Gas Sector", *Energy Policy*, No: 61, 2013, p. 663.
[427] International Energy Agency (IEA), *Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?*, https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
[428] BP Statistical Review of World Energy 2022, p. 15, 20, 29, 31, 38, 39.

duyulandan fazla enerji üretildiği ve fazla enerjinin dışarıya pazarlanmasının Rus ekonomisi için ne derece önem arz ettiğinin altını çizmek yanlış olmayacaktır.

Rusya, aynı anda bir enerji üreticisi, tüketicisi, ihracatçısı ve bir transit devlet olarak hareket etmektedir. Rusya, enerji üretim kapasitesi oldukça yüksek bir ülkedir. AB için de Rusya, konumundan dolayı tercih edilen en önemli doğal gaz tedarikçisidir. AB aksini yapmadığı müddetçe bu durumun böyle devam edeceği oldukça olasıdır. Rusya'nın dışsatım oranları, bu durumu kanıtlar niteliktedir.

### 2.2.1.2. Rusya'nın Enerji Aktörleri

Enerji, Rusya ekonomisinin lokomotifidir. Dolayısıyla enerjinin ekonomik kalkınma için kullanımı, olumsuz Sovyet etkilerinin azaltılması ve hatta giderilmesi örneğinde olduğu gibi, bundan sonra da kuşkusuz devam edecektir. Rusya enerji zenginliğini üç nedenden dolayı kullanmaktadır: a) ekonomik faydalar kazanmak; b) siyasal etkisini yerelde, bölgede ve küresel sistemde güçlendirmek ve c) ihtiyaç olması halinde, son tüketiciler üzerinde politik baskı uygulamak.[429] Temel amaç enerji ithalatı yoluyla ekonomik gelir sağlamak olsa da aslında altta yatan amaç enerji gücünü kullanarak hem Sovyet etkisini hissettirebilmek hem de enerji kaynaklarını kontrol ederek ihracatçı ülkeler üzerinde söz sahibi olabilmektir. Rusya enerji gücünü etkili kullanabilen bir güçtür. Uyguladığı politikaların çoğu enerji temelinde şekillenmektedir. Bu noktada enerjide karşılıklı bağımlılık kavramı bir kere daha kendini hissettirmektedir. Rusya, tüm bu amaçlarını karşılayabilmek için de tedarikçi ülkelere ihtiyaç duymaktadır.

Rusya'nın enerji üreten birçok aktörü bulunmaktadır. Bu aktörler çeşitli enerji kaynaklarının üretiminde önemli roller üstlenmekte ve ülke ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Gazprom, Surgutneftegas, Rosneft ve Lukoil, dünyanın en yüksek net gelire sahip 10 gaz ve petrol şirketi arasında yer almaktadır. Moskova merkezli devlete ait Gazprom, 2021 yılında 514,8 milyar $m^3$ doğalgaz üreterek Rusya'nın lider

[429] European Parliament: Policy Department for External Relations, *Energy as a Tool of Foreign Policy of Authoritarian States, in particular Russia*, April 2018, p. 4, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

doğalgaz şirketi olmuştur. İkinci en büyük gaz hacmi, aynı yıl yaklaşık 77 milyar $m^3$ olarak ölçülen Novatek tarafından üretilmiştir. 1994 yılında kurulan Novatek, LNG üretiminde dünya lideri olmayı hedefleyen Arktik bölgesindeki sıvılaştırılmış doğal gaz sahalarını keşfetmeyi hedeflemektedir.[430] Şirketler arasındaki etkileşim ve rekabet zaman içerisinde artmış ve Rus enerji politikalarının arkasındaki ticari, ekonomik ve aynı zamanda politik gerekçeleri anlamak için dikkate alınması gereken bir faktör haline gelmiştir.[431] Bu aktörlerin en önemlilerine, politikaların daha net anlaşılabilmesi için detaylı olarak değinmekte fayda vardır.

#### 2.2.1.2.1. Gazprom

Rus gaz sektörü tam olarak piyasaya dayalı değildir. Rus gazı, Sovyet gaz bakanlığından üretim ve nakliye altyapısını devralan bir şirket olan Gazprom tarafından kontrol edilmektedir.[432] Gazprom, Rusya'nın en önemli enerji aktörlerinden bir tanesidir. 1993 yılında Petrol ve Gaz Bakanlığı'na bağlı kurulan Gazprom, kısa zaman içerisinde bir enerji devi haline gelmiştir. Gazprom'un bu yükselişi tüm dünya için sürpriz olmuştur.[433]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya, SSCB cumhuriyetleri ve uydu devletleri üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Tüm merkez, Baltık ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkeleri ile hem AB hem de NATO üyesi olmuşlardır. Küresel aşamada SSCB sonrası Rusya, süper güç konumunu kaybettiğinden dünya iki kutuplu olmaktan çıkarak ABD'nin tek egemen güç olarak uluslararası sistemde yerini almasına neden olmuştur. Rusya, piyasa ekonomisine doğru hareket etmeyi amaçlayan tüm yerel sektörlerin kapsamlı bir ekonomik yeniden yapılanmasına başlamıştır. Petrol ve gaz sektörlerinin yeniden yapılandırılması bu süreçlerin bir parçası olmuştur. Gaz

---

[430] Statista, *Natural gas production in Russia in 2021, by company*, https://www.statista.com/statistics/305384/russian-natural-gas-production-by-company/, (Erişim Tarihi: 25.08.2021).

[431] Alexander Gusev - Kirsten Westphal, "Russian Energy Policies Revisited", *Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs Research Paper*, No: 8, Berlin, December 2015, p. 10.

[432] Finn Roar Aune - Rolf Golombek - Arild Moe - Knut Einar Rosendahl - Hilde Hallre Le Tissier, "The Future of Russian Gas Exports", *Economics of Energy & Environmental Policy*, Vol: 6, No: 2, 2017, p. 115.

[433] Mazhar Yasin Tüylüoğlu, "Gazprom: Rus Süvarisi", *Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar 2*, İhsan Çomak (Ed.), Tasam Yayınları, 2009, s. 103.

endüstrisinde, başlangıçta, eski Gaz Bakanlığı'na bağlı olan Gazprom şirketi daha sonra sektördeki tüm işletmelerin kontrolünü ve yönetimini almıştır. 1994 yılında Gazprom, hükümetin % 50.23 ile ana hissedar olduğu bir anonim şirkete dönüştürülmüştür.[434]

1999 yılında Yamal - Avrupa gaz boru hattı üzerinden Rusya, Belarus, Polonya ve Almanya'yı kapsayan gaz tedariğine başlamıştır. Ticari gaz tedariki, 2003 yılında Rusya'nın ilk açık deniz doğalgaz boru hattı ve dünyanın en derin denizaltı boru hatlarından biri olan Mavi Akım üzerinden başlamıştır. Şirket, 2005 yılında Amerika'ya ilk LNG nakliyatını gerçekleştirmiş ve Gazprom'un petrol işinin daha da geliştirilmesi için bir platform sağlayan OAO Sibneft'in % 75,679'unun kontrolünü ele geçirmiştir. Gazprom, zaman içerisinde çeşitli boru hatlarını devreye sokmuş, yeni rezervler keşfetmiş ve ticari gaz tedariğini günden güne arttırmıştır.[435]

2020 Gazprom Yıllık Raporu'nda Gazprom ile ilgili şu detayların altı çizilmektedir:

- Gazprom, küresel rezervlerin % 16'sını ve Rusya'nın rezervlerinin % 70'ini oluşturan dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine sahiptir.
- Gazprom, yaklaşık % 11 ile doğal gaz üretiminde dünya lideridir.
- Şirket, dünyanın en uzun yüksek basınçlı ana gaz boru hatları ağına sahiptir.
- Gazprom en büyük gaz ihracatçısıdır. Şirket'in Avrupa ülkelerinin gaz tüketimindeki payı % 32'yi aşmaktadır.
- Gazprom, gaz işleme hacimleri bakımından Rusya'da en önde yer almaktadır. Şirket, toplam petrol arıtma ve sabit gaz kondensat işleme açısından Rusya'nın en büyük ikinci üreticisidir.
- LNG, Şirketin varlığını yeni mevcut pazarlar ve ihracat artışı yoluyla genişletmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır.[436]

[434] Ole Gunnar Austvik, "The Energy Union and Security of Gas Supply", *Energy Policy*, No: 96, 2016, p. 373.
[435] Gazprom Annual Report 2020, p. 54.
[436] Gazprom Annual Report 2020, p. 55.

Rusya için Gazprom iç siyasette hem doğalgaz üreten bir şirket hem de Putin iktidarının temel gelir kaynağıdır. Uluslararası siyasette ise, Rusya'nın eski Sovyet ülkeleri de dahil edildiğinde Avrupa, Uzakdoğu, Ortadoğu ve hatta Latin Amerika ile ilişkilerinde ve kimi zaman fazla müdahaleci olduğu ülkelerarası ilişkilerinde de Gazprom bir siyasi güç aracı olmaktadır.[437] Yaşanan krizler de göz önüne alındığında Rusya'nın Gazprom özelinde enerji akışını yöneten bir küresel aktör olduğu görülmektedir. 2022 yılında başlayan Ukrayna – Rusya krizinde Gazprom, teknik arızaları, Ukrayna'nın Rus rublesi ile ödemeyi reddetmesi ve diğer teknik sorunlar nedeniyle boru hattı gazı teslimatlarında kesintiler gerçekleştirmiştir. Bu durum da AB'nin enerji kesintilerine ve yüksek fiyat üzerinden enerji alımlarına neden olmaktadır.[438] Yaşanan bu olay, Gazprom'un Rus enerji yönetiminde önemli bir rolünün olduğunu göstermektedir.

#### 2.2.1.2.2. Novatek

PAO Novatek, Rusya'daki en büyük bağımsız doğal gaz üreticisidir. Şirket esas olarak doğal gaz ve sıvı hidrokarbonların araştırılması, üretimi, işlenmesi ve pazarlanması ile uğraşmaktadır ve Rusya, petrol ve doğal gaz sektöründe 20 yıldan fazla operasyonel deneyime sahiptir. Novatek'in başlıca üretim alanları, Batı Sibirya'daki Yamal - Nenets Özerk Bölgesi'nde (YNAO) yoğunlaşmıştır. YNAO, Rusya'nın doğal gaz üretiminin yaklaşık % 80'ini ve küresel gaz üretiminin yaklaşık % 15'ini oluşturan Rusya'nın en önemli gaz üretim bölgesidir. Şirket, Yamal LNG Projesi, Arktik LNG 2 Projesi gibi çeşitli projeler yürüterek doğal gaz çıkarmaktadır. 2021 yılında, Novatek'in hidrokarbon üretimi, 79,89 milyar $m^3$ (bcm) doğal gaz ve 12,3 milyon ton sıvı (gaz kondensatı ve ham petrol) dahil olmak üzere toplam 626 milyon varil petrol eşdeğeri (boe) olarak gerçekleşmiştir.[439]

Özellikle enerji kesintilerinden kaynaklanan krizlerden sonra uygulanan Batı yaptırımları ve Ukrayna ihtilafının ardından Rusya'dan yabancı yatırımcıların çıkışı,

---

[437] Emek Yıldırım Şahin, "Gazprom'un Rusya İçin Öneminin Ekonomi-Politiği", *Fiscaoeconomia*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2021, s. 486 – 487.

[438] The Brussel Times, *Gazprom further cuts gas supply to Europe*, 20 January 2023, https://www.brusselstimes.com/355948/gazprom-further-cuts-gas-shipments-to-europe, (Erişim Tarihi: 15.02.2023).

[439] Novatek Official Website, https://www.novatek.ru/en/, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

Moskova'yı LNG ihracat şampiyonu olan Novatek'e daha da fazla güvenmeye itmiştir. Yine de Kremlin'e yakın olduğuna inanılan bağımsız bir şirket olan Novatek'in, Rusya'nın ilk LNG tesisi olan Sahalin-2'de Shell'in yerini alabileceği öngörülmektedir. Şirket, Rusya'nın dünyanın en büyük LNG ihracatçılarını yakalamasına yardımcı olmak için yerli sıvılaştırma ekipmanı geliştirmeye odaklanmayı amaçlamaktadır. Novatek, LNG çalışmalarının yanı sıra Kuzey Kutbu'nda da enerji çalışmaları yapmaktadır. 2030 yılına kadar 57 milyon ton / yıl sıvılaştırma kapasitesi oluşturmayı (hatta bu hedefini 70 milyan ton / yıl olarak revize etmiştir) amaçlamaktadır. Novatek'in Arktik projeleri, Novatek tarafından kazanılan yukarı havza ihalelerinde tercihli koşulların yanı sıra vergi indirimleri ve hatta yollar, havaalanı ve liman gibi devlet finansman altyapısı ile doğrudan mali yardım sunan Kremlin'den güçlü destek almaktadır.[440]

Gazprom ve Novatek, Rusya enerji endüstrisinde başı çeken en önemli enerji aktörleridir. Gazprom, boru hatlarıyla dominant rolünü sürdürse de Novatek'in LNG kapasitesini arttırma projeleri onu oyun değiştirici bir konuma yükseltmektedir. Gazprom, LNG üretimi ve ihracatı ile ilgili tarihi yapıyı daha kapsamlı olan gaz üretimine, Rus tüketicilerine iletimine ve ihracatına bağlamaktadır. Şirketin de belirttiğine göre Gazprom hem iç hem de dış pazarlarda devlet çıkarlarını meşru bir şekilde temsil eden tek oyuncu olmaya devam etmektedir. Öte yandan Novatek, kendisini Rusya'nın LNG sektöründeki çıkarlarının ana temsilcisi olarak önermektedir. Bunu yaparken, kendisini gelişen metalaştırma sürecinden kaynaklanan doğal gaza kıyasla alternatif bir tarihsel yapı olarak tasvir etmektedir. Böylece, şirketin stratejisinin meşruiyeti, Kremlin'in Rusya'yı başlıca küresel LNG üreticileri arasına yerleştirme hedefiyle tutarlı hale gelmektedir.[441] Görüldüğü üzere her iki şirket, Rus enerji piyasasının sac ayakları konumundadır.

---

[440] Energy Intelligence Group, *Sanctions Strengthen Novatek's LNG Role in Russia*, https://www.energyintel.com/00000183-2d3a-db0d-afb7-bd3a27270000, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).
[441] Francesco Sassi, "Structural Power in Russia's Gas Sector: The Commoditisation of the Gas Market and the Case of Novatek", *Energy Strategy Reviews*, Volume: 41, May 2022, p. 11.

### 2.2.1.2.3. Rosneft

Rosneft, dünyanın en büyük kamu üretim şirketidir. Şirket, dünya petrol üretiminde % 6 oranında bir paya sahipitir. Rosneft, 2020 yılı verileri baz alındığında günde 4,14 milyon varil (204,5 milyon ton) sıvı hidrokarbon üretmiştir. Rosneft ayrıca Rusya'daki en büyük bağımsız gaz üreticilerinden biridir. 2020 sonunda gazın toplam hidrokarbon üretimindeki payı % 20'yi aşarak üretim hacmi 62,83 milyar $m^3$'e ulaşmıştır. Şirketin 2020 yılında toplam hidrokarbon üretimi günde 5,19 milyon varil (256,2 mmtep) olarak gerçekleşmiştir. Rosneft, Rus petrol rafinerisinin lideridir. Şirketin petrol arıtma ve petrokimya bölümü, Rusya'nın önemli bölgelerinin yanı sıra Almanya, Belarus ve Hindistan'da bulunan 18 petrol rafineri tesisini içermektedir. Şirketin dağıtım ağı Rusya'nın 59 bölgesini kapsamaktadır. Nayara Energy'nin hissedarı olan Rosneft, Hindistan'da geniş bir benzin istasyonu ağına sahiptir.[442]

Gazprom ve Novatek, Rusya'nın ana gaz üreticileridir, ancak Rosneft dahil olmak üzere birçok Rus petrol şirketi de gaz üretim tesisleri işletmektedir. Devlete ait Gazprom en büyük gaz üreticisidir, ancak son on yılda Novatek ve Rosneft üretim kapasitelerini artırdığı için Gazprom'un üretimdeki payı düşmüştür. Bununla birlikte, Gazprom, 2021'de hala Rus gaz üretiminin % 68'ini sağlamıştır.[443] Varşova Enstitüsü'nün analizine göre 2022'de Rus gaz sektörüne ilişkin rakamlar, özellikle sıvılaştırılmış doğal gaz üretimindeki artış, Gazprom'un zayıfladığını, diğer iki şirketin - Novatek ve Rosneft - güç kazandığını göstermektedir. Rosneft üretimi arttırırken Novatek artık daha fazla sıvılaştırılmış doğal gaz üretmektedir.[444]

Petrol şirketlerinin rolleri azımsanamayacak kadar önemlidir. Yine de Rusya'nın lider rolünü sürdürmesini sağlayan Rus petrol şirketlerinin uzun vadede aktif olabilmeleri için birtakım değişiklikler yapmaya hazır olmaları gerekmektedir. Rus petrol şirketleri, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, kur dalgalanmaları, şeyl gazı üretimindeki artış, Ukrayna'daki çatışmaya ilişkin Batı yaptırımları, petrol

[442] Rosneft Official Website, https://www.rosneft.com/, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).
[443] International Energy Agency (IEA), *Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?*, https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
[444] Grzegorz Kuczyński, *Rosneft, Novatek Gains, Gazprom Loses*, 28 January 2023, https://warsawinstitute.org/rosneft-novatek-gains-gazprom-loses/, (Erişim Tarihi: 15.02.2023).

tüketimindeki artışın Asya'ya kayması ve iklim politikasının artan önemi gibi birçok değişiklik türüyle uğraşmak zorundadırlar. Uzun vadede bunların en önemlisi küresel enerji sistemini alt üst eden iklim politikasıdır.[445] Bu nedenle bu hususlara dikkat ederek enerji şirketlerinin politikalarını yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir.

Rusya'nın enerji alanında ön plana çıkması ve dünyanın en önemli ihracatçısı haline gelmesi Soğuk Savaş'ın ve SSCB'nin etkilerinden kurtulan bir Rusya için önemli bir başarıdır. Özellikle Soğuk Savaş'ın ardından ekonomiyi canlandırmak için enerji şirketlerine başvurulması enerji politikalarının verimli uygulanmasının göstergelerindendir. Enerji, Rus dış politikasının ve ekonomisinin merkezinde yer almaktadır. Verimli enerji politikalarının oluşturulması bu bağlamda oldukça gerekli görülmektedir.

### 2.2.2. Rusya'nın Enerji Politikalarının Genel İlkeleri ve Temel Hedefleri

Rusya Federasyonu Anayasası, enerji ile ilgili önemli kararları veren en üst yetkili olarak Başkanı yetkilendirmektedir. Politikaları oluşturma ve uygulama yetkisi ise Başbakana verilmiştir. Bunun dışında Enerji Bakanlığı ve Enerji Ajansı gibi kuruluşlar enerji verimliliğini arttırmak, ulaşım, ısınma, yenilenebilir enerji konularında çalışmalar yapmaktadırlar.[446] Dolayısıyla Rusya Devlet Başkanlarının enerji politikalarının merkezinde yer almaları ve enerji piyasasına yön vermeleri bu yetkilendirmenin doğal sonucu olmaktadır. Enerji sektörünün ulusal güvenlik için önemi ve ayrıca devletin enerji sektörünü kontrol etme ve etkileme kapasitesi nedeniyle, Rusya'daki enerji politikaları hükümetin yakın ilgisine ve ayarlamalarına tabidir.[447]

Rusya'nın enerji politikasının amacı, doğal enerji kaynaklarının etkin kullanımını ve enerji sektörünün ekonomik büyümeyi sürdürme potansiyelini en üst

---

[445] Indra Overland - Nina Poussenkova, *Russian Oil Companies in an Evolving World - The Challenge of Change*, Edward Elgar Publishing, 2020, p. 1.
[446] Necdet Pamir, *a.g.e.*, s. 267.
[447] Aliaksandr Novikau, "What Does Energy Security Mean for Energy Exporting Countries? A Closer Look at the Russian Energy Security Strategy", *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 2020, p. 106.

düzeye çıkarmak, Rus halkının hayat kalitesini yükseltmek ve ülkenin dış ekonomik konumunun desteklenmesini sağlamaktır.[448] Soğuk Savaş sonrasında enerji politikası artan petrol ve gaz fiyatlarından yararlanarak Moskova'yı bir enerji tekeli haline getirmek amacıyla tekrar ele alınmıştır.[449]

Rusya'nın sahip olduğu zengin yer altı kaynakları ve jeopolitik konumu itibariyle diğer enerji kaynaklarına yakın olması, Rusya'yı dış politikası çerçevesinde özel bir enerji stratejisi geliştirmeye yönlendirmektedir. Bu amaçla, alternatifi olabileceğini düşündüğü enerji proje ve çalışmalarına mani olma, Avrupa enerji pazarındaki rolünü arttırma, Hazar havzası fosil kaynaklarının dünyaya açılmasındaki öncü rolünü sürdürerek eski Sovyet ülkelerini kendi idaresi altında tutma gibi stratejileri kapsayan enerji politikaları oluşturulmaktadır. [450]

Rusya'nın kendi iç dinamikleri ve çıkarlarının yanı sıra Rusya'nın enerji politikasını etkileyen dünya enerji politikası ve diplomasisinin ana faktörleri de bulunmaktadır. Bunlar; başlıca enerji tüketen ülkelerin politikası; Uluslararası Enerji Ajansı'na üye ülkeler ve Rusya'nın enerji politikası üzerindeki etkileri ile diplomasi; son olarak küresel - bölgesel çok taraflı enerji merkezlerinin faaliyetleri olarak belirtilebilir.[451] Rusya'nın, politika geliştirirken bu faktörleri göz önüne alarak hareket ettiği değerlendirilebilir.

Enerji konusu, Rusya açısından toplumsal ve ekonomik gelişmeye giden yolda dış politikanın verimli oluşturulmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda enerji güvenliği ile milli güvenlik arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Rusya'nın geniş hidrokarbon rezervlerini elinde bulundurması, onu önemli bir enerji tedarikçisi ve enerjinin taşınmasında bir transit ülke yapmaktadır. Bu avantajlarının yanında Rusya, enerji gündeminde söz sahibi bir aktör olarak hareket edebilmektedir. Bu

---

[448] Government of Russian Federation, *Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030,* 13 November 2009, Moscow 2010, p. 10.

[449] Mesut Hakkı Caşın - Sina Kısacık, "Understanding the New Russian Energy Policy After The Crimean Crisis: A Case Study on Turkstream, Power of Siberia, and Nord Stream 2 Natural Gas Projects", *UPA Strategic Affairs*, Vol: 2, No: 1, 2021, p. 209.

[450] Kübra Çağlar, *Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2015, s. 3.

[451] Elena Chernenko - Oleg Petrovich-Belkin, "Soviet and Russian Foreign Energy Policy: Comparative Analysis", *Journal of Economic Cooperation and Development*, Vol: 40, No: 4, 2019, p. 97 – 98.

durum, hem Rusya'ya uluslararası enerji güvenliği ile alakalı belirleyici bir rol kazandırmakta hem de ülkenin enerji stratejisinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Rusya'nın modern yakıt ve enerji tesislerine sahip olması onu dünya ekonomisinin bir parçası yapmakta ve Rusya'ya daha iyi jeopolitik fırsatlar sunmaktadır.[452]

Özetle, Rusya uluslararası sistemde enerji liderlerinden biri olarak aktif rol oynamaktadır. Bu rolü sürdürebilmek, özellikle ekonomisinin süreklilik arz etmesini sağlayabilmek Rus enerji politikalarının önceliği olmaktadır. AB'nin enerji tedarikçisi olarak Rusya'dan enerji ithal etmesi, Rusya'nın sürdürme gayesinde olduğu diğer bir husustur. Fosil enerjiye sahip olmak Rusya'ya prestij sağlasa da bu kaynakların idare edilmesi ile dışsatımında sürekliliğin sağlanması ve sürekli tedarikçilerin korunması Rus enerji politikalarının öncelikleri arasında yer almaktadır.

#### 2.2.2.1. Rusya'nın Enerji Politikalarının Gelişim Süreci

> *"Rusya tarihi boyunca, ülkenin enerji sektörü periyodik olarak güçlenmiş veya zayıflamıştır. Bu döngüyü yönetmek, çarlık döneminden beri Rusya'nın iç ve dış politikasının merkezinde yer almaktadır."*[453]

Yukarıda ifade edildiği gibi, enerji sektörü Rus iç ve dış politikasının can damarıdır. Rusya tarihi boyunca çeşitli politikalar izleyerek enerji kaynaklarının bir politika aracı olarak kullanılmasını teşvik etmiştir.

Rusya enerji sektörü ve enerji politikalarının gelişme sürecini SSCB dönemi de dahil edildiğinde dört dönem üzerinden incelemek mümkündür. Bu dönemler bu çalışmada, SSCB dönemi, SSCB sonrası dönem (1992 - 2000), 2001 – 2014 arası dönem ve 2014 ve sonrası dönem olarak incelenecektir. Bu çalışmada, Rusya enerji politikaları, enerji stratejilerinin geliştirilmesi, değişen yönetimler ve yaşanan krizler ölçüt alınarak dönemlere ayrılmıştır.

Fenghua Liu'ya göre Soğuk Savaş sonrası Rus dış politikasının gelişim süreci ise Batı Yanlısı Diplomasi (1991 – 1995), Çok Taraflı Diplomasi (1996 – 2000),

---

[452] Altyn Ablabekova, *a.g.e.,* s. 61.

[453] Lauren Goodrich - Marc Lanthemann, *The Past, Present and Future of Russian Energy Strategy*, *RANE Worldview*, 12 February 2013, https://worldview.stratfor.com/article/past-present-and-future-russian-energy-strategy, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

Büyük Güç Pragmatizmi (2001 – 2004), Neo - Slavizm (2005 – 2008), İstikrar ve İş Birliği Diplomasisi (2009 – 2013) ve Büyük Güç Diplomasisi (2014 – günümüz) olmak üzere altı aşamada incelenebilir.[454] Bu bölümde Rusya'nın enerji dış politikası gelişim süreçleri her iki sınıflandırmadan yararlanılarak aktarılacaktır. Ayrıca bir noktanın da altının çizilmesi yerinde olacaktır. SSCB dönemi ile SSCB sonrası dönem enerji politikaları açısından farklı seyretmiştir. Bu nedenle Soğuk savaş sonrası politika değişimlerini daha iyi irdeleyebilmek için Soğuk Savaş öncesi siyasi gelişmelere ışık tutmak faydalı olacaktır.

1800'lerin sonlarından itibaren SSCB, temel stratejik hedeflerine ulaşmak için kullanabileceği hayati kaynaklar listesine enerji faktörünü eklemiştir. 1950'lerden itibaren ise enerji sektörünün gelişimi, ekonomik ve politik gücün sağlanması ile bağdaştırılmış, Rus hükümetinin en önemli dayanaklarından biri haline gelerek Sovyet ihracat gelirlerinin yarısını oluşturmuştur.[455]

Enerji üretimindeki hızlı artış, Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik faaliyeti çoğaltmakla kalmamış, aynı zamanda döviz kazancının da ana kaynağı olmuştur. Fakat 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol fiyat şokları, talep artışını yavaşlatmış ve hatta bu durumu tersine çevirmiştir. Özellikle 1973'ten sonra gelişmiş dünyanın enerji talebi, ekonomik tablodaki büyümenin çok gerisinde kalmıştır. Ancak SSCB, fiyat şoklarından izole olabilmiş ve enerji talebindeki büyüme neredeyse hiç kesinti olmadan devam etmiştir. Bu dönemde, SSCB'nin dünya birincil enerji talebindeki payı, geniş hidrokarbon kaynaklarının sağladığı endüstriyel faaliyetlerdeki hızlı büyüme oranlarının yanı sıra nükleer ve hidroelektrik güç kapasitesinin genişlemesi nedeniyle % 14,5'ten % 17,5'e yükselmiştir.[456] Diğer bir deyişle yaşanan petrol krizi, SSCB'nin enerji gelirleri üzerinde herhangi bir olumsuz etkiye yol açmamıştır. Aksine SSCB'nin enerji kaynaklarına sahip olmasının getirdiği avantaj ekonomik gelirlerin artmasına yardımcı olmuştur. Burada SSCB'nin sahip olduğu hidrokarbon kaynakları dış piyasalara pazarlayabilme kabiliyeti de ortaya çıkmaktadır.

---

[454] Fenghua Liu, "Russia's Foreign Policy Over the Past Three Decades: Change and Continuity", *Chinese Journal of Slavic Studies,* Vol: 2, No: 1, 2022, p. 86.
[455] Lauren Goodrich - Marc Lanthemann, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 22.06.2022).
[456] R. Caron Cooper - Lee Schipper, "The Efficiency of Energy Use in the USSR - An International Perspective", *Energy,* Vol: 17, No: 1, January 1992, p. 2.

1970'lerin ortalarında Rus gazı Batı Avrupa pazarlarına açılmış ve 1980'lerin başında Sovyet liderleri SSCB'nin enerji stratejisini geliştirmeye başlamıştır. Kömür ve petrol endüstrileri üzerinde merkezi kontrol imkanları sonuna kadar kullanılmıştır. 1983'te SSCB, Batı Sibirya'nın gaz sahalarının gelişimi sayesinde, doğal gaz üretim hacmi bakımından dünya lideri olmuştur. Petrol ve gazın yanı sıra, SSCB, nükleer enerji endüstrisi de dahil olmak üzere yakıt ve enerji sektörünün kömür, elektrik, ekipman ve hizmetlerini aktif olarak ihraç etmiştir.[457] Enerji kaynaklarının ihracatı, 1960'taki 60 milyon tce ile karşılaştırıldığında 446 milyon tce'nin üzerine çıkmış ve toplam enerji arzının yaklaşık % 18'ini oluşturmuştur. 1985'te Sovyet enerji ihracatının yaklaşık % 90'ı ham petrol, petrol ürünleri ve doğalgaz şeklinde gerçekleşmiştir. Üretilen ham petrolün % 30'dan fazlası ihraç edilmiştir. Kömür ve doğal gaz için ihraç edilen kaynakların payları ise sırasıyla sadece % 8 ve % 12 olmuştur. Enerji kaynaklarının ithalatı, ihracatından çok daha az gerçekleşmiş ve tüm dönem için enerji arzının yaklaşık %1,3 ila 1,7'sini oluşturmuştur.[458] Anlaşılacağı üzere SSCB, fosil enerji kaynaklarının ihracatını çeşitlendirerek daha çok enerji geliri elde edebilmiştir.

Sovyetlerin yüksek enerji gelirlerini sürdürmeye odaklanması, bu gelirlerin Sovyetler Birliği'nin döviz girişlerinin neredeyse tamamını oluşturduğu 1980'lerin ortalarına kadar devam etmiştir. Ancak, 1980'lerin ortalarında petrol fiyatlarının düştüğü, Batı'nın Sovyet petrolüne ambargo uyguladığı ve Suudi Arabistan'ın petrol piyasalarını sular altında bırakmasına neden olduğu zaman Sovyetler büyük bir darbe almıştır. Ayrıca, SSCB teknoloji, özellikle enerji ve tarım sektöründe Batı'nın çok gerisinde kalmıştır. Bu duruma karşılık olarak 1985 yılından itibaren Sovyetler Birliği, Doğu bloğu için fiyatları yükselterek, ödeme için sabit para birimleri belirleyerek ve yabancı firmaların enerji sektörüne yeniden girmelerine izin vererek, piyasaya dayalı bir enerji ekonomisi oluşturmaya oldukça yaklaşmıştır.[459]

Görüldüğü üzere enerji, SSCB döneminde ekonominin bel kemiğini oluşturmuştur. SSCB, enerji ihracatından önemli gelirler elde etmiştir. Bu durumdan, modern Rus ekonomisinin sürdürülebilmesi ve enerji politikaları oluşturulması

[457] Elena Chernenko - Oleg Petrovich-Belkin, *a.g.m.,* p. 92 – 93.
[458] Yury Sinyak, "U.S.S.R.: Energy Efficiency and Prospects", *Energy*, Vol: 16, No: 5, June 1991, p. 795 – 796.
[459] Lauren Goodrich - Marc Lanthemann, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

noktasında istifade edilmiştir. SSCB sonrası gelişmeler dönemi (1992 – 2000) Rusya için farklı parametreleri devreye sokmuştur. Bu dönem ele alındığında oluşan yeni sistemde Rusya'nın rolünü betimlemek için Brzezinski'nin bir sözüne yer vermek yerinde olacaktır:

> *"SSCB yıkıldığında, dünyanın yüzölçümü olarak en büyüğüne sahip bir devlet de yıkıldı. Bu yıkılış, Avrasya'nın tam göbeğinde bir "kara delik" oluşturdu."*[460]

Brzezinski'nin de ifade ettiği gibi SSCB'nin yıkılması uluslararası sistem açısından kaotik bir ortam yaratmıştır. Yeni devletler ortaya çıkmış, dünya siyaseti üzerinde etkili olan aktörlerden biri olan SSCB etkisi yok olmuştur. Bu noktada yeni Rusya'nın izleyeceği politikaların daha da hassas nitelikte olduğu belirtilebilir. Bu dönemde enerji odaklı bir dış politikadan daha çok içe dönük ve siyasi gücün yeniden tahsis edileceği bir politika anlayışından bahsedilecektir.

SSCB'nin yıkılışının engellenebilmesi amacıyla yapılan strateji değişikliklerinin, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü önleyecek kadar derin ve zamanında uygulanmaması SSCB'nin dağılışını getirmiştir. Sovyet bloğunun çöküşünü takip eden on yılda, Rus enerji endüstrisi istikrarsızlık içinde olmuştur. 1980'lerde Mihail Gorbaçov'un yönetiminde başlayan enerji liberalizasyonu, 1990'larda Boris Yeltsin yönetiminde uç noktalara götürülmüştür. Bunun neticesinde üretim yarı yarıya düşmüş ve Rus enerji sektörü yabancı gruplar ile yükselen Rus oligark sınıfı arasında bölünmüştür.[461]

SSCB, ekonominin kötü seyretmesi, enerji şirketlerinde yolsuzlukların yaşanması ve mevcut teknolojilerin yenilenip geliştirilememesi neticesinde yıkılmıştır. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse yönetimde görülen aksaklıkların enerji alanlarına da yansıması, ülkenin ekonomik yıpranmasının hızlanmasında etkili

---

[460] Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, Yelda Türedi (Çev.), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2017, s. 127.
[461] Lauren Goodrich - Marc Lanthemann, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

olmuştur.[462] SSCB'nin yıkılmasının birçok nedeni olsa da ekonomik olarak zayıflamanın etkisinin büyük olduğu ifade edilebilir.

SSCB'nin dağılmasının ardından Boris Yeltsin hükümeti Batı yanlısı bir siyaset izlemiştir. Ayrıca Rusya'nın başkanı olarak Yeltsin, Rus ekonomisini son Sovyet yıllarında yaşadığı krizin etkisinden kurtarmak için birtakım uygulamalar yapmıştır. Yeltsin'in göreve gelmesinden sonra fiyat kontrollerine son verilmesi ve devlete ait şirketlerin özelleştirilmesi gibi ekonomik reformlar gerçekleştirilmiştir. Yeltsin, bir ülkenin fiyat serbestleştirmesi, bütçe istikrarı, sübvansiyonları sona erdirme ve endüstriyi özelleştirmeyi kullanan bir piyasa ekonomisine hızla geçiş yaptığı bir strateji olan "*şok terapisi*" ile uyumlu bir reform programı başlatmıştır.[463]

1991'den 1995'e kadar Rusya, Batı Yanlısı bir Diplomasi yürütmüştür. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Rusya ile Batı arasındaki askeri, siyasi ve ideolojik çatışmaya son vermiştir. Moskova, Gorbaçov'un Batı Yanlısı Diplomasisini devralmakla kalmamış, aynı zamanda Batı ile daha yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır.[464] Bu politika değişikliği dışında 1990'larda yaşanan uluslararası gelişmelerle bağlantılı olarak Rusya'nın petrol endüstrisi kötü bir düşüş yaşamıştır. Ekonomi 1990'dan 1995'e keskin bir şekilde daralmış, iç petrol talebi % 40'tan fazla düşmüş ve iç piyasada bir kaynak fazlalığına neden olmuştur. 1988 ve 1998 yılları arasında, Rus petrol üretimi günde 11 milyondan yaklaşık 6 milyon varile (mbd) düşmüştür. Bu belirsiz ortamda yabancı yatırımlar da kesilmiştir. Rusya'nın Ağustos 1998'de mali kriz yaşamasına ve rublenin devalüasyonuna rağmen petrol fiyatlarındaki yükseliş enerji sektörünü canlandırmıştır. Bu canlanma, enerji üretim maliyetlerini azalttığından Rusya'nın yabancı yatırımlara ihtiyaç duymadan toparlanmasını sağlamıştır.[465]

---

[462] Doğa Mırcıoğlu, "Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Uygulanmasında Rusya Faktörü", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, Mayıs 2022, s. 97.

[463] Facts and Details, *Shock Therapy and Economic Policy Under Yeltsin,* https://factsanddetails.com/russia/Economics_Business_Agriculture/sub9_7b/entry-5168.html, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[464] Fenghua Liu, *a.g.m.,* s. 87.

[465] Fiona Hill, *Russia: The 21st Century's Energy Superpower?, Brookings*, 1 March 2002, https://www.brookings.edu/articles/russia-the-21st-centurys-energy-superpower/, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

1996'dan 2000'e kadar Rusya, ana hedefi olarak büyük bir güç statüsünü geri kazanmak ve çok kutuplu bir dünyayı teşvik etmek için Çok Taraflı Diplomasiyi uygulamıştır. Bu politika değişikliğinin ardında yatan nedene ise Liu, Rusya'nın NATO'nun doğuya doğru genişlemesini kendisine tehdit olarak görmesinin örnek verilebileceğini belirtmektedir.[466] Enerjide atılan bir adım olarak 1999 yılında Rusya'da yürürlüğe giren Gaz Tedarikine İlişkin 69 - FZ sayılı Federal Yasa'dan bahsedilebilir. Bu yasa gereğince üreticilerin gazı taşımak için mevcut altyapı sistemlerine ulaşmaları ve Rusya topraklarında faaliyet gösteren herhangi bir kuruluş için gaz iletim ve dağıtım ağlarının serbest erişimi taahhüt edilmiştir.[467]

Ancak Rusya siyasetinde enerjinin öne çıkması 2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle olmuştur. Enerji politikalarının üçüncü döneminde Başkan Putin, 90'lı yıllarda Boris Yeltsin hükümetinin yıpratıcı ekonomi politikalarının ardından paramparça olan ülke ekonomisini yeniden inşa etmek amacıyla enerji sektörünü ön plana çıkarmış ve ekonomik canlanmanın belkemiğini oluşturmaya başlamıştır. Bu, ülkenin kaynaklarının yönetiminin nasıl düzenlendiği konusunda birkaç adım geri atmayı gerektirmiştir. Kilit enerji şirketlerine liderlik etmek için sadık siyasi figürler atanırken, bu şirketlere yabancı mülkiyeti verilmemesi sağlanmıştır. Bu süreçlerin bir sonucu olarak, petrol ve gaz şirketlerinde hükümet politikalarıyla tamamen uyumlu olan ve çoğu zaman kişisel bağlar aracılığıyla Kremlin'deki üst düzey yöneticilere bağlı olan dikey bir yönetim yapısı ortaya çıkmıştır.[468] Enerji kaynaklarının etkili kullanılmadığı Rusya'da Vladimir Putin yönetimiyle bir değişim gerçekleşmiştir. Putin, dış politika stratejilerini yürütürken göz önüne aldığı enerji politikaları ile enerji konusunda tekellik sağlamayı arzulamıştır. Uygulanan bu enerji politikaları, yurt içinde ve yurt dışında Rusya'nın gücünü toplamasında katkı sağlamıştır.[469]

---

[466] Fenghua Liu, *a.g.m.,* s. 87.
[467] International Energy Agency (IEA), *Federal Law No. 69-FZ on Gas Supply in the Russian Federation,* https://www.iea.org/policies/8828-federal-law-no-69-fz-on-gas-supply-in-the-russian-federation, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).
[468] Yury Barmin, "Russian Energy Policy in the Middle East", *Insight Turkey*, Vol: 19, No: 4, Fall 2017, p. 129.
[469] Bilge Yurtsever, "AB - Rusya İlişkilerinde Enerjinin Çatışmacı mı Birleştirici mi bir Rolü Var?", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, Temmuz 2019, s. 40.

Diğer bir deyişle Putin, ülkeyi istikrara kavuşturmak için enerji sektörünü devlet kontrolünde sağlamlaştırmıştır. Bu, yirmi yıl önceki liberal politikaları kökten tersine çevirmek anlamına gelmiştir. Hükümet, enerji sektörünün çoğunluğunu üç devlet devi altında etkin bir şekilde kamulaştırmıştır: Gazprom, Rosneft ve Transneft. Rus hükümeti, eski Sovyet devletleri ve Avrupa ile enerji sözleşmeleri müzakerelerinde daha agresif hale gelmiş ve bu müşterilerin alternatif enerji kaynakları olmadığı için onlara olağanüstü yüksek fiyatlarla teklif sunmuştur. Bu durumda Moskova'nın enerji stratejisi oldukça agresif hale gelse de daha güçlü ve daha istikrarlı bir Rusya'nın ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.[470] Burada, Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Rusya, agresif diplomasi anlayışını enerji gücü ile birleştirmiş ve uluslararası sistemde yeniden güçlü konumda bulunduğunun altını çizmiştir.

2001'den 2004'e kadar Rusya, özü, ekonomik ve sosyal gelişimi için elverişli bir dış ortam yaratmak ve büyük güç statüsünü geri kazanmak olan Büyük Güç Pragmatizmini uygulamıştır. 11 Eylül saldırıları, Putin hükümetinin Kosova Savaşı'ndan bu yana Batı ile soğuk ilişkilerine son vermesi ve Büyük Güç Pragmatizminin dış politikasını izlemesi için bir fırsat sağlamıştır. Bu dönemde Rusya, Amerika ile birlikte teröre karşı bir dayanışma sağlamış, Afganistan ile savaşında ABD'nin destekçisi olmuştur. Ayrıca Mayıs 2003'te, Rusya ve AB, St. Petersburg Zirvesi'nde ekonomi, iç güvenlik ve adalet, dış güvenlik ve bilim, eğitim ve kültür alanlarında dört ortak alan yaratmak için uzun vadeli hedefler belirlemişlerdir.[471] Rusya'nın, ilişkilerini kendi çıkarına göre gördüğü perspektifte geliştirmeye yönelik politikalar izlediği belirtilebilir.

Bu dönemde enerji politikası oluşturma konusunda somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Mart 2003'te Rusya, *"Rusya'nın 2030'a Kadar Enerji Stratejisi"*[472] belgesinde ülkenin enerji geleceği konusunda devlet konsensüsünü sağlayan 2003'ten

---

[470] Lauren Goodrich - Marc Lanthemann, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 22.06.2022).
[471] Fenghua Liu, *a.g.m.,* s. 89.
[472] Bu belge, ilk olarak 2020 hedeflerini kapsayacak şekilde 2003 yılında oluşturulmuştur. Rusya'nın 2020'ye Kadar Enerji Stratejisi belgesi, petrol fiyatlarının artmasıyla birlikte Rusya'nın dışsal parametrelerinin değişmesi, 2008 – 09 yıllarında yaşanan eknonomik kriz gibi faktörler nedeniyle 2009 yılında "Rusya'nın 2030'a Kadar Enerji Stratejisi" adı altında güncellenmiştir. ***Bkz.*** Government of Russian Federation, *a.g.e.,* p. 6.

2020'ye kadar uzanan bir Enerji Stratejisini onaylarken reformun yasal temelini oluşturmuştur. Birkaç aksaklığa rağmen, geniş tabanlı siyasi desteğin ateşlediği reform süreci hız kazanmıştır.[473]

*"Rusya'nın 2030'a Kadar Enerji Stratejisi"* belgesinde Rusya'nın enerji stratejisinin amacı, ekonomik büyümeyi sürdürmek, yaşam kalitesini iyileştirmek ve Rusya'nın dış ekonomik konumunu güçlendirmek için doğal enerji kaynaklarının etkin kullanımını ve enerji sektörünün potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı sağlamaktır. Strateji, Rus enerji sektörünün uzun vadeli gelişimi için amaç ve hedefleri, öncelikleri ve yönergeleri ile belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlamak için devlet enerji politikasının mekanizmalarını belirlemiştir.

Strateji, 2005 ile karşılaştırıldığında 2030 yılı için % 56 enerji yoğunluğu azaltma hedefi belirlemiştir. Bu amaç için planlanan aşamaların ilki, enerji sektörünün büyük bir revizyonunun yapılması; ikincisi, yakıt ve enerji sektörlerinde yeni teknoloji yoluyla verimlilik kazanımlarının vurgulanması ve üçüncüsü ise, ekonomi çapında enerji verimliliğininin vurgulanmasıdır.[474] Enerji stratejilerinde gerçekleştirilen düzenlemeler, Rusya'ya daha da avantaj sağlamıştır.

Bu belgenin de sağladığı yasal dayanak ile ekonomik reform süreci hız kazanmıştır. Enerji siyaseti, Rusya'nın eski arka bahçesindeki etkisini güçlendirmesine yardımcı olmuş ve Avrupa'yı Rusya'nın yeniden canlanmaması için adım atmaya zorlamıştır. Elbette 2008'de Avrupa'yı ve Rusya'yı kasıp kavuran ekonomik krizler, petrol fiyatlarının düştüğü ve talebin düşmeye başladığı bir dönemde Rusya'ya büyük enerji müşterilerine olan ihtiyacını hatırlatmıştır.[475] 2008 mali krizi, tedarikçilerin de ihracatlarında kesintilerin yaşanabileceğini göstermiştir. Bu durum aslında tedarikçi ve alıcı arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin varlığını kanıtlar niteliktedir.

2005'ten 2008'e kadar Rusya, Neo - Slavizm politikası dahilinde hareket etmiştir. Bu dönem Rusya'nın siyasi anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşadığı bir dönem

---

[473] Sonal Patel, "The Russian Power Revolution", *Power*, January 2013, https://www.powermag.com/the-russian-power-revolution/, (Erişim Tarihi: 29.08.2022).
[474] International Energy Agency (IEA), *Energy Strategy of Russia to 2030*, https://www.iea.org/policies/1370-energy-strategy-of-russia-to-2030, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).
[475] Lauren Goodrich - Marc Lanthemann, *a.g.m.*, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

de olmuştur. ABD ve Avrupa'nın Rusya'nın içişlerine müdahalesine ve BDT bölgesindeki *"renkli devrimlere"*[476] yanıt veren Başkan Putin, ülke içinde Rusya'nın koşullarına uygun demokratik bir yola girmiş ve diplomatik olarak ABD ile iş birliği yapma politikası izlemiştir.[477]

2004 yılında petrol fiyatlarını arttırdıktan ve yaşam standartlarını yükselttikten sonra Putin, oyların % 70'inden fazlasını alarak ikinci kez cumhurbaşkanı olmuştur.[478] Ancak arka arkaya ikiden fazla cumhurbaşkanlığı döneminde görev yapmasına ilişkin anayasal sınırlamalar nedeniyle 2008 yılında Putin, yerini Medvedev'e bırakmıştır.[479] 2012 yılında Putin, iktidar koltuğunu tekrar devralmıştır. Halen Rusya Devlet başkanı olarak ülkenin başında yer almaktadır.

Bu dönemde de enerji ile ilgili politikalar devam etmiştir. Doğal gaz dahil enerji sektörleri Rus ekonomisi için oldukça önemlidir. Enerji ihracatı, Rusya'nın 1990'ların çöküşünden bu yana ekonomik toparlanmasının kaldıraçlarından biri haline gelmiştir. Ülke, 2000 - 2008 yıllarında yıllık % 5'ten fazla reel ekonomik büyümeye ulaşmıştır. Ancak, enerji ihracatından elde edilen gelirlere aşırı güvenmek, 2008 - 2009 küresel durgunluğu sırasında, fosil yakıtlara olan talebin azalmasının ve petrol ve enerji fiyatlarının çöküşünün büyük ölçüde katkıda bulunduğu Rusya ekonomik krizinin en önemli faktörlerinden biri olmuştur. Rusya, 2009'da neredeyse kişi başı % 8 gelir kaybına ulaşmıştır.[480] 2008 ekonomik krizi, her ülkeyi etkilediği gibi Rusya'yı

---

[476] Renkli devrimler, komünizmin ardından Orta ve Doğu Avrupa'yı ve daha sonrasında Orta Asya'yı etkileyen bir dizi demokratik harekettir. Bu devrimler, içerik olarak farklılık gösterseler de görevdeki siyasi liderliği değiştirmek, özgür ve adil seçimler ve özgür basın gibi birçok ortak paydada buluşmaktadırlar. ***Bkz.*** Saynur Giray Bozkurt, "Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Renkli Devrimler - Kırgızistan Örneği", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2006, s. 118; David Lane, "The Orange Revolution: 'People's Revolution' or Revolutionary Coup?", *Political Studies Association*, Vol: 10, 2008, p. 525 – 526.

[477] Fenghua Liu, *a.g.m.*, s. 90.

[478] Seth Mydans, "As Expected, Putin Easily Wins a Second Term in Russia", *The New York Times*, 15 March 2004, https://www.nytimes.com/2004/03/15/world/as-expected-putin-easily-wins-a-second-term-in-russia.html, (Erişim Tarihi: 27.05.2023).

[479] Vladimir Putin'in cumhurbaşkanı olarak seçtiği halefi Medvedev, komisyonu, oyların yaklaşık % 99,5'inin sayılmasıyla % 70,2 ile Rusya'nın yeni başkanı seçilmiştir. 7 Mayıs'ta Rusya'nın Sovyet sonrası üçüncü lideri olarak görevi Putin'den devralmıştır. ***Bkz.*** Luke Harding, "Russia election not free or fair, say observers", *The Guardian*, 3 March 2008, https://www.theguardian.com/world/2008/mar/03/russia.eu, (Erişim Tarihi: 27.05.2023).

[480] Sergey Paltsev, "Scenarios for Russia's Natural Gas Exports to 2050", *Energy Economics*, Vol: 42, 2014, p. 263.

da etkilemiştir. Bu kriz aynı zamanda Rus ekonomisinin enerjiden elde edilecek gelirlere bağlı olduğunun altını çizmiştir.

Özetlemek gerekirse, 2009'dan 2013'e kadar İstikrar ve İşbirliği Diplomasisine bağlı kalan Rusya, 2000'li yıllarda neredeyse kesintisiz güçlü ekonomik büyüme rakamlarına sahip bir on yıl yaşamıştır. Rus ekonomisi 2001 – 2008 döneminde % 6,6 dahil olmak üzere 2001 – 2012 döneminde ise ortalama % 4,7 büyümüştür. Ancak, Ural petrol fiyatlarının varil başına 110 ABD Doları'na yakın çok yüksek seviyelerde devam etmesine rağmen, ekonomi 2013 yılında yavaşlayarak yıllık % 1,3'lük büyümeye gerilemiştir. Bu durum, petrol fiyatlarındaki ve üretimdeki artışın artık önceki yıllarda olduğu gibi ekonomik büyümeyi yönlendirmediğinin ve yapısal ekonomik reformlar gerektiren büyümenin önündeki temel engellerin varlığının altını çizmiştir.[481]

2014 sonrası dönem ele alındığında jeopolitik ve yapısal faktörlere ek olarak, Rusya'nın ekonomik gelişiminin, 2014 yılından bu yana istikrarlı bir şekilde devam eden dış şoklardan etkilendiği söylenebilir. Bu faktörlere çoğunlukla finansal ve teknolojik yaptırımlar ile ülkenin ihraç ettiği petrol ve diğer mallar da eklenebilir. Son on yılda bir kereden fazla gerçekleştiği için petrol fiyatlarındaki düşüşün Rusya'nın o dönemdeki en önemli sorunu olmadığı unutulmamalıdır. Rusya'nın karşılaştığı en büyük sorun düşüş oranı olmuştur. 2015 yılında, petrol fiyatları sadece altı ayda yaklaşık % 50 oranında düşmüş; bu düşüş, ekonomi tarihinde görülmemiş bir olay olmuştur.[482] Bu düşüşte Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı yapılan bir referandumun ardından kendi topraklarına katmasının payı da bulunmaktadır.

Rusya, 2014'ten bu yana, Şubat 2014'teki Ukrayna Krizi ve bunun sonucunda Moskova ile Batı arasındaki çatışmanın tetiklediği bir Büyük Güç Diplomasisi yürütmektedir. Mart 2014'ten itibaren ABD ve AB, Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uygulamış ve ardından bu yaptırımları Rus bankalarına, enerji ve askeri şirketlere kadar genişletmiştir. Ağustos 2014'te ise Rusya, ABD ve Avrupa'ya karşı yaptırımlar uygulamış ve aralarında bir "*yaptırım savaşı*" başlamıştır. Bu yaptırımlar karşısında

[481] International Energy Agency (IEA), *Russia 2014*, 2014, p. 17.
[482] Dmitry Medvedev, "Social and Economic Development of Russia: Finding New Dynamics", *Russian Journal of Economics*, No. 2, 2016, p. 329.

Rusya yönünü doğuya çevirerek bir nevi kendisine doğuda AB, ABD ve NATO'ya karşı destekleyecek Çin, Hindistan, Vietnam gibi stratejik ortaklıklar kurmuştur.[483] Putin yönetiminin Büyük Güç Diplomasisini uygulamasına yönelik başlıca nedenlerini Batı'nın Ukrayna'yı Moskova'nın kırmızı çizgisini geçen jeostratejik yörüngesine çekme girişimleri; Rusya ile Batı arasındaki jeopolitik ve askeri rekabetin yoğunlaşması; köklü Rus büyük güç zihniyeti olarak belirtmek mümkündür.[484] Rusya, görüldüğü üzere Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi yine doğu – batı arası bir mücadelenin içinde yer almaktadır. Bir yandan siyasi üstünlüğünü sürdürmeye çalışırken diğer yandan kendisine gelebilecek bir tehdite karşı da önlem alıp ekonomik refahını sürdürmeye odaklanmıştır.

Rusya, yerel ve uluslararası yaşanan olayların ve faktörlerin etkisiyle iç ve dış siyasetinde birçok politika değişikliğine gitmiştir. Ulusal güvenlik ve ekonomik güç üzerine yoğunlaşan bu politikalar, Soğuk Savaş sonrası Rusya tarihinde oldukça fark yaratan sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Rusya'nın "enerji politikası", muhtemelen bundan sonrası için de ülkenin dünya sahnesindeki varlığının önemli bir bileşeni olmaya devam edecektir. Ancak hızla değişen bir ortama yanıt olarak bu politikaların gelişmeye devam etmesi gerekmektedir.[485]

Sonuç olarak Rusya'nın zengin doğal kaynaklara sahip olmasının sağladığı avantaj, sürdürülebilirlik ve modern teknoloji ile desteklenmesi gereken ve ilerideki enerji rolü için kritik bir faktördür. Rusya'nın günümüz enerji siyasetinde önemli bir aktör olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak enerji bağımlılığı, enerjiyi Rusya'dan tedarik eden ülkeler için sorun yaratan bir durumdur. Dolayısıyla Rusya, kendisine

---

[483] Rusya'nın Mart 2014'te Kırım yarımadasını ilhak etmesinin ardından Batı ile ilişkilerin gerilmiş ve Rusya'ya yaptırımlar uygulanmıştır. Bu nedenle Rusya, yönünü "doğuya dönmüş"tür. Bu yeni politika yönelimi, üç ana yönde yeni girişimlerin gerçekleştirilmesini hedeflemektedir: Rusya'nın Uzak Doğu bölgelerinde daha fazla ekonomik gelişmeyi sağlama, Avrasya entegrasyonu yoluyla eski Sovyet Cumhuriyetleri ülkeler ile bağların yeniden canlandırılması ve Çin ve Doğu Asya ülkeleriyle daha yakın bir siyasi uyum oluşturulması. ***Bkz.*** David Lewis, "Strategic Culture and Russia's "Pivot to the East:" Russia, China, and "Greater Eurasia"", *Marshall Center European Center for Security Studies*, https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/strategic-culture-and-russias-pivot-east-russia-china-and-greater-eurasia-0, (28.05.2023).

[484] Fenghua Liu, *a.g.m.,* s. 92.

[485] Marc Pierini, "Russia's Energy Politics and Its Relevance for the European Union", Strategic Sectors Economy and Territory, *IEMed Mediterranean Yearbook 2019*, https://www.iemed.org/publication/russias-energy-politics-and-its-relevance-for-the-european-union/, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

enerji bağlamında bağımlı ülkelerin alternatif enerji arayışlarının önüne geçemeyebilir. Bu noktada Rusya'nın yapıcı, sürdürülebilir ve stratejik hamlelere ihtiyacı vardır.

#### 2.2.2.2. Rusya'nın Enerji Strateji Belgeleri

Enerji tasarrufu çabaları, 1973 - 1974 OPEC petrol ambargosunu takiben 1970'lerde çoğu gelişmiş ülkede başlamıştır. Ancak Sovyetler Birliği ve diğer merkezi planlı ekonomiler, ambargonun ağır etkilerinin birçoğundan kaçınmıştır çünkü Rusya'nın bol enerji kaynakları, uluslararası kıtlık ve artan fiyatların etkisini yumuşatmıştır. Sovyetler Birliği çöktükten sonra, Rusya, eski Sovyet cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa ülkeleri, küresel enerji piyasasının arz - talep gerçeklerine karşı kendi yollarını bulmuşlardır.

Rusya'da bulunan enerji kaynakları, onu küresel enerji krizlerine karşı bağışık kılmaktadır. Ancak coğrafi büyüklüğü ve sert iklimi kendisinin de enerji kullanımına katkıda bulunurken, yaygın siyasi altyapısı, enerji verimliliğinin bir öncelik olarak kabul edilmesini geciktirmektedir.

Rusya'nın tarihinin tüm aşamalarında enerji politikasını etkileyen hem iç hem de dış birçok faktör arasında, dış etkenler her zaman çok önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda, Rusya'nın iç politik ve iç ekonomik faktörlerinin önemini de küçümsememek gerekir. Ana iç faktörler, iç ekonomi, yatırım, demografik, teknolojik ve kaynak faktörlerinin yanı sıra güvenlik faktörüdür. Dış ekonomi, jeopolitik ve çevresel etmenler dışsal faktörler olarak adlandırılabilir.[486] Rusya, daha önce de değinildiği gibi enerji gelirlerine odaklı bir ekonomi yarattığından her türlü faktörün sunacağı fırsatlar ya da tehditler Rusya için önem arzetmektedir.

Soğuk Savaş'ın ardından Rusya, dört ana politika izlemiştir. Bu politikalar şu şekildedir:

- ABD ve AB karşısında Hindistan ve Çin ile ortaklık kurulması,

[486] Elena Chernenko - Oleg Petrovich-Belkin, *a.g.m.*, s. 96 – 97.

- ABD ile karşılıklı saygı çerçevesinde ilişkiler geliştirme ve NATO ile kurulan uzlaşıyı sürdürebilme,
- AB ile ekonomik entegrasyonun sağlanacağı yapıcı bir iş birliği geliştirme,
- son olarak tam bağımsız hareket edebilen ve eskisi kadar güçlü ve prestij sahibi bir Rusya hedefini gerçekleştirmektir.[487]

Buradan da anlaşılacağı üzerine Rusya'nın AB ile daha çok ekonomik ilişkiler kurma üzerine politikalar geliştirdiği söylenebilir. Aynı zamanda ABD ve Asya'nın güçlü ülkelerinin liderleriyle de ilişkiler üzerine yoğunlaşılmıştır.

Rusya, özellikle Putin iktidarı ile birlikte aktif, dışa dönük ve pragmatik bir dış politikaya ağırlık vermiştir. Bunun sonucunda dış enerji politikası, 2000'li yılların başı itibariyle sistemik olarak planlanmış ve uygulanmıştır. Rusya, enerji politikalarını belirlerken hem bağımlılığın sebep olduğu problemlerin getirdiklerini aşmayı hem de enerji üretme ve ihraç etme yetkinliğini sürdürülebilir sağlamayı ve böylece hem bölgesel hem de küresel iddiaları devam ettirmeyi hedeflemektedir. Bu hedeflere ek olarak Avrupa enerji pazarındaki rolünü devam ettirme ve Güney ve Güneydoğu Asya pazarlarına enerji kaynaklarını pazarlayabilme de amaçlanmaktadır. Bu gerçekleştiği taktirde önümüzdeki yıllarda Rusya, Pasifik karşısında Asya'yı enerji kaynakları ile destekleyecek bir güç olarak yer alabilecektir.[488] Sadece AB gibi önemli bir alıcıya kaynak sağlamak, özellikle enerji krizlerinden kaynakları enerji kesintileri nedeniyle yaptırımlara maruz kalan Rusya için yeterli görülmemektedir. Bu noktada yeni tedarikçilerin varlığı, ekonomisinin sürdürülebilirliği adına Rusya için önemli bir alternatif olacaktır. AB ve ABD'nin uyguladığı yaptırımlardan sonra yönünü doğuya çeviren bir Rusya için bu durum çok da uzak görünmemektedir.

Rusya'nın dış politikası ve enerji politikası arasındaki yakın bağlantıların anlaşılması, ilk olarak Rusya Federasyonu'nun 2003 Enerji Stratejisi'nde yansıtılmıştır. Enerji kaynaklarının bilinçli kullanımı yoluyla Rusya'nın uluslararası sistemdeki konumunu iyileştirmek, bir sonraki Enerji Stratejisi - 2030'un da temel

[487] Mehmet Alkan, "Rusya - Batı İlişkileri ve Savaşın Nedenleri", *Ülke Politikaları Vakfı İkinci Yüzyıl Serisi*, Haziran 2022, s. 15.
[488] Çiğdem Şahin - Kamil Nuriyev, *a.g.m.*, s. 72 – 73.

hedeflerinden birisi olmuştur. Ayrıca, 2020 yılında kabul edilen Rus Enerji Stratejisi - 2035 projesi, enerji politikasının yeni bir ana hedefinin altını çizmiştir.

Önümüzdeki yıllarda Rusya'nın enerji politikasının hedefi, Rusya'nın enerji liderlerinden biri olarak küresel enerji pazarındaki konumunu güçlendirmek üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle, Rusya'nın yakın gelecekte küresel bir enerji süper gücü olmayı hedeflediği tüm Enerji Stratejilerinin satır aralarında okunabilmektedir. Rus enerji politikası çoğunlukla etkili olmaktadır çünkü Rusya cumhurbaşkanı ve başbakan, devlete ait petrol ve gaz üreticilerinin ve dağıtımcılarının karar verme sürecine doğrudan dahil olmaktadır. Putin'in enerji politikası ve endüstrisi konusundaki bilgisi oldukça fazladır.[489] Bu nedenle, Putin'in Rusya'nın enerji politikalarında ve dış siyasetinde ne denli etkili olduğu tartışılmazdır.

*"Rusya'nın 2020'ye Kadar Enerji Stratejisi"*, daha önce de değinildiği gibi enerji politikalarının uzun vadeli gelişimi için yasal bir dayanak oluşturmaktadır. Rusya'nın Enerji Stratejisi'nde 2020'ye kadar olan dönem içinde belgenin gerektiğinde en az 5 yılda bir değiştirilmesi gerektiği belirtilmiş ve daha sonrasında Rusya'nın 2030'a Kadar Enerji Stratejisi belgesi oluşturulmuştur. Bu strateji belgesi ile devlet enerji politikasının öncelikleri, görevler ve enerji sektörünün gelişimi için kilit önlemler belirlenmiştir. Ayrıca bu belgede, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik genel bir hedefin yanı sıra ilişkili petrol gazının rasyonel kullanımı ve alevlenme hacminin en aza indirilmesi de dahil olmak üzere metan azaltımı ile ilgili birkaç önlemden bahsedilmiştir.[490]

Özetle, 2003 yılında onaylanan Rusya Federasyonu'nun İlk Enerji Stratejisi, yakıt ve enerji sektörünün ekonomik kalkınmanın temeli ve jeopolitik bir araç olduğunu vurgulayarak her yönüyle Rusya'nın Yakıt ve Enerji Kompleksi'nin (Fuel and Energy Complex - FEC) hayati olduğunu varsaymıştır. 2009'da onaylanan İkinci Enerji Stratejisi niteliksel olarak yirmi birinci yüzyılın dünya lideri profiline uyan

---

[489] Natalia Słobodian, "Russian Energy Diplomacy: Instruments and Approaches", *Pułaski Policy Papers,* 2017, https://pulaski.pl/analiza-russian-energy-diplomacy-instruments-and-approaches/, (Erişim Tarihi: 01.09.2022).

[490] International Energy Agency (IEA), *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035,* https://www.iea.org/policies/14855-energy-strategy-of-the-russian-federation-for-the-period-up-to-2035, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

yepyeni bir Rusya yaratmak gibi daha iddialı bir hedefe odaklanmıştır. İkinci strateji ayrıca, FEC'in Rusya'nın gelişimindeki rolüne ilişkin eski vizyonunu koruyarak nihai geçiş gerekliliğini dile getirmiştir. 2015 yılında onaylanan üçüncü Enerji Stratejisi projesi ise devrim niteliğinde yeni bir vizyona sahiptir. Bu belge, FEC'in kalkınmanın ana lokomotifi olmasından ziyade güçlü, teknolojik olarak gelişmiş bir uyarıcı altyapı olarak hizmet etmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.[491]

Rusya, tarihi boyunca enerji konusunda öncü durumunda bulunan ülkelerden bir tanesidir. Rusya'nın oluşturduğu enerji politikaları, dünya piyasalarındaki aktörlerin adımlarını da belirleyici nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın enerji ilişkilerini ne şekilde yürüttüğü özellikle AB gibi ülkelerin politikalarına da etki etmektedir. Bu nedenle Rusya'nın enerji güvenliği algılaması, AB gibi enerji ithal eden ülkelerin algılamalarından çok farklıdır.

### 2.2.3. Rusya Açısından Enerji Güvenliği

Rusya için enerji güvenliği ekonomik güvenlikle yakından bağlantılıdır. Çeşitli politika belgelerinin bir değerlendirmesi, Rusya'nın üç hususa önem verdiğini ortaya koymaktadır. Bu hususlar; ekonomik büyümeyi teşvik etmek, Rusya'nın uluslararası etkisini genişletmek ve Rusya'nın ekonomik bağımsızlığını sağlamak şeklinde ifade edilebilir.[492] Tüm bu amaçların ortak noktasının, Rusya'yı uluslararası siyasette önemli bir ekonomik güç haline getirmek olduğu söylenilebilir.

Rusya'nın enerji güvenliğini sağlamaya yönelik öncelikleri ise, hidrokarbonların ekonomi ve dünya siyasetindeki rolünü sürdürmek, Avrupa ülkelerinin boru hattı gazına olan bağımlılığını maliyet açısından rekabetçi hale getirerek teşvik etmek ve yeni kilit stratejik üretim alanlarına girmeyi hedeflemek olarak belirtilebilir.[493] Diğer bir değişle, Rusya açısından enerji güvenliğinin sağlanması, enerji ihracatı yoluyla sürekli tedarikçilerin bağımlılığını

[491] Natalia Victorovna Kuznetsova - Ekaterina Vasilievna Kuznetsova, "Energy Strategy of the Russian Federation", *Mediterranean Journal of Social Sciences,* Vol: 6, No: 5, September 2015, p. 167.
[492] Robert L. Larsson, "Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier", *Swedish Defence Research Agency Defence Analysis*, March 2006, p. 50.
[493] Enrica Massalin, "Strategic Analysis on the Energy Security Measures of Russia", *Publication of NATO Energy Security Centre of Excellence*, 2021, p. 36.

sürdürebilmektir. Aslında bir nevi bu durum, Rusya'yı enerji ihracatına bağımlı kılan başka bir durum yaratmaktadır. Tez çalışmasında karşılıklı bağımlılığın vurgulanmasının nedenlerinden biri de bu durumdur.

Rusya hem petrol hem de doğal gaz ihracatı sayesinde dünya piyasalarının oyun kurucuları arasında yer almaktadır. Fakat ülke ekonomisi enerjinin ihraç edilmesine oldukça bağımlıdır. Rusya'nın bütçesinde enerjiden elde edilen gelirlerin payının oldukça büyük olması, ülkeyi enerji fiyatlarındaki değişimin olumsuz etkilerine maruz bırakmaktadır. Bu durum, Rusya'nın fiyat dalgalanmalarından etkilenmesine ve tek bir alıcı ile yaşanabilecek sorunlara neden olmaktadır. İfade edildiği gibi, Rusya AB gibi tek bir alıcıya bağlı olma durumunu değiştirmeye ve bu amaçla yeni tedarikçiler ile iş birlikleri kurmaya çalışmaktadır. Bu durum onu sadece AB için değil diğer alıcılar için de önemli bir tedarikçi haline getirmektedir.

Rusya, enerji kaynaklarının ihracatı üzerine kurulu bir dış politika yaratmıştır. Dolayısıyla bu kaynakların dış alıcılara tedarik edilmesi, Rus ekonomisinin devamlılığı, dolayısıyla enerji güvenliğinin sağlanması için önem arz etmektedir.[494]

1992 yılında Rusya'da ilk kez, kişilerin, Rus halkının ve devletinin güvenliğini sağlamaya yönelik bir "*Güvenlik Yasası*" kabul edilmiştir. Enerji sektöründen, bu kanunun 12. maddesinde sanayi, ulaştırma ve tarımla birlikte devletin gücünü ve güvenliğini sağlayan araçlar oldukları noktasında kısaca bahsedilmiştir.[495] Bir diğer önemli belge olan Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Kavramı, 1997 yılında Rusya'da kabul edilerek güvenlik alanındaki hükümet politikalarını tanımlayan ana belge haline gelmiştir. Bununla birlikte, Rusya'daki yakıt ve enerji endüstrilerinin baskın gelişimine vurgu yapılarak, enerji konusuna yalnızca doğal kaynakların

[494] Doğal gaz, 2021 yılında Rusya'nın birincil enerji tüketiminin yarısından fazlasını oluşturmuştur ve ihracatı, ülke için önemli bir döviz ve gelir kaynağıdır. Petrol ve doğal gaz, 2021'de Rusya'nın devlet gelirinin yaklaşık % 36'sını oluşturmuştur. ***Bkz.*** Congressional Research Service, *The Role of Russian Natural Gas*, 23 March 2022, https://crsreports.congress.gov, IN11900, p. 1.

[495] Aleksei Valentinovich Bogoviz - Svetlana Vladislavlevna Lobova - Yulia Vyacheslavovna Ragulina - Alexander Nikolaevich Alekseev, "Russia's Energy Security Doctrine: Addressing Emerging Challenges and Opportunities", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol: 8, No: 5, 2018, p. 2.

tükenmesi tehditleri ve ülkedeki ekolojik durumun bozulması içinde değinilmiştir.[496] Bu belgede enerji güvenliğinin sağlanması, ülke enerji kaynaklarının bitebileceği varsayımı üzerinden de ele alınmıştır.

Rusya'nın yeni bir devlet olarak ortaya çıkmasından sonra ciddi mali problemler görülmeye başlamıştır. Rusya ise bu problemleri özelleştirmeler gerçekleştirerek, serbest piyasa ekonomisi oluşturarak ve bunun sonucunda küresel pazarlara dahil olarak çözmeye çalışmıştır. Bu dönemde Rusya, petrol fiyatlarındaki düşüşün de sebep olduğu bir mali kriz dönemine girmiştir. Rusya, ayrıca bu kriz dönemini sahip olduğu enerji kaynaklarını kullanarak aşmayı hedeflemiştir.[497] Rusya, ekonomik büyümesinin sacayaklarını enerji kaynaklarının pazarlanması üzerine konumlandırmış ve bu yönde bir strateji yaratmıştır. Özetle Rusya, ekonomik güvenliğini enerji güvenliğini sağlamak ile eş tutmuştur. Rusya'nın SSCB sonrası dönemde uyguladığı strateji tam da bu olmuştur.

Enerji güvenliğini ele alan en önemli stratejik belgelerden bir diğeri de Rusya'nın 2012 Enerji Güvenliği Doktrini'dir. Doktrin, küresel, ulusal ve bölgesel olmak üzere toplam üç enerji güvenliği seviyesini tanımlamaktadır. Enerji güvenliği bakımından ise iç ve dış olmak üzere iki tehdit grubunu tanımlamakta ve Rusya'da enerji güvenliği seviyesini ölçmek için kullanılabilecek bir dizi gösterge geliştirmeyi önermektedir. Rusya'nın 2012 Enerji Güvenliği Doktrini, FEC'in Rus ekonomisinde oynadığı rol nedeniyle Rusya için en büyük öneme sahip belgedir. Doktrinin enerji güvenliğini arz ve talep güvenliği olarak tanımlamasına rağmen belgede enerji güvenliğinin türleri, boyutları ve nasıl sağlanacağı konusunda birçok önemli nokta da yer almaktadır.[498]

2019 yılında, Kasım 2012'de onaylanan doktrinin yerine yeni bir doktrin kabul edilmiştir. Bu doktrin, 2014'ten bu yana Rusya'ya karşı Batı yaptırımlarının getirilmesinin ardından Rus hükümetinin enerji önceliklerindeki değişiklikleri ve

---

[496] President of Russia Official Site, *Decree of the President of the Russian Federation No. 1300 of 17.12.1997 on the Approval of the Concept of National Security of the Russian Federation*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/11782, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).
[497] Tuba Yüksel Durukal, *Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Politikası: Rusya Federasyonu'nun Önemi*, (Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 76 – 77.
[498] Aleksei Valentinovich Bogoviz et al., *a.g.m.*, p. 5.

2017'den bu yana OPEC ile petrol piyasası oynaklığının yönetimi konusunda başarılı iş birliğini yansıtmaktadır. Bu doktrin, yabancı ortaklarla iş birliğini güçlendirmeyi, Rus enerji şirketlerinin yurtdışındaki yasal haklarını ve uluslararası pazarlara erişimini desteklemeyi ve Rusya'nın ithal ikame programını daha da geliştirmeyi içermektedir. Bu doktrin ile ayrıca BDT, Avrasya Ekonomik Birliği, Sanghay İşbirliği Örgütü, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika), Gaz İhraç Eden Ülkeler Forumu ve OPEC aracılığıyla bağlantıların geliştirilmesi, küresel enerji pazarlarında Rus enerji şirketlerine yönelik ayrımcılığa karşı çıkma, yatırımcıların haklarını savunma ve sektördeki yabancı yatırımları destekleme gibi planlamalar da yapılmıştır.[499]

Rus enerji güvenliği stratejisi, iç ve dış risk yönetimler açısından risk merkezlidir. Yurtiçi risklerle ilgili olarak, strateji, ulusal enerji şirketlerinin refahını ulusal enerji güvenliğinin anahtarı olarak açıkça görmektedir. Bu nedenle enerji şirketleri için arz ve üretim güvenliği, yeni teknolojilere erişimleri ve maliyetlerinin düşürülmesi önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Dış riskler ise çoğunlukla yabancı, enerji ithal eden ülkelerde üretimin çeşitlendirilmesiyle ilgilidir. Bu nedenle, enerji verimliliği, yenilenebilir kaynaklar ve sıvılaştırılmış doğal gazdaki ilerleme, ulusal enerji güvenliği için bir tehdit olarak görülmektedir. Rus politika yapıcılar, dış pazarlara ve yeni teknolojilere erişimlerini kısıtlayan Rus enerji şirketlerine uygulanan yaptırımlardan da açıkça endişe duymaktadırlar.[500] Özellikle enerji kesintilerinin yaşanmasına sebebiyet veren kriz ortamları ve ardından tedarikçi ülkelerce uygulanan yaptırımlar, Rus enerji güvenliğini tehdit eden başlıca olaylar olarak örneklendirilebilir.

Güvenlik kavramında sanayi sektörünün önemi vurgulanmakta ve geleceğin güvenlik kavram ve doktrinlerinin enerji güvenliğine daha fazla vurgu yapacağı varsayılmaktadır. Enerji, Rusya için güvenlikle eş tutulmaktadır. Rusya, diğer aktörlerin müdahalesi olmadan politika yürütebileceği bir durumu tercih ettiğinden,

---

[499] Rosemary Griffin, "Putin approves new Russian energy security doctrine", 14 May 2019, *S & P Global Commodity Insights,* https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/podcasts/oil/102722-lpg-gasoil-alternative-natural-gas-winter-energy-costs-russia-ukraine-naphtha-oil, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

[500] Aliaksandr Novikau, *a.g.m.,* p. 19.

enerji, güvenlik nedenleriyle Rusya'nın ekonomik erişimini ve etkisini genişletmelidir. Enerji stratejisi, ulusal güvenliğin sağlanmasının enerji politikasının temel görevi olduğunu belirtmektedir. Rusya böylece enerji politikasını, şantaj risklerine ek olarak jeopolitik ve makroekonomik tehditleri önlemek için kullanmaktadır. Aynı zamanda Rusya, güvenilir bir ticaret ortağı olmaya çalışmaktadır. Rusya için bu niyet doğru olsa da çelişkili davranış, bağımlı veya entegre olmanın içerdiği riskler de bilinmektedir. Rusya kurallarına göre oynamak istese de ulusal güvenliğinin bağımsızlıktan ne ölçüde vazgeçebileceği konusunda sınırlar koyma eğilimindedir. Uluslararası yapılara herhangi bir entegrasyon ancak Rusya'nın bağımsızlığının tehdit edilmediği bir noktada mümkün gözükmektedir.[501]

Rusya'nın enerji güvenliğini sağlaması, enerji aktörlerinin refahının sağlanması gibi iç faktörler kadar dış faktörlerle yakından ilgilidir. AB'nin enerji güvenliğini sağlamak için uyguladığı politikalar gibi Rusya'nın da uyguladığı stratejiler mevcuttur. Her iki aktörün uyguladıkları stratejiler farklı olsa da ortak noktanın enerji akışının devamlılığının sağlanması olduğu ifade edilebilir. Bu akışta yaşanabilecek herhangi bir kesintinin iki aktörün enerji güvenliğini tehlikeye attığı analizi yapılabilir. Bu noktada karşılıklı bağımlılık teorisine bir kez daha atıfta bulunulabilir.

### 2.2.4. Rus Dış Politikasında Enerjinin Rolü

Rusya, dünyanın önde gelen enerji üreticileri arasında yer almaktadır. Petrol ve doğalgaz kaynakları açısından gerçekleştirdiği üretim ve enerji ihracatı ile dünya listesinde ilk sıralardadır. Rusya'nın ekonomisi, doğalgaz ve petrol fiyatlarındaki yükseliş ve ihracat oranları ile doğru orantılı olarak büyümektedir. Rusya'nın doğalgaz üretimi göz önüne alındığında, Rusya'nın lider rolü, doğalgaz tedarikçisi ülkeler ve transit ülkeler için ciddi sorunlar yaratmıştır. Bunun nedeni, Rusya'nın dünya enerji pazarında büyük paya sahip olan doğalgaz gücünü, diğer devletler ve özellikle de eski SSCB ülkeleri üzerinde bir yaptırım aracı olarak kullanmasıdır. Rusya bu yaptırım aracına hem ekonomik hem de politik bir baskı aracı olarak başvurmaktadır.[502] AB ve

[501] Robert L. Larsson, *a.g.e.,* p. 67 - 68.
[502] Kübra Çağlar, *a.g.e.,* s. 134.

Rusya ilişkileri düşünüldüğünde AB'nin de iddia ettiği gibi[503] Rusya'nın enerji gücünü, enerji akışını kontrol etmede kullandığı söylenebilir.

Rusya'nın, sahip olduğu doğal kaynakların sağladığı avantajları kullanarak enerjiyi dış politikasında bir araç olarak kullanmaktan çekinmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Rusya hem güçlü bir enerji tedarikçisi hem de enerjinin nakil yollarını kontrol edebilen önemli bir uluslararası aktördür. Bu durum Rusya'ya stratejik ve ekonomik ağırlık kazandırmaktadır.[504]

Enerji kaynakları, özellikle petrol ve doğal gaz sektörleri, Rusya ekonomisinin güçlenmesinde ve gelişmesinde kilit rol oynamaktadır. Bu güçlenme, Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ve bu süreçte önemli bir rol oynaması ile başlamıştır. Rusya'nın ihracatının yarısından fazlasının petrol ve doğal gaz sektörüne bağlı olması petrol ve doğalgazın Rus ekonomisinin temel direği haline gelmesini sağlamıştır.[505] Bu durum Rusya'ya avantajlar sağlasa da aslında Rusya'nın enerji ithalatına bağımlı olduğunun da altını çizmektedir.

Rusya'nın Yakıt ve Enerji Kompleksi (FEC), şubelerinde 40.000'den fazla şirketi barındırmaktadır. FEC'nin toplam üretim miktarındaki payı yaklaşık % 20'ye, sanayi üretiminde ise % 45'e kadar çıkmaktadır. FEC, tüm bütçe gelirlerinin en az % 43'ünü ve tüm döviz gelirlerinin % 70'ini dış ticaretten sağlamaktadır. FEC şirketleri, nispeten az sayıda olmasına rağmen (toplam üretim birimi sayısının % 0.8'i), ülkenin toplam sermayesinin yaklaşık dörtte birini ve toplam sermayenin yaklaşık üçte ikisini sağlamaktadır.[506]

---

[503] Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, sosyal medya hesabında yaptığı bir paylaşımda, Putin'i, enerji arzı kesintileri ve enerji piyasalarının manipüle edilmesi yoluyla enerjiyi bir "silah" olarak kullanmakla suçlamıştır. ***Bkz.*** Habertürk, *AB, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'i enerjiyi silah olarak kullanmakla suçladı,* 05.09.2022, https://www.haberturk.com/ab-rusya-devlet-baskani-vladimir-putin-i-enerjiyi-silah-olarak-kullanmakla-sucladi-3517763, (Erişim Tarihi: 31.10.2022).

[504] Kübra Çağlar, *a.g.e.*, s. 3.

[505] Hemin Karim Mohammed Kaki, *The Role of Energy Resources Oil and Gas in Strengthening Russia, after the Fall of Soviet Union*, (Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of History, Master Degree Thesis), Istanbul 2019, p. 64.

[506] N. I. Suslov, "Russia's Energy Industry Over the Next Twenty Years", *Problems of Economic Transition*, Vol: 58, No: 2, 2016, p. 163.

Rusya'nın zengin fosil kaynaklarından ötürü tarih boyunca enerji üreticisi ve tedarikçisi olarak rolü bilinmektedir. Bu nedenle bu konuma gelmesi sürpriz olmamıştır. Enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla özellikle 1990'lardan itibaren Batılı ülkeler enerji arz güvenliği sorunu hissetmeye başlamışlardır. Bu nedenle Batılı ülkeler, yönünü Orta Asya, Orta Doğu, Hazar Bölgesi, Kafkasya ve Afrika'ya çevirmişlerdir. Bu durumun bir sonucu olarak Rusya, özellikle 2000 yılı itibariyle enerji alanında büyük bir güç avantajı elde etmiştir. Bu avantaj, Rusya'nın Batı üzerinde hem enerji tekeli olduğunun altını çizmekte hem de onu Batı dünyası ile enerji kaynakları hakimiyeti konusunda rekabetçi bir güç savaşının içine sokmaktadır. Yine de bu durumun Rusya'yı gerilimli ve inişli – çıkışlı ilişkiler içerisine soktuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[507]

Tedarikçi ve ithalatçı ülkeler arasındaki ilişkinin dengesi, tedarikçinin lehine açıldığında, bu ulus, tüketici ulusa göre güçlü konumundan müzakere ederek, "tedarik politikası" olarak bilinen bir dizi politika izleyebilir. Tedarikçi ülkeler ayrıca piyasaya açılmak ya da piyasadan çekilmek, müttefikleri kayırmak veya fiyatlandırma veya tedarik politikaları uygulayarak yaptırımları devreye sokmak gibi belirli ekonomik ve politik politikaları uygulayarak ulusal, ekonomik, politik ve güvenlik çıkarlarını ilerletebilirler.[508] Bu faktör göz önüne alındığında enerji bağımlılığının yaşandığı bir sistemde tedarikçi ülkenin sahip olduğu avantajlar, ithalatçı ülkelerin aleyhine bir durum yaratabilir. Rusya, bulunduğu konum itibariyle tedarikçi bir ülke olduğundan daha önce bahsedilen caydırma, cezalandırma ya da kayırma gibi birçok güç unsurunu elinde tutmaktadır. Rusya'nın enerji tedarikçisi olarak uluslararası sistemde eşsiz bir konuma sahip olduğu belirtilebilir.

Günümüzde Rusya'nın enerji gücünü çok iyi kullandığını ve yönettiğini belirtmekte fayda vardır. İthalatçı ülkeler (özellikle AB ülkeleri) üzerinde sahip olduğu avantajları, kendi çıkarları lehine yönetebilmektedir. AB, üretim döngüsünü devam ettirebilmek adına ithalatçı konumunu devam ettirmek durumundadır. AB – Rusya karşılıklı enerji alışverişi / bağımlılığının her iki tarafın da çıkarına olduğunu

[507] Şeref Çetinkaya, *a.g.m.*, s. 5 – 6.
[508] Duane Verner - Agnia Grigas - Frederic Petit, *a.g.e.*, p. 9.

unutmamakta fayda vardır. Bu ilişkinin detaylı analizi bu çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınacaktır.

Rusya, enerji kaynakları bakımından zengin olduğundan yenilenebilir enerjinin hayata geçerilmesi konusunda henüz yeterli çalışma yapmamış olduğu belirtilebilse de bu çalışmalara yer vermek faydalı görülmektedir.

### 2.2.5. Rusya'nın Yenilenebilir Enerji Yönelimleri

Dünya nüfusu hızla artış göstermektedir ve ülkeler kendilerini geliştirmek amacıyla artan oranlarda enerjiye ihtiyaç duymaktadırlar. Aynı zamanda ülkeler enerji kaynaklarının eksikliğinin neden olduğu diğer ülkelere enerji bağımlılıklarını azaltmanın ve enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmenin gerekliliğinin de farkına varmaktadırlar. Bu nedenle enerji politikaları geliştirmeyi hedeflemektedirler. Sadece fosil enerji kaynaklarını satın alan ya da nükleer enerji açısından yetersiz olan ülkeler değil, enerji kaynakları açısından verimli olan ya da nükleer enerjiyi üreten ülkelerin de yenilenebilir enerji politikaları üretmekte olduklarını söylemek mümkündür.[509]

Buzan, Rusya'da yenilenebilir enerjinin kullanımı ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

> *"Rusya, askeri üretimde rekabetçi olmaya devam etmektedir. Ancak ekonomisi, iklim değişikliğine ön cephe tepkisi olarak yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş yönünde büyük bir itici güç olduğu bir zamanda, fosil yakıtların ihracatına büyük ölçüde bağlı kalmaya devam etmektedir."*[510]

Buzan'ın da belirttiği gibi dünyada yenilenebilir enerjiye doğru bir yönelim olsa da Rusya henüz bu alanda çok aktif çalışmalar yürütmemektedir. Rusya'nın yenilenebilir enerji üretme konusunda yaptığı çalışmaların yetersiz olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır.[511]

---

[509] Emre Çıtak - Pınar Buket Kılınç Pala, "Yenilenebilir Enerjinin Enerji Güvenliğine Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 25, 2016, s. 85.

[510] Barry Buzan, "Russia in the Post-Cold War International Order", *Russia in Global Affairs*, Vol: 19, No: 4, October – December 2021, p. 29.

[511] Rusya, bol ve çeşitli yenilenebilir enerji kaynaklarına sahip olsa da bu kaynaklar enerji üretiminde çok az rol oynamaktadır. Rusya'nın sahip olduğu bol fosil yakıtlar, Rusya'nın mevcut enerji karışımında

Rusya, yenilenebilir enerji kaynakları açısından ele alındığında, rüzgar, jeotermal, hidro, biyokütle ve güneş gibi önemli ve çeşitli yenilenebilir enerji kaynaklarına sahiptir. Pratik olarak tüm bölgelerde, ticari olarak kullanılabilir en az bir veya iki yenilenebilir enerji türü bulunurken, bazı bölgeler tüm yenilenebilir enerji kaynakları açısından zengindir. Ekonomik potansiyele sahip yenilenebilir enerji hacmi, ülkenin fiili toplam birincil enerji arzının yaklaşık % 30'una karşılık gelirken, teknik potansiyelin fiili toplam birincil enerji arzından 5 kat daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, muazzam yenilenebilir enerji kaynak potansiyeline sahip bir ülke olan Rusya'da, yenilenebilir enerjinin mevcut kullanımı oldukça düşüktür.[512] Tarkhanova ve arkadaşları, Rusya'da yenilenebilir enerji geliştirme sorunlarını, esas olarak Rusya'da yenilenebilir enerji geliştirmenin her zaman mümkün olmaması gerçeğiyle ilişkilendirmektedirler. Bazı bölgelerde çok az güneş olması veya rüzgar gücünün yeterli olmaması gibi durumlar yenilenebilir enerji üretimini güçleştirmektedir. Belli bir bölgede yeterince doğal fırsat var olsa da fosil enerji bolluğu da bulunmaktadır. Ayrıca, onlara göre modern yenilenebilir enerjinin Rusya'daki gelişiminin ana sorunu, finansman seviyesinin düşük olmasına bağlanabilir.[513]

Rusya'da yenilenebilir enerji kullanımının olmamasının nedenleri karmaşık bir dizi faktörden kaynaklanmaktadır. Bunlar Uluslararası Enerji Ajansı'nın 2003 tarihli raporuna göre şu şekilde sıralanabilir:

- Rusya'da genel halkın, işletmelerin ve hükümetin, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve sistemlerinin mevcudiyeti ve ekonomik potansiyeli hakkında güvenilir bilgiden yoksun olmaları,

---

önemli rol oynamaktadır. Yenilenebilir enerji, Rusya'da sınırlı bir potansiyel göstermektedir. Bunun nedeni, petrol ve gaza göre düşük maliyetli olan yenilenebilir enerji kaynaklarının yüksek maliyeti, iklim özellikleri ve gündüz saatlerinin uzunluğu, alan ve nüfus yoğunluğudur. Ancak yenilenebilir enerji büyümesinin yanı sıra enerji tasarrufu ve enerji verimliliği için fırsatlar ve rezervler Rusya'da oldukça büyüktür. ***Bkz.*** Elena Tarkhanova - Elena Lyapuntsova - Natalia Baburina - Anhelica Fricler, "The present and the future of Russian renewable energy in the green economy transition", *E3S Web of Conferences 250*, 08003, 2021, p. 7.

[512] International Energy Agency (IEA), *Renewables in Russia - From Opportunity to Reality*, 2003, Paris, p. 9, https://www.iea.org/reports/renewables-in-russia, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).

[513] Elena Tarkhanova et al., *a.g.e.*, p. 7.

- Bol miktarda bulunan fosil enerji kaynaklarının varlığı ve bunların yenilenebilir enerjinin gelişiminin önünde engel olması,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının zengin bir bütçeyle idare edilebildiği algısı,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinin Rusya'nın zorlu yatırım ortamı tarafından engellenmesi.[514] Tüm bu faktörler göz önüne alındığında Rusya'nın neden yenilenebilir enerji kullanımını ön plana çıkarmadığı anlaşılabilir.

Fosil kaynaklardan enerjinin çıkarılmasının nispeten düşük maliyeti, bu kaynakların uzun bir tükenme süresinin olması ve bu tür kaynakların taşınması için büyük ölçekli hükümet projelerinin uygulanması, ilk bakışta, diğer modern enerji türlerinin geliştirilmesini pratik kılmamaktadır.[515] Pristupa ve Mol'un belirttiği üzere büyük fosil yakıt rezervleri ile büyük devlet şirketleri, bir fosil yakıt ekonomisi ve ihracatından, devlet egemenliğindeki bir ekonomiden ve teknolojik yenilik sisteminden yararlanmak için yüksek çıkarlar peşinde koşarken, yenilenebilir bir enerji sektörü geliştirmek için çok az yer var gibi görünmektedir.[516] Burada devletin yenilenebilir enerjiye bakış açısı, enerji aktörlerinin ekonominin gelişimi için önemli rol oynamaları ve halihazırda kurulan düzeni devam ettirme istekleri, yenilenebilir enerji üretiminin önünde bulunan engeller arasındadır.

Yeşil enerjiye geçiş hakkında pek çok şey belirsizliğini koruyor olsa da daha fazla ülke karbon nötr olma planlarını açıkladıkça değişimin hızı ivme kazanmaktadır. Şimdiye kadar, dünya ekonomisinin % 80'inden fazlasını temsil eden 60'tan fazla ülke, önümüzdeki on yıllarda karbon nötrlüğüne ulaşma isteklerini dile getirmektedir. Dünyanın bazı ülkelerinde bununla ilgili olarak somut politika değişiklikleri

[514] International Energy Agency (IEA), *Renewables in Russia - From Opportunity to Reality,* 2003, Paris, p. 9, https://www.iea.org/reports/renewables-in-russia, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
[515] Gordon Rausser - Galina Chebotareva - Luboš Smutka - Wadim Strielkowski - Julia Shiryaeva, "Future Development of Renewable Energy in Russia: A Case of Solar Power", *Frontiers in Energy Research*, Vol: 10, March 2022, p. 2.
[516] A. O. Pristupa - A. P. J. Mol, "Renewable Energy in Russia: The Take off in Solid Bioenergy?", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, No: 50, 2015, p. 315 – 316.

görülmektedir. Rusya da 2060 yılına kadar karbon nötr olma hedefini bu bağlamda dile getirmiştir.[517]

Yine de iklim değişikliği ve yenilenebilir enerjinin kullanımı konusunda oluşan uluslararası algının etkisiyle yenilenebilir enerji çalışmalarına ilk olarak 2007 yılında başlanmıştır. Uluslararası Sürdürülebilir Enerji Gelişim Merkezi, Rusya Sanayi ve Enerji Bakanlığı ve UNESCO tarafından oluşturulmuştur ve halen aktif olan bu merkez, yenilenebilir enerji geliştirme dahil olmak üzere enerji güvenliği sorunlarını dikkate almaktadır.[518]

2008 yılında Rus Hükümeti, enerji üretim biriminin yenilenebilir enerji tabanlı olarak nitelendirilmesi için kuralları belirleyen bir kararname hazırlamıştır.[519] 2009 yılında oluşturulan Rusya'nın 2030'a Kadar Enerji Stratejisi belgesi ise, yenilenebilir enerjiden elektrik üretimi için ilk kez nicel hedefler tanımladığı için, Rus enerji politikasında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Ayrıca Strateji, devletin giderek azalan rolü ile enerji verimliliği ve karbon dışı enerji kaynaklarında yenilikçi teknolojilerdeki ilerlemeler yoluyla yenilikçi bir ekonominin geliştirilmesine öncelik vermektedir.[520]

Rusya, onlarca yıldır düşük maliyetli doğal gaz enerji üretimine odaklanarak hidrokarbon rezervlerinin çıkarılmasına ve kullanılmasına odaklanmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının daha geniş kullanımı, bunların kullanımını teşvik eden ilk düzenleyici kanunların kabul edildiği 2013 yılına kadar önemli bir kalkınma yolu olarak görülmemiştir. Yenilenebilir enerjinin ilerlemesinin ana gerekçesi, iklim değişikliği yükümlülükleri, belirli bölgelerde çevresel durumu iyileştirme ihtiyacı ve şebekeden bağımsız alanlarda uygun fiyatlı enerji sağlama ihtiyacı olmuştur. Hükümet destek programı uygulamaya konduktan sonra, yeni enerji segmenti, uluslararası

---

[517] The World Bank, *Russia Economic Report*, https://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/rer, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).
[518] International Energy Agency (IEA), *International Centre of Sustainable Energy Development,* https://www.iea.org/policies/4568-international-centre-of-sustainable-energy-development, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).
[519] Liliana Proskuryakova, "Russia's renewable energy sector: Policy recommendations", Centrum Balticum Foundation, *BSR Policy Briefing Series*, March 2022, p. 6.
[520] A. O. Pristupa - A. P. J. Mol, *a.g.m.,* p. 316.

liderler (yani Fortum, Vestas) ve Rus devlet şirketleri Rusnano, Rosatom ve Rostec dahil olmak üzere birçok büyük oyuncu için cazip hale gelmiştir.[521]

28 Mayıs 2013 tarih ve 861-r sayılı Hükümet Kararı[522] ile tüm elektrik ve kapasite piyasasında yenilenebilir enerji kullanımının desteklenmesi kararlaştırılmış; 28 Mayıs 2013 tarih ve 449 sayılı Hükümet Kararı[523] ile de 2020 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynakları yoluyla elektrik enerjisi endüstrisinin enerji verimliliğini arttırması amaçlanmıştır.

23 Ocak 2015 tarih ve 47 sayılı Hükümet Kararı ile düzenlenmiş uzun vadeli fiyatların (tarifeler) tanımı da dahil olmak üzere, perakende elektrik piyasalarında biyogaz, enerji biyokütlesi, çöp gazı ve diğer yenilenebilir kaynakları desteklemek için araçlar getirilmiştir.[524]

Rusya'nın ekonomik kalkınmasını etkileyen enerji potansiyelini arttırmak için yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygın olarak kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bu yolla hem ulusal güvenlik ve sosyo-ekonomik kalkınma sağlanacak hem de sürdürülebilirlik için önemli olan ve biyosferin işleyişi ve küresel iklim değişikliğiyle mücadele edilip fosil enerji kaynakları korunacaktır.[525] Bu amaçlarla zaman içerisinde çeşitli kararlar alınarak yenilenebilir enerji kullanımının geliştirilmesine çalışılmıştır.

Bu kararların en önemlilerinden biri 2009 yılında oluşturulan ve 2020 yılında güncellenen "2035 yılına kadar Rusya Federasyonu Enerji Stratejisi"'dir. 2020 tarihli

---

[521] Liliana Proskuryakova, *a.g.e.,* p. 3.

[522] 28 Mayıs 2013 tarih ve 861-r sayılı Rusya Federasyonu Hükümeti Kararı, 2014 – 2020 yılları arasında yenilenebilir enerji kurulum gücü için rüzgar, güneş hidro gibi kaynakların mw olarak sınırlarını belirlemektedir. ***Bkz.*** Anatole Boute, "Russia's New Capacity-based Renewable Energy Support Scheme - An analysis of Decree No. 449", *IFC Advisory Services in Europe and Central Asia, Russia Renewable Energy Program*, 2013, p. 8.

[523] 28 Mayıs 2013 tarihinde, Rusya Federasyonu Hükümeti, Toptan Elektrik ve Kapasite Piyasasında Yenilenebilir Enerjinin Teşviki Mekanizmasına ilişkin 449 sayılı Kararnameyi kabul etmiştir. Bu kararname genel olarak yenilenebilir enerjinin kullanım kapasitesinin arttırılmasını ve bu kulaanım ile elektrik üretilmesini amaçlamaktadır. ***Bkz.*** Anatole Boute, *a.g.e.,* p. 4

[524] Liliana Proskuryakova, *a.g.e.,* p. 6; International Renawable Energy Agency (IRENA), "REMAP 2030 - Renewable Energy Prospects For The Russian Federation", *Working Paper*, April 2017, p. 28.

[525] A. S. Golubeva - E. A. Pavlova - A. R. Volkov, "Perspectives on Energy Security in the Russian Federation: A Comparative Analysis of Renewable Energy Sources", *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, Vol: 990, 2022, p. 5.

ve 1523-r sayılı Hükümet Kararnamesi, 2035 yılına kadar Rus enerji ve yakıt kompleksinin geliştirilmesine ilişkin uzun vadeli bir vizyon sunmaktadır.[526]

Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın 2023 yılında yayınladığı Yenilenebilir Enerji Kapasitesi Raporu'na göre Rusya 2013 yılında 50.629 MW kapasiteye sahipken 2022 yılı sonunda 56.880 MW kapasiteye ulaşmıştır.[527] 2022 BP Dünya Enerji İstatistiksel Görünümü Raporu'na göre Rusya, 2011 yılında dünya toplam yenilenebilir enerji üretim payında % 0.6 TWh (terawatt-hour) üretime sahipken 2021 yılı sonunda bu oran % 5.4 TWh'a ulaşmıştır. Aynı yıl Çin'de bu oranın 1152.5 TWh ve AB'de 730.2 TWh olduğu gözlemlenmektedir. [528] Rusya'nın verileri diğer aktörler ile karşılaştırılacak olursa, kapasite bakımından coğrafi imkanlarının yeterince kullanılmadığı ve dolayısıyla Rusya'nın üretim kapasitesinin henüz yeterli oranlarda olmadığı ifade edilebilir.

Yine de Rus yenilenebilir enerjisinin geleceği üzerine çeşitli tahminler mevcuttur. Paris Anlaşması[529] çerçevesinde belirtilen hedeflere ulaşılırsa, 2018 - 2035 yılları için toplam küresel hidrokarbon tüketiminin % 5 oranında azalacağı öngörülmektedir. Ancak, mevcut politika önlemleri böyle bir senaryoyu uygulamak için henüz yeterli değildir. İklim çabalarını yoğunlaştırmadan, hidrokarbon talebinin mevcut değerlerin % 10 üzerinde olacağı tahmin edilmektedir.[530]

Rusya'da petrol, gaz ve kömürün mevcudiyeti, temiz enerjinin gelişimini engellemektedir. Teorik olarak, Rusya'nın yenilenebilir enerji payını % 4,9'a çıkarma potansiyeli bulunmaktadır.[531] Ancak Rusya'nın fosil kaynaklarına bağımlılığının oranı düşünüldüğünde yenilenebilir enerji üretiminin daha yavaş seyrettiğini söylemek

---

[526] Bu belgenin ayrıntılarına Rusya'nın enerji politikaları başlığında yer verilmiştir.
[527] International Renewable Energy Agency (IRENA), *Renawable Capacity Statistics 2023*, p. 3.
[528] BP Statistical Review of World Energy 2022, p. 44.
[529] Paris Anlaşması, iklim değişikliği konusunda yasal olarak bağlayıcı bir uluslararası anlaşmadır. 12 Aralık 2015'te Fransa'nın Paris kentinde düzenlenen BM İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP21) 196 Taraf tarafından kabul edilmiş ve 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir. ***Bkz.*** United Nations Climate Change Official Website, *The Paris Agreement*, https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).
[530] V. V. Saenkoa - A. Yu. Kolpakov, "Prospects for Russian Energy Exports in the Conditions of Implementing International Climate Policy Measures", *Studies on Russian Economic Development*, Vol: 32, No: 6, 2021, p. 674.
[531] Wadim Strielkowski - Gordon Rausser - Oksana Takhumova, "Innovation and modernization of the Russian energy sector", *SHS Web of Conferences*, 128, 02003, 2021, p. 6.

yanlış olmayacaktır. Fosil kaynakların ülke ekonomisine getirisi yüksek, yenilenebilir enerji üretiminin maliyeti de oldukça yüksektir. Bu tezat durum ise Rusya için yenilenebilir enerji üretiminin ötelenebileceği anlamına gelmektedir.

AB ve Rusya, günümüz uluslararası sisteminde enerji ithalat ve ihracatının göbeğinde yer alan iki önemli aktördür. Çalışmanın bu bölümünde her iki aktörün enerji potansiyellerine yer verilerek Soğuk Savaş sonrası enerji politikaları detaylı olarak incelenmiştir. AB, enerji kaynakları bakımından yeterliliğe sahip olmadığından gelişmiş teknolojisi ve sanayisi için ihtiyaç duyulan enerjiyi dışarıdan tedarik etmek durumunda bulunan bir aktördür. Rusya ise, sahip olduğu zengin fosil kaynakları sayesinde enerji piyasasında etkili olan bir enerji tedarikçisi ve enerjiyi dış politikada etkili bir şekilde kullanabilen bir aktördür.

Her iki aktör, farklı enerji görünümlerine sahiptirler. Bu nedenle enerji bağımlılıklarının dereceleri oldukça farklıdır. Bu durum enerji güvenliği algılamalarında da farklı yorumlara neden olmaktadır. Dolayısıyla iki aktörün enerji politikaları birbirinden farklı oluşturulmakta ve farklı şekillerde uluslararası sistemin gidişatından etkilenmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde Rusya'nın enerji tedariğini sağlayan AB'nin ise enerjiyi tedarik eden rollerine ve iki aktör arasındaki ilişkinin enerji çerçevesinde nasıl şekillendiğine değinilecektir.

# 3. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ – RUSYA İLİŞKİLERİNDE ENERJİ İŞ BİRLİĞİ VE SORUN ALANLARI

*"2010'ların sonlarından 2020'lere kadar devletler daha uyumlu bir dünyaya evrilmiştir. Sıkı pazarlık yoluyla birbirlerinin çıkarlarına uyum sağlamışlar ve birbirleriyle ilişkilerinde 'keskin dirsekleri'ni korumuşlardır. Devletler, iklim değişikliği gibi alanlar da dahil olmak üzere, bunu kendi çıkarlarına göre gördükleri çerçevede birbirleriyle iş birliği yapmışlardır. Ancak herhangi bir iş birliği, süregelen rekabet ve artan riskler ortamında oldukça da kırılgan hale gelmiştir."*[532]

Khong'un da belirttiği gibi, sistem, her ülkenin birbirleriyle iş birlikleri kurduğu bir düzene doğru evrilmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası oluşan çok kutuplu sistemde kişisel çıkarların zedelenmeyeceği, her paydaşın bundan fayda sağlayacağı bir dünya yaratılmıştır. Bu nedenle iş birliklerinin sürdürülmesi kadar risklerin ve anlaşmazlıkların da olmamasına gayret gösterilmektedir. Enerji ilişkileri de karşılıklı fayda sağlamak üzerine kurulmuş, AB ve Rusya'nın ilişkilerinin şekillenmesini etkileyen en önemli faktör olmuştur. Bu çalışmada enerji ilişkileri karşılıklı bağımlılık çerçevesinde analiz edilecektir. Çalışmanın genelinde de ele alındığı üzere karşılıklı bağımlılık, AB ve Rusya'nın enerji ilişkilerinin doğasını tanımlamaktadır. Ancak bu bağımlılığın asimetrik bir bağımlılık ifade edebileceği üzerinde de durulacaktır.

Enerji kaynaklarına ulaşmak ve bu kaynakların idare edilmesi ile ilgili her türlü konu dünya gündeminin ana maddelerini oluşturmaktadır. Doğal gaz, kömür ve ham petrol enerjisinin yanı sıra nükleer, güneş, hidrolik, hidrohen, jeotermal, biyokütle ve rüzgar enerjisi dünyada kullanılan başlıca enerji kaynaklarıdır. Bu enerji kaynaklarının üretim ve tüketim verilerine bakıldığında petrol, doğal gaz ve kömürün

[532] Cho-Oon Khong, "A New Order - The Geopolitics of the Energy and Climate Challenge", *The Colours of Energy*, Gert Jan Kramer - Bram Vermeer (Eds.), Shell International BV, Amsterdam, The Netherlands, 2014, p. 38.

en çok kullanılan kaynaklar oldukları söylenebilir.[533] AB ve Rusya arasındaki enerji ilişkileri bu bölümde de değinileceği üzere bu kaynakların ithalatı ve ihracatı çerçevesinde şekillenmektedir.

Fosil enerji kaynakları, dünya üzerinde eşit olarak dağılmamakta ve miktar olarak yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle var olan fosil kaynaklar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin enerji ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemektedir. Dünyada bazı bölgeler, bol ve çeşitli enerji kaynakları açısından diğer bölgelere göre çok daha avantajlı konumda yer almaktadır.[534] Daha önce de ifade edildiği gibi, Rusya enerji kaynakları bakımından zengin, AB ise yetersizdir. Buradan yola çıkarak AB ve Rusya arasındaki enerji ilişkilerinin niteliğini Rusya'nın enerjiyi ihraç etmesi ve AB'nin enerjiyi ithal etmesi şeklinde tanımlamak mümkündür.

Güç kaynaklarının ve sınırlı miktarlarda bulunan fosil yakıt kaynaklarının jeopolitik konumları, günümüz jeopolitiğinde ve uluslararası diplomaside enerjiyi ön plana çıkarmaktadır.[535] Enerjinin önemli rolü, jeopolitik avantajı elinde tutan Rusya için üstünlük sağlamaktadır. Rusya sadece enerji kaynakları bakımından zengin değildir. Ülkede kömür ve uranyum üretilmesi de doğal gaz ve ham petrol üretimi kadar dikkat çekicidir. Bununla birlikte Rusya, doğal gaz ve petrol kaynaklarını Avrupa'daki tek jeopolitik ve jeo-ekonomik çıkarlarını sürdürebildiği AB ile olan ilişkisinde aktif olarak kullanmaktadır. Bu duruma genellikle Rusya'nın "*enerji silahı*" denmektedir.[536] Bazı uzmanlar, Rusya'nın sahip olduğu dış politika aracı olan enerjiyi bir "*silah*" gibi tanımlamaktadırlar. İki aktörün birbiriyle olan ekonomik ilişkisi daha çok enerji alışverişine dayandığından AB – Rusya ilişkilerinin temelinde bu enerji alışverişi yatmaktadır. Dolayısıyla iki taraf arasındaki ilişki, çoğunlukla enerji etrafında gelişmektedir ve ortaya çıkan bu ilişki inişli çıkışlı bir görünüme sahiptir. Bu durum, kimi zaman enerji konusunda bir tarafın (çoğunlukla AB'nin) dezavantajlı durumda bulunduğu bir ortam yaratmaktadır.

---

[533] Aslıhan Anlar, "Farklı Bakış Açıları ile Enerji Güvenliği Üretici, Tüketici ve Transit Ülkeler: Türkiye Örneği", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Cilt: 19, 2017, s. 60.
[534] Ömer Esen - Metin Bayrak, *a.g.m.*, s. 57.
[535] Power Technology, *Power Plays: The Role of Energy in Modern Geopolitics*, https://www.power-technology.com/features/power-plays-role-energy-modern-geopolitics/, (Erişim Tarihi: 30.05.2020).
[536] Berta Szilárd, *a.g.m.*, s. 360.

Rusya ve AB, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren ilişkilerinde ve muhtemelen tüm tarihleri boyunca en zorlu dönemlerini yaşamaktadırlar. Her iki aktörün doğal gaz da dahil olmak üzere ilişkileri incelendiğinde bu ilişkilerin karşılıklı iddiaları ve endişeleri barındıran bir nitelikte olduğu belirtilebilir. Geçmişte yaşanan olaylar, Avrupa'nın politik yaklaşımını ve karşılıklı güvenini olumsuz yönde sarsmıştır.[537] Her ne kadar karşılıklı bağımlılık adı altında gerçekleşen ve süreklilik içeren bir ilişkinin varlığından söz edilse de aslında bağımlılığın ne kadar kırılgan olabileceğine ve enerji güvenliği sorunu yaratabileceğine de değinilmesinde fayda vardır.

Günümüzde AB ve Rusya, daha önce de belirtildiği gibi, karmaşık ve bazen de çelişkili bir ilişkiye sahiptirler. Bir yandan, iki aktör, yakın ve gelişmekte olan bir stratejik ortaklık konusunda mütabık kalırken öte yandan AB - Rusya politik ilişkileri, Ukrayna'daki krizler nedeniyle Soğuk Savaş'ın bitmesinden beri olabilecek en minimum düzeyde devam etmektedir. Politika, ekonomi ve coğrafyadan oluşan yapı, karşılıklı olarak yararlı ilişkilerin gelişmesini sağlarken, aynı zamanda bu kadar olumlu bir ortaklığın elde edilmesinin önündeki engeller için itici bir güç sağlamaktadır. Siyasi ilişki ne kadar gergin olursa olsun, ekonomik bağlar ve coğrafi yakınlık, iki tarafın diyaloğa devam etmek zorunda kaldığı anlamına gelmektedir.[538] Diğer bir deyişle ekonomi ve jeopolitika arasındaki ilişki, iki aktörün siyasi gerginliklerine rağmen diyaloglarını yürütmelerini sağlayan ve geleceklerini belirleyen bir kaldıraç işlevi görmektedir.

AB ve Rusya'nın ticaret ve enerji alanlarındaki karşılıklı bağımlılığı, tarafların birbirleriyle iş birliği yapmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle AB ile Rusya arasında yürütülen en tutarlı politikalar enerji konusundadır. Doğal gaz, petrol ve kömür kaynakları açısından zengin olan Rusya ile bu kaynaklara sosyal ve ekonomik açıdan bağımlı olan AB arasındaki ilişkiler, özellikle SSCB'nin

[537] Aleksei Grivach, "Russia - EU Gas Relations: "There is a Light in the End of a Tunnel"", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patrício Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2017, p. 83.
[538] Andrew Judge - Tomas Maltby - Jack D. Shaples, "Challenging Reductionism in Analyses of EU - Russia Energy Relations", *Geopolitics*, Vol: 21, No: 4, 2016, p. 751.

dağılmasıyla büyük bir ivme kazanmıştır.[539] Soğuk Savaş öncesi ve esnasında sınırlı olan ilişkiler, Soğuk Savaş sonrasında gelişme göstermiştir.

Soğuk Savaş sonrası, "*enerji güvenliği*" kavramı da ön plana çıkmaya başlamıştır. 2000'li yılların başlarında enerji güvenliği, büyük ölçüde bilinmeyen belirsiz bir terim olarak algılanmış ve hızla Avrupa siyasetinin odak noktası haline gelmiştir. Özellikle, 2006, 2007, 2009, 2014 ve son olarak 2022 yıllarında AB, Rusya ve transit ülkeler arasındaki ilişkilerde yaşanan enerji krizleri, siyasallaşmaya önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.[540] Enerji krizleri ve enerji güvenliği, AB ve Rusya enerji ilişkilerinin içeriğine yön veren başlıca faktörlerdir. Bu nedenle karşılıklı bağımlılığın yanı sıra enerji güvenliği kavramı da ikili ilişkilerin temel dayanağı olması bakımından kritik öneme sahiptir.

AB – Rusya enerji ilişkilerinin geleceğini daha iyi analiz etmek amacıyla iki aktörün geçmiş ilişkilerine ayna tutmak faydalı olacaktır. Özellikle karşılıklı bağımlılık çerçevesinde atılan her adımın muhtevası önümüzdeki sürecin belirleyicisi olacaktır.

## 3.1. Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerinin Tarihsel Süreci

Rusya ve AB ilişkileri, başka hiçbir alanda enerji alanında olduğu kadar birbirine bağlı değildir. 20. yüzyıl boyunca Doğu ve Batı arasındaki enerji akışı, ideolojik engelleri, savaşları ve yaptırımları aşarak gelişme göstermiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası ilişkilerin gelişimini ele almadan önce Soğuk Savaş öncesi ve sırasında bu ilişkilerin temellerinin nasıl atıldığına ve geliştiğine bakmakta fayda vardır.

### 3.1.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönem

Bolşevikler 1917'de iktidarı ele geçirdikten kısa bir süre sonra, Sovyet sanayileşmesi için gerekli olan Batı teknolojisini satın almak amacıyla Kafkasya'da

---

[539] Uğur Özgöker - Serdar Yılmaz, "Russian Energy Security: A General Perspective", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak - Caner Sancaktar - Zafer Yıldırım (Eds.), Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 132.

[540] Lukáš Tichý - Petr Kratochvíl, "The European Union's Discourse on Energy Relations with Russia", *UACES 43rd Annual Conference*, 2013, p. 1.

üretilen petrolü Batı'ya ihraç etmişlerdir. 1930'larda yürütülen başarısız bir enerji politikası, Sovyetler Birliği'nin uluslararası pazarlarda bir petrol tedarikçisi olarak rolünü önemli ölçüde azaltmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği, özellikle havacılık için ABD'den yakıt ithal etmek zorunda kalmıştır. Fakat Volga - Ural bölgesinde yeni petrol sahaları geliştirmeye yönelik yoğun çabalar, 1950'lerin sonlarından itibaren Sovyetler Birliği'nin Avrupa petrol pazarındaki önemini yeniden tesis etmiştir.[541] Rusya'nın enerji alanında gelişim göstermesi, verimli politikalar benimsemesinden ziyade yeni sahaların keşfedilmesiyle doğru orantılı gerçekleşmiştir.

Batı Avrupa ile Rusya arasındaki enerji ilişkileri, 16. yüzyılın sonunda, Rus İmparatorluğu'nun Bakinskiy petrol ve gaz bölgesindeki yataklardan Avrupa'ya petrol göndermesiyle oluşmaya başlamıştır. 1950'lerin sonunda SSCB, bu teslimatlar konusunda tekrar anlaşma sağlamış ve petrolü esas olarak sosyalist kampın ülkelerine tedarik etmiştir. Ural - Volga bölgesinde "ikinci Bakü" boru hattının açılması ve enerji sektörüne yapılan önemli yatırımlar sayesinde 1955 - 1960 yılları arasında SSCB, petrol ihracatına başlayarak ABD'den sonra ikinci dünya petrol üreticisi olmuştur.[542]

AB ve Rusya arasında başka hiçbir alanda, enerji iş birliği alanında olduğu kadar güçlü bir bağ bulunmamaktadır. Bu iş birliğinin başlangıcı, son yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. İlk petrol boru hattı Druzhba, 1964 yılında inşa edilmiş ve SSCB'yi Doğu Almanya'ya bağlamıştır.[543] Bu hat, SSCB için Avrupa'ya açılan bir köprü olmuştur.

Rusya ve AB arasındaki yol bağımlılıkları boru hatları yapısı ve enerji ticareti modelleri, uzun bir tarihsel sürecin sonucudur. Sovyet petrol ve gazının Avrupa'ya

---

[541] Jeronim Perovic, "The Soviet Union's Rise as an International Energy Power: A Short History", *Cold War Energy*, Jeronim Perovic (Ed.), Palgrave Macmillan, First Edition, 2017, p. 1.

[542] Alexander Gusev, *Energy Relations between the European Union and Russia: content, problems, prospects*, Centre International de Formation Europeene, Institut Europeen des Hautes Etudes Internationales, 2008, s. 5.

[543] Druzhba, Uluslararası Petrol Taşıyıcıları Birliği'ne göre günde yaklaşık 2 milyon varile yükselme olasılığıyla günde 1,2 milyon ila 1,4 milyon varil ham petrol taşıyabilmektedir. Polonya, Almanya, Macaristan, Slovakya ve Çekya'daki rafinerileri için hayati bir tedarik kaynağı oluşturur. ***Bkz.*** Julien Lee, *The Giant Soviet Pipeline System That's Full of Tainted Crude*, 2019, https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-04-26/the-giant-soviet-pipeline-system-that-s-full-of-tainted-crude, (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

önemli miktarda ihracatı 1960'lar ile 1970'lerin başları arasında başlamıştır. 1964'te Druzhba petrol boru hattı faaliyete geçtiğinde SSCB, petrolünü Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (Comecon) ülkelerine, özellikle Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne ihraç etmeye başlamıştır. Daha sonra gaz taşımak için başka boru hatları inşa edilmiştir. 1960'ların sonlarında, Doğu ve Batı blokları arasındaki gerilimin zayıflaması, Batı Avrupa devletleri ile Sovyetler Birliği arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesine imkan vermiştir.[544] 1968 yılında Sovyet gazı ilk kez tarafsız bir ülke olan Avusturya'ya gelmiştir. Ertesi yıl, Avrupa bloğu ülkeleriyle ilk önemli müzakereler gerçekleşmiş ve 1969'da ilk gaz alımı sözleşmesi imzalanmıştır.[545]

Görüldüğü üzere ilişkiler enerji temelinde şekillenmeye başlamıştır. Bir değerlendirme yapılacak olursa zamanla AB'nin, genişleme dalgalarıyla yeni üyeleri birliğine katması, coğrafi olarak SSCB sınırına yakınlaşmasını ve enerji alışverişini kolaylaştırmasını sağlamıştır. Bu aynı zamanda nüfusun artması, enerji rezerv durumunun ve enerji tüketiminin yeniden gözden geçirilmesi ve yeni iş birliklerinin sağlanması anlamına da gelmiştir.

Soğuk Savaş yıllarında AT ile SSCB arasında enerji alanında karşılıklı avantajlar sağlayan yakın ticari ilişkiler, çeşitli sözleşmeler dahilinde kurulmuştur. Gaz sözleşmeleri, güçlü ikili ilişkiler yaratarak iş birliğinin gelişmesini desteklemiştir. Sibirya yataklarının gelişimi, 1974 ve 1979 yıllarında yaşanan iki petrol krizinin ardından Yakın Doğu ülkelerine güçlü bir bağımlılık içinde olan Batı Avrupa ülkelerinin enerji arz kaynaklarını çeşitlendirmesine katkı sağlamıştır. Ancak öte yandan, SSCB ve daha sonra Rusya, hidrokarbonların ihracatına bağımlı hale gelmiştir.[546]

Krizler, SSCB'nin enerji konusunda bağımlılığının gelişmesine neden olmuştur. 1973 yılında yaşanan Arap – İsrail Savaşı'nın neticesinde OPEC ülkelerinin petrol ambargosu uygulaması tüm dünyayı etkileyen bir petrol krizi yaratmıştır. Ancak

---

[544] Marco Siddi, "EU – Russia Energy Relations", *Handbook of Energy Governance in Europe*, Michèle Knodt - Jörg Kemmerzell (Eds.), Springer Nature Switzerland AG, 2020, p. 5.
[545] Alexander Gusev, *a.g.e.,* s. 5.
[546] Alexander Gusev, *a.g.e.,* s. 5 - 6.

bol miktarda bulunan petrol kaynaklarından dolayı bu petrol krizi SSCB için olumlu sonuçlar doğurmuş ve bir gelir kaynağı yaratmıştır. SSCB, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan gibi birçok Avrupa ülkesine petrol ihraç etmiş ve oluşan yeni petrol gelirleri Rusya'da % 7,7'lik bir büyüme sağlamıştır. Ancak 1979 yılında başlayan İran'ın petrol üretimini Haziran 1978'de günde 5,8 milyon varilden Ocak 1979'da günde yaklaşık 1,5 milyon varile düşüren İran krizinin yaşanması, Suudi Arabistan'a petrol pazarını genişletme fırsatı vermiştir. Suudi Arabistan, günde 8,5 milyon varil olan petrol üretimini 10,5'e yükseltirken SSCB Afganistan'da savaş halinde olduğundan küresel petrol pazarındaki payını artırma fırsatını değerlendirememiştir.[547]

Görüldüğü üzere 1973 krizi SSCB için olumlu sonuçlar yaratmışken 1979'da başlayan kriz SSCB'nin siyasi attığı bir adımla ilgili olarak enerji potansiyelini kullanamamasına neden olmuştur. SSCB, politikalarını enerji durumuna göre belirlemeye başlamıştır. Aynı şekilde AB de enerji ihtiyaçlarını karşılamak için politikasını yeniden gözden geçirmiştir. Bu durum, enerji politikalarının yaşanan siyasi olaylardan doğrudan etkilendiğinin bir kanıtı niteliğindedir.

Soğuk Savaş yıllarında AT ve SSCB arasında enerji ilişkileri dışında resmi anlamda başka herhangi bir ilişki yaşanmamıştır. Bu ilişki daha çok AB içindeki ülkelerin kendilerinin imzaladıkları ticari anlaşmalar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Her iki tarafın 1987 yılında birbirlerini resmi olarak tanımalarının ardından 1989 yılında "Ticaret ve İş Birliği Antlaşması" imzalanmış ve ilişkilere resmi bir boyut kazandırılmıştır. Bu antlaşma, Soğuk Savaş'ın ardından AB ve komşusu Rusya'nın ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır.[548] Bu antlaşma, iki aktör arasında daha çok iş birliklerinin habercisi niteliğinde olmuştur. Gorbaçov, AB'nin ekonomik kalkınmasını Sovyet toplumu ve ekonomisi için bir kaldıraç olarak görmüştür. Hatta AB'nin "Tek Pazar" oluşturma adımlarını yakından takip etmiş ve 1987 yılını "Avrupa Yılı" olarak ilan etmiştir. Fakat AB'nin ekonomik entegrasyon başarısı, Sovyet entegrasyon

[547] Liudmila Popova - Farkhondeh Jabalameli - Ehsan Rasoulinezhad, "Oil Price Shocks and Russia's Economic Growth: The Impacts and Policies for Overcoming Them", *Journal of World Sociopolitical Studies*, Vol: 1, No: 1, July 2017, p. 18.
[548] Uğur Burç Yıldız, *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri – Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*, Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ankara 2015, s. 8.

modelinden daha ileri bir durumda olduğundan Doğu Avrupa ülkelerinin batıya kayma olasılığını kuvvetlendirebileceğinden de endişe edilmiştir.[549] AB'nin genişleme dalgalarının Sovyet topraklarına doğru genişlemesi bu endişeyi haklı çıkarır nitelikte olmuştur.

AB ile SSCB arasında, daha önce de değinildiği gibi, Soğuk Savaş sırasında resmi boyutlarda ilişki başlatılamamıştır. Bu durumun birçok nedeni bulunmaktadır. AB, Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ni bir uluslararası örgüt kapsamında tanımamış; SSCB ise AB'yi Batı bloğunun bir öğesi olarak değerlendirmiştir. Soğuk Savaş, iki aktör açısından ticari ilişkilerin doğal olarak AT ile SSCB arasında imzalanan antlaşmalar yoluyla olmadığı ancak AT üyesi ülkeler ve SSCB arasında imzalanan ikili antlaşmalar yoluyla olduğu bir süreci ifade etmiştir.[550] Soğuk Savaş öncesi dönemde AB kanadında tüm birliği ilgilendiren bir antlaşma sürecinden çok birlik ülkeleri ile bireysel düzeyde antlaşmaların yapıldığı ifade edilebilir.

### 3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

1990'lı yıllar itibariyle SSCB'nin dağılması ile AB'nin enerji politikaları yeni bir rota kazanmıştır. AB, SSCB'nin dağılmasıyla enerji politikalarına hız vermiştir. Daha önce ihtiyaç duyduğu enerjiyi çoğunlukla Doğu ülkelerinden karşılarken, Rusya'nın SSCB'nin yerini almasıyla Orta Doğu ile karşılaştırıldığında daha güvenilir ve istikrarlı olarak nitelendirilen Rusya ve BDT, yeni tedarikçiler haline gelmişlerdir.[551]

Rusya'nın enerji zengini olması, sahip olduğu zengin enerji kaynaklarına ve yaygın boru hattı ağ sisteminden kaynaklanmaktadır. Bu durum, diğer ülkelerin enerji temini için Rusya'ya bağımlı olduğu bir düzen ortaya çıkarmıştır. Bu enerji bağımlılığı, daha büyük mali ve siyasi bağımlılıkların oluşmasına neden olmuş ve Rusya için dış politikada bir güç aracı haline gelmiştir. AB'deki üye devletler, değişik derecelerde

[549] Emrullah Ataseven, *Rusya'nın Avrupa Siyaseti*, Hiperlink Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2019, s. 59.
[550] Jackie Gower, "The EU and Russia", *The European Union Handbook*, Jackie Gower (Ed.), Routledge Publishing, Second Edition, London 2002, p. 326.
[551] Elif Uçkan Dağdemir, *a.g.m.*, s. 258.

Rus doğalgaz ithalatlarına bağımlı hale gelmiştir. On beş AB üye ülkesi, gaz kaynaklarının yarısından fazlası için Rusya'ya bağımlılık göstermiştir.[552]

O zamanlar başlayan bağımlılık ilişkisi halen devam etmektedir. AB'nin geneli ele alındığında ihtiyaç duyulan tüm enerjinin yaklaşık beşte üçünün ithal edildiği ve özellikle ham petrol ve doğal gaza yüksek düzeyde bağımlılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak, AB büyük ölçüde Rusya'dan enerji ithalatına bel bağlamış durumdadır. 2020 yılında Rusya AB'nin ham petrol ithalatının dörtte birinden fazlasını (113 milyon ton), AB'nin doğal gaz ithalatının beşte ikisinden fazlasını (155 milyar $m^3$) ve AB'nin katı yakıt ithalatının yarısından fazlasını (44,2 milyon ton) tedarik etmiştir.[553] Eurostat 2021 verileri, bu ülkelerin günümüzde dahi bağımlılık gösterdiklerinin altını çizmektedir. Lüksemburg % 92, Yunanistan ve İtalya % 73, Almanya % 63 ve Fransa % 44 oranlarında enerji bağımlısıdırlar.[554]

AB ve Rusya'nın küresel enerji tedarik zincirindeki konumları, her iki tarafı da coğrafi yakınlıkları ve ortak tarihleriyle daha da artan bir bağımlılık durumuna sokmuş, bu durum enerji meselesini daha da ön plana çıkarmıştır. Enerji, AB ve en büyük doğu komşusu Rusya arasındaki ilişkilerin en çok tartışılan konularındandır. AB ve Rusya arasındaki enerji güvenliği tartışmaları sadece doğudan petrol ve gaz tedariki ile sınırlı olmamakla birlikte, enerji ilişkileri her iki taraf için de odak noktasıdır. Aynı zamanda, Rusya'nın Avrupa enerji güvenliği üzerindeki etkisi yeni bir şey değildir. AB, konu ile daha erken olmasa da 1990'ların başından beri çalışmalar yapmaktadır.[555]

1991'den sonra AB - Rusya ilişkilerinin çerçevesi, esas olarak Batı etkisinin AB ve NATO genişlemeleri yoluyla çizilmiş göreceli güçlerindeki jeostratejik değişiklikler ile belirlenmiştir. Dahası, AB'nin 1995 yılında Finlandiya'ya ve 2004'te Baltık ülkelerine doğru genişlemesi AB ve Rusya'ya bölgesel bir arayüz sağlamış ve

---

[552] Policy Department for External Relations, "Energy as a Tool of Foreign Policy of Authoritarian States, in Particular Russia", *Study Paper*, Nisan 2018, s. 7.
[553] Eurostat, *Key Figures on Europe 2022 Edition*, p. 63.
[554] European Union, Eurostat, *Energy imports dependency*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nrg_ind_id/default/bar?lang=en, (Erişim Tarihi: 24.01.2023).
[555] Lukáš Tichý, *EU – Russia Energy Relations – a Discursive Approach*, Springer Publishing, Switzerland 2019, p. 1.

böylece onları tam anlamıyla komşu yapmıştır.[556] SSCB'nin dağılmasından sonra eski SSCB topraklarında bir güç boşluğu oluştuğundan AB, bölgedeki güç boşluğunu genişleme dalgalarıyla doldurmayı arzu etmiştir. Bunun nedeni AB'nin bölgede ekonomi ve siyasi istikrarı sağlamak istemesi ve bölgede oluşabilecek terör ve güvenlik sorunlarının engellenmesinin kendi menfaatine yarayacağını düşünmesidir. Rusya ise bu dönemde yeni liberal piyasa ekonomisine geçerek AB ile ilişki kurma konusunda istekli davranmıştır.[557] Özetle AB – Rusya ilişkileri zaman içerisinde doğal olarak gelişme göstermiş, her iki taraf için de avantajlar sağlamıştır.

Yakın tarih açısından, AB - Rusya enerji ilişkileri üzerindeki gerilimlerin artması, daha geniş bir küresel olgunun bir parçası olarak anlaşılmalıdır.[558] Fakat Rusya ve AB, enerji sektörü açısından ayrılmaz biçimde bağlantılıdır. Son yıllarda meydana gelen çok sayıda sürtüşme, güveni azaltmış, enerji güvenliği konularında ciddi kaygılara yol açmış ve konu AB - Rusya politik gündeminin en önemli maddeleri arasında yer almıştır.[559] Özetlemek gerekirse iki aktör arasındaki enerji ilişkilerinin karakteri iki ülkenin sahip olduğu roller, coğrafi yakınlık ve yaşanan enerji krizlerinin yapısıyla yakından ilişkilidir.

Rusya – AB ilişkileri, enerji konusu nedeniyle birçok zorluğu içinde barındırmaktadır. Rusya ve AB uluslararası sistemde farklı güç odakları olarak yer almaktadırlar. Rusya askeri, stratejik, jeopolitik ve kültürel özellikleriyle çok kutuplu uluslararası sistemin en önemli aktörlerinden biri olarak yer alırken AB çoğunlukla ekonomik gücünü kullanan uluslararası sistemin önemli oyuncularından biridir. Ancak AB'nin çok boyutlu ekonomik gücü, günümüz uluslararası düzeninde Rusya'nın olduğu gibi askeri bir caydırıcılık faktörü oluşturmamaktadır. Bundan dolayı AB,

---

[556] James Hughes, "EU relations with Russia: Partnership or Asymmetric Interdependency?", *The EU's Foreign Policy in an Evolving International System: The Road to Convergence, Palgrave Studies in European Union Politics*, Nicola Casarini - Costanza Muzu (Eds.), Palgrave Macmillan, London 2006, p. 1 – 2.

[557] Cihan Kalın, *Ukrayna Krizi Sonrasında Değişen Avrupa Birliği Rusya İlişkileri*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s. 1.

[558] Roland Dannreuther, "EU - Russia Energy Relations in Context", *Geopolitics*, Vol: 21, No: 4, 2016, p. 913.

[559] Nikolay Kaveshnikov, *a.g.m.,* p. 585.

diğer küresel aktörlerle çok katmanlı ve çok çeşitli ilişkiler kurarak bir güç olmayı hedeflemektedir.

Rusya – AB ilişkilerinde öneme sahip enerji meselesi hem ekonomik bir boyut hem de stratejik ve jeopolitik yapısı gereği ele alınmalıdır. Rusya, AB ile ilişkilerinde enerji kaynaklarını diplomatik bir güç unsuru olarak kullanmaktadır. AB'nin enerji kaynaklarını farklılaştırmayı hedeflemesine rağmen Rusya ile karşılıklı bağımlılık esasına dayanan ilişkileri sürdürmek istemesi de bir başka çelişkili konudur.[560] AB'nin bir yandan bağımlılıktan kurtulmayı hedeflemesi bir yandan da hala bu bağımlılığı sürdürmek istemesi aslında iki aktör arasındaki ilişkinin ne kadar karmaşık ve kırılgan olduğunun göstergesidir. Gerek Soğuk Savaş öncesi dönemde gerekse Soğuk Savaş ve sonrası dönemde ilişkilerin değişken görünümde olması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş Öncesi ve Soğuk Savaş sırasında yaşanan enerji ilişkilerine kısaca yer verilmiştir. Soğuk Savaş Sonrası AB – Rusya ilişkilerinin tarihini ise Rusya devlet başkanlarının değişimiyle birlikte farklı politikalar belirlendiğinden dört döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem, Boris Yeltsin dönemi (1991 – 2000), ikinci dönem Vladimir Putin dönemi (2000 – 2008), üçüncü dönem Dmitri Medvedev dönemi (2008 – 2012) ve son dönem Vladimir Putin'in II. (2012 ve sonrası) dönemidir. AB – Rusya ilişkileri bu dönemler altında detaylı incelenecektir.

### 3.1.2.1. Boris Yeltsin Dönemi AB – Rusya İlişkileri (1991 – 2000)

> *"... Dünya rahat bir nefes alabilir. Toplumsal fitneyi, husumeti, emsalsiz bir vahşeti her yere yayan, insanlığa korku salan komünizm idolü çökmüştür. Bir daha ayağa kalkmamak üzere çökmüştür. Sizi temin etmek için buradayım, topraklarımızda bir daha yükselmesine izin vermeyeceğiz. . . ."*[561]

---

[560] Halit Hamzaoğlu, "Rusya – Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve "Kuzey Akımı-2" Boru Hattı Projesinin Jeopolitik İçeriği", *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 5, No: 1, 2021, s. 266.

[561] The New York Times, *Summit in Washington; Excerpts From Yeltsin's Speech: 'There Will Be No More Lies'*, 18 June 1992, https://www.nytimes.com/1992/06/18/world/summit-in-washington-excerpts-from-yeltsin-s-speech-there-will-be-no-more-lies.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2023).

Yeltsin, Gorbaçov'un ardından yeni kurulan Rusya'nın başına geldiğinde bu sözleriyle yeni ve barışçıl bir düzen kuracağının sinyalini vermiştir. Dağılmış bir ülkenin küllerinden doğan yeni bir ülkenin başına gelen Boris Yeltsin, Washington Zirvesi'nde konuştuğunda komünizmin artık sona erdiğinin ve Rusya'nın SSCB'nin ardından yeni bir yönetim anlayışının olacağını vurgulamıştır.[562] Hem ideoloji bakımından hem de ekonomik düzen bakımından değişimin sinyalini veren Yeltsin, ülkeyi ekonominin devlet kontrolünden çıktığı ve özel girişimin hakim olduğu bir demokratik yönetime dönüştürmeyi hedeflemiştir.[563]

Aynı şekilde Avrupa Konseyi, Maastrict Antlaşması metninde kritik bir aşamaya giren Sovyetler Birliği'nin dönüşüm sürecinin barışçıl, demokratik ve düzenli bir şekilde devam etmesinin sağlanması için ilgili tüm taraflar arasında yapıcı bir diyaloğun gerekliliğinin altını çizmiştir.[564]

Boris Yeltsin dönemi 3 dönem üzerinden incelenebilir. İlk dönem 1991 yılından 1993'e kadar olan yılları kapsayan Dış Politika konseptinin yayınlanması dönemidir. İlk dönem, batı ile bütünleşmeye vurgu yapılmıştır. 1993 - 1996 arasını kapsayan ikinci dönem, Batı ile ilişkilerin yeniden gözden geçirildiği ve eski SSCB topraklarının dış politikada önem kazandığı dönemdir. Son dönem ise, 1996'dan Putin'in devlet başkanlığına giden süreci ele alan dönemdir.[565]

Modern Rusya'nın ilk başkanı Yeltsin, birinci döneminde Rusya'nın ekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla batı yanlısı bir siyaset izleyerek Avrupa devletleri ile yakın ilişkiler içine girmiş ve yetersiz ekonomiyi desteklemek için AB gibi kurumların yardımlarından yararlanmıştır. Ayrıca Rusya ile ABD ilişkisini tekrar inşa etme yoluna da gitmiştir. Buradaki amaç, Rusya'yı bir uluslararası aktör olarak

---

[562] The New York Times, *Summit in Washington; Excerpts From Yeltsin's Speech: 'There Will Be No More Lies'*, 18 June 1992, https://www.nytimes.com/1992/06/18/world/summit-in-washington-excerpts-from-yeltsin-s-speech-there-will-be-no-more-lies.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2023).

[563] Abraham Ascher, *Kısa Rusya Tarihi*, Yavuz Alogan (Çev.), Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2022, s. 289.

[564] Maastricht European Council, *Reproduced from the Bulletin of the European Communities*, No: 12/1991, p. 11.

[565] Mühdan Sağlam, *Gazprom'un Rusya'sı: Rusya'da Devletin Dönüşümü*, Siyasi Kitapevi, Ankara 2014, s. 164.

tekrar dünyaya tanıtmak ve ülkesine yeni bir statü kazandırmaktır.[566] Batı dünyasına da barışçıl mesajlar veren Yeltsin, Washington Zirvesi'nde yaptığı konuşmada ABD ve Rusya'nın iki ayrı ulus olarak kutuplaştırıldığını ve bunun dünyanın kaderini etkilediğini ifade etmiş, dönemin ABD Başkanı Bush ve Amerikan halkına Rusya'yı destekledikleri için teşekkür etmiştir.[567] Boris Yeltsin'in dış politikadaki birincil amacı, Gorbaçov'unki gibi, ülkesinin iç ekonomik ve siyasi gelişimine en çok yardımcı olacak, tehdit edici olmayan bir dış ortam yaratmak olmuştur.[568]

Daha önce de değinildiği gibi, Yeltsin, batı yanlısı bir tutum benimsemiştir. Yeltsin'in bu tutumu bazı kesimlerce de desteklenmiş, AB ekonomik bütünleşmesinin örnek alınabileceği vurgulanmıştır. Fakat Batı ekonomileri demokratik bütünleşme için hazırken Rusya siyasi açıdan istikrarsız ve baskıcı olarak görülmüştür. Zaman içerisinde genişleyen AB ile Rusya ilişkileri ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkisine doğru kaymıştır.[569] 1993'te AB'nin Maastricht Antlaşması ile resmi olarak kurulması, daha önce Rusya ile yapılan ortaklık ve iş birliği antlaşmalarının revize edilmesini gerektirmiştir. Birinci dönemde Batı yanlısı politika, Rusya'daki siyasi iç sorunlar nedeniyle kamuoyunda sorgulanmaya başlanmıştır. Yeltsin'in ekonomik toparlanma için uyguladığı şok terapinin ekonomide ve toplumda olumsuz sonuçlar yaratması (işsizlik ve yoksulluk gibi) ve dış politikada etkin bir politikanın izlenmemesi gibi durumlar, Batı politikasının sorgulanmasına neden olmuştur.[570]

Yeltsin'in ikinci döneminde ekonomik endişeler içinde Batı'ya eğilim olsa da Soğuk Savaş'ın kalıntılarını taşıyan jeopolitik düşünce yapısının hala dış politikada etkisini devam ettirdiği ileri sürülmüştür.[571] AB ve NATO yakınlaşması neticesinde AB – Rusya ilişkileri gergin bir döneme girmiştir. Yeltsin'in, 1994 yılında yapılan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) zirvesi sırasında Avrupa'ya soğuk bir barış sinyali vermesi, Rusya - Batı geriliminin resmi bir kanıtı niteliğindedir. Bu

---

[566] Neziha Musaoğlu - Uğur Özgöker, "Rusya – AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2008, s. 73 – 98.
[567] The New York Times, "Summit in … ", *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 24.01.2023).
[568] Robert H. Donaldson, "Boris Yeltsin's Foreign Policy Legacy", *Tulsa Journal of Comparative and International Law*, Vol: 7, No: 2, 1999, p. 288.
[569] Zbigniew Brzezinski, *a.g.e.,* s. 152; 159; 172.
[570] Cihan Kalın, *a.g.e.,* s. 12.
[571] Mehmet Çağatay Güler - Mehmet Akif Teke, *Resmi Belgeler Işığında Rusya'nın Dış Politika Eğilimi – SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Raporu*, 1. Baskı, 2021, s. 10.

gerilim, AB'de bir endişe ortamı yaratmıştır. Daha sonrasında Avrupa Komisyonu AB – Rusya ilişkilerinde çatışmaları ve sorunları analiz eden bir rapor hazırlamıştır.[572]

İki aktör arasında güvensizlik sorunları devam ederken AB - Rusya arasındaki ilişkiler hukuki bir zemine oturtulmak istenmiştir. Bu konuda atılan ilk adım Ortaklık ve İşbirliği antlaşmalarıdır. Antlaşma görüşmeleri 1992 yılında başlamış ve 1994 yılında sonuçlanmıştır.[573] Bu antlaşma AB – Rusya ilişkilerine siyasi, ekonomik ve ticari bir zemin kazandırmıştır.[574] Bu antlaşma 1994 yılında imzalanmasına rağmen 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın onaylanması, AB'nin bir sonraki genişlemesi nedeniyle üç yıldan fazla sürmüştür. 1 Ocak 1995'ten beri Avusturya, İsveç ve Finlandiya birliğe üye olmuştur. Böylece AB ve Rusya uzun bir ortak sınıra kavuşmuştur.[575] İlerleyen zamanlarda yapılan ek antlaşmalar ile iş birliğinin çevre sorunları, güvenlik gibi konuları kapsayacak şekilde geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Yeltsin'in ilk dönemleri değerlendirildiğinde Soğuk Savaş döneminde gerçekleştirilmemiş politik, ekonomik, güvenlik ve kültürel birçok alanda AB – Rusya ilişkilerinin tekrardan şekillendiği söylenebilir. İlk dönemlerde Yeltsin yönetimi, batı yanlısı politikalar izlediğinden Rusya - AB ilişkileri iş birliği ekseninde şekillenme eğiliminde olmuştur. AB ve Rusya'nın yakınlaşması, özellikle ekonomi ve ticaret alanlarında daha çok gerçekleşmiştir. Yeltsin döneminin sonuna gelindiğinde batıcı bakış açısı değişse de AB ve Rusya önemli ticari ortaklar olarak ilişkilierini sürdürmüşlerdir. AB, Rus ticaretinde % 50'den fazla paya sahip olarak Rusya'yı AB'nin beşinci büyük ticaret ortağı haline getirmiştir. Rusya'nın AB'nin toplam ticaretindeki oranı ise % 5'e yükselmiştir.[576]

Yeltsin, son döneminde beklenildiği gibi ülkenin ekonomik refahını sağlayamamıştır. Yeltsin, rubleyi % 50 oranında devalüe etmiş, ülke mali borçlarını

---

[572] Dilek Yüksel, *Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği İlişkileri*, Kale Ofset, Ankara 1999, s. 46.
[573] Esra Hatipoğlu, "Rusya - Avrupa Birliği İlişkileri", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, No: 1, 2001, s. 124.
[574] Bu antlaşmanın detaylarına "Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması" başlığında yer verilecektir.
[575] Andrey Branitskiy, "The Russian Federation and The European Union Relations", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi / Journal of Academic Approaches*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2021, pp. 156.
[576] A. Sait Sönmez, "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi", *Akademik Bakış*, Cilt: 3, No: 6, 2010, ss. 88 – 89.

ödeyemeyince bir çöküş yaşamıştır.[577] 1998 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından Rusya, doğal gaz ve petrol gibi enerji kaynaklarını kullanarak ihracat gelirleri elde etmiştir. Rus enerji kaynaklarının değerlenmesi Rusya'ya ekonomik bir ivme kazandırmıştır.[578] Bu gelirlerin çoğu da yine AB'ye yapılan enerji ithalatları ile elde edilmiştir. Yine de Yeltsin'in son dönemde yaşadığı sağlık sorunları ve uzun süre görevini yerine getirememesi Rus halkının hükümete ve siyasi sisteme güvenlerini altüst etmiştir.[579]

22 Ekim 1999'da Helsinki'de düzenlenen Rusya - AB zirvesinde, Rusya ile AB arasındaki orta vadeli (2000 - 2010) ilişkileri geliştirme stratejisi belirlenmiştir. Bu belge, Birleşik Avrupa'yı ayrım çizgileri olmadan inşa etmeyi, dünya topluluğu içinde Rusya ve AB'nin konumlarını birbirine bağlı ve dengeli bir şekilde güçlendirme rotasını izlemeyi ve güvenilir bir panAvrupa toplu güvenlik sistemi yaratmayı önermiştir.[580]

Başkan Boris Yeltsin'in hükümeti, 1996'da Çeçenya ile bir barış anlaşması imzalamış, tüm Rus birliklerini bölgeden çıkarmış ve Çeçenya'ya resmi bir bağımsızlık olmasa da geniş bir özerklik vermiştir. Ancak Yeltsin, istifa etmeden önce başbakanlık konumunda bulunan Vladimir Putin'i başkanlığa aday gösterdiğinde, 3 yıl sonra Putin Çeçenistan'a ikinci bir bombardıman gerçekleştirmiş ve bölgenin kontrolünü tekrar ele geçirmiştir.[581]

Rusya'nın bu müdahalesi sonucunda AB – Rusya ilişkileri askıya alınmıştır. AB, Rusya'nın Çeçenistan müdahalesinin ardından yaptığı Lizbon Zirvesi'nde bu konuyla ilgili olarak askeri güç kullanımının bitirilmesi, siyasi çözüm arayışlarının başlatılması gibi bazı kararlar almıştır. Rusya'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin arifesinde Avrupa Konseyi, OİA'ya, AB'nin ortak stratejisine ve müteakip Başkanlık eylem planlarına uygun olarak gerçekten etkili ve işleyen bir stratejik ortaklığın geliştirilmesinin önemini vurgulamış; ortak değerler ve ortak hedefler temelinde

[577] Abraham Ascher, *a.g.e.*, s. 298 - 299.
[578] İlyas Kamalov, *Moskova'nın Rövanşı*, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2008, s. 12.
[579] Abraham Ascher, *a.g.e.*, s. 299.
[580] Andrey Branitskiy, *a.g.m.*, s. 157.
[581] Greg Myre, "Russia's wars in Chechnya offer a grim warning of what could be in Ukraine", *NPR*, 12.03.2022, https://www.npr.org/2022/03/12/1085861999/russias-wars-in-chechnya-offer-a-grim-warning-of-what-could-be-in-ukraine, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Avrupa'ya barış, istikrar ve refah getirmek için birçok ortak alanında Rusya ile birlikte çalışılabileceğinin altını çizmiştir.[582]

### 3.1.2.2. Vladimir Putin Dönemi AB – Rusya İlişkileri (2000 – 2008)

Yeltsin'in son döneminde hiç tanınmayan bir bürokrat olan Putin'in başbakanlığa getirilmesi büyük bir şok yaratmıştır. Yeltsin'in sağlık problemini gerekçe göstererek istifa etmesi ve yerine Putin'i vekaleten başkan göstermesi üzerine başkanlığa seçilen Putin, ilk olarak başa geldiğinde ona duyulan güven az olduğundan iç ve dış politikada Rusya'nın etkinliğini arttırmak için çeşitli yol haritaları belirlemiştir. Verimli bir doğalgaz ve petrol politikası yürütmek, ulusal hareket ve ordu gibi alanları güçlendirmek, Rusya'nın birliğini vurgulamak, Yakın Çevre Politikası'nı uygulamak, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyeliklerini engellemek, Çin ile çok yakın; ABD ile de iş birliği kuracak düzeyde ilişkiler kurmak, AB ile ise birliğe üye olmama düzeyinde ilişkiler kurmak bu adımlar arasında gösterilebilir.[583] Ekonomik politikalar bağlamında ise Putin, Yeltsin'den farklı olarak piyasa ekonomisinin oluşturulmasından ve Rusya'nın lehine bir ekonomik düzenin oluşturulmasından yana olmuştur.[584]

Rusya – AB ilişkileri, Vladimir Putin'in devlet başkanı olmasının ardından politik ve ekonomik çerçeveden değerlendirildiğinde daha da karmaşık bir hale gelmiştir. 2000 yılının Ekim ayında yapılan AB - Rusya Zirvesi'nde ilişkilerin ana dayanağının enerji olduğu yönünde fikir birliğine varılmıştır.[585] Bu zirvede AB ve Rusya, AB - Rusya enerji ortaklığının tanımında ve bununla ilgili düzenlemelerde

[582] Lisbon European Council, *Presidency Conclusions*, 23 – 24 March 2000, Article 56.
[583] Şahin Keskin, *Ukrayna'daki Kriz ve AB – Rusya İlişkileri*, Cinius Yayınları, 1. Baskı, Haziran 2017, s. 24 – 25.
[584] Abraham Ascher, *a.g.e.*, s. 299.
[585] İbrahim Hasanoğlu, "Rusya - Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Faktörü", *Akademik Perspektif*, http://akademikperspektif.com/2014/04/18/rusya-avrupa-birligi-iliskilerinde-enerji-faktoru/, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

ilerleme kaydedilmesini sağlayacak şekilde ve Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nı da dikkate alarak bir *"enerji diyaloğu"* oluşturmaya karar vermişlerdir.[586]

Böylece AB ve Rusya arasındaki ticari ilişkileri tamamlamak ve desteklemek için zaman içinde kurumsallaşmış bir enerji ilişkisi geliştirilmiştir. AB - Rusya Enerji Diyaloğu 2000 yılında başlatılmıştır.[587] Zaman içerisinde AB ile Rusya ticaret ortakları haline gelmişlerdir. Niteliği oldukça değişken seyreden bu diyalog süreci en son yaşanmakta olan Ukrayna krizine kadar devam etmiştir.

Rusya, 2001 yılında Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıların ardından terörizme karşı müdahale konusunda Batı'ya destek vermiş; ancak ülkesini bir süper güç haline getirme gayesini güttüğünden "*Batı'yı kucaklama girişimi*" kısa süreli olmuştur.[588] 11 Eylül saldırıları işaret edilerek 2003 yılında ABD'nin kendi askerlerini BM Güvenlik Konseyi'ne danışmadan Irak'a konumlandırması (2003 Irak Savaşı) üzerine ABD ile problemler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Putin pusulasının yönünü AB'ye çevirmiştir. AB, özellikle ticaret merkezinin bombalanmasının ardından ABD'nin yanında olmuştur. Ancak AB, daha sonrasında yaşanan olayları sebep göstererek kendi güvenliği için Ortak Güvenlik ve Savunma Politika'nı oluşturmuş; Rusya da bu politikayı desteklemiştir.[589]

AB ile Rusya arasındaki stratejik ortaklık karşılıklı bağımlılık çerçevesinde şekillenmeye devam etmiştir. Petersburg'da düzenlenen 2003 AB - Rusya Zirvesi'nde "dört ortak alan" belirlenmiştir. Bu ortak alanlar, yeni yatırım fırsatları oluşturacak genişletilmiş bir ticareti içeren *"Ortak Ekonomik Alan"*, *"Ortak Özgürlük - Güvenlik ve Adalet Alanı"*, *"Ortak Dış Güvenlik Alanı"* ve *"Ortak Araştırma, Eğitim ve Kültür Alanı"* olarak ifade edilmiştir.[590] Bu alanların uygulanması için planlanan "*Yol Haritası*" ise 2005 Moskova AB - Rusya Zirvesi'nde kararlaştırılmıştır. Fakat

---

[586] Bu zirvenin detayları için ***Bkz.*** European Commission, *EU / Russia Summit Joint Declaration*, 30 October 2000, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_00_1239, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

[587] European Commission, *Roadmap – EU - Russia Energy Cooperation to 2050*, 2013, http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_ roadmap_2050_signed.pdf, (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

[588] Abraham Ascher, *a.g.e.*, s. 304 – 305.

[589] Şahin Keskin, *a.g.e.*, s. 25.

[590] European Commission, *EU / Russia: The four "Common Spaces",* 18 March 2005, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_05_103, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

kararlaştırılan ortak alanlardan sadece ortak ekonomik alanda kapsamlı bir iş birliğine varılmış; diğer alanlarda herhangi bir iş birliği minimum düzeyden öteye geliştirilememiştir. Böylece ortak ekonomik alanda karşılıklı bağımlılık yaratacak bir iş birliği kurulmuştur.[591]

2004 yılında AB'nin genişleme dalgası ile birlikte yeni üyeleri de kapsaması için OİA'nın kapsamının genişletilmesi ile ilgili olarak Rusya ile bir protokol imzalanmıştır.[592]

Atılan olumlu adımlara rağmen 2004 yılında yaşanan ekonomik kriz, Rusya'nın enerji kaynaklarına sahip olma avantajını kullandığı bir durum yaratmıştır. Bu dönemde petrol fiyatlarının varil başına 25 dolardan 100 dolara çıkması, Rus ekonomisinde bir gelişme ve özgüven ortamı yaratmıştır. Bu durumu Rusya, eski Sovyet ülkeleri olan Gürcistan ve Ukrayna'yı kontrol edebilmek ve petrol fiyatlarını yükselterek Avrupa'yı etkilemek için kendi lehine olacak şekilde kullanmıştır.[593] Buradan da anlaşılacağı üzere Rusya, eski Sovyet ülkelerini ve AB'yi kendi enerjisine bağımlı hale getirmek amacıyla çeşitli adımlar atmış ve uluslararası sistemdeki konumunu daha da güçlendirmiştir. Rusya dış politika stratejilerini enerji odağında yürütmüştür. Uluslararası ilişkilerde *"yumuşak güç"* olarak ifade edilen ve *"enerji kaynaklarının uluslararası sistemde yaptırım aracı"* olarak kullanılabilmesi kavramı değişerek 2006 yılı sonrasında (özellikle Ukrayna krizinin ardından) Rusya'yı *"sert yumuşak güç"* kavramıyla ilişkilendirmiştir.[594] İlerleyen zamanlarda yaşanılan enerji krizleri esnasında Rusya'nın bu güce tekrar başvurduğu gözlemlenmiştir.

Putin döneminde AB - Rusya ilişkileri farklı bir nitelik kazanmıştır. Rusya'nın AB'ye bağımlı olmasından ziyade, AB'nin enerji alanında Rusya'ya bağımlı olduğu bir düzen inşa edilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde asimetrik bir bağımlılığın varlığından söz etmek mümkündür. AB ile Rusya arasındaki ilişkilerde yapısal bir dönüşüm meydana gelmiştir. 2000 ve 2008 yıllarında belirlenen Rus dış

---

[591] Uğur Burç Yıldız, "Avrupa Birliği - Rusya Karşılıklı Bağımlılığında Kuzey Boyutu Çevre Ortaklığının Rolü" , *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 13, No: 2, 2014, s. 160.
[592] Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Protocol to The Partnership and Cooperation Agreement,* 27.04.2004, https://russiaeu.ru/en/basic-documents, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).
[593] Abraham Ascher, *a.g.e.*, s. 305.
[594] Tuba Yüksel Durukal, *a.g.e.*, s. 78.

politika stratejilerinde bu politika değişikliklerine yer verilmiştir. 2000 yılında yayımlanan stratejide AB'nin "*kilit önem*" taşıyan bir aktör olduğu belirtilmişken, 2008 yılında yayımlanan stratejide AB'den "*önemli ekonomik, ticari ve dış politika ortaklarından biri*" olarak söz edilmiştir.[595]

AB – Rusya ilk ortaklık kurma dönemlerinde yani 2003 – 2008 yılları arasında iki aktör arasında yaşanan çeşitli sorunların varlığına rağmen ilişkilerin yürütülmesi ve güçlenmesi yönünde bir umut hep var olmuştur.[596] 2007'de Rusya ve AB, OİA'nın süresinin 2007 yılında dolması nedeniyle, OİA'ya uygun olarak yeni bir antlaşma için müzakereleri başlatma kararı almışlardır. Bu kararın alınmasında AB'nin 2007 genişleme dalgası da etkili olmuştur. Diyalog kapsamında taraflar, müzakerelerin devam ettiğini ifade etmişler ve stratejik açıdan önemli bir iş birliği konusu olan enerjinin bu antlaşmanın temel unsurlarından biri olacağı konusunda anlaşmışlardır. Her iki taraf da diğer hususların yanı sıra, 2006'da St. Petersburg'da düzenlenen G8 Zirvesi'nde kararlaştırılan enerji güvenliğine ilişkin ilkelerin yanı sıra enerji verimliliği ve talep, arz ve geçişin güvenilirliği ile ilgili konuların yeni antlaşmanın enerji faslında yansıtılması gerekliliğine dikkat çekmiştir.[597]

Uygulanan her karar alma sürecinde enerjinin önemi vurgulanmıştır. 2004 ve 2007'deki AB genişlemeleri, yeni üye devletlerin çoğu tamamen Rusya'dan gelen gaz tedariğine güvendiğinden, Rusya – AB ilişkilerinde bir sonraki adım olmuştur. Rusya'dan AB'nin 27 ülkesine yapılan gaz ithalatı, 2000 yılında 119 bcm'den 2008 yılında 134 bcm'ye çıkmıştır. 2000'den 2007'ye Rusya'dan AB'ye petrol arzı, 112

---

[595] A. Sait Sönmez, "Moskova'nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası", *Avrasya Etüdleri Dergisi,* Cilt: 37, Sayı: 1, 2010, s. 51 – 52.

[596] Emrullah Ataseven, *a.g.e.,* s. 48.

[597] PCA'nın süresinin dolması üzerine AB ve Rusya, Mayıs 2006'da Soçi'de yaptıkları toplantıda yeni ve kapsamlı bir çerçeve anlaşma geliştirmek konusunda anlaşmışlardır. Ancak Kasım 2006'daki Helsinki Zirvesi'nin ardından Polonya, planlanmış görüşmeleri veto etmiş ve görüşmeler bir süre için askıya alınmıştır. Mayıs 2007 Samara Zirvesi'nin ardından da görüşmeler tamamen dondurulmuştur. Bu gelişmeleri Kosova sorunun ortaya çıkması, 2008 yılında Gürcistan Savaşı'nın yaşanması ve Abazya ve Güney Osetya sorunlarının ortaya çıkması takip etmiştir. Görüşmeler, 2008 yılının sonunda ancak başlayabilmiştir. ***Bkz.*** Peter Van Elsuwege, "Towards a new Strategic Partnership Agreement: EU-Russia Relations at the Crossroads", *Alleuropa*, No: 10 (37), 2009, http://alleuropa.ru/?p=6179, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Mt'dan 185 Mt'a çıkmıştır. Taş kömürü ithalatı ise 4 kat artmış ve aynı dönemde 15 Mt'dan 56 Mt'a çıkmıştır.[598]

Putin, Rusya'nın "süper güç" olması gerektiğine inanan bir bürokrattır.[599] Bu nedenle attığı her adımda Rusya'yı öne çıkarmak istemiştir. Rusya'nın AB ile bu dönem ilişkilerinin daha çok enerji temelinde şekillendiği aynı zamanda yakın çevre politikası gereği kendini ön planda tuttuğu ve kendisine bağımlı ülkeler üzerinde sert yumuşak gücünü kullandığı yorumu yapılabilir.

### 3.1.2.3. Dmitri Medvedev Dönemi AB – Rusya İlişkileri (2008 – 2012)

2008 yılında Putin'in görev süresinin dolmasına ve bir kişinin üst üste iki kereden fazla başkan olamayacağı anayasa maddesine göre[600] Putin tekrar başkan olamamıştır. Putin'in, Rusya için önemli adımlar atmış bir bürokrat olduğuna inanılmıştır. Bu nedenle Putin'in kendi isteğiyle görevini bırakması şaşırtıcı olmuştur. Fakat kendisinden sonra yerini başkan yardımcılığı görevini yürüten Medvedev'e bırakması ise çok manidar olmuştur.[601]

İlişkilerin bu yeni döneminde AB ve Rusya yeni antlaşmalar yapmak amacıyla AB – Rusya Zirvesi'nde tekrar biraraya gelmişlerdir. Her ne kadar AB, bu zirvede antlaşma yapmak üzere bulunmuşsa da birlik içerisinde Rusya ile yeni antlaşmaların savunucuları ve karşıtları olmak üzere değerler ve çıkarlar çerçevesinde toplanmış iki ayrı grup yer almıştır. 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinin ardından AB – Rusya ilişkilerinin gidişatı da değişmiştir. İlişkilerin revize edilmesinin gerekliliği üzerinde durulmasına rağmen her iki aktör kendi çıkarlarını gözetmiş ve

---

[598] Günther H. Oettinger - Sergey I. Shmatko, *Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000-2010: Opportunities for our future Energy Partnership*, Brussels / Moscow November 2010, p. 2 - 3.

[599] 16 Mayıs 2003 tarihinde yaptığı bir konuşmada Putin, Rusya'nın güçlü bir ekonomiye ve uluslararası toplumla bütünleşmeye dayalı büyük bir güç haline gelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konuşmanın detayları için ***bkz.*** President of Russia Official Site, *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, 16.05.2003, http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21998, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[600] Russian Federation's Constitution of 1993 with Amendments through 2008, Chapter 4, The President of the Russian Federation, Article 81 / 3, http://archive.government.ru/eng/gov/base/54.html, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[601] Abraham Ascher, *a.g.e.*, s. 307 – 308.

ilişkilerin devamı yönünde hareket etmişlerdir. Ancak bu durum, her iki tarafta da bu ilişkideki noksanlıklar konusunda farkındalık oluşturmuştur. AB açısından enerji arz güvenliği alanında ilişkinin devam zorunluluğunun altı çizilmişken Rusya açısından AB ile ilişkinin bir hayli önemi vurgulanmıştır.[602] Gürcistan olayının politik değerlendirilmesi yapıldığında AB "*Gürcistan'ın toprak bütünlüğü*" ilkesini savunurken, Rusya Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını resmen tanımakla kalmayıp onları da etki alanına dahil etmiştir. Bu adımlar, AB'nin Rus dış politikasına olan güvenini önemli ölçüde baltalamıştır.[603] Politik fikir ayrılıklarının iki aktör aradındaki enerji ilişkilerini negatif olarak nasıl etkileyebildiği bu siyasi kriz ile ortaya çıkmıştır.

2008 yılında Avrupa Komisyonu'nun yayımladığı AB – Rusya İlişkileri belgesinde AB ve Rusya'nın aynı oranda karşılıklı olarak birbirlerine ihtiyaç duydukları ifade edilmiştir. Bu belgede ayrıca AB pazarının Rusya için önem arzettiği ve AB'ye yapılacak herhangi bir dışsatımın Rus ekonomik büyümesine önemli katkılar sağladığı ayrıca belirtilmiştir.[604] Anlaşılacağı üzere enerji ilişkilerinde karşılıklı bağımlılık, zaman zaman asimetrik bağımlılık şeklinde kendini gösterse de tüm siyasi olaylardan bağımsız olarak süreklilik arz etme eğilimindedir.

2009 yılı, Rusya ile Ukrayna'nın gaz anlaşmazlığı yaşadığı bir yıl olmuştur. Bu durum gaz, petrol ve elektrikte arz kesintileri yaşanmasına yol açmıştır.[605] 2009'da Rusya, Enerji Şartı Antlaşması'ndan çekilmiş ve böylece Hazar ve Orta Asya hidrokarbonlarının Rusya üzerinden Avrupalı tüketicilere geçişini mümkün kılmak için iş birliği olasılığını fiilen ortadan kaldırmıştır. Avrupa'nın enerji güvenliğini güçlendirmenin yollarını arayan Avrupa Komisyonu arzın çeşitlendirilmesine yönelik planlarını desteklemeye devam ederken, Rusya yalnızca kendi gazının geçişini çeşitlendirmek için Türkiye ve Karadeniz üzerinden bir Güney Akım boru hattı için

[602] Şahin Keskin, *a.g.e.,* s. 30 – 33.
[603] Andrey Branitskiy, *a.g.m.,* s. 161.
[604] Commission of the European Communities, *Review of EU – Russia Relations, Communication from The Commission to the Council,* Brüksel 2008, https://eeas.europa.eu/archives/docs/russia/docs/com_08_740_en.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
[605] European Commission, *Energy – International Cooperation – Russia*, 2015, http://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/Russia, (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

görüşmeler sağlamıştır.[606] Yaşanan kriz, her iki taraf için de alternatif yollar arama konusunu gündeme getirmiştir.

10 yıl geçerliliği olan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın süresi dolunca her iki aktör de 2008'de antlaşmanın yenilenmesi yönünde bir karar almışlardır. 2 yıl süren görüşmelerin ardından 2010 yılının Mayıs ayında "Modernleşme için Ortaklık (P4M) Programı" başlatılmıştır. Bu program, Rusya'nın petrol ve doğalgaza dayanan ekonomisini çeşitlendirerek Rusya'yı Batı tarzı bir ekonomik modele dönüştürmeyi amaçladığı belirtilebilecek olan programın daha çok ekonomi temelli olması ve AB değerlerini tamamen içermemesi eleştirilere neden olmuştur.[607] Haziran 2010'da Rostov-on-Don'da yapılan Rusya – AB Zirvesi'nde Modernleşme için Ortaklık Programı ile ilgili olarak ilişkilerin daha da geliştirileceği üzerine vurgu yapılmıştır.[608] Sonrasında düzenlenen basın toplantısında Rusya Başkanı Medvedev, daha önce üzerinde anlaşılan dört ortak olana ek olarak P4M programı ile teknoloji, inovasyon, enerji verimliliği, yeşil büyüme gibi konularda genişletilmiş bir iş birliğinin altını çizmiştir ve konuşmasını şu mesajla sonlandırmıştır:

> *"… Birlikte nasıl çalışacağımızı zaten biliyoruz, iyi iş ilişkilerimiz var. Bu çalışmanın pratik sonuçlarının Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki ortaklığı güçlendirmeye hizmet edeceğini umuyorum. …"*[609]

Aynı toplantıda, Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ise yapılan zirvenin, açık, dostane ve verimli geçtiğine vurgu yapmış ve bu ortaklıkla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

---

[606] Arkady Moshes, "Russia's European Policy under Medvedev: How Sustainable is a New Compromise?", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944),* Vol: 88, No: 1, 2012, p. 22.

[607] Hatice Yazgan, "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği - Rusya Federasyonu İlişkileri", *Avrasya Paradoksu Beklentiler ve Endişeler*, Reha Yılmaz (Ed.), Nobel Yayın, 1. Basım, Ankara 2013, s. 83 – 84.

[608] European Commission, *Rostov-on-Don, 1 June 2010 Joint Statement on the Partnership for Modernisation EU - Russia Summit 31 May - 1 June 2010*, 1 June 2010, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_10_154, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[609] Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Press-conference following 25th Russia - EU summit*, 1 June 2010, https://russiaeu.ru/en/press-conference-following-russia-eu-summit, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

*"… Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki stratejik ortaklık, değerini bir kez daha kanıtladı. Hızla değişen dünyamızda insanların ve ekonomilerin her zamankinden daha bağlantılı ve birbirine bağımlı olduğuna inanıyorum. Güvenliğimiz, refahımız büyük ölçüde paylaşılıyor, bu nedenle Rusya ile Avrupa Birliği arasında daha derin bir ilişkiye sahip olmak mantıklı ve Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki 25. zirve olan bu zirve gerçekten çok verimli geçti. …"* [610]

Bu zirve ve bu program, ilişkilerin geliştirilmesi yönünde atılan önemli bir adım olmuştur. İş ilişkilerinde karşılıklı bağın kurulması gerekliliği vurgulanmış, Rusya – AB enerji diyaloğunun gelişmesine de katkı sağlamıştır.

2009'dan 2013'e kadar Rusya, İstikrar ve İşbirliği Diplomasisine bağlı kaldığından AB ile pratik ortaklık ve iş birliğini sürdürmeyi amaçlamıştır. Rusya ile Gürcistan savaşının Rusya - AB ilişkileri üzerinde ciddi bir etkisi olmuş ve AB, Rusya ile ortaklığını ancak küresel mali krizden sonra yeniden başlatabilmiştir. Küresel mali krizin getirdiği şoklara yanıt olarak, Rusya ve AB ticaret, ekonomi ve enerji alanlarında pratik iş birliği geliştirmişler; ancak ikisi dört ortak alan oluşturma programını uygulayamamış ve stratejik ortaklık anlaşmasını imzalayamamıştırlar.[611]

Putin, "başbakan" olarak Medvedev yönetiminde geri planda kalsa da aslında ülkenin aldığı tüm kararlarda imzasının olduğu muhakkaktır. 2011 yılında Putin, potansiyel başkanlık dönemi art arda altı yıllık iki döneme uzatıldıktan sonra cumhurbaşkanı olarak geri dönmeyi planladığını duyurmuştur.[612]

### 3.1.2.4. Vladimir Putin'in II. Dönemi (2012 ve Sonrası)

Putin, cumhurbaşkanlığı görev süresini dört yıldan altı yıla çıkarma kararının ardından 4 Mart 2012 tarihinde yapılan başkanlık seçiminde oyların % 60'ından

---

[610] Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Press-conference following 25th Russia - EU summit,* 1 June 2010, https://russiaeu.ru/en/press-conference-following-russia-eu-summit, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
[611] Fenghua Liu, *a.g.m.,* p. 91.
[612] Gideon Rachman, "Understanding Vladimir Putin, the man who fooled the world", *The Guardian*, 9 April 2022, https://www.theguardian.com/world/2022/apr/09/understanding-vladimir-putin-the-man-who-fooled-the-world, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

fazlasını alarak yeniden cumhurbaşkanlığına geri dönmüştür.[613] Putin'in ikinci dönemi ele alındığında Batıya daha sert mesajlar verildiği göze çarpmaktadır. AB'nin doğuya doğru genişlemesi, batıda eski Sovyet hakimiyetinde olan ülkelerin (Bulgaristan, Romanya gibi) AB'ye ve NATO'ya yakınlaşması, doğuda Gürcistan, Ermenistan gibi ülkelerin yine NATO'ya katılmayı arzu etmeleri ve bu durumların Rusya'yı tedirgin etmesi gibi faktörler Rusya'yı daha agresif ve ofansif bir hale getirmiştir.

2012 AB – Rusya Zirveleri'nde ikili ilişkilerin yeniden sağlanması üzerinde durulmuştur. Putin'in olumlu ve hevesli oluşu buna neden olarak gösterilmiştir. Olumlu düşünceler zirvede Suriye Krizi'nin dışında, ilişkiler anlamında ele alınan tek husus olmuştur. Rusya'nın sert tutum izlemesi konusunda fikir birliğine varılamasa da Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması, ikili ilişkiler adına önemli bir adım olarak kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin dışında AB – Rusya Modernleşme Ortaklığı (ticaret engellerinin ve küresel ekonominin konuşulması), AB – Rusya Daimi Ortaklık Konseyi (enerjide ortak karar alma) gibi etkinlikler de gerçekleştirilmiştir.[614]

2012 yılı verilerine bakıldığında AB, tüm ticaretin neredeyse % 41'ini oluşturan ve 267.5 milyar dolara karşılık gelen Rusya'nın bir numaralı ticaret ortağı konumunda bulunmuştur. İki ekonomi arasındaki ticaret istikrarlı bir şekilde büyümüş ve 2012 yılında rekor seviyelere ulaşmıştır. AB'nin Rusya'ya yaptığı ihracatta ise ağırlıklı olarak makine ve ulaşım ekipmanları, kimyasallar, ilaçlar ve tarım ürünleri yer almıştır.[615] Görüldüğü üzere, enerji ilişkileri, tüm olaylardan bağımsız olarak devam ettirilmiştir.

Branitskiy'e göre Soğuk Savaş sonrası ilişkilerin gelişiminin iki ana dönemi bulunmaktadır. Bu dönemlerin ilki 1991 – 2013 yıllarını kapsayan ve olumlu bir eğilim olan stratejik ortaklığa giden yol; ikincisi ise 2014 – 2021 yıllarını kapsayan olumsuz bir eğilim olan rekabet ve bağlantıların bozulması dönemidir.[616] İlişkilerin tarihi incelendiğinde böyle bir ayrım yapılmasının yerinde olduğu söylenebilir. 2013 yılının

---

[613] Reuters, *Timeline: Vladimir Putin - 20 tumultuous years as Russian President or PM*, 9 August 2019, https://www.reuters.com/article/us-russia-putin-timeline-idUSKCN1UZ185, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
[614] Şahin Keskin, *a.g.e.,* s. 33 - 36.
[615] BBC News, *Russia's trade ties with Europe*, 4 March 2014, https://www.bbc.com/news/world-europe-26436291, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
[616] Andrey Branitskiy, *a.g.m.*, s. 154 – 155.

sonuna gelindiğinde her iki tarafın da daha çok olumlu tutumlar içerisinde olduğu ifade edilebilir. Ancak 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ile başlayan sürecin etkisiyle bu olumlu tutumun güvensizliğe doğru evrildiği yorumu yapılabilir.

22 Mart 2013 tarihi, iki aktör arasındaki ilişkilerin tarihi açısından oldukça önemlidir. Avrupa Komisyonu, kalabalık bir heyetle enerji, ticaret, turizm gibi bir çok başlık ile ilgili olarak Rusya'ya bir ziyarette bulunmuştur.[617] Bu ziyarette ayrıca Avrupa Komisyonu ve Rusya hükümeti, 2050 yılına kadar AB - Rusya Enerji Yol Haritası üzerinde anlaşmaya varmışlardır.[618]

4 Haziran 2013 tarihinde Yekaterinburg'de yapılan AB – Rusya Zirvesi'nde Putin, bu yol haritasına da vurgu yapmıştır ve tek bir Avrupa enerji pazarının oluşturulmasının hedeflendiğine değinmiştir. Putin, bu zirvede ayrıca her iki tarafın ekonomik yatırımlarına değinmiş ve bu durumu zirvenin ardından gerçekleştirilen basın toplantısında şu şekilde ifade etmiştir:

> *"... Rusya ve Avrupa Birliği yakın ortaklardır. Avrupa, Rusya ekonomisindeki en büyük yatırımcıdır: birikmiş yatırımlar 277 milyar dolardır ve bunun 105 milyar dolarından fazlası doğrudan yatırımlardır. Buna karşılık, Rus şirketleri AB ülkelerinin ekonomilerine buna 52 milyar dolar doğrudan yatırımlar dahil edildiğinde toplamda 77,5 milyar dolar yatırım yaptı. Bu, mevcut yabancı yatırımlarımızın % 60'ına karşılık gelmektedir. AB, Rusya'nın dış ticaretinin yaklaşık % 50'sini, daha doğrusu % 49'unu oluşturmaktadır. Geçen yıl, küresel ve Avrupa ekonomisindeki zorluklara rağmen ticaret büyümeye devam etti: % 4,1 artarak 410 milyar doları aştı. Öngörülebilir gelecekte 500 milyar dolarlık dönüm noktasına ulaşacağımızdan eminim. ..."*[619]

Aynı zirvede Avrupa Komisyonu başkanı Herman Van Rompuy ise Rusya ile birlikte dünyanın birçok yerindeki küresel ekonomik zorluklara, küresel yönetişim

---

[617] Şahin Keskin, *a.g.e.,* s. 37.
[618] Roadmap – EU-Russia Energy Cooperation to 2050, March 2013, p. 1.
[619] Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Press statements following the 31st Russia - EU summit*, 04 June 2013, https://russiaeu.ru/en/news/russia-eu-summit-yekaterinburg, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

sorunlarına ve güvenlik sorunlarına çözümler bulunması gerektiğine değinmiş; ortak küresel güvenlik çıkarları olan Suriye, İran nükleer programı, Afganistan ve Kuzey Kore'deki durumla ilgili endişeler konusunda yakın iş birliği içinde çalışılması gerekliliğini vurgulamıştır.[620]

Ancak 2013 yılının sonu itibariyle AB – Rusya ilişkileri çetrefilli bir hal almıştır. Ukrayna'da yaşanan renkli devrimin ardından iç sorunların baş göstermesi, ardından 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, Ukrayna'da hükümetin devrilmesi gibi olaylar, iki aktörün ilişkilerine negatif olarak yansımıştır. Bu süreç bir nevi "*Soğuk Barış*" olarak adlandırılmış, AB'nin Rusya'ya yaptırım uygulanması ile sonuçlanmıştır.[621] AB – Rusya enerji ilişkileri, politik olaylardan etkilenen "pamuk ipliğine bağlı" bir dönem yaşamaya başlamıştır. Özellikle Ukrayna konusu, AB – Rusya enerji ilişkilerini sekteye uğratan bir süreç olmaya başlamıştır. Bu süreçten sonra AB – Rusya arasında düzenli yapılan zirveler de sekteye uğramıştır.

2014 Ukrayna krizinden önce, RF ve AB'nin çok düzeyli ortaklık ve iş birliği kurumları sistemi gelişmiş ve yeni zor koşullara oldukça başarılı bir şekilde uyum sağlamıştır. 1 Mart 2014'te Ukrayna krizinin patlak vermesi olumlu gelişmelere son vermiş ve bu kriz nihayet uluslararası bir krize dönüşmüştür. RF ile AB arasındaki ilişkilerin niteliği ise kökten değiştirmiştir. 6 Mart'ta AB zirvesi, Kırım'ı işgal etmeye devam etmesi halinde Rusya'ya karşı ikili görüşmeleri askıya alan, seyahat yasaklarını ve varlık dondurulmasını içeren ve son olarak AB – Rusya Zirvesi'ni iptal eden üç aşamalı bir yaptırım programını uygulamayı kabul etmiştir.[622] 20 Mart'ta yapılan toplantıda ise AB, enerji fiyatları, enerji bağımlılığı ve enerji verimliliği gibi konuları ele almış ve AB'nin iç enerji piyasasını 2014 yılının sonuna kadar tamamlama ve 2015 yılına kadar ara bağlantıları geliştirme hedeflerini yeniden teyit etmiştir.[623]

---

[620] Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Press statements following the 31st Russia - EU summit*, 04 June 2013, https://russiaeu.ru/en/news/russia-eu-summit-yekaterinburg, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
[621] Şahin Keskin, *a.g.e.*, s. 38.
[622] Andrey Branitskiy, *a.g.m.*, s. 161 – 162.
[623] European Council, *European Council focuses on Ukraine crisis and further sanctions*, 20 – 21 March 2014, https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

Bu yaptırımlara cevaben Rusya da çeşitli karşı yaptırımları devreye sokmuştur. Rusya, batı ülkelerinden tüketim malları ve ikinci el araba ithalatına ambargo koyan yeni bir listeyle yeni AB yaptırımlarına karşılık vermiş ve Ukrayna'daki krizin ateşlediği kısasa kısas ticaret savaşını derinleştirmiştir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in yardımcılarından Andrei Belousov, önlemlerin Avrupalıların "*Rusya'ya Rusya'dan daha fazla bağımlı olduğu*" bir dizi ürüne yönelik olacağını ifade etmiştir.[624] Bu doğrultuda ilişkilerin yaptırımlar çerçevesinde şekillenen bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir.

Ukrayna krizi yine AB'nin Rus doğalgazına ve Gazprom'a olan bağımlılığını gündeme getirmiştir. Rusya, AB doğal gaz ithalatının % 34'ünü (2015 yılı verilerine göre) sağlamış ve Doğu Avrupa'daki pek çok yeni üye için de payı çok daha yüksek olmuştur.[625] Daha önceleri bir nebze de olsa pozitif gelişen karşılıklı bağımlılık, AB'nin aleyhine ve Rusya'nın enerji gücüne başvurduğu bir negatif karşılıklı bağımlılığa evrilmiştir.

İki büyük güç arasındaki ticaret akışları, petrol fiyatlarındaki oynaklık, Rusya'nın ithal ikameci politikası, AB'nin Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımları ve Rusya tarafından kabul edilen karşı yaptırımlar gibi çeşitli faktörlerle kesintiye uğramıştır. Petrol fiyatı 2012 – 2016 yılları arasında keskin bir düşüş kaydetmiş ve 2014 – 2015 döneminde Rus rublesinin değer kaybını etkilemiştir.[626]

AB - Rusya ilişkileri hiçbir zaman kolay olmamıştır ancak 2014'te Ukrayna – AB ortaklık antlaşması ve Rusya'nın Kırım ve Doğu Ukrayna'daki saldırganlığı konusunda iki taraf arasındaki restleşmenin ardından ilişkiler yeni ve özellikle zor bir aşamaya girmiştir. AB ve diğer Batılı ülkeler Rusya'ya yaptırımlar uygulamış, Rusya da karşı yaptırımlarla misilleme yapmıştır. Rusya ayrıca AB'ye karşı agresif ve giderek daha etkili bir enformasyon savaşı yürütmeye başlamıştır. Ukrayna'daki çıkmaz ve

---

[624] The Guardian, *Russia reacts to EU sanctions with further western trade embargos,* 11 September 2014, https://www.theguardian.com/world/2014/sep/11/russia-eu-sanctions-west-trade-embargos-cars-ukraine, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).
[625] Ole Gunnar Austvik, "The Energy Union …", *a.g.m.,* p. 372.
[626] Livia Cebotari, "Eurussian Economic Relations: From Cooperation to Confrontation", *Center For European Studies - EURINT 2021*, p. 46 – 47.

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin uluslararası alanda kınanması ile mevcut gerilimlerin sonu görünmemiştir.

Siyasi gerilimlere rağmen, 2016 Avrupa Parlamentosu'nun raporunda iki taraf arasındaki ekonomik bağların devam ettirildiği ifade edilmiştir. Bu raporda AB'nin açık ara Rusya'nın en büyük ticaret ortağı olduğu; oysa AB için Rusya'nın dördüncü sırada yer aldığı belirtilmiştir. Rusya'nın aynı zamanda AB'nin önde gelen enerji tedarikçisi olduğunun da altı çizilmiştir.[627]

Ukrayna'da yaşanan krizin ardından AB – Rusya ilişkileri duraklama dönemine girmiştir. Bu dönemde daha çok AB'nin ve Batı dünyasının Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar ikili ilişkileri belirleyen kriterler olmuştur. Ancak bu duruklama süreci, halen enerji ilişkilerinin devam edebileceğini göstermiş fakat enerji bağımlılığının sorgulanmasına[628] da neden olmuştur. Bu kriz ortamı, AB - Rusya ilişkilerinde olumsuz bir sarmal yaratmıştır. AB, Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerinin bir sonucu olarak sektörel yaptırımlar da dahil olmak üzere kısıtlayıcı önlemler alırken, Rusya'nın Minsk Anlaşmaları'nı[629] tam olarak uygulamaması nedeniyle düzenli üst düzey diyaloglar ve iş birliği gibi formatlar askıya alınmıştır. AB'nin Rusya'ya yaklaşımı, 2016'da kabul edilen ve en son Haziran 2021'de Avrupa Konseyi tarafından yeniden teyit edilen beş ilke tarafından yönlendirilmektedir. Bu ilkeler şunlardır:

---

[627] European Parliament, European Parliamentary Research Service, *Eu – Russia Relations,* 18 October 2016, https://www.europarl.europa.eu/EPRS/TD_EU-Russia-Relations.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

[628] 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve ayrılıkçıları destekleyip silahlandırarak Donbass'ta savaşı başlatması, İkinci Dünya Savaşı sonrası jeopolitik düzenlemenin bozulmasına ve AB'nin Rusya'ya olan önemli enerji bağımlılığına ilişkin ciddi endişelere yol açmıştır. Rusya'nın Donbass'taki saldırganlığı, Rusya'nın Avrupa'ya enerji yayılımının askıya alınmasına da neden olmuştur. ***Bkz.*** Andrian Prokip, "Unlearned Lessons of Energy Dependence on Russia", *Wilson Center,* 03.05.2022, https://www.wilsoncenter.org/blog-post/unlearned-lessons-energy-dependence-russia, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[629] Minsk Antlaşmaları, 2014 ve 2015 yıllarında Ukrayna ve Rusya arasında imzalanan antlaşmalardır. 2014 tarihli antlaşmada Ukrayna ve Rusya destekli ayrılıkçılar Belarus'un başkentinde 12 maddelik bir ateşkes anlaşması imzalamışlardır. Fakat iki tarafın ihlalleri nedeniyle ateşkes uygulanamamıştır. 2015 tarihli antlaşmada ise Rusya, Ukrayna, AGİT temsilcileri ve Rusya yanlısı iki ayrılıkçı bölgenin liderleri 13 maddelik bir anlaşma imzalamışlardır. Daha fazla bilgi için ***Bkz.*** Reuters, *Factbox: What are the Minsk agreements on the Ukraine conflict?,* 21 February, 2022, https://www.reuters.com/world/europe/what-are-minsk-agreements-ukraine-conflict-2022-02-21/, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

1) Minsk Anlaşmalarının tam olarak uygulanması, AB'nin Rusya ile ilişkilerinde herhangi bir önemli değişikliğin temel koşuludur.
2) AB, altı Doğu Ortağı (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Belarus, Ukrayna ve Moldova) ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmektedir.
3) AB, enerji güvenliği, hibrit tehditler ve stratejik iletişim gibi alanlarda dayanıklılığını güçlendirmektedir.
4) Açık AB çıkarlarına ilişkin konularda Rusya ile seçici angajman yapılabilir.
5) AB, kişiler arası temasları teşvik etmekte ve Rus sivil toplumunu desteklemektedir.[630]

Rusya ile AB arasındaki ilişkilerin bozulmasının ana nedeni, AB'nin Büyük Avrupa inşa etme girişimleri ile Rusya'nın "büyük güç" rolünü yeniden kurma girişimleri arasındaki temel çelişkilerdir. 2008 yılında başlatılan Doğu Ortaklığı, Avrupa BDT ülkelerini AB ile Rusya arasındaki jeopolitik rekabet alanına çekmiştir. Ayrıca Brüksel, Avrasya entegrasyonunun Avrupa entegrasyonu ile bağdaşmadığını ilan etmiştir. Dolayısıyla, Orta ve Doğu Avrupa'da keskin bir nüfuz mücadelesi, Ukrayna krizinin Rusya ile AB arasındaki ilişkileri kökten değiştirdiği 2014'ten daha önce başlamıştır. Ancak siyasi çekişmeye rağmen Moskova ve Brüksel, belirli alanlarda ikili iş birlikleri geliştirmekte, ana ticaret akımlarını sürdürmekte, bazı "Kuzey Boyutu" projelerini hayata geçirmektedir. Fakat 2020 yılına gelindiğinde Pandemi nedeniyle birçok ortak proje, siyasi temas, kültürel alışveriş ve hatta ekonomik iş birliği durmuştur.[631] Pandemi süreci devam ederken 2022 yılında tekrardan Ukrayna – Rusya krizinin patlak vermesi, zaten askıda olan ilişkileri iyice sarsmış; daha çok yaptırımların konuşulduğu bir belirsizlik ortamına sürüklemiştir.

2014 yılından beri AB - Rusya ilişkileri daha gergin hale gelmiş, çeşitli siyasi yanlış anlamalar ortaya çıkmış ve karşılıklı güvensizlik derecesi artmıştır. Ayrıca ekonomik alanda yeni zorluklar ortaya çıkmıştır. Avrupa Parlamentosu, Haziran 2015

[630] The European External Action Service (EEAS), *Facts and figures about EU – Russia Relations,* 16 June 2021, https://www.eeas.europa.eu/eeas/facts-and-figures-about-eu-russia-relations_en, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
[631] Andrey Branitskiy, *a.g.m.*, s. 165, 169.

ve Mart 2019'da AB - Rusya ilişkilerinin durumuna ilişkin kararlar alarak AB tarafından alınan kısıtlayıcı önlemleri desteklemiştir. Mart 2019'da Parlamento ikili ilişkileri değerlendirmiş ve Rusya'nın artık bir AB "stratejik ortağı" olarak görülmemesi gerektiğini önermiştir. Avrupa Parlamentosu Üyeleri, AB'nin Rusya'ya karşı yeni yaptırımları değerlendirmeye hazır olması gerektiğini ve küresel zorlukların AB ile Rusya arasında seçici iş birliği yoluyla ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır.[632] Aynı şekilde Rusya da "Doğuya Dönmek" yani Asya - Pasifik ülkeleri ile siyasi ve ekonomik iş birliğini geliştirmek ve Asya - Pasifik bölgesine entegre olmak amacıyla çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Çin, Hindistan, Vietnam, Japonya gibi çeşitli Asya ülkeleriyle stratejik ortaklıklar kurmuştur.[633]

17 Haziran 2021'de Avrupa Komisyonu ve Birlik Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, AB'nin Rusya ile ilişkilerine ilişkin ortak bir bildiri sunmuştur. Bu Ortak Tebliğ, 24 - 25 Haziran 2021 tarihlerinde yapılan Avrupa Konseyi toplantısı öncesinde, AB'nin Rusya politikasının uygulanmasının nasıl güçlendirileceğine ilişkin tavsiyelerde bulunmuştur. Belge, Moskova'yı "stratejik bir meydan okuma" olarak tanımlamakta ve " AB ile Rusya arasında daha yakın iş birliğine izin veren yenilenmiş bir ortaklığın uzak bir ihtimal gibi göründüğünü" vurgulamaktadır. Rusya liderliğinin ortaya koyduğu zorlukların üstesinden gelmek için Komisyon ve Yüksek Temsilci, AB'nin eş zamanlı olarak Rusya'yı geri püskürtmesini, kısıtlamasını ve Rusya'ya angaje olmasını önermiştir.[634]

Putin, göreve başladığı 2000 yılından bu yana (2008'den 2012'ye kadar Medvedev'in "başkanlığı" dönemi hariç) iktidarda bulunmaktadır. Bu süre zarfında SSCB'nin çöküşünün ardından oluşan kaosu yönetmekte, siyasi ve ekonomik liberalleşmeyi uygulamakta ve ekonomiyi istikrarlı, dikey kontrollü ve enerji kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla yönetmektedir.[635] Putin'in kendi ülkesinin toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla attığı her adım, aslında AB ile arasında bir mesafe oluşturmuştur. Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'nın Batı'ya ve NATO'ya

[632] Livia Cebotari, *a.g.e.,* p. 51
[633] Fenghua Liu, *a.g.m.,* p. 92.
[634] Livia Cebotari, *a.g.e.,* p. 51.
[635] The Japan Institute of International Affairs (JIIA), "Putin's Russia and its Foreign Policy", *Strategic Annual Report 2019,* p. 35.

yakınlaşmaları, sınırına yakın yerlerde askeri yapılanmaların başlaması, ABD'nin Rusya'nın iç işlerine karıştığı yönündeki algılar, Putin tarafından ülke bütünlüğüne tehdit olarak algılanmıştır. Bu nedenle Kırım'ın ilhak edilmesiyle sonlanan süreç aslında Putin'in iddialı ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinin bir kanıtıdır.[636]

Genel olarak, AB, Kırım'ın ilhakı ve doğu Ukrayna'daki savaşın ışığında yeni bir Rusya politikası formüle etmeye çalışırken, üye devletler arasında Rusya ile nasıl başa çıkılacağı konusunda fikir ayrılığı Brüksel'in daha net ve somut bir politika tasarlama yeteneğini sınırlamıştır. AB, Rusya'nın 2014 ve sonrasındaki saldırganlığı nedeniyle uyguladığı yaptırımları sürdürürken, her iki taraf için de hâlâ değerli görülen büyük enerji projelerine veya ekonomik iş birliğine zarar verecek eylemlerden kaçınılmıştır.[637]

Rusya'nın enerji diplomasisi karşısında Avrupa devletlerinin yaklaşımları farklılık göstermektedir. Almanya ve Avusturya hükümetleri de dahil olmak üzere AB'deki bazı ülkeler, Rusya'nın Almanya'ya giden Kuzey Akım 2 doğal gaz boru hattının inşasını desteklemektedir. Boru hattını destekleyenler, bunun doğrudan ve güvenli bir tedarik yolunun kapasitesini artırarak AB enerji güvenliğini artıracağını savunmaktadırlar. Diğerleri, Kuzey Akım 2'nin Rusya'ya Almanya ve Rus gazına bağımlı diğer devletler üzerinde daha büyük siyasi ve ekonomik avantaj sağlayacağını ve Ukrayna gibi bazı ülkeleri Rusya'ya karşı daha savunmasız bırakacağını savunmaktadır.[638] Bu noktada AB'nin çok uluslu bir yapıda olduğu ve verilecek kararlarda her ulusun kendi çıkarlarını gözeteceğinden ortak bir paydada buluşulmasının güç olduğu da değerlendirilmelidir.

---

[636] Jean-Robert Jouanny, *Putin Ne İstiyor?*, Merve Öztürk (Çev.), İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017, s. 130 – 131.

[637] Stefan Meister, "A Paradigm Shift: EU-Russia Relations After the War in Ukraine", *Carnegie Europe,* 29 November 2022, https://carnegieeurope.eu/2022/11/29/paradigm-shift-eu-russia-relations-after-war-in-ukraine-pub-88476, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

[638] Andrew S. Bowen - Cory Welt, "Russia: Foreign Policy and U.S. Relations", 15 April 2021, p. 12, *Congressional Research Service,* https://crsreports.congress.gov, R46761.

## 3.2. Avrupa Birliği - Rusya İlişkilerinde Enerji İş Birliği Alanları

AB'nin gaz talebini karşılayabileceği beş kaynak bulunmaktadır. Bunlardan ilki politik açıdan en uygun ve ekonomik bir kaynak olan Norveç'tir. Fakat Norveç'in arz hacimleri azaldığından yeterli kaynak sunamama ihtimali çok yüksektir. İkinci kaynak, hacim ve fiyat açısından dominant olan ve muhtemelen olacak olan Rusya enerji kaynaklarıdır. Üçüncüsü, sadece İspanya veya İtalya'ya gaz tedarik eden Kuzey Afrika kaynaklarıdır. Dördüncüsü, taşınabilme ve depolama şartları nedeniyle daha yüksek fiyatlara satın alınabilen LNG kaynaklarıdır. Sonuncusu ise 2019'larda 10 bcma ile başlatılması planlanan Azerbaycan enerji kaynaklarıdır. Bu beş seçenek ele alındığında, hem jeopolitik yakınlık ve boru hatları imkanının geniş olması hem de ucuz maliyetli olması bakımından Rusya'nın bugün olduğu gibi gelecekte de en önemli tedarikçi olacağı belirtilebilir.[639] Burada iki aktörün enerji konusunda iş birliklerini ne derece sürdürme istekleri ve kararlılıkları önemli rol oynamaktadır. AB'nin enerji bağımlılığı ve enerji güvenliği riskinden kaynaklı endişelerinin bulunması; Rusya'nın ise enerji liderlerinden biri olarak rolünü sürdürmek istemesi ve ekonomisinin ana girdisi olan enerji gelirlerini AB gibi sürekli tedarikçiye ithal ederek devam ettirmesi bu ilşkinin gidişatına yön verecek diğer etmenlerdir. İki ülkenin enerji ilişkileri tarihi incelendiğinde siyasi krizler dışında enerji alışverişinin sorunsuz ya da az sorun ile devam ettirildiği görülmektedir.

AB – Rusya enerji ilişkilerinin ortaklık yolunda ilerlemesinin temel nedenleri mevcuttur. Bunlar;

- Gorbaçov ve Yeltsin dönemlerinde Rusya'nın reformlar başlatması,
- Rusya - AB ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı unsurlar içermesi (ekonomik karşılıklı bağımlılık),
- coğrafi açıdan iki aktörün birbirine yakın olmaları,

[639] Oğuzhan Akyener - Çağrı Şirin, "Russian Chess on Gas Politics: Evaluation of Turkish Stream", *Energy Policy Turkey*, No: 1, 2016, s. 121.

- AB ile Rusya'nın yoğun politik görüşmeler yapması ve çok yönlü ekonomik ilişkiler kurmaları,
- ayrıca Rusya - Avrupa ortak medeniyet mirasının bulunmasıdır.[640]

Tüm bu nedenler, AB – Rusya coğrafi yakınlığının ve AB – Rusya ilişkilerinin karşılıklı ilişkiler üzerinde yoğunlaştığının altını çizmektedir. AB - Rusya ekonomik ilişkileri ele alındığında, ilişkilerin büyük oranda enerji ekseninde şekillendiği ve Rusya'nın zengin enerji kaynaklarına sahip bir enerji tedarikçisi ve AB'nin de enerjiyi ithal eden bir konumda olduğu ifade edilebilir. Karşılıklı bir bağımlılığın söz konusu olduğu bu ilişkide her iki gücün kendi ekonomik ve politik çıkarlarını ön planda tuttuğu bir iş birliğinden yana oldukları değerlendirmesi yapılabilir.[641]

AB, Rusya'dan önemli miktarda petrol, doğal gaz, uranyum ve kömür ithal etmekte ve Rusya için de önem arz eden bir enerji piyasası olarak hizmet vermektedir. 2020 verilerine göre, Rusya, AB'nin 2020'de dünya ile olan toplam mal ticaretinin % 4,8'ini temsil eden, AB'nin beşinci en büyük ticaret ortağıdır. AB ise, 2020 yılında ülkenin dünya ile olan toplam mal ticaretinin % 37,3'ünü oluşturan Rusya'nın birinci ticaret ortağıdır. Rusya, % 36,5 oranında AB'den ithalat yaperken, % 37,9 oranında ise AB'ye ihracat yapmıştır. AB'nin petrol ithalatının % 26'sının ve AB'nin gaz ithalatının % 40'ının kaynağı Rusya'dır. Enerji fiyatlarındaki oynaklık, ikili ticaret hacmini doğrudan etkilemektedir.[642] Görüldüğü üzere AB ve Rusya karşılıklı ticaret ilişkileri geliştirmiş, özellikle de enerji kaynaklarının ticareti bakımından birbirine bağımlı iki aktördür.

Daha önce de belirtildiği gibi AB – Rusya ilişkileri daha çok enerji ekseninde gelişme göstermiştir. Bu anlamda çeşitli ortaklıklar, antlaşmalar ve diyaloglar kurulmuştur.

---

[640] Galym Zhussipbek, "Avrupa Birliği ile Rusya Arasındaki "Stratejik Ortaklığın" Analizi", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 7, No: 25, 2011, s. 48.
[641] Mehmet Güneş - Tayfun Arslan, *a.g.m.*, s. 40 – 41.
[642] European Commission, *Russia*, https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/, (Erişim Tarihi: 05.10.2020).

### 3.2.1. Yapılan Antlaşmalar ve Diyalog Süreci

İki aktör, kurdukları enerji ilişkilerine farklı anlamlar yüklemektedir. AB çerçevesinden değerlendirildiğinde bu ilişki; doğal gaz, petrol, enerji tasarrufu, elektrik ve çevrenin korunması konularında ortaklık oluşturmak ve bu ortaklığı sürdürmek ve AB'nin enerji arzı güvenliği endişelerini gidermek anlamına gelmektedir. AB, daha çok petrol ve doğal gaz açısından Rusya'ya bağımlıdır. AB, Rusya'nın kendi içinde yürüttüğü stratejilerinden de yararlanıp bu durumu kendi lehine çevirmeyi amaçlamaktadır. Bu iş birliği, Rusya'nın enerji pazarını AB finansmanına açma, etkili ve çevre dostu modern teknolojilerin kullanımı, enerjide daha fazla tasarrufun yapılması gibi konularda üstünlükler yaratarak hali hazırda var olan Rusya ile olan enerji ilişkisini yeniden yapılandırmayı hedeflemektedir. Rusya'nın önceliği ise, AB'nin enerji kaynakları ihracatının çoğunu Rusya'dan gerçekleştirdiği düşünüldüğünde AB'ye enerji kaynaklarının ihracatını devam ettirebilmektir. Rusya'nın üretim sırasında modern olmayan teknoloji kullanmasına rağmen yeni üretim sahalarının ortaya çıkartılması bir tezat oluşturmaktadır. Bu anlamda Rusya'nın önemli ticari ortağı olan AB ile diyaloğunu geliştirmesi ve AB'nin modern teknolojisinden faydalanmak istemesi oldukça olağandır.[643]

Görüldüğü üzere her iki aktörün ilişkiye yüklediği anlam birbirinden farklı olsa da ilişkilerini yürütme amaçları birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Kendi çıkarlarını temel alarak amaçlanan hedefler, her iki aktörün ekonomik refahını devam ettirme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu refah, karşılıklı ilişkilerin yürütülmesi hususunda sağlanabilmektedir. Burada bir kez daha karşılıklı bağımlılık esasında yürütülecek ilişkilerin altı çizilmektedir.

AB – Rusya, tarihleri boyunca çeşitli antlaşmalar imzalamışlar, diyaloglar kurmuşlar ve özellikle enerji alanında karşılıklı faydalar sağlayacak stratejik ortaklıklar geliştirmişlerdir. İkili ilişkilerde bazı görüşme ve antlaşma belgeleri ilişkilerin gelişimine yön vermeleri açısından önemlidir.

---

[643] Özgür Tonus, "Genişleyen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikaları ve Türkiye", *Müzakere Sürecinde Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi Ankara 2004, s. 10 – 11.

### 3.2.1.1. Enerji Şartı Antlaşması (Energy Charter Treaty - ECT)

Enerji Şartı'nın kökleri, 1990'ların başında Avrupa'da başlatılan siyasi bir girişime dayanmaktadır. Karşılıklı yarar sağlayan iş birliği beklentileri enerji sektöründeki kadar açık olmamış ve Avrasya devletleri arasında enerji iş birliğini geliştirmek için ortak olarak kabul edilen bir temelin kurulmasını sağlamaya yönelik bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu düşünceler temelinde, Enerji Şartı süreci doğmuştur.[644] Enerji Şartı süreci, iki önemli çok taraflı siyasi deklarasyon olan Avrupa Enerji Şartını (1991) ve Uluslararası Enerji Şartını (2015) oluşturmuş ve Enerji Şartı Antlaşması (ECT)'nin bağlayıcı yasal çerçevesini geliştirmiştir.[645] Enerji Şartı, enerji arzının güvenilir ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olarak sağlanması çerçevesinde uluslararası enerji iş birliğinin desteklemesi gereken ilkelerin özlü bir ifadesidir.[646]

Hem AB hem de AAET dahil olmak üzere Enerji Şartı Antlaşması'nda 53 imzacı ve sözleşme tarafı bulunmuştur. Antlaşma 1994 yılında imzalansa da yürürlüğe girmesi Nisan 1998'de gerçekleşmiştir.[647] Antlaşma, o zamanlar bir piyasa kapitalizmi modeline geçiş yapan ve işletilmeyi bekleyen bol miktarda fosil kaynağa sahip olan eski Sovyet devletlerinde iş yapmak isteyen Batılı yatırımcılara ekstra garantiler sunmuştur. ECT kapsamında yatırımcılar, kar beklentilerini etkileyebilecek ayrımcı erişime, kamulaştırmaya, sözleşme ihlallerine ve diğer beklenmedik durumlara karşı korunmuştur.[648]

Rusya başlangıçta ECT hükümlerini uygulamış, ancak onaylamayı reddetmiştir ve sonunda 2009 yılında antlaşmayı terk etmiştir. Moskova'nın bu antlaşma ile ilgili çekinceleri, anlaşmanın AB'nin enerji politikasının ana aracı olduğu

---

[644] Energy Charter Official Website, www.energycharter.org , (Erişim Tarihi: 27.09.2022).
[645] Alex Benjamin Wilson, "Energy Charter - A multilateral process for managing commercial energy relations", *European Parliamentary Research Service*, PE 607.297, July 2017, , p. 1.
[646] Energy Charter Official Website, www.energycharter.org , (Erişim Tarihi: 27.09.2022).
[647] European Commission, *Energy Charter*, https://energy.ec.europa.eu/topics/international-cooperation/international-organisations-and-initiatives/energy-charter_en, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
[648] Jorge Liboreiro, "What is the Energy Charter Treaty and why is it so controversial?", *Euronews*, 26.10.2022, https://www.euronews.com/my-europe/2022/10/26/what-is-the-energy-charter-treaty-and-why-is-it-so-controversial, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

şeklindeki algısına dayandırılmıştır.[649] Rusya'nın geri çekilmesinden bu yana, Enerji Şartı süreci, üyeliğini pekiştirip genişleterek daha geniş bir küresel stratejiye odaklanmak üzere yeniden yönlendirilmiştir.[650] 17 Nisan 2018 tarihinde, Enerji Şartı Anlaşması ve Enerji Verimliliği ve İlgili Çevresel Hususlar Protokolü'nün imzacı tarafı olarak değerlendirilmeme niyetini resmen beyan etmiştir.[651]

Enerji Şartı Anlaşması'nın 21. yüzyılın zorluklarıyla yüzleşmek için gözden geçirilmesi gerekmiştir. İklim ve enerji diplomasisi konulu Ocak 2021 tarihli Konsey kararlarında AB, bu çabalara öncülük etmektedir. Enerji Şartı Antlaşması'nın modernizasyonuna ilişkin müzakereler Temmuz 2020'de başlamış ve 2021'de yapılması planlanan beş tur müzakere ile düzenli aralıklarla devam etmiştir. AB daha önce yatırım, sürdürülebilir kalkınma ve anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin hükümlerin yeniden çalışılması için teklifler sunmuştur. Enerji Şartı Anlaşması'nın modernizasyonuna ilişkin müzakereler Haziran 2022'de sonuçlandırılmıştır. Modernize edilmiş Enerji Şartı Anlaşması ile enerji sektöründe sürdürülebilir yatırımların kolaylaşacağı ve temiz enerjiye geçiş hedefleri yansıtılırken yasal kesinlik sağlayacağı öngörülmüştür.[652]

Enerji Şartı Antlaşması, Rusya için yarım kalan bir süreç olmuştur. Ancak Enerji Diyaloğu sürecinin bu çerçeveden yürütülmesi de gündem olarak değerlendirilmiştir.

### 3.2.1.2. Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları - OİA (Partnership and Cooperation Agreements - PCAs)

AB, üyesi olmayan ülkelerle 8 adet Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (PCA) veya güçlendirilmiş ortaklık antlaşması imzalamıştır. Bu ülkeler Ermenistan,

---

649 Simon Van Hoeymissen, *Securitizing the EU - Russia Gas Trade: The Impact of Crises on Energy Policy,* (Vrije Universiteit Brussel, Faculteit Economische, Sociale en Politieke Wetenschappen & Solvay Business School, Master's Thesis), July 2013, s. 18.

650 Alex Benjamin Wilson, *a.g.e.*, p. 1.

651 Energy Charter Official Website, *Russian Federation*, https://www.energycharter.org/who-we-are/members-observers/countries/russian-federation/, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

652 European Commission, *Energy Charter*, https://energy.ec.europa.eu/topics/international-cooperation/international-organisations-and-initiatives/energy-charter_en, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Özbekistan ve Türkmenistan'dır. AB ve ortakları arasındaki antlaşmalar genel olarak şunları amaçlamaktadır:

- politik diyalog süreci için bir dayanak oluşturmak;
- ülkelerin demokrasi sistemlerini güçlendirmek ve ekonomik sistemlerini geliştirmek için gösterdikleri çabalara destek vermek;
- piyasa ekonomisi sistemine geçiş süreçlerine eşlik etmek;
- ticaret ve yatırım faaliyetlerini desteklemek;
- yasal, ekonomik, mali, sosyal, bilimsel, sivil, kültürel ve teknolojik konularda iş birliğine zemin oluşturmak.[653] Bu bölümde Rusya ile imzalanan ortaklık antlaşması üzerinde durulacaktır.

Rusya ile AB arasındaki ilişkileri düzenleyen temel araç, 24 Haziran 1994 tarihinde imzalanan ve siyaset, ekonomi, ticaret, adalet, içişleri ve beşeri bilimlerde ileri düzeyde ilişkilerin geliştirilmesini öngören Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmasıdır.[654] Bu antlaşma, AB - Rusya ilişkileri için çerçeve sağlaması ve diğer şeylere ek olarak, antlaşmanın tarafları arasındaki politik, ekonomik ve kültürel ilişkileri düzenlemesi bakımından önem arz etmiştir.[655]

Rusya ve AB, ekonomi, ulusal ve küresel güvenlik dahil olmak üzere çok çeşitli alanlarda birbirine bağımlı olan ve son olarak Avrupa'daki ve dışındaki durumun birincil sorumluluğunu taşıyan stratejik ortaklardır. Geçtiğimiz yıllar içerisinde, AB'nin Rusya'ya yönelik politikasının özü, Moskova ile düzenli bir enerji diyaloğu olmuştur. Bu diyalog, Rusya'dan Avrupa'ya gaz, petrol, kömür ve uranyum akışlarını yönetmek ve korumak için geniş bir yasal çerçeve oluşturmak ve Rusya'daki

---

[653] Eur-Lex – The Official Website of European Union Law, *Partnership and Cooperation Agreements (PCAs): Russia, the Southern Caucasus and Central Asia,* https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/partnership-and-cooperation-agreements-pcas-russia-the-southern-caucasus-and-central-asia.html, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

[654] The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, *Russia - EU Strategic Partnership,* https://www.rusemb.org.uk/resp/, (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

[655] Eur-Lex – The Official Website of European Union Law, *EU – Russia Partnership and Cooperation Agreement*, https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-russia-partnership-and-cooperation-agreement.html, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

AB enerji şirketlerinin karşılıklı yatırımlarını geniş bir yelpazede sürdürmek ümidiyle AB - Rusya Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması tasarlanmıştır.[656]

AB ve Rusya arasındaki ilişkiler resmen Sovyetler Birliği'nin 1991'de çökmesinden sonra başlamıştır. 1994 yılına kadar gelecekteki ekonomik ve siyasi ilişkilerin temelini oluşturan yeni bir siyasi antlaşma müzakere edilmiştir. OİA, AB'nin Avrupa'daki rolünün, yani kıtanın normatif çerçevelerini şekillendirmedeki merkeziliğinin özel bir anlayışını yansıtmıştır. Bunu gösteren OİA, demokrasinin, insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün siyasi ilkelerini Rusya'nın Sovyet sonrası reformlarında temel yapılar olarak ve ikili ekonomik iş birliğini desteklemesi gereken bir dizi ekonomik liberalizasyon yolunda bir adım niteliğinde olmuştur. Başlangıçta Rusya'da liberal ekonomik reformlar ülkenin Avrupa'ya entegrasyonu için önemli bir destek olmasına rağmen, daha sonra Rusya'nın ekonomik yapısının yoğun baskı altında olduğu ve batı kurumlarına entegrasyonunun zor olacağı ortaya çıkmıştır.[657]

Rusya ve AB, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalandığı 1994 yılında iş birliği yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda, öncelikli amaç yapıcı ekonomik ilişkiler kurmak olmuştur; ancak çok düzeyli kurumsal çerçevede siyasi diyaloğun geliştirilmesi de diğer bir amaçtır. Başka bir ifadeyle, Rusya'nın enerji piyasası üzerindeki ekonomik konumu ve AB'ye büyük bir enerji tedarikçisi olarak rolü, 1994 yılında Rusya ve AB arasında imzalanan OİA'da teyit edilmiştir.[658] Bu antlaşma, enerji ticaretine resmi bir boyut kazandırmıştır.

OİA, enerji de dahil olmak üzere çok çeşitli alanlarda Rusya ve AB arasında sürmekte olan siyasi diyalog için yasal bir temel oluşturmaktadır. Ekonomik konularda siyasi diyalog, ticaret ve iş birliği alanı, adalet ve içişleri ve ikili iş birliğini kapsamış ve enerjide özel iş birliği gerektiren bir alan içermiştir.[659] Bu antlaşma, bir nevi o zamana kadar diyalog yoluyla sürdürülen ilişkilerin ilk resmi dayanağı olmuştur.

---

[656] European Council Conclusions, March 2014.
[657] Licinia Simão, "European Energy Security: the Reconcilable EU and Russian Approaches?", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patrício Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2017, p. 91.
[658] Dorin Dusciac - Nicu Popescu - Victor Parlicov, "EU – Russia and the Energy Dimension of the Eastern Partnership", *CES Working Papers*, Volume: VIII, No: 2, August 2016, p. 253.
[659] Amelia Hadfield, "EU – Russia Energy Relations: Aggregation and Aggravation", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol: 16, No: 2, p. 233.

Rusya ile Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması, AT tarafından imzalanan ilk antlaşmadır. Bunu eski Sovyet Cumhuriyetlerine sahip diğer Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları izlemiştir. Bu Antlaşmanın ve bununla kurulan ortaklığın amaçları, taraflar arasında siyasi diyalog için genel bir çerçeve sağlamak, Rusya ve daha geniş Avrupa'nın kademeli entegrasyonu için ve gelecekte taraflar arasında bir serbest ticaret alanının oluşturulması için gerekli şartları yaratmaktır.[660]

Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması, 1997'den beri Rusya ile AB arasındaki ilişkinin yasal çerçevesini sağlamıştır ve genellikle Rusya ile AB üye ülkeleri arasındaki ikili ilişkileri yönlendirmiştir. AB ile Rusya ilişkileri için çerçeveyi sağlamanın yanı sıra, OİA'nın geniş bir yelpazedeki politika alanlarında Rusya ile AB arasında bir dizi ortak hedef geliştirmesi amaçlanmıştır. Ekonomisinin en çok tercih edilen ülke statüsünde olan Rusya'ya dayalı ticaretin serbestleştirilmesiyle mücadele edilen bir dönemde OİA, Rusya'ya büyük fayda sağlamış ancak AB üyelerinin politika yaklaşımlarını senkronize etmek için çok az katkıda bulunmuştur. Özellikle enerji politikası, AB üyelerinin ulusal çıkarlarını, genel AB çıkarları lehine uzlaştırmakta isteksiz oldukları bir alana dönüşmesine neden olmuştur. Halen bu yönde isteksiz tutumlar devam etmektedir.[661]

10 yıllık bir başlangıç dönemi için akdedilmiş olan sözleşme 2008 yılı itibariyle sona ermiş ancak her yıl yenilenmesi kararlaştırılmıştır. AB - Rusya ilişkilerinin daha kapsamlı bir çerçeveye oturtulması amacıyla yeni bir AB - Rusya antlaşması müzakereleri 2008 yılında başlatılmıştır.[662] Mayıs 2010'a kadar 9 tam müzakere turu gerçekleştirilmiştir. Yeni antlaşmanın, AB - Rusya ilişkileri için kapsamlı bir çerçeve sağlaması ve ekonomik iş birliği konuları ile ticaret, yatırım ve

---

[660] Sergey Seliverstov, *Energy Security of Russia and the EU: Current Legal Problems*, The Institut Français des Relations Internationales (IFRI), Gouvernance européenne et géopolitique de l'énergie, Avril 2009, p. 6.

[661] Robert G. Patterson, *Russian - EU Energy Interdependence and Security in Europe*, (University of Washington, Jackson School of International Studies, Master of International Studies) Washington 2013, p. 13.

[662] Eur-Lex – The Official Website of European Union Law, *EU – Russia Partnership and Cooperation Agreement*, https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-russia-partnership-and-cooperation-agreement.html, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

enerji hükümleri de dahil olmak üzere ortaklığın tüm alanlarında önemli, yasal olarak bağlayıcı taahhütler içermesi gerektiği üzerinde ortak kanıya varılmıştır.[663]

2010 yılında vize kolaylaştırma anlaşması müzakereleri ile birlikte "Modernleşme için Ortaklık" süreci başlatılmıştır. Ancak Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi tüm bu müzakereleri askıya almıştır. 2014 yılında Avrupa Konseyi, Rusya ile iş birliğini (sınır ötesi iş birliği ve kişiler arası temaslar hariç) ve ayrıca uluslararası finansman kurumları aracılığıyla ülke yararına yeni AB finansmanını dondurmaya karar vermiştir. Kırım'ın ilhakı sonucunda diplomatik, siyasi, ekonomik, sosyal alanlarda Avrupa Rusya'ya yaptırım uygulamaya başlamıştır. Bu yaptırımlara cevaben Rusya, tarım ürünleri, hammaddeler ve gıdaya yaptırım uygulayarak bazı AB ve ABD vatandaşlarına da seyahat yasağı getirmiştir.[664] Ukrayna ile yaşanan kriz ortamlarının ilişkilerin duraklamasında payı oldukça fazladır.

### 3.2.1.3. Avrupa Birliği – Rusya Enerji Diyaloğu

AB ve Rusya kendilerini Soğuk Savaş sonrası döneme uyarlarken, ayrı ayrı siyasi ve ekonomik gelişmelerle ve ilgili kimlikleri ile alakalı bir dizi zorlukla karşılaşmışlardır. Bununla birlikte, bu zorlukların en az problemlisi, birbirleriyle olan ilişkisizliğin niteliğine ve şekline karar vermek olmuştur. Bir ilişkinin gerekli olup olmadığı bile tartışılmamıştır. AB ve Rusya, ortaklıkları kurmak, ortak zorlukları çözmek ve ortak tehditlerle baş etmek için iş birliği yaparlarsa, kendilerini birbirinden farklı gelecekleri daha iyi işleyecek iki önemli aktör olarak değerlendirmektedir. Ancak ortaklık, zaman ilerledikçe üzerinde tartışılan bir kavram haline gelmektedir. Hem Moskova hem de Brüksel bu kavramı farklı ilişkileri tanımlamak için farklı bağlamlarda kullandığından ortaklığın anlamı kapsamlı bir şekilde tartışılmaktadır.[665]

---

663 European Investment Bank, *EU - Russia Strategic Partnership,* https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/framework/eu_russia_strategic_partnership.htm, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

664 Irina Hohlov, "Relationship of Ukraine and Russia: The Perspective of a Strategic Partnership Agreement*", Institute of International Relations – Prague,* 30 July 2020, https://www.iir.cz/relationship-of-ukraine-and-russia-the-perspective-of-a-strategic-partnership-agreement, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

665 Maxine David - Tatiana Romanova, "Modernisation in EU – Russian Relations: Past, Present, and Future", *European Politics and Society,* Vol: 16, No: 1, 2015, p. 1.

İki aktörün ortaklık kurmaya farklı yaklaşımlarda bulunmaları aslında her iki aktörün farklı çıkarları, amaçları ve politikalarının olmasından kaynaklıdır.

Karşılıklı çıkarların varlığı, her iki aktörün enerji konularında iş birliği yapmalarını gerekli kılmaktadır. Ara ara duraklayan ilişkilerin varlığına rağmen müzakerelerin sürüdürülmek istenmesi iki aktör arasındaki bağımlılığın devam etme eğilimi içerisinde olduğunu işaret etmektedir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri Rusya ve AB arasındaki ilişkiler, çatışma - iş birliği ikilemiyle karakterize edilmektedir. Bir yandan, AB ve Rus resmi söylemleri genellikle ortak çıkarları ve değerlerin vurgulanması üzerinedir. Öte yandan, her iki aktör de çıkarlarını münhasır bir şekilde sürdürmüş ve zaman zaman az ya da çok açık çatışmalar yaşamıştır. İşbirliği esas olarak, üye devletlerin ve Rusya'nın karşılıklı yarar sağlayan ortak anlaşmalar için ortak zemin bulduğu ekonomi ve enerji sektörlerinde gerçekleşmiştir. Bu anlaşmaların devamlılığını sağlamak için AB ve Rusya, Avrupa kıtasının Soğuk Savaş sonrası güvenliğinin sağlanması gibi çekişmelerle ilgili temel konularda anlamlı bir diyalog süreci başlatmışlardır.[666]

Daha önce de ifade edildiği gibi 1960'lardan beri AB ve Rusya için karşılıklı fayda sağlayan en önemli iş birliği alanlarından biri enerji kaynakları konusudur. OİA'nın piyasaya sürülmesinden birkaç yıl sonra, 2000 yılında AB - Rusya Zirvesi sırasında enerji sektöründeki iki taraf arasında daha fazla gelişme için gerçek bir platform olarak görülen bir Enerji Diyaloğu oluşturulmasına karar verilmiştir. Güven ve şeffaflığın desteklenmesinin kilit hedefler olduğu kabul edilmiştir.[667]

Bazı sorunlu meseleler olmasına rağmen, AB ile Rusya arasındaki enerji iş birliği petrol ve doğal gaz konusunda büyüme eğilimindedir. Bunun başlıca nedeni, taraflar arasındaki enerji bağımlılığı ve artan enerji ticaretidir. Enerji, AB - Rusya ilişkilerinin en önemli unsurlarından biri olduğundan, iki taraf da enerji ilişkilerini

[666] Cristian Nitoiu, "Still Entrenched in the Conflict / Cooperation Dichotomy? EU – Russia Relations and the Ukraine Crisis", *European Politics and Society*, 2016, p. 1.
[667] Sabina Strimbovschi, "EU's Dependence On Russian Energy Resources and the New Alternative of Oil and Gas Exporting Countries", *Eurint Proceedings 2014, Center for European Studies*, p, 255.

Enerji Diyaloğu kurarak güçlendirmeyi hedeflemektedir.[668] Bu durum, bir enerji diyaloğu sürecinin başlatılmasını zorunlu kılmıştır. AB ve Rusya, enerji konusunda karşılıklı bağımlılık sistemine güvenmektedir. Bu nedenle bir enerji diyaloğu süreci başlatılmış; daha sonra da AB - Rusya Enerji Diyaloğu 2000 yılında yürürlüğe girmiştir.[669]

AB - Rusya Enerji Diyaloğu, AB ile Rusya arasındaki enerji iş birliğinin genel çerçevesini sağlamak üzere kurulmuştur. Bu diyalog süreci, AB ile Rusya arasında ileriye dönük enerji iş birliği için genel yapıyı sağlamaktadır. Diyalog yoluyla, AB ve Rusya'nın amacı:

- Enerji sektörünün açılmasıyla birlikte enerji sektöründeki yatırım fırsatlarını iyileştirmek,
- Güvenli ve yeterli altyapıyı sağlamak,
- Çevre dostu teknolojilerin ve enerji kaynaklarının kullanımında artış olmasını kolaylaştırmak,
- Düşük karbon ekonomisine giden yolda enerji verimliliğini ve enerji tasarrufunu teşvik etmek,
- Yasama girişimleri hakkında bilgi alışverişini sağlamaktır.[670]

Buradan anlaşılacağı üzere her iki aktör de bu diyalog süreci ile çevresel faktörlerin gözetildiği güvenli ve verimli bir enerji alışverişi sürecini hedeflemektedir.

Şimdiye kadar enerji arz çeşitlendirmesinin sağlanmasında iki aktör, çok az başarı elde etmiştir. Bu nedenle AB - Rusya enerji ilişkileri AB için kritik ve hassas olmaya devam etmektedir. Enerji konusundaki bağımlılıklarının bilincinde olarak

---

[668] Sıla Turaç Baykara, *Future of EU - Russian Energy Politics: Competition or Cooperation?*, (Yeditepe University, Graduate Institute of Social Sciences, Doctorate Thesis of Political Science and International Relations), İstanbul 2014, s. 1.

[669] Georgia R. Krendel, "The EU and Russia: Conflict, Competition, Partnership", *Belgrade Security Forum*, https://www.belgradeforum.org/the-eu-and-russia-conflict-competition-partnership/, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

[670] European Union, *EU – Russia Energy Dialogue*, https://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/russia, (Erişim Tarihi: 10.09.2018).

başlatılan Enerji Diyaloğu çerçevesinde iş birliğinin temel konuları, arz güvenliği, enerji verimliliği, boru hattı altyapısı, yatırımlar ve ticarettir.[671]

AB için Rusya, doğal gaz ve petrolün tek ve en önemli dış tedarikçisidir. O dönemde bu durumla ilgili olarak AB'nin Rusya'dan gelen enerji arzına o kadar bağımlı hale gelme riskinin olduğu ve bunun AB devlet başkanlarını Rus demokrasisinin, insan haklarının ve basın özgürlüğünün geliştirilmesindeki herhangi bir başarısızlığı eleştirmekten alıkoyacağı değerlendirilmesi yapılmıştır. Öte yandan AB, Rusya'nın ana ekonomik ortağıdır. 2004 yılında ikili ticaret 96,55 milyar avroya ulaşmıştır. Rusya'nın ihracat gelirlerinin % 60'tan fazlası enerjiden gelmiş ve bunun büyük bir kısmını AB'ye yapılan ihracat oluşturmuştur. Yani AB Rusya'ya bağımlı olduğu kadar Rusya da AB'ye bağımlıdır.[672] Görüldüğü üzere Enerji Diyaloğu süreci ikili ilişkileri daha da yoğunlaştırdığından iki ülke ekonomisini birbirine daha bağımlı hale de getirmiştir.

Kurulan Enerji Diyaloğu çeşitli alanlarda iş birliğinin yapılmasını sağlamıştır. Bu süreç, yeni iş birliklerinin kurulmasına da ön ayak olmuştur. Bu kapsamda Avrupa Birliği – Rusya Modernizasyonu için Ortaklık (P4M) süreci devreye sokulmuştur. Bu sürecin, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması çerçevesinde 2005 yılında başlatılan Ortak Alanlar kapsamında AB - Rusya iş birliği üzerine olumlu etki yaratması beklenmiştir. P4M'nin finansal ve ekonomik krizin etkilerinin üstesinden gelmesine de yardımcı olması umulmuştur.[673]

Rusya ile AB arasındaki karmaşık ilişkilerle ilgili olarak, özellikle Enerji Diyaloğu sürecinde, ekonomik bileşenlere ek olarak farkedilebilen birçok siyasi etki bulunmaktadır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana, AB - Rusya ilişkileri, karşılıklı olarak yüksek siyasi ve ekonomik beklentilerle karakterize edilmektedir. O zamandan beri siyasi düzeyde pek çok yakınlaşma ve pek çok hayal

---

[671] Euractiv, *EU – Russia Energy Dialogue*, 28 May 2012, https://www.euractiv.com/section/energy/linksdossier/eu-russia-energy-dialogue/, (Erişim Tarihi: 09.06.2019).

[672] Euractiv, *EU - Russia Energy Dialogue*, 28 May 2012, https://www.euractiv.com/section/energy/linksdossier/eu-russia-energy-dialogue/, (Erişim Tarihi: 06.02.2023).

[673] Marina Larionova, "Can the Partnership for Modernisation Help Promote the EU – Russia Strategic Partnership?", *European Politics and Society*, Vol: 16, No: 1, 2015, p. 62.

kırıklığı ve gerilim yaşanmış ve bunlar son olarak 2014 yılında Ukrayna'daki savaş nedeniyle doruk noktasına ulaşmıştır.

Çeşitli siyasi zorluklar nedeniyle, güvene ve ortak hedeflere dayalı sürdürülebilir ilişkilerin yürütülmesi güçleşmiştir. Ancak iki aktör arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunduğundan ilişkilerin gerekliliği de ortadadır. AB, Rusya'nın ana ticaret ve yatırım ortağı iken, Rusya, AB'nin ana enerji tedarikçilerinden biridir. Bu nedenle, Rusya ile AB arasındaki ekonomik ve enerji iş birliğindeki en önemli bağlantı faktörlerinden biri, Enerji Diyaloğu'dur.[674]

AB – Rusya Zirveleri, iş birliğinin kurumsal yapısında kilit bir rol oynamakta ve Rusya-AB ilişkilerinin gelişiminin stratejik yönünü belirlemektedir. Zirveler, geleneksel olarak yılın ilk yarısında Rusya'da ve ikinci yarısında - Lizbon Antlaşması'nın 1 Aralık 2009'da yürürlüğe girmesinden sonra oluşturulan uygulamaya göre - Brüksel'de olmak üzere yılda iki kez düzenlenmektedir. Zirvelerde Rusya, AB ile belirli iş birliği alanlarından sorumlu Başkan ve Bakanlar tarafından temsil edilmektedir. AB, Avrupa Konseyi Başkanı, Avrupa Komisyonu Başkanı ve Birlik Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi tarafından temsil edilmektedir.

Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın 1 Aralık 1997'de yürürlüğe girmesinden bu yana Rusya ve AB toplam 32 zirve düzenlemiştir. En sonuncusu 28 Ocak 2014'te Brüksel'de gerçekleşmiştir.[675] Yaşanan Ukrayna krizi, bu zirvelerin düzenlenmesini sekteye uğratmıştır.

AB - Rusya Enerji Diyaloğu, AB ile Rusya arasındaki enerji iş birliğinin genel çerçevesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bununla birlikte, bu diyalog her ne kadar Ukrayna krizinden dolayı kesintiye uğrasa da 2014 yılından beri devam etmekte olup bu diyaloğun Ukrayna krizinin çözümünde ve Minsk Anlaşmaları'nın uygulanmasında olumlu gelişmeler yaratması beklenmiştir. Resmi enerji diyaloğunun askıya alınmasına rağmen, AB, geçici meselelere dayanarak, söz konusu acil sorunları ele alan Rus meslektaşları ile konuşmaya devam etmiştir. AB, ayrıca, Rusya ile

---

[674] Viktoria Ivcenko, "EU – Russia Energy Dialogue: economic and political dimensions", *Przegląd Europejski*, Vol: 2021, No: 2, p. 166.

[675] Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Russia – EU Summits,* https://russiaeu.ru/en/russia-eu-summits, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

Ukrayna'dan gaz geçişiyle ilgili üçlü müzakereler bağlamında da görüşmeyi sürdürmüştür.[676]

Rusya ile AB arasındaki genel siyasi ve ekonomik ilişkiler 2000 yılından beri çeşitli iniş ve çıkışlar yaşadığından, Enerji Diyaloğu'nun bazı temel zorluklarını ve mevcut perspektiflerini görmek mümkündür. Devletlerarası ilişkiler çeşitli iç ve dış etkenlere tabi olmakla birlikte, etkili ve verimli ikili ve çok taraflı iş birliği için en önemli yaklaşım yolu diyalogdur. AB ile Rusya da enerji iş birliğini göz önünde bulundurarak bu yaklaşım yolunu seçmiştir. Şu anda temel sorun, Enerji Diyaloğu'nun askıya alınması ve 2014 yılından bu yana Ukrayna krizi sürecinde yaşanan siyasi olaylar nedeniyle Rusya'ya yönelik yaptırımların devam etmesidir. Bu süreç, aynı zamanda diyalog sürecinin henüz yapıcı olmadığının ve bu nedenle temel zorluklar konusunda başarılı olmadığının altını çizmektedir.[677]

### 3.2.1.4. 2050'ye Kadar AB - Rusya Enerji İşbirliği Yol Haritası

Enerji piyasaları her zamankinden daha fazla birbirine bağımlı, küresel ve karmaşık hale gelmekte ve tahminler yapmak giderek zorlaşmaktadır. Bu nedenle amaç, AB - Rusya enerji ilişkilerinin sağlam ve karşılıklı olarak gelecekteki avantajlı gelişimi bağlamında tolere edilebilir bir belirsizlik düzeyine ulaşmaktır. Şubat 2011'de Avrupa Komisyonu ve Rus hükümeti, karşılıklı enerji ilişkilerine uzun vadeli bir bakış açısı getirme konusunda anlaşma sağlamışlar ve bir yol haritası üzerinde karar kılmışlardır.[678] AB'nin, Üye Devletlerinin ve Rusya'nın egemen politika kararlarını tanıyacak Yol Haritası'nın ileriye dönük olması ve önümüzdeki yıllarda AB - Rusya enerji iş birliğini geliştirmek için bir dizi adım için tavsiyelerde bulunması gerektiğinin altı çizilmiştir. AB ve Rusya enerji politikaları birbirinden farklı olsa da bu

---

[676] European Commission, *Russia,* https://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/eu-cooperation-other-countries/russia, (Erişim Tarihi: 25.07.2019).
[677] Viktoria Ivcenko, *a.g.m.,* pp. 177, 179.
[678] Orijinal on yıllık Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, 2007 yılında sona erdiğinde AB ve Rusya, esaslı bir değişiklik müzakere etmek yerine anlaşmanın bir yıllık sürekli bir anlaşmaya dönüşmesine izin vermişlerdir. 2010 yılında, iki tarafı karşılıklı faydaya dayalı bir ilişki içinde AB - Rusya Modernizasyon Ortaklığı'nın başlatılmasıyla ilişkileri düzeltmiş, daha sonra da 2050'ye Kadar AB - Rusya Enerji İşbirliği Yol Haritası üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Ancak Mart 2013'te Avrupa Komisyonu ve Rus hükümeti, Yol Haritası üzerinde anlaşma yapmışlardır ve antlaşma bu tarihten itibaren yürürlüğe girmiştir. ***Bkz.*** Andrew Judge - Tomas Maltby - Jack D. Shaples, *a.g.m.,* pp. 751 – 752.

politikaların yakınlaştığı alanlar bulunmaktadır. Böylece derin bir enerji iş birliği olmadan ulaşılamayacak karşılıklı yararlı sinerjiler ortaya çıkabilecektir.

Bu yol haritası ile doğal gaz, petrol, elektrik, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği gibi konularda 2020'ye, 2030'a ve 2050'ye kadar olan hedefler belirlenmiştir. Karşılıklı iş birliğinin gerekliliği vurgulanmış, karşılıklı bağımlılığın altı çizilerek karşılıklı fayda sağlayacak düzenlemelerin gerekliliği vurgulanmıştır.[679]

### 3.2.2. Avrupa – Rusya Arasındaki Boru Hatları

Avrupa doğalgaz ve petrol tüketimi zaman içerisinde yerel rezervlerin azalmasıyla çarpıcı bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu bağlamda AB üye ülkeleri, enerji ihtiyacını karşılamak için çevresindeki tedarikçilere, özellikle de doğuya ve güneye giderek ihtiyaç duyduğu enerjiyi dışardan temin etmeye başlamış ve dışarıdan gelecek enerji kaynaklarına daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Bu noktada AB için güvenilir ve istikrarlı ihracat yollarının sağlanması önem arz etmektedir.[680]

Daha önce de değinildiği gibi Rusya, coğrafi yakınlığından dolayı AB tarafından tercih edilen bir tedarikçi olmaktadır. Rus enerji kaynakları, Avrupa'ya boru hatları üzerinden nakledilmektedir. Burada sadece son alıcı değil, transit ülkelerin de nasıl idare edileceği önem arz etmektedir. Bunun en güzel örneğini Ukrayna krizlerinde görmek mümkündür. Boru hatları, sürdürülebilir ve kesintisiz enerji transferini sağlamak adına ikili ilişkilerin devamını sağlayan araçlardır. Ancak bu çalışmada boru hatları, ilişkileri hem olumlu hem de krizler nedeniyle olumsuz etkileyen araçlar olarak ele alınmaktadır.

#### 3.2.2.1. Petrol Boru Hatları

Avrupa, ham petrol ithalatı için çok çeşitli tedarik seçeneklerine sahiptir. Kıyılar boyunca, hemen hemen her yerden tanker alabilen çok sayıda rafineri bulunmaktadır. İyi oluşturulmuş bir deniz yolu, Basra Körfezi'nde başlar ve Süveyş Kanalı'ndan Akdeniz'e uzanır. Kuzey ve Batı Afrika limanlarından da büyük

[679] Roadmap – EU – Russia Energy Cooperation Until 2050, March 2013, pp. 1 – 33.
[680] Tracey C. German, "Pipeline Politics: Georgia and Energy Security", *Small Wars & Insurgencies*, Vol: 20, No: 2, 2009, p. 347.

miktarlarda ham petrol alınmaktadır. Rus ham petrolü, Baltık ve Karadeniz'deki ihracat terminallerinden sevk edilmektedir. Bakü – Tiflis - Ceyhan boru hattıyla pompalanan Hazar'dan gelen ikmaller, Türkiye kıyısındaki Akdeniz limanı Ceyhan'daki tankerlere yüklenmektedir. Bu arada, denize kıyısı olmayan Doğu ve Orta Avrupa rafinerileri, tedariklerinin bir kısmını, Belarus ve Ukrayna topraklarındaki eski Sovyet "Druzhba" ağı aracılığıyla Rusya'dan almaktadır. Bu tedariklerin fiyatlandırması, Süveyş Kanalı gibi ulaşım maliyetleri ve ödenecek geçiş ücretleri dışında bölgesel fiyat farklılıklarını dengeleyen uluslararası petrol piyasalarını takip etmektedir.[681]

AB ulaşımın sürekliliği için petrole ihtiyaç duymaktadır. AB, petrol ürünlerinin % 97'si için ithalata bağımlıdır. AB, petrol tedariği için Rusya'ya başvurmaktadır. Ancak Rus petrolüne bağımlılık kıta genelinde aynı değildir: Slovakya'da tüm petrol ürünlerinin beş varilinden dördü Rusya'dan gelirken, Polonya, Finlandiya ve Litvanya'nın bağımlılığı üçte ikiden fazladır. 2004'ten 2017'ye kadar, Rusya'dan petrol ürünleri ithalatı nispeten sabit (yılda 200 mt) kalmıştır. 2016'dan itibaren Rusya ithalatında bir azalma olmuş ve 2020 yılı ithalatı 2000 yılından bu yana en düşük seviyeye[682] inmiştir. AB, boru hatlarıyla Rus petrolüne bağlıdır, ancak AB'ye ithalatın çoğu petrol tankerleri ve limanlar aracılığıyla yapılmaktadır. Rusya'dan ithal edilen ham petrolün yaklaşık % 70 ila % 85'i Baltık Denizi ve Karadeniz'deki batı limanlarından ve daha küçük hacimlerde Artics terminallerinden sevk edilirken, geri kalanı doğrudan Druzhba boru hattıyla sağlanmaktadır.[683]

Druzhba Petrol Boru Hattı, Rusya'nın petrolü naklettiği hatlardan bir tanesidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, mütevazı petrol üretim oranlarına rağmen Sovyetler Birliği, Varşova Paktı ülkelerine enerji sağlama

---

[681] Rafael Kandiyoti, *Powering Europe: Russia, Ukraine, and the Energy Squeeze*, Palgrave Macmillan, First Edition, 2015, p. 33.

[682] 2000 yılından bu yana, AB'de nihai petrol ve petrol ürünleri tüketiminde yılda ortalama % 0,4 olmak üzere kademeli bir düşüş görülmüştür. Bu düşüş, araç ve endüstri enerji verimliliğindeki gelişmelerden, alternatif yakıtlara geçişten ve son yıllarda Küresel Mali Krizi izleyen küresel ekonomik gerilemenin bir sonucu olarak azalan talepten kaynaklanmaktadır. 2020 yılından itibaren görülen COVID-19 salgını ise petrol talebini daha da azaltmıştır. ***Bkz.*** Michael McGovern - Sophie Heald - Jamie Pirie, "Oil Dependency in the EU", *Cambridge Econometrics Final Report*, May 2020, pp. 8 – 9.

[683] Thomas Earl, "How Russian oil flows to Europe", 8 March 2022, *Transport & Environment*, https://www.transportenvironment.org/discover/how-russian-oil-flows-to-europe/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

sorumluluğunu üstlenmiştir. Macaristan, Çekya (O zamanki adıyla Çekoslovakya), Polonya ve Doğu Almanya'ya petrol pompalamak amacıyla Sovyetler Birliği, Druzhba (Dostluk) adı verilen bir petrol boru hattı inşa etmiştir.[684] 2019'da boru hattıyla gelen ham petrol, AB'nin toplam ham petrol ithalatının % 4 ila % 8'ini oluşturmuştur. Rusya'dan en fazla ham petrol ithal eden ülkeler ise Hollanda, İtalya, Fransa ve Finlandiya olmuştur. Sadece Rus ham petrolünü ithal eden ilk 10 liman, deniz yoluyla yapılan tüm ithalatın % 51'ini oluşturmaktadır.[685]

Druzhba boru hattı, Rusya'nın enerji alanlarının zamanla eskimesi ve var olan rezervlerinin sayısının giderek eksilmesi, petrol boru hatlarının kimi bölgelerde yeterli olmaması, güncel enerji teknolojilerine geçiş sürecinin tam olarak gerçekleştirilememesi gibi bazı eksikliklerinin giderilebilmesi amacıyla Gazprom tarafından oluşturulan bir projedir. Bu hat, Rusya'nın güneydoğusunda yer alan Samara kentinden başlar ve Sibirya, Urallar ve Hazar Denizi'nden petrol toplayarak batıya kadar uzanmaktadır. Kardeşlik Boru Hattı, Belarus'un güneyindeki Mozyr'e vardığında kuzey ve güney şeklinde iki kola bölünmektedir. Hattın güney kolu Ukrayna'yı geçtikten sonra tekrar ikiye ayrılır ve üst kısım Slovakya üzerinden Çekya'ya ulaşırken alt kısım, Macaristan'a vardığında sonlanır. Bu hat üzerindeki gerçekleştirilen en önemli yenileme ise Macaristan'dan sonra başlar ve Hırvatistan'ı da kapsayacak şekilde Adriyatik Denizi'ne kadar ulaşan Drujba-Adria'dır.[686]

Rusya, geniş ham petrol ihracat boru hattı kapasitesine sahip olup, büyük hacimli ham petrolü doğrudan Avrupa'ya ve Asya'ya sevk etmektedir. Dünyadaki en uzun boru hattı ağı olan (kabaca 5.500 km) Kardeşlik boru hattı sistemi, 750.000 varil ham petrolü doğrudan doğu ve orta Avrupa'daki rafinerilere taşımaktadır. 2021 yılında Rusya, toplam Avrupa rafineri ham petrol üretiminin yaklaşık % 20'sini sağlamıştır.[687]

Druzhba, günlük 750.000 ila 800.000 varil ham petrol pompalamakta ve günlük 1.4 milyon varil kapasiteye ulaşabilmektedir. Yakıt daha sonra AB şirketleri

---

[684] Yury Barmin, *a.g.m.,* p. 126.
[685] Thomas Earl, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 30.03.2023).
[686] Mazhar Yasin Tüylüoğlu, *a.g.m.,* s. 105.
[687] International Energy Agency (IEA), *Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?,* https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

tarafından blok içinde ve dışında satılan dizel, nafta, benzin, yağ ve diğer emtialara dönüştürülmektedir. Bu muazzam ve tutarlı hacimler, boru hattını Orta Avrupa'nın enerji sektörünün en önemli parçası haline getirmektedir ve binlerce doğrudan ve dolaylı işi sürdüren eksiksiz bir ekosistem inşa etmektedir. Ancak aynı zamanda Rusya'ya yüksek derecede bağımlılık yaratmaktadır.[688]

Druzhba petrol hattı, AB'ye nakledilen petrolün taşındığı en önemli boru hattıdır. Bu nedenle bu hattın güvenliği, AB için önem arz etmektedir. Rus ham petrolünü Orta Avrupa'ya taşıyan önemli bir boru hattı boyunca petrol akışı, bölgeye arzı tehdit eden ve AB'nin Rus ithalatına devam eden bağımlılığını ortaya koyan ödemeler nedeniyle durdurulmuştur.[689]

Özellikle 2022 Rusya – Ukrayna krizinden sonra petrol ambargosu gündeme gelmiştir. Ancak AB'nin bu konuda çekinceleri bulunmuştur. 27 AB üyesi, petrol ambargosu üzerinde oybirliğiyle karara varmalıdır. Fakat Macaristan, Slovakya ve Çekya, ihtiyaç duydukları petrolü Rusya'dan tedarik ettikleri için bu karara katılmamıştır. Bu nedenle bu ülkeler, hemen petrolün kesilmesinin aksine bu sürecin uzun döneme yayılıp yapılması görüşünü savunmuşlardır.[690] Bu konuyla ilgili olarak Ursula von der Leyen, AB'nin 2023 yılına kadar tüm Rus petrol ithalatının % 90'ını yasaklamayı planladığını ifade etmiş, AB ülkelerinin "sözleşmeleri yenilemeyerek, sözleşmeleri bitirerek ve başka tedarikçiler arayarak" tasfiye döneminde Rus petrol ithalatlarını aktif olarak azaltacağına işaret etmiştir.[691]

Bu boru hattı, AB – Rusya petrol alışverişinin niteliğini belirleyen önemli bir hattır. Bu nedenle, bu konuda doğru stratejinin yürütülmesi oldukça önemlidir. AB, aşamalı olarak bu hat aracılığıyla gelen petrolü azaltma yoluna gitse de Rusya, AB'ye

---

[688] Jorge Liboreiro, "Why the Druzhba pipeline was spared from the EU ban on Russian oil", 31.05.2022, *Euronews,* https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/31/why-the-druzhba-pipeline-was-spared-from-the-eu-ban-on-russian-oil, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[689] Tom Wilson - Harry Dempsey - Max Seddon, "Russian oil flow halted through Druzhba pipeline to central Europe", 9 August 2022, *Financial Times,* https://www.ft.com/content/8ed4ccdb-522a-4003-8010-1a786af18bbc, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[690] Kate Abnett, "Explainer: Why is the EU struggling to agree Russian oil sanctions?", 30 May 2022, *Reuters,* https://www.reuters.com/business/energy/why-is-eu-struggling-agree-russian-oil-sanctions-2022-05-30/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[691] BBC News, *Russian oil: EU agrees compromise deal on banning imports,* 31 May 2022, https://www.bbc.com/news/world-europe-61638860, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

taşınan petrolden elde edilen gelirleri Hindistan ve Çin gibi alternatif tedarikçilerle daha düşük fiyatlar teklif ederek ikame etmeye çalışmaktadır. Hindistan'ın Rusya'dan yaptığı ham petrol ithalatı, 2021'de günlük ortalama 35.000 varil ile en yüksek hacmine ulaşmıştır. 2022 yılının Ocak ve Şubat aylarında Rusya'dan neredeyse sıfır ithalat yapmasına rağmen, Hindistan'ın Rusya'dan yaptığı ham petrol ithalatı, Mart 2022'de günde ortalama 68.000 varil olarak gerçekleşmiştir. Kremlin ile Pekin arasındaki enerji ilişkilerinde deniz yoluyla yapılan ham petrol ticaretinin önemi artmıştır. Çin'in Rusya'dan deniz yoluyla ham petrol ithalatı 2022 yılının Şubat ayında günde 670.000 varilden aynı yılın Kasım ayında neredeyse ikiye katlanarak günde yaklaşık 1.1 milyon varile yükselmiştir.[692]

2022 yılının başında Rusya'nın AB'ye ham petrol ihracatı 2.4 mb/d iken 2023 yılının başında 0.6 mb/d olmuştur. Aynı şekilde 2022 yılının başında Çin'e 1.7 mb/d ve Hindistan'a 0.1 mb/d ihracat yaparken, 2023 yılının başında Çin'e 2.3 mb/d ve Hindistan'a 1.6 mb/d ham petrol ihraç edilmiştir.[693] Bu verilerden de anlaşılacağı üzere Rusya AB ham petrol gelirlerini alternatif kaynaklardan ikame etmeye çalışmıştır.

#### 3.2.2.2. Doğal Gaz Boru Hatları

Doğalgaz boru hatları, Rusya'dan Avrupa'nın çeşitli yerlerine dağıtılmış birçok ağ sisteminden oluşmaktadır. Dolayısıyla Rus gazı, Avrupa'ya çeşitli transit ülkeler aracılığıyla nakledilmektedir. Bu nedenle boru hattı siyaseti yapılması enerjinin kesintisiz akışı açısından önem arz etmektedir.

Rusya, dünyadaki en büyük doğal gaz rezervlerine ev sahipliği yapmaktadır ancak (Sovyetler Birliği olarak) 1970'lerde, Sibirya gaz sahalarının ve onları Rusya'dan Avrupa'ya ve ötesine bağlayan boru hatlarının geliştirilmesinden sonra büyük bir üretici ve ihracatçı haline gelmiştir. Batı Avrupa'ya büyük ölçekli ihracat, 1984 yılında inşa edilen Urengoy - Uzhhorod Boru Hattı ile başlamıştır. Belarus ve

---

[692] Nuran Erkul Kaya, "Russia's crude exports to India up 14-fold, exports to China double", *Anadolu Agency*, 12.12.2022, https://www.aa.com.tr/en/economy/russias-crude-exports-to-india-up-14-fold-exports-to-china-double/2761706, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[693] Kpler Argus, "Russian total oil exports, January 2022 - January 2023", *International Energy Agency*, https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/russian-total-oil-exports-january-2022-january-2023, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Polonya içerisinden uzanan Yamal Boru Hattı 1996 yılında faaliyete geçmiştir. Rusya ve Almanya'yı doğrudan Baltık Denizi'nin altına bağlayan ilk Kuzey Akım Boru Hattı[694] 2011 yılında faaliyete geçmiştir. Diğer boru hatları arasında, 2003'ten beri Türkiye'ye kaynak sağlayan bir başka denizaltı boru hattı olan Mavi Akım ve 2020'den beri faaliyet gösteren Türkiye ve Güneydoğu Avrupa'ya kaynak sağlayan Türk Akımı bulunmaktadır fakat Türk Akımı projesi, Avrupa Komisyonu'nun Avrupa enerji mevzuatına uymadığı yönünde itiraz etmesi üzerine 2014 yılında terk edilmiştir. Yukarıdaki boru hatlarının tümü Rus devlet kontrolündeki Gazprom ve yan kuruluşlarının mülkiyetindedir ve bu şirketler tarafından işletilmektedir; Gazprom, Rusya'nın tek gaz şirketi olmasa da (özel sektöre ait Novatek de önemli bir oyuncudur), en büyük üreticisidir ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) olmasa da boru hattı gazının tüm ihracatında tekele sahiptir.[695]

Rusya'nın Avrupa'ya gaz ihracatı 1940'lı yıllardan önce Polonya'ya yapılan küçük miktarlardaki ihracatla başlamıştır. Tüketim hacimlerinin küçük bir kısmı, mevcut kaynakların konumu (ulaşım maliyetlerini etkileyen), mevcut ulaşım sistemlerinin eksikliği, fiyatlar ve ekonomik kalemler dikkate alındığında, Rusya ile Avrupa arasındaki gaz ticareti artamamıştır. Fakat 1970'lerdeki yeni dev keşiflerden sonra, yeni boru hattı projeleri ve siyasi olarak daha istikrarlı ve sanayileşmiş Avrupa'nın ticaret hacimleri artmıştır.[696]

Rusya'dan Avrupa'ya giden ilk önemli boru hattı, 1967'den beri aktif olan Druzhba (Kardeşlik) Boru Hattı'dır. Bu hat petrolün yanı sıra gaz taşınmasını da sağlamaktadır. Druzhba, Urengoy-Pomary-Uzhgorod Boru Hattı olarak da bilinir ve 100 bcma kapasiteye ve 4500 km uzunluğa sahiptir. Tanımlandığı gibi Druzhba ve uzantıları, Ukrayna'yı geçerek ve besleyerek Almanya, Fransa, Çekya, Slovakya,

---

[694] Rus gazını Almanya'ya bağlayan ve kapasitesini 2 katına çıkarmayı planlayan Kuzey Akım 2 boru hattı projesi tamamlanmıştır ancak onay sürecindedir. Son yaşanan kriz bu süreci yavaşlatmış görünmektedir. AB, bu hattın Rusya'ya daha çok bağımlılık yaratacağı endişesindedir.

[695] Martin Russell, "The Nord Stream 2 pipeline", *European Parliament Briefing No: 690705,* July 2021, p. 2.

[696] Özellikle 1970'lerin küresel enerji krizleri, birçok Batı Avrupa ülkesinin Sovyetler Birliği'nden gelen enerji arzını krizler içindeki Ortadoğu'dan daha güvenilir olarak algılamasına yol açmıştır. Bu durum, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'ya petrol ve giderek artan bir şekilde gaz ihracatçısı olarak önemini vurgulamıştır. ***Bkz.*** Jeronim Perovic, pp. 1 – 2.

Avusturya, Slovenya, Hırvatistan, İtalya ve Macaristan gibi birçok Avrupa ülkesinin gaz talebinin önemli bir bölümünü karşılamaktadır.[697]

Doğal gazın iletimi ve fiyatlandırılmasına ilişkin kurallar, ham petrolünkinden önemli ölçüde farklıdır. Ham petrol gibi, doğal gaz da boru hatlarıyla karadan taşınabilir. Alternatif olarak, doğal gaz, açık denizler üzerinden büyük soğutmalı tankerlerle "sıvılaştırılmış doğal gaz" şeklinde sevk edilebilir. LNG, gazın donma noktasının yaklaşık 162 derece altına soğutulmasıyla hazırlanır. Bu sıcaklıklarda gaz, geçiş sırasında daha az hacim kaplayarak yaklaşık 600 kat yoğunlaşır ve büzülür. LNG tankerleri genellikle devasadır ve 266.000 $m^3$ LNG taşıyabilmektedir.[698]

Rus gazı iletim altyapısı, Sovyetler Birliği'nin önemli sanayi merkezlerine ve Doğu Avrupa'nın diğer sosyalist ülkelerine gaz taşımak için Sovyet döneminde inşa edilmiştir. 70'li ve 80'li yıllarda Rus gazını Batı Avrupa'ya taşımak için iki ana hat açılmıştır. Boru hatlarından biri Batı Sibirya Havzasından gaz taşıyan Kardeşlik Boru Hattı, ikincisi ise Orenburg yataklarından gaz taşıyan Soyuz Boru Hattı'dır. 20. yüzyılın sonundan itibaren Rus doğal gazı Avrupa'ya üç ana kara yoluyla ulaşmıştır. İlki, Boru Hattı Kardeşliği ve Soyuz'dur. Bu hatlar, Ukrayna (Rus gazının Avrupa'ya ihracatının yaklaşık % 90'ını gerçekleştirmektedir), Slovakya ve daha sonra Macaristan, Avusturya, Çekya ve Almanya'ya şubeler açmıştır. İkinci yol, Yamal Boru Hattı'dır. Yamal - Batı Avrupa, Batı Sibirya'dan başlayarak Belarus üzerinden Polonya'ya ve ardından Almanya'ya uzanmaktadır. Son yol ise Türkiye'ye ve daha sonra Güney Avrupa ülkelerine uzanan Mavi Akım Boru Hattı'dır.[699]

#### 3.2.2.2.1. Yamal - Avrupa Doğalgaz Boru Hattı (Yamal – Europe Pipeline – YEP)

Diğer önemli boru hattı, Yamal – Avrupa Boru Hattı'dır (YEP). YEP, Almanya'ya enerji sağlamak için 1996 yılında faaliyete geçmiştir. Kompresör

[697] Oğuzhan Akyener - Çağrı Şirin, *a.g.m.*, p. 108.
[698] Rafael Kandiyoti, *a.g.e.*, p. 34.
[699] Katarzyna Kosowska - Piotr Kosowski, "The Geopolitics of Gazprom's Pipelines", *AGH Drilling, Oil, Gas*, Vol: 33, No: 4, 2016, pp. 757 – 758.

istasyonlarında yapılan bazı iyileştirmelerden sonra YEP'in toplam hacmi 33 bcma'ya ulaşmış ve ortalama uzunluğu 4200 km'ye uzatılmıştır.[700] Boru hattı Rusya'da Torzhok'tan başlamakta ve Belarus ve Polonya'dan geçerek Almanya'da Frankfurt (Oder) yakınlarında son bulmaktadır. 56 inç çapındaki ulusötesi gaz boru hattı güzergahı boyunca kurulu toplam 14 kompresör istasyonuna sahiptir.[701]

Rus gazı, Avrupa gaz pazarının yaklaşık % 40'ını oluştururken, Yamal - Avrupa boru hattı genellikle Rusya'nın Avrupa ve Türkiye'ye batıya giden gaz arzının yaklaşık % 15'ini oluşturmaktadır. Yamal – Avrupa boru hattı, Ukrayna üzerinden değil, Belarus üzerinden Polonya ve Almanya'ya kadar uzanmaktadır.[702]

Yamal - Avrupa boru hattı, Kuzey Akım boru hattı ve Ukrayna'daki boru hatları ile birlikte Rus gazının Avrupa'ya geçişi için en önemli hatlardan biridir. Rusya tarafında Gazprom'un, Polonya tarafında ise EuRoPol GAZ'ın sahibi olduğu ve işlettiği Yamal - Avrupa doğal gaz boru hattının yıllık kapasitesi 33 milyar $m^3$'tür.[703]

#### 3.2.2.2.2. Türk Akımı (Turkstream) ve Mavi Akım (Blue Stream) Doğalgaz Boru Hatları

Avrupa'nın enerji kaynaklarını çeşitlendirme çabalarına rağmen, birçok Avrupa ülkesi hala Rus gazına bağımlıdır. Bu yeni ardışık düzen ile bu bağımlılık daha da azalma göstermemektedir. Türkiye, Rus gazının Avrupa'ya iletilebileceği bir alternatif olarak görülmektedir. Bu durum Türkiye'yi bir transit ülke konumuna sokmaktadır. Türkiye, Avrupa'yı Azerbaycan, Türkmenistan, İran ve Irak gibi gaz zengini ülkelere bağlamaktadır. Bu nedenle Türkiye, Avrupa'nın Rus gazına alternatif bulma çabalarının çözümü ve Avrupa'ya enerji nakli için bir enerji geçiş merkezi olabileceği yönünde değerlendirmelerde bulunulmaktadır. Türkiye, Güney Gaz

---

[700] Oğuzhan Akyener - Çağrı Şirin, *a.g.m.,* s. 109.

[701] NS Energy Business, *Yamal - Europe Gas Pipeline,* https://www.nsenergybusiness.com/projects/yamal-europe-gas-pipeline/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

[702] Euractiv, *Russian gas flows via Yamal pipeline to Germany decline sharply,* 3 March 2022, https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/russian-gas-flows-via-yamal-pipeline-to-germany-decline-sharply/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[703] Murat Temizer, "Russia's Gazprom will no longer use Polish section of Yamal-Europe gas pipeline", *Anadolu Agency*, 12 May 2022, https://www.aa.com.tr/en/energy/general/russias-gazprom-will-no-longer-use-polish-section-of-yamal-europe-gas-pipeline/35352, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Koridoru'nun merkezinde yer almaktadır. Bu anlamda Trans Anadolu Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) inşaatları Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur. Buradan yola çıkarak Türkiye'nin coğrafi konumu sayesinde bu gazın Avrupa pazarlarına taşınmasında rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.[704]

Türk Akımı, Rusya'da Anapa yakınlarındaki bir kompresör istasyonundan başlayarak Rusya'dan Türkiye'ye uzanmaktadır. Daha sonra Karadeniz'i geçerek İstanbul'un kuzeybatısındaki Kıyıköy'de sonlanmaktadır. Boru hattı, yaklaşık 700 kilometre devam ettiği Türkiye sularına girmeden önce, Rus sularında yaklaşık 230 kilometre boyunca Karadeniz'in altından geçmektedir.[705]

Boru hattı, Moskova'nın Avrupa'ya bir geçiş yolu olarak Ukrayna'yı devre dışı bırakmasına ve Rus gazını Karadeniz ve Türkiye üzerinden Güney Avrupa'ya taşımasına izin vermektedir. Türk Akımı, Karadeniz üzerinden Rusya'dan Türkiye'ye uzanan 930 kilometrelik (578 mil) iki açık deniz hattı ile 142 kilometre ve 70 kilometre uzunluklarında iki ayrı kara hattından oluşmaktadır. Toplam kapasitesi 31,5 milyar metreküp olan Türk Akımı, ilk olarak Aralık 2014'te Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında duyurulmuştur.[706]

Mavi Akım boru hattı projesi ise, doğal gazı Rusya'dan Türkiye'ye karadan ve Karadeniz'den taşıyan (Rus gaz rotalarını çeşitlendirmek için) büyük bir doğal gaz boru hattıdır. Boru hattının sahibi ve işletmecisi, Rusya'dan Gazprom ile İtalya'dan Eni arasındaki bir Hollanda ortak girişimi olan Blue Stream Pipeline BV'dir.[707] 3,4 milyar dolara mal olan boru hattı tam kapasiteyle Rusya'dan Türkiye'ye 16 milyar $m^3$ doğal gaz taşımaktadır. Boru hattı üç ana bölümden oluşmaktadır. Rota, Rusya'da Izobilnoye'den Karadeniz kıyısındaki Dzhugba'ya kadar olan 222 millik bir bölümü (Rus kara bölümü), Karadeniz'in dibinde Dzhugba'yı Türkiye sahilinde Samsun'a

---

[704] Kadri Tastan, "Turkey and European Energy (In)Security", *Stiftung Wissenschaft und Politik - German Institute for International and Security Affairs*, No: 38, June 2022, p. 2.
[705] Jasmin Bauomy, "TurkStream: Europe needs gas and Russia has it - the story behind that new pipeline", *Euronews,* 08.01.2020, https://www.euronews.com/2020/01/08/turkstream-europe-needs-gas-and-russia-has-it-the-story-behind-that-new-pipeline, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).
[706] Daily Sabah, *TurkStream, TANAP pipelines supply 97.3 bcm of gas to Türkiye, Europe,* 13 January 2023, https://www.dailysabah.com/business/energy/turkstream-tanap-pipelines-supply-973-bcm-of-gas-to-turkiye-europe, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).
[707] Hydrocarbons Technology, *The Blue Stream Pipeline Project, Europe*, https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/bluestream-pipeline/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

bağlayan 235 millik bir bölümü (denizaltı bölümü) ve Samsun'dan Ankara'ya 300 millik bir bağlantı daha (Türkiye kara bölümü) içermektedir.[708]

Mavi Akım boru hattı Aralık 2002'de devreye alınmış ve ticari gaz arzı Şubat 2003'te başlamıştır. Yıllık 16 milyar metreküp (bcm) gaz iletim kapasitesine sahiptir. Boru hattı, 2021'de 15,98 milyar metreküp Rus doğal gazını Türkiye'ye taşıyarak, 2003'te gaz teslimatına başladığından bu yana en yüksek yıllık arzı gerçekleştirmiştir. Mart 2022'de Eni, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından Blue Stream Pipeline Company'deki % 50 hissesini elden çıkarma niyetini açıklamıştır.[709]

Mavi Akım'ın mevcut kapasitesi olan 16 milyar metreküp (bcm) Türkiye'nin kendi iç ihtiyaçlarını karşılamak üzere gaz pompalamak için kullanılmaktadır. Türkiye'yi Rusya'ya bağlayan bir diğer doğal gaz boru hattı olan Türk Akımı ise toplam 31,5 bcm kapasiteye sahiptir. 15,75 bcm kapasiteli ilk hat, Türkiye'nin yerli müşterilerine tedarik için belirlenirken, aynı kapasiteye sahip ikinci hat, Rus gazını Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya taşımaktadır. Ancak bu miktarlar AB'nin enerji ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapasitede değildir. Kapasite arttırılması demek, yeni boru hatlarının inşası anlamına gelmektedir. Bu durum da yeni yatırımların ve batı devletlerinin desteğini gerektirmektedir. AB, yaptırımlardan dolayı buna izin vermeyeceğinden bu durum enerji güvenliği sorunu yaratacaktır. Ayrıca AB'nin çevre dostu politikaları, yeni boru hatlarının inşa edilmemesi konusunda oldukça açıktır.[710]

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin "*enerji koridoru*" olarak rolü tartışılmaktadır. Türk boru hatları, AB'nin sadece Rusya'dan enerji alımı için değil Azerbaycan ve Orta Doğu'dan enerji alımı için de alternatif olarak değerlendirilebilir. Ukrayna'yı (Rusya – Ukrayna geriliminden dolayı) devre dışı bırakması bakımından Rusya'dan kesintisiz enerjinin temini için de alternatif olabilir. Bu noktada, Ukrayna'yı devre dışı bırakarak AB'ye olan enerji akışının kesintisiz olarak devam ettirilebilmesi amacıyla

---

[708] Offshore Technology, *Blue Stream Natural Gas Pipeline,* 10 August 2003, https://www.offshore-technology.com/projects/blue_stream/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[709] NS Energy Business, *Blue Stream Natural Gas Pipeline*, https://www.nsenergybusiness.com/projects/blue-stream-natural-gas-pipeline/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

[710] Yevgeniya Gaber, "Turkey can become an energy hub—but not by going all-in on Russian gas", *Atlantic Council,* 7 December 2022, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/turkey-can-become-an-energy-hub-but-not-by-going-all-in-on-russian-gas/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Türkiye'nin alternatif bir transit ülke olabileceği ortaya atılmaktadır.[711] Ancak bu durum Türkiye'nin Rusya'ya enerji bağımlısı olabileceği sorunsalını da yaratmaktadır.

#### 3.2.2.2.3. Kuzey Akım 1 (Nord Strem 1) ve Kuzey Akım 2 (Nord Stream 2) Doğalgaz Boru Hatları

Rusya hem coğrafi açıdan yakın olması hem de dünyanın en çok doğal gaz rezervine sahip olması nedeniyle, AB'nin enerji talebinin karşılanmasında en uygun seçenek olarak ortaya çıkmıştır. 2011 yılında kullanıma açılan ve AB'nin doğal gaz ihtiyacının karşılanmasında önemli bir arter olan Kuzey Akım 1 Doğal Gaz Boru Hattı'nın kapasitesinin yükseltilmesi yapılan ilk çalışmalar arasındadır. Kuzey Akım 2 Doğal Gaz Boru Hattı ise Rusya'nın Yamal sahalarında ürettiği doğal gazı Baltık Denizi altından Avrupa ülkelerine taşıyan diğer bir arterdir.[712]

Baltık Denizi'nden geçen Kuzey Akım ikiz boru hattı sistemi, Rusya'nın Vyborg kentinden Almanya'nın Greifswald yakınlarındaki Lubmin'e kadar uzanmaktadır. Boru hatları Nord Stream AG tarafından inşa edilmiştir ve bu hatlar yine bu şirket tarafından işletilmektedir. Kuzey Akım rotası, Rusya, Finlandiya, İsveç, Danimarka ve Almanya'nın Münhasır Ekonomik Bölgeleri ile Rusya, Danimarka ve Almanya'nın karasularından geçmektedir.[713]

Nord Stream AG'nin iş modeli, Batı Rusya'dan gelen doğal gazın Avrupa gaz şebekesine dağıtılmak üzere gaz taşıma kapasitesi sağlamaktır. Gaz taşıma sistemi,

---

[711] Türkiye, Rusya ile enerji ilişkilerini geliştirmektedir. Savaş başladığından beri Türkiye'nin Rusya'dan ham petrol ve kömür ithalatı keskin bir şekilde artmıştır. Ayrıca, her iki ülkenin cumhurbaşkanları, Türkiye'nin Rus gazı için bölgesel bir ticaret merkezine nasıl dönüştürülebileceği konusunda görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Moskova petrol, gaz ve kömür için yeni müşteriler ararken Ankara, bölgesel bir ticaret merkezi olma planlarını desteklediği için istekli bir alıcı ve "enerji koridoru" olarak değerlendirilmektedir. ***Bkz.*** Patricia Cohen, "Turkey Is Strengthening Its Energy Ties With Russia", *The New York Times*, 12.12.2022, https://www.nytimes.com/2022/12/09/business/turkey-erdogan-energy-russia.html, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

[712] Büşra Zeynep Özdemir Daşcıoğlu, "Kuzey Akım 2 - Almanya'yı ABD ve Rusya Arasında Sıkıştıran Boru Hattı", *SETA Perspektif*, Sayı: 318, Eylül 2021, s. 1.

[713] Nord Stream Official Website, https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Baltık Denizi'nden geçen her biri yılda 27,5 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahip 1.224 kilometrelik ikiz boru hatlarından oluşmaktadır.[714]

Kuzey Akım 1 boru hattı, Rusya'nın geniş gaz arzını Avrupa'ya taşıyan önemli bir arterdir. 2021 yılında Avrupa'nın Rusya'dan yaptığı toplam gaz ithalatının yaklaşık % 35'i bu arterden sağlanmıştır. Bu hat, doğrudan, bloğun en büyük ekonomisi olan ve evlerine ve ağır sanayisine güç sağlamak için özellikle Moskova gazına bağımlı olan Almanya'ya uzanmaktadır. Kuzey Akım 1 boru hattı, aynı zamanda Rusya ile Batı arasında devam eden ekonomik çatışmanın da merkezinde yer almaktadır. 2022 Haziran ayından bu yana Gazprom, Kuzey Akım 1'deki akışları, bakım sorunları ve Batı'nın ihracat yaptırımlarına takılan kayıp bir türbin konusundaki anlaşmazlığı gerekçe göstererek kapasitesinin sadece % 20'sine indirmiştir. Ayrıca, sözleşmelerde belirtilen avro veya dolar yerine ruble olarak ödemeyi reddetmeleri nedeniyle birçok "düşmanca" Avrupa ülkesine ve enerji şirketine gaz akışı durdurulmuştur. Bu durumu Avrupalı liderler talepleri şantaj olarak nitelendirmektedirler.[715]

2015'te başlatılan Kuzey Akım 2 boru hattı ise, 2011'de tamamlanan Kuzey Akım 1'e benzer bir rotayı izleyerek Rusya ve Almanya'yı doğrudan Baltık Denizi üzerinden birbirine bağlamaktadır. İnşaat, uzun süren hukuk savaşları ve 2019'dan beri devam eden ABD yaptırımları nedeniyle gecikmelerle birkaç yıl sürmüştür ancak henüz faaliyete geçmemiştir.[716]

Ancak potansiyel faydalarına rağmen boru hattı, Avrupa'nın enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını artıracağı ve başka bir Rus doğal gaz boru hattına ev sahipliği yapan Ukrayna'ya geçiş ücretlerini reddedeceği ve Avrupa'nın enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını artıracağı gerekçesiyle AB içinde ve ABD'den muhalefetle

---

[714] Nord Stream Official Website, https://www.nord-stream.com/operations/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).
[715] Uliana Pavlova - Anna Cooban, "Russia cuts off gas exports to Europe via Nord Stream indefinitely", *CNN Business*, 5 September 2022, https://edition.cnn.com/2022/09/02/energy/nord-stream-1-pipeline-turned-off/index.html, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).
[716] Martin Russell, *a.g.e.,* p. 1.

karşılaşmıştır.[717] Bu projeye ayrıca Ukrayna da karşı çıkmaktadır. Bu hat, Ukrayna'yı "*bypass*"[718] edip doğrudan Avrupa'ya bağlandığı için Ukrayna'nın Rusya karşısında elini zayıflatmaktadır. Kırım'ın ilhak edilmesi, Moskova - Kiev arasında yaşanan ekonomik ve politik problemler ve Avrupa'ya taşınan gazın yıllık yaklaşık 3 milyar dolar olan transit geçiş ücretinin Ukrayna gayrisafi yurt içi hasılası bakımından önemli bir paya karşılık gelmesi gibi faktörler, Ukrayna'yı Rusya karşısında daha dezavantajlı bir konumda bırakmaktadır. AB, Ukrayna'nın transit ülke statüsünü kaybetmesinden endişe duymaktadır. Bunun nedeni zaten "pamuk ipliğine bağlı" olan enerji güvenliği sorununun daha da şiddetlenebileceği ihtimalidir. Ukrayna'nın bypass edilmesi ile Rusya karşısında pazarlık kozunun zayıflayabileceğinin düşünülmekte ve doğal gaz kesintileri nedeniyle yaşanabilecek kesintilerin Avrupa'nın gaz arzında risk oluşturabileceği ve ekonomide sorunlar yaşanabileceğinden endişe duyulmaktadır.[719]

Özellikle Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2 boru hatları, Ukrayna sorunuyla yakından ilişkilendirilmektedir. Kuzey Akım 2'nin AB ve ABD yaptırımlarından dolayı halen kullanıma açılamaması bu duruma örnek verilebilir. Kuzey Akım 2, uzun süredir hem AB, hem ABD'den eleştirilere maruz kalmaktadır. Enerji bağımlılığını daha da arttıracağı endişesi bu hat projesini uzatan bir durum yaratmıştır.

### 3.2.2.2.4. Güney Akım (South Stream) Doğalgaz Boru Hattı

Güney Akım Boru Hattı Projesi, Rusya tarafından Güney ve Doğu Avrupa pazarlarını beslemek için Ukrayna'yı bypass etme konseptiyle başlatılan bir projedir. Bu hattın 63 bcma kapasiteli 900 km uzunluğunda bir açık deniz boru hattı olması planlanmıştır. Bu 63 milyar $m^3$'ün yaklaşık 42 milyar m3'ünün Ukrayna'dan geçen mevcut boru hattı yapısı aracılığıyla taşınan mevcut hacim olması planlanmıştır.[720]

NABUCCO projesiyle rekabet edebilmek için ilk etapta Rusya'dan başlayarak Bulgaristan kıyılarına uzanan ve Karadeniz'in altından doğal gaz taşımak

[717] Sarah Marsh - Madeline Chambers, "Germany freezes Nord Stream 2 gas project as Ukraine crisis deepens", *Reuters,* 22 February 2022, https://www.reuters.com/business/energy/germanys-scholz-halts-nord-stream-2-certification-2022-02-22/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).
[718] "Bypass" etmek; Ukrayna'yı devre dışı bırakarak farklı güzergahlar kullanmak ve gazın Avrupa'ya doğrudan taşınmasını sağlamak anlamında lullanılmıştır.
[719] Büşra Zeynep Özdemir Daşcıoğlu, *a.g.m.,* s. 3.
[720] Oğuzhan Akyener - Çağrı Şirin, *a.g.m.,* s. 110.

amacıyla inşa edilmiş Güney Akım boru hattı, çeşitli engeller ile karşılaşmış ve 2014 yılında iptal edilerek yerine Türk Akım projesi geliştirilmiştir.[721] Güney Akım Boru Hattı Projesi yerine Türkiye'ye uzanacak 63 milyar $m^3$'lük yeni bir boru hattı inşa edilmesi Rusya'ya 10 milyar dolar tasarruf sağlamıştır. Güney Akım Boru Hattı, 931 kilometresi Karadeniz'den geçen ve 1.455 kilometresi Avrupa karasında olmak üzere toplam 2 bin 386 km uzunluğa sahip olması planlanmış bir hattır. Ancak "Türk Akımı" güzergâhında, Karadeniz geçişi 2.100 km kısalacağından maliyet üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bu maliyet düşüşü Rusya için oldukça avantajlı olmuştur ve Rus ekonomisi canlanmıştır. Bu durumun Türkiye üzerinde de bir etkisi bulunmaktadır. Bu hamle ile Türkiye'nin enerji köprüsü olma durumu netleşmiştir.[722]

Rus gazını Avrupa'ya taşıyan boru hatları, iki aktör arasındaki enerji ilişkilerini belirleyen temel unsurlardan biridir. Boru hatları enerjinin sorunsuz bir şekilde taşınmasında önemli bir rol oynadığı gibi enerji kesintilerine sebep olan bir rol de oynamaktadır. Bu nedenle boru hatlarının idare edilmesi hem gereklilik hem de sürdürülebilirlik anlamına gelmektedir.

AB, gaz tedariğini Kuzey Afrika, Kuzey Denizi ve Rusya olmak üzere çoğunlukla üç yolla gerçekleştirmektedir. Özellikle Rusya, AB'nin enerji ihracatının temelinde yer almaktadır. Bu nedenle Rusya'dan AB'ye enerji akışını sağlayacak her transit ülkenin önemi büyüktür. Ukrayna ve Rusya arasında doğal gaz fiyatları ve transit geçişiyle ilgili uzun süren çatışmalar içeren ilişki, AB'nin hem kısa hem de uzun vadeli gaz arz güvenliğini tehdit etmektedir. Doğal gaz konularıyla ilgili bu çelişkili ilişkinin, Avrupa'nın artan gaz talebini karşılaması planlanan gelecekteki gaz geçiş koridorlarını çevreleyen gaz diplomasisi üzerinde etkileri olacağı açıktır.[723] Ayrıca bu noktada Ukrayna'ya alternatif olabilecek yeni boru hattı güzergahlarının durumları da dikkate alınmalıdır. Rusya'nın gazı Avrupa'ya iletebilmesi için Ukrayna'ya ihtiyaç duyduğu gibi yeni alternatif güzergahlar oluşturarak başka ülkelere de ihtiyaç

[721] Euronews, *Rusya: Güney Akım doğal gaz boru hattına yönelik Ukrayna sabotajı önlendi,* 24.11.2022, https://tr.euronews.com/2022/11/24/rusya-guney-akim-dogal-gaz-boru-hattina-yonelik-ukrayna-sabotaji-onlendi, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).
[722] Mehmet Cem Demirci, "Türk Akımı mı, Rus Akımı mı? Boru hattı en çok kime yarıyor?", *Euronews*, 28.01.2019, https://tr.euronews.com/2019/01/28/turk-akimi-mi-rus-akimi-mi-dogal-gaz-boru-hatti-en-cok-kime-yariyor, (Erişim Tarihi: 04.05.2023).
[723] Hakan Kaysı, *a.g.m.,* p. 64.

duyacaktır. Bu da yeni bağımlılıkların ve yeni enerji ilişkilerinin oluşabileceği anlamına gelmektedir. AB – Rusya enerji ilişkileri, dolayısıyla yeni ilişkilerin odağında tekrar şekilleceğe ve farklı çıkar ve bağımlılık ilişkilerine evrilebileceğe benzemektedir.

2021'de Uluslararası Enerji Ajansı verilerine bakıldığında AB, Rusya'dan boru hattıyla günde ortalama 380 milyon $m^3$ (mcm) veya bir bütün olarak yıl içinde yaklaşık 140 milyar $m^3$ (bcm) gaz ithal etmiştir. Bunun yanı sıra sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) şeklinde yaklaşık 15 bcm teslimat yapılmıştır. Rusya'dan ithal edilen toplam 155 milyar $m^3$, 2021'de AB'nin gaz ithalatının yaklaşık % 45'ini ve toplam gaz tüketiminin yaklaşık % 40'ını oluşturmuştur.[724] Boru hatları, AB ile Rusya arasındaki enerji alışverişini mümkün kılan en önemli faktördür. Ancak 2022 yılı Ukrayna – Rusya savaşı ile birlikte karşılıklı uygulanan yaptırımlar neticesinde bu oranlarda düşüş görülmüştür. 13 Şubat 2023 tarihinde Başbakan Yardımcısı Alexander Novak rakamları açıklamış ve gaz ihracatındaki düşüşü "Avrupa ülkelerinin Rus gazını almayı reddetmesine" bağlamıştır. Ayrıca Ukrayna çatışmasının Moskova'nın Avrupa'daki kilit alıcılarla olan bağlarını bozmasının ardından 2022'de gaz ihracatının % 25 oranında düştüğünü duyurmuştur.[725]

Görüldüğü üzere boru hatları, enerji gelirleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Ancak AB'ye enerji transferinde de tercih edilen arterlerdir. Coğrafi olarak bakıldığında, AB çok tercih edilen bir jeopolitik konumda yer almaktadır. Dünyanın diğer bölgelerinin aksine, AB coğrafi açıdan birçok gaz ihraç eden ülke tarafından çevrelenmiştir. Küresel gaz rezervlerinin % 80'i, 4500 km mesafede yer almakta ve bu rezervlerin çoğu AB'ye boru hatları ile bağlanmaktadır. Ancak, gaz ihraç eden ülkelerin çoğunun politik olarak dengesiz olduğu düşünülmektedir. Bu enerji arzı zorlukları ile karşı karşıya kalan AB, bölgesel ve küresel düzeyde aktif ve uyumlu bir enerji dış politikasına ihtiyaç duyduğunu kabul etmiştir.[726] Bu noktada Rusya'nın boru

[724] International Energy Agency (IEA), "A 10-Point Plan to Reduce the European Union's Reliance on Russian Natural Gas", *IEA Report*, 3 March 2022, p. 4.
[725] The Moscow Times, *Russian Gas Exports Sink by 25% Despite Rise in Oil Sales*, 14 February 2023, https://www.themoscowtimes.com/2023/02/13/russian-gas-exports-sink-by-25-despite-rise-in-oil-sales-a80215, (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
[726] Frank Umbach, "Global Energy Security and the Implications for the EU", *Energy Policy*, No: 38, 2010, pp. 1236 – 1237.

hatlarıyla ilgili uyguladığı ve uygulayacağı politikalar ile AB'nin bu boru hatlarıyla ilgili yol haritası tarafların ilişkilerinde belirleyici konumda bulunmaktadır.

Boru hatları, ilişkilerin olumlu seyretmesinin nedeni olabilirken aynı zamanda yaşanan krizlerin boru hatları üzerinden gerçekleşmesi de negatif yönde ilişkileri etkileyebilmektedir. Özetle, boru hatları iş birliği amacıyla kurulmuştur ancak olumsuz sonuçları da mevcuttur.

## 3.3. Avrupa Birliği - Rusya İlişkilerinde Enerji Bağlamında Sorun Alanları

AB ve Rusya, kurdukları diyalog yoluyla çeşitli iş birlikleri sağlamış, ticari antlaşmalar yapmış ve karşılıklı faydalar sağlayan birçok yatırım gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu iki aktörün iletişimi, kırılgan bir zemine oturtulmuştur. İşbirlikleri kadar çatışmaları da uluslararası sistemde etkili sonuçlar yaratmıştır. Tavani'ye göre iki aktör arasındaki problemler şu şekilde genellendirilebilir:

- İki kutupluluğun çöküşünden sonra AB - Rusya güvenlik algılamalarının farklı olması (her iki aktörün farklı güvenlik stratejilerinin bulunması),
- AB'nin doğuya doğru genişlemesi sonucunda Moskova ile gerilimin artması (AB'nin birliğe yeni üyeleri dahil etmesiyle NATO'nun Rus topraklarına yakınlaşması ve bu durumun Rusya'da güvensizlik yaratması,
- Geleneksel Avrupa güvenlik sorunları ve mevcut zayıflıklar (yaşanan enerji krizleri, AB'nin enerji kaynakları bakımından yoksun olması, enerji bağımlılığı),
- Batı yönetiminin sınırlılıkları (AB'nin çok sesliliği, karar mekanizmalarının yavaş işlemesi).[727]

AB'nin en akut güvenlik açığını bazı AB ülkelerinin Rus boru hatlarından gelecek gaza bağlı olması oluşturmaktadır. Finlandiya, Slovakya, Bulgaristan ve üç Baltık ülkesi (Litvanya, Letonya, Estonya), gaz ihtiyaçlarını karşılamada Rusya'ya

[727] Sara Tavani, "EU - Russia Security Relations: Old Problems in a New International System", *De Europa*, Vol: 2, No: 2, 2019, p. 45 – 56.

güvenirken, Avusturya ve Çekya da aynı kaynağa bağlı olarak ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.[728] Ukrayna krizi Güneydoğu Avrupa için özel bir zorluk oluşturmuştur. Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Yunanistan ve AB destekli Enerji Topluluğunun Balkan üyeleri (Sırbistan, Bosna Hersek ve Kuzey Makedonya), aldıkları Rusya gazının neredeyse tamamı için Ukrayna'daki transit yola güvenmektedirler.[729]

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, Rusya ile birkaç önemli transit ülke arasında, Rusya'nın Avrupa'ya yapılan doğalgaz dağıtımının aniden kesilmesine yol açan birkaç siyasi kriz yaşanmıştır. Özellikle, 2006 ve 2009 yıllarındaki Rusya - Ukrayna gaz kesintileri, AB ve Rusya'ya stratejik bağımlılıklarının yanı sıra transit ülkeler tarafından siyasi iş birliğine duyulan ihtiyaçların da önemli bir hatırlatıcısı olmuştur. Aslında yaşananlar, doğal gaz ticaretinin etkilerinin liberal ekonominin ötesine ve uluslararası ve ulusal güvenlik hususlarının gerçekçi alanına nasıl yayıldığının yansımalarıdır.[730] Bu noktada yaşanan Ukrayna krizlerinin AB – Rusya enerji ilişkileri adına sorun oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Ukrayna krizi başlamadan önce, AB ve Rusya, diğer konulara ek olarak ekonomi, enerji, ticaret, iklim değişikliği, eğitim, araştırma, güvenlik, kültür, terörle mücadele, Ortadoğu'da nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve çatışmaların çözüme kavuşturulması gibi konular dahil olmak üzere çeşitli konularda iş birlikleri geliştirmişlerdir. Ancak, son yıllarda yaşanan siyasi olaylar önemli bir sürtüşme noktası haline gelmiştir. 2014 yılının Mart ayında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, Rusya'nın doğu Ukrayna'daki isyancı savaşçıları desteklediğinin kanıtları ve Azak Denizi'ne erişimi engelleme girişimleri gibi olaylar uluslararası krizleri tetiklemiştir. AB, Rusya ile ilişkisini yeniden değerlendirmiş, iki ülke arasında yapılan zirveleri

---

[728] Statista 2020 verilerine göre Slovakya % 78.4 ile Rus gazını en çok ithal eden ülke olmuştur. Daha sonra % 68.8 ile Litvanya, % 66.8 ile Finlandiya, % 32 ile Estonya, % 20.3 ile Letonya ve % 8 ile Bulgaristan gelmektedir. Çekya, % 29.1 ve Avusturya ise % 5.8 oranlarında Rus gazına bağımlıdırlar. ***Bkz.*** Statista, *Share of Russian products in total oil and petroleum product imports in the European Union (EU) and the United Kingdom (UK) in 2020, by country,* https://www.statista.com/statistics/1298031/dependence-on-russian-oil-in-the-eu-and-uk/, (Erişim Tarihi: 08.03.2023).

[729] David Buchan, "Europe's Energy Security – Caught Between Short-term and Long-term Goals", Oxford Energy Comment, *The Oxford Institute for Energy Studies*, July 2014, p. 6.

[730] Simon Van Hoeymissen, *a.g.e.,* p. 5.

durdurmuş ve vize konularına ilişkin diyaloğu ve OİA'nın yerine kabul edilecek yeni bir ikili antlaşma müzakerelerini askıya almıştır. AB, kademeli yaptırımları doğu Ukrayna'daki çatışmaya diplomatik çözümler bulma girişimleriyle birleştiren çift yönlü bir yaklaşım izleme eğilimi içerisine girmiştir.[731] Bu nedenle Ukrayna krizleri, iki aktör arasındaki sorunlardan bir tanesi olarak bu çalışmada ele alınmıştır.

Enerji, AB – Rusya enerji ilişkilerinin başlangıcından beri, Rusya ve Batı arasındaki jeopolitik gerilimlerde önemli bir rol oynamaktadır. Rusya'nın enerji şirketi Gazprom, Doğu Avrupa ve Baltık Denizi üzerinden geçen boru hatları (Kuzey Akım gibi) aracılığıyla Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu gazın yaklaşık % 40'ını tedarik etmektedir. Bu durum, AB'nin Rusya'dan gelen gaz akışına aşırı bağımlı olabileceği endişesini yaratmıştır. Rusya'nın 2006 ve 2009 örneklerinde görüldüğü üzere tehdit eğilimi göz önüne alındığında bu endişenin pek de yersiz olmadığı ortaya çıkmıştır. Çoğu zaman Rus gazının yaklaşık % 80'ini taşıyan Ukrayna ile olan anlaşmazlıklara yanıt olarak Avrupa'ya arz kesintileri yaşanmıştır.[732] Bu çalışmada, bir diğer sorun unsuru olarak enerji arzı kesintileri yaşanması ve Rusya'ya bağımlılığın altının çizilmesi ele alınmıştır.

2000'li yıllardan itibaren enerji güvenliği tartışmalarında bir artış görülmüş ve bunun neden olarak birçok enerji sorunu işaret edilmiştir. Fiyat, enerji güvenliğini belirleyen en temel parametredir. Ayrıca, fiyatlarda görülen dalgalanmaların enerji politikalarına etki ettiği görülmüş ve fiyat dalgalanmaları, enerji güvenliğinin parametreleri arasında incelenmeye başlamıştır. Petrol ve gaz fiyatları 2002 - 2007 yılları arasında, yaklaşık 3 kat oranında artış gösterirken, 2008 yılında 140 dolar seviyesine çıkmıştır. 2014 yılının ortalarında varil petrol fiyatı 115 dolar civarlarında işlem görmüştür. Ancak küresel talepte düşme yaşanması ve ABD'nin yeni enerji teknolojisi olan kaya gazını piyasaya sürmesi, arz / talep dengesinde ve fiyatında dalgalanmaların görülmesine neden olmuştur. Bu dalgalanma ile birlikte 2014 yılının ortalarından sonuna kadar petrolün varil fiyatı % 45 oranında düşmüş ve 63 dolar

[731] Levente Csaszi, "Russia", *European Parliament,* November 2021, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/177/russia, (Erişim Tarihi: 09.12.2021).
[732] Power Technology, *a.g.m.,* (30.05.2020).

seviyesinde işlem görmüştür.[733] Fiyat dalgalanmaları, AB – Rusya enerji ilişkilerinde bir diğer sorun alanı olarak ifade edilebilir.

AB – Rusya arasındaki sorun alanları özetlenecek olursa, boru hatlarından geçen enerjinin Rusya tarafından kesilmesi, enerji akışının siyasi gerilimlerden etkilenmesi, Ukrayna – Rusya çatışması, iki aktörün karşılıklı enerji bağımlılıklarının artması, AB açısından enerji güvenliği sorunsalının ortaya çıkması, petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar gibi nedenler sıralanabilir.

### 3.3.1. Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerinin Yorumlanması

Tarih içerisinde ve dünya ekonomik sisteminde devletler çeşitli dönüşümlerden geçmişlerdir. Bu sistemde devletlerin amacı, ekonomik refahlarını yükseltmek olmuştur. Ancak bunu yaparken zaman içerisinde devletlerarasında "*karşılıklı bağımlılık*" gelişmiştir. Kaçınılmaz olduğu değerlendirilen karşılıklı bağımlılık kavramı, 21. yüzyılda gelişen enerji ilişkilerinin de doğasını belirlemektedir. Aktörlerin geliştirdiği enerji ilişkileri, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde enerji güvenliğinin sağlanabilmesi ile de yakından ilişkili olmaktadır. 1973 yılında yaşanan Arap - İsrail Savaşı ve 1979 yılında İran Devrimi'nin gerçekleşmesi, petrol krizlerinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve devletlerarasındaki enerji ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık ve enerji güvenliği kavramlarıyla ilgili olduğunu kanıtlamıştır.[734] Soğuk Savaş'tan bu yana ise enerji kaynaklarına bağımlılık artmış ve küreselleşme, ihraç edilen kaynaklara daha fazla bağımlılığa yol açmıştır.[735] AB – Rusya ilişkileri de bu bağlamda artan bir bağımlılığa doğru evrilmiştir.

Avrupa vatandaşları ve enerji şirketleri, mevcut yüksek yaşam standartlarını sürdürmek için uygun fiyatlarla temin edebileceği güvenli bir enerji kaynağına ihtiyaç duymaktadır. Avrupalıların bu tür tedarikleri sağlamanın yollarını aramalarına rağmen

---

[733] Pınar Buket Kılınç Pala, "Enerji Güvenliği Bağlamında Avrupa Birliği Enerji Politikaları", *Dumlupınar Üniversitesi İİBF UYES Dergisi*, No: 2, Eylül 2016, s. 50.
[734] Anıl Çağlar Erkan, "Enerji Arzı Güvenliği Bakımından …", a.*g.m.,* s. 43.
[735] World Economic Forum, *Europe can replace its lost Russian energy supply with this surprising partner*, https://www.weforum.org/agenda/2022/05/europe-can-replace-its-lost-russian-energy-supply-with-this-surprising-partner/, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

dışa bağımlılıkları günden güne artmaktadır. Bu tedariklerin kaynağı Rusya; Ortadoğu ülkeleri, İran, Irak ve Suudi Arabistan ile Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan gibi eski Sovyet ülkeleri olmaktadır.[736]

Rusya, doğal enerji kaynakları açısından zengin bir ülke olarak, enerjisi nedeniyle yabancılar, özellikle de AB tarafından oldukça değerli bir konumdadır. Rusya'nın AB'ye olan stratejik coğrafi konumu, AB'nin Orta Doğu'daki enerjiye olan bağımlılığını azaltmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, Rusya enerji tedarikçilerini yönlendirdiği için AB, Rus enerjisine bağımlılığı nedeniyle potansiyel siyasi sonuçlarla karşı karşıya kalmaktadır.[737]

Enerji bağımlılığı teorisi, AB ve Rusya enerji ilişkilerini açıklayan en iyi teorilerden birisidir. Burada sadece Rusya'nın ya da AB'nin tek taraflı bir bağımlılığından ziyade her iki aktörün birbirlerine bağımlılığının altı çizilmektedir. Yalnız bu bağımlılığın eşit düzeyde bir bağımlılık olup olmadığı tartışılmaktadır. Zaman zaman bu bağımlılık "karşılıklı" bir bağımlılık olsa da çoğunlukla Rusya enerji gücünü bir dış politika aracı olarak kullandığından bağımlılığın Rusya lehine bir "asimetrik" bağımlılık olduğu ifade edilebilir. Kesin olan bir şey varsa her iki aktörün de ekonomilerinin işlerliği için birbirlerine ihtiyaç duyduklarıdır. Çalışmanın bu kısmında bağımlılığın her iki aktörün enerji ilişkilerine nasıl yön verdiği ele alınacaktır.

İki aktörün enerji ilişkileri analiz edildiğinde, Rusya'nın Birliğin en büyük hidrokarbon tedarikçisi, AB'nin ise Rusya'nın enerji kaynakları için en büyük müşterisi olduğu, dolayısıyla iki aktörün enerji alanında gerçekten birbirine bağımlı oldukları belirtilebilir. Bununla birlikte, iki aktör, bu karşılıklı bağımlılığa karşı temkinlidir, çünkü siyasi ilişkilerde artan güvensizlik, bağımlılığın iki oyuncudan birinin lehine kayması ve diğeri üzerinde aşırı güç ile sonuçlanması konusunda endişelere yol açmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın asimetrik hale gelebileceği korkusu, her ikisinin de enerji güvenliğini en üst düzeye çıkarmak için bağımlılığını azaltmaya

[736] Christophe-Alexandre Paillard, "Russia and Europe's Mutual Energy Dependence", *Journal of International Affairs*, Vol: 63, No: 2, Spring / Summer 2010, p. 81.
[737] Macey A. Bos, *Gazprom: Russia's Nationalized Political Weapon and The Implicatıons For The European Union*, (Georgetown University, The Graduate School of Arts and Sciences, Master of Arts in Liberal Studies), Washington, April 2012, p. 1.

çalıştığı Rusya ve AB arasında bir enerji güvenliği ikilemine yol açmış ve sırayla diğerinin daha bağımlı ve savunmasız hale gelme korkularını yaşamasına neden olmuştur.[738] Görüldüğü üzere enerji bağımlılığı, her zaman simetrik olmadığından enerji güvenliği sorunsalı yaratması kaçınılmaz olabilmektedir. Çünkü bu durumda asimetrik bağımlılık ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle enerji bağımlılığı ve enerji güvenliği AB – Rusya ilişkilerinde iç içe geçmiş kavramlar olarak ele alınmalıdır.

AB, özellikle 2004 Ukrayna krizinden bu yana enerji bağımlılığı konusunda farkındalık geliştirmiştir. Zaman içerisinde de bu bağımlılığı azaltmaya yönelik stratejiler geliştirmeye çalışmıştır. Ancak Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığının azaltılması, son 15 yıldır Brüksel'de geniş çapta tartışılmaktadır. Ocak 2009'da Ukrayna üzerinden Avrupa'ya iletilen Rus gazının iki hafta boyunca kesintiye uğramasına neden olan krizin alarm zillerine ve Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesine rağmen Avrupa, Rusya'dan doğal gaz ithalatını durdurmamıştır. Buna karşılık, Rusya'nın Avrupa'ya boru hattı gazı sevkiyatı 2014'ten sonra artmış ve Avrupa da 2017'de başlayan Yamal LNG projesiyle birlikte Rusya'dan LNG ithal etmeye başlamıştır. Corbeau'ya göre bu alışverişin durdurulamamasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar;

- Avrupa'nın doğal gaz üretimi 2010'dan sonra hızla düşmeye başlamıştır. 2000'li yıllarda Avrupa gaz üretimi, Avrupa'nın talebinin % 50 ila 60'ını oluşturmuştur. En büyük üreticiler Hollanda, Norveç ve Birleşik Krallık olmuştur. Ancak son 10 ila 15 yıl içinde İngiltere doğal gaz üretimi düşmeye başlamış ve Hollanda'daki gaz üretimi sırasında yaşanan depremler, bir zamanlar Avrupa'nın en büyük gaz sahası olan Groningen sahasının gaz üretimindeki düşüşünü hızlandırmıştır.
- Avrupa'nın gaz talebi son beş yılda istikrar kazanmıştır. Bu duruma olağanüstü soğuk havaların yol açtığı ifade edilmektedir.
- Enerjinin alternatif yollardan tedarik edilmesi büyüyen ithalat açığını kapatamamıştır. Avrupa'nın azalan üretimi nedeniyle, net ithalatı 2016'dan bu yana 80 milyar m3'ün üzerinde artış göstermiştir. Avrupa,

[738] Carla Leonetti, *The Energy Security Dilemma in EU - Russia Relations*, (Mgimo University, Tesi di Laurea in International Public Policies, Luiss Guido Carli, Master's Degree Thesis), 2021, p. 29.

> LNG yeniden gazlaştırma kapasitesini 2020 itibarıyla yılda yaklaşık 250 milyar $m^3$ (2010'a göre % 40 artış) çıkarmayı başarırken, LNG ithalatındaki artış, artan ithalat ihtiyacını tam olarak karşılayamamıştır.[739]

Tüm bu nedenler göz önüne alındığında AB'nin alternatif enerji tedarik etmeye yönelik stratejilerinin yetersiz kaldığı ifade edilebilir. Bu nedenle ihtiyaç duyduğu hidrokarbonları Rusya'dan tedarik etmeye devam etmiştir.

Rusya ile AB arasındaki ilişki birbirine bağlı olsa da AB ve Rusya'nın enerji politikalarına farklı yaklaşımları olduğu ve enerji politikalarının karşılıklı bağımlılıklarının doğasına ilişkin farklı algılamalar nedeniyle farklı şekillendikleri açıkça görülmektedir. Karşılıklı bağımlılık teorisine dayanarak, AB'nin büyük talebi nedeniyle gerçekten hassas olduğu ve Rusya'nın, enerji ürünlerini satma ihtiyacı nedeniyle gerçekten savunmasız olarak kabul edilebileceği ifade edilebilir.[740]

Enerji politikaları gözlemlendiğinde, AB'nin enerji arzını güvence altına almak için benimsediği stratejilerin Rusya'nınkilerle çeliştiği ortaya çıkmaktadır. Taraflar, devletin ve piyasaların enerji sektöründe oynaması gereken rol konusunda çok farklı tavırlar geliştirmişlerdir. Taraflarca önerilen politikalar sıfır toplamlı kazanç yaklaşımını izlemekte ve rasyonel olarak yalnızca kişisel çıkarlara göre uygun görünmektedir. Aslında, mevcut karşılıklı bağımlılık durumu, bir taraftaki herhangi bir iyileştirme, diğerinin pahasına ve endişelerine yol açtığında, klasik bir güvenlik ikileminin özelliklerine bürünmektedir.[741] Durum bu şekilde gelişirse asimetrik bağımlılık ortaya çıkar ve bir taraf için enerji güvenliği sorununu ortaya çıkarır.

Karşılıklı bağımlılık, iki aktör arasındaki enerji ilişkilerinin karakterini oluşturmaktadır. Rusya, enerji kaynaklarının ve hammaddelerinin ihracatının yanı sıra yurtiçi yatırımları ve teknolojiyi getirme konusunda Avrupa'ya bağımlıdır. Benzer şekilde, Avrupa Rusya'dan sağlanacak enerji ithalatına bağımlıdır. Ancak, bu

---

[739] Anne-Sophie Corbeau, "How Deep Is Europe's Dependence on Russian Oil?", *Center on Global Energy Policy at Columbia University,* 10 March 2022, https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/qa-europe-s-dependence-russian-gas#_edn1, (Erişim Tarihi: 08.03.2023).

[740] Oleg Remizov, *a.g.e.,* p. 4.

[741] Svetlana Izosimova, *Understanding the Energy Interdependence Between the EU and Russia: Case of the Baltic Sea Region*, (Linköpings Universitet, Master Thesis in International and European Relations), Linköping 2016, p. 90.

bağımlılığın karakteri analiz edildiğinde Rusya'nın Avrupa üzerindeki enerji kozunun, kısa vadede Avrupa'nın Rusya üzerindeki kozundan daha büyük olduğu söylenebilir.[742] Bu durum zamanla Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmasına dayanak oluşturmuştur. Karşılıklı bağımlılık, zaman zaman özellikle kriz dönemlerinde tek tarafın lehine (Rusya) işleyen bir duruma evrilmektedir. Fakat diğer tarafın (AB) uygulayacağı yaptırımlar hesaba katılırsa dengenin yeniden sağlanabileceği de unutulmamalıdır.

AB - Rusya enerji ilişkisi, hem farklı enerji güvenliği anlayışları hem de her iki tarafın da kendi çıkarlarını baltaladığını düşündüğü farklı güç unsurlarının uygulanmasıyla zorlaşmaktadır. Rusya'nın enerji güvenliği anlayışı, finansal olarak fosil yakıt ihracatına bağımlı bir enerji üreticisi olarak konumuyla şekillenmiştir. Rusya ile bozulan siyasi ilişkiler, AB'nin dış enerji politikasının güvenlikleştirilmesini hızlandırmış ve Birliğin, örneğin Hazar bölgesindeki ithalat çeşitlendirme projeleri bağlamında jeopolitik bir duruş sergilemesine yol açmıştır. AB'nin geleneksel arabuluculuk yaklaşımının yanı sıra jeopolitik stratejileri benimsemesi ve Gazprom'un AB kurallarına göre hareket etme konusundaki giderek artan uygulamaları, farklı güç unsurlarının bir arada olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, AB ve Rusya'nın enerji alanındaki davranışlarını değerlendirirken, her bir aktör tarafından kullanılan farklı güç unsurlarına daha fazla dikkat edilmelidir.[743] Özetle, AB gelişmiş teknolojisi ve sanayisi nedeniyle satın alım gücünü elinde bulundurmaktadır. Rusya ise fiziksel imkanlarını ülkenin menfaatine kullanabilen ve yeri geldiğinde bunu üstünlüğe çevirebilen bir aktördür. Her iki tarafın da farklı güç unsurlarını ne şekilde kullandıkları ilişkilerinin geleceği için de önem arz etmektedir.

Rusya, AB'nin en büyük doğal gaz, kömür ve petrol tedarikçisidir. AB'nin ithalat bağımlılığı, üretim ve tüketimdeki eğilimler ve enerji ihtiyacındaki değişimler nedeniyle zaman içinde artmıştır. 1990'daki en düşük değerden (% 50,0), 2008'de zirveye (% 58,4) ve 2020'de (% 57,5) düşmeden önce 2019'da (% 60,5) rekor seviyeye

[742] Robert L. Larsson, *a.g.e.*, p. 194.
[743] Marco Siddi, "The Role of Power in EU–Russia Energy Relations: The Interplay between Markets and Geopolitics", *Europe – Asia Studies*, 2018, p. 16 – 17.

ulaşmıştır.[744] Zaman içerisinde AB'nin enerji bağımlılığı, üretim kapasitesinin azalmasıyla birlikte artış göstermiştir. Artan enerji ihtiyacını da Rusya'dan karşılamıştır.

Ancak AB üye ülkeleri enerji bağımlılığı konusunda Rusya'ya farklı mesafelerde bulunmaktadırlar. AB ülkelerinin Rusya ile olan tarihsel deneyimleri ve Rusya'ya enerji ithalat bağımlılıkları önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu nedenle, bu ülkelerin farklı enerji arz hedeflerine ulaşmaları beklenmektedir. Fakat AB üyeleri olarak, birbirleriyle dayanışma içinde hareket etmeleri de beklenmektedir.[745] 2020 Eurostat verilerine bakıldığında Malta, GKRY ve Lüksemburg'un % 92,5 ile % 97,6 arasındaki oranlarla neredeyse tamamen ithalata bağımlı oldukları gözlemlenmiştir. 2020 yılında en düşük enerji bağımlılık oranları ise Estonya (% 10,5), Romanya (% 28,2) ve İsveç'te (% 33,5) kaydedilmiştir.[746] Veriler farklı olsa da birlik içerisinde yer alan ülkelerin dayanışma halinde ve birlik prensipleri dahilinde hareket etmeleri beklenmektedir. Birlik içerisindeki ülkelerin farklı ihtiyaçları ve gelişmişlik düzeyleri olduğundan enerjiyi ne şekilde konumlandırdıkları önemlidir. Bu nedenle karşılıklı bağımlılığın birlik düzeyinde önüne geçilememesinin altı çizilmelidir.

Karşılıklı bağımlılık, enerji güvenliği ile yakından ilişkilidir. Fakat birlik içerisinde her ülkenin bağımlılık oranları değiştiğinden bağımlılık ve enerji güvenliği algıları da farklılık göstermektedir. Kimi ülkeler ortak hareket etme konusunda daha istekli davranmaktadırlar. Üye ülkeler arasında doğal gaz arzının güvenliği ile ilgili '*dayanışma*' ifadesi resmi belgelerde ve konuşmalarda her zaman yer almaktadır. Dayanışmaya yapılan vurguya rağmen, gerçekte, Rus doğal gaz arzının büyük ilgi gördüğü üye devletler birbiriyle çelişen stratejiler sergileyebilmektedirler.[747]

---

[744] European Union, Eurostat, *EU Energy Mix and Import Dependency,* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_imports_from_Russia_-_statistics&oldid=556977#EU_energy_dependency_on_Russia, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

[745] Anke Schmidt-Felzmann, "EU Member States' Energy Relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies", *Geopolitics,* Vol: 16, No: 3, 2011, p. 592.

[746] European Union, Eurostat, *EU Energy Mix and Import Dependency,* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_imports_from_Russia_-_statistics&oldid=556977#EU_energy_dependency_on_Russia, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

[747] Anke Schmidt-Felzmann, *a.g.m.,* p. 592 – 593.

Bazı AB ülkeleri diğerlerinden çok daha fazla Rusya'ya bağımlıdır. Portekiz ve İspanya çok az Rus enerjisi kullanırken, Avrupa'nın en büyük ekonomisi olan Almanya doğal gazının yarısından fazlasını ve ham petrol arzının % 30'undan fazlasını Rusya'dan almaktadır. Fransa, elektriğinin çoğunu nükleer enerjiden sağlasa da fosil yakıt ihtiyacını karşılamak için hala Rusya'dan ithal etmektedir.[748]

Birliğin içerisinde bulunan ülkelerin enerji tedarik politikalarını şekillendiren bir dizi faktör bulunmaktadır. Bu faktörler şu şekilde sıralanabilir:

- Rusya ile ikili enerji arzı ilişkilerinin yoğunluğu,
- coğrafi konum ve alternatif arz kaynaklarına erişim,
- pazarlık pozisyonları ve tedarik zincirindeki konumları,
- tek tek devletlerin doğal gaz arzı ile ilgili politikalarının ana itici gücü, Rusya'yı uluslararası bir aktör olarak nasıl değerlendirdikleri ve Rus hükümetinin enerji kaynaklarını siyasi amaçlar için kullanma eğilimini nasıl değerlendirdikleridir.[749]

Bu faktörler, aslında AB'nin birlik olarak karar alma mekanizmasının neden yavaş ilediğinin de bir kanıtıdır. Enerji bağımlılığı konusunda da her birlik üyesi ülkenin farklı bağımlılık dereceleri olduğundan birliğin geneline yayılan bir politika değişikliği güç görünmektedir.

Rusya'nın zengin fosil kaynaklara sahip olması, ekonomisini petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki iniş ve çıkışlara kırılgan hale getirmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın, doğal gaz ihracatından elde ettiği gelirlerini devam ettirmek için ithalatçı ülkeler ile uzun dönemi kapsayan antlaşmalar yapması, yeni boru hatları inşa etmesi ve yeni dönemde işleyen bir LNG sektörü kurması gerekmektedir. Mevcut durumda AB, Rusya'nın doğal gaz tedariklerine büyük miktarda ihtiyaç duymaktadır. Bunun neticesinde yeni boru hattı projeleri üzerinde ilişkiler geliştirmiştir. Fakat bu durum, hem Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığı anlamına gelirken hem de Rusya'nın

[748] James McBride, "Russia's Energy Role in Europe: What's at Stake With the Ukraine Crisis", *Council on Foreign Relations*, 22 February 2022, https://www.cfr.org/in-brief/russias-energy-role-europe-whats-stake-ukraine-crisis, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).
[749] Anke Schmidt-Felzmann, *a.g.m.*, p. 593.

enerji gelirleri için Avrupa pazarına bağımlı olduğu anlamına da gelmektedir.[750] Bu açıdan ele alındığında her iki aktörün simetrik bir bağımlılık geliştirdikleri ifade edilebilir.

AB ve Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılık, iki aktör arasındaki enerji iş birliğinin hayati bir bileşeni olmaktadır. Her iki taraf da birbirine bağımlı olduğundan, ortaklar enerji alanında iş birliğini geliştirmekle ilgilenmektedirler. Birlik, enerji ihtiyacının çoğunu Rusya'dan ithal etmekte, aynı zamanda Avrupa, Rusya için karlı bir enerji pazarı olmaktadır.[751] Bu alışveriş, karşılıklı çıkarları gözettiğinden her iki tarafın da lehine bir durum yaratmaktadır. Yine bu durum, simetrik bir bağımlılığı ifade etmektedir.

Ancak 2000'li yıllardan bu yana, AB - Rusya enerji ilişkileri, her bir aktörün enerji güvenliğini sağlamak için diğerine olan bağımlılığını azaltmaya çalıştığı ve bu süreçte diğerinin enerji güvenliğini tehlikeye attığı bir güvenlik ikilemi özelliği kazanmıştır. AB - Rusya ilişkilerindeki enerji güvenliği ikileminin nedeni, iki aktörün, özellikle de enerji alanında, kötüleşen siyasi ilişkiler ve farklı siyasi konumlar ışığında, karşılıklı bağımlılıkta asimetriye doğru, yani bir oyuncunun diğeri üzerinde aşırı güç sağlayabileceği bir kayma olacağı korkularını artıran güçlü karşılıklı bağımlılık olgusunda yatmaktadır.[752] Karşılıklı bağımlılık her iki tarafın da çıkarlarını gözeten bir ilişki türü iken asimetrik karşılıklı bağımlılık iki aktör arasında dengeyi bozan ve ilişkilerin üstünlük eğilimde bir sürece evrildiği bir sorundur. Çıkan anlaşmazlıkların ve uygulanan yaptırımların asıl nedeninin, avantajı elinde bulunduran tarafın (Rusya) diğeri (AB) üzerinde üstünlük kurma mücadelesi olduğu ifade edilebilir.

Güvenlik kavramı ekonomik, askeri, fiziksel ve bunlara benzer birçok konuyu barındıran çok daha karmaşık bir kavramdır.[753] Karşılıklı bağımlılıkla ilgili literatürün büyük bir kısmı, artan ekonomik karşılıklı bağımlılığın devletlerarasındaki çatışmayı azalttığını savunmaktadır. Politika yapıcılar sıklıkla bu argümanları karşılıklı

---

[750] Tuğçe Varol Sevim, "Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 11, Sayı: 41, Bahar 2014, s. 88.
[751] Bakhtiyar Badalov, *a.g.e.,* p. 54.
[752] Carla Leonetti, *a.g.e.,* p. 1.
[753] Azime Telli, "Rusya - Ukrayna Krizinin Enerji Güvenliğine Etkileri", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Tebliği,* 23 – 24 Eylül 2014, s. 369.

bağımlılığın daha iş birlikçi ve dostça ilişkilere yol açacağını ve potansiyel rakiplerin güvenlik kaygılarını azaltacağını öne sürmek için kullanırlar. Ticaretin pasif etkilerinin ölçülmesinde, çoğu çalışma askeri çatışmaya bağımlı değişkeni merkeze koymakta ve karşılıklı bağımlılığın genel ilişki üzerindeki etkilerine yani daha az ya da daha az iş birliği yapıp yapmadığı ya da çatışmalı mı olduğuna daha az dikkat etmektedirler. Karşılıklı bağımlılık, devletlerin anlaşmazlıkların doğrudan askeri çatışmaya girmesine izin vermesini daha az olası kılabilmektedir. Bununla birlikte, her iki tarafın diğer tarafın uyguladığı eylemlere karşı kırılganlığı artabilir, güvenlik endişeleri doğabilir, gerginliği ve güvenlik rekabetini artıran olumsuz politikalar benimsenebilir.[754] Özetlemek gerekirse karşılıklı bağımlılık, olumlu sonuçlar doğurabileceği gibi, enerji güvenliği sorunu yaratacağından çatışmaları ve rekabeti körükleyici etkiler de yaratabilir.

AB genel olarak Rus enerji ithalatına bağımlıysa, Rusya'nın AB'ye doğal gaz ve petrol ihracatından gelecek gelire büyük ölçüde bağımlı olduğu söylenebilir. Rusya'nın 1999'daki ekonomik çöküşünden beri toparlanmasına rağmen, Rusya ekonomisini çeşitlendirmeyi başaramamıştır. Bu kritik emtialar için talep güvenliğinin sağlanması son on yılda çok yüksek bir öncelik olmuştur. Ne yazık ki, Rusya'nın devlete ait şirketi olan Gazprom bunun yerine hükümeti finanse etmek ve Avrupa devletlerini Rus tutumlarına uydukları için ödüllendirmek veya cezalandırmak için bir uluslararası diplomasi aracı olarak kullanılmıştır.[755]

Rusya'nın ekonomisini ve Rus enerji sektörünün tüketici tabanını çeşitlendirmedeki başarısızlığı, Rusya federal hükümetinin enerji ihracatına büyük ölçüde bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.[756] Ek olarak, Rusya'nın enerji ihracatının yaklaşık % 80'inin AB'ye yapılmasıyla bu, Rus federal hükümetinin AB üyelerine yapılan enerji ihracatına büyük ölçüde bağımlı olduğu anlamına gelmektedir. Karşılıklı bağımlılık iki devletin ticaret için birbirine bağımlı olması

---

[754] Andrej Krickovic, *a.g.m.*, p. 3.
[755] Robert G. Patterson, *a.g.e.*, p. 1.
[756] Vladimir Putin, diğer sanayi sektörlerini çeşitlendirmek ve güçlendirmek yerine, 2010 - 2018 yıllarında Rusya'nın hidrokarbonlara daha da bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. ***Bkz.*** Warsaw Institute, *Russia's Economy Is Becoming Heavily Dependent on Hydrocarbons*, 24 February 2020, https://warsawinstitute.org/russias-economy-becoming-heavily-dependent-hydrocarbons/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

olarak tanımlandığında, Rusya ve AB enerji piyasasında karşılıklı bağımlılığı paylaşan iki aktördür.[757] Bu bağımlılık süreci, hemen gerçekleşiveren bir eylemden ziyade sürece yayılan ve süreç içinde uygulanan farklı politikaların yarattığı bir sonuçtur.

Genel olarak artan ithalat bağımlılığı ve özel olarak ithal Rus gazına olan dengesiz bağımlılık, AB'yi enerji güvenliğini sağlamak için bir strateji tasarlamaya sevk etmiştir. Bu strateji, AB'deki doğal gaz iç pazarını serbestleştirerek ve Rus gazından bağımsız bir boru hattı altyapısı aracılığıyla ithalatı çeşitlendirerek Rusya'ya olan bağımlılığı dengelemeye çalışmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte, bu çabalar, arz güvenliğini sağlamak için AB'deki birkaç üye ülkenin Rusya ile ikili tedarik antlaşmaları yoluyla seçtikleri stratejiler nedeniyle karmaşık hale gelmektedir.[758] Hem birlik içerisinde yer alan ülkelerin Rusya ile ikili ilişkileri hem de birlik içerisinde "birlik" olamamaktan kaynaklı politikalar geliştirmek oldukça güç olmaktadır. Her kriz döneminin ardından bağımlılığın azaltılması yönünde sesler yükselse de bu sesler tüm birliğin desteğini sağlayacak kadar yüksek çıkamamıştır.

Rusya 1990'lı yıllarda zayıf olarak algılanırken, şu anda giderek güçlü bir devlet olarak uluslararası sistemde yer almakta, artan gücü ve enerji kaynakları üzerindeki kontrolü bir tehdit kaynağı olarak algılanmaktadır. Başka bir deyişle, Rusya gittikçe güçlenmiş ve uluslararası bir güç haline gelmiştir. Benzer şekilde, AB - Rusya ilişkilerinin AB lehine asimetrik karşılıklı bağımlılık anlamında anlaşılması, AB'nin Rusya'ya bağımlı olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.[759] AB ile Rusya arasındaki enerji ilişkisi, asimetrik bir enerji bağımlılığı olarak adlandırılabilir. AB, Rus petrolünü ve doğal gazını ithal ederken, Rusya tarihsel olarak Avrupa pazarlarına ve Avrupa'daki yatırımlara ve teknolojilere ihtiyaç duymaktadır.[760] Bununla birlikte, AB, doğal gaz ithalatının % 40'ını oluşturan gaz sektöründe Rus gazına bağımlılık politikalarıyla karşı karşıya kalmaktadır.[761] Ancak daha önce de ifade edildiği gibi

---

[757] Robert G. Patterson, *a.g.e.,* p. 1.
[758] Alexander Elving, *a.g.e.,* p. 7.
[759] Tom Casier, "The Rise of Energy to the Top of the EU - Russia Agenda: From Interdependence to Dependence?", *Geopolitics*, No: 16, 2011, p. 536 -537.
[760] Duane Verner - Agnia Grigas - Frederic Petit, *a.g.e.,* s. 12.
[761] European Union, Eurostat, *EU Imports of Energy Products - Recent Developments,* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments#Main_suppliers_of_natural_gas_and_petroleum_oils_to_the_EU, (Erişim Tarihi: 16.11.2019).

Rusya'nın AB'ye olan bağımlılığı kısa vadede, AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığı ise uzun vadede değerlendirilmektedir.

Enerji politikası ve dış politika arasındaki ilişki genellikle bir tedarikçinin veya müşterinin bakış açısıyla tanımlanan enerji güvenliği kavramıyla birlikte yorumlanmaktadır. Rusya ve Ukrayna arasındaki gaz anlaşmazlıkları sonrasında (2005 – 2006, 2009 ve 2022) enerji güvenliği sorunu hem Rusya'da hem de AB'de siyasi söylemde ortaya çıkmıştır.[762] Daha sonra bu kavram sık sık hem AB'nin hem de Rusya'nın ajandasında ilk sıralarda yer almaya devam etmiştir.

AB'nin Rusya'yla ilişkileri, bağımlılık anlamında giderek daha nitelikli hale gelmiştir. Sonuç olarak, enerji ilişkileri politikleşmiş; artık ticari ya da ekonomik anlamda değil, jeopolitik anlamda anlaşılmıştır. Rusya'ya olan enerji bağımlılığı, AB ve üye devletleri için potansiyel bir güvenlik tehdidi oluşturmakta ve önemli ölçüde artan bir bağımlılık algısından bahsedilmektedir.[763]

AB ve Rusya arasında hem pozitif hem de negatif bir karşılıklı bağımlılık olduğu söylenebilir. Olumlu ya da olumsuz karşılıklı bağımlılık, en geniş kapsamıyla, iki ortağın politikalarında en açık biçimde görülen durumdur. Bir tarafın ulusal düzenlemeleri ortaklığın gelişme fırsatlarını sınırlandırırsa, bu tür bir ilişkide ilerleme olmayacaktır. Aslında, politikalar genellikle bir tarafın pozitif karşılıklı bağımlılığı sürdürmek için ne kadar istekli olduğunu ya da bu karşılıklı bağımlılıktan kaçmak için ne kadar istekli olduğunu göstermektedir.

Olumlu karşılıklı bağımlılık geliştirmek için ortaklar arasında yapıcı bir diyaloğun kurulması gereklidir. Yetersiz diyaloğun muhtemel nedeni, karşılıklı bağımlılığın asimetrisi olabilir. Tehdit edilen taraf, genellikle diğer ortağa ek yaptırımlar yaratarak veya alternatif potansiyel ortaklıklar arayarak karşılıklı bağımlılığı azaltmaya çalışmaktadır.[764]

İki aktörün, enerji ilişkisi AB'nin, enerjiye günden güne daha fazla ihtiyaç duyması; Rusya'nın ise AB'ye daha fazla enerji satması olarak şekillenmekte, bu

[762] Jussi Huotari, *a.g.m.*, p. 121.
[763] Tom Casier, *a.g.m.*, p. 540.
[764] Oleg Remizov, *a.g.e.*, p. 7 – 8.

durum iki aktörün ilişkilerini sürdürme nedeni olarak gözükmektedir. İki aktör enerji konusunda karşılıklı çıkar gözetmekte ve bağımlılık esasına dayanan ilişkiler yürütmektedir. Bakıldığında iki aktör birbirinden bağımsız iki enerji stratejijisi izlemektedir. Rusya, enerji konusunda tekel bir politika izleyip enerji lideri olarak uluslararası sitemde kendinden söz ettirmek isterken AB bu duruma karşı çıkarak alternatif birçok aktörün AB enerji pazarında etkin rol oynayabileceğini ifade etmektedir. Tarihte yaşanan olaylar değerlendirildiğinde enerji güvenliğinin iki aktör arasındaki en problemli konu olduğu söylenebilir. Bu problem, yüksek enerji bağımlılığından dolayı aralarında anlaşmazlıklara neden olurken, bir yandan da böyle sıkıntıların yaşanmaması amacıyla birleştirici adımların atılmasını da teşvik etmektedir. AB enerji akışının sürdürülebilir, kesintisiz ve uygun maliyetle devam etmesi yönünde çalışırken Rusya enerji gücünü bir politika aracı olarak kullanarak gelir akışının kesintisiz devam etmesini arzulamaktadır. [765] İki aktör, uluslararası sistemde kendilerine bir yer bulmuş güçlü aktörlerdir. Bu gerginlikler, onların küresel imajları noktasında da olumsuz etki yaratabilmektedir.

Avrupa, uzun zaman önce, enerji bağımlılığından kurtulmak için petrol ve gaz sahalarına erişim sağlamayı içeren çeşitlendirme seçenekleri aramaya başlamıştır. AB, petrol ve gaz boru hatları inşa etme planlarını uygulamaya çalışırken, Rusya önemli bir enerji tedarikçisi olmaya devam etmektedir. AB tarafında çeşitlendirme süreçlerinin yoğunlaşması Rusya'yı enerji piyasasındaki tekel konumundan çıkaracaktır. İşbirliği, karşılıklı fayda sağladığı sürece, Rusya ve AB'nin enerji sektöründeki ortak çıkarlarının pekiştirilmesini amaçlamaktadır ve ortak bir Avrupa ekonomik alanının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Enerji arz güvenilirliğinin iyileştirilmesi ve dolayısıyla Avrupa'nın enerji güvenliği, arz coğrafyasının değiştirilmesiyle sağlanabilir. Bu nedenle AB için yeni alternatif enerji kaynaklarının araştırılması, geliştirilmesi ve uygulanması kadar yeni altyapı kapasitelerinin oluşturulması da önemlidir.[766]

Karşılıklı bağımlılığın sağlanması, ülkelerin ulusal güvenlikleriyle yakından alakalıdır. Patterson'a göre, gelecekte de öyle kalacağı beklentisiyle istikrarlı karşılıklı

[765] Bilge Yurtsever, *a.g.m.*, s. 52.
[766] Iryna Pavlenko, *a.g.m.*, p. 37.

bağımlılıklar, ulusal güvenliği iyileştirebilmektedir. Her iki ticaret ortağı da enerji arzı ve talebi gibi kritik karşılıklı bağımlılıkların güvende olduğuna inandığında, ekonomik ticareti kesintiye uğratmanın maliyetlerinin, diğer tavizlerin yararlarından daha ağır basabileceğine kanaat getirmektedir. Rusya ve AB arasındaki enerji bağımlılığı söz konusu olduğunda, bu denge özellikle hassastır. Rus ekonomisi, Avrupa'ya yapılan enerji ihracatının fiyatını ve talebini korumaya bu kadar bağımlıyken, Rusya'nın güvenilir bir ticaret ortağı olduğunu kanıtlayarak kazanacağı çok şey vardır.[767]

Yine de AB - Rusya enerji ilişkisinin "asimetrik" doğası bir tehdit oluşturmaktadır. Avrupa, Rus fosil yakıtlarına; Rusya ise enerji ihracatının bir alıcısı olarak Avrupa'ya ihtiyaç duymaktadır. Karşılıklı birbirine bağımlılık, daha çok Rusya lehine evrilmektedir. Umbach bu bağımlılığı şu şekilde ifade etmektedir:

> *"… Rusya, hiçbir Avrupa / Batı yatırımı ve teknolojisi olmadan, en azından 1 yıl idare edebilir fakat Avrupa Birliği Rus gazı olmadan 30 gün bile ayakta kalamaz…."* [768]

Umbach'ın analizi, 2022 yılında AB'nin yüksek maliyetli ve yetersiz enerji kaynaklarıyla kışı geçirmek zorunda olması göz önüne alındığında haklı bir tespit niteliği taşımaktadır.

Uzun vadede, daha büyük küresel gelişmelerin Avrupa ve Rusya'nın karşılıklı enerji bağımlılığını azaltabileceği öngörülmektedir. Kaya gazı devrimi, dünya doğal gaz piyasalarında bir arz yaratmıştır. Avrupa, LNG altyapısını geliştirmeye başladığında, enerji ihtiyacını Kuzey Amerika ve Orta Doğu'dan LNG ithalatıyla karşılayabileceğinden, Rusya'dan gelen arz kesintilerine karşı daha az savunmasız olacaktır. Rusya da aynı şekilde enerji dışsatımlarını Asya'ya (özellikle Çin'e) genişlettiğinde Avrupa pazarlarına giderek daha az bağımlı hale gelecektir. Ukrayna'daki mevcut krizden önce, karşılıklı bağımlılığın azalmasına yönelik bu daha büyük eğilimlerin AB - Rusya ilişkileri üzerinde olumlu bir etki yarattığına ve her iki tarafın da enerji alanındaki güvenlik endişelerini hafiflettiğine dair işaretler

---

[767] Robert G. Patterson, *a.g.e.,* p. 25.

[768] Frank Umbach, "Russian – Ukrainian - EU Gas Conflict: Who Stands to Lose Most?", *NATO Official Website,* https://www.nato.int/docu/review/2014/nato-energy-security-running-on-empty/Ukrainian-conflict-Russia-annexation-of-Crimea/EN/index.htm, (Erişim Tarihi: 20.01.2019).

gözlemlenmiştir.[769] Ancak dünya çapındaki ekonomik daralma nedeniyle Rusya - AB enerji güvenliği için birçok tehdit de bulunmaktadır. Bu tehditlere örnek olarak ABD'nin İran'a yönelik petrol yaptırımları, dünya ekonomik ekseninin Asya-Pasifik bölgesine kayması, korumacı politikaların yükselişi, ticaret savaşları verilebilir.

Rusya ve AB, enerji ilişkilerindeki çatışan çıkarlar nedeniyle hem talep hem de arz yollarını çeşitlendirme arayışındadır. Rusya, AB'nin dış politika tarzına göre "enerji oyunu" oynamak istememektedir. Yakın gelecekte ne olacağını analiz etmek ayrıca önemlidir. Çünkü AB'nin liberal ve kurumsalcı fikirleriyle çelişen fikirleri nedeniyle Rusya'nın kademeli olarak Asya-Pasifik enerji piyasasına doğru kayması öngörülebilir. AB'nin arzusu ise Rusya'ya enerji ilişkilerinde liberal kuralları kabul ettirmektir.[770]

Ancak son yaşanan kriz, tekrar bağımlılık konusunu gündeme getirmiş, AB her ne kadar arz kesintilerine maruz kalsa da uyguladığı yaptırımlar Rusya'nın gelirlerinde bir düşüşe neden olmuştur.[771] Bu durum, karşılıklı bağımlılığın altını çizmiştir. Ancak hem AB'nin farklı alternatiflere yönelmesi hem de Rusya'nın Çin, Hindistan gibi tedarikçilere yönelmesi bu bağımlılığın azaltılması konusunda bir ışık da yakmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık, yapılan antlaşmalar ya da kurulan ilişkiler yoluyla karşılıklı fayda sağlayabilecek bir olgudur. AB – Rusya enerji ilişkilerinde bu faydaların gözlemlenebildiği gibi bağımlılığın bir tarafın dış politika gücü olarak ele alındığı durumlara da evrildiği gözlemlenebilir. AB – Rusya ilişkilerinde, yaşanan siyasi gerilimler bu bağımlılığı asimetrik yönde değiştirmektedir. Ancak bu asimetri, her iki tarafın da aleyhine işleyebilmektedir.

AB - Rusya ilişkisinin karşılıklı bağımlılık tarafından yönlendirilen karmaşık bir ortaklık olduğu açıktır. Bununla birlikte, iki aktör arasında güven eksikliği olduğu

---

[769] Andrej Krickovic, *a.g.m.*, p. 22.
[770] Iliyas Gasilov, *The Concept of Energy Security in the Russia - European Union Relations: The Crucial Aspect of the Blurred Russian Foreign Policy*, (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019, p. 129 – 130.
[771] The Moscow Times, *Russian Economy Contracts by 2.1% In 2022 — Rosstat*, 20 February 2023, https://www.themoscowtimes.com/2023/02/20/russian-economy-contracts-by-21-in-2022-rosstat-a80283, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

da ifade edilebilir.[772] Bu kırılgan güven, herhangi bir kriz ortamında daha da zedelenmektedir. "Pamuk ipliğine bağlı" olarak değerlendirilebilecek ilişkide yaşanan krizlerin rolü çok büyüktür. Bu nedenle çalışmada, iki aktörün ele alınan ilişkilerinin enerji krizleri çerçevesinde değerlendirilmeleri bu noktada önem taşımaktadır.

### 3.3.2. Yaşanan Doğal Gaz Krizleri ve Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerine Etkileri

Rus gazı, taşınması kolay ve neredeyse her zaman mevcut olduğu için Avrupa'nın tercih ettiği kaynaklardan ilkidir. Son yıllarda bazı ülkelerin kömür ve nükleer enerji üretimine son vermesi ve kendi gaz sahalarında üretimin azalmasıyla Rus gazının önemi daha da artmıştır. Rus devlet kontrolündeki Gazprom şirketi, Ukrayna'daki savaşın enerji arzını kesintiye uğratana ve bir enerji sağlayıcısına aşırı bağımlılık riskini vurgulayana kadar Avrupa'da tüketilen tüm gazın yaklaşık üçte birini tedarik etmiştir.[773]

AB, Rusya'dan gazı Ukrayna yoluyla tedarik etmektedir. Rus gazı boru hatlarıyla AB ve Ukrayna'ya üç ana yoldan taşınmaktadır. Bunlar; Soğuk Savaş sırasında inşa edilen Ukrayna boru hattı ağı; 1990'larda inşa edilen Belarus ve Polonya üzerinden geçen Yamal - Avrupa boru hattı ve 2011'de açılışı yapılan ve Baltık Denizi üzerinden Rusya ile Almanya arasında doğrudan bir bağlantı sağlayan Kuzey Akım Boru Hattı'dır. Bu nedenle, 2010'ların ortalarına kadar Ukrayna, Rus gazı için hem önemli bir ithalatçı hem de kilit bir geçiş ülkesi konumunda bulunmuştur.[774] Dolayısıyla boru hatları üzerinden yaşanacak herhangi bir sorun, AB – Rusya ilişkilerini daha da kırılgan hale getirmektedir.

Rus gazı, Avrupa'ya Belarus ve Ukrayna üzerinden iletilmektedir. Dolayısıyla, bu devletlerin Rusya dış politikasındaki önemi büyüktür. Ukrayna, AB'ye coğrafi konum itibariyle yakın olduğundan, 2009 ve 2010 yıllarında çeşitli durumlarda

---

[772] Natasha A. Georgiou - Andrea Rocco, "Energy Governance in EU-Russia Energy Relations: Paving the Way Towards an Energy Union", *Institute of European Law Working Papers,* 2017, p. 21.
[773] The Washington Post, *How Europe Became So Dependent on Putin for Its Gas,* https://www.washingtonpost.com/business/energy/how-europe-became-so-dependent-on-putin-for-its-gas/2022/07/11/8c5cbe8c-0122-11ed-8beb-2b4e481b1500_story.html, (Erişim Tarihi: 08.03.2023).
[774] Marco Siddi, *a.g.m.,* p. 1559.

gaz kesintisiyle karşı karşıya kalmıştır. Ghimi'ye göre de, 2006 yılında yaşanan kriz ise, AB'ye Moskova'nın adil bir oyunun ilkelerini izleyen bir ortak olmadığını ve ortak bir paydanın olmasını istemediğini göstermiştir.[775] 2014 ve 2022 yıllarında yaşanan Ukrayna krizlerinin de bunu bir kez daha kanıtlamış olduğu belirtilebilir.

AB üye ülkelerine 30 yıldan fazla kesintisiz teslimatın ardından, Rus enerji şirketleri 2004 yılından bu yana Belarus (2004 gaz krizi; 2007 petrol krizi) ve Ukraynalı şirketler ve boru hattı işletmecileri (2006 gaz krizi; 2007 / 2008 gaz krizi; 2009 gaz krizi; 2010 petrol / gaz krizi; 2024 Kırım'ın ilhakı, 2022 Rusya'nın Ukrayna'ya askeri operasyonu) ile transit ücretleri ve enerji fiyatları üzerinden AB üyesi ülkeleri de etkileyen çeşitli kısa vadeli ya da uzun vadeli arz kesintileriyle sonuçlanan çeşitli krizler yaşamıştır. Rus üreticilerin tedarikleri kesmeye ve dolayısıyla tedarik kıtlığına neden olma kararı birçok AB üyesi ülke için endişe kaynağı haline gelmiştir.[776]

#### 3.3.2.1. Ukrayna Krizlerinin Nedenleri ve AB – Rusya Enerji İlişkilerine Etkileri

Rusya ve Ukrayna, birbirine karşılıklı bağımlılığı bulunan iki ülkedir. Ukrayna, 2010 - 2014 yılları arasında Çin, Almanya ve ABD'den sonra Rusya'nın dördüncü en büyük ithalat ortağı olmuştur. Ukrayna, Rusya'nın Avrupa'ya yaptığı petrol ve gaz teslimatları sağlamak amacıyla kullandığı geniş bir boru hattı ağına sahiptir. AB'nin toplam gaz arzının en az % 10 - 12'si bu ağ üzerinden pompalanmaktadır. Ukrayna, enerji konusunda Rusya'ya ihtiyaç duymaktadır. Rusya'nın silahlı kuvvetleri ise, savaş gemileri için helikopter motorları, kargo uçakları ve gaz türbini motorları tedarik eden, stratejik füzeler için tank hedefleme sistemleri, güçlendiriciler ve seyir ekipmanları inşa eden ve uçuş uçakları için hava füzeleri ve diğer parçaları sağlayan Ukrayna'nın savunma yüklenicilerine bağımlıdır.[777]

---

[775] Ana-Maria Ghimi, *a.g.m.,* p. 93.
[776] Anke Schmidt-Felzmann, *a.g.m.,* p. 575.
[777] Mikhail A. Molchanov, "Choosing Europe over Russia: What has Ukraine Gained?", *European Politics and Society*, Vol: 17, No: 3, 2016, p. 525.

2014 yılında yaşanan Ukrayna sorunu ve daha sonra Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi üzerine Brüksel - Moskova ilişkileri gergin bir sürece girmiştir. Bu gelişmelerin ardından AB, Rusya'ya bir dizi yaptırım uygulamış ve karşılığında Moskova bir dizi iş birliği alanından çekilmiştir. Dolayısıyla bu gerilim, Rusya - Avrupa karşılıklı bağımlılığı için bir sınav niteliğinde olmuştur.[778] Dolayısıyla yaşanan krizlerin AB - Rusya arasındaki ilişkilerin niteliğini belirleyen önemli siyasal olaylar oldukları görülmektedir.

Devletlerin enerjiye olan ihtiyaçlarının sürekli arttığı bilinen bir gerçektir. Talep çok olsa da enerji kaynakları sınırlıdır. Bu nedenle enerjinin sürdürülebilirliği, uygun fiyatlı olması ve güvenilirliği konusu önem kazanmıştır. Özellikle enerji krizlerinin yaşanması, ülkelerin bu konuları gündemlerine dahil etmelerinin ana nedeni olmaktadır. Bu krizler özellikle enerjiyi satın olan ve dışarı bağımlılılığı yüksek olan ülkeleri vurmaktadır. Soğuk Savaş esnasında SSCB, güven konusunda endişe yaratmış, bu durum Rusya döneminde de sürmüştür.[779] AB, enerjiye ihtiyacı olan bir aktör olduğu için enerji arzında yaşanabilecek bir kesintisiden endişe duymaktadır. Bu bir nevi AB'nin zayıf karnıdır. Bundan dolayı Rusya da enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmakta ve AB'nin kendisini güvensiz hissetmesine neden olmaktadır.

Rusya'nın bir enerji tedarikçisi olarak siyasi güvenilirliği, zaman perspektifine, alıcıya ve bağlama bağlıdır. Genel olarak Rusya, enerji ihracatının çoğunun hedefine ulaştığı güvenilir bir tedarikçi olmuştur. Ancak bu, enerji akışlarının kesintilerden veya siyasi ve ekonomik sürtüşmelerden mutlaka kurtulacağı anlamına gelmemektedir.[780] Nitekim yaşanan krizler sonucunda Rusya'nın enerji akışını kesmesi, bu güveni sarsıp AB'nin enerji bağımlılığının geleceğini sorgulamasına neden olmuştur.

Ukrayna, AB – Rusya ilişkilerinde önemli bir yerde teşkil etmektedir. Bu nedenle bu önemin neden kaynaklandığının bilinmesinde fayda vardır. Kandiyoti bu

[778] Nurşin Ateşoğlu Güney - Vişne Korkmaz, "The Energy Interdependence Model between Russia and Europe: An Evaluation of Expectations for Change", *Perceptions,* Vol: XIX, No: 3, Autumn 2014, p. 35.
[779] Bilge Yurtsever, *a.g.m.*, s. 40.
[780] Robert L. Larsson, *a.g.e.*, p. 3.

önemi; AB gaz arz denkleminin önemli bir unsuru olan Ukrayna'nın, Rus doğalgazının batıya doğru iletiminde çok önemli bir rol oynaması olarak ifade etmektedir. Batı ile Rusya arasında gelişen gerilimin en önemli parçalarından biri Ukrayna meselesidir. Kandiyoti'ye göre, Doğu ve Batı'dan gelen yoğun dış baskılar, Ukrayna'yı Batı ile Rusya arasında "bir vekil savaş alanına" dönüştürmüştür. Rekabetin getirdiği çatışma yoğunlaştıkça, Rus gaz ithalatının rolünü sınırlamak için tasarlanan AB mevzuatı, daha katı bir şekilde uygulanmıştır. Kandiyoti'ye göre, bu durumun, enerji kaynakları ile değişen jeopolitik konfigürasyonlar arasındaki bağlantıları çözme görevini daha acil ve karmaşık hale getireceği öngörülebilir.[781]

Ukrayna, Gazprom'un Avrupa ülkelerine ihracatı için kritik bir koridor konumundadır. Çünkü transit rotası, Rus gazının Güneydoğu Avrupa ülkelerine ulaştırılması için en kısa yoldur. Ukrayna hem ticari çıkarlara hem de geçişin fiziksel güvenliğine katkıda bulunmaktadır. Ancak Rusya ile Ukrayna arasındaki askeri çatışma, bu iki taraf arasındaki ilişkilerin hem ekonomik hem de sosyal açıdan ciddi şekilde bozulmasına neden olmakta ve bu durum Rus gazı ihracatının taşınmasını zorlaştırmaktadır.[782]

Tek bir enerji tedarikçisine büyük ölçüde güvenmenin riskleri bulunmaktadır. Enerjinin kasıtlı veya kasıtsız olarak kesilmesi, tüketici için zararlı sonuçlar doğurmaktadır. Aynı zamanda bu durum tedarikçinin bir dış politika aracı olarak enerjiyi kullanabileceği sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. AB, 2006 ve 2009 yıllarında Rusya ve Ukrayna arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle iki dönem kasıtsız gaz kesintisi yaşamış, AB - Rusya arasındaki son zamanlardaki kötüleşme nedeniyle kasıtlı gaz kesintileri olasılığı - enerjinin siyasi bir araç olarak kullanılması – artmıştır. İlişkiler, özellikle 2014'te başlayan Ukrayna krizine yönelik çatışmacı yaklaşımlar, AB'nin Rusya'ya güvenmesini iyice zorlaştırmıştır.[783] 2022 yılında başlayan Rusya – Ukrayna

[781] Rafael Kandiyoti, *a.g.e*, p. 2 – 3.
[782] Xiaotong Jing, "The Russia-Ukraine War and Energy Security: Impact and Policies, From a European Perspective", *Highlights in Business, Economics and Management*, Volume: 3, 2023, p. 216.
[783] Arthur Thijmen van 't Spijker, *Promising, or Problematic Pipeline Partnerships? - On Russia, Turkey and the EU's Quest for Improving its Energy Security*, (University of Leiden, MA European Union Studies, Student Repository), 2016, p. 4.

savaşı ile birlikte AB için ciddi enerji bağımlılığının olumsuz etkileri kendisini çoktan göstermiştir.

Ukrayna'daki savaş ikinci yılını doldurmaya hazırlanırken, Batı yaptırımları, Rus fosil yakıtlarının düşen fiyatları ve stratejik yanlış hesaplamalar Rusya'nın petrol ve gaz endüstrisine zarar vermektedir. Analistlere, eski enerji yetkililerine ve yöneticilerine göre, nihayetinde bu gerilim Moskova'nın bir enerji süper gücü olarak statüsünü aşındırabilr.[784] Ancak Rusya'nın bu rolü kolay kolay değişecek gibi görünmemektedir.

Ukrayna'nın sahip olduğu stratejik konum, eski Sovyet topraklarındaki enerji kaynaklarını Batıya iletmesi nedeniyle daha da önem kazanmıştır. Rus ekonomisinde enerjinin rolünün artmasıyla beraber Ukrayna'nın enerji koridoru olarak konumu, Rusya için artan bir önem kazanmıştır. Bir diğer açıdan ele alındığında yeterli fosil enerji kaynağına sahip olmayan Ukrayna, bu kaynakların tedariki için Rusya'ya bağımlıdır. Bu ilişkiden dolayı Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarını Ukrayna'ya iletmekte ve Ukrayna da transit ülke rolü nedeniyle Rus gazını Avrupa'ya iletmektedir. Sonuç olarak iki ülke arasında zaman içerisinde karşılıklı bağımlılık esasına dayanan bir ilişki gelişmiştir.[785]

Ukrayna – Rusya arasındaki ilişki, Sovyet döneminde, Ukrayna endüstrisi ve ilgili kentsel gelişim altyapısının ana enerji kaynağı olarak gaza yöneltildiği zaman başlamıştır. 1960'larda bu esas olarak Ukrayna'nın kendi kara alanlarından gelmiş, ancak bunlar 1970'lerde azalmış ve Sovyetler Birliği 1991'de dağıldığında, Ukrayna batı Sibirya tarlalarından gelen gaza büyük ölçüde bağımlı hale gelmiştir. Rusya, Avrupa'ya gaz geçişi için neredeyse tamamen Ukrayna'ya bağımlı olmuş, boru hatları iki ülkenin Sovyet şemsiyesi altında iş birliği yapmaya devam edeceği varsayımı üzerine inşa edilmiştir.[786] Ukrayna ve Rusya arasındaki gaz ilişkisi karmaşık bir yapıya

---

[784] Georgi Kantchev – Joe Wallace, "Russia's Energy Clout Is Waning, Weakening Its Global Influence", *The Wall Street Journal,* 16 January 2023, https://www.wsj.com/articles/russias-energy-clout-is-waning-weakening-its-global-influence-11673863787, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

[785] A. Sait Sönmez - Harun Bıçakcı - Cuma Yıldırım, "Kırım Sorunu Bağlamında Rusya - Ukrayna İlişkilerinin Analizi", *International Journal of Social Sciences and Education Research,* Cilt: 1, No: 3, 2015, s. 657.

[786] Simon Pirani - Jonathan Stern - Katja Yafimava, "The Russo - Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment", *Oxford Institute for Energy Studies,* February 2009, p. 5.

sahiptir ve son otuz yılda önemli ölçüde değişiklik göstermiştir. 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra Kiev, Rusya üzerinden Rusya'nın veya Orta Asya'nın - yılda 50 - 60 bcm - gaz ithaline büyük ölçüde bağımlı olmuştur, çünkü yerli üretimi Ukrayna'nın ihtiyaçlarının sadece dörtte birini karşılama kapasitesine sahiptir. Bu bağımlılık Moskova'ya Ukrayna üzerinden güç kazandırmıştır.[787]

Ukrayna Krizlerini daha iyi bir kalıba sokabilmek ve anlamlandırabilmek için bir zamanlar Ukrayna'nın Rus toprakları içerisinde olduğunu ve SSCB dağıldıktan sonra bu kaybın ne ifade ettiğini bilmekte fayda vardır. SSCB'nin dağılmasının ardından Ukrayna'nın bağımsız olması, Rusya'nın etnik ve politik kimliklerini tekrar gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu aynı zamanda Rusya'nın jeopolitik gerilemesi anlamına gelmiştir. Ukrayna'daki sanayici ve çiftçi nüfusun kaybı, Karadeniz sınırından uzaklaşma, Rusya'nın kuracağı Avrasya İmparatorluğu için Slav halkların kontrolünü sağlamada Ukrayna'nın olamayışı ve Ukrayna'nın kendi bağımsız siyasetini oluşturarak diğer Sovyet Cumhuriyetlere örnek oluşturması gibi faktörler Rusya için oldukça sorun yaratmıştır.[788]

Ukrayna ve Rusya, birbirleriyle sınır komşusu olan ve yaklaşık 1000 yıllık ortak bir geçmişe sahip iki taraftır. Günümüzde Ukrayna, Avrupa ile Rus gazını birbirine bağlayan ve birçok Rus kökenli insanı ülkesinin sınırları içerisinde barındırıran bir ülkedir. Rusya'nın batısında bulunan Ukrayna ve Rusya arasında herhangi bir doğal sınır bulunmadığından sınırlar belli değildir ve bu durum her iki taraf için de güvenlik endişesi yaratmaktadır.[789] Ukrayna ile ilişkiler bu nedenler göz önüne alındığında Ukrayna sadece Rusya'nın Batı ile ilişkilerini değil, aynı zamanda Rus ulusal kimliğini de tanımlamada çok şey ifade etmektedir.[790]

---

[787] Steven Pifer, "Heading for (another) Ukraine - Russia Gas Fight?", *Brookings*, 30 August 2019, https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/08/30/heading-for-another-ukraine-russia-gas-fight/, (Erişim Tarihi: 14.04.2020).

[788] Zbigniew Brzezinski, *a.g.e.*, s. 134 – 135.

[789] Murat Necip Arman - Hikmet Mengüaslan, "Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Ukrayna Krizi", *Avrupa Birliğinin Dış İlişkileri*, Uğur Burç Yıldız (Ed.), 1. Basım, Nobel Yayıncılık, Ocak 2015, s. 68.

[790] Michael Mandelbaum, "Introduction: Russian Foreign Policy in Historical Perspective", *Council on Foreign Relations*, https://www.cfr.org/excerpt-new-russian-foreign-policy, (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

Ukrayna, Rusya ve Avrupa arasında yer alan SSCB'nin idaresinde bulunmuş ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olan bir ülkedir. AB için Ukrayna dış politika açısından oldukça önemlidir. AB tarafından Ukrayna, Avrupa ve Rusya arasındaki *"gri bölge"* ya da *"tampon bölge"* olarak nitelendirilmektedir. Bu özellik hem kültürel hem de politik eğilimler yönünden de bu şekilde değerlendirilmektedir.[791] Bu çerçeveden ele alındığında Ukrayna, Rusya ve AB için stratejik konumda yer alan bir ülkedir. Fakat Ukrayna'nın bu stratejik konumu, AB'ye fayda sağladığı gibi Rusya ile politik problemler yaşamasına da neden olmaktadır. Ukrayna krizleri, AB'nin son dönemlerde deneyimlediği enerji krizlerinin temelinde yatan sebeplerden biri olmaktadır.[792]

Ukrayna'nın sahip olduğu stratejik konum, ülkenin enerji koridoru olarak rolünün artmasına, *"çok kutuplu eksenler"* arasında politik istikrarsızlıklara maruz kalmasına ve toprak kaybetmesine varacak kadar parçalanmasına neden olmaktadır.[793] Çok merkezli politik ilişkiler, enerji boru hatları ve enerji politikaları, problemlerin temelinde yer almaktadır. Ukrayna krizlerinin üç ana nedenden çıktığı belirtilebilir. Bunlar:

- Rusya'nın zengin fosil kaynaklara sahip olması,
- Avrupa'nın yetersiz enerji üretiminden dolayı çok büyük oranlarda doğalgaz, petrol ve kömür gibi hidrokarbonları temin etme zorunluluğu,
- Ukrayna'nın, Avrupa ve Rusya toprakları arasında yer alan enerji boru hatları üzerinde yer alması ve transit ülke konumununda bulunmasıdır.[794]

Tüm bu nedenler, aslında tüm Ukrayna – Rusya enerji krizlerinin ana nedenleri olarak gösterilebilir. Ukrayna krizleri, AB – Rusya enerji ilişkilerinin tam merkezinde yer almaktadır. Her yaşanan kriz sonrası, özellikle AB'nin güvenlik ve

---

[791] Azime Telli, *a.g.m.,* s. 372.
[792] Cemal Kakışım, *a.g.m.,* s. 464.
[793] 2014'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleri, 2022 yılında başlayan savaş neticesinde de topraklarında halen devan eden savşlardan dolayı toprak kaybetmektedir. ***Bkz.*** Jonathan Masters, "Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia", *Council on Foreign Relations*, 14 February 2023, https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
[794] Mustafa Özalp, "Ukrayna Krizi Ekseninde Türkiye ve AB Enerji Güvenliği", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, No: 1, 2015, s. 105 – 106.

politika kararlarında dönüşümler gerçekleşmiştir. Ayrıca bu krizler, algı değişimlerine de neden olduğundan iki aktör arasındaki ilişkiler asla aynı olmamış ve olmayacak gibi durmaktadır. Bu krizlerin detaylarına yakından bakmakta fayda vardır.

#### 3.3.2.1.1. 2006 Rusya – Ukrayna Krizi

2004 yılında Ukrayna'da yaşanan renkli devrimin ardından Rusya, daha fazla iş birliği sağlamak için Ukrayna'ya yönelik yeni bir dış politika benimsemiştir. Yeni politika önlemi, Ukrayna'yı Rusya'nın çıkarlarına uygun hale getirmesi için ekonomik baskı yapmak üzerine kurulmuştur. Rusya ile Ukrayna arasındaki dengesiz ticaret, Ukrayna'nın enerji güvensizlikleri ve ekonomik koşulları ile birlikte Rusya'nın lehine bir portre çizmiştir. 2006 yılında Ukrayna'nın Rusya'ya ihracatı toplam ticaretinin % 22,5'ini, ithalatı ise % 30,6'sını oluşturmuştur. Rusya'nın Ukrayna'ya ihracatı toplam ticaretinin % 5'ini oluştururken, ithalatı % 6,7 olmuştur.[795]

Aralık 2004'te Kiev'deki dramatik siyasi olaylar, Başkan Yuşçenko'nun seçilmesiyle sonuçlanmış ve bunu 2005'te Ukrayna'nın Rus gaz arzıyla ilgili önemli gelişmeler takip etmiştir. İki aktör arasında enerji konusunda iş birlikleri sağlanmıştır. Rusya - Ukrayna ilişkilerindeki bozulma süreci, petrol ve dolayısıyla gaz fiyatlarının yeni zirvelere çıktığı bir döneme denk gelmiştir. 2005'in sonlarında, eski Sovyetler Birliği ülkelerinin Rus gazına ödediği 50 – 80 $ / mcm, bunun 3 - 4 katı olan Avrupa sınır fiyatlarıyla keskin bir tezat oluşturmuştur. 2005'in son üç ayında, Gazprom ve Naftogaz Ukrayna fiyat müzakerelerinde bir ilerleme kaydedememiştir.[796]

Özetle, en önemli Doğu Avrupa transit ve müşteri ülkesi olan Ukrayna ve Gazprom arasındaki 2006 gaz krizi, Ukrayna üzerinden AB pazarlarına taşınan gazlar için transit ücretler konusundaki anlaşmazlıktan ve Rusya'nın daha önce yüksek oranda sübvanse edilen ülkelerden Ukrayna'ya yönelik gaz fiyatlarını artırma

[795] Lakshmi Priya Panicker, "Russia's Energy Strategy and Gas Disputes", *E-International Relations*, 17 October 2021, https://www.e-ir.info/2021/10/17/russias-energy-strategy-and-gas-disputes/, (Erişim Tarihi: 06.02.2023).
[796] Jonathan Stern, "The Russian - Ukrainian gas crisis of January 2006", *Oxford Institute for Energy Studies*, 16 January 2006, p. 3, 6.

kararından kaynaklanmıştır. Yapılan başarısız müzakereler sonucunda Rusya, 1 Ocak 2006 tarihinde Ukrayna'ya gaz transferini durdurmuştur.[797]

Gazprom gazı kestikten bir gün sonra tekrar açmıştır. Avrupalı tüketiciler, malzemelerinin zarar gördüğünden şikayet etmiş; Gazprom ise Ukrayna'yı ihracat boru hatlarından gaz çalmakla suçlamıştır. Ancak Kiev böyle bir iddiayı yalanlamıştır. Ukrayna, tcm başına 95 $'lık bir fiyat ve kısa süre sonra gelecekteki gaz anlaşmaları konusunda bir ihtilaf kaynağı haline gelen aracı RosUkrEnergo'nun getirilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır.[798]

Bu aksama, AB enerji fiyatlarında ciddi bir artışa yol açmış ve AB ekonomik faaliyetini büyük ölçüde engellemiştir. Fakat AB, etkin ve birleşik bir enerji çeşitlendirme politikası izlemek yerine, ağırlıklı olarak Rusya'ya güvenmeye devam etmiştir.[799] Rusya ile Avrupa arasındaki enerji bağı temelde Rusya - Ukrayna ilişkisinden çok farklıdır. Rusya, AB ile Ukrayna arasındaki aşikar güç asimetrilerinin yanı sıra, mali olarak AB'ye daha fazla bağımlıdır. Bu, AB'yi Ukrayna'ya göre daha güçlü bir jeopolitik ve jeoekonomik konuma sokmaktadır.[800]

Ancak çatışma aynı zamanda daha batıdaki müşterileri de etkilemiş ve Rusya'nın güvenilir bir gaz tedarikçisi olup olmadığı konusunda bir dönüm noktası olmuştur.[801] Karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaşandığı bu dönemde Ukrayna krizi, enerji tedarikçilerinden biri olan Rusya'nın, kendisini karşılıklı bağımlılık açısından karşı tarafa bağımlı görmeyebileceğini göstermiştir.[802]

Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin tarihine bakıldığında böyle bir çatışma ve anlaşmazlık ortamının yaşanması sürpriz olmamalıdır. Rusya, enerji gücünü

---

[797] Lisa Pick, "EU - Russia Energy Relations: A Critical Analysis", *POLIS Journal*, Vol: 7, Summer 2012, p. 328.
[798] Reuters, *TIMELINE: Gas crises between Russia and Ukraine*, 11 January 2009, https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-gas-timeline-sb-idUSTRE50A1A720090111, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).
[799] Doug Murray, *a.g.m.*, p. 4.
[800] Nemanja Popovic, "The Energy Relationship Between Russia and the European Union", *E-International Relations*, 24 February 2020, p. 2, https://www.e-ir.info/2020/02/24/the-energy-relationship-between-russia-and-the-european-union/, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).
[801] Finn Roar Aune et al., *a.g.m.*, p. 117.
[802] Serhan Ünal, "Enerji Alanında Karşılıklı Bağımlılık Mümkün mü: Ukrayna Krizi Örneği", *Türkiye Enerji Vakfı (TENVA)*, 2014, http://www.tenva.org/enerji-alaninda-karsilikli-bagimlilik-mumkun-mu-ukrayna-krizi-ornegi/, (Erişim Tarihi: 30.04.2019).

uluslararası platformda etkili kullanabilen bir aktördür. Bu krizin patlak vermesinin, Putin'in enerjiyi ön plana çıkaran dış politika uygulamalarıyla yakından ilişkili olduğu belirtilebilir.

#### 3.3.2.1.2. 2009 Rusya – Ukrayna Krizi

2006 gaz krizi, çabucak çözümlenmiş gibi görünse de iki tarafın üzerinde tartıştığı fikir ayrılıkları olmaya devam etmiştir. Rusya ve Ukrayna, gaz ticaretiyle ilgili tüm konuları çok önemli olarak değerlendirmiş ve iki ülke bu konularda tamamen farklı pozisyon almışlardır. Rusya, her kuruş borcunu almaya, fiyatları yükseltmeye, transit ücretlerini dondurmaya ve Ukrayna boru hattı sistemi üzerinde kontrol sahibi olmaya çalışırken, Ukrayna borçlarının ödemesini ve fiyatların artmasını ertelemeyi, transit ücretlerini artırmayı ve kendi boru hattı sistemini korumaya çalışmıştır. Bu durumlar, çatışma için verimli bir zemin yaratmıştır. Rusya, sık sık ekonomik tehditlerde bulunarak konuyu gündemde tutmuş fakat Ukrayna, kendi stratejisini takip etmiş ve bu tehditlere uymayı reddetmiştir. Dolayısıyla iki ülke arasında çatışmanın yaşanmaması imkansız hale gelmiştir.[803]

Çatışma ve bağımlılık arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. 2009 yılında yaşanan Ukrayna – Rusya gaz krizi, bağımlılık esasına dayandığından bunu kanıtlar nitelikte bir örnektir. Rusya ve Ukrayna arasında birçok gaz krizi (2007 ve 2008 krizleri) yaşanmıştır fakat bu gaz krizi o zamana kadar yaşanan krizler arasında en ciddi sonuçları olanıdır. Diğer krizlerde Rusya, Avrupa'ya gaz akışını engellemeyip sadece Ukrayna'nın gaz akışını keserken, 2009 krizinde aynı şekilde başlayan süreç daha sonra tüm Avrupa'nın gaz kesintisi yaşamasıyla sonuçlanmış, tüm Avrupa bu kesinti sonucunda hatırı sayılır oranda etkilenmiştir.[804]

İki taraf, önceki anlaşmaların süresi 31 Aralık 2008'de sona ermeden önce, Rus gazının Ukrayna'ya arzı için bir fiyat ve Rus gazının Avrupa'ya geçişi için bir tarife üzerinde anlaşamamıştır. Bunun neticesinde Rusya'nın Ukrayna'ya ihracatı 1 Ocak'ta kesilmiştir. Ancak Avrupa'ya gaz tedariki devam ettirilmiştir. 5 Ocak'ta

[803] Yusin Lee, "Interdependence, Issue Importance, and the 2009 Russia - Ukraine Gas Conflict", *Energy Policy*, No: 102, 2017, p. 205.
[804] Yusin Lee, *a.g.m.*, p. 201.

Gazprom, yılın ilk dört gününde 65,3 mmcm gazın 'çalındığını' iddia etmiş, Ukrayna ise, bu iddiaya "bir tedarik ve transit sözleşmesi olmaması durumunda bu 'teknik' (yakıt) gazı almaya yetkili olduğu" şeklinde yanıt vermiştir. Bu duruma 14 Ocak'ta Naftogaz, Gazprom'a yazdığı mektupta, akışların yeniden başlamasını önleyen bir "teknik anlaşma" bulunmadığını belirterek tekrar vurgu yapmıştır. 6 Ocak'ta Avrupa'ya teslimatlar büyük ölçüde azalmış, daha sonra da tamamen kesilmiştir. 11 Ocak'ta AB tepkisini ortaya koymuştur. 13 – 17 Ocak tarihleri arasında Gazprom, "Ukrayna tarafından engellenen" akışları yeniden başlatmak için günlük girişimlerden bahsetmiştir. Tüm bu süreç 19 Ocak'ta on yıllık tedarik ve transit sözleşmeleri imzalandığında ve 20 Ocak'ta Ukrayna ve Avrupa'ya gaz akışı yeniden sağlandığında ve gaz akışı normal seviyelere döndüğünde sona ermiştir.[805]

Rusya'nın gaz akışını kesmesi, AB üye devletlerinin çoğunluğunu doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. Kesinti, Rusya'nın Gazprom'u ile Ukrayna'nın Naftogaz'ı arasında ticari bir mesele olmasına rağmen, AB, kesintinin başlamasından önce ve olay boyunca her iki tarafla da düzenli temas kurmuş ve uluslararası bir izleme misyonunun oluşturulmasına ilişkin anlaşmada etkili olmuştur.

O dönemde AB'de tüketilen tüm enerjinin dörtte biri gazdır. Bu gazın % 58'i ithal edilmektedir. Bunun % 42'si Rusya'dan gelmekte ve AB'nin Rusya'dan yaptığı gaz ithalatının yaklaşık % 80'i Ukrayna üzerinden geçmektedir.[806] Rusya'dan Avrupa'ya gaz arzında yaşanılan olası bir kapatma, Avrupa Ülkeleri için son derece maliyetli olmuştur. Rusya, Ocak 2009'da Ukrayna'ya gaz akışını geçici olarak askıya aldığında, bazı Avrupa ülkelerinin gaz arzını ne kadar kırılgan hale getirdiği gözlemlenmiştir. Yapısal olarak bu ilişki oldukça asimetriktir. Buna ek olarak, Rusya'dan kaynaklı gaz arzındaki düşüş, bazı Avrupa ülkelerine diğerlerinden daha fazla zarar vermiştir çünkü Rusya'nın gaz ithalatı payı Avrupa ülkeleri arasında değişiklik göstermiştir.[807]

---

[805] Simon Pirani - Jonathan Stern - Katja Yafimava, *a.g.m.,* p. 19.
[806] Commission of the European Communities, *The January 2009 Gas Supply Disruption to the EU: An Assessment,* SEC (2009) 977 final, Brussels, 16.7.2009, p. 2.
[807] Øistein Harsem - Dag Harald Claes, *a.g.m.,* s. 787.

Krizin geniş kapsamlı sonuçları oluşmuştur. Rusya'nın Avrupa'ya tedarikçi olması ve Ukrayna'nın geçiş ülkesi konumunda bulunması imajı ciddi şekilde zarar görmüştür. Avrupalı tüketicilerin daha önce tartıştığı, ancak çok azının harekete geçtiği Rus gazından uzaklaşma çabaları yoğunlaşmıştır. Kuzey Akımı ve Güney Akımı boru hatları gibi Ukrayna'dan transit geçişi çeşitlendiren projelere öncelik verilmesi gündeme gelmiştir. Ukrayna gaz sektörünün daha fazla yeniden yapılandırılması da beklenilen gelişmeler arasında gösterilmiştir.[808] Yaşanan bu olaylar, Rusya'nın kendi politikasını izlemek adına Batı dahil hiç kimseye kulak vermediğinin bir bakıma kanıtı olmuştur. Putin, bir yandan AB tarafından "güvenilemez" bir ortak olarak değerlendirilirken diğer yandan Rusya'da popülerlik kazanmaya devam etmiştir.[809]

Bu krizden AB, birkaç ders çıkarmıştır. Öncelikle böyle bir kriz ortamının tekrar yaşanabileceği ve enerji bağımlılığından dolayı enerji tedariğinde sorun yaşanabileceğinin bilincine varmıştır. Yaşanabilecek gaz krizlerinde erken uyarı mekanizmalarının yetersiz olduğunu ve kriz önleme politikalarının gerekliliğini farketmiştir. Hem üye devletlerin hem de birliğin planlama yapması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca enerji güvenliğinin dış politikanın bir parçası olarak ele alınması ve çeşitli politika düzenlemelerinin yapılması öngörülmüştür. Son olarak başlatılan Enerji diyaloğu kapsamında antlaşmaların gözden geçirilmesi ya da yeni antlaşmaların yapılması gerekliliği anlaşılmıştır.[810]

Ukrayna enerji krizleri daha çok Rusya'nın Ukrayna iç piyasasına sunduğu gaz fiyatlarıyla ilgilidir. Ukrayna, doğalgazı diğer Avrupa ülkelerine göre daha ucuza satın almasına ve Rusya'nın dış politikası için hayati bir unsur olarak kabul edilebilecek Avrupa'ya gaz geçişinde Rusya'nın kendisine bağımlı olduğunu bilmesine rağmen, her seferinde bu durumu gaz fiyatlandırma müzakereleri ve anlaşmaları için kullanmaya çalışmıştır. Öte yandan Ukrayna'nın, enerji tüketim dağılımını göz önünde bulundurarak Rus gazına bağımlı olması ve birkaç kez çözülemeyen anlaşmazlıkların

---

[808] Simon Pirani - Jonathan Stern - Katja Yafimava, *a.g.m.,* p. 4.
[809] Sedat Aybar - Uğur Özgöker, "Batı Enerji Güvenliği ve Türkiye", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 11, Sayı 2, Aralık 2009, s. 328.
[810] Commission of the European Communities, *The January 2009 Gas Supply Disruption to the EU: An Assessment,* SEC (2009) 977 final, Brussels, 16.7.2009, p. 6 – 16.

bulunması, Ukrayna'nın Rusya'ya olan borçlarını ödememesine ve Rusya'nın Ukrayna'ya gaz arzını kesmesine neden olmuştur.[811] Görüldüğü üzere hem 2006 krizi hem de 2009 krizi temel olarak fiyatlandırma konusunda yaşanan fikir ayrılıklarından dolayı patlak vermiştir. Bu iki krizde de Rusya, Ukrayna'ya enerji iletimi konusunda bağımlı olduğunu dikkate almamıştır. Rusya, enerji gücünü, özellikle Avrupa'nın çoğunu gazsız bırakan 2009 krizinde[812] etkili bir şekilde kullanmıştır.

#### 3.3.2.1.3. 2014 Rusya – Ukrayna Krizi

Kasım 2013'te Rusya yanlısı Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in Ukrayna hükümeti, AB ile planlanan bir Ortaklık Anlaşması imzalamamaya karar vermiş ve bunun neticesinde başkent Kiev'de gösteriler başlamıştır. "Euromaidan" gösterileri, 2014'ün başlarında şiddete dönüşmüş ve o yılın Şubat ayında bazı Avrupa dışişleri bakanları birlik hükümeti ve erken seçimleri içeren bir uzlaşmaya aracılık etmişlerdir. 22 Şubat 2014'te bir güç paylaşımı anlaşmasının başarısız olmasından sonra, Başkan Yanukoviç Ukrayna'dan kaybolmuş ve Ukrayna Parlamentosu tarafından yeni bir hükümet kurulmuştur.[813]

Şubat ayının ilerleyen günlerinde, Batı'da yaygın olarak Rus personeli olduğu kanıtlanan kimliği belirsiz askeri figürler, Ukrayna'da çoğunluğu Rus olan bir yarımada olan Kırım'daki havaalanlarını kuşatmış ve Kırım özerk meclisi Rus yanlısı güçler tarafından ele geçirilmiştir.[814] Bu olayın ardından Mart 2014'te meclis tarafından bir bağımsızlık ilanı yayınlanmış ve daha sonra Rusya ile birleşme konusunda bir referandum yapılmıştır.[815] O zamandan beri Rusya, Kırım üzerindeki kontrolünü sürdürmüş ve Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk bölgelerinin

---

[811] Oğuzhan Akyener - Çağrı Şirin, *a.g.m.,* s. 109.

[812] CNN Money, *Ukraine, Russia cut off gas to Europe,* 7 January 2009, https://money.cnn.com/2009/01/07/news/international/russia_ukraine/index.htm, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[813] Becky Sullivan, "Russia's at war with Ukraine. Here's how we got here", *NPR,* 24 February 2022, https://www.npr.org/2022/02/12/1080205477/history-ukraine-russia, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[814] BBC News, *Ukraine crisis: Timeline,* 13 november 2014, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[815] Yarımadanın kontrolü Rus birliklerinin elindeyken, Kırım parlamentosu Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya katılmak için oy kullanmıştır. Bunu, sonuçları tartışmalı olmasına rağmen seçmenlerin % 97'sinin ayrılmayı desteklediği bir halk referandumu ile gerçekleştirmiştir. ***Bkz.*** Becky Sullivan, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

(Donbas) bazı kısımlarını da kontrol altına alan Rusya yanlısı ayrılıkçı güçleri desteklemiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak 21 Mart 2014 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Putin, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını resmileştiren yasayı imzalamıştır.[816]

Rusya, 2014 yılında Kırım'ı ele geçirerek çeşitli avantajlar elde etmiştir. Karadeniz'de stratejik bir dayanak noktası üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmıştır. Orada daha geniş ve daha kapsamlı bir askeri varlıkla Rusya, gücünü geleneksel olarak sınırlı etkiye sahip olduğu Akdeniz, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya doğru daha derine yansıtabilmiştir.[817]

Ukrayna'da da değişimler yaşanmıştır. Kaçan devlet başkanının yerine Petro Poroshenko başkanlığa gelmiştir. AB, Ukrayna ile tarihi bir ortaklık antlaşması[818] imzalamıştır. Başkan Poroshenko, bunu "inanç ve sarsılmaz iradenin simgesi" olarak tanımlamış ve bu antlaşmayı Ukrayna'nın AB'ye katılma hazırlıklarının başlangıcı olarak gördüğünü ifade etmiştir.[819] Bu sırada Rusya, G8'den çıkarılmış ve kalan G7 liderleri, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesini "yasa dışı" olarak tanımlamıştır. Ukrayna hükümeti ve doğudaki Rusya yanlısı isyancılar, yaklaşık beş aydır süren çatışmayı sona erdirmek için Minsk'te (ilk Minsk Anlaşması olarak anılan) bir ateşkes imzalamışlarsa da Ateşkes antlaşması imzalandıktan birkaç gün sonra bozulmuştur.[820] 2014 Kırım İlhakı ile ilgili olarak Putin bir konuşma yapmış ve AB için de mesajlar vermiştir. Kırım'ın uluslararası hukuka aykırı olarak ihlal edilmediğini, Kırım halkının bunu tercih ettiğini ifade etmiştir. ABD ve AB'nin Kosova "oldubitti" müdahalelerini örnek göstererek Batı'nın "çiftestandart" yaptığına değinmiştir.[821] Ataseven'in de

[816] Nigel Walker, "Conflict in Ukraine: A timeline (2014 - present)", *House of Commons Library Research Briefing*, 9476, 24 February 2023, p. 4.
[817] Jonathan Masters, *a.g.m.*, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
[818] Bu antlaşma, Ukrayna'nın AB ile ilişkilerini geliştirmesinde bir fırsat yaratmıştır. Ukrayna'nın AB ile imzaladığı ortaklık antlaşması, tüm imzacılar tarafından onaylanarak, daha derin siyasi bağları, daha güçlü ekonomik bağları ve ikisi arasındaki ortak değerlere saygıyı teşvik etmiştir. ***Bkz.*** Niger Walker, *a.g.e.*, p. 22.
[819] Permanent Mission of Ukraine to the United Nations, *Speech of the President Petro Poroshenko at the ceremony of signing the Association Agreement between Ukraine and the European Union*, 27 June 2014, https://un.mfa.gov.ua/en/news/24872-vistup-prezidenta-petra-poroshenka-na-ceremoniji-pidpisannya-ugodi-pro-asociaciju-mizh-ukrajinoju-ta-jevropejsykim-sojuzom, (08.05.2023).
[820] Nigel Walker, *a.g.e.*, p. 17 – 19.
[821] President of Russia Official Site, *Address by the President of the Russian Federation*, 22 February, 2022, http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

belirttiği gibi Putin, Batı ile gerginlikleri artık ima ederek değil açıktan dile getirmeye başlamıştır.[822]

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, AB'nin de tepkisine neden olmuştur. Enerji Diyaloğu kapsamında yürütülen tüm görüşme ve süreçleri askıya alınmıştır. 2014 yılında Avrupa Konseyi, Rusya ile iş birliğini (sınır ötesi iş birliği ve kişiler arası temaslar hariç) ve uluslararası finansman kurumları aracılığıyla ülke yararına yeni AB finansmanını dondurma kararı almıştır.[823]

Rusya, doğu Ukrayna'daki çatışma tırmanırken Haziran ayında Ukrayna'nın gazını kesmiş, ancak AB'nin aracılık ettiği bir anlaşmada Rusya, kış boyunca Ukrayna'ya gaz arzını sürdürmeyi kabul etmiştir.[824] Avrupa Konseyi, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından AB ile Rusya arasında artan askeri gerilimi ele almıştır. AB'nin enerji güvenliği sorununu hatırlatan Konsey, Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığını azaltma çabalarını desteklediğini belirtmiştir. Bunun, enerji verimliliğini artırarak, kaynakları çeşitlendirerek ('Güney Koridoru' boru hatlarından ve muhtemelen ABD'den) ve iyileştirilmiş elektrik ve gaz şebekesi bağlantılarıyla yerli kaynaklar geliştirerek gerçekleştirilmesi önerilmiştir. Ancak bunun, yalnızca Üye Devletler asimetrik şoklar durumunda birbirleriyle dayanışma içinde hareket edilirse işe yarayacak bir plan olduğu değerlendirilmiştir.[825]

Bu esnada Rusya'ya çeşitli yaptırımların uygulanması gündeme gelmiştir. ABD, NATO ve AB, bu çatışmanın tırmanmasını engellemek amacıyla Rusya'ya ekonomik yaptırım uygulama kararı almışlardır. Aynı zamanda, İngiltere başbakanı David Cameron, Ukrayna'ya £ 15 milyonluk bir acil yardım paketini onaylamıştır. Savaş ikinci yılını doldururken Varşova'daki NATO Zirvesinde, NATO - Ukrayna Komisyonu devlet ve hükümet başkanları Ukrayna için Kapsamlı Yardım Paketini onaylamış ve NATO'nun Ukrayna'ya yardımını artırmışlardır.[826]

---

[822] Emrullah Ataseven, *a.g.e.*, s. 171.
[823] European Parliament, *Russia*, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/177/russia, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).
[824] Nigel Walker, *a.g.e.*, p. 19.
[825] Pasquale De Micco, "A cold winter to come? The EU seeks alternatives to Russian gas", *European Parliament: Directorate-General for External Policies*, October 2014, p. 4.
[826] Nigel Walker, *a.g.e.*, p. 19 – 21.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve doğu Ukrayna'daki askeri istikrarsızlık, enerji ilişkilerinde güvenlik sorunsalı yaratmış ve enerji ilişkileri, uluslararası siyasetin bir konusu haline gelmiştir. AB ile Rusya arasındaki resmi enerji diyaloğu, Rusya, AB ve Ukrayna arasında Ukrayna'ya doğal gaz tedarikini güvence altına almak için yapılan üçlü görüşmeler haricinde askıya alınmıştır. AB yaptırımları ayrıca belirli Rus petrol şirketlerini, Rus Arktik açık deniz petrol aramalarını ve kaya petrolü üretimini de hedef almıştır.[827]

Rusya'da, Yeltsin'in zamanında enerji endüstrisinde devletin mülkiyet yüzdesi sadece % 10 civarında kaydedilmiştir. Rus petrol üretiminin yalnızca % 14'ü devlet tarafından kontrol edilirken daha sonra, devlet üretiminin % 35'ini kontrol edebilmiştir. 2005 yılında Putin, enerji kaynaklarının devlet mülkiyetindeki payını % 50'ye çıkarmıştır. Aynı zamanda, yabancı şirketler Rusya pazarından çıkarılmışlardır. Enerji politikasının, dış ve güvenlik politikalarıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olan en önemli hükümet politikalarından biri olduğu açıktır. Bu nedenle AB'nin Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımların bir de siyasi boyutu vardır. Yaptırımlar Mart 2014'te Kırım'ın ilhak edilmesinin ardından uygulamaya konmuştur.[828]

2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesi, beraberinde bir dizi siyasi olayların yaşanmasına neden olmuştur. Uluslararası aktörler (NATO, ABD, AB, G7 gibi) Rusya'yı kınamış, Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uygulamış ve Ukrayna'ya maddi destekte bulunmuşlardır.[829] Ancak çatışmalara engel olunamamış, can kayıpları yaşanmış ve kriz sonlandırılamamıştır. Durum böyle olunca yeni bir krizin eşiğine gelinmiştir.[830]

---

[827] Alexander Gusev - Kirsten Westphal, *a.g.e.*, p. 7.

[828] Tihomir Cipek, "Russia and the European Union: What Remains of the Partnership?", *Journal of Balkan and Black Sea Studies,* Year: 1, Issue: 1, Fall 2018, p. 19.

[829] Ahmet Gurhan Kartal, "G7, EU condemn Russia's Crimea annexation on 7th anniversary", *Anadolu Agency*, 18 March 2023, https://www.aa.com.tr/en/europe/g7-eu-condemn-russias-crimea-annexation-on-7th-anniversary/2180055, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[830] 2014 yılında Kırımın ilhak edilmesinin ardından Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlıklarını ilan etmek istemeleri Moskova – Kiev arasındaki sorunlara daha da büyütmüştür. Ardından Minsk'te yapılan ateşkesin sürdürülememesi ve ateşkeslerin defalarca ihlal edilmesi; bunlara ek olarak da batının uyguladığı yaptırımlar halihazırdaki sorunları çözüme kavuşturamamı; yeni bir krizin başlamasına neden olmuştur. Daha detaylı bilgi için ***bkz.*** Matthew Chance - Laura Smith-Spark, "Tensions are high on Ukraine's border with Russia - Here's what you need to know", *CNN*, https://edition.cnn.com/2022/01/20/europe/ukraine-russia-tensions-explainer-cmd-intl/index.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

### 3.3.2.1.4. 2022 Rusya – Ukrayna Krizi

Kırım'ın ilhak edilmesinin üzerinden yıllar geçmesine rağmen halen uluslararası aktörler bunu tanımamaktadır. Bu duruma örnek olarak, o dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Jeremy Hunt'ın, 18 Mart 2019'da yaptığı bir konuşması verilebilir. Bu konuşmada şu sözler ifade edilmiştir:

> *"Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ve Ukrayna'nın Sivastopol kentinin beş yıl önce yasa dışı ilhakını kınıyorum. Birleşik Krallık, Rusya'nın Kırım'ı yasa dışı ilhakını asla tanımayacak. Rusya'yı yarımadanın gayri meşru kontrolüne ve Avrupa'nın sınırlarını yeniden çizme girişimlerine son vermeye çağırıyoruz. ... Birleşik Krallık, AB ve G7 ortaklarımızla birlikte, Ukrayna'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne verdiğimiz desteği sarsılmaz bir şekilde sürdürüyor. Kırım Ukrayna'dır."*[831]

Jeremy Hunt'ın ifadeleri, bundan sonraki süreçte Batı'nın tutumunu işaret eden sadece bir örnektir. 2019 yılında Volodymyr Zelenski, yolsuzlukla mücadele ve doğu Ukrayna'daki çatışmayı sona erdirmeyi vadetmiş ve oyların % 70'inden fazlasını alarak 21 Nisan 2019'da Ukrayna devlet başkanı seçilmiştir. Bunun ardından İngiltere Başbakanı Boris Johnson, Başkan Zelenski'yi arayarak İngiltere'nin Donbass'taki çatışmayı sona erdirmedeki desteğini yinelemiştir.[832] Hem İngiltere başbakanı hem de dışişleri bakanı, Ukrayna'ya Rusya ile ilgili olarak her fırsatta destek verdiklerini ifade etmişlerdir.

2020 yılında pandemi sürecinin başlamasıyla birlikte Ukrayna kendi iç ve dış siyasetine odaklanmıştır. IMF'den pandeminin neden olduğu gerileme için 5 milyar dolar destek kabul etmiştir.[833] Ukrayna'ya Müttefikler ve NATO liderliğindeki operasyonlara ve misyonlara önemli katkılarda bulunan ortaklar arasındaki iş birliğini sürdürmeyi ve derinleştirmeyi amaçlayan "NATO Gelişmiş Fırsat Ortağı" statüsü

---

[831] Government Website of UK, *Foreign Secretary statement on the fifth anniversary of the illegal annexation of Crimea,* 18 Mart 2019, https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-statement-on-the-fifth-anniversary-of-the-illegal-annexation-of-crimea, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).
[832] Nigel Walker, *a.g.e.,* p. 24.
[833] IMF, *IMF Executive Board Approves 18-month US$5 Billion Stand-By Arrangement for Ukraine*, 9 June 2020, https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/06/09/pr20239-ukraine-imf-executive-board-approves-18-month-us-5-billion-stand-by-arrangement, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

verilmiştir. 14 Eylül 2020'de Ukrayna Ulusal Güvenlik Stratejisi onaylanmıştır. Ayrıca İngiltere ile stratejik ortaklık antlaşması imzalanmıştır.[834]

Temmuz 2020'de Minsk Üçlü Temas Grubu üyeleri olan Rusya, Ukrayna ve AGİT, ateşkesi güçlendirmeyi ve buna uyumu sağlamayı amaçlayan ek önlemler üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Bununla birlikte, Minsk anlaşmaları her iki tarafça da büyük ölçüde uygulanmamıştır. Rusya, Kırım üzerinde etkili olmaya devam etmiştir. Eylül 2021'de Kırım'daki vatandaşlar ve ayrılıkçıların kontrolündeki Donetsk ve Luhansk bölgeleri Rusya'nın parlamento seçimlerine katılmaya hak kazanmış ve Ekim ayında Rusya, Kırım'da bir nüfus sayımı yapmaya başlamıştır.[835] Bu gelişmeler, Rusya'nın Ukrayna'nın özerk bölgeleri üzerindeki etkisini oldukça iyi açıklamaktadır.

Bu süreç içerisinde AB – Rusya ilişkileri de halen askıda kalmaya devam etmiştir. AB'nin Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırım paketleri[836] çoğaltılmış, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki çatışmacı rolü azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak hem uygulanan bu yaptırımların hem de Ukrayna'nın AB'ye ve NATO'ya yakınlaşmasının Rusya'nın bu çatışmacı tavrını daha da körüklediği değerlendirimesini yapmak yanlış olmayacaktır.

Rusya'nın Nisan 2021'de topyekün askeri tatbikatlara başladığını duyurması, Ukrayna ile gerilimi arttırmış ve Batı'nın yeniden çatışma riskiyle ilgili endişelerinin oluşmasına neden olmuştur.[837] Rusya - Ukrayna arasındaki gerginlik ortamı, Kasım 2021'in başlarında Rusya, bir yıl içinde ikinci kez askeri güçlerini Ukrayna sınırları boyunca konuşlandırınca tekrar alevlenmiştir. 100.000'den fazla Rus askeri personeli ve birliği Kırım'da ve Batı Rusya'nın Voronezh, Kursk ve Bryansk bölgelerinde konuşlandırılmıştır. Baltık ve Kuzey filolarından Rus donanma birlikleri Karadeniz'e konuşlanmış ve 30.000 Rus askeri Ukrayna sınırına yakın Belarus'ta tatbikat yapmaya başlamıştır.[838] Bu gelişmeleri takiben, NATO, ABD, İngiltere ve AB tarafından

---

[834] Nigel Walker, *a.g.e.,* p. 25.
[835] Claire Mills, "Ukraine: Russia's "Red Line"", *House of Commons Library Research Briefing*, 9401, 18 February 2022, p. 6.
[836] Bu yaptırım paketleri, ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır.
[837] Nigel Walker, *a.g.e.,* p. 26.
[838] Peter Kovalev, "Russian Forces to Stay in Belarus as Ukraine Braced for War", *The Moscow Times*, 20 February 2022, https://www.themoscowtimes.com/2022/02/20/russian-forces-to-stay-in-belarus-as-ukraine-braced-for-war-a76476, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Rusya'ya uyarılar verilmiş, ekonomik yaptırımlar uygulanabileceği konusunda tehditler yapılmış, Ukrayna ile stratejik diyaloglar kurulmuş ve tüm dünyada Rusya'yı kınama yönünde bir tutum oluşmuştur.

Rusya, tüm uluslararası tepkilere rağmen 10 Şubat 2022'de Belarus / Ukrayna sınırına yakın bir yerde Belarus ile ortak tatbikatlar düzenleyerek Soğuk Savaş'tan bu yana en büyük askeri tatbikatı olarak adlandırılan tatbikatı başlatmıştır. ABD, Amerikan askerlerinin Ukrayna'dan ayrılmasını bildirmiş, İngiltere ise seyahat düzenlemeleri getirmiştir. 17 Şubat 2022 tarihinde ise Rusya'nın 'kısmen' geri çekildiğini söylemesine rağmen ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Rusya'nın "önümüzdeki günlerde" Ukrayna'yı işgal etmeye hazırlandığını ve askerlerini geri çektiğine dair bir kanıt olmadığını ifade etmiştir.[839]

Rus devlet televizyonunda yaptığı konuşmada Putin, Ukrayna'yı "askerden arındırmak" amacıyla "*özel askeri operasyon*"[840] olarak adlandırdığı operasyonun başladığını duyurmuştur. Birkaç dakika sonra da Ukrayna genelinde ilk patlamalar duyulmuştur.[841] Ertesi günü yaptığı konuşmada Zelenski, Rusya karşı savunmalarında yalnız bırakıldıklarını vurgulamış ve şu sözleri söylemiştir:

> *"… Ama bir husus daha var - devletimizi savunmak için yalnız bırakıldık. Kim bizimle savaşmaya hazır? Dürüst olmak gerekirse - böyle görmüyorum. Ukrayna'nın NATO'ya katılımını garanti etmeye kim hazır? Dürüst olmak gerekirse, herkes korkuyor. …"*[842]

Zelenski'nin bu sözleri, savaşın ciddiyetini ortaya koymaktadır. Aktörler, uluslararası düzene aykırı hareket etmek ve sert güç ile müdaheleye karşılık vermek yerine yaptırımlar uygulayarak Rusya'nın Ukrayna müdahalesini durdurmaya

---

[839] Richard Luscombe, "Blinken: growing evidence of Russian atrocities in Ukraine a 'punch to the gut'", *The Guardian*, 3 April 2022, https://www.theguardian.com/us-news/2022/apr/03/antony-blinken-russian-war-crimes-ukraine, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[840] President of Russia Official Site, *Address by the President of the Russian Federation*, 22 February, 2022, http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[841] CNN, *Russia's War on Ukraine, one year on*, 24 February 2023, https://edition.cnn.com/interactive/2023/02/europe/russia-ukraine-war-timeline/index.html, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

[842] President of Ukraine Official Website, *Address by the President to Ukrainians at the end of the first day of Russia's attacks*, 25 February 2022, https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinciv-naprikinci-pershogo-dnya-73149, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

çalışmışlardır. Çeşitli ekonomik yaptırımların uygulanmasının ardından Putin, müdahalesini haklı olduğunu ileri sürdüğü gerekçelere dayandırmıştır.[843] Ancak İngiltere, ABD ve Birleşmiş Milletler, Ukrayna'ya destek vermeye devam etmişlerdir.

Moskova birlikleri 24 Şubat'ta Ukrayna'yı işgal ettiğinde Avrupalı enerji tedarikçileri korkuya kapılmışlardır. Günde yaklaşık 2,5 milyon varil ham petrol, 1 milyon varil daha rafine ürün ve yılda 155 milyar $m^3$ doğal gaz emen bir pazar neredeyse yok olmuştur.[844] 2021'deki arz sıkışıklığı, referans fiyatları üç kattan fazla arttırmış ve Avrupa'nın Rusya'dan gelen gaza olan bağımlılığına dair bir fikir vermiştir. AB'deki stoklar, Kuzey Denizi sahalarında yapılan yoğun bakım çalışmaları ve Asya'da artan talebi karşılamak üzere yeniden yönlendirilen LNG tedariki nedeniyle rekor bir düşük seviyeye inmiştir. 2022'de Rusya'nın arzı tehdit altındayken, Avrupa'daki LNG ithalatı tam gaza getirilmiş, yerel üreticiler üretimi olabildiğince yüksek tutma sözü vermiş ve AB alıcıları Afrika'dan Orta Asya'ya yeni tedarikler sağlamıştır. Yine de Rus kapasiteleri, kısa vadede tamamen yenilenemeyecek kadar büyüktür.[845]

Rusya, enerji pazarını genişletmek amacıyla yönünü doğuya, Çin'e çevirmiştir. Elbette Pekin'in daha ne kadar Rus gazı alacağına dair sınırlar olacaktır. Enerji ihtiyacı çok büyük olmakla birlikte, bazı Avrupa ülkelerinin Moskova'ya fazla bağımlı hale gelerek yaptığı hataları tekrarlamaktan kaçınacaktır. Dolayısıyla Rusya'nın kaybettiği Avrupa pazarlarını değiştirmek için başka yerlere bakması gerekecektir.[846]

Vladimir Putin'in Ukrayna'yı işgalinin, Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşadığı en büyük savaş olduğu belirtilebilir. ABD ve birçok Avrupa ülkesi, Rusya başkanının eylemlerine, daha önce Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin

---

[843] President of Russia Official Site, *Address by the President of the Russian Federation*, 22 February, 2022, http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
[844] Julian Lee, "Russia Can't Replace the Energy Market Putin Broke", *Bloomberg,* 29 January 2023, https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2023-01-29/russia-can-t-replace-the-energy-market-putin-broke, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).
[845] The Washington Post, *How Europe Became So Dependent on Putin for Its Gas,* https://www.washingtonpost.com/business/energy/how-europe-became-so-dependent-on-putin-for-its-gas/2022/07/11/8c5cbe8c-0122-11ed-8beb-2b4e481b1500_story.html, (Erişim Tarihi: 08.03.2023).
[846] Julian Lee, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

daimi bir üyesi için hiç görülmemiş bir ölçekte Rusya ile ticari, finansal ve bilimsel bağları keserek yanıt vermiştir. Ancak Avrupa'nın enerji ihtiyaçları, birçok ülkeyi ekonomik cephede daha da güçlü adımlar atmaktan alıkoymaktadır. Rusya, AB'ye doğal gazının yaklaşık % 40'ını, petrolünün yaklaşık % 25'ini ve kömürünün yaklaşık % 50'sini sağlamaktadır. Savaş sırasında bu durum devam etmiştir. Putin bu durumdan faydalanarak müşterilerin ABD doları veya avro yerine ruble ödememesi durumunda "düşman olmayan" ülkelerin gaz arzının kapatılacağını belirten bir kararname çıkarmıştır. Putin'in hamlesi, hem yaptırımlara misilleme hem de rubleyi artırma girişimi olarak algılanmıştır. [847] Özetle, Putin'in liderlik özellikleri Ukrayna'ya saldırı kararının alınmasında önemli rol oynamıştır.[848]

Ukrayna'da devam eden savaşın ötesinde, Avrupa ülkelerinin Avrupa'da farklı bir Rusya için uzun vadeli bir vizyona ve stratejiye ihtiyacı vardır. Rusya'ya yönelik yeni, ortak bir Avrupa politikasının can alıcı bir unsuru, AB üye devletlerini ve toplumlarını Rus etkisine karşı daha dayanıklı hale getirmektir. Üye devletler arasında daha iyi koordinasyon özellikle önemlidir. Meistar'a göre, dezenformasyona ve hibrit saldırılara karşı kendini koruma, askeri caydırıcılık ve kırılganlıkları azaltmak için ekonomik ve enerji ayrışımı, kısa ve orta vadede AB'nin Rusya'ya yönelik politikasının ana unsurları olacaktır.[849] Bu savaştan elde edilecek olası bir sonuç da Ukrayna'nın AB'ye üyelik sürecinin hızlanmasıdır. AB – Ukrayna diyaloğu, Rusya – AB ilişkileri açısından da farklı sonuçlar doğuracaktır.

Rusya, bir gün savaş sona erdiğinde belki Avrupa ile enerji ilişkisini kurtarabilecek olsa da AB ülkelerinin Rus gazına eskisi kadar bağımlı olmalarına izin vermeleri veya buna ihtiyaç duymaları pek olası görünmemektedir.[850] AB, bu savaş ile bir kez daha Rusya'ya enerji konusunda bağımlı olduğunun bilincine varmış, daha önceki krizlerde etkili olamadığı stratejilerini bu bağımlılıktan kurtulmak için devreye sokması gerektiğini kavramıştır. Çünkü Rusya'nın transit ülkelerden biriyle

[847] Andrey Rudakov, "The EU Can Simultaneously End Dependence on Russia and Meet Climate Goals", *The Ingternational Journal of Science - Nature*, Volume: 604, 7 April 2022, p. 7.
[848] Sertif Demir, "The 2022 Russia - Ukraine War: Reasons and Impacts", *Journal of Regional Studies*, Volume: 6, Issue: 1, 2022, p. 32.
[849] Stefan Meister, *a.g.m.*, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
[850] Julian Lee, *a.g.m.*, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

yaşayacağı bir problemin enerji kesintilerine neden olacağı ihtimali AB için enerji güvenliği sorunu yaratmaktadır.

Bu savaş, 1990'lardan sonra yaşanan barış döneminde kabul edilen temel ilkeleri, normları, değerleri büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu savaş, 1990'lardan sonra artık Avrupa topraklarında savaş olmayacağı inancını da sarsmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir ülke başka bir ülkenin üzerinde anlaşmaya varılan sınırlarını değiştirmek için ilk kez güç kullanmıştır. Dolayısıyla Avrupa'nın siyasi ve güvenlik mimarisi Batı ile Rusya arasındaki fay hatlarını derinden sarsmış ve derinleştirmiştir. Son olarak, Batı, Rusya'ya daha önce hiçbir ülkeye uygulanmamış çok çeşitli ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Rusya, ağır yaptırımlarla Batı'dan izole edilirken, savaş bittiğinde dünyanın eskisi gibi olmayacağı da söylenebilir.[851]

Savaşın etkileri sadece Rusya, Ukrayna ya da Avrupa'da görülmemektedir. Başa çıkma kapasitesi sınırlı olan ülkeler ve insanlar, devam eden yaşam maliyeti krizinden en çok etkilenenlerdir. Bu sorunlar üç ana etkiye yol açmaktadır. Bunlar; yükselen gıda fiyatları, yükselen enerji fiyatları ve gittikçe daralan finansal koşullardır. Bu unsurların her birinin kendi başına önemli etkileri olabilir, ancak aynı zamanda birbirlerini besleyerek kısır döngüler de yaratabilmektedirler.[852] Yine de savaş halen devam ettiğinden bu etkilerin nereye varacağını kestirmek oldukça güç gözükmektedir.

### 3.3.2.2. Rusya– Belarus (Beyaz Rusya) Krizleri

Belarus'un coğrafyası tek başına onu herhangi bir Rus liderliği için fevkalade önemli kılmaktadır. Doğu - batı ekseni boyunca Rusya ile Polonya arasında ve kuzey - güney ekseni boyunca Baltık Devletleri ile Ukrayna arasında yer alan bu bölge, hem ana savunma siperi hem de güç projeksiyonu için ileri bir üs görevi görmektedir.[853] Bu nedenle Rusya için Belarus (Beyaz Rusya) oldukça önemli bir konumda yer

---

[851] Sertif Demir, *a.g.m.*, p. 33, 35.
[852] United Nations Global Crisis Response Group on Food, Energy and Finance, *Global impact of the war in Ukraine: Billions of people face the greatest cost-of-living crisis in a generation*, Brief No: 2, 8 June 2022, p. 2.
[853] Dmitri Trenin, "Moscow's relations with Belarus: An awkward ally", *Changing Belarus*, Dov Lynch (Ed.), European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2005, p. 68.

almaktadır. Rus sahalarını Batı Avrupalı müşterilerle birleştiren en önemli petrol ve doğal gaz boru hatlarından bazıları (Yamal – Avrupa boru hattı gibi) Belarus'dan geçmektedir. Bu, Belarus'u transit ülke olarak hassas bir konuma getirmektedir. Ayrıca Belarus'ta en büyük ve en modern petrol arıtma rafinerileri bulunmaktadır. Belarus, ihtiyaç duyduğu enerjinin tamamını Rusya'dan uygun maliyetlerle alıp piyasa fiyatları üzerinden Avrupa'ya aktardığında iyi kar yapabilmektedir.[854]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Belarus'un Rusya ile olan siyasi ilişkileri, Rusya'dan Belarus'a enerji akışını belirlemiştir. Bu ilişkiler incelendiğinde, Rusya'nın enerji ihracatını siyasi bir kaldıraç olarak kullanmak amacıyla millileştirdiği açıkça görülecektir. Belarus ise ilginç bir duruma sahiptir. Coğrafi olarak bakıldığında, Belarus, Ukrayna gibi, Rusya'dan AB'ye enerji iletmek için stratejik bir konumdadır. Belarus'u Ukrayna dışında benzersiz bir vaka yapan şey, ülkenin (Birliğin çöküşünden sonra) bağımsız bir devlet olmasına rağmen Rusya'ya yeniden katılmak için birkaç girişimde bulunmasıdır. Rusya'ya olan enerji bağımlılığını bir güvenlik tehdidi olarak gören Ukrayna'nın aksine Belarus, Rusya ile ittifak yapmamalarını bir enerji güvenliği tehdidi olarak görmektedir.[855]

Putin, başkanlığa seçildiğinden beri Belarus ile daha pragmatik enerji ilişkileri geliştirmeye odaklanmıştır. Bu nedenle yaşanan enerji tartışmalarının odağında enerji kaynaklarının fiyatlandırması olmaktadır.[856] Enerji sektörü, Rusya - Belarus ilişkilerinde önemli bir alandır. Belarus neredeyse tamamen Rusya'dan gelen petrol ve gaz arzına bağımlıdır. Ayrıca Minsk'in modası geçmiş ekonomik modelini ve sosyal istikrarını sürdürmesi için ayrıcalıklı fiyatlar gerekli olmaktadır. Buna karşılık Rusya, siyasi nüfuzunu artırmak için Belarus'u sübvanse etme mekanizmasını kullanmaktadır. Minsk ile Moskova arasında iş birliği kuralları ile petrol ve gaz fiyatları konusundaki anlaşmazlıklar, enerji konusunda sürekli anlaşmazlıklara neden olmaktadır.[857]

---

[854] Margarita M. Balmaceda, *Belarus: oil, gas, transit pipelines and Russian foreign energy policy*, GMB Publishing Ltd, London 2006, p. 1.
[855] Macey A. Bos, *a.g.e.*, p. 21.
[856] Alla Leukavets, "Belarus – Russia Relations in 2017: Behind the Curtain of the Long-lasting Drama", *Russian Analytical Digest*, No: 206, 12 September 2017, p. 2.
[857] Szymon Kardaś - Kamil Kłysiński, "The story that never ends. A new stage in the energy dispute between Russia and Belarus", *Centre for Eastern Studies*, Number: 242, 17.05.2017, p. 1.

Moskova ve Minsk, son on yılda cumhurbaşkanları Vladimir Putin ve Alexander Lukashenko arasında bir aşk - nefret ilişkisi olarak nitelendirilen bir kaç petrol ve doğal gaz anlaşmazlığı yaşamıştır. Putin ve Lukashenko, ülkelerin siyasi entegrasyonu fikriyle defalarca oynamışlardır, ancak 1994'te iktidara gelen otokratik Belarus lideri tekrar tekrar geri adım atmıştır. Putin 2000 yılında göreve başladıktan birkaç yıl sonra, hükümetten rafinerileri için ucuz petrol ve ucuz gaz fiyatları da dahil olmak üzere Belarus'a sübvansiyonları sona erdirmesi için çalışmasını istemiştir.[858]

2002'den bu yana, Moskova ve Minsk resmi olarak ortak bir ekonomik alan inşa etme çabası içinde olmuşlardır. Bunu ikili ya da çok taraflı antlaşmalar ile sağlamaya çalışmışlardır. Rus şirketleri komşu ülkeye yayılmaya hevesli olsalar da Belarus makamları özelleştirme üzerindeki kısıtlamaları kaldırmayı, yatırımları garanti etmeyi veya gümrük, tarife, vergi ve bütçe politikalarını Rusya'nınkilerle uyumlu hale getirmeyi reddetmektedir. İki ülke 2005 yılında ruble kullanımı konusunda fikir ayrılıkları yaşamıştır.[859]

AB, Rusya – Belarus arasındaki çekişmelerden etkilenmektedir. Ama AB, Belarus'un Ukrayna krizlerinde arabuluculuk yapabileceğine de inanmaktadır. Bundan dolayı, Şubat 2016'da Belarus'a uygulanan yaptırımlar kaldırılmıştır. Ancak bu durum, Rusya tarafından Belarus'un eksenlerinden çıktığı ve Batıya yaklaştığı şekilde anlaşılmıştır.[860]

Belarus'a arz edilen Rus doğal gazının fiyatı konusundaki anlaşmazlık 2016'dan beri sürmektedir. Anlaşmazlık, Nisan 2017'de, küresel üretimin yaklaşık % 16'sını oluşturan dünyanın en büyük doğal gaz tedarikçisi olan Gazprom'un Belarus için 2018'de 1000 $m^3$ başına 129 $ ve 2019'da 127 $ olan indirimli fiyat sunduğunda Belarus fiyatı çok yüksek görmüştür.[861]

---

[858] Dmitry Zhdannikov, "Factbox: Russia's Oil and Gas Disputes with Belarus", *Reuters*, 31 December 2019, https://www.reuters.com/article/us-russia-oil-belarus-factbox/factbox-russias-oil-and-gas-disputes-with-belarus-idUSKBN1YZ0XW, (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
[859] Dmitri Trenin, *a.g.e.*, p. 72 – 73.
[860] Alla Leukavets, *a.g.e.*, p. 2.
[861] Vusala Abbasova, "Russia-Belarus Energy Dispute Nears End as Sides Agree on Oil and Gas Prices", *Caspian News*, 31 December 2020, https://caspiannews.com/news-detail/russia-belarus-energy-dispute-nears-end-as-sides-agree-on-oil-and-gas-prices-2020-12-30-11/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

2016 yılından beri fiyat anlaşmazlıklarından kaynaklanan gerilim, 2016'nın başından itibaren Rusya ve Belarus arasında bir başka enerji anlaşmazlığına neden olmuş ve iki ülke arasındaki iş birliğinin neredeyse tüm yönlerini kapsayan eşi görülmemiş derecede uzun ve derin bir krize dönüşmüştür.[862] Kremlin, Minsk'in Avrasya Ekonomik Birliği'nin bir parçası olarak entegrasyon sürecine tam olarak dahil olmasını ve Ukrayna ile ilgili hamlelerini desteklemesini ve kendisine "sarsılmaz bir bağlılık" göstermesini beklemektedir.[863]

Enerji anlaşmazlığı, Belarus'un Avrasya Ekonomik Birliği'ne üyeliğine atıfta bulunarak, Rusya'da yabancı alıcılara teklif edilenden çok daha düşük fiyatlara sahip olma hakkına sahip olduğu sonucuna varmasıyla başlamıştır. Bu durumda Minsk'in düşük fiyatlandırma ile kendisinden gaz aldığını ve fiyatlandırmayı arttırdığını belirtmiştir.[864]

Sonuç olarak, Ocak 2016'dan bu yana Minsk, gaz tedariki için Gazprom ile bağlayıcı sözleşmedeki fiyatlandırmadan elde edilen 132 - 141 ABD Doları yerine tek taraflı olarak 1000 $m^3$ başına 80 - 107 ABD Dolarına indirdiği bir fiyat ödemiştir. Rus tarafı bu ödemeyi kabul etmemiş ve bu nedenle borç düzenli bir oranda birikerek Nisan 2016'ya kadar 726 milyon ABD dolarına ulaşmıştır.[865] Rusya, Belarus'u bu borcu ödemeye zorlamak amacıyla, Haziran 2016'dan bu yana Belarus rafinerilerine yapılan toplam yıllık planlanan 24 milyon tonluk petrol arzını 18 milyon tona düşürmüştür. İki ülke temsilcileri 10 Ekim 2016'da anlaşmaya varıldığını açıklasa[866] da anlaşmanın

---

[862] Stefan Hedlund, "Belarus in the crosshairs", *GIS Reports Online*, 9 July 2020, https://www.gisreportsonline.com/r/lukashenko-russia/, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

[863] The Economist, *How Belarus's role in the invasion of Ukraine could grow*, 17 March 2023, https://www.economist.com/the-economist-explains/2023/03/17/how-belaruss-role-in-the-invasion-of-ukraine-could-grow, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

[864] Vusala Abbasova, *a.g.m.*, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[865] Rusya, Belarus'a 1.000 $m^3$ başına 132 ABD dolarından gaz tedarik ederken, Belarus hükümeti fiyatın 1.000 $m^3$ başına 73 ABD dolarına düşürülmesini istemiştir. Rusya'nın yeniden müzakere etmek istememesi üzerine Belarus, daha düşük bir bedel ödeyerek tek taraflı bir adım atmış ve böylece 2016'nın başından bu yana Rus devlet gaz tekeli Gazprom'a 340 milyon ABD doları borç biriktirmiştir. Detaylı bilgi için ***bkz.*** Economist Intelligence Unity (EIU), *Russia has cut oil supplies in 2016*, 16 December 2016, http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1714930355&Country=Belarus&topic=Economy&subtopic=F_6, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

[866] Belta, *Belarus, Russia settle oil and gas dispute*, 10 October 2016, https://eng.belta.by/president/view/belarus-russia-settle-oil-and-gas-dispute-95240-2016/, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

uygulanmadığı birkaç hafta sonra anlaşılmıştır. Çeşitli ikili görüşmelerin ardından Belarus borçlarını ödemeyi kabul etmiş, Rusya da Belarus'a bir dizi antlaşma sunmuştur. Buna göre;

- İlk olarak Moskova, Belarus'a petrol tedarik hacmini yılda 24 milyon tona çıkarmayı kabul etmiştir; bu tedarik seviyesi 2024'e kadar ve 2024 dahil olmak üzere bağlayıcı olacaktır.
- İkinci olarak, Rus tarafı, Belarus'un Rusya'ya yılda 1 milyon ton petrol ürünü tedarik etme yükümlülüğünü kaldırmayı kabul etmiştir.
- Üçüncüsü, Rusya, Belarus'a toplam 1,6 milyar ABD doları değerinde kredi vermeyi kabul etmiş, buna 1 milyar ABD doları doğrudan Rusya'dan ve geri kalanı Avrasya İstikrar ve Kalkınma Fonu'nun bir parçası olarak sunulan kredi tesisinden temin edilecektir.
- Dördüncü olarak, Gazprom'un 2018 - 2019'da Belarus için gaz fiyatını yaklaşık % 20 oranında, yani 1000 $m^3$ başına yaklaşık 130 ABD Doları seviyesine düşürmesi konusunda nihayet anlaşmaya varılmıştır.[867]

2004 ile 2019 arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda, Belarus, güçlü bir pozisyon almanın yanı sıra, "yakın dostlar" listesini yeniden gözden geçirmiştir. Minsk, Polonya, Ukrayna, Kazakistan, Baltık ülkeleri ve Azerbaycan ile olası enerji ticareti ilişkilerini geliştirmiştir.[868] Bu süreçte AB ile de ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Ancak Belarus, Rusya'ya yakın politikalar izlemektedir. En son yaşanan Ukrayna – Rusya krizinde Rusya'nın topraklarını bir üs olarak kullanmasına izin vermiştir. Bu nedenle AB, Belarus'un Doğu Ortaklığına katılımını Haziran 2021 itibarıyla askıya almıştır. Ekim 2020'den bu yana ise, aşamalı olarak kısıtlayıcı önlemler uygulamaktadır.[869]

Belarus – Rusya gaz anlaşmazlıkları AB için bir risk oluşturmaktadır. Transit ülkelerden gaz tedariğine bağımlı olması, AB'nin enerji krizlerinden etkilenmesini

[867] Szymon Kardaś - Kamil Kłysiński, *a.g.m.,* p. 2 – 4.
[868] Alisa Reiner, "Russia - Belarus Energy Relations: Rivalry Attenuated by the West", *Kleinman Center for Energy Policy at the University of Pennsylvania*, 16 May 2022, https://kleinmanenergy.upenn.edu/news-insights/russia-belarus-energy-relations-rivalry-attenuated-by-the-west/, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).
[869] Council of the European Union, *EU Relations with Belarus,* https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/belarus/, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

kaçınılmaz kılmaktadır. Bu krizler ister Ukrayna'da ister Belarus'ta yaşansın AB'nin kesintilere maruz kalmasını engellemeyecektir. Bu krizler, AB'nin endişelerinin değişmeyeceğinin kanıtı olmaktadırlar. AB, yaptırımlar yoluyla uluslararası sistemde kendisini bu krizlere karşı konumlandırmaktadır.

### 3.3.3. AB – Rusya İlişkilerinde Uygulanan Yaptırımlar ve Yarattığı Sonuçlar

Rusya'nın komşuları ve Batı ile ilişkileri, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana önemli ölçüde değişmiştir. 2008'de Gürcistan'daki savaş, 2014'te Kırım'ın ilhakı ve doğu Ukrayna'da savaşın başlaması, Rusya'nın AB'nin "stratejik ortağı" statüsünü 2016'da "temel bir stratejik meydan okumaya" dönüştürmesi kilit olaylardır. 2022'de Rusya – Ukrayna savaşı bu durumu daha da derinleştirmiştir. Bu olaylar, Soğuk Savaş'tan bu yana Avrupa güvenliğine yönelik en büyük tehdidi oluşturmuş ve Rusya ile Batı arasındaki jeopolitik rekabeti yoğunlaştırmıştır.[870]

Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü karşılamak için Rusya'ya başvurdukları düşünüldüğünde, Ukrayna'da devam eden çatışma, Avrupa'nın enerji sektörünü ciddi şekilde sekteye uğratmıştır. Savaş halen sürdüğünden uğratmaya da devam etmektedir. Avrupa'daki mevcut enerji durumunu başka faktörlerin de etkilemesine rağmen istikrarlı bir enerji talebinin bulunması, yenilenemeyen enerji kaynaklarının yerel üretimde düşüş göstermesi gibi faktörler Avrupa'yı enerji ithalatına bağımlı hale getirmiştir. Çatışmadan önce zaten yüksek olan doğal gazın fiyatını Rusya'nın Ukrayna'yı işgali büyük ölçüde artırmıştır. Ayrıca, Rusya ve Suudi Arabistan'ın destek verdiği OPEC'in petrol üretimini günde 2 milyon varil kısmaya yönelik son anlaşması[871], gaz fiyatlarını ve enerji harcamalarını artırma

---

[870] Mira Milosevich, "Russia's Westpolitik and the European Union", *A Report of Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, 08 July 2021, https://www.csis.org/analysis/russias-westpolitik-and-european-union, p. 1, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

[871] Dünyanın en güçlü petrol üreticilerinden oluşan bir grup, Ekim 2022'de ABD'nin küresel ekonomiye yardımcı olmak için daha fazla petrol pompalama çağrılarına rağmen, ham petrol fiyatlarında toparlanmayı teşvik etmek amacıyla derin üretim kesintileri uygulamayı kabul etti. OPEC+ olarak anılan bir grup olan OPEC ve OPEC dışı müttefikler, 2020'den bu yana Viyana'da yaptıkları ilk yüz yüze toplantıda Kasım ayından itibaren üretimi günde 2 milyon varil azaltmaya karar verdiler. ***Bkz.*** Sam Meredith, "OPEC+ to cut oil production by 2 million barrels per day to shore up prices, defying U.S.

ve Avrupa'da ve dünyada ekonomik istikrarsızlık yaratma potansiyeli oluşturmuştur. Bu nedenle, Rusya ile Ukrayna arasındaki çatışma, yeni ve yaratıcı enerji politikalarının uygulanmasını ve uluslararası iş birliğini artırmayı daha da önemli hale getirmiştir.[872] Bu savaş, olumsuz sonuçlarının yanı sıra AB'nin yıllardır üzerinde konuştuğu ancak harekete geçiremediği enerji bağımlılığından kurtulma girişimlerini de hızlandırmıştır.

AB, savaşa cevaben çeşitli adımlar atmıştır. Yıllar boyunca yüksek oranlarda Rus enerji kaynaklarına bağımlı olan AB, Rusya - Ukrayna krizinin ardından politika değişikliğine gitmiş ve Rusya'ya karşı yaptırımların uygulanmasına karar vermiştir. Uygulanan yaptırımların ardından Rusya, AB'nin Rus kaynaklarına enerji konusunda bağımlı olmasını bir koz olarak kullanmaya başlamıştır. Bu durum, AB'nin enerji güvenliği sorunlarının ele alınmasına neden olmuştur.[873] Dolayısıyla Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan sorunlar, AB'yi enerji bağımlılığını azaltmak için yönlendiren itici bir güç olmuştur. Çünkü yaşanan sorunlar, enerji trafiğini sekteye uğrattığından bu durumdan en çok etkilenen yine AB olmaktadır.

Enerji arz güvenliği, özellikle savaştan sonra tüm üye devletlerin iç siyasetlerini etkileyen ve AB'nin enerji politikalarının tekrar gözden geçirilmesini sağlayan en temel konulardan biri haline gelmiştir. Bu amaçla AB, enerji krizlerinin sebep olduğu negatif sonuçları ortadan kaldırabilecek ve oluşabilecek yeni enerji krizlerinin engellenmesini sağlayabilecek politikalar geliştirmeye odaklanmıştır.[874] Bu nedenle AB'nin Ukrayna üzerinden Rusya'ya yaptırım uygulaması aslında kendi bağımlılık durumunun sorgulanmasından kaynaklı bir adım olmaktadır.

AB, enerji bağımlılığı konusunda çözüm ararken Putin'i güçlendiren kritik noktalardan biri de Batılı liderlerin ekonomik ve diplomatik yaptırımları düşünmesi noktasında Avrupa'nın Rus doğalgazına bağımlı olmasıdır. Rusya, Avrupa'daki Batılı

---

pressure", *CNBC,* 5 October 2022, https://www.cnbc.com/2022/10/05/oil-opec-imposes-deep-production-cuts-in-a-bid-to-shore-up-prices.html, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

[872] Chaouki Ghenai, "How Europe Can Free Itself from Russian Energy Sources", *Newlines Institute For Strategy and Policy*, 10 November 2022, https://newlinesinstitute.org/energy/how-europe-can-free-itself-from-russian-energy-sources/, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

[873] Zhuldyz Kanapiyanova, "Avrupa Birliği Enerji İhtiyacı Bağlamında Boru Hattı Projeleri", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD),* Cilt: 3, No: 2, Güz 2018, s. 543.

[874] Cemal Kakışım, *a.g.m.,* s. 461.

enerji müşterileri ile ilgili konumunu güçlendirmek için karmaşık bir stratejiyle hareket etmeye çalışmaktadır. Stratejinin ilk adımı, doğal gaz tedarikçisinin birincil rolüne ek olarak, doğal gazla ilgili diğer varlıklardaki sahipliğini artırmaktır. İkinci adım, doğalgazı daha cazip hale getirerek, indirimli olarak doğalgaz sunarak, Moskova'daki birçok müşterisinin 10 ila 15 yıl arası iletişim kurmasını sağlamaktır.[875] Bu stratejiler, Rusya'nın ülkelerin kendisine olan bağımlılığını devam ettirmek adına uyguladığı adımlar olmaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'ya düzenlediği "*özel askeri operasyonu*"nun ardından birçok ülke bu durumun kabul edilemez olduğu belirten söylemlerde bulunmuştur. ABD, İngiltere ve AB, Rusya'yı eylemlerinden caydırabilmek amacıyla çeşitli yaptırımların devreye sokulacağını belirtmişlerdir.[876] Aslında uluslararası bir bağlayıcılığı bulunmamasına rağmen yaptırımların etkisi yalnızca yaptırım uygulayan ülkenin gücüne göre uluslararası seviyede farkedilmektedir.[877] Dolayısıyla yaptırım uygulayan ülkelerin de aslında uluslararası sistemdeki konumlarının ne kadar sağlam olduğu yaptırımların etkisini arttıran bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde AB'nin uyguladığı yaptırımlara ve Rusya'nın karşı yaptırımlarına detaylı olarak değinilecektir.

Bu savaş, yatırımları başlatmamıştır. Esasen 2014 yılından beri Rusya'ya ABD ve AB tarafından yaptırımlar uygulanmaktadır. Yaptırımlar, Rusya'nın Ukrayna'ya uyguladığı eylem ve politikalarına cevaben devreye sokulmuştur. ABD'nin uyguladığı yaptırımlar, Rus enerji şirketlerinin ABD sermaye piyasalarına ve derin deniz araştırmalarını ve saha geliştirmeyi sağlayan mal, hizmet ve teknolojiye ulaşmalarını etkilemiştir.[878] Diğer bir deyişle, ABD yaptırımları, enerji şirketlerinin hareket alanlarını kısıtlamayı hedeflemiştir.

---

[875] Muzaffer Ertürk, "Energy Strategies", *Lectio Socialis*, Vol: 2, No: 1, 2018, p. 31.
[876] Büşra Zeynep Özdemir Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 2.
[877] Yunus Furuncu, "Rusya Yaptırımlarının Etkileri ve Türkiye Enerji Sektörüne Yansımaları", *SETA Analiz*, Sayı: 298, Ekim 2019, s. 7.
[878] U.S. Energy Information Administration, *Russia*, https://www.eia.gov/international/overview/country/RUS, (Erişim Tarihi: 24.03.2022).

AB ise ilk olarak Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından Rusya'ya yaptırım uygulamıştır. 3 Mart 2014'te G8[879] görüşmelerinin hazırlıkları durdurulmuştur. Daha sonra Ukrayna devlet fonlarının kötüye kullanılmasından sorumlu olduğu belirlenen kişilerin mal varlıklarının dondurulması ve geri alınması için kısıtlayıcı tedbirler kabul edilmiş, Rusya ile ikili görüşmeler askıya alınmış, varlıkların kullanımı dondurulmuş, seyahat ve vize yasakları getirilmiştir.[880]

17 Mart itibariyle de AB bakanları, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdit eden eylemlerden sorumlu 21 yetkiliye karşı ilk dizi tedbiri uygulamaya karar vermişlerdir.[881] Daha sonra Avrupa Komisyonu, planlanmış Rusya – AB zirvesini iptal etmiş, bu duruma son vermediği taktirde Rusya'ya daha geniş ekonomik ve ticari yaptırımlar uygulamayı görüşmüştür.[882] 23 Haziran'a gelindiğinde Avrupa Konseyi, AB'nin Kırım'ın ilhakını tanımama politikasını uygulamak için önlemler almış ve Kırım veya Sivastopol menşeili malların yasaklanmasına karar vermiştir.[883] Daha sonrasında Rusya'nın AB'nin belirlediği adımlara uymaması üzerine Rusya ile ekonomik iş birliğinin kısıtlanması da dahil olmak üzere 6 yeni kısıtlayıcı önlem paketi ile Rusya hedef alınmıştır.[884] Anlaşılacağı üzere Rusya'nın eylemlerinin devam etmesi, yaptırımların daha da genişleyerek devam etmesi anlamına gelmektedir.

---

[879] Rusya, Kırım yarımadasını ilhak etmesi nedeniyle Mart 2014'te geçici olarak Sekizler Grubu'ndan çıkarılmıştır. Rusya'nın G7'deki yeri daha sonrasında sabit tutulmuştur. Ancak Haziran 2017'de Rusya daha büyük bir birlik olan G20'ye katılmak istediği gerekçesiyle G8'den kalıcı olarak ayrılmak istediğini beyan etmiştir. ***Bkz.*** Tom Batchelor, "Russia announces plan to permanently leave G8 group of industrialised nations after suspension for Crimea annexation", *Independent*, 13 January 2017, https://www.independent.co.uk/news/world/politics/russia-g8-kremlin-crimea-ukraine-vladimir-putin-g7-g20-a7525836.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[880] Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014, *Official Journal of European Union L 78*, p. 16; Council Regulation No 269/2014 of 17 March 2014, *Official Journal of European Union L 78,* p. 6 – 7.

[881] Council of the European Union, *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

[882] Anadolu Agency, *EU to cancel summit with Russia*, 20.03.2014, https://www.aa.com.tr/en/politics/eu-to-cancel-summit-with-russia/173151, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

[883] Council of the European Union, "EU prohibits imports of goods from Crimea and Sevastopol", *Press Release 11076/14*, 23 June 2014.

[884] Council of the European Union, *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

Sonunda Ukrayna'nın toprak bütünlüğü nedeniyle AB yaptırımlarına tabi olan kişi sayısı 132'ye, AB varlıklarının dondurulduğu kuruluş sayısı ise 28'e yükseltilmiştir. AB liderleri de Kırım ve Sivastopol ile yatırım, hizmet ve ticaret üzerindeki yaptırımların güçlendirilmesini memnuniyetle karşılamışlardır. Daha sonra Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçılar ve Rusya'daki destekçiler de eklendiğinde yaptırımlara tabi olan kişi sayısına 19 kişi ve 9 kuruluş daha eklenmiştir.[885]

Bu sırada ABD de Rus bankalarına yasak konması; silahlanma, enerji ve finans sektörlerini hedef alan kısıtlamalar gibi birçok yaptırım uygulamıştır. Ayrıca ABD Hazinesi, iki büyük bankaya (Gazprombank ve VEB) ve enerji şirketlerine (Novatek ve Rosneft) yaptırım uygulamıştır. Aynı zamanda çeşitli petrol ve gaz teknolojilerinin Rusya'ya ihracatına da kısıtlamalar getirmiştir.[886]

Hem AB hem de ABD tarafından uygulanan bu kısıtlamalara karşı Rusya, ABD, AB ve kendisine yaptırım uygulayan diğer ülkelerden gıda maddelerinin çoğunun ithalatını yasaklamış; kendisine yaptırım uygulamayan "dost" ülkelerle ithalata devam edeceklerini belirtmiştir.[887] Bunun üzerine ABD Hazinesi, ABD şirketlerinin Gazprom, Lukoil, Transneft, Gazprom Neft, Surgutneftegaz, Novatek ve Rosneft'e mal ve teknoloji tedarik etmesini yasaklamıştır.[888] Hem AB hem de ABD tarafından uygulanan yaptırımlar, Rusya'nın ekonomisinin kötü etkileneceği sonuçlar hedeflemiştir.

Rusya ekonomisi, petrol fiyatlarındaki düşüklük ve uygulanan yaptırımlar neticesinde birtakım şoklara maruz kalmış ve bu şoklar, 2014 yılında rublenin dolar

---

[885] Council of the European Union, *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

[886] The White House, *FACT SHEET: United States Bans Imports of Russian Oil, Liquefied Natural Gas, and Coal*, 08 March 2022, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/08/fact-sheet-united-states-bans-imports-of-russian-oil-liquefied-natural-gas-and-coal/; Jessica Warren, "European Union agrees to ban more than TWO THIRDS of Russian oil imports immediately and 'wants to ban 90% by the end of the year'", *Daily Mail*, 30 May 2022, https://www.dailymail.co.uk/news/article-10869353/European-Union-agrees-ban-TWO-THIRDS-Russian-oil-imports.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[887] Camille Gijs, "Russia threatens to limit agri-food supplies only to 'friendly' countries", *Politico*, 1 April 2022, https://www.politico.eu/article/russias-former-president-medvedev-warns-agricultural-supplies-restricted-to-friendly-countries/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[888] Cambridge University Press, https://static.cambridge.org/content/id/urn:cambridge.org:id:article:S1049096519001781/resource/name/S1049096519001781sup001.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

karşısında yaklaşık % 46 oranında değer kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum ile ilgili olarak Rus yönetimi, Aralık 2014'te faiz oranını 650 baz puan arttırarak % 17'ye çıkarmıştır. Buna ek olarak Rus Merkez Bankası, 2014'ün sonlarında yaklaşık 40 milyar dolarlık harcama yaparak rublenin desteklenmesini sağlamıştır. Sonuç olarak Rus ekonomisi, yaptırımlar nedeniyle olumsuz etkilenmiş; bu düşüş, ülkenin dış ticaret ve GSYİH verilerinde de kendini göstermiştir.[889] BRICS Ortak İstatistik Yayını 2016 Raporuna göre, yaptırımlar sonucu Rus ekonomisinin negatif yönde etkilendiği ifade edilebilir. 2014 yılı sonunda Rusya'nın dış ekonomi gelirleri % 20.4 iken 2015 yılı sonunda % 12.4'e gerilemiştir. Ulusal ekonomi ise % 16.5'den % 12.9'a gerilemiştir.[890] Dünya Bankası verileri ele alındığında ise Rusya, 2014 yılı sonunda % 0.7'lik bir büyüme elde etmişken 2015 yılı sonunda bu oran düşmüş ve % -2'lik bir büyüme kaydetmiştir.[891] Ancak Rusya, zaman içerisinde tekrar enerji gücünü etkili kullanmaya başlamış ve ekonomik toparlanmasını belli bir oranda tekrar sağlayabilmiştir.

Rusya ile Batı arasında Ukrayna konusunda gerilim devam ederken 2015 Minsk Protokolleri (Antlaşmaları), doğu Ukrayna'da uzun süredir kaynayan çatışmayı çözmeyi amaçlayan tartışmalarda kilit bir faktör haline gelmiştir. İlk protokol Eylül 2014'te imzalanmış ve Ukrayna ve ayrılıkçılar, ağır silahların geri çekilmesi ve esir değişimi de dahil olmak üzere 12 maddelik acil bir ateşkes antlaşması üzerinde anlaşmışlardır. Ancak antlaşma, her iki tarafın da protokolü sık sık ihlal etmesiyle bozulmuştur. Daha sonra Berlin'de Rusya ve Ukrayna arasında Fransa ve Almanya'nın arabuluculuğunda müzakereler gerçekleştirilmiş ancak Rusya ve Ukrayna taraflarının Minsk Antlaşmaları'na ilişkin yorumları konusunda fikir ayrılığına düşmeleri nedeniyle dokuz saat süren müzakerelere rağmen bir ilerleme kaydedilememiştir. Rusya ve Ukrayna temsilcileri, Fransa ve Almanya'nın arabuluculuğunda Şubat

[889] Yunus Furuncu, *a.g.e.*, s. 11.
[890] BRICS Joint Statistical Publication 2016, p. 166.
[891] The World Bank, *GDP growth (annual %) - Russian Federation*, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=RU, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

2015'te 13 maddeden oluşan Minsk 2 Protokolünü imzalamıştır. Ancak ikinci anlaşma da hızla bozulmuştur.[892]

Minsk Antlaşmaları'na bağlı kalınmasını isteyen AB, ekonomik yaptırımların barış planının son noktasının uygulanacağı yani Ukrayna'nın doğudaki sınırlarının kontrolünü yeniden ele alacağı 2015 yılının sonuna kadar yürürlükte kalmasını planlamıştır. Ayrıca Rusya'ya ek önlemlerin uygulanması görüşülmüştür. Bu önlemler, ürün ithalatı, yatırım, turizm hizmetleri ve belirli mal ve teknolojilerin ihracatına ilişkin yasakları kapsamıştır. Daha sonra da Konsey, ek yaptırımlarla birlikte AB'nin Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlarını uzatma kararı almıştır.[893]

Rusya ekonomisi, düşük petrol fiyatları ve ekonomik yaptırımlar arasında durgun geçen 2015 ve 2016'nın ardından yavaş yavaş tırmanışa geçmiştir. Bu turmanışın nedenleri arasında 2016 yılında imalatın % 1,4, doğal kaynak üretiminin ise % 0,2 artması gösterilebilir.[894] Yine de bu artışlar tam toparlanma anlamına gelmemelidir.

AB, yaptırımları 2017 ve 2018 yıllarında da daha fazla kişiyi ve şirketi kapsayan seyahat yasakları ve varlık dondurmaları ile devam etmiştir. Bu süreçte de Minsk Antlaşmaları'nın uygulanması yönünde ısrarcı olunmuştur. Konsey, 11 Kasım 2018'de Donetsk ve Luhansk'ta yapılan ve AB'nin "*yasadışı ve gayrimeşru*" olarak değerlendirdiği sözde "seçimlere" katılan dokuz kişiyi, eylemlerle ilgili kısıtlayıcı tedbirlere tabi olanlar listesine eklemiştir.[895]

Rusya da bu yaptırımlara sessiz kalmamıştır. Gould-Davies'e göre Rusya, yaptırımlara dört farklı şekilde cevap vermiştir: i) Uyum sağlama, ii) kaçınma, iii) sakınma ve iv) misilleme. Bunlara örnek olarak, yaptırımların etkisini sınırlamak için

---

[892] The Moscow Times, *Explainer: What Are the Minsk Agreements?*, 11 February 2022, https://www.themoscowtimes.com/2022/02/11/explainer-what-are-the-minsk-agreements-a76327, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).
[893] Council of the European Union, *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine,* https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).
[894] Elena Holodny, "Russia is getting closer to pulling out of its recession", *Business Insider*, 1 February 2017, https://www.businessinsider.com/russia-gdp-2016-2017-2, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).
[895] Council of the European Union, *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine,* https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

politikaları ve kaynakları kullanma, Batılı şirketleri yaptırımları ihlal etmeye teşvik etme, yaptırımları hafifletmenin yollarını arama, Batılıların yerini alacak başka ortaklar (Çin gibi) bulma ve Batı'yı cezalandırmak için karşı yaptırımlar önerme gibi hamleler verilebilir.[896]

Yaptırımların Rusya üzerindeki etkisi çeşitli şekillerde değerlendirilebilir. Siyasi açıdan değerlendirildiğinde, yaptırımlar Rusya'yı siyasi olarak izole edememiş ve ülkeyi diğer büyük dünya güçleriyle antlaşmalar yapmaktan alıkoyamamıştır. Bu dönemde Rusya yönünü doğuya dönmüş, Çin gibi güçlerle iş birlikleri sağlamıştır. Yaptırımların ekonomik etkisine bakıldığında, Kırım meselesi ve Ukrayna krizinin ardından 2014 yılının ortalarında Rusya ekonomisinin sert bir gerileme yaşaması, bu gerilemenin nedenlerinin yaptırımların uygulanmasında bulunabileceğine işaret etmektedir. Ancak tek başına yaptırımların bu gerilemede etkisi olmamıştır. Bu gereilemede enerji piyasasındaki fiyat dalgalanmalarının da payı bulunmaktadır.[897] Rusya, yaptırımlar neticesinde biraz sarsılmış olsa da uluslararası sistemdeki konumunu korumayı başarabilmiştir. Ancak batı ile ilişkiler tekrar eskisi gibi olamamıştır.

AB – Rusya enerji ilişkileri, Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiği ve doğu Ukrayna'ya müdahale ettiği 2014 yılından sonra iyice kötüleşmiştir. O yıldan bu yana, Rusya'ya yönelik AB yaptırımları ve Rusya'nın karşı yaptırımlarının yanı sıra Rusya'nın artan ithalat ikameleri ticarette düşüşe neden olmuştur.[898] Üstüne Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'ya düzenlediği Putin'in deyimiyle "özel askeri operasyon", ilişkileri geri dönülemez bir noktaya taşımıştır.

Ukrayna – Rusya çatışmaları, tarihleri boyunca hep yaşanmış ve görünen o ki yaşanmaya da devam edecektir. 22 Şubat 2022 tarihinde Rusya ve Ukrayna Savaşı tekrar patlak verdiğinde AB, ABD, İngiltere gibi birçok uluslararası aktör tepki

---

[896] Nigel Gould-Davies, "Economic effects and political impacts: Assessing Western sanctions on Russia", *Bank of Finland BOFIT – Institute for Economies in Transition*, Policy Brief 8, 2018, p. 12 – 14.

[897] Efe Sıvış, "The Crimean Annexation Crisis and Its Economic Consequences: EU Sanctions, U.S. Sanctions and Impacts on the Russian Economy", *Marmara Journal of European Studies*, Volume: 27, No: 1, 2019, pp. 68 – 69.

[898] Stefan Meister, *a.g.m.*, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

göstermiş ve devam eden yaptırımlara ek olarak yeni yaptırım paketlerini devreye sokmuştur.

23 Şubat 2022 tarihinde Avrupa Konseyi, Rusya'nın Ukrayna'daki Donetsk ve Luhansk vilayetlerinin bağımsız birimler olarak tanınmasına devam etme kararına ve akabinde bu bölgelere Rus birlikleri gönderme kararına yanıt olarak Birinci Yaptırım Paketi'ni devreye sokmuştur. Bu paket, Rusya Devlet Dumasının 351 üyesine ve ilave 27 kişiye yönelik yaptırımları hedef almış, Donetsk ve Luhansk'ın hükümet dışı kontrollü alanlarıyla ekonomik ilişkilere kısıtlamalar getirmiş ve son olarak Rusya'ya AB'nin sermaye ve finansal piyasalarına ve hizmetlerine erişimi üzerinde kısıtlamalar getirmiştir. Bu paket ayrıca finans sektörü, enerji ve ulaşım sektörleri, çift kullanımlı mallar, ihracat kontrolü ve ihracat finansmanı, vize politikası, Ruslara ek yaptırımlar gibi konuları da ele almıştır.[899]

AB, savaşın başlangıcından günümüze kadar toplam 10 Yaptırım Paketi devreye sokmuştur. Her paket, 2014'ten itibaren kabul edilen yaptırım rejimlerinin kapsamını, Donetsk, Luhansk, Herson ve Zaporizhzhia topraklarından mal ithalatını yasaklayan yeni bir maddenin eklenmesiyle kademeli olarak değiştirmiş ve genişletmiştir. Bireysel ve ekonomik yaptırımlara ek olarak, AB ile Rusya arasındaki vize kolaylığının askıya alınması da dahil olmak üzere bir dizi diplomatik yaptırım uygulanmıştır.[900] Diğer Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeleriyle birlikte AB, AB pazarlarında Rus ürün ve hizmetlerine en çok kayrılan ülke muamelesini reddetmeyi kabul etmiştir. Rusya'nın yanı sıra AB, Ukrayna'nın işgaline karışmasına cevaben Belarus'a ve Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısında İran insansız hava araçlarının kullanılmasıyla ilgili olarak İran'a karşı da ek yaptırımlar uygulamıştır.[901]

AB – Rusya enerji ilişkileri de savaş öncesine göre oldukça değişmiştir. Aralık 2021'de Rusya, Ukrayna'yı işgal etmeden önce, tüm petrol türlerinden günde 7,8 milyon varil ihraç etmiştir. Bu oranın 5 milyon varilini ham petrol ve geri kalanını

---

[899] Council of the European Union, *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine,* https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

[900] Sabine Fischer, "European Union Sanctions Against Russia", *Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs Comments 17,* March 2015, p. 1.

[901] Anna Caprile - Angelos Delivorias, "EU sanctions on Russia: Overview, impact, challenges", *European Parliamentary Research Service Briefing*, PE 739.366, March 2023, p. 3.

rafine edilmiş ürünler oluşturmuştur. Bu hacimler COVID-19 salgını öncesine benzer ihracatlar oranında olmuştur. Bu ihracatların yaklaşık üçte biri (yaklaşık 2,4 milyon varil/gün) Rus petrolünün en büyük alıcısı olan Avrupa'ya yapılmıştır. Ancak Rusya – Ukrayna savaşının ardından Haziran 2022'de, altıncı yaptırım paketi ile AB, ham petrol (5 Aralık 2022'den itibaren geçerli) ve diğer rafine edilmiş petrol ürünlerinin (5 Şubat 2023'ten itibaren geçerli) satın alınması, ithalatı veya transferine yönelik sınırlı bir kısıtlama ile aşamalı bir yasak getirmiştir. Bu, AB ithalatında AB petrol talebinin % 10'una karşılık gelen yaklaşık 1 milyon varil/gün azalmaya neden olmuştur. Ancak ambargo, Rus petrol müşterisinin önemli bir alıcısından (AB) yapılan alımları azaltırken, Rusya başka alıcılar (örneğin Çin, Hindistan) bulmuş ve eskisi kadar petrol satmaya (ve bundan kâr etmeye) devam etmiştir.[902] Rusya'nın ikame alıcılar bulması, Rusya'nın enerji konusunda AB'nin ona olduğundan daha az AB'ye bağımlı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Tam da bu noktada enerjide karşılıklı bağımlılık olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu kriz daha çok AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını ortaya çıkarmıştır.

Özellikle 2022 yılında başlayan Ukrayna krizinin ardından AB ve Rusya ilişkileri askıya alınmış, sadece yaptırımlar düzeyinde ilişkiler kurulmuştur. Bu yaptırımlar, Rus ekonomisini sekteye uğratmıştır. The Moscow Times gazetesinin haberine göre Rusya 2022 yılında 3,3 trilyon ruble (47 milyar dolar) bütçe açığı vererek ülkenin yakın tarihinin ikinci en yüksek bütçe açığını görmüştür. Rusya, bütçe açığının 2023 yılında 3 trilyon rubleye (43 milyar $) ulaşabileceğini tahmin ederken, analistler bütçe açığının 4,5 trilyon rubleye (64 milyar $) kadar çıkabileceğini belirtmişlerdir. Ukrayna savaşının ortasında, ülkenin harcamalarının en az üçte birinin savunma ve güvenliğe gitmesi de beklenen bir gelişme olmuştur.[903]

Enerji krizinden dolayı, Avrupa da zorlu bir kış geçirmiştir. Herald Tribune haberine göre Uluslararası Enerji Ajansı, Avrupa'nın 1970'lerdeki petrol fiyatı şokuna

[902] Anna Caprile - Angelos Delivorias, *a.g.e.*, p. 5.
[903] Nurbek Savitahunov - Yanina Sorokina, "5 Graphs Explaining Russia's Wartime Economy", *The Moscow Times*, 5 February 2023, https://www.themoscowtimes.com/2023/02/05/5-graphs-explaining-russias-wartime-economy-a80111, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

rakip olacak bir enerji kriziyle karşı karşıya kalabileceğini öngörmüştür.[904] Time Gazetesi'nin haberine göre; Uluslararası Enerji Ajansı İcra Direktörü Fatih Birol, enerji krizi ile ilgili olarak denkleme güvenlik endişelerini de ekleyerek, bu yılın başlarında Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin politika değişikliklerini hızlandırdığını ve "enerji politikası tarihinde bir dönüm noktası" olabileceğini ifade etmiştir. Birol ayrıca, AB ülkelerinin koordineli bir şekilde hareket ettiklerinde bu krizi "hafif yaralar" ile atlatabileceklerini öngörmüştür.[905]

Birol, bu ifadeleriyle Avrupa'nın gaz kesintileri nedeniyle kaldığı zor durumu çok net açıklamıştır. AB'nin enerji bağımlılığına da vurgu yaparak bu durumla başa çıkabilmesi için ivedilikle çözüm arayışlarına gitmesi gerektiğinin de altını çizmiştir.

Politico Gazetesinin değerlendirmesine göre petrol ve gaz ihracat gelirleri, 2021 yılında Rusya'nın hükümet bütçesinin % 45'ini oluşturmuştur. Yaptırımlara ve Rus enerjisinden vazgeçme çabalarına rağmen, ön verilere göre Rusya, 2022'de petrol ve gaz ihracatından bir önceki yıla göre % 30 artışla 155 milyar Euro kazanmıştır. Fakat 2023 yılının Rusya açısından zor olabileceği öngörülmektedir. Kremlin, 2022 Aralık ayında açıklanan hükümet bütçesinde, petrol ve gaz gelirlerinin 2023 yılında % 23 oranında düşebileceğini öngörmüştür.[906] Bu oranlarda Rusya'nın doğuya yönelerek ikame alıcılar bulması etkili olmuştur.

Literatürde yaptırımların Rusya'nın ekonomik kaderi üzerinde uzun bir gölge bırakacağını öne sürenler[907] olsa da bu konuda da çeşitli fikir ayrılıkları da mevcuttur. Kimi uzmanlar yaptırımların Rusya ekonomisi üzerinde negatif etkileri olduğunu belirtirken kimi uzmanlar da yaptırımların Rus ekonomisini çok fazla etkilemediğini ifade etmektedirler. The Guardian gazetesi, Rusya'nın GSYİH'sının 2022'de düşse de

---

[904] Ernest "Doc" Werlin, "Doc's Prescription: Putin uses natural gas as an economic weapon", *Herald Tribune,* 30 July 2022, https://www.heraldtribune.com/story/business/2022/07/30/putin-intends-use-natural-gas-punish-and-divide-european-leaders/10154594002/, (Erişim Tarihi: 23.01.2023).

[905] Justin Worland, "'A Turning Point in History': International Energy Chief Fatih Birol on the Climate Crisis and New Opportunities", *Time,* 15 September 2022, https://time.com/6213844/fatih-birol-russian-invasion-ukraine-energy-crisis/, (Erişim Tarihi: 05.05.2023).

[906] Victor Jack, "Russia - EU energy war means a 'tough year' for the Kremlin's budget", *Politico,* 9 January 2023, https://www.politico.eu/article/russia-eropean-union-energy-war-dents-kremlin-coffers/, (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

[907] Heli Simola, "What the literature says about the effects of sanctions on Russia", *Bank of Finland BOFIT – Institute for Economies in Transition,* Policy Brief 8, 2023, p. 15.

bu düşüşün birçok kişinin beklediği kadar olmadığını belirtmiştir. Şubat ayında Uluslararası Para Fonu, nihai rakamların 2022'de GSYİH'da % 2'lik hafif bir düşüş göstermesini, ardından 2023'te % 0,3'lük bir artış göstermesini ve 2024'te neredeyse % 2'ye sıçramasının beklediğini ifade etmiş ve ekonominin 145 milyonluk olduğu mesajını vererek savaşın ekstra maliyetlerinin atlatılabileceği değerlendirmesini yapmıştır.[908] Buradan yola çıkarak Rusya'nın büyük güçlerden biri olarak bu durumla da başa çıkabileceği yorumu yapılabilir.

Özetle, daha önce değinilen karşılıklı bağımlılık kavramının enerjide güvenli ilişkilerin kurulacağına yardım edeceği fikri bu savaşta geçerliliğini kaybetmiştir. Rusya'yı ekonomik karşılıklı bağımlılık veya ticaret yoluyla değiştirme fikri savaşı engellememiştir. Bunun yerine Putin'i büyük AB üye devletlerinin enerji çıkarları ve ekonomik fırsatları nedeniyle birliğin Rusya'ya ciddi bir yaptırım uygulamayacağına inandırmıştır. Sonuç olarak, bağımlılıklar ve güvenlik açıkları artmıştır.[909] Rusya, sahip olduğu enerji kaynaklarının Avrupa'ya akışını keserek kendisine uygulanan yaptırımları etkisiz kılmaya çalışmıştır. Bu durum, Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak etkin bir şekilde kullandığını ve hedeflerinden vazgeçmediğini (Ukrayna) göstermektedir.

Rusya - Ukrayna savaşının neden olduğu küresel enerji arzlarındaki kesinti ve buna bağlı enerji kıtlıkları, enerji üçlemesinin üç unsurunun da ele alınmasına verilen önemi artırmıştır: *güvenlik*, *karşılanabilirlik* ve *sürdürülebilirlik*. Bu savaş ile birlikte enerji güvenliği sorgulanmış, enerji yoksunu ülkeler enerji ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmış ve enerji kesintileri enerjinin sürdürülebilirliğini sekteye uğratmıştır.[910] Savaşın küresel enerji sistemi üzerinde uzun süreli etkileri de bulunmaktadır. Enerji güvenliğine daha fazla odaklanma, yerel olarak üretilen yenilenebilir enerji kaynaklarına ve diğer fosil olmayan yakıtlara olan talebi artırarak

---

[908] Phillip Inman, "Is the Ukraine war boosting or damaging the Russian economy?", *The Guardian,* 10 April 2023, https://www.theguardian.com/world/2023/apr/10/is-the-ukraine-war-boosting-or-damaging-the-russian-economy, (Erişim Tarihi: 20.04.2023).

[909] Stefan Meister, *a.g.m.,* (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

[910] Servet Yanatma, "Europe's 'energy war' in data: How have EU imports changed since Russia's invasion of Ukraine?", *Euronews,* 24 January 2023, https://www.euronews.com/green/2023/02/24/europes-energy-war-in-data-how-have-eu-imports-changed-since-russias-invasion-of-ukraine, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

enerji geçişini hızlandırmaya yardımcı olmuştur.[911] Rusya - Ukrayna savaşının küresel enerji sistemi üzerinde uzun süreli etkileri olması muhtemeldir. Bu etkileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Küresel enerji kaynaklarının değişen karışımı (değişen oranlarda farklı enerji kaynaklarının kullanılmaya başlanması),
- Daha zayıf ekonomik büyüme,
- Arttırılmış enerji güvenliği.[912]

Bir nevi, savaşın olumsuz etkilerinin yanı sıra AB için olumlu etkilerinin de olabileceğini gözlemlemek mümkündür. Enerji bağımlılığından kurtulmak için başvurulabilecek yöntemlerden biri olan yenilenebilir enerjinin rolü daha da önem kazanmıştır. AB içerisinde yerel kaynaklardan enerji üretimi sağlanarak, enerji karışımındaki oranlar değiştirilebilir. Ayrıca enerji güvenliği konusunda daha emin ve dışarıya daha az bağımlı politikalar üretilebilir.[913]

BP Enerji Görünümü 2023 Raporu, Rusya – Ukrayna savaşının etkilerini ele alarak BP 2022 Enerji Görünümü Raporuna göre değişen değerlerin altını çizmektedir. Bu rapora göre dünyanın doğal gaz ve petrol tüketiminde bir düşüş olduğu gözlenmiştir. Petrol ve doğal gaz ithalatı üzerindeki aşağı yönlü baskının aksine ve genel enerji talebinin düşük seviyesine rağmen, artan enerji güvenliği endişelerinin bir sonucu olarak yerel olarak üretilen enerji tüketimi artmıştır. Bu durum, özellikle yerel olarak üretilip tüketilme eğiliminde oldukları için fosil olmayan yakıtların kullanımını artırmaktadır.[914] Bu durum da karbon salınımını azaltacağından çevre dostu politikaların üretilmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak Rusya'nın enerji kozunu etkili bir şekilde kullandığı ifade edilebilir. Rusya, enerji piyasasını etkileyebilecek bir dış politika gücüne sahip önemli bir enerji üreticisi ve ihracatçısıdır. Ancak bu savaş, AB açısından Rusya'nın itibar

---

[911] European Council, *Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/impact-of-russia-s-invasion-of-ukraine-on-the-markets-eu-response/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
[912] BP Energy Outlook 2023 Edition, p. 6, 23.
[913] International Energy Agency (IEA), *A 10-Point Plan to Reduce the European Union's Reliance on Russian Natural Gas*, 3 March 2022, pp. 1 – 10.
[914] BP Energy Outlook 2023 Edition, p. 27.

kaybetmesine ve ABD'nin önem kazanmasına neden olmuştur. Rusya'nın uyguladığı karşı yaptırımlar, AB'yi zor durumda bırakmıştır. Bu sırada LNG ihracatıyla ABD, AB'nin enerji tedariğini gerçekleştirmiş ve AB için enerji sağlayıcısı rolünü üstlenmiştir. Bir diğer önemli husus da AB – Rusya enerji ilişkilerinin geliştirilmesi sürecinde Rusya'nın elde etmek istediği "güvenilir" statüsü derinden sarsılmış; AB'nin temkinli, daha az bağımlı olma yönünde atacağı adımları hızlandırmıştır.[915]

Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgalinden[916] sonra, AB, ABD, İngiltere, Kanada, Japonya (G7 ülkeleri), Avustralya, Yeni Zelanda, Tayvan, Norveç ve İsviçre dahil olmak üzere bir dizi benzer düşünen ülke, Rusya'ya bir dereceye kadar yaptırım uygulama kararı almıştır.[917] Rusya şu anda dünyanın en çok yaptırım uygulanan ülkesi olarak Kuzey Kore'yi bile geride bırakmıştır. Ancak 'yaptırım koalisyonu' ülkeleri dünya ekonomisinin yarısından fazlasını temsil ederken, dünya nüfusunun üçte ikisi Ukrayna'daki savaş konusunda tarafsız veya Rusya yanlısı ülkelerde yaşamaktadırlar. Kalan BRICS ülkeleri (Brezilya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) veya Türkiye gibi önemli ticaret ortakları ve Rusya'nın Ermenistan veya Orta Asya ülkeleri gibi komşuları şu anda yaptırım uygulamamaktadır.[918] Bu durum, yaptırım uygulayan ülkeler karşısında Rusya'nın elini güçlendiren bir diğer unsur olmaktadır.

## 3.4. AB – Rusya İlişkilerinin Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme

AB ve Rusya'nın diyaloğu ve iş birlikleri, karmaşık ve çok taraflıdır. Ekonomik, siyasi ve stratejik olarak AB ve NATO genişlemeleri Rusya'nın jeopolitik çıkarlarıyla çatıştığı için iki aktörün rekabet etme eğiliminde olmalarına rağmen,

---

[915] Sabir Askeroğlu, "Rusya'nın Avrupa'yla Enerji Savaşı", *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM)*, 20 Ocak 2022, https://www.ankasam.org/rusyanin-avrupayla-enerji-savasi/, (Erişim Tarihi: 27.03.2023).

[916] Holly Ellyatt, "Russian forces invade Ukraine", *CNBC*, 24 February 2022, https://www.cnbc.com/2022/02/24/russian-forces-invade-ukraine.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[917] Michelle Toh - Junko Ogura - Hira Humayun - Isaac Yee - Eric Cheung - Sam Fossum - Ramishah Maruf, "The list of global sanctions on Russia for the war in Ukraine", *CNN Business*, 28 February 2022, https://edition.cnn.com/2022/02/25/business/list-global-sanctions-russia-ukraine-war-intl-hnk/index.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

[918] Anna Caprile - Angelos Delivorias, *a.g.e.*, p. 7.

ilişkilerini karakterize eden karşılıklı bağımlılık nedeniyle iş birliği yapmak zorunda olmaları da çelişki yaratmaktadır.

Rusya ve AB ilişkilerini analiz etmek söz konusu olduğunda, etkileşimlerini tanımlamak için kullanılan en yaygın kavram karşılıklı bağımlılıktır. Ekonomik açıdan bakıldığında, birbirlerine bağımlılıkları AB'nin Rus enerji ihracatına, Rusya'nın ise Avrupalı alıcılara ve yatırımcılara bağlı olduğunu ima etmektedir. Siyasi perspektif ise, ilişkilerinin asimetrisini, avantajı kim elinde tutuyorsa onun diğerini etkilemeye çalıştığını ve dolayısıyla daha fazla siyasi gücü elinde tuttuğunu vurgulamaktadır.[919] Rusya – AB ilişkilerinin doğasını da bu asimetri, çatışma ve güvensizlik / iş birliği oluşturmaktadır.

AB 27 üyeden oluşan, geniş bir coğrafyaya yayılmış ve sınırlarının Rusya'ya yakın olduğu bir ülkedir. Bu nedenle, enerji alışverişinde Rusya, AB için ideal bir konumda bulunmaktadır. Yıllardır iki aktör arasında kurulan diyalog neticesinde oluşturulmuş boru hatları da bu alışverişi mümkün kılmaktadır. Ancak bu durum AB için aynı zamanda bir güvenlik problemi de yaratmaktadır. AB'nin enerjide Rusya'ya bağımlı olması, onu Rusya'ya karşı savunmasız bırakmaktadır. Rusya'nın da ekonomisinin ana girdisi olan AB yatırımlarına ihtiyacı olduğu görülmektedir. Karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kimi zaman iş birliğini desteklediği kimi zaman da çatışmalara, gücün kullanılmasına ve fikir ayrılıklarına neden olduğu da ortadadır. Bu durumlarda karşılıklı bağımlılık, Ukrayna – Rusya savaşının neden olduğu kriz örneğinde olduğu gibi Rusya'nın enerji gücünü kullanmasıyla asimetrik bağımlılığa doğru kaymaktadır.

1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Rusya ve AB'ye ikili ilişkilerini yeniden düzenleme fırsatı sunmuştur. On yılı aşkın bir süredir yakın bağlar kurmayı başarsalar da 2000'lerin ortalarından itibaren, ilişkileri istikrarlı bir şekilde gerilemiş ve Ukrayna krizinin ardından 2014'te en düşük seviyesine ulaşmıştır. O zamandan bu yana karşılıklı şikayetler biriktiği için, ileriye dönük bir gündem oluşturulamamış ve mevcut

[919] Loredana Maria Simionov, "The European Union and Russia, Cooperation or Competition?", *Centre for Europan Studies EURINT Preceedings,* 2014, p. 231 – 232.

durumun taban tabana zıt çerçeveleri herhangi bir atılım gerçekleştirmeyi zorlaştırmıştır.[920]

Daha önce de belirtildiği gibi AB'de yer alan her ülke enerji konusunda farklı tutum içerisindedir. AB, tutum olarak "birleştiğinde", Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltabileceği düşünülebilir. Rusya, AB'nin stratejik ve dış politika gündeminde en büyük meydan okumayı teşkil etmektedir. Ukrayna üzerinden gerçekleşen eylemlerde aslında söz konusu olan Avrupa güvenlik düzenidir. Moskova, "*doğal etki alanı*" olarak gördüğü şeyin AB tarafından tanınmasını istemektedir. Bu, Sovyet sonrası cumhuriyetlerin geri kalanının "*sınırlı egemenliğini*" de kabul etmek anlamına gelmektedir. Sovyet sonrası ortaya çıkan gerilimlerin arka plandaki nedeni, Rusya'nın komşularıyla tam egemenliklerinin sadece resmi değil gerçek bir şekilde de tanınması temelinde bir ilişki kurma arzusunun veya yetersizliğinin olmasıdır.[921] AB de bu fikre başından beri karşı çıkmaktadır. Genişleme yoluyla bu cumhuriyetlere nüfuz etmeyi başarabilmiş ve bu bölge üzerinde diplomatik olarak bir güç olabilmiştir.

Bu çeşitli küresel ve bölgesel dinamiklerin genel sonucu, AB - Rusya enerji ilişkilerinin giderek daha fazla jeopolitik açıdan çerçevelenmiş olmasıdır. Baskın resim, Avrupa enerji güvenliği için iki karşıt model ve paradigmayı takip eden ve destekleyen iki güç merkezi, Rusya ve AB'dir. AB, enerji güvenliğinin sağlandığı klasik bir liberal çerçevenin savunucusu ve destekçisi olarak sunulmaktadır. Buna karşılık Rusya ise, Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığını bilen ve güçlerini arttırmak isteyen, jeopolitik ve realist bir yaklaşımın desteklenmesi olarak sunulmaktadır.[922]

Putin, Rus dış politikasında enerjinin ön plana çıkarılmasında ve dolayısıyla AB – Rusya ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir liderdir. Rusya 2020'de Anayasasını değiştirdikten sonra, Putin teorik olarak 2036'ya kadar kesintisiz olarak cumhurbaşkanlığı yapabilmektedir.[923] Rusya ile Batı arasındaki çelişkilerin

---

[920] Nivedita Kapoor, "Russia - EU Relations: The End of a Strategic Partnership", *Observer Research Foundation Brief*, No: 451, March 2021, p. 2.
[921] Nicolás De Pedro - Elina Viilup, "Misunderstandings and Tensions, a new Normality in EU - Russia Relations?", *Notes Internacionals CIDOB*, No: 115, May 2015, p. 1.
[922] Roland Dannreuther, *a.g.m.*, p. 915.
[923] Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Nisan 2021'de geçen yılki halk oylamasında onaylanan anayasa değişikliklerini resmileştiren bir hareket olan ve 2036 yılına kadar potansiyel olarak iktidarda

uzlaştırılmasındaki ve Moskova ile Kiev arasındaki Ukrayna Krizi'nin çözümündeki zorluklar ve daha birçok faktör göz önüne alındığında, gelecekte oldukça uzun bir süre, Putin hükümeti Büyük Güç Diplomasisini sürdürmeye devam edecektir.[924] Dolayısıyla, Putin'in agresif ve iddialı dış politikası, gergin ilişkilerin daha da gerilmesine neden olabilir.

Gusev ve Westphal'a göre AB – Rusya enerji ilişkilerinin sürdürülebilmesi için çalışma ve teknik düzeylerde diyaloğu güçlendirmek gerekmektedir. Bu, risklere karşı korunmak ve enerji ticareti ile ticari işlemlerin sorunsuz bir şekilde devam etmesini sağlamak için tavsiye edilmektedir. Gusev ve Westphal, bu ilişkilerin geliştirilebilmesi için beş tavsiyede bulunmaktadır: Bunlar;

1) Enerji ilişkilerinin bozulması durumunda olumsuz yayılma etkilerinin olacağının bilincine varılmalıdır.
2) AB - Rusya enerji ilişkileri normalleştirilmeli ve sağlam ticari projelere dayandırılmalıdır.
3) Siyasi çerçeve içinde enerji ilişkilerinin güvenliksizleştirilmesi amaçlanmalı ve AB'nin enerji politikası Rusya'yı tek alternatif olarak görmemelidir.
4) Ortak bir enerji geleceği ve ortak bir enerji alanı tasarlanmalıdır.
5) Son olarak, daha geniş bir bölgede enerji diplomasisine yeniden girişilmelidir.

Gusev ve Westphal, bu tavsiyelerini AB ve Rusya tarafından 2013 yılında onaylanan "*2050 yılına kadar AB - Rusya Enerji İş Birliği Yol Haritası*"na dayandırmaktadır. Bu yol haritası, ortak ve sürdürülebilir bir enerji geleceğini yeniden sağlamak ve geleceğe yönelik enerji ortaklığını yeniden inşa etmek için iyi bir

---

kalmasına izin veren bir yasayı imzalamıştır. Sovyet diktatörü Josef Stalin'den bu yana diğer tüm Kremlin liderlerinden daha uzun bir süredir iktidarda olan 68 yaşındaki Rusya cumhurbaşkanı, mevcut altı yıllık görev süresi sona erdiği 2024' yılında tekrar aday olup olmayacağına daha sonra karar vereceğini ifade etmiştir. ***Bkz.*** USA Today, *Putin — already Russia's longest leader since Stalin — signs law that may let him stay in power until 2036*, 6 April 2021, https://www.usatoday.com/story/news/world/2021/04/05/vladimir-putin-may-remain-russian-president-until-2036-under-new-law/7092738002/, (27.05.2023).

[924] Fenghua Liu, *a.g.m.,* p. 98.

başlangıç noktasıdır.[925] Burada Gusev ve Westphal, ideal bir ortamda, karşılıklı uzlaşı yolu ile yeniden kurulabilecek bir enerji diyaloğu sürecinden bahsetmektedir. Özellikle Rusya – Ukrayna savaşı ile birlikte böyle bir geleceğin inşa edilip edilemeyeceği, henüz savaş devam ederken bulanık görünmektedir.

Ayrıca AB Komisyonu Başkanı, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'i arzı keserek ve piyasaları manipüle ederek enerjiyi "*silah*" olarak kullanmakla suçladığında[926] Putin, AB ile enerji ilişkileri noktasında şu açıklamalarda bulunmuştur:

> *"... Silah kullanmıyoruz, Soğuk Savaş'ın en zor dönemlerinde bile Rusya düzenli olarak sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirdi ve Avrupa'ya gaz tedarik etti. Görüyorsunuz ki sorun bizde değil, Avrupa yakasında. ..."*[927]

Bu karşılıklı ifadeler, tarafların uzlaşmacı olduklarından çok birbirlerini suçlayıcı yaklaşımlar içerisinde olduklarını göstermektedir. Bu gergin atmosferde, ilişkilerin normalleşebileceği ihtimali zor görünmektedir.

AB ve Rusya arasında bir enerji bağımlılığının varlığı tartışılmaz bir gerçektir. AB, özellikle yaşanan krizlerin de etkisiyle bu bağımlılık durumundan kurtulmak niyetindedir. Bunun için 3 Mart 2022 tarihinde 10 adımlık bir strateji planı yayınlamıştır. Buna göre;

1) Rusya ile herhangi bir yeni gaz tedarik sözleşmesi imzalanmayacak. Böylece 2022 yılı ve sonrasında arzın daha fazla çeşitlendirilmesi sağlanacak.

---

[925] Alexander Gusev - Kirsten Westphal, *a.g.e.,* p. 6.

[926] Neil Murphy, "Europe accuses Russia of using gas as a 'weapon' as concerns over supply deepen", *The National News*, 3 September 2022, https://www.thenationalnews.com/world/europe/2022/09/03/europe-accuses-russia-of-using-gas-as-a-weapon-as-concerns-over-supply-deepen/, (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

[927] Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, bu konuşmayı 13 Ekim 2021'de Rusya'nın Moskova kentinde düzenlenen Rusya Enerji Haftası Uluslararası Forumu'nun genel oturumunda yapmıştır. ***Bkz.*** CNBC, *Putin: Russia is not using energy as weapon,* 13 October 2022, https://www.cnbc.com/video/2021/10/13/putin-russia-is-not-using-energy-as-weapon.html, (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

2) Rus arzı, alternatif kaynaklardan gelen gazla ikame edilecek. Bu yolla Rus dışı gaz arzı, bir yıl içinde yaklaşık 30 milyar $m^3$ arttırılacak.
3) Asgari gaz depolama yükümlülüklerini getirilerek 2022 – 2023 kışına kadar gaz sisteminin dayanıklılığı arttırılacak.
4) Yeni rüzgar ve güneş projeleri hızlandırılacak. Böylece gaz kullanımı bir yıl içinde 6 milyar $m^3$ azaltılacak.
5) Biyoenerji ve nükleer enerji kullanılarak güç üretimi maksimuma çıkarılacak ve gaz kullanımı bir yıl içinde 13 milyar $m^3$ azaltılacak.
6) Savunmasız elektrik tüketicilerini yüksek fiyatlardan korumak için beklenmedik karlar üzerinde kısa vadeli vergi önlemleri alınarak gaz fiyatları yüksek kaldığında bile enerji faturaları azaltılacak.
7) Gaz kazanlarının ısı pompalarıyla değiştirilmesi hızlandırılacak. Böylece Gaz kullanımı bir yıl içinde 2 milyar $m^3$ daha azaltılacak.
8) Binalarda ve endüstride yapılacak enerji verimliliği iyileştirmeleri ile gaz kullanımı bir yıl içinde 2 milyar $m^3$'e yakın azaltılacak.
9) Tüketiciler tarafından termostatın geçici olarak 1°C düşürülmesi teşvik edilecek. Bu sayede gaz kullanımı bir yıl içinde yaklaşık 10 milyar $m^3$ azaltılacak.
10) Güç sistemi esnekliğinin kaynaklarını çeşitlendirme ve karbondan arındırma çabaları arttırılacak. Böylece gaz arzı ile Avrupa'nın elektrik güvenliği arasındaki güçlü bağlar gevşemiş olacak.[928]

Rus birliklerinin Ukrayna topraklarına ayak basmasından Şubat 2023'e kadar 27 Avrupa devletinden oluşan blok, uygulanan stratejiler yardımıyla Rusya'dan boru hatları aracılığıyla gelen doğal gazın yaklaşık % 80'ini, sıvı doğal gaz için hızla yeni altyapı inşa ederek, enerji kesintileri sırasında birbirlerine yardım ederek ve başarılı bir şekilde enerji tasarrufu politikaları izleyerek ve yaratıcı yollar bularak azaltabilmiştir. 2019 yılında Rus gazının payı % 50'lerde iken 2022 yılının sonunda bu oran % 12.9'a kadar düşmüştür.[929] Görüldüğü üzere AB, her birlik üyesinin kendi

[928] International Energy Agency (IEA), *A 10-Point Plan to Reduce the European Union's Reliance on Russian Natural Gas*, 3 March 2022, pp. 1 – 10.
[929] Philip Oltermann - Jon Henley - Angelique Chrisafis - Sam Jones - Shaun Walker, "How Putin's plans to blackmail Europe over gas supply failed", *The Guardian*, 3 February 2023,

enerji bağımsızlığını sağlamaya yönelik hareket ettiğinde ya da birlik olarak ortak politikalar geliştirdiğinde, AB'nin Rus gazına bağımlılığı azalma göstermektedir. Ancak bu durumun süreklilik arz etmesi, enerji bağımlılığını azaltmak için önemlidir.

Rusya, AB'nin azalttığı gaz alımlarını telafi etmek için Çin ve Hindistan ile gaz antlaşmaları yapmıştır. Ancak Rusya'nın gaz antlaşmalarına ek olarak doğuya doğru yeni boru hatları inşa etmesi gerekmektedir. Bu, yıllar alabilecek bir süreçtir. Ayrıca uzun vadede, teknolojiye ve Batı teknik bilgisine erişimin kaybedilmesi, Sovyet dönemi petrol ve gaz sahaları küçülürken muhtemelen üretim potansiyelini aza indirecektir.[930] Rusya, kısa vadede AB'ye enerji konusunda bağımlı görünmemektedir. Ancak uzun vadede, maliyetler ve teknolojik dezavantajlar nedeniyle yönünü tekrar Batıya çevirmesi olası görünmektedir.

https://www.theguardian.com/world/2023/feb/03/putin-russia-blackmail-europe-gas-supply-ukraine, (Erişim Tarihi: 20.04.2023).

[930] Georgi Kantchev – Joe Wallace, *a.g.m.*, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

# SONUÇ

AB, 27 ülkeden oluşan ve zaman içerisinde genişlemesini ve gelişimini tamamlamış uluslararası bir oluşumdur. AB hem ülkesel hem de birliksel çıkarlarını gözetecek politikalar izlemektedir. Bu çıkarlar zaman zaman çelişse de ortak bir paydada buluşma gereği de ortadadır. Sahip olduğu yetersiz kaynaklar göz önüne alındığında AB, ihtiyacı olan enerjiyi dışarıdan tedarik etmek durumundadır. Enerjinin temin edilmesi, gelişmiş sanayisi ve ekonomisi için oldukça önemlidir. Enerji ithalatı yoluyla temin ettiği enerji, enerji güvenliği ve enerjide dışa bağımlılık gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Enerjinin sürdürülebilir, kesintisiz ve ekonomik yollardan temin edilmesi, AB'nin enerji politikalarının temelinde yer almaktadır.[931] Enerji bağımlılığının azaltılması hep gündemde[932] olsa da somut adımlar net atılabilmiş değildir. Yaşanan enerji krizlerinin sebep olduğu enerji kesintileri, bu süreci hızlandıran faktörler olmaktadır. Bu anlamda yenilenebilir enerjinin rolü ve alternatif tedarikçi arayışları da birlik içerisinde gittikçe artmaktadır.

Rusya ise, üzerinde yer aldığı geniş coğrafyanın sağladığı yer altı zenginliklerine sahip, enerji gücünü etkili kullanabilen önemli bir uluslararası aktördür. Geniş coğrafyasının sağladığı imkanlardan faydalanarak hem kendi toplumunun enerji ihtiyacını karşılamakta hem de ürettiği fazladan enerjiyi ihraç ederek ekonomik gelirlerinin büyük çoğunluğunu enerji gücünden elde etmektedir. Önemli miktarlarda doğalgaz, petrol ve kömür rezervlerine sahip olması, Rusya'ya siyasi, ekonomik ve diplomatik avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajına rağmen, sürekli tedarikçileri elinde tutabilmek için Rusya'nın bu avantajını koruyacak etkili bir enerji politikasına ihtiyacı vardır.

AB – Rusya enerji ticareti yapan iki aktördür. Ancak enerji ilişkileri çok farklı parametreleri içermektedir. Bu nedenle ilişkilerinin tek yönlü analizi mümkün

---

931 European Parliament, *Energy policy: general principles*, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/68/energy-policy-general-principles, (03.06.2023).

932 2006 ve 2009 kışlarında bazı doğu AB ülkelerini vuran gaz kesintilerinden bu yana AB, enerji güvenliğini ve iç enerji piyasasını güçlendirmek için ortak bir enerji politikası üzerinde çalışmaktadır. ***Bkz.*** European Commission, *In focus: Reducing the EU's dependence on imported fossil fuels*, 20 April, 2022, https://commission.europa.eu/news/focus-reducing-eus-dependence-imported-fossil-fuels-2022-04-20_en, (03.06.2023).

görünmemektedir. Karşılıklı bağımlılık gibi görünen enerji ilişkileri zaman zaman bir tarafın diğerinden daha avantajlı konumda bulunduğu asimetrik bir bağımlılık örneği teşkil etmektedir.

Özetle, AB – Rusya enerji ilişkilerinin ne derece etkili seyrettiği dünya siyasetine bağlıdır. Rusya - AB arasındaki ilişkinin üç olgu tarafından belirlendiği ifade edilebilir:

- Birincisi, AB bir ulus devlet olan Rusya'dan farklı olarak bir ülkeler birliğidir. Birlik olarak hareket etme olgusu, bu nedenle oldukça güç olmaktadır.
- İkinci olarak bazı AB üye devletleri, birlikten bağımsız olarak Rusya'dan gelecek enerji ithalatına bağımlıdırlar. Birlik politikaları dışında bu ülkelerin kişisel çıkarları da işin içine girdiğinde birlik olarak karar mekanizmalarını uygulamak güçleşmektedir.
- Son olarak neredeyse tüm AB üye devletleri, aynı zamanda NATO üyesidir. Bu nedenle Rusya güvenlik anlamında şüpheci tutumlar sergileyebilmektedir. Bu nedenle ilişkilerin nereye doğru evrileceği Rusya ve AB'nin enerji ve güvenlik politikaları ile yakından ilişkilidir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte AB üye devletleri ile Rusya arasındaki enerji ticaretinin daha da genişlemesinin yolu açılmıştır. AB'nin yurtdışından güvenilir enerji tedariki talebi ve Rusya'nın sahip olduğu geniş fosil yakıt kaynaklarını kullanma arzusu, enerji sektöründe güçlü bir karşılıklı bağımlılığa yol açmıştır.[933] Çalışmada da değinildiği üzere karşılıklı bağımlılık, zaman içerisinde oluşmuş, iki aktörün de ilişkilerinin niteliğini oluşturan bir kavram haline gelmiştir. Özellikle bağımlılığın tek taraflı gerçekleştiği zamanlarda enerji güvenliği sorununun ortaya çıkması da kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada her iki aktörün karşılıklı bağımlılık ekseninde ilişkilerinin olduğu mu yoksa enerji kaynaklarına sahip olan Rusya'nın aslında AB'yi kendisine bağımlı kıldığı mı tartışılması gereken konu olmuştur.

AB – Rusya enerji ilişkileri, özellikle Soğuk Savaş'ın ardından Rusya'nın enerji üzerine kurulu dış politikasını aktif kullanmasıyla bağlantılı olarak

[933] Marco Siddi, *a.g.e.*, p. 2.

yoğunlaşmıştır. Her iki aktör de farklı çıkarları gözetmeye ve kendilerine en faydalı olacak politikaları uygulamaya odaklanmıştır. Rusya'dan Avrupa'ya enerji akışı, Rusya – Avrupa arasında yer alan boru hatları aracılığıyla taşınmıştır. Enerji ticaretinin, yapılan antlaşmalar ve kurulan iş birlikleri yoluyla sürdürülmesi ve desteklenmesi sağlanmıştır. Ancak iki aktör arasında boru hatlarının geçtiği transit ülkelerin Rusya ve AB ile ayrı ayrı ilişkilerinin bulunması, bu ülkeler ile yürütülen ilişkiler, ekonomik krizler, fiyat dalgalanmaları, uluslararası olaylar, yeni tedarikçilerin siyasetleri gibi faktörler, Rusya – AB ilişkilerini etkileyen temel dinamikler olmaktadır.

Rusya ve AB'nin enerji ticareti, bu çalışmada karşılıklı bağımlılık çerçevesinden ele alınmıştır. Bu bağımlılık, iş birliklerini doğurabilmekte ya da aksine çatışmaları tetikleyebilmektedir. Rusya'nın transit ülkeler olan Ukrayna ve Belarus'la kriz yaşaması, AB ile ilişkilerini de etkileyen durumlar yaratmıştır. Özellikle Ukrayna ile yaşanan krizler neticesinde enerji akışının kesilmesi, AB'ye ulaşan enerjinin akışını sekteye uğratmış, AB için enerji güvenliği sorunsalı yaratmış ve Rusya'nın enerji gücünü bir dış politika aracı olarak kullandığı durumlar oluşturmuştur. İlişkilerin niteliği, yaptırımlar üzerinden şekillenmeye başlamıştır.

Ancak siyasi ilişkiler ne kadar gergin olursa olsun, ekonomik bağlar ve coğrafi yakınlık, iki tarafın diyaloğa devam etmek zorunda kalması olarak da değerlendirilebilir.[934] Ancak karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi iki taraf arasındaki güvenin yeniden inşasına bağlıdır. Güvensiz ilişkiler, gergin ortam adına olumlu sonuçlar doğurmamaktadır.

Özetle, AB ile Rusya enerji ilişkileri değerlendirildiğinde, enerji bağımlılığından dolayı Rusya'nın, siyasi ve ekonomik politikalar geliştirerek avantaj elde ettiği; AB'nin ise doğal gaz ihtiyacının artması ile enerji kesintileri yaşadığı ve birliğin yeni ve alternatif tedarikçiler aramaya odaklandığı ifade edilebilir.[935]

Görünen o ki ilerleyen zamanlarda AB – Rusya ilişkileri, birçok faktörden etkilenerek şekillenmeye devam edecektir. Birliğin çok seslilikten tek sesliliğe

[934] Andrew Judge - Tomas Maltby - Jack D. Shaples, *a.g.m.,* p. 751.
[935] Mehmet Güneş - Tayfun Arslan, *a.g.m.,* s. 51.

geçebilmesi, Ukrayna meselesinin ne dereceye kadar çözümlenebileceği ve Rusya'nın bu konuyla alakalı takındığı tavır, Rusya ve ABD ilişkilerinin nasıl gelişeceği, Çin'in Rusya'ya ne kadar ihtiyaç duyacağı bu faktörlerden bazılarıdır. Soğuk Savaş'ın ardından kendini uluslararası sistemde ve Batı dünyasında yeni bir devlet olarak kabul ettirtmeye çalışan Rusya, günümüzde kendisini Batının bir parçası olmaktan çok uzak ve güçlü bir aktör olarak görmektedir.[936] Kemaloğlu'na göre Rusya, kendisinin AB'ye ihtiyaç duyduğundan çok AB'nin kendisine daha çok ihtiyaç duyduğu görüşünü benimsemektedir. Bunun neticesinde Rus hükümeti, bir yandan AB ile diyalog sürecinin devam ettirilmesini istese de bir yandan AB ile oluşabilecek problemlerde alttan alma yönünde bir tutum takınmamakta ve ilişkilerin normalleşmesi adına AB'nin eylemlerinin belirleyici olduğunu savunmaktadır.[937] Diğer bir deyişle, AB – Rusya ilişkilerinin geleceği, Rusya'nın politikalarında daha yapıcı olmasına bağlanmaktadır.

AB'nin Rusya'ya enerji konusunda bağımlı olduğu ortadadır. Krizlerin ardından bu durum, bir kez daha Avrupa enerji kesintisi yaşadığında kendini göstermiştir. AB'nin bu bağımlılıktan kurtulmak için çeşitli uygulamaları devreye soktuğu bilinmektedir. Ayrıca AB, Rus gazına bağımlılığı azaltmak adına bazı stratejiler de belirlemiştir.

Bunlardan biri Trans-Atlantik Paktıdır. Kuzey Amerika ile Avrupa arasında yürütülen bu pakt, ABD'den LNG alımını, Suudi Arabistan, BAE ve diğer OPEC ülkeleri ile iş birliği içerisinde Rus tedarikine karşılık gelecek şekilde petrol tedarikini, kömürle çalışan tesislerin yeniden açılmasını (çevresel endişelere rağmen) ve son olarak ABD ve AB arasında yeşil enerji üretimini teşvik eden uygulamaların başlatılmasını içermektedir. Böyle bir anlaşmanın aynı zamanda temiz enerji yeniliği

---

[936] Özellikle Soğuk Savaş'ın ardından kendisini yeni bir devlet olarak uluslararası sistemde kabul ettirmek amacıyla Yelsin hükümeti Batı ile yakın ilişkiler kurmuştur. Batı ile bütünleşme çabaları içerisinde IMF, Dünya Bankası, G7 gibi kuruluşlara katılmaya istekli olmuştur. Ancak günümüzde Rusya güçlü bir aktör olarak kendisini Batı dünyasından bağımsız olarak düşünmektedir. Bunda yürüttüğü dış politika değişikliklerinin etkisi büyüktür. Özellikle 2014 Ukrayna müdahalesinden sonra Batı'nın tepkilerine kendisinin ekonomik ve ulusal çıkarlarını gözetecek güçlü bir diplomasi ile karşılık vermiştir. Rusya'nın politika değişiklikleri için ***bkz.*** Fenghua Liu, *a.g.m.*, p. 87, 89, 92.

[937] İlyas Kemaloğlu, "Avrupa Birliği'nin Rusya ile imtihanı", *Anadolu Ajansı*, 28 Haziran 2021, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupa-birligi-nin-rusya-ile-imtihani/2287458, (Erişim Tarihi: 23.01.2023).

ve dağıtımında iş birliği için önemli bir temel oluşturabileceği ve uzun vadede enerji talebini azaltabileceği, bunun da Avrupa'nın enerji güvenliğini önemli ölçüde artıracak bir unsur olacağı düşünülebilir.[938]

Bu çalışmada, her iki aktör enerji kaynak ve politikaları kapsamında detaylı olarak analiz edilmiş ve enerji ilişkilerinin nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Yapılan analizlerin ardından bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bunlar;

- AB, eneji ihtiyacını başka kaynaklardan temin etmek zorunda olan uluslararası bir aktörken Rusya, sahip olduğu zengin enerji kaynakları sayesinde enerji gücünü diplomatik, politik ve ekonomik olarak kullanabilen bir aktördür.
- Rusya, dünya enerji pazarında önemli bir üreticidir. Bu avantaj, küresel ve bölgesel enerji politikaları bakımından onu güçlü kılmaktadır.
- AB ise enerji ihtiyacını karşılamak için dışa bağımlı bir konumda bulunmaktadır. Bu durum, AB için Rusya karşısında bir dezavantaj oluşturmaktadır.
- Rusya, enerji ticaretinden büyük gelir elde edebilmektedir. Ancak bu durum onu enerji gelirlerine bağımlı kıldığından bir kırılganlık da yaratmaktadır.
- AB ise ticaret alanında önemli bir aktör olmasına rağmen enerjide dışa bağımlıdır. Ekonomik büyümesinin önünde dışa bağımlılık olumsuz bir etki yaratmaktadır.
- Rusya, özellikle Putin'in başa geçmesinden sonra, enerji gücünü etkili kullanabilmiş ve stratejik, güçlü ve net politikalar geliştirebilmiştir. Bu durum Rusya'nın dış siyasetinde ona önemli kozlar sağlamaktadır.
- Ancak AB, her üye ülkenin kendi içerisinde farklı enerji politikaları benimsemesi nedeniyle farklı dış polikalar oluşturmuştur. Üye ülkelerin ekonomik farklılıkları, ülkesel çıkarları ve farklı prensiplerinin bulunması birlik genelinde tek bir enerji politikasının uygulanmasını

[938] Simone Tagliapietra - Georg Zachmann - Morgan Bazilian, "How to Wean Europe Off Russian Gas as Swiftly as Possible", *The New York Times*, 12 March 2022, https://www.nytimes.com/2022/03/12/opinion/russia-europe-energy-crisis.html, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

zorlaştırmaktadır. Bu durum, AB'nin enerji uygulamaları konusunda kısıtlılıklarının olmasına neden olmaktadır.

- AB'nin genişleme politikaları onu coğrafi olarak Rusya'ya yakınlaştırmaktadır. Bir zamanlar Rusya toprakları içerisinde yer alan ülkeler üzerinde AB'nin nüfuzunun artması Rusya'yı endişelendirmektedir.
- Rusya ise tarihi bağların etkisiyle AB'de yer alan Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde hak iddia etmektedir. Bu durum AB ile olan enerji ilişkilerine olumsuz yansımaktadır.
- AB, yaşanan enerji krizlerinin etkisiyle Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için çözüm önerileri aramaktadır. Bu amaçla farklı alternatif tedarikçilere yönelmektedir. Ancak halen Rusya'dan büyük oranlarda enerji alışverişi yaptığından bunu sağlayamamaktadır.
- Rusya da AB'den elde ettiği enerji gelirlerini ikame edebilmek amacıyla yönünü doğuya çevirmiş ve alternatif tedarikçiler aramaya başlamıştır.
- AB, enerji bağımlılığından kurtulmak amacıyla yenilenebilir enerjinin üretilmesine ağırlık vermiş ve bu uygulamamaların çoğaltılması yönünde politikalar oluşturmuştur.
- Rusya, halen fosil enerji kaynaklarının kullanımına ağırlık verdiğinden bu durum ona dezavantajlar getirmektedir. Rusya'nın verimli yenilenebilir enerji politikalarının olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.
- Çevre dostu politikalar üretilmeye ve yenilenebilir enerji kullanımı ön plana çıkarılmaya çalışılsa da yenilenemeyen enerji kaynaklarının sağladığı sürdürülebilir ve kesintisiz enerjinin tedariki ağır basmaktadır.
- AB, enerji bağımlılığı konusunda çalışmalar yapmaktadır. Çünkü enerji bağımlılığı, AB için enerji güvenliği riski yaratmaktadır. Rusya ise ekonomisinin işlerliği için sürekli tedarikçilerini devam ettirme konusunda stratejiler izlemektedir.
- Sonuç olarak AB, etkili stratejiler izleyemezse ve enerji ihtiyacını karşılayacak daha az bağımlılık yaratan ikame tedarikçiler bulamazsa,

Rusya'ya enerji konusunda bağımlı olmaya devam edecektir. Bu durum AB'nin Rusya'ya bağımlı olduğu asimetrik bir bağımlılık yaratmaktadır.

- Rusya'nın AB'ye olan bağımlılığı, başka tedarikçilerle ikame edilebilecek oranlarda enerji ticareti yapıldığında, daha az olduğu belirtilebilir. Ancak süreklilik sağlanamazsa, Rusya'nın da AB'ye olan bağımlılığı asimetrik bağımlılıktan karşılıklı bağımlılığa doğru değişebilir.

Büyük resime bakıldığında AB ve Rusya'nın iş birliği geliştirmesine neden olabilecek birçok faktör olduğu da unutulmamalıdır. Her iki aktörün de ekonomik istikrarı yürütmesi ilişkilerinin işleyişine bağlı olmaktadır. Rusya ve AB, uluslararası sistemi yönlendirme ve etkileme gücüne sahip iki aktördür. Bu iki aktörün karşıtlığından çok birlikteliği uzun vadede daha olumlu sonuçlar yaratacaktır. Enerji konusunda ortak bir yol haritasının oluşturulması, bağımlılık esasından çok her iki aktöre özgürlük alanı tanıyan enerji ilişkilerinin kurulması güvensizlik ortamını bir nebze de olsa azaltabilir. Yine de devam eden Ukrayna – Rusya savaşının nasıl sonuçlanacağı, ne gelişmeler ortaya çıkacağı belirsiz bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca iki tarafın da takındığı tavrın değişime açık olup olmayacağı da bilinmeyen bir değişken olmaktadır. Ancak Rusya ve AB'nin güçlü tarihi ve kültürel bağları bulunmaktadır. Dolayısıyla Rusya ve AB'nin gelecekte ortaklık yolunda tekrar iş birliği kurabilecekleri de muhtemeldir.

# KAYNAKÇA

**Kitaplar:**


Acar, Cemal, *Soğuk Savaş Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ötüken Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 1991.

Akçay, Ekrem Yaşar, *Soğuk Savaş Döneminde Avrupa*, Kriter Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2017.

Akhundova, Jale, *Rusya'nın Yumuşak Güç Politikaları – Mevzuat, Kurumlar, Politikalar*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Bursa 2015.

Aksoy, Metin, "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği Stratejisi", *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildirisi*, Kocaeli, 23 – 24 Eylül 2014.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 3. Baskı, İstanbul 1999.

Arman, Murat Necip - Mengüaslan, Hikmet, "Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Ukrayna Krizi", *Avrupa Birliğinin Dış İlişkileri*, Uğur Burç Yıldız (Ed.), Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ocak 2015, s. 59 – 82.

Ascher, Abraham, *Kısa Rusya Tarihi*, Yavuz Alogan (Çev.), Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2022.

Ashirova, Maya, "Energy Security Issues in EU Energy Policy: Case Study of Shale Gas Production in EU", *The European Union and Central Asia in the International System (EUCAIS)*, Institut für Europäische Politik e.V. (IEP), Ashgabat, February 2015.

Ataseven, Emrullah, *Rusya'nın Avrupa Siyaseti*, Hiperlink Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2019.

Balmaceda, Margarita M., *Belarus: oil, gas, transit pipelines and Russian foreign energy policy,* GMB Publishing Ltd, London 2006.

Bilgin, Mert, "Enerji", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş – Ali Balcı (Eds.), Küre Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2018, ss. 617 – 628.

Bitoune, Marion, "The German and French Energy Transitions: Have the Two Changed European Energy Policy?", *Heinrich Böll Stiftung,* Washington DC, 2015.

Boute, Anatole, "Russia's New Capacity-based Renewable Energy Support Scheme - An analysis of Decree No. 449", *IFC Advisory Services in Europe and Central Asia, Russia Renewable Energy Program,* 2013.

Brzezinski, Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası*, Yelda Türedi (Çev.), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2017, s. 127.

Campos, Ana - Fernandes, Carla Patrício, "The Geopolitics of Energy", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patrício Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2017, pp. 23 - 40.

Caprile, Anna - Delivorias, Angelos, "EU sanctions on Russia: Overview, impact, challenges", *European Parliamentary Research Service Briefing*, PE 739.366, March 2023.

Cerrah, Ufuk, "Ukrayna Krizinin Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkileri", (Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi tebliği), *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 23 – 24 Eylül 2014.

Çelikkaya, Ali, "Yenilenebilir Enerji Teşvik Politikalarına Genel Bir Bakış", *International Congress of Energy, Economy and Security Proceeding Book*, ENSCON 2018, İstanbul 21 – 22 Nisan 2018.

Dayal, A.M., "Chapter 10: Role of Nonconventional Shale Gas Energy in the Next Century", *Shale Gas - Exploration and Environmental and Economic Impacts*, Anurodh Mohan Dayal - Devleena Mani (Eds.), 2017, pp. 157 – 164.

Doğanay, Hayati - Coşkun, Ogün, *Enerji Kaynakları*, Pegem Akademi, Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara 2017.

Dutton, Joseph, "EU Energy Policy and the Third Package", *University of Exeter Energy Policy Group Working Paper: 1505*.

Engelbrekt, Antonina Bakardjieva – Bremberg, Niklas – Michalski, Anna - Oxelheim, Lars, "The European Union in a Changing World Order: What is at Stake?", *The European Union in a Changing World Order*, Antonina Bakardjieva Engelbrekt - Niklas Bremberg - Anna Michalski - Lars Oxelheim (Eds.), Palgrave Macmillan, Switzerland 2020, pp. 1 – 22.

Erhan, Çağrı - Özkoç, Özge, "Yirminci Yüzyılda Uluslararası Sistem", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş - Ali Balcı (Eds.), Küre Yayınları, 8. Baskı, 2014, s. 33 – 56.

Esakova, Nataliya, *European Energy Security Analysing the EU - Russia Energy Security Regime in Terms of Interdependence Theory*, Springer VS, Frankfurt 2012.

Fischer, Sabine, "European Union Sanctions Against Russia", *Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs Comments 17*, March 2015, pp. 1 – 7.

Freire, Maria Raquel, "Final Remarks: The Geopolitics of Energy and Energy Security", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patricio Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa 2017, p. 133 – 143.

Georgiou, Natasha A. - Rocco, Andrea, "Energy Governance in EU-Russia Energy Relations: Paving the Way Towards an Energy Union", *Institute of European Law Working Papers*, 2017.

Godzimirski, Jakub M. (Ed), *EU Leadership in Energy and Environmental Governance Global and Local Challenges and Responses*, Palgrave Macmillan, 2016.

Gower, Jackie, "The EU and Russia", *The European Union Handbook*, Jackie Gower (Ed.), Routledge Rublishing, Second Edition, London 2002, pp. 326 – 340.

Grivach, Aleksei, "Russia - EU Gas Relations: "There is a Light in the End of a Tunnel"", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patrício Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2017, pp. 81 – 88.

Gusev, Alexander - Westphal, Kirsten, "Russian Energy Policies Revisited", *Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs Research Paper*, No: 8, Berlin, December 2015.

Güler, Mehmet Çağatay - Teke, Mehmet Akif, *Resmi Belgeler Işığında Rusya'nın Dış Politika Eğilimi – SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Raporu*, 1. Baskı, 2021.

Gürsoy, Sezin İba - Seyaz, Adnan, "Rusya'nın Enerji Politikaları: Dar Etkiden Geniş Etkiye Geçiş", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak - Caner Sancaktar - Zafer Yıldırım (Eds.), Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 193 - 214.

Haghighi, Sanam S., *Energy Security - The External Legal Relations of the European Union with Major Oil- and Gas-Supplying Countries*, Hart Publishing, Oregon 2007.

Hall, Ronald, "The Development of Regional Policy in the Process of European Integration: An Overview", *Regional Economic Development Compared: EU - Europe and the American South*, Günter Bischof (Eds.), Innsbruck University Press, 2014, pp. 13 – 33.

Hardy, Peter, "Chapter 1: Introduction and Overview: The Role of Shale Gas in Securing Our Energy Future", *Fracking, Royal Society of Chemistry*, R. E. Hester - R. M. Harrison (Eds.), 2014, pp. 1 – 45.

Hughes, James "EU relations with Russia: Partnership or Asymmetric Interdependency?", *The EU's Foreign Policy in an Evolving International System: The Road to Convergence, Palgrave Studies in European Union Politics*, Nicola Casarini - Costanza Muzu (Eds.), Palgrave Macmillan, London 2006, pp. 1 – 17.

Ilham, Nur Iqtiyani – Hasanuzzaman, M. - Mamun, M.A.A., "Chapter Eight: World Energy Policies", *Energy for Sustainable Development*, M. Hasanuzzaman - Nasrudin Abd Rahim (Eds.), Academic Press, 2020, pp. 179 - 198.

İnat, Kemal –Cicioğlu, Filiz, "Avrupa Birliği", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş – Ali Balcı (Eds.), Nobel Yayıncılık, 8. Baskı, İstanbul 2018, ss. 641 – 654.

Jouanny, Jean-Robert, *Putin Ne İstiyor?*, Merve Öztürk (Çev.), İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017.

Kamalov, İlyas, *Moskova'nın Rövanşı*, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2008.

Kandiyoti, Rafael, *Powering Europe: Russia, Ukraine, and the Energy Squeeze*, Palgrave Macmillan, First Edition, 2015.

Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye,* Beta Basım Yayım, 1. Baskı, İstanbul 2002.

Keskin, Şahin, *Ukrayna'daki Kriz ve AB – Rusya İlişkileri*, Cinius Yayınları, 1. Baskı, Haziran 2017.

Khong, Cho-Oon, "A New Order - The Geopolitics of the Energy and Climate Challenge", *The Colours of Energy*, Gert Jan Kramer - Bram Vermeer (Eds.), Shell International BV, Amsterdam, The Netherlands, 2014, pp. 33 – 49.

Kılıçaslan, Emine, "Enerji Savaşları", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (Eds.), Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, ss. 87 – 124.

Langsdorf, Susanne, EU Energy Policy: From the ECSC to the Energy Roadmap 2050, *Green European Foundation Report*, December 2011.

Larsson, Robert L., "Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier", *Swedish Defence Research Agency Defence Analysis*, March 2006.

Linde, Coby van der, "Energy Security - New Forms of Energy Create New Dependencies", *The Colours of Energy – Essays on the Future of Our Energy System*, Gert Jan Kramer - Bram Vermeer (Eds.), Shell International BV, Amsterdam, 2015, pp. 50 – 62.

Luft, Gal - Korin, Anne, "Energy Security: In the Eyes of the Beholder", *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*, Gal Luft - Anne Korin (Eds.), Contemporary Military, Strategic, and Security Issues, Praeger Security International, 2009, pp. 1 - 17.

Massalin, Enrica, "Strategic Analysis on the Energy Security Measures of Russia", *Publication of NATO Energy Security Centre of Excellence*, 2021.

McMahon, Robert J., *Soğuk Savaş*, Sinem Gül (Çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.

Michaelides, Efstathios E. (Stathis), *Alternative Energy Sources*, Springer, 2012.

Mills, Claire, "Ukraine: Russia's "Red Line"", *House of Commons Library Research Briefing*, 9401, 18 February 2022.

Moreira, Filipe Arnaut, "Energy as Social, Strategic and Geopolitical Equation", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patricio Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2017, pp. 41 - 48.

Oettinger, Günther H. - Shmatko, Sergey I., *Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000-2010: Opportunities for our future Energy Partnership*, Brussels / Moscow November 2010.

Overland, Indra - Poussenkova, Nina, *Russian Oil Companies in an Evolving World - The Challenge of Change*, Edward Elgar Publishing, 2020.

Owens, Anthony D., "Energy Policy", *Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS) Energy Policy*, Anthony D Owens (Ed.), Vol: 1, EOLSS Publications, 2009.

Özgöker, Uğur - Yılmaz, Serdar, "Russian Energy Security: A General Perspective", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak - Caner Sancaktar - Zafer Yıldırım (Eds.), Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, ss. 125 – 142.

Öztürk, İlhan, "Energy Dependency and Energy Security: The Role of Energy Efficiency and Renewable Energy Sources", *International Growth Centre Working Paper*, E-37113-PAK-1, April 2014.

Painter, David S. - Leffler, Melvyn P., "The End of the Cold War", *Origins of the Cold War – An Internation of History*, David S. Painter - Melvyn P. Leffler (Eds.), Routledge Publishing, Second Edition, 2005, pp. 333 - 337.

Pamir, Necdet, *Enerjinin İktidarı: Enerji Kaynaklarını Elinde Tutan Dünyayı Elinde Tutar*, Hayykitap, 4. Baskı, İstanbul 2017.

Perovic, Jeronim, "The Soviet Union's Rise as an International Energy Power: A Short History", *Cold War Energy*, Jeronim Perovic (Ed.), Palgrave Macmillan, First Edition, 2017, pp. 1 – 43.

Policy Department for External Relations, "Energy as a Tool of Foreign Policy of Authoritarian States, in Particular Russia", *Study Paper*, Nisan 2018.

Proskuryakova, Liliana, "Russia's renewable energy sector: Policy recommendations", Centrum Balticum Foundation, *BSR Policy Briefing Series*, March 2022.

Raines, Thomas - Tomlinson, Shane, *Europe's Energy Union, Foreign Policy Implications for Energy Security, Climate and Competitiveness*, The Royal Institute of International Affairs - Chatham House Research Paper, 2016.

Ray, George F., "Chapter 6: Impact of the Oil Crisis on the Energy Situation in Western Europe", T. M. Rybczynski (Ed.), *The Economics of the Oil Crisis*, Trade Policy Research Centre, Palgrave Macmillan, London 1976, pp. 94 – 130.

Real, Leandro – Sierra, Esperanza - Almena, Alberto, "Renewable Energy Sector", *Alternative Energy Sources and Technologies, Process, Design and Operation*, Mariano Martin (Ed.), Springer International Publishing, Switzerland 2016, pp. 17 - 30.

Sağlam, Mühdan, *Gazprom'un Rusya'sı: Rusya'da Devletin Dönüşümü*, Siyasi Kitapevi, Ankara 2014.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, İmge Kitabevi Yayınları, 22. Baskı, Ankara 2013.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi Yayınları, 24. Baskı, Ankara 2012.

Siddi, Marco, "EU – Russia Energy Relations", *Handbook of Energy Governance in Europe*, Michèle Knodt - Jörg Kemmerzell (Eds.), Springer Nature Switzerland AG, 2020, pp. 237 – 261.

Silva, António Costa, "Energy: From Geopolitics to Security", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patricio Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa 2017, pp. 49 – 60.

Simão, Licinia, "European Energy Security: the Reconcilable EU and Russian Approaches?", *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Carla Patrício Fernandes - Teresa Ferreira Rodrigues (Eds.), Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2017, pp. 89 - 102.

Heli Simola, "What the literature says about the effects of sanctions on Russia", *Bank of Finland BOFIT – Institute for Economies in Transition*, Policy Brief 8, 2023.

Sönmezoğlu, Faruk, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Basım, İstanbul 2010.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2012.

Şener, Bülent, *Jeopolitik – Uluslararası İlişkilerde İnsan, Devlet, Coğrafya ve Zaman Etkileşimi Üzerine Bir Giriş*, Barış Kitabevi, Ankara 2017.

Şir, Aslan Yavuz, "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Enerji Güvenliği ve Rusya", *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*, 2014, p. 346 - 355.

Şöhret, Mesut, "Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politiği ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak - Caner Sancaktar - Zafer Yıldırım (Eds.), Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 47 – 86.

Telli, Azime, "Rusya - Ukrayna Krizinin Enerji Güvenliğine Etkileri", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Tebliği,* 23 – 24 Eylül 2014.

Tezkan, Yılmaz - Taşar, M. Murat, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, Birinci Basım, İstanbul 2002.

Tichý, Lukáš, *EU – Russia Energy Relations – a Discursive Approach*, Springer Publishing, Switzerland 2019.

Tichý, Lukáš - Kratochvíl, Petr, "The European Union's Discourse on Energy Relations with Russia", *UACES 43rd Annual Conference*, 2013.

Timur, Mustafa Caner, "Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanmasında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Önemi", *International Congress of Energy, Economy and Policy Proceedings Book*, ENSCON 2017, İstanbul 25 - 26 March 2017.

Tonini, Alberto, "The EEC Commission and European Energy Policy: A Historical Appraisal", *European Energy and Climate Security, Lecture Notes in Energy 31*, Rossella Bardazzi, Maria Grazia Pazienza, Alberto Tonini (Eds.), Springer International Publishing Switzerland 2016, pp. 13 – 35.

Tonus, Özgür, "Genişleyen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikaları ve Türkiye", *Müzakere Sürecinde Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi Ankara 2004.

Trenin, Dmitri, "Moscow's relations with Belarus: An awkward ally", *Changing Belarus*, Dov Lynch (Ed.), European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2005, pp. 67 – 78.

Tüylüoğlu, Mazhar Yasin, "Gazprom: Rus Süvarisi", *Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar 2*, İhsan Çomak (Ed.), Tasam Yayınları, 2009, s. 103 – 122.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789 – 1999)*, Filiz Kitabevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2000.

Uçkun, Ayşegül, "AB'de Entegre Bir Enerji Piyasası İçin Son Hamle: Enerji Birliği", *EY International Congress on Economics II*, "Growth, Inequality and Poverty", November 5 - 6, Ankara 2015.

United Nations Global Crisis Response Group on Food, Energy and Finance, *Global impact of the war in Ukraine: Billions of people face the greatest cost-of-living crisis in a generation*, Brief No: 2, 8 June 2022.

Wilson, Jeffrey D., "Energy Interdependence", *The Oxford Handbook of Energy Politics*, Kathleen Hancock - Juliann Allison (Eds.), Oxford Handbooks Online, 2018, pp. 150 – 171.

Yazgan, Hatice, "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği - Rusya Federasyonu İlişkileri", *Avrasya Paradoksu Beklentiler ve Endişeler*, Reha Yılmaz (Ed.), Nobel Yayın, 1. Basım, Ankara 2013, ss. 79 – 104.

Yıldız, Uğur Burç, *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri – Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*, Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ankara 2015.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, *Savaş ve Uluslararası Sistem*, Dora Yayınları, 2. Basım, Bursa 2013.

Yüksel, Dilek, *Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği İlişkileri*, Kale Ofset, Ankara 1999.

Zhao, Hongtu, "Chapter Five: Energy Security: From Energy Independence to Energy Interdependence", *The Economics and Politics of China's Energy Security Transition*, Hongtu Zhao (Ed.), Academic Press, 2019, pp. 99 – 120.

Zhiltsov, Sergey S. - Semenov, A.V., "Shale Gas: History of Development", *Shale Gas: Ecology, Politics, Economy, The Handbook of Environmental Chemistry*, Sergey S. Zhiltsov (Ed.), Vol: 52, Springer, Cham 2016, pp. 9 – 16.

**Makaleler:**

Akgül, Fatih, "Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye - Rusya İlişkilerine Etkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 5, 2007, s. 129 - 157.

Akpınar, Erdal - Başıbüyük, Adem, "Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğalgaz", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 6, No: 3, Summer 2011, pp. 119 – 136.

Akyener, Oğuzhan - Şirin, Çağrı, "Russian Chess on Gas Politics: Evaluation of Turkish Stream", *Energy Policy Turkey*, No: 1, 2016, pp. 108 - 123.

Alkan, Mehmet, "Rusya - Batı İlişkileri ve Savaşın Nedenleri", *Ülke Politikaları Vakfı İkinci Yüzyıl Serisi*, Haziran 2022.

Alkan, Mustafa Nail, "Avrupa Birliği Enerji Güvenliği ve Ukrayna Meselesi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Kış 2015, Sayı: 44, s. 215 – 227.

Andriosopoulos, Kostas - Silvestre, Stephan, "French Energy Policy: A Gradual Transition", *Energy Policy,* No: 106, 2017, pp. 376 – 381.

Ang, B. W. – Choong, W. L. - Ng, T. S., "Energy Security: Definitions, Dimensions and Indexes", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, No: 42, 2015, pp. 1077 – 1093.

Anlar, Aslıhan, "Farklı Bakış Açıları ile Enerji Güvenliği Üretici, Tüketici ve Transit Ülkeler: Türkiye Örneği", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Cilt: 19, 2017, s. 59 – 88.

Atay, Sibel Özsavaş, "Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 2, Mayıs 2016, ss. 144 – 155.

Aune, Finn Roar – Golombek, Rolf – Moe, Arild – Rosendahl, Knut Einar - Tissier, Hilde Hallre Le, "The Future of Russian Gas Exports", *Economics of Energy & Environmental Policy*, Vol: 6, No: 2, 2017, pp. 111 – 136.

Austvik, Ole Gunnar, "Concepts of Geopolitics and Energy Security", *International Association for Energy Economics*, Second Quarter, 2018, pp. 25 - 28.

Austvik, Ole Gunnar, "The Energy Union and Security of Gas Supply", *Energy Policy*, No: 96, 2016, pp. 372 - 382.

Aybar, Sedat - Özgöker, Uğur, "Batı Enerji Güvenliği ve Türkiye", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 11, Sayı 2, Aralık 2009, ss. 319 - 334.

Aydın, Aydın - Bakıncak, Emir, "Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, 2016, ss. 95 – 112.

Ayhan, Veysel, "Avrupa'nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 20, Kış 2009, s. 155 - 178.

Barmin, Yury, "Russian Energy Policy in the Middle East", *Insight Turkey*, Vol: 19, No: 4, Fall 2017, pp. 125 - 136.

Bayraç, H. Naci, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 115 - 142.

Baysoy, Emre, "Rusya, AB, ABD İlişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politiği ve Küreselleşmenin Jeopolitiği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 10, 2009, ss. 59 – 82.

Bogoviz, Aleksei Valentinovich – Lobova, Svetlana Vladislavlevna – Ragulina, Yulia Vyacheslavovna - Alekseev, Alexander Nikolaevich, "Russia's Energy Security Doctrine: Addressing Emerging Challenges and Opportunities", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol: 8, No: 5, 2018, pp. 1 - 6.

Bosoanca, Ionelia Bianca, "Energy Policy in the Actual Context of Foreign Policy", *On-line Journal Modelling the New Europe*, Issue: 22, 2017, pp. 161 - 174.

Bozkurt, Saynur Giray, "Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Renkli Devrimler - Kırgızistan Örneği", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2006, s. 118 – 138.

Branitskiy, Andrey, "The Russian Federation and The European Union Relations", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi / Journal of Academic Approaches*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2021, pp. 154 – 173.

Buchan, David, "Europe's Energy Security – Caught Between Short-term and Long-term Goals", Oxford Energy Comment, *The Oxford Institute for Energy Studies*, July 2014, p. 1 - 11.

Bulut, Remzi, "SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2014, s. 7 - 19.

Buzan, Barry, "Russia in the Post-Cold War International Order", *Russia in Global Affairs*, Vol: 19, No: 4, October – December 2021, pp. 22 - 35.

Campos, Ana, "The Main Challenges to the EU's Security of Supply", *Trans European Policy Studies Association (TEPSA) Policy Briefs*, March 2017.

Casier, Tom, "The Rise of Energy to the Top of the EU - Russia Agenda: From Interdependence to Dependence?", *Geopolitics*, No: 16, 2011, pp. 536 – 552.

Caşın, Mesut Hakkı - Kısacık, Sina, "Understanding the New Russian Energy Policy After The Crimean Crisis: A Case Study on Turkstream, Power of Siberia, and Nord Stream 2 Natural Gas Projects", *UPA Strategic Affairs*, Vol: 2, No: 1, 2021, pp. 206 - 255.

Cebotari, Livia, "Eurussian Economic Relations: From Cooperation to Confrontation", *Center For European Studies - EURINT 2021*.

Chernenko, Elena - Petrovich-Belkin, Oleg, "Soviet and Russian Foreign Energy Policy: Comparative Analysis", *Journal of Economic Cooperation and Development*, Vol: 40, No: 4, 2019, pp. 89 - 118.

Chernyak, Oleksandr – Kharlamova, Ganna - Stavytskyy, Andriy, "Trends of International Energy Security Risk Index in European Countries", *Baltic Journal of European Studies*, Vol: 8, No: 1 (24), pp. 5 - 32.

Chow, Jeffrey – Kopp, Raymond J. - Portney, Paul R., "Energy Resources and Global Development", *Science*, Vol: 302, 28 November 2003, pp. 1528 – 1531.

Cipek, Tihomir, "Russia and the European Union: What Remains of the Partnership?", *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, Year 1, Issue 1, Fall 2018, pp. 11 - 29.

Cooper, R. Caron - Schipper, Lee, "The Efficiency of Energy Use in the USSR - An International Perspective", *Energy*, Vol: 17, No: 1, January 1992, pp. 1 – 24.

Çınar, Sertan - Göçer, İsmet, "Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 16 – 29.

Çıtak, Emre - Pala, Pınar Buket Kılınç, "Yenilenebilir Enerjinin Enerji Güvenliğine Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 25, 2016, s. 79 - 102.

Dağdemir, Elif Uçkan, "Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliği için Dış Enerji Politikası Arayışları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, Haziran 2007, s. 247 – 268.

Dannreuther, Roland, "EU - Russia Energy Relations in Context", *Geopolitics*, Vol: 21, No: 4, 2016, pp. 913 – 921.

Daşcıoğlu, Büşra Zeynep Özdemir, "Kuzey Akım 2 - Almanya'yı ABD ve Rusya Arasında Sıkıştıran Boru Hattı", *SETA Perspektif*, Sayı: 318, Eylül 2021, ss. 1 – 6.

David, Maxine - Romanova, Tatiana, "Modernisation in EU – Russian Relations: Past, Present, and Future", *European Politics and Society*, Vol: 16, No: 1, 2015, pp. 1 - 10.

De Micco, Pasquale, "A cold winter to come? The EU seeks alternatives to Russian gas", *European Parliament: Directorate-General for External Policies*, October 2014.

De Pedro, Nicolás - Viilup, Elina, "Misunderstandings and Tensions, a new Normality in EU - Russia Relations?", *Notes Internacionals CIDOB*, No: 115, May 2015.

Demir, Nesrin - Baş, Pelin, "Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunsalında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yeri ve Geleceği", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 3, Kasım 2020, s. 806 - 831.

Demir, Sertif, "The 2022 Russia – Ukraine War: Reasons and Impacts", *Journal of Regional Studies*, Volume: 6, Issue: 1, 2022, pp. 13 - 40.

Diyarbakırlıoğlu, Kaan, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Dış Politikasında Enerjinin Rolü", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 3, Aralık 2021, s. 685 - 696.

Donaldson, Robert H., "Boris Yeltsin's Foreign Policy Legacy", *Tulsa Journal of Comparative and International Law*, Vol: 7, No: 2, 1999, pp. 285 - 326.

Dudin, Mihail Nikolaevich – Frolova, Evgenia Evgenevna – Sidorenko, Valentina Nikolaevna – Pogrebinskaya, Ekaterina Alexandrovna - Nikishina, Irina Vladimirovna, "Energy Policy of the European Union: Challenges and Possible Development Paths", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol: 7, No: 3, 2017, pp. 294 – 299.

Dusciac, Dorin – Popescu, Nicu - Parlicov, Victor, "EU – Russia and the Energy Dimension of the Eastern Partnership", *CES Working Papers*, Volume: VIII, No: 2, August 2016, pp. 251 - 268.

Elbassoussy, Ahmed, "European Energy Security Dilemma: Major Challenges and Confrontation Strategies", *Review of Economics and Political Science*, Vol: 4 No: 4, 2019, pp. 321 - 343.

Emeklier, Bilgehan, "21. Yüzyılda Küresel Sistemin Yapısal Dönüşümü: Yeni Düzen Arayışının Temel Parametreleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, Cilt: 1, 2017, ss. 56 - 63.

Erbaş, Göknil, "Enerjinin Jeopolitiği: Karadeniz Enerji-Politiği Örneği", *Enerji ve Diplomasi*, No: 1, 2015, ss. 98 – 113.

Erkan, Anıl Çağlar, "Küresel Doğal Gaz Krizlerine Karşı Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması ve Enerji Arz Güvenliği için Kriz Yönetimi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, 2014, ss. 87 - 110.

Ertürk, Muzaffer, "Energy Strategies", *Lectio Socialis*, Vol: 2, No: 1, 2018, pp. 28 – 36.

Esen, Ömer - Bayrak, Metin, "Enerji Açığının Belirleyicilerinin Teorik Perspektiften İncelenmesi", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Haziran 2015, s. 45 – 61.

Eyuboğlu, Kemal - Uzar, Umut, "Asymmetric causality between renewable energy consumption and economic growth: fresh evidence from some emerging countries", *Environmental Science and Pollution Research*, No: 29, 2022, pp. 21899 – 21911.

Furuncu, Yunus, "Rusya Yaptırımlarının Etkileri ve Türkiye Enerji Sektörüne Yansımaları", *SETA Analiz*, Sayı: 298, Ekim 2019.

Ganguli, Sreemati, "Energy Interdependence as a Strategic Factor in the Post-Cold War Context", *Strategic Analysis*, Volume: 40, No: 3, 2016, pp. 185 – 198.

German, Tracey C., "Pipeline Politics: Georgia and Energy Security", *Small Wars & Insurgencies*, Vol: 20, No: 2, 2009, pp. 344 - 362.

Ghimis, Ana-Maria, "EU - Russia Energy Relations from A Realist Point of View", *EuroPOLIS*, Vol: 5, No: 1, 2011, pp. 89 - 111.

Golubeva, A. S. – Pavlova, E. A. - Volkov, A. R., "Perspectives on Energy Security in the Russian Federation: A Comparative Analysis of Renewable Energy Sources", *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, Vol: 990, 2022, pp. 1 - 6.

Gould-Davies, Nigel, "Economic effects and political impacts: Assessing Western sanctions on Russia", *Bank of Finland BOFIT – Institute for Economies in Transition*, Policy Brief 8, 2018.

Gökçe, Cem, "Önemli Bir Enerji Girdisi Olan Petrolün Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 1, Haziran 2014, ss. 143 - 153.

Gökgöz, Fazıl - Güvercin, Mustafa Taylan, "Energy Security and Renewable Energy Efficiency in EU", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, No: 96, 2018, pp. 226 – 239.

Göral, Emirhan, "Avrupa Enerji Güvenliği ve Türkiye", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2011, s. 117 - 139.

Güneş, Mehmet - Arslan, Tayfun, "Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Yıl 2018, Cilt: 4, Sayı: 7, s. 32 – 60.

Güney, Nurşin Ateşoğlu - Korkmaz, Vişne, "The Energy Interdependence Model between Russia and Europe: An Evaluation of Expectations for Change", *Perceptions*, Vol: XIX, No: 3, Autumn 2014, pp. 35 - 59.

Gürkan, Ömer, "Küreselleşme ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, 2001, s. 1 - 15.

Gürkaynak, Muharrem - Yalçıner, Serhan, "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 23, Güz 2009, s. 73 - 92.

Hache, Emmanuel, "Do Renewable Energies Improve Energy Security in the Long Run?", *International Economics*, Volume: 156, December 2018, pp. 127 – 135.

Hadfield, Amelia, "EU – Russia Energy Relations: Aggregation and Aggravation", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol: 16, No: 2, pp. 231 - 248.

Hamzaoğlu, Halit, "Rusya – Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve "Kuzey Akımı-2" Boru Hattı Projesinin Jeopolitik İçeriği", *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 5, No: 1, 2021, ss. 265 – 286.

Harsem, Øistein - Claes, Dag Harald, "The interdependence of European – Russian Energy Relations", *Energy Policy*, No: 59, 2013, pp. 784 – 791.

Hasanova, Shabnam, "Energy Security Policy of Europe", *Alınteri Journal of Social Sciences*, Vol: 4, No: 2, 2020, pp. 163 - 172.

Hatipoğlu, Esra, "Rusya - Avrupa Birliği İlişkileri", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, No: 1, 2001, s. 115 – 135.

Helm, Dieter, "The Assesment: The New Energy Paradigm", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol: 21, No: 1, 2005, pp. 1 - 18.

Huotari, Jussi, "Energy Policy and (Energy Security) as a Part of Russian Foreign Policy", *Nordia Geographical Publications*, Vol: 40, No: 4, 2011, pp. 121 – 132.

Ivcenko, Viktoria, "EU – Russia Energy Dialogue: economic and political dimensions", *Przegląd Europejski*, Vol: 2021, No: 2, pp. 165 - 183.

İlbaş, Mustafa, "The Use of Coal Gases as an Alternative Fuel for Energy Supply", *Energy Policy Turkey*, April 2017, pp. 58 – 63.

İnan, İlker – Akbulut, İlhan - Aslan, Erman, "Enerji Sorununun Çözümünde Yenilenemez ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yeri ve Önemi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 120, Sayı: 237, Kasım – Aralık 2018, ss. 11 - 40.

İşcan, İsmail Hakkı - Hatipoğlu, Yıldız Zeliha, "Rusya'nın Serbest Piyasa Anlayışı ve Küresel Kriz", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 61, Sayı: 1, s. 177 - 237.

İşcan, İsmail Hakkı, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 2, Yaz 2004, ss. 47 - 79.

İyikan, Necati, "ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, 2009, ss. 255 – 267.

Jing, Xiaotong, "The Russia-Ukraine War and Energy Security: Impact and Policies, From a European Perspective", *Highlights in Business, Economics and Management*, Volume: 3, 2023, pp. 215 – 222.

Jonsson, Daniel K. – Johansson, Bengt – Månsson, André – Nilsson, Lars J. – Nilsson, Måns - Sonnsjö, Hannes, "Energy Security Matters in the EU Energy Roadmap", *Energy Strategy Reviews*, No: 6, 2015, pp. 48 - 56.

Judge, Andrew - Maltby, Tomas - Sharples, Jack D., "Challenging Reductionism in Analyses of EU - Russia Energy Relations", *Geopolitics*, Vol: 21, No: 4, 2016, pp. 751 - 762.

Kakışım, Cemal, "Enerji Krizlerinin Etkisiyle Şekillenen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2019, s. 460 – 472.

Kanapiyanova, Zhuldyz, "Avrupa Birliği Enerji İhtiyacı Bağlamında Boru Hattı Projeleri", Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), Cilt: 3, No: 2, Güz 2018, ss. 537 - 545.

Kanellakis, M. – Martinopoulos, G. - Zachariadis, T., "European Energy Policy - A Review", *Energy Policy*, No: 62, 2013, pp. 1020 - 1030.

Kantarcı, Şenol, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?"", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 8, Sayı: 16, ss. 47 – 84.

Kantörün, Ufuk, "Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye", *Bilge Strateji*, Cilt: 2, Sayı: 3, Güz 2010, s. 87 - 114.

Kapoor, Nivedita, "Russia - EU Relations: The End of a Strategic Partnership", *Observer Research Foundation Brief*, No: 451, March 2021.

Karabulut, Bilal, "Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, Mayıs 2016, ss. 31 – 54.

Kardaś, Szymon - Kłysiński, Kamil, "The story that never ends. A new stage in the energy dispute between Russia and Belarus", *Centre for Eastern Studies*, Number: 242, 17.05.2017, pp. 1 - 6.

Kaveshnikov, Nikolay, "The Issue of Energy Security in Relations Between Russia and the European Union", *European Security*, Vol: 19, No: 4, December 2010, pp. 585 – 605.

Kaysı, Hakan, "Energy Security of the European Union And Turkey's Role", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 10, No: 2, 2011, pp. 63 - 82.

Keppler, Jan Horst, "Energy Interdependence in a Multi-polar World: Towards a Market-based Strategy for Safeguarding European Energy Supplies", *Reflets et Perspectives*, Vol: XLVI, No: 4, 2007, pp. 31 - 48.

Kesbiç, Cüneyt Yenal - Şimşek, Hamza, "Avrupa Birliği Ortak Enerji Politikası", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi,* Sayı: 5, Güz 2001, s. 1 - 19.

Kosowska, Katarzyna - Kosowski, Piotr, "The Geopolitics of Gazprom's Pipelines", *AGH Drilling, Oil, Gas,* Vol: 33, No: 4, 2016, pp. 757 – 768.

Kovačovská, Lenka, "European Union's Energy (In)Security – Dependency on Russia", *Defence and Strategy,* No: 2, 2007, pp. 5 – 21.

Koyama, Ken, "The Role and Future of Fossil Fuels", *The Institute of Energy Economics Japan (IEEJ) Energy Journal,* Special Issue, October 2017, pp. 80 - 84.

Krickovic, Andrej, "When Interdependence Produces Conflict: EU – Russia Energy Relations as a Security Dilemma", *Contemporary Security Policy*, Vol: 36, No: 1, 2015, pp. 3 - 26.

Kroll, John A., "The Complexity of Interdependence", *International Studies Quarterly*, Cilt: 37, No: 3, 1993, pp. 321 – 347.

Kum, Hakan, "Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Dünya Piyasalarındaki Son Gelişmeler ve Politikalar", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 33, Temmuz – Aralık 2009, ss. 207 – 223.

Kuznetsova, Natalia Victorovna - Kuznetsova, Ekaterina Vasilievna, "Energy Strategy of the Russian Federation", *Mediterranean Journal of Social Sciences,* Vol: 6, No: 5, September 2015, pp. 160 - 168.

Lane, David, "The Orange Revolution: 'People's Revolution' or Revolutionary Coup?", *Political Studies Association,* Vol: 10, 2008, pp. 525 – 549.

Lanshina, Tatiana A. - "Skip" Laitner, John A. – Potashnikov, Vladimir Y. - Barinova, Vera A., "The Slow Expansion of Renewable Energy in Russia: Competitiveness and Regulation Issues", *Energy Policy*, No: 120, 2018, pp. 600 - 609.

Larionova, Marina, "Can the Partnership for Modernisation Help Promote the EU – Russia Strategic Partnership?", *European Politics and Society,* Vol: 16, No: 1, 2015, pp. 62 - 79.

Le, Thai-Ha - Nguyen, Canh Phuc, "Is Energy Security a Driver for Economic Growth? Evidence from a Global Sample", *Energy Policy*, No: 129, 2019, pp. 436 – 451.

Leal-Arcas, Rafael – Ríos, Juan Alemany - Grasso, Costantino, "The European Union and its Energy Security Challenges: Engagement Through and with Networks", *Contemporary Politics*, Vol: 21, No: 3, 2015, pp. 1 - 21.

Lee, Yusin "Interdependence, Issue Importance, and the 2009 Russia - Ukraine Gas Conflict", *Energy Policy*, No: 102, 2017, pp. 199 - 209.

Leukavets, Alla, "Belarus – Russia Relations in 2017: Behind the Curtain of the Long-lasting Drama", *Russian Analytical Digest*, No: 206, 12 September 2017, pp. 2 - 4.

Li, Lifan, "Energy Security and Energy Risk Management", *Journal of International Affairs*, Vol: 69, No: 1, Fall / Winter 2015, pp. 86 – 97.

Liu, Fenghua, "Russia's Foreign Policy Over the Past Three Decades: Change and Continuity", *Chinese Journal of Slavic Studies*, Vol: 2, No: 1, 2022, pp. 86 - 99.

Locatelli, Catherine, "Security Challenges In EU - Russian Gas Relations", *Revue d'économie Industrielle*, Vol: 3, No 143, 2013, pp. 35 – 69.

Lunden, Lars Petter – Fjaertoft, Daniel – Overland, Indra - Prachakova, Alesia, "Gazprom vs. Other Russian Gas Producers: The Evolution of the Russian Gas Sector", *Energy Policy*, No: 61, 2013, pp. 663 - 670.

Magued, Shaimaa, "Economic Interdependence and Interstate Relations: A Theoretical Overview The Turkish-Arab Free Trade Agreements as a Case Study", *Ortadoğu Yıllığı*, 2011, pp. 633 – 666.

Martins, Florinda – Felgueiras, Carlos – Smitkova, Miroslava - Caetano, Nidia, "Analysis of Fossil Fuel Energy Consumption and Environmental Impacts in European Countries", *Energies*, Vol: 12, No: 964, 2019, pp. 1 - 11.

Matsumoto, Ken'ichi – Doumpos, Michalis - Andriosopoulos, Kostas, "Historical Energy Security Performance in EU Countries", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol: 82, Part: 2, February 2018, pp. 1737 – 1748.

Maurice, Éric - Menneteau, Magali, "From crisis exit to world challenges: The EU's Strategic Agenda 2019", *Foundation Robert Schuman Policy Paper*, European Issues No: 521, 25.06.2019, pp. 1 - 11.

McKendry, Peter, "Energy Production from Biomass (part 1): Overview of Biomass", *Bioresource Technology*, No: 83, 2002, pp. 37 – 46.

Medvedev, Dmitry, "Social and Economic Development of Russia: Finding New Dynamics", *Russian Journal of Economics*, No. 2, 2016, pp. 327 - 348.

Mırcıoğlu, Doğa, "Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Uygulanmasında Rusya Faktörü", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, Mayıs 2022, s. 96 - 122.

Molchanov, Mikhail A., "Choosing Europe over Russia: What has Ukraine Gained?", *European Politics and Society*, Vol: 17, No: 3, 2016, pp. 522 - 537.

Moshes, Arkady, "Russia's European Policy under Medvedev: How Sustainable is a New Compromise?", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944),* Vol: 88, No: 1, 2012, pp. 17 – 30.

Murray, Doug, "Ineffective EU Energy Policy and Russia", *International Affairs Review*, Vol: XXII, No: 1, Fall 2013.

Musaoğlu, Neziha - Özgöker, Uğur, "Rusya – AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, 2008, ss. 73 – 99.

Nesimioğlu, Şerife Özkan, "Energy Import Dependency and Seeking for New Energy Technologies European Union Case", *International Journal of Energy Applications and Technologies*, Vol: 3, Issue 2, 2016, pp. 77 – 82.

Niemczyk, Jerzy – Sus, Aleksandra - Bieli'nska-Dusza, Edyta – Trzaska, Rafał - Organa, Michał, "Strategies of European Energy Producers: Directions of Evolution", *Energies*, Vol: 15, No: 609, 2022, pp. 1 - 21.

Nitoiu, Cristian, "Still Entrenched in the Conflict / Cooperation Dichotomy? EU – Russia Relations and the Ukraine Crisis", *European Politics and Society*, Vol: 18, No: 2, 2016, pp. 148 - 165.

Novikau, Aliaksandr, "What Does Energy Security Mean for Energy Exporting Countries? A Closer Look at the Russian Energy Security Strategy", *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 2020, pp. 105 - 123.

Oktay, Ertan - Çamkıran, Radiye Funda, "Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1 - 2, 2005, s. 67 - 86.

Olçar, Kemal, "Uluslararası Çatışmaların Enerji Politik Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 2010, ss. 93 – 127.

Özalp, Mustafa, "Ukrayna Krizi Ekseninde Türkiye ve AB Enerji Güvenliği", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, No: 1, 2015, ss. 103 - 118.

Özkaya, Gökhan, "Energy Consumption Trends before and during the Covid-19 Pandemic: An Entropy-Based PROMETHEE Analysis", *Current Research in Social Sciences*, Volume: 8, Issue: 1, 2022, pp. 1 - 28.

Öztürk, Serdar – Sözdemir, Ali – Ülger, Özlem, "The Real Crisis Waiting for the World: Oil Problem and Energy Security", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Volume: 3, Special Issue, 2013, pp. 74 - 79.

Pacesila, Mihaela – Burcea, Stefan Gabriel - Colesca, Sofia Elena, "", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol: 56, 2016, pp. 156 - 170.

Paillard, Christophe-Alexandre, "Russia and Europe's Mutual Energy Dependence", *Journal of International Affairs*, Vol: 63, No: 2, Spring / Summer 2010, pp. 65 - 84.

Pala, Pınar Buket Kılınç, "Enerji Güvenliği Bağlamında Avrupa Birliği Enerji Politikaları", *Dumlupınar Üniversitesi İİBF UYES Dergisi*, No: 2, Eylül 2016, ss. 48 - 58.

Paltsev, Sergey, "Scenarios for Russia's Natural Gas Exports to 2050", *Energy Economics*, Vol: 42, 2014, pp. 262 - 270.

Pavlenko, Iryna, "Energy Security in the European Union", *The Copernicus Journal of Political Studies (Online)*, No: 1, 15 August 2020, pp. 27 – 40.

Perea-Moreno, Miguel-Angel - Samerón-Manzano, Esther - Perea-Moreno, Alberto-Jesus, "Biomass as Renewable Energy: Worldwide Research Trends", *Sustainability*, Vol: 11, No: 863, 2019, pp. 1 – 19.

Pick, Lisa, "EU - Russia Energy Relations: A Critical Analysis", *POLIS Journal*, Vol: 7, Summer 2012, p. 328.

Pirani, Simon – Stern, Jonathan - Yafimava, Katja, "The Russo - Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment", *Oxford Institute for Energy Studies*, February 2009.

Popova, Liudmila – Jabalameli, Farkhondeh - Rasoulinezhad, Ehsan, "Oil Price Shocks and Russia's Economic Growth: The Impacts and Policies for Overcoming Them", *Journal of World Sociopolitical Studies*, Vol: 1, No: 1, July 2017, pp. 1 - 31.

Pristupa, A. O. - Mol, A. P. J., "Renewable Energy in Russia: The Take off in Solid Bioenergy?", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, No: 50, 2015, pp. 315 - 324.

Proskuryakova, Liliana, "Updating Energy Security and Environmental Policy: Energy Security Theories Revisited", *Journal of Environmental Management*, Vol: 223, 2018, pp. 203 - 214.

Rausser, Gordon – Chebotareva, Galina – Smutka, Luboš – Strielkowski, Wadim - Shiryaeva, Julia, "Future Development of Renewable Energy in Russia: A Case of Solar Power", *Frontiers in Energy Research*, Vol: 10, March 2022, pp. 1 - 14.

Rudakov, Andrey, "The EU Can Simultaneously End Dependence on Russia and Meet Climate Goals", *The Ingternational Journal of Science - Nature*, Volume: 604, 7 April 2022, pp. 7 - 8.

Russell, Martin, "The Nord Stream 2 pipeline", *European Parliament Briefing No: 690705*, July 2021.

Saenkoa, V. V., - Kolpakov, A. Yu., "Prospects for Russian Energy Exports in the Conditions of Implementing International Climate Policy Measures", *Studies on Russian Economic Development*, Vol: 32, No: 6, 2021, pp. 668 – 675.

Samarina, Vera – Skufina, Tatiana – Samarin, Alexander - Ushakov, Denis, "Alternative Energy Sources: Opportunities, Experience and Prospects of the Russian Regions in the Context of Global Trends", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol: 8, No: 2, 2018, pp. 140 - 147.

Sassi, Francesco, "Structural Power in Russia's Gas Sector: The Commoditisation of the Gas Market and the Case of Novatek", *Energy Strategy Reviews*, Volume: 41, May 2022, pp. 1 - 13.

Schmidt-Felzmann, Anke, "EU Member States' Energy Relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies", *Geopolitics*, Vol: 16, No: 3, 2011, pp. 574 - 599.

Seliverstov, Sergey, *Energy Security of Russia and the EU: Current Legal Problems*, The Institut Français des Relations Internationales (IFRI), Gouvernance européenne et géopolitique de l'énergie, Avril 2009.

Sevim, Cenk, "Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 13, Mayıs 2009, ss. 93 - 105.

Sevim, Cenk, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği", *Journal of Yasar University*, Vol: 26, No: 7, 2012, ss. 4378 - 4391.

Sevim, Tuğçe Varol, "Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 11, Sayı: 41, Bahar 2014, s. 87 - 108.

Sıvış, Efe, "The Crimean Annexation Crisis and Its Economic Consequences: EU Sanctions, U.S. Sanctions and Impacts on the Russian Economy", *Marmara Journal of European Studies*, Volume: 27, No: 1, 2019, pp. 53 – 79.

Siddi, Marco, "The Role of Power in EU–Russia Energy Relations: The Interplay between Markets and Geopolitics", *Europe – Asia Studies*, 2018, pp.1552 – 1571.

Simionov, Loredana Maria, "The European Union and Russia, Cooperation or Competition?", *Centre for Europan Studies EURINT Preceedings*, 2014, pp. 231 – 241.

Sinyak, Yury, "U.S.S.R.: Energy Efficiency and Prospects", *Energy*, Vol: 16, No: 5, June 1991, pp. 791 - 815.

Sönmez, A. Sait – Bıçakcı, Harun - Yıldırım, Cuma, "Kırım Sorunu Bağlamında Rusya - Ukrayna İlişkilerinin Analizi", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, Volume: 1, No: 3, 2015, pp. 656 - 670.

Sönmez, A. Sait, "Moskova'nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası", *Avrasya Etüdleri Dergisi,* Cilt: 37, Sayı: 1, 2010, ss. 37 - 76.

Sönmez, A. Sait, "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi", *Akademik Bakış*, Cilt: 3, No: 6, 2010, ss. 73 - 96.

Stern, Jonathan, "The Russian - Ukrainian gas crisis of January 2006", *Oxford Institute for Energy Studies*, 16 January 2006.

Strielkowski, Wadim – Rausser, Gordon - Takhumova, Oksana, "Innovation and modernization of the Russian energy sector", *SHS Web of Conferences*, 128, 02003, 2021, pp. 1 – 7.

Strimbovschi, Sabina, "EU's Dependence On Russian Energy Resources and the New Alternative of Oil and Gas Exporting Countries", *Eurint Proceedings 2014, Center for European Studies*, pp. 254 - 262.

Suslov, N. I., "Russia's Energy Industry Over the Next Twenty Years", *Problems of Economic Transition*, Vol: 58, No: 2, 2016, pp. 162 - 180.

Szilárd, Berta, "Why Can Russia "Divide and Rule" Central and Eastern Europe in Energy Policy?", *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science (AARMS)*, Vol: 14, No: 3, 2015, pp. 357 – 377.

Şahin, Çiğdem - Nuriyev, Kamıl, "Rusya'da Enerji Sanayisinin Gelişimi ve Günümüzde Rus Enerji Stratejisi", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, Ekim 2021, s. 49 - 76.

Şahin, Emek Yıldırım, "Gazprom'un Rusya İçin Öneminin Ekonomi-Politiği", *Fiscaoeconomia*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2021, s. 470 - 491.

Tarkhanova, Elena – Lyapuntsova, Elena – Baburina, Natalia - Fricler, Anhelica, "The present and the future of Russian renewable energy in the green economy transition", *E3S Web of Conferences 250*, 08003, 2021, p. 7.

Tarean, Cristina, "Long Term Energy Strategies and Policies: Challenges", *Procedia Technology*, No: 19, 2015, pp. 631 - 636.

Tastan, Kadri, "Turkey and European Energy (In)Security", *Stiftung Wissenschaft und Politik - German Institute for International and Security Affairs*, No: 38, June 2022, pp. 1 - 8.

Tavani, Sara, "EU - Russia Security Relations: Old Problems in a New International System", *De Europa*, Vol: 2, No: 2, 2019, pp. 45 – 59.

Thaler, Philipp, "The European Commission and the European Council: Coordinated Agenda Setting in European Energy Policy", *Journal of European Integration*, Vol: 38, No: 5, 2016, pp. 571 – 585.

Udum, Şebnem, "Nuclear Energy and International Relations: Outlook and Challenges for Newcomers", *Perceptions*, Volume: XXII, Number: 2 – 3, Summer - Autumn 2017, pp. 57 - 84.

Ulusaler, Kemal, "Yeni Putin Dönemi'nin Enerji Sektörüne Etkileri", *Cumhuriyet Enerji*, Sayı: 28, Nisan 2012, s. 10 - 11.

Umbach, Frank, "Global Energy Security and the Implications for the EU", *Energy Policy*, No: 38, 2010, pp. 1229 – 1240.

Wach, Krzysztof – Głodowska, Agnieszka – Maciejewski, Marek - Sieja, Marek, "Europeanization Processes of the EU Energy Policy in Visegrad Countries in the Years 2005 – 2018", *Energies*, Vol: 14, No: 1802, 2021, pp. 1 - 23.

Wagner, R. Harrison, "Economic Interdependence, Bargaining Power, and Political Influence", *International Organization*, Vol: 42, No: 3, 1988, pp. 461 – 483.

Walker, Nigel, "Conflict in Ukraine: A timeline (2014 - present)", *House of Commons Library Research Briefing*, 9476, 24 February 2023.

Wilson, Alex Benjamin, "Energy Charter - A multilateral process for managing commercial energy relations", *European Parliamentary Research Service*, PE 607.297, July 2017.

Wood, Steve, "Europe's Energy Politics", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol: 18, No: 3, 2010, pp. 307 – 322.

Yao, Xing – Yasmeen, Rizwana – Padda, Ihtsham Ul Haq, Shah, Wasi Ul Hassan – Kamal, Muhammad Abdul, "Inequalities by Energy Sources: An Assessment of Environmental Quality", *PLoS ONE*, Volume: 15, No: 3, 2020, pp. 1 – 28.

Yıldırım, Uğur, "Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Enerji Görünümü (1990 - 2018): Ne Değişti?", *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, s. 200 – 218.

Yıldırım, Yusuf, "Richard Rosecrance'nin Sistem Modeli Perspektifinden Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2015, ss. 179 - 207.

Yıldız, Uğur Burç, "Avrupa Birliği - Rusya Karşılıklı Bağımlılığında Kuzey Boyutu Çevre Ortaklığının Rolü" , *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 13, No: 2, 2014, ss. 153 – 183.

Yılmaz, Sefer - Kalkan, Duhan K., "Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma", *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:3, Aralık 2017, ss. 169 – 199.

Yorkan, Arzu, "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri", *Bilge Strateji*, Cilt: 1, Sayı: 1, Güz 2009, s. 24 – 39.

Yorkan, Arzu, "Energy Supply Security of the European Union and the Role of Turkey As A Potential Energy Hub", *Bilge Strateji*, Cilt: 3, Sayı: 5, Güz 2011, pp. 205 - 219.

Yu, Jianhua - Dai, Yichen, "Energy Politics and Security Concepts from Multidimensional Perspectives", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, Vol: 6, No: 4, 2012, pp. 91 – 120.

Yurtsever, Bilge, "AB - Rusya İlişkilerinde Enerjinin Çatışmacı mı Birleştirici mi bir Rolü Var?", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, Temmuz 2019, s. 39 – 54.

Zieniewicz, Alena, "The External Dimension of the EU Energy Security", *Yearbook of Polish European Studies*, No: 13, 2010, pp. 205 - 239.

Zhussipbek, Galym, "Avrupa Birliği ile Rusya Arasındaki "Stratejik Ortaklığın" Analizi", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 7, No: 25, 2011, ss. 47 - 85.

**Tezler:**

Ablabekova, Altyn, *Rusya Enerji Politikasının Dünya Enerji Piyasasındaki Rolü*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014.

Adıgüzel, Gözde Ece, *Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Dinamikleri ve Türkiye'nin Uyumu*, (Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Anabilim Dalı, İktisat Yüksek Lisans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018.

Badalov, Bakhtiyar, *The European Union and Russian Federation Energy Relations: Petrification or Revival?*, (Lund University, Department of Political Science, Master Thesis), Lund 2012.

Baykara, Sıla Turaç, *Future of EU - Russian Energy Politics: Competition or Cooperation?*, (Yeditepe University, Graduate Institute of Social Sciences, Doctorate Thesis of Political Science and International Relations), İstanbul 2014.

Bos, Macey A., *Gazprom: Russia's Nationalized Political Weapon and The Implications For The European Union,* (Georgetown University, The Graduate School of Arts and Sciences, Master of Arts in Liberal Studies), Washington, April 2012.

Çağlar, Kübra, *Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2015.

Çetinkaya, Şeref, *Enerji Arz Güvenliği Üzerinde Rusya - Batı Gerilimi ve Türkiye*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2019.

Demir, Elif, *Avrupa Birliği (AB)'nin Enerji Politikası ve Türkiye*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.

Durukal, Tuba Yüksel, *Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Politikası: Rusya Federasyonu'nun Önemi*, (Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.

Efeçınar, Eftal, *The Influence of Energy Politics on Conflict*, (Bilkent University, Department of International Relations, Master's Thesis), Ankara 2008.

Elving, Alexander, *Achieving Energy Security in the EU: National Self-Interest vs. Multilateral Cooperation*, (Swedish National Defence College, Department of Security, Strategy and Leadership, Master Thesis in Political Science with a focus on Security Policy), Stockholm 2014.

Erdal, Leman, *Enerji Arz Güvenliği Etkileyen Faktörler ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Alternatifi,* (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Aydın 2011.

Eriksson, Roger, "The European Energy Policy Framing of Energy Security in the European Union", *Lund University Department of Political Science*, Spring Term 2011.

Erkan, Anıl Çağlar, *Enerji Arzı Güvenliği Bakımından Avrupa'nın Rusya Federasyonu'na Bağımlılığı,* (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2013.

Ersoy, Ahmet Yağmur, *Enerji Bağımlısı Ülkelerin Enerji Politikaları: Türkiye Örneği*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya 2010.

Gasilov, Iliyas, *The Concept of Energy Security in the Russia - European Union Relations: The Crucial Aspect of the Blurred Russian Foreign Policy,* (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019.

Gusev, Alexander, *Energy Relations between the European Union and Russia: content, problems, prospects,* Centre International de Formation Europeene, Institut Europeen des Hautes Etudes Internationales, 2008.

Gürdallı, Fehmi, *Avrupa Birliği Dış Politikasında Enerji Faktörü*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009.

Haser, Demet, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik*, (İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018.

Hoeymissen, Simon Van, *Securitizing the EU - Russia Gas Trade: The Impact of Crises on Energy Policy,* (Vrije Universiteit Brussel, Faculteit Economische, Sociale en Politieke Wetenschappen & Solvay Business School, Master's Thesis), July 2013.

Izosimova, Svetlana, *Understanding the Energy Interdependence Between the EU and Russia: Case of the Baltic Sea Region*, (Linköpings Universitet, Master Thesis in International and European Relations), Linköping 2016.

Kaki, Hemin Karim Mohammed, *The Role of Energy Resources Oil and Gas in Strengthening Russia, after the Fall of Soviet Union,* (Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of History, Master Degree Thesis), Istanbul 2019.

Kalın, Cihan, *Ukrayna Krizi Sonrasında Değişen Avrupa Birliği Rusya İlişkileri*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018.

Keskin, M. Hakan, *Stratejik Açıdan Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Uluslararası Güvenlik Sistemine Etkisi*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 2006.

Leonetti, Carla, *The Energy Security Dilemma in EU - Russia Relations*, (Mgimo University, Tesi di Laurea in International Public Policies, Luiss Guido Carli, Master's Degree Thesis), 2021.

Milto, Yuliya, *Legal Framework of Renewable Energy Sources in the European Union*, (University of Bologna, Alma Mater Studiorum, Research Doctorate in European Law), Bologna 2017.

Ostianov, Nikol, *The EU - Russia Energy Relations*, (Palacky University, Faculty of Arts, Department of Political Science and European Studies, Bachelor's Diploma Thesis), Olomouc 2009.

Önder, Kasım, *Enerji Kaynağı Olarak Doğal Gaz Kullanımı ve Doğal Gaz Kullanımına Yönelik Depolama Sistemlerinin İncelenmesi*, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makina Mühendisliği Anabilim Dalı, Malzeme ve İmalat Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.

Pak, İsmail, *A New Option For Alternative Energy Sources: Shale Gas*, (İstanbul Aydın University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and International Relations, Political Science and International Relations Program, Master's Thesis), İstanbul 2019.

Patterson, Robert G., *Russian - EU Energy Interdependence and Security in Europe*, (University of Washington, Jackson School of International Studies, Master of International Studies) Washington 2013.

Remizov, Oleg, *The Concept of Energy Security in the EU - Russia Relations: New Interdependencies*, (University of Tartu, Faculty of Social Sciences and Education, Institute of Government and Politics, Bachelor's Thesis), Tartu 2013.

Spijker, Arthur Thijmen van 't, *Promising, or Problematic Pipeline Partnerships? - On Russia, Turkey and the EU's Quest for Improving its Energy Security*, (University of Leiden, MA European Union Studies, Student Repository), 2016.

Sturluson, Úlfur, *Pipe Dream? EU Dependence on Russian Natural Gas*, (İzlanda Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü, Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi), Reykjavik Ísland 2014.

Tosun, Tolgahan, *Vladimir Putin Dönemi (2000 - 2008) Rusya'nın Enerji Politikaları*, (Harp Akademileri, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015.

**İnternet Kaynakları:**

Abbasova, Vusala, "Russia-Belarus Energy Dispute Nears End as Sides Agree on Oil and Gas Prices", *Caspian News*, 31 December 2020, https://caspiannews.com/news-detail/russia-belarus-energy-dispute-nears-end-as-sides-agree-on-oil-and-gas-prices-2020-12-30-11/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Abnett, Kate, "Explainer: Why is the EU struggling to agree Russian oil sanctions?", 30 May 2022, *Reuters*, https://www.reuters.com/business/energy/why-is-eu-struggling-agree-russian-oil-sanctions-2022-05-30/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Anadolu Agency, *EU to cancel summit with Russia*, 20.03.2014, https://www.aa.com.tr/en/politics/eu-to-cancel-summit-with-russia/173151, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

Anadolu Ajansı, *AB'nin nüfusu 447.7 milyona geriledi*, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abnin-nufusu-444-7-milyona-geriledi/1905893, (Erişim Tarihi: 21.06.2022).

Argus, Kpler, "Russian total oil exports, January 2022 - January 2023", *International Energy Agency*, https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/russian-total-oil-exports-january-2022-january-2023, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Arslan, Emin, "Rusya-Ukrayna Savaşı gölgesinde: Avrupa'nın enerji bağımlılığı", *Habertürk*, https://www.haberturk.com/rusya-ukrayna-savasi-golgesinde-avrupa-nin-enerji-bagimliligi-3519850, (Erişim Tarihi: 22.02.2023).

Askeroğlu, Sabir, "Rusya'nın Avrupa'yla Enerji Savaşı", *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM)*, 20 Ocak 2022,

https://www.ankasam.org/rusyanin-avrupayla-enerji-savasi/, (Erişim Tarihi: 27.03.2023).

Batchelor, Tom, "Russia announces plan to permanently leave G8 group of industrialised nations after suspension for Crimea annexation", *Independent*, 13 January 2017, https://www.independent.co.uk/news/world/politics/russia-g8-kremlin-crimea-ukraine-vladimir-putin-g7-g20-a7525836.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Bauomy, Jasmin, "TurkStream: Europe needs gas and Russia has it - the story behind that new pipeline", *Euronews*, 08.01.2020, https://www.euronews.com/2020/01/08/turkstream-europe-needs-gas-and-russia-has-it-the-story-behind-that-new-pipeline, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

BBC News, *Russian oil: EU agrees compromise deal on banning imports*, 31 May 2022, https://www.bbc.com/news/world-europe-61638860, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

BBC News, *Russia's trade ties with Europe*, 4 March 2014, https://www.bbc.com/news/world-europe-26436291, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Belta, *Belarus, Russia settle oil and gas dispute*, 10 October 2016, https://eng.belta.by/president/view/belarus-russia-settle-oil-and-gas-dispute-95240-2016/, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

BBC News, *Ukraine crisis: Timeline*, 13 november 2014, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Bowen, Andrew S. - Welt, Cory, "Russia: Foreign Policy and U.S. Relations", 15 April 2021, *Congressional Research Service*, https://crsreports.congress.gov, R46761.

Brinson, Linda C., "Is Natural Gas a Good Source of Energy?", *How Stuff Works, 29 August 2012,* https://science.howstuffworks.com/environmental/energy/natural-gas-energy.htm, (Erişim Tarihi: 02.04.2020).

Britannica, *Comecon*, https://www.britannica.com/topic/Comecon, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

Burchard, Hans Von Der, "Germany hits out at Brussels plan to label nuclear and gas 'green'", *Politico*, 01.01.2022, https://www.politico.eu/article/eu-nuclear-energy-gas-green-climate-technology/, (Erişim Tarihi: 09.01.2022).

Cambridge University Press, https://static.cambridge.org/content/id/urn:cambridge.org:id:article:S1049096519001781/resource/name/S1049096519001781sup001.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

Canada's Oil and Natural Gas Producers (CAPP), *World Energy Needs*, https://www.capp.ca/energy/world-energy-needs/, (Erişim Tarihi: 02.04.2020).

CEIC DATA, *France Coal Consumption*, https://www.ceicdata.com/en/indicator/france/coal-consumption, (Erişim Tarihi: 06.05.2019).

Chance, Matthew - Smith-Spark, Laura, "Tensions are high on Ukraine's border with Russia - Here's what you need to know", *CNN*, https://edition.cnn.com/2022/01/20/europe/ukraine-russia-tensions-explainer-cmd-intl/index.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

CNBC, *Putin: Russia is not using energy as weapon*, 13 October 2022, https://www.cnbc.com/video/2021/10/13/putin-russia-is-not-using-energy-as-weapon.html, (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

CNN, *Russia's War on Ukraine, one year on*, 24 February 2023, https://edition.cnn.com/interactive/2023/02/europe/russia-ukraine-war-timeline/index.html, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

CNN Money, *Ukraine, Russia cut off gas to Europe*, 7 January 2009, https://money.cnn.com/2009/01/07/news/international/russia_ukraine/index.htm, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Cohen, Patricia, "Turkey Is Strengthening Its Energy Ties With Russia", *The New York Times*, 12.12.2022, https://www.nytimes.com/2022/12/09/business/turkey-erdogan-energy-russia.html, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Commission of the European Communities, *Review of EU – Russia Relations, Communication from The Commission to the Council*, Brüksel 2008, https://eeas.europa.eu/archives/docs/russia/docs/com_08_740_en.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Congressional Research Service, *The Role of Russian Natural Gas*, 23 March 2022, https://crsreports.congress.gov, IN11900.

Cooper, William H., "Russia's Economic Performance and Policies and Their Implications for the United States," *CRS Report For Congress, Order Code RL34512*, 30 Mayıs 2008, s. 3, http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34512.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2019).

Corbeau, Anne-Sophie, "How Deep Is Europe's Dependence on Russian Oil?", *Center on Global Energy Policy at Columbia University*, 10 March 2022, https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/qa-europe-s-dependence-russian-gas#_edn1, (Erişim Tarihi: 08.03.2023).

Council of the European Union, *EU Relations with Belarus*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/belarus/, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

Council of the European Union, *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

Csaszi, Levente, "Russia", *European Parliament*, November 2021, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/177/russia, (Erişim Tarihi: 09.12.2021).

Çeviköz, Ünal, "Uluslararası Sistem ve Türkiye'nin "Dış" Politikası-II", *Hürriyet*, 22 Ocak 2018, http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/unal-cevikoz/uluslararasi-sistem-ve-turkiyenin-dis-politikasi-ii-40717649, (Erişim Tarihi: 02.08.2019).

Daily Sabah, *TurkStream, TANAP pipelines supply 97.3 bcm of gas to Türkiye, Europe*, 13 January 2023, https://www.dailysabah.com/business/energy/turkstream-tanap-pipelines-supply-973-bcm-of-gas-to-turkiye-europe, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Demirci, Mehmet Cem, "Türk Akımı mı, Rus Akımı mı? Boru hattı en çok kime yarıyor?", *Euronews*, 28.01.2019, https://tr.euronews.com/2019/01/28/turk-

akimi-mi-rus-akimi-mi-dogal-gaz-boru-hatti-en-cok-kime-yariyor, (Erişim Tarihi: 04.05.2023).

Demiryol, Tolga, "Türkiye – Rusya Arasında Asimetrik İlişki ve Bağımlılık", *Perspektif*, 5 Mayıs 2020, https://www.perspektif.online/turkiye-rusya-arasinda-asimetrik-iliski-ve-bagimlilik/, (Erişim Tarihi: 20.01.2022).

Earl, Thomas, "How Russian oil flows to Europe", 8 March 2022, *Transport & Environment*, https://www.transportenvironment.org/discover/how-russian-oil-flows-to-europe/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Economist Intelligence Unity (EIU), *Russia has cut oil supplies in 2016*, 16 December 2016, http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1714930355&Country=Belarus&topic=Economy&subtopic=F_6, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

Ege Üniversitesi Güneş Enerjisi Enstitüsü, *Yenilenebilir Enerji Kaynakları*, https://eusolar.ege.edu.tr/tr-3482/yenilenebilir-enerji-kaynaklari.html, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

Elsuwege, Peter Van, "Towards a new Strategic Partnership Agreement: EU-Russia Relations at the Crossroads", *Alleuropa*, No: 10 (37), 2009, http://alleuropa.ru/?p=6179, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Ellyatt, Holly, "Russian forces invade Ukraine", *CNBC*, 24 February 2022, https://www.cnbc.com/2022/02/24/russian-forces-invade-ukraine.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Emeklier, Bilgehan, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi", *Bilgesam*, http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.XGMd3NIzZdg, (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

Encyclopedia, *Communist Information Bureau*, https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/communist-information-bureau, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

Enerdata, *Natural Gas*, https://yearbook.enerdata.net/highlights/#natural-gas-1 , (Erişim Tarihi: 09.04.2020).

Enerdata, *Natural Gas Domestic Consumption*, https://yearbook.enerdata.net/natural-gas/gas-consumption-data.html, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

Enerdata, *Total Energy Consumption*, https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-consumption-statistics.html, (Erişim Tarihi: 09.04.2020).

Energy Charter Official Website, www.energycharter.org , (Erişim Tarihi: 27.09.2022).

Energy Charter Official Website, *Russian Federation*, https://www.energycharter.org/who-we-are/members-observers/countries/russian-federation/, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Energy Intelligence Group, *Sanctions Strengthen Novatek's LNG Role in Russia*, https://www.energyintel.com/00000183-2d3a-db0d-afb7-bd3a27270000, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

Eroğlu, Rukiye, "Karşılıklı Bağımlılık", *TUİÇ Akademi*, 26 Ocak 2014, https://www.tuicakademi.org/karsilikli-bagimlilik-interdependence/, (Erişim Tarihi: 25.02.2020).

Esen, Hasan, "İngiltere'nin AB'den ayrılığı resmen tamamlandı", *Anadolu Ajansı*, 01.01.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingilterenin-abden-ayriligi-resmen-tamamlandi-/2095332, (Erişim Tarihi: 02.01.2022).

Euractiv, *EU – Russia Energy Dialogue*, 28 May 2012, https://www.euractiv.com/section/energy/linksdossier/eu-russia-energy-dialogue/, (Erişim Tarihi: 09.06.2019).

Euractiv, *Russian gas flows via Yamal pipeline to Germany decline sharply*, 3 March 2022, https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/russian-gas-flows-via-yamal-pipeline-to-germany-decline-sharply/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Eur-Lex – The Official Website of European Union Law, *Energy*, https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/energy.html?root_default=SUM_1_CODED%3D18&locale=en, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

Eur-Lex – The Official Website of European Union Law, *EU – Russia Partnership and Cooperation Agreement*, https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-russia-partnership-and-cooperation-agreement.html, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

Eur-Lex – The Official Website of European Union Law, *Partnership and Cooperation Agreements (PCAs): Russia, the Southern Caucasus and Central Asia*, https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/partnership-and-cooperation-

agreements-pcas-russia-the-southern-caucasus-and-central-asia.html, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

Eur-Lex, – The Official Website of European Union Law, *The Single European Act*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0027, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

Euronews, *Rusya: Güney Akım doğal gaz boru hattına yönelik Ukrayna sabotajı önlendi,* 24.11.2022, https://tr.euronews.com/2022/11/24/rusya-guney-akim-dogal-gaz-boru-hattina-yonelik-ukrayna-sabotaji-onlendi, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

European Central Bank, *Banking Union*, https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/bankingunion/html/index.en.html, (Erişim Tarihi, 08.05.2023).

European Commission, *2020 Climate & Energy Package*, https://ec.europa.eu/clima/eu-action/climate-strategies-targets/2020-climate-energy-package_en, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

European Commission, *Energy*, https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union, (Erişim Tarihi: 21.05.2018).

European Commission, *Energy Charter*, https://energy.ec.europa.eu/topics/international-cooperation/international-organisations-and-initiatives/energy-charter_en, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

European Commission, *Energy – International Cooperation – Russia*, 2015, http://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/Russia, (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

European Commission, *EU / Russia Summit Joint Declaration*, 30 October 2000, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_00_1239, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

European Commission, *EU / Russia: The four "Common Spaces",* 18 March 2005, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_05_103, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

European Commission, *In focus: Reducing the EU's dependence on imported fossil fuels*, 20 April, 2022, https://commission.europa.eu/news/focus-reducing-eus-dependence-imported-fossil-fuels-2022-04-20_en, (03.06.2023).

European Commission, *Previous Energy Strategies*, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/previous-energy-strategies_en#the-2020-energy-strategy-2010, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

European Commission, *Renewable Energy Directive*, https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-directive_en#timeline-for-renewable-energy-in-the-eu, (Erişim Tarihi: 29.08.2022).

European Commission, *REPowerEU: Affordable, Secure and Sustainable Energy for Europe*, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en, (Erişim Tarihi: 21.06.2022).

European Commission, *Roadmap – EU - Russia Energy Cooperation to 2050*, 2013, http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf, (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

European Commission, *Rostov-on-Don, 1 June 2010 Joint Statement on the Partnership for Modernisation EU - Russia Summit 31 May - 1 June 2010*, 1 June 2010, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_10_154, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

European Commission, *Russia*, https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/, (Erişim Tarihi: 05.10.2020).

European Commission, *Secure Gas Supplies*, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/secure-gas-supplies_en, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

European Council, *A New Strategic Agenda for the EU*, https://www.consilium.europa.eu/en/eu-strategic-agenda-2019-2024/, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

European Council, *European Council focuses on Ukraine crisis and further sanctions*, 20 – 21 March 2014,

https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

European Council, *Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/impact-of-russia-s-invasion-of-ukraine-on-the-markets-eu-response/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

European Council, *The 2030 climate and energy framework*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/climate-change/2030-climate-and-energy-framework/, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

European Investment Bank, *EU - Russia Strategic Partnership*, https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/framework/eu_russia_strategic_partnership.htm, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

European Parliament, *Energy policy: general principles*, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/68/energy-policy-general-principles, (03.06.2023).

European Parliament, *European Energy Security Strategy*, https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-559474-European-Energy-Security-Strategy-FINAL.pdf, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

European Parliament, European Parliamentary Research Service, *Eu – Russia Relations*, 18 October 2016, https://www.europarl.europa.eu/EPRS/TD_EU-Russia-Relations.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

European Parliament, *European policies on climate and energy towards 2020, 2030 and 2050*, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/631047/IPOL_BRI(2019)631047_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 27.07.2022).

European Parliament: Policy Department for External Relations, *Energy as a Tool of Foreign Policy of Authoritarian States, in particular Russia*, April 2018, p. 4, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

European Parliament, *Russia*, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/177/russia, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

European Parliament, *The historical development of European integration*, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI(2018)618969_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

European Union, *EU – Russia Energy Dialogue*, https://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/russia, (Erişim Tarihi: 10.09.2018).

European Union, Eurostat, *Energy Dependency*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview#Energy_dependency, (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

European Union, Eurostat, *Energy imports dependency*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nrg_ind_id/default/bar?lang=en, (Erişim Tarihi: 24.01.2023).

European Union, Eurostat, *EU Energy Mix and Import Dependency*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_imports_from_Russia_-_statistics&oldid=556977#EU_energy_dependency_on_Russia, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

European Union, Eurostat, *EU Imports of Energy Products - Recent Developments*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments#Main_suppliers_of_natural_gas_and_petroleum_oils_to_the_EU, (Erişim Tarihi: 16.11.2019).

European Union, Eurostat, *From where do we import energy?*, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html#:~:text=In%20the%20EU%20in%202020,compared%20with%202000%20(56%20%25), (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

European Union, Eurostat, *Imports and Exports*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview#Imports_and_exports, (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

European Union, Eurostat, *What do we produce in the EU?*, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2b.html, (Erişim Tarihi: 22.11.2018).

European Union – Eurostat, *Where does our energy come from?*, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2a.html, (Erişim Tarihi: 20.11.2019).

Facts and Details, *Shock Therapy and Economic Policy Under Yeltsin*, https://factsanddetails.com/russia/Economics_Business_Agriculture/sub9_7b/entry-5168.html, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

Friedman, George, "Beyond the Post-Cold War World", *Worldview RANE*, 2 April 2013, https://worldview.stratfor.com/article/beyond-post-cold-war-world, (Erişim Tarihi: 26.01.2020).

Gaber, Yevgeniya, "Turkey can become an energy hub—but not by going all-in on Russian gas", *Atlantic Council*, 7 December 2022, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/turkey-can-become-an-energy-hub-but-not-by-going-all-in-on-russian-gas/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Ghenai, Chaouki, "How Europe Can Free Itself from Russian Energy Sources", *Newlines Institute For Strategy and Policy*, 10 November 2022, https://newlinesinstitute.org/energy/how-europe-can-free-itself-from-russian-energy-sources/, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

Gijs, Camille, "Russia threatens to limit agri-food supplies only to 'friendly' countries", *Politico*, 1 April 2022, https://www.politico.eu/article/russias-former-president-medvedev-warns-agricultural-supplies-restricted-to-friendly-countries/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Gitomirski, Sasha, *Glasnost and Perestroika*, http://www.coldwar.org/articles/80s/glasnostandperestroika.asp, (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

Goodrich, Lauren - Lanthemann, Marc, "The Past, Present and Future of Russian Energy Strategy", *RANE Worldview*, 12 February 2013, https://worldview.stratfor.com/article/past-present-and-future-russian-energy-strategy, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

Government Website of UK, *Foreign Secretary statement on the fifth anniversary of the illegal annexation of Crimea*, 18 Mart 2019, https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-statement-on-the-fifth-anniversary-of-the-illegal-annexation-of-crimea, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

Griffin, Rosemary, "Putin approves new Russian energy security doctrine", 14 May 2019, *S & P Global Commodity Insights*, https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/podcasts/oil/102722-lpg-gasoil-alternative-natural-gas-winter-energy-costs-russia-ukraine-naphtha-oil, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

Gross, Samantha, "Why are fossil fuels so hard to quit?", *Brookings*, June 2020, https://www.brookings.edu/essay/why-are-fossil-fuels-so-hard-to-quit/, (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Gubb, James - Maclean, Rachel, "Europen Energy Policy", *CIVITAS*, August 2015, https://www.civitas.org.uk/eu-facts/eu-overview/european-energy-policy/, (Erişim Tarihi: 08.03.2022).

Habertürk, *AB, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'i enerjiyi silah olarak kullanmakla suçladı*, 05.09.2022, https://www.haberturk.com/ab-rusya-devlet-baskani-vladimir-putin-i-enerjiyi-silah-olarak-kullanmakla-sucladi-3517763, (Erişim Tarihi: 31.10.2022).

Harding, Luke, "Russia election not free or fair, say observers", *The Guardian*, 3 March 2008, https://www.theguardian.com/world/2008/mar/03/russia.eu, (27.05.2023).

Hasanoğlu, İbrahim, "Rusya - Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Faktörü", *Akademik Perspektif*, http://akademikperspektif.com/2014/04/18/rusya-avrupa-birligi-iliskilerinde-enerji-faktoru/, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

Hedlund, Stefan, "Belarus in the crosshairs", *GIS Reports Online*, 9 July 2020, https://www.gisreportsonline.com/r/lukashenko-russia/, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

Herman, Yves, "Avrupa Birliği, nükleer enerji ve doğalgazı 'yeşil yatırım' olarak tanımlayacak", *Sputnik Türkiye*, 01.01.2022, https://tr.sputniknews.com/20220101/avrupa-birligi-nukleer-enerji-ve-dogalgazi-yesil-yatirim-olarak-tanimlayacak-1052314468.html, (Erişim Tarihi: 09.01.2022).

Hershey Jr., Robert D., "10 Years After Oil Crisis: Lessons Still Uncertain", *The New York Times*, 25 September 1983, https://www.nytimes.com/1983/09/25/us/10-years-after-oil-crisis-lessons-still-uncertain.html, (Erişim Tarihi: 20.11.2018).

Hill, Fiona, *Russia: The 21st Century's Energy Superpower?, Brookings*, 1 March 2002, https://www.brookings.edu/articles/russia-the-21st-centurys-energy-superpower/, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

History, *Russia: A Timeline*, https://www.history.com/topics/russia/russia-timeline, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

Hohlov, Irina, "Relationship of Ukraine and Russia: The Perspective of a Strategic Partnership Agreement*", Institute of International Relations – Prague*, 30 July 2020, https://www.iir.cz/relationship-of-ukraine-and-russia-the-perspective-of-a-strategic-partnership-agreement, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

Holodny, Elena, "Russia is getting closer to pulling out of its recession", *Business Insider*, 1 February 2017, https://www.businessinsider.com/russia-gdp-2016-2017-2, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

Hürriyet, *Yenilenemez enerji kaynakları nelerdir? Yenilenemez enerji kaynaklarının zararları, avantajları ve dezavantajları*, 2 Ekim 2020, https://www.hurriyet.com.tr/egitim/yenilenemez-enerji-kaynaklari-nelerdir-yenilenemez-enerji-kaynaklarinin-zararlari-avantajlari-ve-dezavantajlari-41625927, (Erişim Tarihi: 16.11.2020).

Hydrocarbons Technology, *The Blue Stream Pipeline Project, Europe*, https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/bluestream-pipeline/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

IMF, *IMF Executive Board Approves 18-month US$5 Billion Stand-By Arrangement for Ukraine*, 9 June 2020, https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/06/09/pr20239-ukraine-imf-executive-board-approves-18-month-us-5-billion-stand-by-arrangement, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Inman, Phillip, "Is the Ukraine war boosting or damaging the Russian economy?", *The Guardian*, 10 April 2023,

https://www.theguardian.com/world/2023/apr/10/is-the-ukraine-war-boosting-or-damaging-the-russian-economy, (Erişim Tarihi: 20.04.2023).

International Atomic Energy Agency (IAEA), *Country Nuclear Power Profile of Russian Federation*, https://cnpp.iaea.org/countryprofiles/Russia/Russia.htm, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

International Energy Agency (IEA), *Biomass Action Plan*, https://www.iea.org/policies/4637-biomass-action-plan, (Erişim Tarihi: 18.09.2021).

International Energy Agency (IEA), "Coal", *World Energy Outlook 2019*, https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2019/coal#abstract, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).

International Energy Agency (IEA), *Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?*, https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

International Energy Agency (IEA), *Energy Strategy of Russia to 2030*, https://www.iea.org/policies/1370-energy-strategy-of-russia-to-2030, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

International Energy Agency (IEA), *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035*, https://www.iea.org/policies/14855-energy-strategy-of-the-russian-federation-for-the-period-up-to-2035, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

International Energy Agency (IEA), *EU Biofuels Strategy*, https://www.iea.org/policies/4746-eu-biofuels-strategy, (Erişim Tarihi: 18.09.2021).

International Energy Agency (IEA), *Federal Law No. 69-FZ on Gas Supply in the Russian Federation*, https://www.iea.org/policies/8828-federal-law-no-69-fz-on-gas-supply-in-the-russian-federation, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

International Energy Agency (IEA), *International Centre of Sustainable Energy Development*, https://www.iea.org/policies/4568-international-centre-of-sustainable-energy-development, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

International Energy Agency (IEA), *Is the European Union on track to meet its REPowerEU goals?*, https://www.iea.org/reports/is-the-european-union-on-track-to-meet-its-repowereu-goals, (Erişim Tarihi: 15.02.2023).

International Energy Agency (IEA), *Nuclear*, https://www.iea.org/fuels-and-technologies/nuclear, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).

International Energy Agency (IEA), *Renewables in Russia - From Opportunity to Reality*, 2003, Paris, https://www.iea.org/reports/renewables-in-russia, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).

International Energy Agency (IEA), *Russia*, https://www.iea.org/countries/russia, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

International Energy Agency (IEA), *What is Energy?*, https://www.eia.gov/energyexplained/what-is-energy/sources-of-energy.php, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

International Energy Agency (IEA), *World*, https://www.iea.org/world, (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

International Energy Agency (IEA), *World Energy Balances: Overview*, https://www.iea.org/reports/world-energy-balances-overview, (Erişim Tarihi: 10.10.2021).

Jack, Victor, "Russia - EU energy war means a 'tough year' for the Kremlin's budget", *Politico*, 9 January 2023, https://www.politico.eu/article/russia-eropean-union-energy-war-dents-kremlin-coffers/, (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Kantchev, Georgi – Wallace, Joe, "Russia's Energy Clout Is Waning, Weakening Its Global Influence", *The Wall Street Journal*, 16 January 2023, https://www.wsj.com/articles/russias-energy-clout-is-waning-weakening-its-global-influence-11673863787, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

Kartal, Ahmet Gurhan, "G7, EU condemn Russia's Crimea annexation on 7th anniversary", *Anadolu Agency*, 18 March 2023, https://www.aa.com.tr/en/europe/g7-eu-condemn-russias-crimea-annexation-on-7th-anniversary/2180055, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Kaya, Nuran Erkul, "Russia's crude exports to India up 14-fold, exports to China double", *Anadolu Agency*, 12.12.2022, https://www.aa.com.tr/en/economy/russias-crude-exports-to-india-up-14-fold-exports-to-china-double/2761706, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Kemaloğlu, İlyas, "Avrupa Birliği'nin Rusya ile imtihanı", *Anadolu Ajansı*, 28 Haziran 2021, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupa-birligi-nin-rusya-ile-imtihani/2287458, (Erişim Tarihi: 23.01.2023).

Kovalev, Peter, "Russian Forces to Stay in Belarus as Ukraine Braced for War", *The Moscow Times*, 20 February 2022, https://www.themoscowtimes.com/2022/02/20/russian-forces-to-stay-in-belarus-as-ukraine-braced-for-war-a76476, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Krendel, Georgia R., "The EU and Russia: Conflict, Competition, Partnership", *Belgrade Security Forum*, https://www.belgradeforum.org/the-eu-and-russia-conflict-competition-partnership/, (Erişim Tarihi: 26.01.2023).

Kuczyński, Grzegorz, *Rosneft, Novatek Gains, Gazprom Loses*, 28 January 2023, https://warsawinstitute.org/rosneft-novatek-gains-gazprom-loses/, (15.02.2023).

Lee, Julian, "Russia Can't Replace the Energy Market Putin Broke", *Bloomberg*, 29 January 2023, https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2023-01-29/russia-can-t-replace-the-energy-market-putin-broke, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

Lee, Julien, *The Giant Soviet Pipeline System That's Full of Tainted Crude*, 2019, https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-04-26/the-giant-soviet-pipeline-system-that-s-full-of-tainted-crude, (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

Lewis, David, "Strategic Culture and Russia's "Pivot to the East:" Russia, China, and "Greater Eurasia"", *Marshall Center European Center for Security Studies*, https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/strategic-culture-and-russias-pivot-east-russia-china-and-greater-eurasia-0, (28.05.2023).

Liboreiro, Jorge, "What is the Energy Charter Treaty and why is it so controversial?", *Euronews*, 26.10.2022, https://www.euronews.com/my-europe/2022/10/26/what-is-the-energy-charter-treaty-and-why-is-it-so-controversial, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Liboreiro, Jorge, "Why the Druzhba pipeline was spared from the EU ban on Russian oil", 31.05.2022, *Euronews*, https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/31/why-the-druzhba-pipeline-was-spared-from-the-eu-ban-on-russian-oil, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Richard Luscombe, "Blinken: growing evidence of Russian atrocities in Ukraine a 'punch to the gut'", *The Guardian*, 3 April 2022, https://www.theguardian.com/us-news/2022/apr/03/antony-blinken-russian-war-crimes-ukraine, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Mandelbaum, Michael, "Introduction: Russian Foreign Policy in Historical Perspective", *Council on Foreign Relations*, https://www.cfr.org/excerpt-new-russian-foreign-policy, (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

Marsh, Sarah - Chambers, Madeline, "Germany freezes Nord Stream 2 gas project as Ukraine crisis deepens", *Reuters*, 22 February 2022, https://www.reuters.com/business/energy/germanys-scholz-halts-nord-stream-2-certification-2022-02-22/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

Masters, Jonathan, "Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia", *Council on Foreign Relations",* https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia#chapter-title-0-8, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

McBride, James, "Russia's Energy Role in Europe: What's at Stake With the Ukraine Crisis", *Council on Foreign Relations*, 22 February 2022, https://www.cfr.org/in-brief/russias-energy-role-europe-whats-stake-ukraine-crisis, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

Metcalfe, Tom, "What are Fossil Fuels?", *NBC NEWS*, 17 March 2019, https://www.nbcnews.com/mach/science/what-are-fossil-fuels-ncna983826, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).

Meister, Stefan, "A Paradigm Shift: EU-Russia Relations After the War in Ukraine", *Carnegie Europe*, 29 November 2022, https://carnegieeurope.eu/2022/11/29/paradigm-shift-eu-russia-relations-after-war-in-ukraine-pub-88476, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Meredith, Sam, "OPEC+ to cut oil production by 2 million barrels per day to shore up prices, defying U.S. pressure", *CNBC*, 5 October 2022, https://www.cnbc.com/2022/10/05/oil-opec-imposes-deep-production-cuts-in-a-bid-to-shore-up-prices.html, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

Metadata, *Energy Dependency Rate*, https://metadata.nso.gov.mt/ConceptDetails.aspx?id=572, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Milosevich, Mira, "Russia's Westpolitik and the European Union", *A Report of Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, 08 July 2021, https://www.csis.org/analysis/russias-westpolitik-and-european-union, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

Murphy, Neil, "Europe accuses Russia of using gas as a 'weapon' as concerns over supply deepen", *The National News*, 3 September 2022, https://www.thenationalnews.com/world/europe/2022/09/03/europe-accuses-russia-of-using-gas-as-a-weapon-as-concerns-over-supply-deepen/, (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

Mydans, Seth, "As Expected, Putin Easily Wins a Second Term in Russia", *The New York Times*, 15 March 2004, https://www.nytimes.com/2004/03/15/world/as-expected-putin-easily-wins-a-second-term-in-russia.html, (Erişim Tarihi: 27.05.2023).

Myre, Greg, "Russia's wars in Chechnya offer a grim warning of what could be in Ukraine", *NPR*, 12.03.2022, https://www.npr.org/2022/03/12/1085861999/russias-wars-in-chechnya-offer-a-grim-warning-of-what-could-be-in-ukraine, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

New World Encyclopedia, *Russian Federation*, 19 June 2022, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Russian_Federation, (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

Nord Stream Official Website, https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Northwest Territories, *Liquified Natural Gas*, 2012, https://www.inf.gov.nt.ca/sites/inf/files/liquefied_natural_gas_0.pdf, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

Novatek Official Website, https://www.novatek.ru/en/, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

NS Energy Business, *Blue Stream Natural Gas Pipeline*, https://www.nsenergybusiness.com/projects/blue-stream-natural-gas-pipeline/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

NS Energy Business, *What are the major pros and cons of biomass energy?*, 13 November 2020, https://www.nsenergybusiness.com/features/newsmajor-pros-

and-cons-of-biomass-energy-5845830/#:~:text=As%20biomass%20sources%20can%20be,the%20dependence%20on%20fossil%20fuels, (Erişim Tarihi: 06.02.2023).

NS Energy Business, *Yamal - Europe Gas Pipeline*, https://www.nsenergybusiness.com/projects/yamal-europe-gas-pipeline/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023).

Nuclear Energy Agency, *Nuclear Energy Today*, p. 9, https://www.oecd-nea.org/pub/nuclearenergytoday/3595-nuclear-energy-today.pdf, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).

Nunez, Christina, "What are Fossil Fuels?", *National Geographic*, 2019, https://www.nationalgeographic.com/environment/article/fossil-fuels, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

Official Website of the European Union, *European Union priorities 2019-2024*, https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-priorities_en, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Official Website of the European Union**,** *Priorities*, http://ec.europa.eu/priorities/index_en.htm, (Erişim Tarihi: 22.01.2019).

Official Website of European Union, *Renewable Energy Targets*, https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-targets_en, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

Official Website of the European Union, *The EU in Brief*, https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en, (Erişim Tarihi: 30.03.2020).

Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en, (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1970-79_en, (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_en, (Erişim Tarihi: 29.07.2021).

Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1990-99_en, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_en, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Official Website of the European Union, *The History of the European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2010-19_en, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Official Website of The Nobel Prize, *The Nobel Peace Prize 2012*, https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2012/press-release/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Offshore Technology, *Blue Stream Natural Gas Pipeline,* 10 August 2003, https://www.offshore-technology.com/projects/blue_stream/, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Okan Üniversitesi Avrasya ve Uygulama Araştırma Merkezi, *Rusya*, https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/962/rusya/, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

Oltermann, Philip – Henley, Jon – Chrisafis, Angelique – Jones, Sam - Walker, Shaun, "How Putin's plans to blackmail Europe over gas supply failed", *The Guardian,* 3 February 2023, https://www.theguardian.com/world/2023/feb/03/putin-russia-blackmail-europe-gas-supply-ukraine, (Erişim Tarihi: 20.04.2023).

Öner, Başak, "Avrupa Birliği'nde Enerji Verimliliği", *Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi,* Türkiye 10. Enerji Kongresi, s. 330, http://www.emo.org.tr/ekler/d9e23598792789e_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=7, (Erişim Tarihi: 12.09.2018).

Pamir, Necdet, "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", *Elektrik Mühendisleri Odası,* http://www.emo.org.tr/ekler/c6744c9d42ec2cb_ek.pdf, ss. 57 - 73, (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

Panicker, Lakshmi Priya, "Russia's Energy Strategy and Gas Disputes", *E-International Relations,* 17 October 2021, https://www.e-ir.info/2021/10/17/russias-energy-strategy-and-gas-disputes/, (Erişim Tarihi: 06.02.2023).

Patel, Sonal, "The Russian Power Revolution", *Power*, January 2013, https://www.powermag.com/the-russian-power-revolution/, (Erişim Tarihi: 29.08.2022).

Pavlova, Uliana - Cooban, Anna, "Russia cuts off gas exports to Europe via Nord Stream indefinitely", *CNN Business*, 5 September 2022, https://edition.cnn.com/2022/09/02/energy/nord-stream-1-pipeline-turned-off/index.html, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Press-conference following 25th Russia - EU summit,* 1 June 2010, https://russiaeu.ru/en/press-conference-following-russia-eu-summit, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Press statements following the 31st Russia - EU summit,* 04 June 2013, https://russiaeu.ru/en/news/russia-eu-summit-yekaterinburg, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Protocol to The Partnership and Cooperation Agreement*, 27.04.2004, https://russiaeu.ru/en/basic-documents, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Russia – EU Summits,* https://russiaeu.ru/en/russia-eu-summits, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

Permanent Mission of Ukraine to the United Nations, *Speech of the President Petro Poroshenko at the ceremony of signing the Association Agreement between Ukraine and the European Union*, 27 June 2014, https://un.mfa.gov.ua/en/news/24872-vistup-prezidenta-petra-poroshenka-na-ceremoniji-pidpisannya-ugodi-pro-asociaciju-mizh-ukrajinoju-ta-jevropejsykim-sojuzom, (08.05.2023).

Pierini, Marc, "Russia's Energy Politics and Its Relevance for the European Union", Strategic Sectors Economy and Territory, *IEMed Mediterranean Yearbook 2019,* https://www.iemed.org/publication/russias-energy-politics-and-its-relevance-for-the-european-union/, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

Pifer, Steven, "Heading for (another) Ukraine - Russia Gas Fight?", *Brookings*, 30 August 2019, https://www.brookings.edu/blog/order-from-

chaos/2019/08/30/heading-for-another-ukraine-russia-gas-fight/, (Erişim Tarihi: 14.04.2020).

Popovic, Nemanja, "The Energy Relationship Between Russia and the European Union", *E-International Relations*, 24 February 2020, p. 2, https://www.e-ir.info/2020/02/24/the-energy-relationship-between-russia-and-the-european-union/, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).

Power Technology, *Power Plays: The Role of Energy in Modern Geopolitics*, https://www.power-technology.com/features/power-plays-role-energy-modern-geopolitics/, (Erişim Tarihi: 30.05.2020).

President of Russia Official Site, *Address by the President of the Russian Federation*, 22 February, 2022, http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

President of Russia Official Site, *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, 16.05.2003, http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21998, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

President of Russia Official Site, *Decree of the President of the Russian Federation No. 1300 of 17.12.1997 on the Approval of the Concept of National Security of the Russian Federation*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/11782, (Erişim Tarihi: 11.07.2022).

President of Ukraine Official Website, *Address by the President to Ukrainians at the end of the first day of Russia's attacks*, 25 February 2022, https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinciv-naprikinci-pershogo-dnya-73149, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

Prokip, Andrian, "Unlearned Lessons of Energy Dependence on Russia", *Wilson Center*, 03.05.2022, https://www.wilsoncenter.org/blog-post/unlearned-lessons-energy-dependence-russia, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Rachman, Gideon, "Understanding Vladimir Putin, the man who fooled the world", *The Guardian*, 9 April 2022, https://www.theguardian.com/world/2022/apr/09/understanding-vladimir-putin-the-man-who-fooled-the-world, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Reiner, Alisa, "Russia - Belarus Energy Relations: Rivalry Attenuated by the West", *Kleinman Center for Energy Policy at the University of Pennsylvania*, 16 May 2022, https://kleinmanenergy.upenn.edu/news-insights/russia-belarus-energy-relations-rivalry-attenuated-by-the-west/, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

Reuters, *Factbox: What are the Minsk agreements on the Ukraine conflict?*, 21 February, 2022, https://www.reuters.com/world/europe/what-are-minsk-agreements-ukraine-conflict-2022-02-21/, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Reuters, *TIMELINE: Gas crises between Russia and Ukraine*, 11 January 2009, https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-gas-timeline-sb-idUSTRE50A1A720090111, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

Reuters, *Timeline: Vladimir Putin - 20 tumultuous years as Russian President or PM*, 9 August 2019, https://www.reuters.com/article/us-russia-putin-timeline-idUSKCN1UZ185, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

Ritchie, Hannah – Rosado, Pablo - Roser, Max, "Fossil Fuels", *Our World in Data*, 2020, https://ourworldindata.org/fossil-fuels, (Erişim Tarihi: 26.01.2020).

ROSATOM TVEL Official Website, *Breakthrough Project*, https://www.tvel.ru/en/activities/proryv-project/, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

Rosneft Official Website, https://www.rosneft.com/, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

Russian Federation's Constitution of 1993 with Amendments through 2008, Chapter 4, The President of the Russian Federation, Article 81 / 3, http://archive.government.ru/eng/gov/base/54.html, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Savitahunov, Nurbek - Sorokina, Yanina, "5 Graphs Explaining Russia's Wartime Economy", *The Moscow Times*, 5 February 2023, https://www.themoscowtimes.com/2023/02/05/5-graphs-explaining-russias-wartime-economy-a80111, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

SHELL Official Site, *Natural Gas: Providing More and Cleaner Energy*, https://www.shell.com/energy-and-innovation/natural-gas/providing-more-and-cleaner-energy.html, (Erişim Tarihi: 12.02.2021).

SHELL Official Site, *Natural Gas: The Facts*, https://www.shell.com/energy-and-innovation/natural-gas/natural-gas-the-facts.html, (Erişim Tarihi: 02.04.2020).

Słobodian, Natalia, "Russian Energy Diplomacy: Instruments and Approaches", *Pułaski Policy Papers,* 2017, https://pulaski.pl/analiza-russian-energy-diplomacy-instruments-and-approaches/, (Erişim Tarihi: 01.09.2022).

Sönmezoğlu, Faruk, "Günümüzde Uluslararası Sistem: Yapı ve Belirleyiciler", *Küresel Çalışmalar*, 28 Şubat 2018, https://kureselcalismalar.com/gunumuzde-uluslararasi-sistem-yapi-ve-belirleyiciler/, (Erişim Tarihi: 02.08.2019).

Statista, *Economy of Russia - Statistics & Facts*, https://www.statista.com/topics/7835/economy-of-russia/#:~:text=Russia%20was%20the%20eleventh%20largest,Republic%20of%20Korea%20and%20Brazil, (Erişim Tarihi: 30.06.2021).

Statista, *Natural gas production in Russia in 2021, by company*, https://www.statista.com/statistics/305384/russian-natural-gas-production-by-company/, (Erişim Tarihi: 25.08.2021).

Statista, *Share of Russian products in total oil and petroleum product imports in the European Union (EU) and the United Kingdom (UK) in 2020, by country*, https://www.statista.com/statistics/1298031/dependence-on-russian-oil-in-the-eu-and-uk/, (Erişim Tarihi: 08.03.2023).

Sullivan, Becky, "Russia's at war with Ukraine. Here's how we got here", *NPR*, 24 February 2022, https://www.npr.org/2022/02/12/1080205477/history-ukraine-russia, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Süleyman Demirel Üniversitesi - Avrupa Birliği Dokümantasyon, Araştırma ve Uygulama Merkezi (Abadom), *Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*, https://eucenter.sdu.edu.tr/tr/ab-hakkinda/avrupa-birliginin-tarihcesi-6957s.html, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Tagliapietra, Simone – Zachmann, Georg - Bazilian, Morgan, "How to Wean Europe Off Russian Gas as Swiftly as Possible", *The New York Times*, 12 March 2022, https://www.nytimes.com/2022/03/12/opinion/russia-europe-energy-crisis.html, (Erişim Tarihi: 07.02.2023).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Nükleer Enerji*, https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararasi-projeler-genel-mudurlugu-nukleer-enerji, (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

Temizer, Murat, "Russia's Gazprom will no longer use Polish section of Yamal-Europe gas pipeline", *Anadolu Agency*, 12 May 2022, https://www.aa.com.tr/en/energy/general/russias-gazprom-will-no-longer-use-polish-section-of-yamal-europe-gas-pipeline/35352, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

The Britannica, *The Gorbachev era: perestroika and glasnost*, https://www.britannica.com/place/Russia/The-Gorbachev-era-perestroika-and-glasnost, (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

The Brussel Times, *Gazprom further cuts gas supply to Europe*, 20 January 2023, https://www.brusselstimes.com/355948/gazprom-further-cuts-gas-shipments-to-europe, (Erişim Tarihi: 15.02.2023).

The Economist, *How Belarus's role in the invasion of Ukraine could grow*, 17 March 2023, https://www.economist.com/the-economist-explains/2023/03/17/how-belaruss-role-in-the-invasion-of-ukraine-could-grow, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, *Russia - EU Strategic Partnership*, https://www.rusemb.org.uk/resp/, (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

The European External Action Service (EEAS), *Facts and figures about EU – Russia Relations*, 16 June 2021, https://www.eeas.europa.eu/eeas/facts-and-figures-about-eu-russia-relations_en, (Erişim Tarihi: 25.01.2023).

The Guardian, *Russia reacts to EU sanctions with further western trade embargos*, 11 September 2014, https://www.theguardian.com/world/2014/sep/11/russia-eu-sanctions-west-trade-embargos-cars-ukraine, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

The History, *Perestroika*, https://www.history.com/topics/cold-war/perestroika-and-glasnost, (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

The Moscow Times, *Explainer: What Are the Minsk Agreements?*, 11 February 2022, https://www.themoscowtimes.com/2022/02/11/explainer-what-are-the-minsk-agreements-a76327, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

The Moscow Times, *Russian Economy Contracts by 2.1% In 2022 — Rosstat*, 20 February 2023, https://www.themoscowtimes.com/2023/02/20/russian-economy-contracts-by-21-in-2022-rosstat-a80283, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

The Moscow Times, *Russian Gas Exports Sink by 25% Despite Rise in Oil Sales*, 14 February 2023, https://www.themoscowtimes.com/2023/02/13/russian-gas-exports-sink-by-25-despite-rise-in-oil-sales-a80215, (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

The New York Times, *Summit in Washington; Excerpts From Yeltsin's Speech: 'There Will Be No More Lies'*, 18 June 1992, https://www.nytimes.com/1992/06/18/world/summit-in-washington-excerpts-from-yeltsin-s-speech-there-will-be-no-more-lies.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2023).

The Washington Post, *How Europe Became So Dependent on Putin for Its Gas*, https://www.washingtonpost.com/business/energy/how-europe-became-so-dependent-on-putin-for-its-gas/2022/07/11/8c5cbe8c-0122-11ed-8beb-2b4e481b1500_story.html, (Erişim Tarihi: 08.03.2023).

Topbaş, Gökçe, "Küresel kömür tüketimi 16 yılın en düşük seviyesinde", *Anadolu Ajansı*, 23.06.2020, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kuresel-komur-tuketimi-16-yilin-en-dusuk-seviyesinde/1886574, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

The Washington Post, *Bush 'Out of These Troubled Times - A New World Order'*, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1990/09/12/bush-out-of-these-troubled-times-a-new-world-order/b93b5cf1-e389-4e6a-84b0-85f71bf4c946/, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).

The Washington Post, *How Europe Became So Dependent on Putin for Its Gas*, https://www.washingtonpost.com/business/energy/how-europe-became-so-dependent-on-putin-for-its-gas/2022/07/11/8c5cbe8c-0122-11ed-8beb-2b4e481b1500_story.html, (Erişim Tarihi: 08.03.2023).

The White House, *FACT SHEET: United States Bans Imports of Russian Oil, Liquefied Natural Gas, and Coal*, 08 March 2022, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/08/fact-sheet-united-states-bans-imports-of-russian-oil-liquefied-natural-gas-and-coal/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

The World Bank, *GDP growth (annual %) - Russian Federation*, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=RU, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

The World Bank, *Russia Economic Report*, https://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/rer, (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Toh, Michelle – Ogura, Junko – Humayun, Hira – Yee, Isaac – Cheung, Eric – Fossum, Sam - Maruf, Ramishah, "The list of global sanctions on Russia for the war in Ukraine", *CNN Business*, 28 February 2022, https://edition.cnn.com/2022/02/25/business/list-global-sanctions-russia-ukraine-war-intl-hnk/index.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, *Yanı Başımızdaki Dev Pazar Avrupa Birliği*, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/yani-basimizdaki-dev-pazar-avrupa-birligi, (Erişim Tarihi: 10.10.2021).

Umbach, Frank, "Russian – Ukrainian - EU Gas Conflict: Who Stands to Lose Most?", *NATO Official Website,* https://www.nato.int/docu/review/2014/nato-energy-security-running-on-empty/Ukrainian-conflict-Russia-annexation-of-Crimea/EN/index.htm, (Erişim Tarihi: 20.01.2019).

United Nations Climate Change Official Website, *The Paris Agreement*, https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement, (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

U.S. Department of Energy, Energy Efficiency and Renewable Energy, *Biofuels Basics*, https://www.energy.gov/eere/bioenergy/biofuels-basics, (Erişim Tarihi: 11.04.2020).

U.S. Department of Energy, *Fossil Energy Sources*, https://www.energy.gov/science-innovation/energy-sources/fossil , (Erişim Tarihi: 26.01.2020).

U.S. Department of Energy, *Shale Gas Challenges*, https://www.energy.gov/sites/default/files/2013/04/f0/shale_gas_challenges.pdf., (Erişim Tarihi: 11.04.2020).

U.S. Energy Information Administration (EIA), *Biomass Explained*, https://www.eia.gov/energyexplained/biomass/, (Erişim Tarihi: 11.04.2020).

U.S. Energy Information Administration (EIA), *Natural Gas Explained*, https://www.eia.gov/energyexplained/natural-gas/liquefied-natural-gas.php, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

U.S. Energy Information Administration, *Russia*, https://www.eia.gov/international/overview/country/RUS, (Erişim Tarihi: 24.03.2022).

U.S. Energy Information Administration (EIA), *What countries are the top producers and consumers of oil?*, https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6, (Erişim Tarihi: 27.05.2020).

USA Today, *Putin — already Russia's longest leader since Stalin — signs law that may let him stay in power until 2036*, 6 April 2021, https://www.usatoday.com/story/news/world/2021/04/05/vladimir-putin-may-remain-russian-president-until-2036-under-new-law/7092738002/, (27.05.2023).

Ünal, Serhan, "Enerji Alanında Karşılıklı Bağımlılık Mümkün mü: Ukrayna Krizi Örneği", *Türkiye Enerji Vakfı (TENVA),* 2014, http://www.tenva.org/enerji-alaninda-karsilikli-bagimlilik-mumkun-mu-ukrayna-krizi-ornegi/, (Erişim Tarihi: 30.04.2019).

Warren, Jessica, "European Union agrees to ban more than TWO THIRDS of Russian oil imports immediately and 'wants to ban 90% by the end of the year'", *Daily Mail*, 30 May 2022, https://www.dailymail.co.uk/news/article-10869353/European-Union-agrees-ban-TWO-THIRDS-Russian-oil-imports.html, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Warsaw Institute, *Russia's Economy Is Becoming Heavily Dependent on Hydrocarbons*, 24 February 2020, https://warsawinstitute.org/russias-economy-becoming-heavily-dependent-hydrocarbons/, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Werlin, Ernest "Doc", "Doc's Prescription: Putin uses natural gas as an economic weapon", *Herald Tribune,* 30 July 2022, https://www.heraldtribune.com/story/business/2022/07/30/putin-intends-use-natural-gas-punish-and-divide-european-leaders/10154594002/, (Erişim Tarihi: 23.01.2023).

Wettengel, Julian, "Germany and the EU remain heavily dependent on imported fossil fuels", *Clean Energy Wire*, https://www.cleanenergywire.org/factsheets/germanys-dependence-imported-fossil-fuels, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).

Wilson, Tom – Dempsey, Harry - Seddon, Max, "Russian oil flow halted through Druzhba pipeline to central Europe", 9 August 2022, *Financial Times*,

https://www.ft.com/content/8ed4ccdb-522a-4003-8010-1a786af18bbc, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Worland, Justin, "'A Turning Point in History': International Energy Chief Fatih Birol on the Climate Crisis and New Opportunities", *Time*, 15 September 2022, https://time.com/6213844/fatih-birol-russian-invasion-ukraine-energy-crisis/, (Erişim Tarihi: 05.05.2023).

World Coal Association, https://www.worldcoal.org/coal, (Erişim Tarihi: 17.03.2020).

World Economic Forum, *Europe can replace its lost Russian energy supply with this surprising partner*, https://www.weforum.org/agenda/2022/05/europe-can-replace-its-lost-russian-energy-supply-with-this-surprising-partner/, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

World Nuclear Association, *Nuclear Power, Energy and the Environment*, https://world-nuclear.org/getmedia/b8351b4a-82dc-4dee-a2a2-c42e295d0f61/Pocket-Guide-Booklet.pdf.aspx, (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

World Nuclear Association, *Nuclear Power in France*, https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-a-f/france.aspx, (Erişim Tarihi: 20.03. 2022).

World Nuclear Association, *Nuclear Power in Russia*, https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/russia-nuclear-power.aspx, (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

Yanatma, Servet, "Europe's 'energy war' in data: How have EU imports changed since Russia's invasion of Ukraine?", *Euronews*, 24 January 2023, https://www.euronews.com/green/2023/02/24/europes-energy-war-in-data-how-have-eu-imports-changed-since-russias-invasion-of-ukraine, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Zhdannikov, Dmitry, "Factbox: Russia's Oil and Gas Disputes with Belarus", *Reuters*, 31 December 2019, https://www.reuters.com/article/us-russia-oil-belarus-factbox/factbox-russias-oil-and-gas-disputes-with-belarus-idUSKBN1YZ0XW, (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

**Raporlar ve Belgeler:**

Birmingham European Council, *Bulletin of the European Communities*, No. 10/1992, 16 October 1992.

BP Energy Outlook 2018.

BP Energy Outlook 2020.

BP Energy Outlook 2023 Edition.

BP Statistical Review of World Energy 2019.

BP Statistical Review of World Energy 2020.

BP Statistical Review of World Energy 2021.

BP Statistical Review of World Energy 2022.

BRICS Joint Statistical Publication 2016

Commission of the European Communities, *COM(94) 659 Final of Green Paper*, 11 January 1995.

Commission of the European Communities, *COM(95) 682 Final of White Paper*, 13 December 1995.

Commission of the European Communities, *COM(2000) 769 Final of Green Paper*, 29 November 2000.

Commission of the European Communities, *COM(2005) 265 Final of Green Paper*, 22 June 2005.

Commission of the European Communities, *COM(2006) 105 Final of Green Paper*, 8 March 2006.

Commission of the European Communities, *COM(2008) 782 Final of Green Paper*, 13 November 2008.

Commission of the European Communities, *COM(2014) 330 Final*, 28 May 2014.

Commission of the European Communities, *The January 2009 Gas Supply Disruption to the EU: An Assessment*, SEC (2009) 977 final, Brussels, 16.7.2009.

Commision of the European Communities, *Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply*, COM(2000) 769 Final of Green Paper, 29 November 2000.

Communication From The Commission to the European Parliament and the Council European, *Energy Security Strategy*, COM (2014), 330 Final, 28 May 2014.

Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, *Official Journal of the European Union C 326*, 26.10.2012.

Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014, *Official Journal of European Union L 78*, p. 16;

Council of the European Union, "EU prohibits imports of goods from Crimea and Sevastopol", *Press Release 11076/14*, 23 June 2014.

Council Regulation No 269/2014 of 17 March 2014, *Official Journal of European Union L 78*, p. 6 – 7.

Council Resolution of 17 September 1974 Concerning A New Energy Policy Strategy For The Community, *Official Journal of the European Communities*, No: C 153/1, 09.07.1975.

European Commission, *Energy Union Package, COM (2015) 80 Final*, Brussels, 2015.

European Commission, *EU Energy in Figures - Statistical Pocketbook 2020*.

European Commission, *EU Energy in Figures - Statistical Pocketbook 2021*.

European Council Conclusions, March 2014.

Eurostat, *Key Figures on Europe 2022 Edition*.

Gazprom Annual Report 2020.

Government of Russian Federation, *Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030*, 13 November 2009, Moscow 2010.

International Energy Agency (IEA), "A 10-Point Plan to Reduce the European Union's Reliance on Russian Natural Gas", *IEA Report*, 3 March 2022.

International Energy Agency (IEA), *Russia 2014*, 2014.

International Renewable Energy Agency (IRENA), "A New World The Geopolitics of the Energy Transformation", *The Global Commission on the Geopolitics of Energy Transformation Report*, 2019.

International Renawable Energy Agency (IRENA), "REMAP 2030 - Renewable Energy Prospects For The Russian Federation", *Working Paper*, April 2017.

International Renewable Energy Agency (IRENA), *Renawable Capacity Statistics 2023*.

International Renewable Energy Agency (IRENA), *Renewable Energy Statistics 2021*.

International Energy Agency (IEA), *World Energy Outlook 2018.*

Lisbon European Council, *Presidency Conclusions*, 23 – 24 March 2000, Article 56.

Maastricht European Council, *Reproduced from the Bulletin of the European Communities*, No: 12/1991.

McGovern, Michael – Heald, Sophie - Pirie, Jamie, "Oil Dependency in the EU", *Cambridge Econometrics Final Report*, May 2020.

Renawables Global Status Report 2019.

Roadmap – EU-Russia Energy Cooperation to 2050, March 2013.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü", *Strateji Geliştirme Başkanlığı Raporu*, Sayı 15, 1 Ocak 2017.

The Japan Institute of International Affairs (JIIA), "Putin's Russia and its Foreign Policy", *Strategic Annual Report 2019*.

Verner, Duane – Grigas, Agnia - Petit, Frederic, "Assessing Energy Dependency in the Age of Hybrid Threats", *Report of Energy and Global Security Directorate Argonne National Laboratory*, January 2019, pp. 1 - 19.

World Bioenergy Association, *Global Bioenergy Statistics 2020*.